නමො තස්ස භගවතො අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස

අඞ්ගුත්තරනිකායෙ

දුකනිපාත-ටීකා

1. පඨමපණ්ණාසකං

1. කම්මකාරණවග්ගො

1. වජ්ජසුත්තවණ්ණනා

1. දුකනිපාතස්ස පඨමෙ **පහාරසාධනත්ථ**න්ති දණ්ඩප්පහාරස්ස සුඛසිද්ධි-අත්ථං. කඤ්ජිතො නිබ්බත්තං කඤ්ජියං, ආරනාලං, යං බිලඞ්ගන්තිපි වුච්චති, තං යත්ථ සිඤ්චති, සා කඤ්ජියඋක්ඛලිකා බිලඞ්ගථාලිකා, තංසදිසං කාරණං **බිලඞ්ගථාලිකං. සීසකටාහං උප්පාටෙත්වා**ති අයොගුළප්පවෙසප්පමාණං ඡිද්දං කත්වා. **සඞ්ඛමුණ්ඩකම්මකාරණ**න්ති සඞ්ඛං විය මුණ්ඩකරණං කම්මකාරණං. **රාහුමුඛකම්මකාරණ**න්ති රාහුමුඛගතසූරියසදිසකම්මකාරණං.

ජොතිමාලිකන්ති ජොතිමාලවන්තං කම්මකාරණං. **හත්ථපජ්ජොතික**න්ති හත්ථස්ස පජ්ජොතනකම්මකාරණං. **එරකවත්තකම්මකාරණ**න්ති එරකවත්තසදිසෙ සරීරතො චම්මවත්තෙ උප්පාටනකම්මකාරණං. **චීරකවාසිකකම්මකාරණ**න්ති සරීරතො උප්පාටිතවත්තචීරකෙහි නිවාසාපනකම්මකාරණං. තං කරොන්තා යථා ගීවතො පට්ඨාය වද්ධෙ කන්තිත්වා කටියං ඨපෙන්ති, එවං ගොප්ඵකතො පට්ඨාය කන්තිත්වාපි කටියමෙව ඨපෙන්ති. අට්ඨකථායං පන ''කටිතො පට්ඨාය කන්තිත්වා ගොප්ඵකෙසු ඨපෙන්ති''ති වුත්තං. **එණෙය්‍යකකම්මකාරණ**න්ති එණිමිගසදිසකම්මකාරණං. **අයවලයානි දත්වා**ති අයවලයානි පටිමුඤ්චිත්වා. **අයසූලානි කොට්ටෙන්තී**ති කප්පරජණ්ණුකකොටීසු අයසූලානි පවෙසෙන්ති. **තන්**ති තං තථාකතකම්මකාරණං සත්තං.

බළිසමංසිකන්ති බලිසෙහි මංසුප්පාටනකම්මකාරණං. **කහාපණික**න්ති කහාපණමත්තසො ඡින්දනකම්මකාරණං. **කොට්ටෙන්තී**ති ඡින්දන්ති. **ඛාරාපතච්ඡික**න්ති තච්ඡෙත්වා ඛාරාපසිඤ්චනකම්මකාරණං. **පලිඝපරිවත්තික**න්ති පලිඝස්ස විය පරිවත්තනකම්මකාරණං. **එකාබද්ධං කරොන්ති** අයසූලස්ස කොට්ටනෙන. **පලාලපීඨක**න්ති පලාලපීඨස්ස විය සරීරස්ස සංවෙල්ලනකම්මකාරණං. **කාරණිකා**ති ඝාතනකාරකා. **පලාලවට්ටිං විය කත්වා**ති යථා පලාලපීඨං කරොන්තා පලාලං වට්ටිං කත්වා සංවෙල්ලනවසෙන පුන වෙඨෙන්ති, එවං කරොන්තීති අත්ථො. **ඡාතකසුනඛෙහී**ති බුභුක්ඛිතෙහි කොලෙය්‍යකසුනඛෙහි. තෙ හි බලවන්තා ජවයොගා සූරා ච හොන්ති. **සහස්සභණ්ඩික**න්ති සහස්සත්ථවිකං.

යාහන්ති යං අහං. **යන්ති** ච කාරණවචනං. තෙනාහ **''යෙන අහ''**න්ති. **ඡින්නමූලකෙ**ති තණ්හාමූලස්ස උච්ඡින්නත්තා සඤ්ඡින්නමූලකෙ.

වජ්ජසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. පධානසුත්තවණ්ණනා

2. දුතියෙ **උභතොබ්‍යූළ්හසඞ්ගාමප්පවෙසනසදිස**න්ති යුද්ධත්ථාය උභතොරාසිකතචතුරඞ්ගිනිසෙනාමජ්ඣප්පවෙසනසදිසං. **දානඤ්ච යුද්ධඤ්ච සමානමාහූ**ති එත්ථ කථං පනිදමුභයං සමානං? ජීවිතවිනාසභීරුකො හි යුජ්ඣිතුං න සක්කොති, භොගක්ඛයභීරුකො දානං දාතුං න සක්කොති. ''ජීවිතඤ්ච රක්ඛිස්සාමි, යුජ්ඣිස්සාමී''ති හි වදන්තො න යුජ්ඣති, ජීවිතෙ පන ආලයං විස්සජ්ජෙත්වා ''හත්ථපාදාදිච්ඡෙදො වා හොතු මරණං වා, ගණ්හිස්සාමෙතං ඉස්සරිය''න්ති උස්සහන්තොව යුජ්ඣති . ''භොගෙ ච රක්ඛිස්සාමි, දානඤ්ච දස්සාමී''ති වදන්තොපි න දදාති, භොගෙසු පන ආලයං විස්සජ්ජෙත්වා ''මහාදානං දස්සාමී''ති උස්සහන්තොව දෙති. එවං දානඤ්ච යුද්ධඤ්ච සමං හොති. කිඤ්ච භියෝ‍යා – **අප්පාපි සන්තා බහුකෙ ජිනන්ති,** යථා ච යුද්ධෙ අප්පකාපි වීරපුරිසා බහුකෙ භීරුපුරිසෙ ජිනන්ති, එවං සද්ධාදිසම්පන්නො අප්පකම්පි දානං දදන්තො බහුවිධං ලොභදොසඉස්සාමච්ඡරියදිට්ඨිවිචිකිච්ඡාදිභෙදං තප්පටිපක්ඛං අභිභවති, බහුඤ්ච දානවිපාකං අධිගච්ඡති. එවම්පි දානඤ්ච යුද්ධඤ්ච සමානං. තෙනාහ **''අප්පම්පි චෙ සද්දහානො දදාති, තෙනෙව සො හොති සුඛී පරත්ථා''**ති.

අගාරස්ස හිතං කසිගොරක්ඛාදි අගාරියං, තං නත්ථි එත්ථාති **අනගාරියං**, පබ්බජ්ජාති ආහ **''අගාරස්ස…පෙ…. අනගාරියං පබ්බජ්ජ''**න්ති. **සබ්බූපධිපටිනිස්සග්ගත්ථායා**ති එත්ථ චත්තාරො උපධී – කාමූපධි, ඛන්ධූපධි, කිලෙසූපධි, අභිසඞ්ඛාරූපධීති. කාමාපි හි ''යං පඤ්ච කාමගුණෙ පටිච්ච උප්පජ්ජති සුඛං සොමනස්සං, අයං කාමානං අස්සාදො''ති

(අ. නි. 9.34) එවං වුත්තස්ස සුඛස්ස, තදස්සාදනිමිත්තස්ස වා දුක්ඛස්ස අධිට්ඨානභාවතො උපධීයති එත්ථ සුඛන්ති ඉමිනා වචනත්ථෙන ''උපධී''ති වුච්චන්ති. ඛන්ධාපි ඛන්ධමූලකස්ස දුක්ඛස්ස අධිට්ඨානභාවතො, කිලෙසාපි අපායදුක්ඛස්ස අධිට්ඨානභාවතො, අභිසඞ්ඛාරාපි භවදුක්ඛස්ස අධිට්ඨානභාවතො ''උපධී''ති වුච්චන්ති. සබ්බෙසං උපධීනං පටිනිස්සග්ගො පහානං එත්ථාති සබ්බූපධිපටිනිස්සග්ගං, නිබ්බානං. තෙනාහ **''සබ්බෙසං ඛන්ධූපධි…පෙ…. නිබ්බානස්ස අත්ථායා''**ති.

පධානසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. තපනීයසුත්තවණ්ණනා

3. තතියෙ **තපනීයාති** එත්ථ කත්තුඅත්ථෙ අනීය-සද්දොති ආහ **''තපන්තීති තපනීයා''**ති. **තපන්තීති** විබාධෙන්ති, විහෙඨෙන්තීති අත්ථො. තපනං වා දුක්ඛං, දිට්ඨෙ චෙව ධම්මෙ අභිසම්පරායඤ්ච තස්ස උප්පාදනෙන චෙව අනුබලප්පදානෙන ච හිතාති **තපනීයා.** අථ වා තපන්ති තෙනාති තපනං, අනුතාපො, විප්පටිසාරොති අත්ථො. තස්ස හෙතුභාවතො හිතාති **තපනීයා. අනුසොචතීති** විප්පටිසාරී හුත්වා කතාකතං අනුගම්ම සොචති. සොචනඤ්හි කතත්තා ච හොති අකතත්තා ච. තථා චෙව පාළියං විභත්තං. නන්දයක්ඛාදීනං වත්ථූනි පාකටානීති තානි අදස්සෙත්වා ද්වෙභාතිකවත්ථුං දස්සෙන්තො **''තෙ කිරා''**ති ආදිමාහ. තත්ථ **තෙති** ද්වෙ භාතරො. **පුන කිං මග්ගසීති** පුන කිං ඉච්ඡසි.

තපනීයසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. උපඤ්ඤාතසුත්තවණ්ණනා

5. පඤ්චමෙ **ඉමඤ්හි ධම්මද්වයන්ති** කුසලෙසු ධම්මෙසු අසන්තුට්ඨිතා, පධානස්මිං අනොසක්කනසඞ්ඛාතං ධම්මද්වයං. **ඉමිනාති** ''අසන්තුට්ඨිතා කුසලෙසු ධම්මෙසූ''ති වචනෙන. **ඉමං දීපෙතීති** ''යාව සො උප්පජ්ජති, න තාවාහං සන්තුට්ඨො අහොසි''න්ති එතං පරියන්තං කත්වා වක්ඛමානත්ථං දීපෙති. **පධානස්මින්ති** වීරියාරම්භෙ. **ඉමමත්ථන්ති** ''පධානස්මිඤ්චා''තිආදිනා වුත්තමත්ථං. වීරියප්පවාහෙ වත්තමානෙ අන්තරා එව පටිගමනං නිවත්තනං පටිවානං, තදස්ස අත්ථීති පටිවානී, න පටිවානී අප්පටිවානී, තස්ස භාවො **අප්පටිවානිතා,** අනොසක්කනාති ආහ **''අප්පටිවානිතාති අප්පටික්කමනා අනොසක්කනා''**ති. තත්ථ **අනොසක්කනාති** අප්පටිනිවත්ති.

ආගමනීයපටිපදාති සමථවිපස්සනාසඞ්ඛාතා පුබ්බභාගපටිපත්ති. සා හි ආගච්ඡන්ති විසෙසමධිගච්ඡන්ති එතාය, ආගච්ඡති වා විසෙසාධිගමො එතායාති ආගමනීයා, සා එව පටිපජ්ජිතබ්බතො පටිපදාති ආගමනීයපටිපදා. **අප්පටිවානපධානන්ති** ඔසක්කනාරහිතප්පධානං, අන්තරා අනොසක්කිත්වා කතවීරියන්ති අත්ථො.

උපඤ්ඤාතසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. සංයොජනසුත්තවණ්ණනා

6. ඡට්ඨෙ සංයොජනානං හිතා පච්චයභාවෙනාති **සංයොජනියා,** තෙභූමකා ධම්මා. තෙනාහ **''දසන්නං සංයොජනාන''**න්තිආදි. සංයොජනියෙ ධම්මෙ අස්සාදතො අනුපස්සති සීලෙනාති අස්සාදානුපස්සී, තස්ස භාවො **අස්සාදානුපස්සිතා. නිබ්බිදානුපස්සිතාති** එත්ථාපි එසෙව නයො. **උක්කණ්ඨනවසෙනාති** සංයොජනියෙසු තෙභූමකධම්මෙසු නිබ්බින්දනවසෙන. ජනනං **ජාති,** ඛන්ධානං පාතුභාවොති ආහ **''ජාතියාති ඛන්ධනිබ්බත්තිතො''**ති, ඛන්ධානං තත්ථ තත්ථ භවෙ අපරාපරං නිබ්බත්තිතොති අත්ථො. **ඛන්ධපරිපාකො** එකභවපරියාපන්නානං ඛන්ධානං පුරාණභාවො. එකභවපරියාපන්නජීවිතින්ද්‍රියප්පබන්ධවිච්ඡෙදවසෙන ඛන්ධානං භෙදො ඉධ මරණන්ති ආහ **''මරණෙනාති ඛන්ධභෙදතො''**ති. **අන්තොනිජ්ඣානං** චිත්තසන්තාපො. **පරිදෙවො** නාම ඤාතිබ්‍යසනාදීහි ඵුට්ඨස්ස වාචාවිප්පලාපො. සො ච සොකසමුට්ඨානොති ආහ **''තන්නිස්සිතලාලප්පිතලක්ඛණෙහි පරිදෙවෙහී''**ති. **ලාලප්පිතං** වාචාවිප්පලාපො, සො ච අත්ථතො සද්දොයෙව.

දුක්ඛන්ති ඉධ කායිකං දුක්ඛං අධිප්පෙතන්ති ආහ **''කායපටිපීළනදුක්ඛෙහී''**ති. **මනොවිඝාතදොමනස්සෙහීති** මනසො විඝාතකරෙහි දොමනස්සෙහි. බ්‍යාපාදසම්පයොගෙන මනසො විහනනරසඤ්හි දොමනස්සං. භුසො ආයාසො **උපායාසො** යථා ''භුසමාදානං උපාදාන''න්ති, සො ච අත්ථතො ඤාතිබ්‍යසනාදීහි ඵුට්ඨස්ස අධිමත්තචෙතොදුක්ඛප්පභාවිතො දොසොයෙව. කායචිත්තානඤ්හි ආයාසනවසෙන දොසස්සෙව පවත්තිආකාරො උපායාසොති වුච්චති සඞ්ඛාරක්ඛන්ධපරියාපන්නො. තං චුද්දසහි අකුසලචෙතසිකෙහි අඤ්ඤො එකො චෙතසිකධම්මොති එකෙ. යං විසාදොති ච වදන්ති.

සංයොජනසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. කණ්හසුත්තවණ්ණනා

7. සත්තමෙ යථා ‘‘කණ්හා ගාවී’’තිආදීසු කාළවණ්ණෙන සමන්නාගතා ‘‘කණ්හා’’ති වුච්චති, න එවං කාළවණ්ණතාය ධම්මා ‘‘කණ්හා’’ති වුච්චන්ති, අථ ඛො කණ්හාභිජාතිනිබ්බත්තිහෙතුතො අප්පභස්සරභාවකරණතො වා ‘‘කණ්හා’’ති වුච්චන්තීති දස්සෙන්තො **‘‘න කාළවණ්ණතායා’’**තිආදිමාහ. **කණ්හතායාති** කණ්හාභිජාතිතාය. **කණ්හාභිජාතීති** ච අපායා වුච්චන්ති මනුස්සෙසු ච දොභග්ගියං. **සරසෙනාති** සභාවෙන. න හිරීයතී න ලජ්ජතීති අහිරිකො, පුග්ගලො, චිත්තං, තං සම්පයුත්තධම්මසමුදායො වා. තස්ස භාවො අහිරික්කන්ති වත්තබ්බෙ එකස්ස ක-කාරස්ස ලොපං කත්වා **අහිරිකන්ති** වුත්තන්ති ආහ **‘‘අහිරිකන්ති අහිරිකභාවො’’**ති. න ඔත්තප්පතීති අනොත්තාපී, පුග්ගලො, යථාවුත්තධම්මසමුදායො වා, **තස්ස** භාවො **අනොත්තප්පන්ති** ආහ **‘‘අනොත්තාපිභාවො’’**ති.

කණ්හසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. සුක්කසුත්තවණ්ණනා

8. අට්ඨමෙ ‘‘සුක්කං වත්ථ’’න්තිආදීසු විය න වණ්ණසුක්කතාය ධම්මානං සුක්කතා, අථ ඛො සුක්කාභිජාතිහෙතුතො පභස්සරභාවකරණතො වාති දස්සෙන්තො **‘‘න වණ්ණසුක්කතායා’’**තිආදිමාහ. **සුක්කතායාති** සුක්කාභිජාතිතාය. හිරී පාපධම්මෙ ගූථං විය පස්සන්තී ජිගුච්ඡතීති ආහ **‘‘පාපතො ජිගුච්ඡනලක්ඛණා හිරී’’**ති. ඔත්තප්පං තෙ උණ්හං විය පස්සන්තං තතො භායතීති වුත්තං **‘‘භායනලක්ඛණං ඔතප්ප’’**න්ති. ඉදඤ්ච හිරොත්තප්පං අඤ්ඤමඤ්ඤවිප්පයොගී පාපතො විමුඛභූතඤ්ච, තස්මා නෙසං ඉදං නානාකරණං – අජ්ඣත්තසමුට්ඨානා හිරී, බහිද්ධාසමුට්ඨානං ඔත්තප්පං. අත්තාධිපති හිරී, ලොකාධිපති ඔතප්පං. ලජ්ජාසභාවසණ්ඨිතා හිරී, භයසභාවසණ්ඨිතං ඔත්තප්පං. සප්පතිස්සවලක්ඛණා හිරී, වජ්ජභීරුකභයදස්සාවිලක්ඛණං ඔත්තප්පන්ති.

තත්ථ අජ්ඣත්තසමුට්ඨානං හිරිං චතූහි කාරණෙහි සමුට්ඨාපෙති ජාතිං පච්චවෙක්ඛිත්වා, වයං, සූරභාවං, බාහුසච්චං පච්චවෙක්ඛිත්වා. කථං? ‘‘පාපකරණං නාමෙතං න ජාතිසම්පන්නානං කම්මං, හීනජච්චානං කෙවට්ටාදීනං කම්මං, මාදිසස්ස ජාතිසම්පන්නස්ස ඉදං කාතුං න යුත්ත’’න්ති එවං තාව ජාතිං පච්චවෙක්ඛිත්වා පාපං අකරොන්තො හිරිං සමුට්ඨාපෙති. තථා ‘‘පාපකරණං නාමෙතං දහරෙහි කත්තබ්බං කම්මං, මාදිසස්ස වයෙ ඨිතස්ස ඉදං කාතුං න යුත්ත’’න්ති එවං වයං පච්චවෙක්ඛිත්වා පාපං අකරොන්තො හිරිං සමුට්ඨාපෙති. තථා ‘‘පාපකරණං නාමෙතං දුබ්බලජාතිකානං කම්මං, මාදිසස්ස සූරභාවසම්පන්නස්ස ඉදං කාතුං න යුත්ත’’න්ති එවං සූරභාවං පච්චවෙක්ඛිත්වා පාපං අකරොන්තො හිරිං සමුට්ඨාපෙති. තථා ‘‘පාපකම්මං නාමෙතං අන්ධබාලානං කම්මං, න පණ්ඩිතානං, මාදිසස්ස පණ්ඩිතස්ස බහුස්සුතස්ස ඉදං කාතුං න යුත්ත’’න්ති එවං බාහුසච්චං පච්චවෙක්ඛිත්වා පාපං අකරොන්තො හිරිං සමුට්ඨාපෙති. එවං අජ්ඣත්තසමුට්ඨානං හිරිං චතූහි කාරණෙහි සමුට්ඨාපෙති, සමුට්ඨාපෙන්තො ච හිරිං නිස්සාය පාපකම්මං න කරොති.

කථං බහිද්ධාසමුට්ඨානං ඔත්තප්පං? ‘‘සචෙ ත්වං පාපකම්මං කරිස්සසි, චතූසු පරිසාසු ගරහප්පත්තො භවිස්සසි, තතො තං සීලවන්තො සබ්‍රහ්මචාරී විවජ්ජිස්සන්තී’’ති පච්චවෙක්ඛිත්වා බහිද්ධාසමුට්ඨානං ඔත්තප්පං නිස්සාය පාපකම්මං න කරොති. එවං බහිද්ධාසමුට්ඨානං ඔත්තප්පං.

කථං අත්තාධිපති හිරී? ඉධෙකච්චො කුලපුත්තො අත්තානං අධිපතිං ජෙට්ඨකං කත්වා ‘‘මාදිසස්ස සද්ධාපබ්බජිතස්ස බහුස්සුතස්ස ධුතධරස්ස න යුත්තං පාපකම්මං කාතු’’න්ති පාපං න කරොති. එවං අත්තාධිපති හිරී. තෙනාහ භගවා ‘‘සො අත්තානංයෙව අධිපතිං කරිත්වා අකුසලං පජහති, කුසලං භාවෙති, සාවජ්ජං පජහති, අනවජ්ජං භාවෙති, සුද්ධං අත්තානං පරිහරතී’’ති (අ. නි. 3.40).

කථං ලොකාධිපති ඔත්තප්පං? ඉධෙකච්චො කුලපුත්තො ලොකං අධිපතිං ජෙට්ඨකං කත්වා ‘‘සචෙ ඛො ත්වං පාපකම්මං කරෙය්‍යාසි, සබ්‍රහ්මචාරිනො තාව තං ජානිස්සන්ති, මහිද්ධිකා මහානුභාවා ලොකෙ ච සමණබ්‍රාහ්මණා දෙවතා ච, තස්මා තෙ න යුත්තං පාපං කාතු’’න්ති පාපකම්මං න කරොති. යථාහ – ‘‘මහා ඛො පනායං ලොකසන්නිවාසො, මහන්තස්මිං ඛො පන ලොකසන්නිවාසෙ සන්ති සමණබ්‍රාහ්මණා ඉද්ධිමන්තො දිබ්බචක්ඛුකා පරචිත්තවිදුනො. තෙ දූරතොපි පස්සන්ති, ආසන්නාපි න දිස්සන්ති, චෙතසාපි චිත්තං ජානන්ති, තෙපි මං එවං ජානිස්සන්ති ‘පස්සථ, භො, ඉමං කුලපුත්තං, සද්ධා අගාරස්මා අනගාරියං පබ්බජිතො සමානො වොකිණ්ණො විහරති පාපකෙහි අකුසලෙහි ධම්මෙහී’ති. සන්ති දෙවතා ඉද්ධිමන්තිනියො දිබ්බචක්ඛුකා පරචිත්තවිදුනියො, තා දූරතොපි පස්සන්ති, ආසන්නාපි න දිස්සන්ති, චෙතසාපි චිත්තං ජානන්ති, තාපි මං ජානිස්සන්ති ‘පස්සථ, භො, ඉමං කුලපුත්තං, සද්ධා අගාරස්මා අනගාරියං පබ්බජිතො සමානො වොකිණ්ණො විහරති පාපකෙහි අකුසලෙහි ධම්මෙහී’ති…පෙ…. සො ලොකංයෙව අධිපතිං කරිත්වා අකුසලං…පෙ…. පරිහරතී’’ති. එවං ලොකාධිපති ඔත්තප්පං.

ලජ්ජාසභාවසණ්ඨිතාති එත්ථ **ලජ්ජාති** ලජ්ජනාකාරො, තෙන සභාවෙන සණ්ඨිතා හිරී. **භයන්ති** අපායභයං, තෙන සභාවෙන සණ්ඨිතං ඔත්තප්පං. තදුභයං පාපපරිවජ්ජනෙ පාකටං හොති. තත්ථ යථා ද්වීසු අයොගුළෙසු එකො සීතලො භවෙය්‍ය ගූථමක්ඛිතො, එකො උණ්හො ආදිත්තො. තෙසු යථා සීතලං ගූථමක්ඛිතත්තා ජිගුච්ඡන්තො විඤ්ඤූජාතිකො

න ගණ්හාති, ඉතරං ඩාහභයෙන. එවං පණ්ඩිතො ලජ්ජාය ජිගුච්ඡන්තො පාපං න කරොති, ඔත්තප්පෙන අපායභයභීතො පාපං න කරොති, එවං **ලජ්ජාසභාවසණ්ඨිතා හිරී, භයසභාවසණ්ඨිතං ඔත්තප්පං**.

කථං සප්පතිස්සවලක්ඛණා හිරී, වජ්ජභීරුකභයදස්සාවිලක්ඛණං ඔත්තප්පං? එකච්චො හි ජාතිමහත්තපච්චවෙක්ඛණා, සත්ථුමහත්තපච්චවෙක්ඛණා, දායජ්ජමහත්තපච්චවෙක්ඛණා, සබ්‍රහ්මචාරිමහත්තපච්චවෙක්ඛණාති එවං චතූහි කාරණෙහි තත්ථ ගාරවෙන සප්පතිස්සවලක්ඛණං හිරිං සමුට්ඨාපෙත්වා පාපං න කරොති. එකච්චො අත්තානුවාදභයං, පරානුවාදභයං, දණ්ඩභයං, දුග්ගතිභයන්ති එවං චතූහි කාරණෙහි වජ්ජතො භායන්තො වජ්ජභීරුකභයදස්සාවිලක්ඛණං ඔත්තප්පං පච්චුපට්ඨාපෙත්වා පාපකම්මං න කරොති. එත්ථ ච අජ්ඣත්තසමුට්ඨානාදිතා හිරොත්තප්පානං තත්ථ තත්ථ පාකටභාවෙන වුත්තා, න පන නෙසං කදාචි අඤ්ඤමඤ්ඤවිප්පයොගො. න හි ලජ්ජනං නිබ්භයං, පාපභයං වා අලජ්ජනං අත්ථීති. එවමෙත්ථ විත්ථාරතො අත්ථවණ්ණනා වෙදිතබ්බා.

සුක්කසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. චරියසුත්තවණ්ණනා

9. නවමෙ **ලොක**න්ති සත්තලොකං. **සන්ධාරෙන්තීති** ආචාරසන්ධාරණවසෙන ධාරෙන්ති. **ඨපෙන්තීති** මරියාදායං ඨපෙන්ති. **රක්ඛන්තීති** ආචාරසන්ධාරණෙන මරියාදායං ඨපෙත්වා රක්ඛන්ති. **ගරුචිත්තීකාරවසෙන න පඤ්ඤායෙථාති** ගරුං කත්වා චිත්තෙ කරණවසෙන න පඤ්ඤායෙථ, අයමාචාරො න ලබ්භෙය්‍ය. **මාතුච්ඡාති වාති** එත්ථ **ඉති**-සද්දො ආද්‍යත්ථො. තෙන මාතුලානීති වා ආචරියභරියාති වා ගරූනං දාරාති වාති ඉමෙ සඞ්ගණ්හාති. තත්ථ මාතු භගිනී **මාතුච්ඡා**. මාතුලභරියා **මාතුලානී. ගරූනං දාරා** මහාපිතුචූළපිතුජෙට්ඨභාතුආදීනං ගරුට්ඨානියානං භරියා. **යථා අජෙළකාති**ආදීසු අයං සඞ්ඛෙපත්ථො – යථා අජෙළකාදයො තිරච්ඡානා හිරොත්තප්පරහිතා මාතාති සඤ්ඤං අකත්වා භින්නමරියාදා සබ්බත්ථ සම්භෙදෙන වත්තන්ති, එවමයං මනුස්සලොකො යදි ලොකපාලධම්මා න භවෙය්‍යුං, සබ්බත්ථ සම්භෙදෙන වත්තෙය්‍ය. යස්මා පනිමෙ ලොකපාලකධම්මා ලොකං පාලෙන්ති, තස්මා නත්ථි සම්භෙදොති.

චරියසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. වස්සූපනායිකසුත්තවණ්ණනා

10. දසමෙ **අපඤ්ඤත්තාති** අනනුඤ්ඤාතා, අවිහිතා වා. **වස්සෙති** වස්සාරත්තං සන්ධාය වදති, **උතුවස්සෙති** හෙමන්තං සන්ධාය. **එකින්ද්‍රියං ජීවං විහෙඨෙන්තාති** රුක්ඛලතාදීසු ජීවසඤ්ඤිතාය එවමාහංසු. **එකින්ද්‍රියන්ති** ච කායින්ද්‍රියං අත්ථීති මඤ්ඤමානා වදන්ති. **සඞ්ඝාතං ආපාදෙන්තාති** විනාසං ආපාදෙන්තා. **සංකසායිස්සන්තීති** අප්පොස්සුක්කා නිබද්ධවාසං වසිස්සන්ති. **අපරජ්ජුගතාය ආසාළ්හියා උපගන්තබ්බාති** එත්ථ අපරජ්ජු ගතාය අස්සාති අපරජ්ජුගතා, තස්සා අපරජ්ජුගතාය අතික්කන්තාය, අපරස්මිං දිවසෙති අත්ථො, තස්මා ආසාළ්හිපුණ්ණමාය අනන්තරෙ පාටිපදදිවසෙ උපගන්තබ්බාති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. **මාසගතාය ආසාළ්හියා උපගන්තබ්බාති** මාසො ගතාය අස්සාති මාසගතා, තස්සා මාසගතාය අතික්කන්තාය, මාසෙ පරිපුණ්ණෙති අත්ථො. තස්මා ආසාළ්හිපුණ්ණමතො පරාය පුණ්ණමාය අනන්තරෙ පාටිපදදිවසෙ උපගන්තබ්බාති අත්ථො දට්ඨබ්බො.

වස්සූපනායිකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

කම්මකාරණවග්ගවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා නිට්ඨිතා.

2. අධිකරණවග්ගවණ්ණනා

11. දුතියවග්ගස්ස පඨමෙ අප්පටිසඞ්ඛානෙ න කම්පතීති **පටිසඞ්ඛානබලං,** උපපරික්ඛනපඤ්ඤායෙතං නාමං. වීරියසීසෙන සත්ත බොජ්ඣඞ්ගෙ භාවෙන්තස්ස උප්පන්නං බලං **භාවනාබලං**. වීරියුපත්ථම්භෙන හි කුසලභාවනා බලවතී ථිරා උප්පජ්ජති, තථා උප්පන්නා බලවතී කුසලභාවනා බලවන්තො සත්ත බොජ්ඣඞ්ගාතිපි වුච්චන්ති. අත්ථතො වීරියසම්බොජ්ඣඞ්ගසීසෙන සත්ත බොජ්ඣඞ්ගා හොන්ති. වුත්තම්පි චෙතං – ''තත්ථ කතමං භාවනාබලං? යා කුසලානං ධම්මානං ආසෙවනා භාවනා බහුලීකම්මං, ඉදං වුච්චති භාවනාබලං. සත්තපි බොජ්ඣඞ්ගා භාවනාබල''න්ති (ධ. ස. 1361).

අකම්පියට්ඨෙනාති පටිපක්ඛෙහි අකම්පනීයට්ඨෙන. **දුරභිභවනට්ඨෙනාති** දුරභිභවනීයට්ඨෙන. **අනජ්ඣොමද්දනට්ඨෙනාති** අධිභවිත්වා අනවමද්දනට්ඨෙන. **එතානීති** එතානි යථාවුත්තානි ද්වෙපි බලානි. **එතදග්ගං නාගතන්ති** ''එතදග්ගං, භික්ඛවෙ, ද්වින්නං බලානං යදිදං භාවනාබල''න්ති එවමෙත්ථ එතදග්ගං නාගතන්ති අත්ථො.

12. දුතියෙ විවෙකං නිස්සිතන්ති **විවෙකනිස්සිතං,** යථා වා විවෙකවසෙන පවත්තං ඣානං ''විවෙකජ''න්ති වුත්තං, එවං විවෙකවසෙන පවත්තො සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගො ''විවෙකනිස්සිතො''ති දට්ඨබ්බො. නිස්සයට්ඨො ච විපස්සනාමග්ගානං වසෙන මග්ගඵලානං වෙදිතබ්බො, අසතිපි වා පුබ්බාපරභාවෙ ''පටිච්චසමුප්පාදො''ති එත්ථ පච්චයෙන සමුප්පාදනං විය අවිනාභාවිධම්මබ්‍යාපාරා නිස්සයනභාවනා සම්භවන්තීති. ''තදඞ්ගසමුච්ඡෙදනිස්සරණවිවෙකනිස්සිත''න්ති වත්වා පටිප්පස්සද්ධිවිවෙකනිස්සිතස්ස අවචනං ''සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගං භාවෙති''තිආදිනා ඉධ භාවෙතබ්බානං සම්බොජ්ඣඞ්ගානං වුත්තත්තා. භාවිතබොජ්ඣඞ්ගස්ස හි සච්ඡිකාතබ්බා බලබොජ්ඣඞ්ගා, තෙසං කිච්චං පටිප්පස්සද්ධිවිවෙකො. **අජ්ඣාසයතොති** ''නිබ්බානං සච්ඡිකරිස්සාමී''ති පවත්තඅජ්ඣාසයතො. යදිපි හි විපස්සනාක්ඛණෙ සඞ්ඛාරාරම්මණං චිත්තං, සඞ්ඛාරෙසු පන ආදීනවං දිස්වා තප්පටිපක්ඛෙ නිබ්බානෙ නින්නතාය අජ්ඣාසයතො නිස්සරණවිවෙකනිස්සිතො හොති උණ්හාභිභූතස්ස පුග්ගලස්ස සීතනින්නචිත්තතා විය.

''පඤ්චවිධවිවෙකනිස්සිතම්පීති එකෙ''ති වත්වා තත්ථ යථාවුත්තවිවෙකත්තයතො අඤ්ඤං විවෙකද්වයං උද්ධරිත්වා දස්සෙතුං **''තෙ හී''**තිආදි වුත්තං. තත්ථ ඣානක්ඛණෙ තාව කිච්චතො වික්ඛම්භනවිවෙකනිස්සිතං, විපස්සනාක්ඛණෙ අජ්ඣාසයතො පටිප්පස්සද්ධිවිවෙකනිස්සිතං භාවෙතීති වත්තබ්බං ''එවාහං අනුත්තරං විමොක්ඛං උපසම්පජ්ජ විහරිස්සාමී''ති තත්ථ නින්නජ්ඣාසයතාය. තෙනාහ **''තස්මා තෙසං මතෙනා''**තිආදි. හෙට්ඨා කසිණජ්ඣානග්ගහණෙන ආරුප්පානම්පි ගහණං දට්ඨබ්බං, තස්මා ''එතෙසං ඣානාන''න්ති ඉමිනාපි තෙසං සඞ්ගහො වෙදිතබ්බො. යස්මා පහානවිනයො විය විරාගනිරොධාපි ඉධාධිප්පෙතවිවෙකෙන අත්ථතො නිබ්බිසිට්ඨා, තස්මා වුත්තං **''එස නයො විරාගනිස්සිතන්තිආදීසූ''**ති. තෙනාහ **''විවෙකත්ථා එව හි විරාගාදයො''**ති.

වොස්සග්ග-සද්දො පරිච්චාගත්ථො පක්ඛන්දනත්ථො චාති වොස්සග්ගස්ස දුවිධතා වුත්තා. වොස්සජ්ජනඤ්හි පහානං විස්සට්ඨභාවෙන නිරොධනපක්ඛන්දනම්පි ච . තස්මා විපස්සනාක්ඛණෙ තදඞ්ගවසෙන මග්ගක්ඛණෙ සමුච්ඡෙදවසෙන පටිපක්ඛස්ස පහානං වොස්සග්ගො, තථා විපස්සනාක්ඛණෙ තන්නින්නභාවෙන, මග්ගක්ඛණෙ ආරම්මණකරණෙන විස්සට්ඨසභාවතා වොස්සග්ගොති වෙදිතබ්බං. තෙනෙවාහ **''තත්ථ පරිච්චාගවොස්සග්ගො''**තිආදි. **අයං සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගොති** අයං මිස්සකවසෙන වුත්තො සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගො. **යථාවුත්තෙන පකාරෙනාති** තදඞ්ගප්පහානසමුච්ඡෙදප්පහානප්පකාරෙන තන්නින්නතදාරම්මණප්පකාරෙන ච. පුබ්බෙ වොස්සග්ගවචනස්සෙව අත්ථස්ස වුත්තත්තා ආහ **''සකලෙන වචනෙනා''**ති. **පරිණාමන්තන්ති** විපස්සනාක්ඛණෙ තදඞ්ගතන්නින්නප්පකාරෙන පරිණාමන්තං. **පරිණතන්ති** මග්ගක්ඛණෙ සමුච්ඡෙදතදාරම්මණප්පකාරෙන පරිණතං. පරිණාමො නාම ඉධ පරිපාකොති ආහ **''පරිපච්චන්තං පරිපක්කඤ්චා''**ති. පරිපාකො ච ආසෙවනලාභෙන ලද්ධසාමත්ථියස්ස කිලෙසෙ පරිච්චජිතුං නිබ්බානං පක්ඛන්දිතුං තික්ඛවිසදභාවො. තෙනාහ **''අයඤ්හී''**තිආදි. **එස නයොති** ය්වායං නයො ''විවෙකනිස්සිත''න්තිආදිනා සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගෙ වුත්තො, සෙසෙසු ධම්මවිචයසම්බොජ්ඣඞ්ගාදීසුපි එසෙව නයො, එවං තත්ථ නෙතබ්බන්ති අත්ථො.

''විවෙකනිස්සිත''න්තිආදීසු ලබ්භමානමත්ථං සාමඤ්ඤතො දස්සෙත්වා ඉදානි ඉධාධිප්පෙතමත්ථං දස්සෙන්තො **''ඉධ පනා''**තිආදිමාහ. තත්ථ **සබ්බසඞ්ඛතෙහීති** සබ්බෙහි පච්චයසමුප්පන්නධම්මෙහි. **සබ්බෙසන්ති** සඞ්ඛතධම්මානං. **විවෙකං ආරම්මණං කත්වාති** නිබ්බානසඞ්ඛාතං විවෙකං ආරම්මණං කත්වා. **තඤ්ච බොති** තදෙව සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගං.

13. තතියෙ **චිත්තෙකග්ගත්ථායාති** චිත්තසමාධානත්ථාය, දිට්ඨධම්මෙ සුඛවිහාරායාති අත්ථො. චිත්තෙකග්ගතාසීසෙන හි දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරො වුත්තො. සුක්ඛවිපස්සකඛීණාසවානං වසෙන හෙතං වුත්තං. තෙ හි සමාපජ්ජිත්වා ''එකග්ගචිත්තා සුඛං දිවසං විහරිස්සාමා''ති ඉච්චෙව කසිණපරිකම්මං කත්වා අට්ඨ සමාපත්තියො නිබ්බත්තෙන්ති. **විපස්සනාපාදකත්ථායාතිආදීසු** පන සෙක්ඛපුථුජ්ජනා ''සමාපත්තිතො වුට්ඨාය සමාහිතෙන චිත්තෙන විපස්සාමා''ති නිබ්බත්තෙන්තා විපස්සනාපාදකත්ථාය භාවෙන්ති.

යෙ පන අට්ඨ සමාපත්තියො නිබ්බත්තෙත්වා අභිඤ්ඤාපාදකජ්ඣානං සමාපජ්ජිත්වා සමාපත්තිතො වුට්ඨාය ‘‘එකොපි හුත්වා බහුධා හොතී’’ති (දී. නි. 1.238; ම. නි. 1.147; සං. නි. 2.70; 5.834, 842) වුත්තනයා අභිඤ්ඤායො පත්ථෙන්තා නිබ්බත්තෙන්ති, තෙ **අභිඤ්ඤාපාදකත්ථාය** භාවෙන්ති. යෙ අට්ඨ සමාපත්තියො නිබ්බත්තෙත්වා නිරොධසමාපත්තිං සමාපජ්ජිත්වා ‘‘සත්තාහං අචිත්තා හුත්වා දිට්ඨෙව ධම්මෙ නිරොධං නිබ්බානං පත්වා සුඛං විහරිස්සාමා’’ති නිබ්බත්තෙන්ති, තෙ **නිරොධපාදකත්ථාය** භාවෙන්ති. යෙ පන අට්ඨ සමාපත්තියො නිබ්බත්තෙත්වා ‘‘අපරිහීනජ්ඣානා බ්‍රහ්මලොකෙ උප්පජ්ජිස්සාමා’’ති නිබ්බත්තෙන්ති, තෙ **භවවිසෙසත්ථාය** භාවෙන්ති.

යුත්තං තාව චිත්තෙකග්ගතාය භවවිසෙසත්ථතා විය විපස්සනාපාදකත්ථතාපි චතුක්කජ්ඣානසාධාරණාති තෙසං වසෙන ‘‘චත්තාරි ඣානානී’’ති වචනං, අභිඤ්ඤාපාදකත්ථතා පන නිරොධපාදකත්ථතා ච චතුත්ථස්සෙව ඣානස්ස ආවෙණිකා, සා කථං චතුක්කජ්ඣානසාධාරණා වුත්තාති? පරම්පරාධිට්ඨානභාවතො. පදට්ඨානපදට්ඨානම්පි හි පදට්ඨානන්ති වුච්චති කාරණකාරණන්ති යථා ‘‘තිණෙහි භත්තං සිද්ධ’’න්ති.

14. චතුත්ථෙ **සසකස්ස උප්පතනං විය හොතීති** පථවිජිගුච්ඡනසසකස්ස උප්පතනං විය හොති. තත්ථායං අත්ථසල්ලාපිකා උපමා – පථවී කිර සසකං ආහ – ‘‘හෙ සසකා’’ති. සසකො ආහ – ‘‘කො එසො’’ති. කස්මා මමෙව උපරි සබ්බඉරියාපථෙ කප්පෙන්තො උච්චාරපස්සාවං කරොන්තො මං න ජානාසීති? සුට්ඨු තයා අහං දිට්ඨො, මයා අක්කන්තට්ඨානඤ්හි අඞ්ගුලග්ගෙහි වුට්ඨට්ඨානං විය හොති, විස්සට්ඨඋදකං අප්පමත්තකං, කරීසං කටකඵලමත්තං, හත්ථිඅස්සාදීහි පන අක්කන්තට්ඨානම්පි මහන්තං, පස්සාවොපි නෙසං ඝටමත්තො, උච්චාරොපි පච්ඡිමත්තො හොති, අලං මය්හං තයාති උප්පතිත්වා අඤ්ඤස්මිං ඨානෙ පතිතො. තතො නං පථවී ආහ – ‘‘අහො දූරං ගතොපි නනු මය්හංයෙව උපරි පතිතොසී’’ති? සො පුන තං ජිගුච්ඡන්තො උප්පතිත්වා අඤ්ඤත්ථ පතිතො. එවං වස්සසහස්සම්පි උප්පතිත්වා උප්පතිත්වා පතමානො සසකො නෙව පථවියා අන්තං පාපුණිතුං සක්කොති. **න කොටින්ති** න පුබ්බකොටිං. **ඉතරෙසන්ති** විපඤ්චිතඤ්ඤුනෙය්‍යපදපරමානං.

15. පඤ්චමෙ සමථෙහි අධිකරීයති වූපසම්මතීති අධිකරණං, අට්ඨාරස භෙදකරවත්ථූනි නිස්සාය උප්පන්නො විවාදොයෙව **විවාදාධිකරණං**. ‘‘ඉධ භික්ඛූ භික්ඛුං අනුවදන්ති සීලවිපත්තියා වා’’තිආදිනා (චූළව. 215) චතස්සො විපත්තියො නිස්සාය උප්පන්නො අනුවාදොයෙව **අනුවාදාධිකරණං**. පඤ්චපි ආපත්තික්ඛන්ධා **ආපත්තාධිකරණං**. ‘‘සත්තපි ආපත්තික්ඛන්ධා ආපත්තාධිකරණ’’න්ති (චූළව. 215) වචනතො ආපත්තියෙව **ආපත්තාධිකරණං**. ‘‘යා සඞ්ඝස්ස කිච්චයතා කරණීයතා අපලොකනකම්මං ඤත්තිකම්මං ඤත්තිදුතියකම්මං ඤත්තිචතුත්ථකම්ම’’න්ති (චූළව. 215) එවමාගතං චතුබ්බිධං සඞ්ඝකිච්චං **කිච්චාධිකරණන්ති** වෙදිතබ්බං. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව.

16. ඡට්ඨෙ **අපාකටනාමොති** ‘‘සෙලො, කූටදන්තො’’තිආදිනා අනභිඤ්ඤාතො. **යෙන වා කාරණෙනාති** හෙතුම්හි ඉදං කරණවචනං. හෙතුඅත්ථො හි කිරියාකාරණං, න කරණං විය කිරියත්ථො, තස්මා නානප්පකාරගුණවිසෙසාධිගමත්ථා ඉධ උපසඞ්කමනකිරියාති ‘‘අන්නෙන වසති, අජ්ඣෙනෙන වසතී’’තිආදීසු විය හෙතුඅත්ථමෙවෙතං කරණවචනං යුත්තං, න කරණත්ථං තස්ස අයුජ්ජමානත්තාති වුත්තං ‘‘යෙන වා කාරණෙනා’’ති. අවිභාගතො සතතං පවත්තිතනිරතිසයසාදුවිපුලාමතරසසද්ධම්මඵලතාය සාදුඵලනිච්චඵලිතමහාරුක්ඛෙන භගවා උපමිතො. සාදුඵලූපභොගාධිප්පායග්ගහණෙනෙව හි රුක්ඛස්ස සාදුඵලතා ගහිතාති. **උපසඞ්කමීති** උපසඞ්කන්තො. සම්පත්තකාමතාය හි කිඤ්චි ඨානං ගච්ඡන්තො තංතංපදෙසාතික්කමනෙන උපසඞ්කමි, උපසඞ්කන්තොති ච වත්තබ්බතං ලභති. තෙනාහ **‘‘ගතොති වුත්තං හොතී’’**ති, උපගතොති අත්ථො. **උපසඞ්කමිත්වාති** පුබ්බකාලකිරියානිද්දෙසොති ආහ **‘‘උපසඞ්කමනපරියොසානදීපන’’**න්ති. **තතොති** යං ඨානං පත්තො ‘‘උපසඞ්කමී’’ති වුත්තො, තතො උපගතට්ඨානතො.

යථා ඛමනීයාදීනි පුච්ඡන්තොති යථා භගවා ‘‘කච්චි තෙ, බ්‍රාහ්මණ, ඛමනීයං, කච්චි යාපනීය’’න්තිආදිනා ඛමනීයාදීනි පුච්ඡන්තො තෙන බ්‍රාහ්මණෙන සද්ධිං සමප්පවත්තමොදො අහොසි පුබ්බභාසිතාය, එවං සොපි බ්‍රාහ්මණො තදනුකරණෙන භගවතා සද්ධිං සමප්පවත්තමොදො අහොසීති යොජනා. තං පන සමප්පවත්තමොදතං උපමාය දස්සෙතුං **‘‘සීතොදකං විය’’**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **සම්මොදිතන්ති** සංසන්දිතං. **එකීභාවන්ති** සම්මොදනකිරියාය සමානතං. **ඛමනීයන්ති** ‘‘ඉදං චතුචක්කං නවද්වාරං සරීරයන්තං දුක්ඛබහුලතාය සභාවතො දුස්සහං, කච්චි ඛමිතුං සක්කුණෙය්‍යා’’න්ති පුච්ඡති. **යාපනීයන්ති** ආහාරාදිප්පටිබද්ධවුත්තිකං චිරප්පබන්ධසඞ්ඛාතාය යාපනාය කච්චි යාපෙතුං සක්කුණෙය්‍යං. සීසරොගාදිආබාධාභාවෙන **කච්චි අප්පාබාධං**. දුක්ඛජීවිකාභාවෙන **කච්චි අප්පාතඞ්කං**. තංතංකිච්චකරණෙ උට්ඨානසුඛතාය **කච්චි ලහුට්ඨානං**. තදනුරූපබලයොගතො **කච්චි බලං** . සුඛවිහාරසම්භවෙන **කච්චි ඵාසුවිහාරො** අත්ථීති සබ්බත්ථ කච්චි-සද්දං යොජෙත්වා අත්ථො වෙදිතබ්බො.

බලප්පත්තා පීති **පීතියෙව**. තරුණපීති **පාමොජ්ජං**. සම්මොදං ජනෙති කරොතීති සම්මොදනිකං, තදෙව **සම්මොදනීයං**. සම්මොදිතබ්බතො සම්මොදනීයන්ති ඉමං පන අත්ථං දස්සෙතුං **‘‘සම්මොදිතුං යුත්තභාවතො’’**ති ආහ. **සරිතබ්බභාවතොති** අනුස්සරිතබ්බභාවතො. ‘‘සරණීය’’න්ති වත්තබ්බෙ දීඝං කත්වා **‘‘සාරණීය’’**න්ති වුත්තං. **සුය්‍යමානසුඛතොති** ආපාථගතමධුරතං ආහ, **අනුස්සරියමානසුඛතොති** විමද්දරමණීයතං. **බ්‍යඤ්ජනපරිසුද්ධතායාති** සභාවනිරුත්තිභාවෙන තස්සා කථාය වචනචාතුරියමාහ. **අත්ථපරිසුද්ධතායාති** අත්ථස්ස නිරුපක්කිලෙසතං. **අනෙකෙහි පරියායෙහීති** අනෙකෙහි කාරණෙහි.

අතිදූරඅච්චාසන්නප්පටික්ඛෙපෙන නාතිදූරං නච්චාසන්නං නාම ගහිතං, තං පන අවකංසතො උභින්නං පසාරිතහත්ථාසඞ්ඝට්ටනෙන දට්ඨබ්බං. **ගීවං පසාරෙත්වාති** ගීවං පරිවට්ටනවසෙන පසාරෙත්වා.

එතදවොචාති එතං ''කො නු ඛො, භන්තෙ, හෙතු''තිආදිපුච්ඡාවචනං අවොච. තෙනෙව ''එතදවොචා''ති පදං උද්ධරිත්වා **දුවිධා හි පුච්ඡාති**ආදිනා පුච්ඡාවිභාගං දස්සෙති. තත්ථ අගාරෙ නියුත්තො අගාරිකො, තස්ස පුච්ඡා **අගාරිකපුච්ඡා.** අගාරිකතො අඤ්ඤො අනගාරිකො පබ්බජ්ජූපගතො, තස්ස පුච්ඡා **අනගාරිකපුච්ඡා.** කිඤ්චාපි අඤ්ඤත්ථ ''ජනකො හෙතු, පග්ගාහකො පච්චයො. අසාධාරණො හෙතු, සාධාරණො පච්චයො. සභාගො හෙතු, අසභාගො පච්චයො. පුබ්බකාලිකො හෙතු, සහපවත්තො පච්චයො''තිආදිනා හෙතුපච්චයා විභජ්ජ වුච්චන්ති. ඉධ පන ''චත්තාරො ඛො, භික්ඛවෙ, මහාභූතා හෙතු චත්තාරො මහාභූතා පච්චයො රූපක්ඛන්ධස්ස පඤ්ඤාපනායා''තිආදීසු (ම. නි. 3.86) විය හෙතුපච්චයසද්දා සමානත්ථාති දස්සෙන්තො **''උභයම්පෙතං කාරණවෙවචනමෙවා''**ති ආහ. **විසමචරියාති** භාවනපුංසකනිද්දෙසො.

අභික්කන්තාති අතික්කන්තා, විගතාති අත්ථොති ආහ **''ඛයෙ දිස්සතී''**ති. තථා හි ''නික්ඛන්තො පඨමො යාමො''ති උපරි වුත්තං. **අභික්කන්තතරොති** අතිවිය කන්තතරො මනොරමො, තාදිසො ච සුන්දරො භද්දකො නාම හොතීති ආහ **''සුන්දරෙ දිස්සතී''**ති. **කොති** දෙවනාගයක්ඛගන්ධබ්බාදීසු කො කතමො? **මෙති** මම. **පාදානීති** පාදෙ. **ඉද්ධියාති** ඉමාය එවරූපාය දෙවිද්ධියා. **යසසාති** ඉමිනා එදිසෙන පරිවාරෙන පරිච්ඡෙදෙන ච. **ජලන්ති** විජ්ජොතමානො. **අභික්කන්තෙනාති** අතිවිය කන්තෙන කමනීයෙන අභිරූපෙන. **වණ්ණෙනාති** ඡවිවණ්ණෙන සරීරවණ්ණනිභාය. **සබ්බා ඔභාසයං දිසාති** දස දිසා පභාසෙන්තො, චන්දො විය සූරියො විය ච එකොභාසං එකාලොකං කරොන්තොති ගාථාය අත්ථො. **අභිරූපෙති** උළාරරූපෙ සම්පන්නරූපෙ.

''චොරො, චොරො; සප්පො, සප්පො''තිආදීසු **භයෙ ආමෙඩිතං.** ''විජ්ඣ, විජ්ඣ; පහර, පහරා''තිආදීසු **කොධෙ.** ''සාධු, සාධූ''තිආදීසු (ම. නි. 327.සං. නි. 2.127; 3.35; 5.1085) **පසංසායං.** ''ගච්ඡ, ගච්ඡ; ලුනාහි, ලුනාහී''තිආදීසු **තුරිතෙ.** ''ආගච්ඡ, ආගච්ඡා''තිආදීසු **කොතූහලෙ.** ''බුද්ධො, බුද්ධොති චින්තෙන්තො''තිආදීසු (බු. වං. 2.44) **අච්ඡරෙ.** ''අභික්කමථායස්මන්තො, අභික්කමථායස්මන්තො''තිආදීසු **හාසෙ.** ''කහං එකපුත්තක, කහං එකපුත්තකා''තිආදීසු (ම. නි. 2.353; සං. නි. 2.63) **සොකෙ.** ''අහො සුඛං, අහො සුඛ''න්තිආදීසු (උදා. 20; දී. නි. 3.305; චූළව. 332) **පසාදෙ.** ච-සද්දො අවුත්තසමුච්චයත්තො. තෙන ගරහාඅසම්මානාදීනං සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො. තත්ථ ''පාපො, පාපො''තිආදීසු **ගරහායං.** ''අභිරූපක, අභිරූපකා''තිආදීසු **අසම්මානෙ** දට්ඨබ්බං.

නයිදං ආමෙඩිතවසෙන ද්වික්ඛත්තුං වුත්තං, අථ ඛො අත්ථද්වයවසෙනාති දස්සෙන්තො **''අථ වා''**තිආදිමාහ. ''අභික්කන්ත''න්ති වචනං අපෙක්ඛිත්වා නපුංසකවසෙන වුත්තං, තං පන භගවතො වචනං ධම්මස්ස දෙසනාති කත්වා තථා වුත්තං **''භොතො ගොතමස්ස ධම්මදෙසනා''**ති. දුතියපදෙපි එසෙව නයො. **දොසනාසනතොති** රාගාදිකිලෙසවිධමනතො. **ගුණාධිගමනතොති** සීලාදිගුණානං සම්පාපනතො. යෙ ගුණෙ දෙසනා අධිගමෙති, තෙසු පධානභූතෙ තාව දස්සෙතුං **''සද්ධාජනනතො පඤ්ඤාජනනතො''**ති වුත්තං. සද්ධාපමුඛා හි ලොකියා ගුණා, පඤ්ඤාපමුඛා ලොකුත්තරා .

සීලාදිඅත්ථසම්පත්තියා **සාත්ථතො,** සභාවනිරුත්තිසම්පත්තියා **සබ්යඤ්ජනතො.** සුවිඤ්ඤෙය්‍යසද්දප්පයොගතාය **උත්තානපදතො,** සණ්හසුඛුමභාවෙන දුවිඤ්ඤෙය්‍යත්ථතාය **ගම්භීරත්ථතො.** සිනිද්ධමුදුමධුරසද්දප්පයොගතාය **කණ්ණසුඛතො,** විපුලවිසුද්ධපෙමනීයත්ථතාය **හදයඞ්ගමතො.** මානාතිමානවිධමනෙන **අනත්තුක්කංසනතො,** ථම්භසාරම්භනිම්මද්දනෙන **අපරවම්භනතො.** හිතාධිප්පායප්පවත්තියා පරෙසං රාගපරිළාහාදිවූපසමනෙන **කරුණාසීතලතො,** කිලෙසන්ධකාරවිධමනෙන **පඤ්ඤාවදාතතො.** කරවීකරුතමඤ්ජුතාය **ආපාථරමණීයතො,** පුබ්බාපරාවිරුද්ධසුවිසුද්ධත්ථතාය **විමද්දක්ඛමතො.** ආපාථරමණීයතාය **එවං සුය්‍යමානසුඛතො,** විමද්දක්ඛමතාය හිතජ්ඣාසයප්පවත්තිතතාය ච **වීමංසියමානහිතතො . එවමාදීහීති ආදි-**සද්දෙන සංසාරචක්කනිවත්තනතො, සද්ධම්මචක්කප්පවත්තනතො, මිච්ඡාවාදවිගමනතො, සම්මාවාදපතිට්ඨාපනතො, අකුසලමූලසමුද්ධරණතො, කුසලමූලසංරොපනතො, අපායද්වාරපිධානතො, සග්ගමොක්ඛද්වාරවිවරණතො, පරියුට්ඨානවූපසමනතො, අනුසයසමුග්ඝාතනතොති එවමාදීනං සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො.

අධොමුඛට්ඨපිතන්ති කෙනචි අධොමුඛං ඨපිතං. **හෙට්ඨාමුඛජාතන්ති** සභාවෙනෙව හෙට්ඨාමුඛජාතං. **උපරිමුඛන්ති** උද්ධංමුඛං. **උග්ඝාටෙය්‍යාති** විවටං කරෙය්‍ය. **හත්ථෙ ගහෙත්වාති** ''පුරත්ථාභිමුඛො උත්තරාභිමුඛො වා ගච්ඡා''තිආදීනි අවත්වා හත්ථෙ ගහෙත්වා ''නිස්සන්දෙහං එස මග්ගො, එවං ගච්ඡෙය්‍යා''ති වදෙය්‍ය. **කාළපක්ඛචාතුද්දසීති** කාළපක්ඛෙ චාතුද්දසී.

නික්කුජ්ජිතං ආධෙය්‍යස්ස අනාධාරභූතං භාජනං ආධාරභාවාපාදනවසෙන **උක්කුජ්ජෙය්‍ය.** හෙට්ඨාමුඛජාතතාය **සද්ධම්මවිමුඛං,** අධොමුඛට්ඨපිතතාය **අසද්ධම්මෙ පතිතන්ති** එවං පදද්වයං යථාරහං යොජෙතබ්බං, න යථාසඞ්ඛ්‍යං. කාමං කාමච්ඡන්දාදයොපි පටිච්ඡාදකා නීවරණභාවතො, මිච්ඡාදිට්ඨි පන සවිසෙසං පටිච්ඡාදිකා සත්තෙ මිච්ඡාභිනිවෙසනවසෙනාති ආහ **''මිච්ඡාදිට්ඨිගහනපටිච්ඡන්න''**න්ති. තෙනාහ භගවා ''මිච්ඡාදිට්ඨිපරමාහං, භික්ඛවෙ,

වජ්ජං වදාමී’’ති (අ. නි. 1.310). සබ්බො අපායගාමිමග්ගො **කුම්මග්ගො** ‘‘කුච්ඡිතො මග්ගො’’ති කත්වා. සම්මාදිට්ඨිආදීනං උජුපටිපක්ඛතාය මිච්ඡාදිට්ඨිආදයො අට්ඨ මිච්ඡත්තධම්මා **මිච්ඡාමග්ගො.** තෙනෙව හි තදුභයප්පටිපක්ඛතං සන්ධාය **‘‘සග්ගමොක්ඛමග්ගං ආවිකරොන්තෙනා’’**ති වුත්තං. සප්පිආදිසන්නිස්සයො පදීපො න තථා උජ්ජලො, යථා තෙලසන්නිස්සයොති **තෙලපජ්ජොතග්ගහණං. එතෙහි පරියායෙහීති** එතෙහි නික්කුජ්ජිතුක්කුජ්ජනපටිච්ඡන්නවිවරණාදිඋපමොපමිතබ්බාකාරෙහි.

පසන්නාකාරන්ති පසන්නෙහි කාතබ්බං සක්කාරං. **සරණන්ති** පටිසරණං. තෙනාහ **‘‘පරායණ’’**න්ති. පරායණභාවො ච අනත්ථනිසෙධනෙන අත්ථසම්පටිපාදනෙන ච හොතීති ආහ **‘‘අඝස්ස, තාතා, හිතස්ස ච විධාතා’’**ති. **අඝස්සාති** දුක්ඛතොති වදන්ති, පාපතොති පන අත්ථො යුත්තො. නිස්සක්කෙ චෙතං සාමිවචනං. එත්ථ ච නායං ගමි-සද්දො නී-සද්දාදයො විය ද්විකම්මකො, තස්මා යථා ‘‘අජං ගාමං නෙතී’’ති වුච්චති, එවං ‘‘භගවන්තං සරණං ගච්ඡාමී’’ති වත්තුං න සක්කා. ‘‘සරණන්ති ගච්ඡාමී’’ති පන වත්තබ්බං. ඉති-සද්දො චෙත්ථ ලුත්තනිද්දිට්ඨො. තස්ස වායමත්ථො – ගමනඤ්ච තදධිප්පායෙන භජනං ජානනං වාති දස්සෙන්තො **‘‘ඉති ඉමිනා අධිප්පායෙනා’’**තිආදිමාහ. තත්ථ **භජාමීතිආදීසු** පුරිමස්ස පුරිමස්ස පච්ඡිමං පච්ඡිමං අත්ථවචනං. **භජනං** වා සරණාධිප්පායෙන උපසඞ්කමනං. **සෙවනං** සන්තිකාවචරතා. **පයිරුපාසනං** වත්තපටිවත්තකරණෙන උපට්ඨානන්ති එවං සබ්බථාපි අනඤ්ඤසරණතංයෙව දීපෙති. ‘‘ගච්ඡාමී’’ති පදස්ස බුජ්ඣාමීති අයමත්ථො කථං ලබ්භතීති ආහ **‘‘යෙසං හී’’**තිආදි.

අධිගතමග්ගෙ සච්ඡිකතනිරොධෙති පදද්වයෙනපි ඵලට්ඨා එව දස්සිතා, න මග්ගට්ඨාති තෙ දස්සෙන්තො **‘‘යථානුසිට්ඨං පටිපජ්ජමානෙ චා’’**ති ආහ. නනු ච කල්‍යාණපුථුජ්ජනොපි යථානුසිට්ඨං පටිපජ්ජතීති වුච්චතීති? කිඤ්චාපි වුච්චති, නිප්පරියායෙන පන මග්ගට්ඨා එව තථා වත්තබ්බා, න ඉතරෙ සම්මත්තනියාමොක්කමනාභාවතො. තථා හි තෙ එව වුත්තා **‘‘අපායෙසු අපතමානෙ ධාරෙතී’’**ති. සම්මත්තනියාමොක්කමනෙන හි අපායවිනිමුත්තිසම්භවො. **අක්ඛායතීති** එත්ථ **ඉති**-සද්දො ආද්‍යත්ථො, පකාරත්ථො වා. තෙන ‘‘යාවතා, භික්ඛවෙ, ධම්මා සඞ්ඛතා වා අසඞ්ඛතා වා, විරාගො තෙසං අග්ගමක්ඛායතී’’ති (ඉතිවු. 90; අ. නි. 4.34) සුත්තපදං සඞ්ගණ්හාති, **‘‘විත්ථාරො’’**ති වා ඉමිනා. එත්ථ ච අරියමග්ගො නිය්‍යානිකතාය, නිබ්බානං තස්ස තදත්ථසිද්ධිහෙතුතායාති උභයමෙව නිප්පරියායෙන ධම්මොති වුත්තො. නිබ්බානඤ්හි ආරම්මණපච්චයභූතං ලභිත්වා අරියමග්ගො තදත්ථසිද්ධියා සංවත්තති, තථාපි යස්මා අරියඵලානං ‘‘තාය සද්ධාය අවූපසන්තාය’’තිආදිවචනතො මග්ගෙන සමුච්ඡින්නානං කිලෙසානං පටිප්පස්සද්ධිප්පහානකිච්චතාය නිය්‍යානානුගුණතාය නිය්‍යානපරියොසානතාය ච. පරියත්තිධම්මස්ස පන නිය්‍යානිකධම්මසමධිගමහෙතුතායාති ඉමිනා පරියායෙන වුත්තනයෙන ධම්මභාවො ලබ්භති එව. ස්වායමත්ථො පාඨාරුළ්හො එවාති දස්සෙන්තො **‘‘න කෙවල’’**න්තිආදිමාහ.

කාමරාගො භවරාගොති එවමාදිභෙදො සබ්බොපි රාගො විරජ්ජති පහීයති එතෙනාති **රාගවිරාගොති මග්ගො කථිතො.** එජාසඞ්ඛාතාය තණ්හාය අන්තොනිජ්ඣානලක්ඛණස්ස සොකස්ස ච තදුප්පත්තියං සබ්බසො පරික්ඛීණත්තා **අනෙජමසොකන්ති ඵලං කථිතං. අප්පටිකූලන්ති** අවිරොධදීපනතො කෙනචි අවිරුද්ධං, ඉට්ඨං පණීතන්ති වා අත්ථො. පගුණරූපෙන පවත්තිතත්තා, පකට්ඨගුණවිභාවනතො වා **පගුණං.** සබ්බධම්මක්ඛන්ධා කථිතාති යොජනා.

දිට්ඨිසීලසඞ්ඝාතෙනාති ‘‘යායං දිට්ඨි අරියා නිය්‍යානිකා නිය්‍යාති තක්කරස්ස සම්මා දුක්ඛක්ඛයාය, තථාරූපාය දිට්ඨියා දිට්ඨිසාමඤ්ඤගතො විහරතී’’ති (දී. නි. 3.324, 357; ම. නි. 1.492; 3.54; අ. නි. 6.12; පරි. 274) එවං වුත්තාය දිට්ඨියා, ‘‘යානි තානි සීලානි අඛණ්ඩානි අච්ඡිද්දානි අසබලානි අකම්මාසානි භුජිස්සානි විඤ්ඤුප්පසත්ථානි අපරාමට්ඨානි සමාධිසංවත්තනිකානි, තථාරූපෙහි සීලෙහි සීලසාමඤ්ඤගතො විහරතී’’ති (දී. නි. 3.324; ම. නි. 1.492; 3.54; අ. නි. 6.12; පරි. 274) ච එවං වුත්තානං සීලානඤ්ච සංහතභාවෙන, දිට්ඨිසීලසාමඤ්ඤෙනාති අත්ථො. **සංහතොති** ඝටිතො, සමෙතොති අත්ථො. අරියපුග්ගලා හි යත්ථ කත්ථචි දූරෙ ඨිතාපි අත්තනො ගුණසාමග්ගියා සංහතා එව. **අට්ඨ ච පුග්ගල ධම්මදසා තෙති** තෙ පුරිසයුගවසෙන චත්තාරොපි පුග්ගලවසෙන අට්ඨෙව අරියධම්මස්ස පච්චක්ඛදස්සාවිතාය ධම්මදසා. **තීණි** වත්ථූනි සරණන්ති ගමනෙන තික්ඛත්තුං ගමනෙන ච **තීණි සරණගමනානි. පටිවෙදෙසීති** අත්තනො හදයගතං වාචාය පවෙදෙසි.

සරණගමනස්ස විසයප්පභෙදඵලසංකිලෙසභෙදානං විය කත්තුවිභාවනා තත්ථ කොසල්ලාය හොතීති සරණගමනෙසු අත්ථකොසල්ලත්ථං **‘‘සරණං, සරණගමනං, යො ච සරණං ගච්ඡති, සරණගමනප්පභෙදො, සරණගමනඵලං, සංකිලෙසො, භෙදොති අයං විධි වෙදිතබ්බො’’**ති වුත්තං තෙන විනා සරණගමනස්සෙව අසම්භවතො. කස්මා පනෙත්ථ වොදානං න ගහිතං, නනු වොදානවිභාවනාපි තත්ථ කොසල්ලාය හොතීති? සච්චමෙතං, තං පන සංකිලෙසග්ගහණෙන අත්ථතො දීපිතං හොතීති න ගහිතං. යානි හි නෙසං සංකිලෙසකාරණානි අඤ්ඤාණාදීනි, තෙසං සබ්බෙන සබ්බං අනුප්පන්නානං අනුප්පාදනෙන, උප්පන්නානඤ්ච පහානෙන වොදානං හොතීති.

හිංසත්ථස්ස ධාතුසද්දස්ස වසෙනෙතං පදං දට්ඨබ්බන්ති **‘‘හිංසතීති සරණ’’**න්ති වත්වා තං පන හිංසනං කෙසං, කථං, කස්ස වාති චොදනං සොධෙන්තො **‘‘සරණගතාන’’**න්තිආදිමාහ. තත්ථ **භයන්ති** වට්ටභයං. **සන්තාසන්ති** චිත්තුත්‍රාසං. තෙනෙව චෙතසිකදුක්ඛස්ස ගහිතත්තා **දුක්ඛන්ති** කායිකං දුක්ඛං. **දුග්ගතිපරිකිලෙසන්ති** දුග්ගතිපරියාපන්නං සබ්බම්පි දුක්ඛං. තයිදං සබ්බං පරතො **ඵලකථාය** ආවි භවිස්සති. **එතන්ති** සරණන්ති පදං. එවං

අවිසෙසතො සරණසද්දස්ස පදත්ථං දස්සෙත්වා ඉදානි විසෙසතො දස්සෙතුං **“අථ වා”**තිආදි වුත්තං. **හිතෙ පවත්තනෙනාති** ‘‘සම්පන්නසීලා, භික්ඛවෙ, විහරථා’’තිආදිනා (ම. නි. 1.64, 69) අත්ථෙ නියොජනෙන. **අහිතා නිවත්තනෙනාති** ‘‘පාණාතිපාතස්ස ඛො පාපකො විපාකො අභිසම්පරාය’’න්තිආදිනා ආදීනවදස්සනාදිමුඛෙන අනත්ථතො නිවත්තනෙන. **භයං හිංසතීති** හිතාහිතෙසු අප්පවත්තිප්පවත්තිහෙතුකං බ්‍යසනං අප්පවත්තිකරණෙන විනාසෙති බුද්ධො. **භවකන්තාරා උත්තාරණෙන** මග්ගසඞ්ඛාතො ධම්මො. ඉතරො අස්සාසදානෙන සත්තානං භයං හිංසතීති යොජනා. **කාරානන්ති** දානවසෙන පූජාවසෙන ච උපනීතානං සක්කාරානං. **විපුලඵලප්පටිලාභකරණෙන** සත්තානං භයං හිංසති සඞ්ඝො අනුත්තරදක්ඛිණෙය්‍යභාවතොති අධිප්පායො. **ඉමිනාපි පරියායෙනාති** ඉමිනාපි විභජිත්වා වුත්තෙන කාරණෙන.

‘‘සම්මාසම්බුද්ධො භගවා, ස්වාක්ඛාතො ධම්මො, සුප්පටිපන්නො සඞ්ඝො’’ති එවං පවත්තො තත්ථ රතනත්තයෙ පසාදො තප්පසාදො, තදෙව රත්තනත්තයං ගරු එතස්සාති තග්ගරු, තබ්භාවො තග්ගරුතා, තප්පසාදො ච තග්ගරුතා ච තප්පසාදතග්ගරුතා. තාහි **තප්පසාදතග්ගරුතාහි.** විධුතදිට්ඨිවිචිකිච්ඡාසම්මොහඅස්සද්ධියාදිතාය **විහතකිලෙසො.** තදෙව රතනත්තයං පරායණං ගති තාණං ලෙණන්ති එවං පවත්තියා **තප්පරායණතාකාරප්පවත්තො චිත්තුප්පාදො සරණගමනං** සරණන්ති ගච්ඡති එතෙනාති. **තංසමඞ්ගීති** තෙන යථාවුත්තචිත්තුප්පාදෙන සමන්නාගතො. **එවං උපෙතීති** එවං භජති සෙවති පයිරුපාසති, එවං වා ජානාති බුජ්ඣතීති එවමත්ථො වෙදිතබ්බො.

එත්ථ ච පසාදග්ගහණෙන ලොකියසරණගමනමාහ. තඤ්හි පසාදප්පධානං. ගරුතාගහණෙන ලොකුත්තරං. අරියා හි රතනත්තයගුණාභිඤ්ඤතාය පාසාණච්ඡත්තං පිය ගරුං කත්වා පස්සන්ති, තස්මා තප්පසාදෙන වික්ඛම්භනවසෙන විහතකිලෙසො, තග්ගරුතාය සමුච්ඡෙදවසෙනාති යොජෙතබ්බං අගාරවකරණහෙතූනං සමුච්ඡින්දනතො. තප්පරායණතා පනෙත්ථ තග්ගතිකතාති තාය චතුබ්බිධම්පි වක්ඛමානං සරණගමනං ගහිතන්ති දට්ඨබ්බං. අවිසෙසෙන වා පසාදගරුතා ජොතිතාති පසාදග්ගහණෙන අවෙච්චප්පසාදස්ස ඉතරස්ස ච ගහණං, තථා ගරුතාගහණෙනාති උභයෙනපි උභයං සරණගමනං යොජෙතබ්බං.

මග්ගක්ඛණෙ ඉජ්ඣතීති යොජනා. **නිබ්බානාරම්මණං හුත්වාති** එතෙන අත්ථතො චතුසච්චාධිගමො එව ලොකුත්තරසරණගමනන්ති දස්සෙති. තත්ථ හි නිබ්බානධම්මො සච්ඡිකිරියාභිසමයවසෙන, මග්ගධම්මො භාවනාභිසමයවසෙන පටිවිජ්ඣියමානොයෙව සරණගමනත්තං සාධෙති, බුද්ධගුණා පන සාවකගොචරභූතා පරිඤ්ඤාභිසමයවසෙන, තථා අරියසඞ්ඝගුණා. තෙනාහ **“කිච්චතො සකලෙපි රතනත්තයෙ ඉජ්ඣතී”**ති. ඉජ්ඣන්තඤ්ච සහෙව ඉජ්ඣති, න ලොකියං විය පටිපාටියා අසම්මොහප්පටිවෙධෙන පටිවිද්ධත්තාති අධිප්පායො. යෙ පන වදන්ති ‘‘න සරණගමනං නිබ්බානාරම්මණං හුත්වා පවත්තති, මග්ගස්ස අධිගතත්තා පන අධිගතමෙව හොති එකච්චානං තෙවිජ්ජාදීනං ලොකියවිජ්ජාදයො විය’’ති, තෙසං ලොකියමෙව සරණගමනං සියා, න ලොකුත්තරං, තඤ්ච අයුත්තං දුවිධස්සපි ඉච්ඡිතබ්බත්තා.

තන්ති ලොකියසරණගමනං. **සද්ධාපටිලාභො** ‘‘සම්මාසම්බුද්ධො භගවා’’තිආදිනා. **සද්ධාමූලිකාති** යථාවුත්තසද්ධාපුබ්බඞ්ගමා. **සම්මාදිට්ඨී** බුද්ධසුබුද්ධතං, ධම්මසුධම්මතං, සඞ්ඝසුප්පටිපත්තිඤ්ච ලොකියාවබොධවසෙනෙව සම්මා ඤායෙන දස්සනතො. **සද්ධාමූලිකා ච සම්මාදිට්ඨීති** එතෙන සද්ධූපනිස්සයා යථාවුත්තලක්ඛණා පඤ්ඤා ලොකියසරණගමනන්ති දස්සෙති. තෙනාහ **“දිට්ඨිජුකම්මන්ති වුච්චතී”**ති. දිට්ඨියෙව අත්තනො පච්චයෙහි උජු කරීයතීති කත්වා , දිට්ඨි වා උජු කරීයති එතෙනාති **දිට්ඨිජුකම්මං,** තථාපවත්තො චිත්තුප්පාදො. එවඤ්ච කත්වා ‘‘තප්පරායණතාකාරප්පවත්තො චිත්තුප්පාදො’’ති ඉදඤ්ච වචනං සමත්ථිතං හොති, සද්ධාපුබ්බඞ්ගමසම්මාදිට්ඨිග්ගහණං පන චිත්තුප්පාදස්ස තප්පධානතායාති දට්ඨබ්බං. **සද්ධාපටිලාභොති** ඉමිනා මාතාදීහි උස්සාහිතදාරකාදීනං විය ඤාණවිප්පයුත්තං සරණගමනං දස්සෙති, **සම්මාදිට්ඨීති** ඉමිනා ඤාණසම්පයුත්තං සරණගමනං.

තයිදං ලොකියං සරණගමනං. අත්තා සන්නියාාතීයති අප්පීයති පරිච්චජීයති එතෙනාති **අත්තසන්නියාාතනං,** යථාවුත්තං දිට්ඨිජුකම්මං. තං රතනත්තයං පරායණං පටිසරණං එතස්සාති තප්පරායණො, පුග්ගලො චිත්තුප්පාදො වා, තස්ස භාවො **තප්පරායණතා,** යථාවුත්තං දිට්ඨිජුකම්මමෙව. සරණන්ති අධිප්පායෙන සිස්සභාවං අන්තෙවාසිකභාවං උපගච්ඡති එතෙනාති **සිස්සභාවූපගමනං**. සරණගමනාධිප්පායෙනෙව පණිපතති එතෙනාති **පණිපාතො.** සබ්බත්ථ යථාවුත්තදිට්ඨිජුකම්මවසෙනෙව අත්ථො වෙදිතබ්බො. **අත්තපරිච්චජනන්ති** සංසාරදුක්ඛනිස්සරණත්ථං අත්තනො අත්තභාවස්ස පරිච්චජනං. එස නයො සෙසෙසුපි. **බුද්ධාදීනංයෙවාති** අවධාරණං අත්තසන්නියාාතනාදීසුපි තත්ථ තත්ථ වත්තබ්බං. එවඤ්හි තදඤ්ඤනිවත්තනං කතං හොති.

එවං අත්තසන්නියාාතනාදීනි එකෙන පකාරෙන දස්සෙත්වා ඉදානි අපරෙහිපි පකාරෙහි දස්සෙතුං **“අපිචා”**තිආදි ආරද්ධං. තෙන පරියායන්තරෙහිපි අත්තසන්නියාාතනං කතමෙව හොති අත්ථස්ස අභින්නත්තාති දස්සෙති. **ආළවකාදීනන්ති ආදි-**සද්දෙන සාතාගිරිහෙමවතාදීනං සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො. නනු චෙතෙ ආළවකාදයො මග්ගෙනෙව ආගතසරණගමනා, කථං තෙසං තප්පරායණතාසරණගමනං වුත්තන්ති? මග්ගෙනාගතසරණගමනෙහිපි ‘‘සො අහං විචරිස්සාමි…පෙ…. සුධම්මතං (සං. නි. 1.246; සු. නි. 194). තෙ මයං විචරිස්සාම, ගාමා ගාමං නගා නගං…පෙ…. සුධම්මත’’න්ති (සු. නි. 182) ච තෙහි තප්පරායණතාකාරස්ස පවෙදිතත්තා තථා වුත්තං.

සො පනෙස ඤාති…පෙ…. වසෙනාති එත්ථ ඤාතිවසෙන, භයවසෙන, ආචරියවසෙන, දක්ඛිණෙය්‍යවසෙනාති පච්චෙකං ‘‘වසෙනා’’ති පදං යොජෙතබ්බං. තත්ථ **ඤාතිවසෙනාති** ඤාතිභාවවසෙන. එවං සෙසෙසුපි . **දක්ඛිණෙය්‍යපණිපාතෙනාති** දක්ඛිණෙය්‍යතාහෙතුකෙන පණිපතනෙනාති අත්ථො. **ඉතරෙහීති** ඤාතිභාවාදිවසප්පවත්තෙහි තීහි පණිපාතෙහි. **ඉතරෙහී**තිආදිනා සඞ්ඛෙපතො වුත්තමත්ථං වික්ථාරතො දස්සෙතුං **‘‘තස්මා’’**තිආදි වුත්තං. **වන්දතීති** පණිපාතස්ස ලක්ඛණවචනං . **එවරූපන්ති** දිට්ඨධම්මිකං සන්ධාය වදති. සම්පරායිකඤ්හි නිය්‍යානිකං වා අනිය්‍යානිකං වා අනුසාසනිං පච්චාසීසන්තො දක්ඛිණෙය්‍යපණිපාතමෙව කරොතීති අධිප්පායො. **සරණගමනප්පභෙදොති** සරණගමනවිභාගො.

අරියමග්ගො එව ලොකුත්තරං සරණගමනන්ති ආහ **‘‘චත්තාරි සාමඤ්ඤඵලානි විපාකඵල’’**න්ති. **සබ්බදුක්ඛක්ඛයොති** සකලස්ස වට්ටදුක්ඛස්ස අනුප්පාදනිරොධො. **එතන්ති** ‘‘චත්තාරි අරියසච්චානි, සම්මප්පඤ්ඤාය පස්සතී’’ති (ධ. ප. 190) එවං වුත්තං අරියසච්චානං දස්සනං.

නිච්චතො අනුපගමනාදිවසෙනාති නිච්චන්ති අග්ගහණාදිවසෙන. **අට්ඨානන්ති** හෙතුප්පටික්ඛෙපො. **අනවකාසොති** පච්චයප්පටික්ඛෙපො. උභයෙනපි කාරණමෙව පටික්ඛිපති. **යන්ති** යෙන කාරණෙන. **දිට්ඨිසම්පන්නොති** මග්ගදිට්ඨියා සමන්නාගතො සොතාපන්නො. **කඤ්චි සඞ්ඛාරන්ති** චතුභූමකෙසු සඞ්ඛතසඞ්ඛාරෙසු එකසඞ්ඛාරම්පි. **නිච්චතො උපගච්ඡෙය්‍යාති** නිච්චොති ගණ්හෙය්‍ය. **සුඛතො උපගච්ඡෙය්‍යාති** ‘‘එකන්තසුඛී අත්තා හොති අරොගො පරං මරණා’’ති (දී. නි. 1.76, 79) එවං අත්තදිට්ඨිවසෙන සුඛතො ගාහං සන්ධායෙතං වුත්තං. දිට්ඨිවිප්පයුත්තචිත්තෙන පන අරියසාවකො පරිළාහවූපසමනත්ථං මත්තහත්ථිපරිතාසිතො විය චොක්ඛබ්‍රාහ්මණො උක්කාරභූමිං කඤ්චි සඞ්ඛාරං සුඛතො උපගච්ඡති. අත්තවාරෙ කසිණාදිපඤ්ඤත්තිසඞ්ගහත්ථං ‘‘සඞ්ඛාර’’න්ති අවත්වා **‘‘කඤ්චි ධම්ම’’**න්ති වුත්තං. ඉමෙසුපි ඨානෙසු චතුභූමකවසෙනෙව පරිච්ඡෙදො වෙදිතබ්බො තෙභූමකවසෙනෙව වා. යං යඤ්හි පුථුජ්ජනො ගාහවසෙන ගණ්හාති, තතො තතො අරියසාවකො ගාහං විනිවෙඨෙති.

මාතරන්තිආදීසු ජනිකා **මාතා,** ජනකො **පිතා,** මනුස්සභූතො ඛීණාසවො **අරහාති** අධිප්පෙතො. කිං පන අරියසාවකො අඤ්ඤං ජීවිතා වොරොපෙය්‍යාති? එතම්පි අට්ඨානං, පුථුජ්ජනභාවස්ස පන මහාසාවජ්ජභාවදස්සනත්ථං අරියභාවස්ස ච ඵලදස්සනත්ථං එවං වුත්තං. **පදුට්ඨචිත්තොති** වධකචිත්තෙන පදුට්ඨචිත්තො. **ලොහිතං උප්පාදෙය්‍යාති** ජීවමානකසරීරෙ ඛුද්දකමක්ඛිකාය පිවනමත්තම්පි ලොහිතං උප්පාදෙය්‍ය. **සඞ්ඝං භින්දෙය්‍යාති** සමානසංවාසකං සමානසීමායං ඨිතං සඞ්ඝං ‘‘කම්මෙන උද්දෙසෙන වොහරන්තො අනුස්සාවනෙන සලාකග්ගාහෙනා’’ති (පරි. 458) එවං වුත්තෙහි පඤ්චහි කාරණෙහි භින්දෙය්‍ය. **අඤ්ඤං සත්ථාරන්ති** අඤ්ඤං තිත්ථකරං ‘‘අයං මෙ සත්ථා’’ති එවං ගණ්හෙය්‍යාති **නෙතං ඨානං විජ්ජතීති** අත්ථො.

න තෙ ගමිස්සන්ති අපායන්ති තෙ බුද්ධං සරණං ගතා තන්නිමිත්තං අපායං න ගමිස්සන්ති, දෙවකායං පන පරිපූරෙස්සන්තීති අත්ථො. **දසහි ඨානෙහීති** දසහි කාරණෙහි. **අධිගණ්හන්තීති** අධිභවන්ති.

වෙලාමසුත්තාදිවසෙනාති එත්ථ ‘‘කරීසස්ස චතුත්ථභාගප්පමාණානං චතුරාසීතිසහස්සසඞ්ඛානං සුවණ්ණපාතිරූපියපාතිකංසපාතීනං යථාක්කමං රූපියසුවණ්ණහිරඤ්ඤපූරානං සබ්බාලඞ්කාරප්පටිමණ්ඩිතානං චතුරාසීතියා හත්ථිසහස්සානං, චතුරාසීතියා අස්සසහස්සානං, චතුරාසීතියා රථසහස්සානං, චතුරාසීතියා ධෙනුසහස්සානං, චතුරාසීතියා කඤ්ඤාසහස්සානං, චතුරාසීතියා පල්ලඞ්කසහස්සානං, චතුරාසීතියා වත්ථකොටිසහස්සානං, අපරිමාණස්ස ච ඛජ්ජභොජ්ජාදිභෙදස්ස ආහාරස්ස පරිච්චජනවසෙන සත්තමාසාධිකානි සත්ත සංවච්ඡරානි නිරන්තරං පවත්තවෙලාමමහාදානතො එකස්ස සොතාපන්නස්ස දින්නදානං මහප්ඵලතරං. තතො සතං සොතාපන්නානං දින්නදානතො එකස්ස සකදාගාමිනො, තතො එකස්ස අනාගාමිනො, තතො එකස්ස අරහතො, තතො එකස්ස පච්චෙකබුද්ධස්ස, තතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස, තතො බුද්ධප්පමුඛස්ස සඞ්ඝස්ස දින්නදානං මහප්ඵලතරං, තතො චාතුද්දිසං සඞ්ඝං උද්දිස්ස විහාරකරණං, තතො සරණගමනං මහප්ඵලතර’’න්ති ඉමමත්ථං පකාසෙන්තස්ස **වෙලාමසුත්තස්ස** (අ. නි. 9.20) වසෙන. වුත්තඤ්හෙතං ‘‘යං, ගහපති, වෙලාමො බ්‍රාහ්මණො දානං අදාසි මහාදානං, යො එකං දිට්ඨිසම්පන්නං භොජෙය්‍ය, ඉදං තතො මහප්ඵලතර’’න්තිආදි (අ. නි. 9.20). **වෙලාමසුත්තාදීති** ආදි-සද්දෙන **අග්ගප්පසාදසුත්තාදීනං** (අ. නි. 4.34; ඉතිවු. 90) සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො.

අඤ්ඤාණං වත්ථුත්තයස්ස ගුණානං අජානනං තත්ථ සම්මොහො, ‘‘බුද්ධො නු ඛො, න නු ඛො’’තිආදිනා විචිකිච්ඡා **සංසයො. මිච්ඡාඤාණං** තස්ස ගුණානං අගුණභාවපරිකප්පනෙන විපරීතග්ගාහො. ආදි-සද්දෙන අනාදරාගාරවාදීනං සඞ්ගහො. **න මහාජුතිකන්ති** න උජ්ජලං, අපරිසුද්ධං අපරියොදාතන්ති අත්ථො. **න මහාවිප්ඵාරන්ති** අනුළාරං. **සාවජ්ජොති** දිට්ඨිතණ්හාදිවසෙන සදොසො. ලොකියං සරණගමනං සික්ඛාසමාදානං විය අග්ගහිතකාලපරිච්ඡෙදං ජීවිතපරියන්තමෙව හොති, තස්මා තස්ස ඛන්ධභෙදෙන භෙදොති ආහ **‘‘අනවජ්ජො කාලකිරියායා’’**ති. **සොති** අනවජ්ජො සරණගමනභෙදො. සතිපි අනවජ්ජත්තෙ ඉට්ඨඵලොපි න හොතීති ආහ **‘‘අඵලො’’**ති. කස්මා? **අවිපාකත්තා.** න හි තං අකුසලන්ති.

කො උපාසකොති සරූපපුච්ඡා, තස්මා ''කිංලක්ඛණො උපාසකො''ති වුත්තං හොති. **කස්මාති** හෙතුපුච්ඡා. තෙන කෙන පවත්තිනිමිත්තෙන උපාසකසද්දො තස්මිං පුග්ගලෙ නිරුළ්හොති දස්සෙති . තෙනාහ **''කස්මා උපාසකොති වුච්චතී''**ති. සද්දස්ස අභිධෙය්‍යො පවත්තිනිමිත්තං තදත්ථස්ස තබ්භාවකාරණං. **කිමස්ස සීලන්ති** කීදිසං අස්ස උපාසකස්ස සීලං, කිත්තකෙන සීලෙනායං සීලසම්පන්නො නාම හොතීති අත්ථො. **කො ආජීවොති** කො අස්ස සම්මාආජීවො? සො පන මිච්ඡාජීවස්ස පරිවජ්ජනෙන හොතීති සොපි විභජීයතීති. **කා විපත්තීති** කා සීලස්ස, ආජීවස්ස වා විපත්ති. අනන්තරස්ස හි විධි වා පටිසෙධො වාති. **කා සම්පතීති** එත්ථාපි එසෙව නයො.

යො කොචීති ඛත්තියාදීසු යො කොචි. තෙන සරණගමනමෙවෙත්ථ කාරණං, න ජාතිආදිවිසෙසොති දස්සෙති. **උපාසනතොති** තෙනෙව සරණගමනෙන තත්ථ ච සක්කච්චකිරියාය ආදරගාරවබහුමානාදියොගෙන පයිරුපාසනතො. **වෙරමණියොති** වෙරං වුච්චති පාණාතිපාතාදිදුස්සීල්‍යං, තස්ස මණනතො හනනතො විනාසනතො වෙරමණියො, පඤ්ච විරතියො විරතිප්පධානත්තා තස්ස සීලස්ස. තෙනෙවාහ **''පටිවිරතො හොතී''**ති.

මිච්ඡාවණිජ්ජාති න සම්මාවණිජ්ජා අයුත්තවණිජ්ජා අසාරුප්පවණිජ්ජා. **පහායාති** අකරණෙනෙව පජහිත්වා. **ධම්මෙනාති** ධම්මතො අනපෙතෙන. තෙන අඤ්ඤම්පි අධම්මිකං ජීවිකං පටික්ඛිපති. **සමෙනාති** අවිසමෙන. තෙන කායවිසමාදිදුච්චරිතං වජ්ජෙත්වා කායසමාදිනා සුචරිතෙන ආජීවං දස්සෙති. **සත්ථවණිජ්ජාති** ආයුධභණ්ඩං කත්වා වා කාරෙත්වා වා යථාකතං වා පටිලභිත්වා තස්ස වික්කයො. **සත්තවණිජ්ජාති** මනුස්සවික්කයො. **මංසවණිජ්ජාති** සූනකාරාදයො විය මිගසූකරාදිකෙ පොසෙත්වා මංසං සම්පාදෙත්වා වික්කයො. **මජ්ජවණිජ්ජාති** යං කිඤ්චි මජ්ජං යොජෙත්වා තස්ස වික්කයො. **විසවණිජ්ජාති** විසං යොජෙත්වා විසං ගහෙත්වා වා තස්ස වික්කයො. තත්ථ සත්ථවණිජ්ජා පරොපරොධනිමිත්තතාය අකරණීයා වුත්තා. සත්තවණිජ්ජා අභුජිස්සභාවකරණතො, මංසවිසවණිජ්ජා වධහෙතුතො, මජ්ජවණිජ්ජා පමාදට්ඨානතො.

තස්සෙවාති පඤ්චවෙරමණිලක්ඛණස්ස සීලස්ස චෙව පඤ්චමිච්ඡාවණිජ්ජාලක්ඛණස්ස ආජීවස්ස ච. **විපත්තීති** භෙදො පකොපො ච. **යායාති** යාය පටිපත්තියා. **චණ්ඩාලොති** උපාසකචණ්ඩාලො. **මලන්ති** උපාසකමලං. **පටිකුට්ඨොති** උපාසකනිහීනො. බුද්ධාදීසු කම්මකම්මඵලෙසු ච සද්ධාවිපරියායො අස්සද්ධියං මිච්ඡාධිමොක්ඛො, යථාවුත්තෙන අස්සද්ධියෙන සමන්නාගතො **අස්සද්ධො**. යථාවුත්තසීලවිපත්තිආජීවවිපත්තිවසෙන **දුස්සීලො**. ''ඉමිනා දිට්ඨාදිනා ඉදං නාම මඞ්ගලං හොතී''ති – එවං බාලජනපරිකප්පිතකොතූහලසඞ්ඛාතෙන දිට්ඨසුතමුතමඞ්ගලෙන සමන්නාගතො **කොතූහලමඞ්ගලිකො. මඞ්ගලං පච්චෙතීති** දිට්ඨමඞ්ගලාදිභෙදං මඞ්ගලමෙව පත්තියායති. **නො කම්මන්ති** කම්මස්සකතං නො පත්තියායති. **ඉතො බහිද්ධාති** ඉතො සබ්බඤ්ඤුබුද්ධසාසනතො බහිද්ධා බාහිරකසමයෙ. **දක්ඛිණෙය්‍යං පරියෙසතීති** දුප්පටිපන්නං දක්ඛිණාරහසඤ්ඤී ගවෙසති. **පුබ්බකාරං කරොතීති** දානමානනාදිකං කුසලකිරියං පඨමතරං කරොති. එත්ථ ච දක්ඛිණෙය්‍යපරියෙසනපුබ්බකාරෙ එකං කත්වා පඤ්ච ධම්මා වෙදිතබ්බා.

විපත්තියං වුත්තවිපරියායෙන **සම්පත්ති** වෙදිතබ්බා. අයං පන විසෙසො – චතුන්නම්පි පරිසානං රතිජනනට්ඨෙන උපාසකොව රතනං **උපාසකරතනං**. ගුණසොභාකිත්තිසද්දසුගන්ධතාහි උපාසකොව පදුමං **උපාසකපදුමං**. තථා **උපාසකපුණ්ඩරීකො.**

ආදිම්හීති ආදිඅත්ථෙ. **කොටියන්ති** පරියන්තකොටියං. **විහාරග්ගෙනාති** ඔවරකකොට්ඨාසෙන, ''ඉමස්මිං ගබ්භෙ වසන්තානං ඉදං නාම ඵලං පාපුණාතී''තිආදිනා තං තං වසනට්ඨානකොට්ඨාසෙනාති අත්ථො. **අජ්ජතන්ති** අජ්ජ ඉච්චෙව අත්ථො.

පාණෙහි උපෙතන්ති ඉමිනා තස්ස සරණගමනස්ස ආපාණකොටිකතං දස්සෙන්තො **''යාව මෙ ජීවිතං පවත්තති''**තිආදීනි වත්වා පුන ජීවිතෙනපි තං වත්ථුත්තයං පටිපූජෙන්තො සරණගමනං රක්ඛාමීති උප්පන්නං තස්ස බ්‍රාහ්මණස්ස අධිප්පායං විභාවෙන්තො **''අහඤ්හි''**තිආදිමාහ. **පාණෙහි උපෙතන්ති** හි යාව මෙ පාණා ධරන්ති, තාව සරණං උපෙතං. උපෙන්තො ච න වාචාමත්තෙන න එකවාරං චිත්තුප්පාදමත්තෙන, අථ ඛො පාණානං පරිච්චජනවසෙනපි යාවජීවං උපෙතන්ති එවමෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො.

17-19. සත්තමෙ **ජාණුස්සොණීති** නෙතං තස්ස මාතාපිතූහි කතං නාමං, අපිච ඛො ඨානන්තරප්පටිලාභලද්ධන්ති දස්සෙන්තො ආහ **''ජාණුස්සොණීති ඨානන්තරං කිරා''**තිආදි. **එකං ඨානන්තරන්ති** එකං පුරොහිතට්ඨානං. උණ්හීසආදිකකුධභණ්ඩෙහි සද්ධිං ලද්ධං තථා චස්ස රඤ්ඤා දින්නනන්ති වදන්ති. තෙනාහ **''රඤ්ඤො සන්තිකෙ ච ලද්ධජාණුස්සොණිසක්කාරත්තා''**ති. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව. අට්ඨමනවමෙසු නත්ථි වත්තබ්බං.

20-21. දසමෙ **දුන්නික්ඛිත්තන්ති** දුට්ඨු නික්ඛිත්තං පදපච්චාභට්ඨං කත්වා මනසි ඨපිතං. පජ්ජති ඤායති අත්ථො එතෙනාති **පදං,** අත්ථං බ්‍යඤ්ජයති පකාසෙතීති **බ්‍යඤ්ජනං,** පදමෙව. තෙනෙවාහ **''උප්පටිපාටියා…පෙ…. බ්‍යඤ්ජනන්ති වුච්චතී''**ති. පදසමුදායබ්‍යතිරෙකෙන විසුං පාළි නාම නත්ථීති ආහ **''උභයමෙතං පාළියාව නාම''**න්ති. පකට්ඨානඤ්හි වචනප්පබන්ධානං ආළියෙව පාළීති වුච්චති. සෙසමෙත්ථ එකාදසමඤ්ච උත්තානත්ථමෙව.

අධිකරණවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. බාලවග්ගවණ්ණනා

22-24. තතියස්ස පඨමදුතියතතියානි උත්තානත්ථානෙව.

25. චතුත්ථෙ **නෙතබ්බොති** අඤ්ඤතො ආහරිත්වා බොධෙතබ්බො, ඤාපෙතබ්බොති අත්ථො.

27. ඡට්ඨෙ **නො චෙපි පටිච්ඡාදෙත්වා කරොන්තීති** පාණාතිපාතාදීනි කරොන්තො සචෙපි අප්පටිච්ඡාදෙත්වා කරොන්ති. **පටිච්ඡන්නමෙවාති** විඤ්ඤූහි ගරහිතබ්බභාවතො පටිච්ඡාදනාරහත්තා පටිච්ඡන්නමෙවාති වුච්චති. අවීචිආදයො පදෙසවිසෙසා තත්ථූපපන්නා සත්තා ච නිරයග්ගහණෙන ගහිතාති ආහ **"නිරයොති සහොකාසකා ඛන්ධා"**ති. තිරච්ඡානයොනි නාම විසුං පදෙසවිසෙසො නත්ථීති ආහ **"තිරච්ඡානයොනියං ඛන්ධාව ලබ්භන්ති"**ති.

31. දසමෙ අත්ථො එලං තදධීනවුත්තිතාය වසො එතස්සාති **අත්ථවසො,** හෙතූති ආහ **"අත්ථවසෙති කාරණානී"**ති. **අරඤ්ඤවනපත්ථානීති** අරඤ්ඤලක්ඛණප්පත්තානි වනපත්ථානි. වනපත්ථ-සද්දො හි සණ්ඩභූතෙ රුක්ඛසමූහෙපි වත්තතීති අරඤ්ඤග්ගහණං. වනීයති විවෙකකාමෙහි භජීයති, වනුතෙ වා තෙ අත්තසම්පත්තියා වසනත්ථාය යාචන්තො විය හොතීති වනං, පතිට්ඨහන්ති එත්ථ විවෙකකාමා යථාධිප්පෙතවිසෙසාධිගමෙනාති පත්ථං, වනෙසු පත්ථං ගහනට්ඨානෙ සෙනාසනං **වනපත්ථං. කිඤ්චාපීති** අනුජානනසම්භාවනත්ථෙ නිපාතො. කිං අනුජානාති? නිප්පරියායතො අරඤ්ඤභාවං ගාමතො බහි අරඤ්ඤන්ති. තෙනාහ **"නිප්පරියායෙනා"**තිආදි. කිං සම්භාවෙති? ආරඤ්ඤකඞ්ගනිප්ඵාදකත්තං. යඤ්හි ආරඤ්ඤකඞ්ගනිප්ඵාදකං, තං විසෙසතො අරඤ්ඤන්ති වත්තබ්බන්ති. තෙනාහ **"යං තං පඤ්චධනුසතික"**න්තිආදි. **නික්ඛමිත්වා බහි ඉන්දඛීලාති** ඉන්දඛීලතො බහි නික්ඛමිත්වා, තතො බහි පට්ඨායාති අත්ථො. **බහි ඉන්දඛීලාති** වා යත්ථ ද්වෙ තීණි ඉන්දඛීලානි, තත්ථ බහිද්ධා ඉන්දඛීලතො පට්ඨාය. යත්ථ තං නත්ථි, තදරහට්ඨානතො පට්ඨායාති වදන්ති. **ගාමන්තන්ති** ගාමසමීපං. **අනුපචාරට්ඨානන්ති** නිච්චකිච්චවසෙන න උපචරිතබ්බට්ඨානං. තෙනාහ **"යත්ථ න කසීයති න වපීයතී"**ති.

අත්තනො ච දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරන්ති එතෙන සත්ථා අත්තනො විවෙකාභිරතිං පකාසෙති. තත්ථ දිට්ඨධම්මො නාම අයං පච්චක්ඛො අත්තභාවො, සුඛවිහාරො නාම චතුන්නං ඉරියාපථවිහාරානං ඵාසුතා. එකකස්ස හි අරඤ්ඤෙ අන්තමසො උච්චාරපස්සාවකිච්චං උපාදාය සබ්බෙ ඉරියාපථා ඵාසුකා හොන්ති, තස්මා දිට්ඨධම්මෙ සුඛවිහාරං **දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරන්ති** එවං වා එත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො.

පච්ඡිමඤ්ච ජනතං අනුකම්පමානොති කථං අරඤ්ඤවාසෙන පච්ඡිමා ජනතා අනුකම්පිතා හොති? සද්ධාපබ්බජිතා හි කුලපුත්තා භගවතො අරඤ්ඤවාසං දිස්වා ''භගවාපි නාම අරඤ්ඤසෙනාසනානි න මුඤ්චති, යස්ස නෙවත්ථි පරිඤ්ඤාතබ්බං න පහාතබ්බං න භාවෙතබ්බං න සච්ඡිකාතබ්බං, කිමඞ්ගං පන මය''න්ති චින්තෙත්වා තත්ථ වසිතබ්බමෙව මඤ්ඤිස්සන්ති, එවං ඛිප්පමෙව දුක්ඛස්සන්තකරා භවිස්සන්ති. එවං පච්ඡිමා ජනතා අනුකම්පිතා හොති. එතමත්ථං දස්සෙන්තො ආහ **"පච්ඡිමෙ මම සාවකෙ අනුකම්පන්තො"**ති.

32. එකාදසමෙ විජ්ජං භජන්තීති **විජ්ජාභාගියා,** විජ්ජාභාගෙ විජ්ජාකොට්ඨාසෙ වත්තන්තීතිපි **විජ්ජාභාගියා. පදං පච්ඡින්දතීති** මග්ගචිත්තස්ස පතිට්ඨං උපච්ඡින්දති, මග්ගචිත්තං පතිට්ඨාපෙතුං න දෙතීති අත්ථො. **උබ්බට්ටෙත්වාති** සමුච්ඡෙදවසෙන සමූලං උද්ධරිත්වා. **අට්ඨසු ඨානෙසූති** බුද්ධාදීසු අට්ඨසු ඨානෙසු. **රාගස්ස ඛයවිරාගෙනාති** රාගස්ස ඛයසඞ්ඛාතෙන විරාගෙන, රාගස්ස අනුප්පත්තිධම්මතාපාදනෙනාති වුත්තං හොති.

බාලවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. සමචිත්තවග්ගවණ්ණනා

33. චතුත්ථස්ස පඨමෙ භවන්ති එත්ථ පතිට්ඨහන්තීති භූමි, අසප්පුරිසානං භූමි **අසප්පුරිසභූමි. සප්පුරිසභූමියම්පි** එසෙව නයො. කතං න ජානාතීති **අකතඤ්ඤූ,** අසමත්ථසමාසොයං ගමකත්තා ''අසූරියපස්සා''තිආදීසු විය. තෙනාහ **''කතං න ජානාතී''**ති. **අකතවෙදී**ති එත්ථාපි එසෙව නයො. **පාකටං කත්වා න ජානාතී**ති ''ඉදඤ්චිදඤ්ච මය්හං ඉමිනා කත''න්ති සඞ්ඝමජ්ඣගණමජ්ඣාදීසු පාකටං කත්වා න ජානාති, න පකාසෙතීති වුත්තං හොති. **උපඤ්ඤාත**න්ති ථොමනාවසෙන උපගන්ත්වා ඤාතං. තෙනාහ **''වණ්ණිත''**න්තිආදි.

34. දුතියෙ වස්සසතපරිමාණමායු අස්සාති **වස්සසතායුකො,** වස්සසතායුකතඤ්ච වස්සසතායුකකාලෙ ජාතස්සෙව හොති, නාඤ්ඤස්සාති ආහ **''වස්සසතායුකකාලෙ ජාතො''**ති. වස්සසතං ජීවති සීලෙනාති **වස්සසතජීවී. වස්සසත**න්ති ච අච්චන්තසංයොගෙ උපයොගවචනං. තෙනාහ **''සකලං වස්සසතං ජීවන්තො''**ති. මාතාපිතූනං මාතාව බහූපකාරතරාති තස්සායෙව පධානභාවෙන පටිකාතබ්බත්තා දක්ඛිණං අංසකූටං වදන්ති. **හදයලොහිතං පායෙත්වා**ති ඛීරං සන්ධාය වදති. ලොහිතඤ්හි ඛීරභාවෙන පරිණාමං ගච්ඡති. **තායස්සා**ති තෙ අස්ස. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව.

35. තතියෙ **තෙනුපසඞ්කමී**ති එත්ථ යෙනාධිප්පායෙන සො බ්‍රාහ්මණො භගවන්තං උපසඞ්කමි, තං පාකටං කත්වා දස්සෙතුං **''සො හි බ්‍රාහ්මණො''**තිආදිමාහ. **විරජ්ඣනපඤ්හ**න්ති යං පඤ්හං පුට්ඨො විරජ්ඣිත්වා කථෙසි, අවිපරීතං කත්වා සම්පාදෙතුං න සක්කොති, තාදිසං පඤ්හන්ති අත්ථො. **උභතොකොටිකං පඤ්හ**න්ති උභොහි කොටීහි යුත්තං පඤ්හං. ''කිංවාදී භවං ගොතමො''ති හි පුට්ඨො ''කිරියවාදිම්හී''ති වා වදෙය්‍ය ''අකිරියවාදිම්හී''ති වා, තස්මා ඉමස්ස පඤ්හස්ස විස්සජ්ජනෙ ''කිරියවාදිම්හී''ති එකා කොටි, ''අකිරියවාදිම්හී''ති දුතියාති කොටිද්වයයුත්තො අයං පඤ්හො. **උග්ගිලිතු**න්ති ද්වෙ කොටියො මොචෙත්වා කථෙතුං අසක්කොන්තො බහි නීහරිතුං අත්ථතො අපනෙතුං න සක්ඛිස්සති. ද්වෙ කොටියො මොචෙන්තො හි තං බහි නීහරති නාම. **නිග්ගිලිතු**න්ති පුච්ඡාය දොසං දත්වා හාරෙතුං අසක්කොන්තො පවෙසෙතුං න සක්ඛිස්සති. තත්ථ දොසං දත්වා හාරෙන්තො හි ගිලිත්වා විය අදස්සනං ගමෙන්තො පවෙසෙති නාම. **කිංලද්ධිකො**ති කිංදිට්ඨිකො. වදන්ති එතෙනාති වාදො, දිට්ඨි. කො වාදො එතස්සාති **කිංවාදී. කිමක්ඛායී**ති කිමභිධායී, කීදිසී ධම්මකථා. තෙනාහ **''කිං නාම...පෙ.... පුච්ඡතී''**ති. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව.

36. චතුත්ථෙ දක්ඛිණං අරහන්තීති **දක්ඛිණෙය්‍යා.** ආහුනං වුච්චති දානං, තං අරහන්තීති **ආහුනෙය්‍යා.**

37. පඤ්චමෙ කථමයං මිගාරමාතා නාම ජාතාති ආහ **''සා හී''**තිආදි. **සබ්බජෙට්ඨකස්ස පුත්තස්සා**ති අත්තනො පුත්තෙසු සබ්බපඨමං ජාතස්ස පුත්තස්ස. **අය්‍යකසෙට්ඨිනොව සමානනාමකත්තා**ති මිගාරසෙට්ඨිනා එව සදිසනාමකත්තා. තස්සා කිර සබ්බජෙට්ඨස්ස පුත්තස්ස නාමග්ගහණදිවසෙ අය්‍යකස්ස මිගාරසෙට්ඨිස්සෙව නාමං අකංසු. **අනිබද්ධවාසො හුත්වා**ති එකස්මිංයෙව විහාරෙ නිබද්ධවාසො අහුත්වා. **ධුවපරිභොගානී**ති නියතපරිභොගානි. නනු භගවා කදාචි චාරිකම්පි පක්කමති, කථං තානි සෙනාසනානි ධුවපරිභොගෙන පරිභුඤ්ජීති ආහ **''උතුවස්සං චාරිකං චරිත්වාපී''**තිආදි. තත්ථ **උතුවස්ස**න්ති හෙමන්තගිම්හෙ සන්ධාය වදති. **මග්ගං ඨපෙත්වා**ති ථෙරස්ස ආගමනමග්ගං ඨපෙත්වා. **උණ්හවලාහකා**ති උණ්හඋතුනො පච්චයභූතමෙඝමාලාසමුට්ඨාපකා දෙවපුත්තා. තෙසං කිර තථාචිත්තුප්පාදසමකාලමෙව යථිච්ඡිතං ඨානං උණ්හං ඵරමානා, වලාහකමාලා නාතිබහලා ඉතො චිතො නභං ඡාදෙන්තී විධාවති. එස නයො **සීතවලාහකවස්සවලාහකාසු. අබ්භවලාහකා** පන දෙවතා සීතුණ්හවස්සෙහි විනා කෙවලං අබ්භපටලස්සෙව සමුට්ඨාපකා වෙදිතබ්බා. කෙවලං වා වාතස්සෙව, තෙනෙව දෙවතා වාතවලාහකා.

එත්ථ ච යං වස්සානෙ ච සිසිරෙ ච අබ්භං උප්පජ්ජති, තං උතුසමුට්ඨානං පාකතිකමෙව. යං පන අබ්භම්හියෙව අතිඅබ්භං සත්තාහම්පි චන්දසූරියෙ ඡාදෙත්වා එකන්ධකාරං කරොති, යඤ්ච චිත්තවෙසාඛමාසෙසු අබ්භං, තං දෙවතානුභාවෙන උප්පන්නං අබ්භන්ති වෙදිතබ්බං. යො ච තස්මිං තස්මිං උතුම්හි උත්තරදක්ඛිණාදිපකතිවාතො හොති, අයං උතුසමුට්ඨානො. වාතෙපි වනරුක්ඛක්ඛන්ධාදිප්පදාලනො අතිවාතො නාම අත්ථි. අයඤ්චෙව, යො ච අඤ්ඤොපි අකාලවාතො, අයඤ්ච දෙවතානුභාවෙන නිබ්බත්තො. යං ගිම්හානෙ උණ්හං, තං උතුසමුට්ඨානිකං පාකතිමෙව. යං පන උණ්හෙපි අතිඋණ්හං සීතකාලෙ ච උප්පන්නං උණ්හං, තං දෙවතානුභාවෙන නිබ්බත්තං. යං වස්සානෙ ච හෙමන්තෙ ච සීතං හොති, තං උතුසමුට්ඨානමෙව. යං පන සීතෙපි අතිසීතං, ගිම්හෙ ච උප්පන්නං සීතං, තං දෙවතානුභාවෙන නිබ්බත්තං. යං වස්සිකෙ චත්තාරො මාසෙ වස්සං, තං උතුසමුට්ඨානමෙව, යං පන වස්සෙයෙව අතිවස්සං, යඤ්ච චිත්තවෙසාඛමාසෙසු වස්සං, තං දෙවතානුභාවෙන නිබ්බත්තං.

තත්‍රිදං වත්ථු – එකො කිර වස්සවලාහකදෙවපුත්තො තගරකූටවාසිඛීණාසවත්ථෙරස්ස සන්තිකං ගන්ත්වා වන්දිත්වා අට්ඨාසි. ථෙරො – ''කොසි ත්ව''න්ති පුච්ඡි. අහං, භන්තෙ, වස්සවලාහකො දෙවපුත්තොති . තුම්හාකං කිර චිත්තෙන දෙවො වස්සතීති? ආම, භන්තෙති. පස්සිතුකාමා මයන්ති. තෙමිස්සථ, භන්තෙති. මෙඝසීසං වා ගජ්ජිතං වා න පඤ්ඤායති, කථං තෙමිස්සාමාති? භන්තෙ, අම්හාකං චිත්තෙන දෙවො වස්සති, තුම්හෙ පණ්ණසාලං පවිසථාති. සාධු දෙවපුත්තාති පාදෙ ධොවිත්වා පණ්ණසාලං පාවිසි. දෙවපුත්තො තස්මිං පවිසන්තෙයෙව එකං ගීතං ගායිත්වා හත්ථං උක්ඛිපි, සමන්තා තියොජනට්ඨානං එකමෙඝං අහොසි. ථෙරො අඩ්ඪතින්තො පණ්ණසාලං පවිට්ඨොති.

කාමං හෙට්ඨා වුත්තාපි දෙවතා චාතුමහාරාජිකාව, තා පන තෙන තෙන විසෙසෙන වත්වා ඉදානි තදඤ්ඤෙ පඨමභූමිකෙ කාමාවචරදෙවෙ සාමඤ්ඤතො ගණ්හන්තො **“චාතුමහාරාජිකා”**ති ආහ. ධතරට්ඨවිරූළ්හකවිරූපක්ඛකුවෙරසඞ්ඛාතා චත්තාරො මහාරාජානො එතෙසන්ති **චාතුමහාරාජිකා,** තෙ සිනෙරුස්ස පබ්බතස්ස වෙමජ්ඣෙ හොන්ති. තෙසු පබ්බතට්ඨකාපි අත්ථි ආකාසට්ඨකාපි. තෙසං පරම්පරා චක්කවාළපබ්බතං පත්තා. ඛිඩ්ඩාපදොසිකා මනොපදොසිකා චන්දිමා දෙවපුත්තො සූරියො දෙවපුත්තොති එතෙ සබ්බෙපි චාතුමහාරාජිකදෙවලොකට්ඨා එව.

තාවතිංසාති තාවතිංසානං දෙවානං නාමං, තෙපි අත්ථි පබ්බතට්ඨකා, අත්ථි ආකාසට්ඨකා, තෙසං පරම්පරා චක්කවාළපබ්බතං පත්තා. තථා **යාමාදීනං**. එකදෙවලොකෙපි හි දෙවානං පරම්පරා චක්කවාළපබ්බතං අප්පත්තා නාම නත්ථි. තත්ථ මඝෙන මාණවෙන සද්ධිං මචලගාමෙ කාලං කත්වා තෙත්තිංස සහපුඤ්ඤකාරිනො එත්ථ නිබ්බත්තාති තං සහචාරිතං ඨානං තෙත්තිංසං, තදෙව තාවතිංසං, තං නිවාසො එතෙසන්ති තාවතිංසාති වදන්ති. යස්මා පන සෙසචක්කවාළෙසුපි ඡකාමාවචරදෙවලොකා අත්ථි. වුත්තම්පි චෙතං ‘‘සහස්සං චාතුමහාරාජිකානං සහස්සං තාවතිංසාන’’න්ති (අ. නි. 3.81). තස්මා නාමපණ්ණත්තියෙවෙසා තස්ස දෙවලොකස්සාති වෙදිතබ්බා. දුක්ඛතො යාතා අපයාතාති **යාමා**. අත්තනො සිරිසම්පත්තියා තුසං ඉතා ගතාති **තුසිතා**. නිම්මානෙ රති එතෙසන්ති **නිම්මානරතිනො.** **වසවත්තී දෙවතාති** පරනිම්මිතවසවත්තිනො දෙවා. පරනිම්මිතෙසු භොගෙසු වසං වත්තෙන්තීති **පරනිම්මිතවසවත්තිනො.**

බ්‍රූහිතො පරිවුද්ධො තෙහි තෙහි ඣානාදීහි විසිට්ඨෙහි ගුණෙහීති බ්‍රහ්මා. වණ්ණවන්තතාය චෙව දීඝායුකතාය ච බ්‍රහ්මපාරිසජ්ජාදීහි මහන්තො බ්‍රහ්මාති **මහාබ්‍රහ්මා**. තස්ස පරිසායං භවා පරිචාරිකාති **බ්‍රහ්මපාරිසජ්ජා**. තස්සෙව පුරොහිතට්ඨානෙ ඨිතාති **බ්‍රහ්මපුරොහිතා**. ආභස්සරෙහි පරිත්තා ආභා එතෙසන්ති **පරිත්තාභා**. අප්පමාණා ආභා එතෙසන්ති **අප්පමාණාභා**. දීපිකාය අච්චි විය එතෙසං සරීරතො ආභා ඡිජ්ජිත්වා ඡිජ්ජිත්වා පතන්තී විය සරති විස්සරතීති **ආභස්සරා,** යථාවුත්තප්පභාය ආභාසනසීලා වා **ආභස්සරා. සුභාති** සොභනා පභා. **සුභාති** හි එකග්ඝනා නිච්චලා සරීරාභා වුච්චති , සා පරිත්තා සුභා එතෙසන්ති **පරිත්තසුභා**. අප්පමාණා සුභා එතෙසන්ති **අප්පමාණසුභා**. සුභෙන ඔකිණ්ණා විකිණ්ණා, සුභෙන සරීරප්පභාවණ්ණෙන එකග්ඝනා සුවණ්ණමඤ්ජූසාය ඨපිතසම්පජ්ජලිතකඤ්චනපිණ්ඩසස්සිරිකාති **සුභකිණ්ණා**. තත්ථ සොභනාය පභාය කිණ්ණා සුභාකිණ්ණාති වත්තබ්බෙ භා-සද්දස්ස රස්සත්තං අන්තිම ණ-කාරස්ස හ-කාරඤ්ච කත්වා **“සුභකිණ්හා”**ති වුත්තං. විපුලඵලා වෙහප්ඵලා. **විපුලඵලාති** ච විපුලසන්තසුඛවණ්ණාදිඵලා. අප්පකෙන කාලෙන අත්තනො ඨානං න විජහන්තීති **අවිහා**. කෙනචි න තපනීයාති **අතප්පා**. අකිච්ඡෙන සුඛෙන පස්සිතබ්බා මනුඤ්ඤරූපතායාති **සුදස්සා**. සුපරිසුද්ධදස්සනතාය සම්මා පස්සන්ති සීලෙනාති **සුදස්සී.** උක්කට්ඨසම්පත්තීහි යොගතො නත්ථි එතෙසං කනිට්ඨා සම්පත්තීති **අකනිට්ඨා.**

කායසක්ඛීහීති නාමකායෙන දෙසනාය සම්පටිච්ඡනවසෙන සක්ඛිභූතෙහි. **හලාහලන්ති** කොලාහලං. **මහග්ගතචිත්තෙනාති** චතුත්ථජ්ඣානපාදකෙන අභිඤ්ඤාචිත්තෙන.

නනු ච ‘‘අජ්ඣත්තන්ති කාමභවො, බහිද්ධාති රූපාරූපභවො’’ති ච අයුත්තමෙතං? යස්මිඤ්හි භවෙ සත්තා බහුතරං කාලං වසන්ති, සො නෙසං අජ්ඣත්තං. යස්මිඤ්ච අප්පතරං කාලං වසන්ති, සො නෙසං බහිද්ධාති වත්තුං යුත්තං. රූපාරූපභවෙ ච සත්තා චිරතරං වසන්ති, අප්පතරං කාමභවෙ, තස්මා ‘‘අජ්ඣත්තන්ති කාමභවො, බහිද්ධාති රූපාරූපභවො’’ති කස්මා වුත්තන්ති ආහ **“කිඤ්චාපි”**තිආදි. **චතුත්ථමෙව කොට්ඨාසන්ති** විවට්ටට්ඨායිසඞ්ඛාතං චතුත්ථං අසඞ්ඛෙය්‍යකප්පං. **ඉතරෙසූති** සංවට්ටසංවට්ටට්ඨායිවිවට්ටසඞ්ඛාතෙසු තීසු අසඞ්ඛෙය්‍යකප්පෙසු. **ආලයොති** සඞ්ගො. **පත්ථනාති** ‘‘කථං නාම තත්‍රූපපන්නා භවිස්සාමා’’ති අභිපත්ථනා. **අභිලාසොති** තත්‍රූපපජ්ජිතුකාමතා. **තස්මාති**ආදිනා යථාවුත්තමත්ථං නිගමෙති.

එත්ථායං අධිප්පායො – කස්සචිපි කිලෙසස්ස අවික්ඛම්භිතත්තා කෙනචිපි පකාරෙන වික්ඛම්භනමත්තෙනපි අවිමුත්තො කාමභවො අජ්ඣත්තග්ගහණස්ස අත්තානං අධිකිච්ච උද්දිස්ස පවත්තග්ගාහස්ස විසෙසපච්චයොති අජ්ඣත්තං නාම. තත්ථ බන්ධනං අජ්ඣත්තසංයොජනං, තෙන සංයුත්තො **අජ්ඣත්තසංයොජනො**. තබ්බිපරියායතො **බහිද්ධාසංයොජනොති.**

ඡන්දරාගවසෙනෙව අජ්ඣත්තසංයොජනං බහිද්ධාසංයොජනඤ්ච පුග්ගලං දස්සෙත්වා ඉදානි ඔරම්භාගියඋද්ධම්භාගියසංයොජනවසෙනපි දස්සෙතුං **“ඔරම්භාගියානි වා”**තිආදිමාහ. ඔරං වුච්චති කාමධාතු, පටිසන්ධියා පච්චයභාවෙන තං ඔරං භජන්තීති **ඔරම්භාගියානි**. තත්ථ ච කම්මුනා විපාකං සත්තෙන ච දුක්ඛං සංයොජෙන්තීති **සංයොජනානි,** සක්කායදිට්ඨිවිචිකිච්ඡාසීලබ්බතපරාමාසකාමරාගපටිඝා. උද්ධං වුච්චති රූපාරූපධාතු, වුත්තනයෙනෙතං උද්ධං භජන්තීති **උද්ධම්භාගියානි,** සංයොජනානි. රූපරාගාරූපරාගමානුද්ධච්චාවිජ්ජා. අථ වා ඔරම්භාගො වුච්චති කාමධාතු රූපාරූපභවතො හෙට්ඨාභූතත්තා, තත්‍රූපපත්තියා පච්චයභාවතො ඔරම්භාගස්ස හිතානීති **ඔරම්භාගියානි** යථා ‘‘වච්ඡායොගො දූහකො’’ති. උද්ධම්භාගො නාම මහග්ගතභාවො, තස්ස හිතානි **උද්ධම්භාගියානි.** පාදෙසු බද්ධපාසාණො විය පඤ්චොරම්භාගියසංයොජනානි හෙට්ඨා ආකඩ්ඪමානාකාරානි හොන්ති. හත්ථෙහි ගහිතරුක්ඛසාඛා විය පඤ්චුද්ධම්භාගියසංයොජනානි උපරි ආකඩ්ඪමානාකාරානි. යෙසඤ්හි සක්කායදිට්ඨිආදීනි

අප්පහීනානි, තෙ භවග්ගෙපි නිබ්බත්තෙ එතානි ආකඩ්ඪිත්වා කාමභවෙයෙව පාතෙන්ති, තස්මා එතානි පඤ්ච ගච්ඡන්තං වාරෙන්ති, ගතං පුන ආනෙන්ති. රූපරාගාදීනි පඤ්ච ගච්ඡන්තං න වාරෙන්ති, ආගන්තුං පන න දෙන්ති.

අසමුච්ඡින්නෙසු ඔරම්භාගියසංයොජනෙසු ලද්ධපච්චයෙසු උද්ධම්භාගියානි සංයොජනානි අගණනූපගානි හොන්තීති ලබ්භමානානම්පි පුථුජ්ජනානං වසෙන අවිභජිත්වා අරියානං යොගවසෙන විභජිතුකාමො **"උභයම්පි චෙත"**න්තිආදිමාහ. තත්ථ **වට්ටනිස්සිතමහාජනස්සාති** පුථුජ්ජනෙ සන්ධාය වදති. **ද්වෙධා පරිච්ඡින්නොති** කාමසුගතිරූපාරූපභවවසෙන ද්විහි පකාරෙහි පරිච්ඡින්නො.

වච්ඡකසාලොපමං උත්තානත්ථමෙව. ඔපම්මසංසන්දනෙ පන කස්සචි කිලෙසස්ස අවික්ඛම්භිතත්තා, කථඤ්චිපි අවිමුත්තො කාමභවො අජ්ඣත්තග්ගහණස්ස විසෙසපච්චයත්තා, ඉමෙසං සත්තානං අබ්භන්තරට්ඨෙන **අන්තො** නාම. රූපාරූපභවො තබ්බිපරියායතො **බහි** නාම. තථා හි යස්ස ඔරම්භාගියානි සංයොජනානි අප්පහීනානි, සො අජ්ඣත්තසංයොජනො වුත්තො. යස්ස තානි පහීනානි, සො බහිද්ධාසංයොජනො. තස්මා අන්තො අසමුච්ඡින්නබන්ධනතාය බහි ච පවත්තමානභවඞ්ගසන්තානතාය **අන්තොබද්ධො බහිසයිතො** නාම. නිරන්තරප්පවත්තභවඞ්ගසන්තානවසෙන හි සයිතවොහාරො. කාමං නෙසං බහිබන්ධනම්පි අසමුච්ඡින්නං, අන්තොබන්ධනස්ස පන මූලතාය එවං වුත්තං. තෙනාහ **"සංයොජනං පන තෙසං කාමාවචරූපනිබද්ධමෙවා"**ති. ඉමිනා නයෙන සෙසත්තයෙපි අත්ථො වෙදිතබ්බො.

එත්තාවතා ච කිරාති කිර-සද්දො අරුචිසංසූචනත්ථො. තෙනෙත්ථ ආචරියවාදස්ස අත්තනො අරුච්චනභාවං දීපෙති. "සීලවා"ති අනාමට්ඨවිසෙසසාමඤ්ඤතො සීලසඞ්ඛෙපෙන ගහිතං, තඤ්ච චතුබ්බිධන්ති ආචරියත්ථෙරො **"චතුපාරිසුද්ධිසීලං උද්දිසිත්වා"**ති ආහ. **තත්ථාති** චතුපාරිසුද්ධිසීලෙසු. **ජෙට්ඨකසීලන්ති** පධානසීලං. **උභයත්ථාති** උද්දෙසනිද්දෙසෙසු, නිද්දෙසෙ විය උද්දෙසෙපි පාතිමොක්ඛසංවරොව ථෙරෙන වුත්තො "සීලවා"ති වුත්තත්තාති අධිප්පායො. සීලග්ගහණඤ්හි පාළියං පාතිමොක්ඛසංවරවසෙනෙව ආගතං. තෙනාහ **"පාතිමොක්ඛසංවරොයෙවා"**තිආදි. තත්ථ අවධාරණෙන ඉතරෙසං තිණ්ණං එකදෙසෙන පාතිමොක්ඛන්තොගධභාවං දීපෙති. තථා හි අනොලොකියොලොකනෙ ආජීවහෙතු ච සික්ඛාපදවීතික්කමෙ ගිලානපච්චයස්ස අපච්චවෙක්ඛිතපරිභොගෙ ච ආපත්ති විහිතාති. **තීණීති** ඉන්ද්‍රියසංවරසීලාදීනි. **සීලන්ති වුත්තට්ඨානං නාම අත්ථීති** සීලපරියායෙන තෙසං කත්ථචි සුත්තෙ ගහිතට්ඨානං නාම කිං අත්ථි යථා "පාතිමොක්ඛසංවරො"ති? ආචරියස්ස සම්මුඛතාය අප්පටික්ඛිපන්තො උපචාරෙන පුච්ඡන්තො විය වදති. තෙනාහ **"අනනුජානන්තො"**ති. **ඡද්වාරරක්ඛාමත්තකමෙවාති** තස්ස සල්ලහුකභාවමාහ චිත්තාධිට්ඨානභාවමත්තෙන පටිපාකතිකභාවාපත්තිතො. ඉතරද්වයෙපි එසෙව නයො. **පච්චයුප්පත්තිමත්තකන්ති** එලෙන හෙතුං දස්සෙති. උප්පාදනහෙතුකා හි පච්චයානං උප්පත්ති. **ඉදමත්ථන්ති** ඉදං පයොජනං ඉමස්ස පච්චයස්ස පරිභුඤ්ජනෙති අධිප්පායො. **නිප්පරියායෙනාති** ඉමිනා ඉන්ද්‍රියසංවරාදීනි තීණි පධානස්ස සීලස්ස පරිපාලනවසෙන පවත්තියා පරියායසීලානි නාමාති දස්සෙති. ඉදානි පාතිමොක්ඛසංවරස්සෙව පධානභාවං බ්‍යතිරෙකතො අන්වයතො ච උපමාය විභාවෙතුං **"යස්සා"**තිආදිමාහ. තත්ථ **සො** පාතිමොක්ඛසංවරො. **සෙසානි** ඉන්ද්‍රියසංවරාදීනි.

පාතිමොක්ඛසංවරසංවුතොති යො හි නං පාති රක්ඛති, තං මොක්ඛෙති මොචෙති ආපායිකාදීහි දුක්ඛෙහීති පාතිමොක්ඛන්ති ලද්ධනාමෙන සික්ඛාපදසීලෙන පිහිතකායවචීද්වාරො. සො පන යස්මා එවංභූතො තෙන සමන්නාගතො නාම හොති, තස්මා වුත්තං **"පාතිමොක්ඛසංවරෙන සමන්නාගතො"**ති.

අපරො නයො – කිලෙසානං බලවභාවතො, පාපකිරියාය ච සුකරභාවතො, පුඤ්ඤකිරියාය ච දුක්කරභාවතො බහුක්ඛත්තුං අපායෙසු පතනසීලොති පාතී, පුථුජ්ජනො. අනිච්චතාය වා භවාදීසු කම්මවෙගක්ඛිත්තො ඝටියන්තං විය අනවට්ඨානෙන පරිබ්භමනතො ගමනතො ගමනසීලොති පාතී, මරණවසෙන තම්හි තම්හි සත්තනිකායෙ අත්තභාවස්ස පාතනසීලො වා පාතී, සත්තසන්තානො, චිත්තමෙව වා. තං පාතිං සංසාරදුක්ඛතො මොක්ඛෙතීති **පාතිමොක්ඛං**. චිත්තස්ස හි විමොක්ඛෙන සත්තො විමුත්තොති වුච්චති. වුත්තඤ්හි "චිත්තවොදානා විසුජ්ඣන්තී"ති, "අනුපාදාය ආසවෙහි චිත්තං විමුත්ත"න්ති (මහාව. 28) ච.

අථ වා අවිජ්ජාදිනා හෙතුනා සංසාරෙ පතති ගච්ඡති පවත්තතීති පාතී, "අවිජ්ජානීවරණානං සත්තානං තණ්හාසංයොජනානං සන්ධාවතං සංසරත"න්ති (සං. නි. 2.124) හි වුත්තං, තස්ස පාතිනො සත්තස්ස තණ්හාදිසංකිලෙසත්තයතො මොක්ඛො එතෙනාති **පාතිමොක්ඛො**. "කණ්ඨෙකාළො"තිආදීනං වියස්ස සමාසසිද්ධි වෙදිතබ්බා.

අථ වා පාතෙති විනිපාතෙති දුක්ඛෙති පාති, චිත්තං. වුත්තඤ්හි –

"චිත්තෙන නීයතෙ ලොකො, චිත්තෙන පරිකස්සතී"ති; (සං. නි. 1.62);

තස්ස පාතිනො මොක්ඛො එතෙනාති **පාතිමොක්ඛො**. පතති වා එතෙන අපායදුක්ඛෙ සංසාරදුක්ඛෙ චාති පාති, තණ්හාදිසංකිලෙසො. වුත්තඤ්හි –

‘‘තණ්හා ජනෙහි පුරිසං, (සං. නි. 1.56-57) තණ්හාදුතියො පුරිසො’’ති (ඉතිවු. 15, 105; අ. නි. 4.9) ච ආදි;

තතො පාතිතො මොක්ඛොති **පාතිමොක්ඛො.**

අථ වා පතති එත්ථාති පාති, ඡ අජ්ඣත්තිකබාහිරානි ආයතනානි. වුත්තඤ්හි –

‘‘ඡසු ලොකො සමුප්පන්නො, ඡසු කුබ්බති සන්ථව’’න්ති (සං. නි. 1.70; සු. නි. 171);

තතො ඡඅජ්ඣත්තිකබාහිරායතනසඞ්ඛාතතො පාතිතො මොක්ඛොති **පාතිමොක්ඛො.**

අථ වා පාතො විනිපාතො අස්ස අත්ථීති පාතී, සංසාරො. තතො මොක්ඛොති **පාතිමොක්ඛො.**

අථ වා සබ්බලොකාධිපතිභාවතො ධම්මිස්සරො භගවා ‘‘පතී’’ති වුච්චති, මුච්චති එතෙනාති මොක්ඛො, පතිනො මොක්ඛො පතිමොක්ඛො තෙන පඤ්ඤත්තත්තාති, පතිමොක්ඛො එව **පාතිමොක්ඛො.** සබ්බගුණානං වා මූලභාවතො උත්තමට්ඨෙන පති ච සො යථාවුත්තට්ඨෙන මොක්ඛො චාති පතිමොක්ඛො, පතිමොක්ඛො එව **පාතිමොක්ඛො.** තථා හි වුත්තං ‘‘පාතිමොක්ඛන්ති ආදිමෙතං මුඛමෙතං පමුඛමෙත’’න්ති (මහාව. 135) විත්ථාරො.

අථ වා ප-ඉති පකාරෙ, අතීති අච්චන්තත්ථෙ නිපාතො, තස්මා පකාරෙහි අච්චන්තං මොක්ඛෙතීති **පාතිමොක්ඛො.** ඉදඤ්හි සීලං සයං තදඞ්ගවසෙන, සමාධිසහිතං පඤ්ඤාසහිතඤ්ච වික්ඛම්භනවසෙන, සමුච්ඡෙදවසෙන ච අච්චන්තං මොක්ඛෙති මොචෙතීති **පාතිමොක්ඛො.** පති පති මොක්ඛොති වා පතිමොක්ඛො, තම්හා තම්හා වීතික්කමදොසතො පච්චෙකං මොක්ඛොති අත්ථො. පතිමොක්ඛො එව **පාතිමොක්ඛො.** මොක්ඛො වා නිබ්බානං, තස්ස මොක්ඛස්ස පතිබිම්බභූතොති පතිමොක්ඛො. සීලසංවරො හි සූරියස්ස අරුණුග්ගමනං විය නිබ්බානස්ස උදයභූතො තප්පටිභාගො විය යථාරහං කිලෙසනිබ්බාපනතො පතිමොක්ඛං, පතිමොක්ඛංයෙව **පාතිමොක්ඛං.**

අථ වා මොක්ඛං පති වත්තති, මොක්ඛාභිමුඛන්ති වා පතිමොක්ඛං, පතිමොක්ඛමෙව **පාතිමොක්ඛ**න්ති එවමෙත්ථ පාතිමොක්ඛසද්දස්ස අත්ථො වෙදිතබ්බො.

ආචාරගොචරසම්පන්නොති කායිකවාචසිකඅවීතික්කමසඞ්ඛාතෙන ආචාරෙන, නවෙසියාදිගොචරතාදිසඞ්ඛාතෙන ගොචරෙන සම්පන්නො, සම්පන්නආචාරගොචරොති අත්ථො. **අප්පමත්තකෙසූති** පරිත්තකෙසු අනාපත්තිගමනීයෙසු. ‘‘දුක්කටදුබ්භාසිතමත්තෙසූ’’ති අපරෙ. **වජ්ජෙසූති** ගාරය්හෙසු. තෙ පන එකන්තතො අකුසලසභාවා හොන්තීති ආහ **‘‘අකුසලධම්මෙසූ’’**ති. **භයදස්සීති** භයතො දස්සනසීලො, පරමාණුමත්තම්පි වජ්ජං සිනෙරුප්පමාණං විය කත්වා භායනසීලො. **සම්මා ආදියිත්වාති** සම්මදෙව සක්කච්චං සබ්බසොව ආදියිත්වා. **සික්ඛාපදෙසූති** නිද්ධාරණෙ භුම්මන්ති සමුදායතො අවයවනිද්ධාරණං දස්සෙන්තො **‘‘සික්ඛාපදෙසු තං තං සික්ඛාපදං සමාදියිත්වා සික්ඛතී’’**ති අත්ථමාහ, සික්ඛාපදමෙව හි සමාදාතබ්බං සික්ඛිතබ්බඤ්චාති අධිප්පායො. **යං කිඤ්චි සික්ඛාපදෙසූති** සික්ඛාකොට්ඨාසෙසු මූලපඤ්ඤත්තිඅනුපඤ්ඤත්තිසබ්බත්ථපඤ්ඤත්තිපදෙසපඤ්ඤත්තිආදිභෙදං යං කිඤ්චි සික්ඛිතබ්බං. යං පටිපජ්ජිතබ්බං පූරෙතබ්බං සීලං, තං පන ද්වාරවසෙන දුවිධමෙවාති ආහ **‘‘කායිකං වා වාචසිකං වා’’**ති. ඉමස්මිං අත්ථවිකප්පෙ **සික්ඛාපදෙසූති** ආධාරෙ භුම්මං සික්ඛාභාගෙසු කස්සචි විසුං අග්ගහණතො. තෙනාහ **‘‘තං සබ්බ’’**න්ති.

අඤ්ඤතරං දෙවසටන්ති අඤ්ඤතරං දෙවනිකායං. **ආගාමී හොතීති** පටිසන්ධිවසෙන ආගමනසීලො හොති. **ආගන්තාති** එත්ථාපි එසෙව නයො. **ඉමිනා අඞ්ගෙනාති** ඉමිනා කාරණෙන.

සුක්ඛවිපස්සකො යෙභුය්යෙන චතුධාතුවවත්ථානමුඛෙන කම්මට්ඨානාභිනිවෙසී හොතීති ආහ **‘‘සුක්ඛවිපස්සකස්ස ධාතුකම්මට්ඨානිකභික්ඛුනො’’**ති. වුත්තමෙවත්ථං සම්පිණ්ඩෙත්වා නිගමෙන්තො **‘‘පඨමෙන අඞ්ගෙනා’’**තිආදිමාහ.

චිත්තස්ස සුඛුමභාවො ඉධ සුඛමත්තභාවමාපන්නෙන දට්ඨබ්බොති ආහ **‘‘සබ්බාපි හි තා’’**තිආදි. **තන්තිවසෙනාති** කෙවලං තන්තිට්ඨපනවසෙන, න පන ථෙරස්ස කස්සචි මග්ගස්ස වා ඵලස්ස වා උප්පාදනත්ථාය, නාපි සම්මාපටිපත්තියං යොජනත්ථායාති අධිප්පායො.

38. ඡට්ඨෙ **මහාකච්චානොති** ගිහිකාලෙ උජ්ජෙනිරඤ්ඤො පුරොහිතපුත්තො අභිරූපො දස්සනීයො පාසාදිකො සුවණ්ණවණ්ණො ච. වරණා නාම රුක්ඛො, තස්ස අවිදූරෙ භවත්තා නගරම්පි වරණසද්දෙන වුච්චතීති ආහ **‘‘වරණා නාම එකං නගර’’**න්ති. ද්වන්දපදස්ස පච්චෙකං අභිසම්බන්ධො හොතීති හෙතුසද්දං පච්චෙකං යොජෙත්වා දස්සෙන්තො **‘‘කාමරාගාභිනිවෙසහෙතූ’’**තිආදිමාහ. හෙතුසද්දෙන සම්බන්ධෙ සති යො අත්ථො සම්භවති, තං දස්සෙතුං **‘‘ඉදං වුත්තං හොති’’**තිආදිමාහ. තත්ථ **කාමරාගෙන අභිනිවිට්ඨත්තාති** එතෙන කාමරාගාභිනිවෙසහෙතූති

ඉමස්ස අත්ථං දීපෙති, තථා **විනිබද්ධත්තා**තිආදීහි කාමරාගවිනිබද්ධහෙතුතිආදීනං. **තතො මුඛොති** තදභිමුඛො. **මානන්ති** ආළ්හකාදිමානභණ්ඩං. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව.

39. සත්තමෙ **මධුරායන්ති** උත්තරමධුරායං. **ගුන්දාවනෙති** කණ්හගුන්දාවනෙ, කාළපිප්පලිවනෙති අත්ථො. **ජරාජිණ්ණෙති** ජරාය ජිණ්ණෙ, න බ්‍යාධිආදීනං වසෙන ජිණ්ණසදිසෙ නාපි අකාලිකෙන ජරාය අභිභූතෙ. **වයොවුද්ධෙති** ජිණ්ණත්තා එව වස්ස වයොවුද්ධිප්පත්තියා වුද්ධෙන සීලාදිවුද්ධියා. **ජාතිමහල්ලකෙති** ජාතියා මහන්තතාය චිරරත්තතාය මහල්ලකෙ, න භොගපරිවාරාදීහීති අත්ථො. **අද්ධගතෙති** එත්ථ **අද්ධ**-සද්දො දීඝකාලවාචීති ආහ **"දීඝකාලද්ධානං අතික්කන්තෙ"**ති. **වයොති** පුරිමපදලොපෙනායං නිද්දෙසොති ආහ **"පච්ඡිමවය"**න්ති, වස්සසතස්ස තතියකොට්ඨාසසඞ්ඛාතං පච්ඡිමවයං අනුප්පත්තෙති අත්ථො.

භවති එත්ථ ඵලං තදායත්තවුත්තිතායාති **භූමි,** කාරණන්ති ආහ **"යෙන කාරණෙනා"**තිආදි. **පරිපක්කොති** පරිණතො, වුද්ධිභාවං පත්තොති අත්ථො. **මොඝජිණ්ණොති** අන්තො ථිරකරණානං ධම්මානං අභාවෙන තුච්ඡජිණ්ණො නාම. බාලදාරකොපි දහරොති වුච්චතීති තතො විසෙසනත්ථං **"යුවා"**ති වුත්තං. අතික්කන්තපඨමවයා එව සත්තා සභාවෙන පලිතසිරා හොන්තීති පඨමවයෙ ඨිතභාවං දස්සෙතුං **"සුසුකාළකෙසො"**ති වුත්තං. **භද්‍රෙනාති** ලද්ධකෙන. එකච්චො හි දහරොපි සමානො කාණො වා හොති කුණිආදීනං වා අඤ්ඤතරො, සො න භද්‍රෙන යොබ්බනෙන සමන්නාගතො නාම හොති. යො පන අභිරූපො හොති දස්සනීයො පාසාදිකො සබ්බසම්පත්තිසම්පන්නො යං යදෙව අලඞ්කාරපරිහාරං ඉච්ඡති, තෙන තෙන අලඞ්කතො දෙවපුත්තො විය චරති, අයං භද්‍රෙන යොබ්බනෙන සමන්නාගතො නාම හොති. තෙනෙවාහ **"යෙන යොබ්බනෙන සමන්නාගතො"**තිආදි.

යම්හි සච්චඤ්ච ධම්මො චාති යම්හි පුග්ගලෙ සොළසහාකාරෙහි පටිවිද්ධත්තා චතුබ්බිධං සච්චං, ඤාණෙන සච්ඡිකතත්තා නවවිධලොකුත්තරධම්මො ච අත්ථි. **අහිංසාති** දෙසනාමත්තමෙතං, යම්හි පන චතුබ්බිධාපි අප්පමඤ්ඤාභාවනා අත්ථීති අත්ථො. **සංයමො දමොති** සීලඤ්චෙව ඉන්ද්‍රියසංවරො ච. **වන්තමලොති** මග්ගඤාණෙන නීහටමලො. **ධීරොති** ධිතිසම්පන්නො. **ථෙරොති** සො ඉමෙහි ථිරභාවකාරණෙහි සමන්නාගතත්තා ථෙරොති පවුච්චතීති අත්ථො.

40. අට්ඨමෙ **"චොරා බලවන්තො හොන්තී"**ති පදං උද්ධරිත්වා යෙහි කාරණෙහි තෙ බලවන්තො හොන්ති, තෙසං සබ්භාවං දස්සෙන්තො **"පක්ඛසම්පන්නා"**තිආදිමාහ. තත්ථ **නිවාසට්ඨානසම්පන්නතා** ගිරිදුග්ගාදිසබ්භාවතො. **අතියාතුන්ති** අන්තො යාතුං, ගන්තුං පවිසිතුන්ති අත්ථො. තං පන අන්තොපවිසනං කෙනචි කාරණෙන බහිගතස්ස හොතීති ආහ **"බහිද්ධා ජනපදචාරිකං චරිත්වා"**තිආදි. **නියාතුන්ති** බහි නික්ඛමිතුං. තඤ්ච බහිනික්ඛමනං බහිද්ධාකරණීයෙ සති සම්භවතීති ආහ **"චොරා ජනපදං විලුම්පන්තී"**තිආදි. **අනුසඤ්ඤාතුන්ති** අනුසඤ්චරිතුං. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව.

41. නවමෙ **මිච්ඡාපටිපත්තාධිකරණහෙතූති** එත්ථ **අධි**-සද්දො අනත්ථකොති ආහ **"මිච්ඡාපටිපත්තියා කරණහෙතූ"**ති. **න ආරාධකොති** න සම්පාදකො න පරිපූරකො. ඤායති පටිවිජ්ඣනවසෙන නිබ්බානං ගච්ඡතීති ඤායො, සො එව තංසමඞ්ගිනං වට්ටදුක්ඛපාතතො ධාරණට්ඨෙන ධම්මොති **ඤායො ධම්මො,** අරියමග්ගො. සො පනෙත්ථ සහ විපස්සනාය අධිප්පෙතොති ආහ **"සහවිපස්සනකං මග්ග"**න්ති. ආරාධනං නාම සංසිද්ධි, සා පන යස්මා සම්පාදනෙන පරිපූරණෙන ඉච්ඡිතා, තස්මා වුත්තං **"සම්පාදෙතුං පූරෙතු"**න්ති.

42. දසමෙ **දුග්ගහිතෙහීති** අත්ථතො බ්‍යඤ්ජනතො ච දුට්ඨු ගහිතෙහි, ඌනාධිකවිපරීතපදපච්චාභට්ඨාදිවසෙන විලොමෙත්වා ගහිතෙහීති අත්ථො. **උප්පටිපාටියා ගහිතෙහීති** ඉදං පන නිදස්සනමත්තං දුග්ගහස්ස ඌනාධිකාදිවසෙනපි සම්භවතො. තෙනෙවාහ **"අත්තනො දුග්ගහිතසුත්තන්තානංයෙව අත්ථඤ්ච පාළිඤ්ච උත්තරිතරං කත්වා දස්සෙන්තී"**ති.

සමචිත්තවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. පරිසවග්ගවණ්ණනා

43. පඤ්චමස්ස පඨමෙ **උද්ධච්චෙන සමන්නාගතාති** අකප්පියෙ කප්පියසඤ්ඤිතාය, කප්පියෙ අකප්පියසඤ්ඤිතාය, අවජ්ජෙ වජ්ජසඤ්ඤිතාය, වජ්ජෙ අවජ්ජසඤ්ඤිතාය උද්ධච්චපකතිකා. යෙ හි විනයෙ අපකතඤ්ඤුනො සංකිලෙසවොදානියෙසු ධම්මෙසු න කුසලා සකිඤ්චනකාරිනො විප්පටිසාරබහුලා, තෙසං අනුප්පන්නඤ්ච උද්ධච්චං උප්පජ්ජති, උප්පන්නඤ්ච භියොභාවං වෙපුල්ලං ආපජ්ජති. සාරාභාවෙන තුච්ඡත්තා නළො වියාති **නළො,** මානොති ආහ **''උන්නළාති උග්ගතනළා''**ති. තෙනාහ **''උට්ඨිතතුච්ඡමානා''**ති. මානො හි සෙය්‍යස්ස සෙය්‍යොති සදිසොති ච පවත්තියා විසෙසතො තුච්ඡො. **චාපල්ලෙනාති** චපලභාවෙන, තණ්හාලොලුප්පෙනාති අත්ථො. **මුඛරාති** මුඛෙන ඵරුසා, ඵරුසවාදිනොති අත්ථො.

විකිණ්ණවාචාති විස්සටවචනා සම්ඵප්පලාපිතාය අපරියන්තවචනා. තෙනාහ **''අසංයතවචනා''**තිආදි. **විස්සට්ඨසතිනොති** සතිවිරහිතා. පච්චයවෙකල්ලෙන විජ්ජමානායපි සතියා සතිකිච්චං කාතුං අසමත්ථතාය එවං වුත්තා. න සම්පජානන්තීති **අසම්පජානා,** තංයොගනිවත්තියං වායං අකාරො ''අහෙතුකා ධම්මා (ධ. ස. දුකමාතිකා 2), අභික්ඛුකො ආවාසො''තිආදීසු (චූළව. 76) වියාති ආහ **''නිප්පඤ්ඤා''**ති, පඤ්ඤාරහිතාති අත්ථො. පාළියං **විබ්භන්තචිත්තාති** උබ්භන්තචිත්තා. සමාධිවිරහෙන ලද්ධොකාසෙන උද්ධච්චෙන තෙසං සමාධිවිරහානං චිත්තං නානාරම්මණෙසු පරිබ්භමති වනමක්කටො විය වනසාඛාසු. **පාකතින්ද්‍රියාති** සංවරාභාවෙන ගිහිකාලෙ විය විවටඉන්ද්‍රියා. තෙනාහ **''පකතියා ඨිතෙහී''**තිආදි. **විවටෙහීති** අසංවුතෙහි.

44. දුතියෙ **භණ්ඩනං වුච්චති කලහස්ස පුබ්බභාගොති** කලහස්ස හෙතුභූතා පරිභාසා තංසදිසී ච අනිට්ඨකිරියා භණ්ඩනං නාම. **කලහජාතාති** හත්ථපරාමාසාදිවසෙන මත්ථකප්පත්තො කලහො ජාතො එතෙසන්ති කලහජාතාති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. **විරුද්ධවාදන්ති** ''අයං ධම්මො, නායං ධම්මො''තිආදිනා විරුද්ධවාදභූතං විවාදං. මුඛසන්නිස්සිතතාය වාචා ඉධ ''මුඛ''න්ති අධිප්පෙතාති ආහ **''දුබ්භාසිතා වාචා මුඛසත්තියොති වුච්චන්තී''**ති. චතුබ්බිධම්පි සඞ්ඝකම්මං සීමාපරිච්ඡින්නෙහි පකතත්තෙහි භික්ඛූහි එකතො කත්තබ්බත්තා **එකකම්මං** නාම. පඤ්චවිධොපි පාතිමොක්ඛුද්දෙසො එකතො උද්දිසිතබ්බත්තා **එකුද්දෙසො** නාම. පඤ්ඤත්තං පන සික්ඛාපදං සබ්බෙහිපි ලජ්ජීපුග්ගලෙහි සමං සික්ඛිතබ්බභාවතො **සමසික්ඛතා** නාම . පාළියං **ඛීරොදකීභූතාති** යථා ඛීරඤ්ච උදකඤ්ච අඤ්ඤමඤ්ඤං සංසන්දති, විසුං න හොති, එකත්තං විය උපෙති. සතිපි හි උභයෙසං කලාපානං පරමත්ථතො භෙදෙ පචුරජනෙහි පන දුවිඤ්ඤෙය්‍යනානත්තං ඛීරොදකං සමොදිතං අච්චන්තමෙව සංසට්ඨං විය හුත්වා තිට්ඨති, එවං සාමග්ගිවසෙන එකත්තුපගතචිත්තුප්පාදා වියාති ඛීරොදකීභූතාති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. **මෙත්තාචක්ඛූහීති** මෙත්තාචිත්තං පච්චුපට්ඨපෙත්වා ඔලොකනචක්ඛූහි. තානි හි පියභාවදීපනතො ''පියචක්ඛූනී''ති වුච්චන්ති.

45. තතියෙ **අග්ගවතීති** එත්ථ **අග්ග**-සද්දො උත්තමපරියායො, තෙන විසිට්ඨස්ස පුග්ගලස්ස, විසිට්ඨාය වා පටිපත්තියා ගහණං ඉධාධිප්පෙතන්ති ආහ **''අග්ගවතීති උත්තමපුග්ගලවතී''**තිආදි. අවිගතතණ්හතාය තං තං පරික්ඛාරජාතං බහුං ලන්ති ආදියන්තීති බහුලා, බහුලා එව **බාහුලිකා** යථා ''වෙනයිකො''ති (අ. නි. 8.11; පාරා. 8; ම. නි. 1.246). තෙ පන යස්මා පච්චයබහුභාවාය යුත්තප්පයුත්තා නාම හොන්ති, තස්මා ආහ **''චීවරාදිබාහුල්ලාය පටිපන්නා''**ති. සික්ඛාය ආදරගාරවාභාවතො සිථිලං අදළ්හං ගණ්හන්තීති **සාථලිකාති** වුත්තං. **සිථිලන්ති** ච භාවනපුංසකනිද්දෙසො, සිථිලසද්දෙන වා සමානත්ථස්ස සාථලසද්දස්ස වසෙන සාථලිකාති පදසිද්ධි වෙදිතබ්බා. **අවගමනට්ඨෙනාති** අධොගමනට්ඨෙන, ඔරම්භාගියභාවෙනාති අත්ථො. **උපධිවිවෙකෙති** සබ්බූපධිපටිනිස්සග්ගතාය උපධිවිවිත්තෙ. **ඔරොපිතධුරාති** උජ්ඣිතුස්සාහා. **දුවිධම්පි වීරියන්ති** කායිකං චෙතසිකඤ්ච වීරියං.

46. චතුත්ථෙ **ඉදං දුක්ඛන්ති** දුක්ඛස්ස අරියසච්චස්ස පච්චක්ඛතො අග්ගහිතභාවදස්සනත්ථං වුත්තං. **එත්තකමෙව දුක්ඛන්ති** තස්ස පරිච්ඡිජ්ජ අග්ගහිතභාවදස්සනත්ථං. **ඉතො උද්ධං දුක්ඛං නත්ථීති** අනවසෙසෙත්වා අග්ගහිතභාවදස්සනත්ථං. **යථාසභාවතො නප්පජානන්තීති** සරසලක්ඛණප්පටිවෙධෙන අසම්මොහතො නප්පටිවිජ්ඣන්ති. අසම්මොහපටිවෙධො ච යථා තස්මිං ඤාණෙ පවත්තෙ පච්චා දුක්ඛස්ස රූපාදිපරිච්ඡෙදෙ සම්මොහො න හොති, තථා පවත්ති. **අච්චන්තක්ඛයොති** අච්චන්තක්ඛයනිමිත්තං නිබ්බානං. **අසමුප්පත්තීති** එත්ථාපි එසෙව නයො. යං නිබ්බානං මග්ගස්ස ආරම්මණපච්චයට්ඨෙන කාරණභූතං ආගම්ම තදුභයම්පි නිරුජ්ඣති, තං තෙසං අසමුප්පත්ති නිබ්බානං දුක්ඛනිරොධොති වුච්චති.

47. පඤ්චමෙ විසෙසනස්ස පරනිපාතෙන **''පරිසාකසටො''**ති වුත්තන්ති ආහ **''කසටපරිසා''**තිආදි. ''කසටපරිසා''ති හි වත්තබ්බෙ ''පරිසාකසටො''ති වුත්තං. **පරිසාමණ්ඩොති** එත්ථාපි එසෙව නයො. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව.

48. ඡට්ඨෙ **ගම්භීරාති** අගාධා දුක්ඛොගාළ්හා. **පාළිවසෙනාති** ඉමිනා යො ධම්මපටිසම්භිදාය විසයො ගම්භීරභාවො, තමාහ. ධම්මප්පටිවෙධස්ස හි දුක්කරභාවතො ධම්මස්ස පාළියා දුක්ඛොගාළ්හතාය ගම්භීරභාවො. **''පාළිවසෙන ගම්භීරා''**ති වත්වා **''සල්ලසුත්තසදිසා''**ති වුත්තං තස්ස ''අනිමිත්තමනඤ්ඤාත''න්තිආදිනා (සු. නි. 579) පාළිවසෙන

ගම්භීරතාය ලබ්භනතො. තථා හි තත්ථ තා ගාථා දුවිඤ්ඤෙය්‍යරූපා තිට්ඨන්ති. දුවිඤ්ඤෙය්‍යඤ්හි ඤාණෙන දුක්ඛොගාළ්හන්ති කත්වා ''ගම්භීර''න්ති වුච්චති. පුබ්බාපරම්පෙත්ථ කාසඤ්චි ගාථානං දුවිඤ්ඤෙය්‍යතාය දුක්ඛොගාළ්හමෙව, තස්මා තං ''පාළිවසෙන ගම්භීරා''ති වුත්තං. ඉමිනාව නයෙන **''අත්ථවසෙන ගම්භීරා''**ති එත්ථාපි අත්ථො වෙදිතබ්බො. **මහාවෙදල්ලසුත්තස්ස** (ම. නි. 1.449 ආදයො) අත්ථවසෙන ගම්භීරතා සුවිඤ්ඤෙය්‍යාව. ලොකං උත්තරතීති ලොකුත්තරො, නවවිධො අප්පමාණධම්මො. සො අත්ථභූතො එතෙසං අත්ථීති **ලොකුත්තරා**. තෙනාහ **''ලොකුත්තරඅත්ථදීපකා''**ති.

සත්තසුඤ්ඤං ධම්මමත්තමෙවාති සත්තෙන අත්තනා සුඤ්ඤං කෙවලං ධම්මමත්තමෙව. **උග්ගහෙතබ්බං පරියාපුණිතබ්බන්ති** ලිඞ්ගවචනවිපල්ලාසෙන වුත්තන්ති ආහ **''උග්ගහෙතබ්බෙ ච පරියාපුණිතබ්බෙ චා''**ති. කවිනො කම්මං කවිතා. යං පනස්ස කම්මං, තං තෙන කතන්ති වුච්චතීති ආහ **''කවිතාති කවීහි කතා''**ති. **ඉතරන්ති** කාවෙය්‍යාති පදං, කාබ්‍යන්ති වුත්තං හොති. **කාබ්‍යන්ති** ච කවිනා වුත්තන්ති අත්ථො. තෙනාහ **''තස්සෙව වෙවචන''**න්ති. **විචිත්‍රඅක්ඛරාති** විචිත්තාකාරක්ඛරා විඤ්ඤාපනීයා. **සාසනතො බහිභූතාති** න සාසනාවචරා. **තෙසං සාවකෙහීති** බුද්ධානං සාවකාති අපඤ්ඤාතානං යෙසං කෙසඤ්චි සාවකෙහි. **න චෙව අඤ්ඤමඤ්ඤං පටිපුච්ඡන්තීති** යෙ වාචෙන්ති, යෙ ච සුණන්ති, තෙ අඤ්ඤමඤ්ඤං අත්ථාදිං නප්පටිපුච්ඡන්ති, කෙවලං වාචනසවනමත්තෙනෙව පරිතුට්ඨා හොන්ති. **වාරිකං න විවරන්තීති** අසුකස්මිං ඨානෙ අත්ථාදිං ජානන්තා අත්ථීති පුච්ඡනත්ථාය චාරිකං න ගච්ඡන්ති තාදිසස්ස පුග්ගලස්ස අභාවතො තස්ස ච පුබ්බාපරවිරොධතො. **කථං රොපෙතබ්බන්ති** කෙන පකාරෙන නික්ඛිපිතබ්බං. අත්ථො නාම සභාවතො අනුසන්ධිතො සම්බන්ධතො පුබ්බාපරතො ආදිපරියොසානතො ච ඤාතො සම්මාඤාතො හොතීති ආහ **''කො අත්ථො''**තිආදි. **අනුත්තානීකතන්ති** අක්ඛරසන්නිවෙසාදිනා අනුත්තානීකතං. **කඞ්ඛායාති** සංසයස්ස.

49. සත්තමෙ කිලෙසෙහි ආමසිතබ්බතො ආමිසං, චත්තාරො පච්චයා. තදෙව ගරු ගරුකාතබ්බං එතෙසං, න ධම්මොති **ආමිසගරූ**. තෙනාහ **''ලොකුත්තරධම්මං ලාමකතො ගහෙත්වා ඨිතපරිසා''**ති. උභතො භාගතො විමුත්තොති **උභතොභාගවිමුත්තො. ද්වීහි භාගෙහි** ද්වෙ වාරෙ විමුත්තො. **පඤ්ඤාය විමුත්තොති** සමථසන්නිස්සයෙන විනා අග්ගමග්ගපඤ්ඤාය විමුත්තො. තෙනාහ **''සුක්ඛවිපස්සකඛීණාසවො''**ති . **කායෙනාති** නාමකායෙන. **ඣානඵස්සං ඵුසිත්වාති** අට්ඨසමාපත්තිසඤ්ඤිතං ඣානඵස්සං අධිගමවසෙන ඵුසිත්වා. පච්ඡා නිරොධං නිබ්බානං යථා ආලොචිතං නාමකායෙන සච්ඡිකරොතීති **කායසක්ඛී**. න තු විමුත්තො එකච්චානං ආසවානං අපරික්ඛීණත්තා. **දිට්ඨන්තං පත්තොති** දිට්ඨස්ස අන්තො අනන්තරො කාලො දිට්ඨන්තො, දස්සනසඞ්ඛාතස්ස සොතාපත්තිමග්ගඤාණස්ස අනන්තරං පත්තොති අත්ථො. පඨමඵලතො පට්ඨාය හි යාව අග්ගමග්ගා දිට්ඨිප්පත්තො. තෙනාහ **''ඉමෙ ද්වෙපි ඡසු ඨානෙසු ලබ්භන්ති''**ති.

සද්දහන්තො විමුත්තොති එතෙන සබ්බථා අවිමුත්තස්ස සද්ධාමත්තෙන විමුත්තභාවදස්සනෙන සද්ධාවිමුත්තස්ස සෙක්ඛභාවමෙව විභාවෙති. **සද්ධාවිමුත්තොති** වා සද්ධාය අවිමුත්තොති අත්ථො. **ඡසු ඨානෙසූති** පඨමඵලතො පට්ඨාය ඡසු ඨානෙසු. **ධම්මං අනුස්සරතීති** පඨමමග්ගපඤ්ඤාසඞ්ඛාතං ධම්මං අනුස්සරති. **සද්ධං අනුස්සරතීති** එත්ථාපි එසෙව නයො. උභොපි හෙතෙ සොතාපත්තිමග්ගට්ඨායෙව. **ඉමං කස්මා ගණ්හන්තීති** එවං එකන්තපාසංසෙසු අරියෙසු ගය්හමානෙසු ඉමං එකන්තනින්දිතං ලාමකං දුස්සීලං කස්මා ගණ්හන්ති. සබ්බෙසු සබ්බථා සදිසෙසු ලබ්භමානොපි විසෙසො න පඤ්ඤායති, විසභාගෙ පන සති එව පඤ්ඤායති පටභාවෙන විය චිත්තපටස්සාති ආහ **''එකච්චෙසු පනා''**තිආදි. **ගන්ථිතාති** අවබද්ධා. **මුච්ඡිතාති** මුච්ඡං සම්මොහං ආපන්නා. **ඡන්දරාගඅපකඩ්ඪනායාති** ඡන්දරාගස්ස අපනයනත්ථං. **නිස්සරණපඤ්ඤායාති** තතො නිස්සරණාවහාය පඤ්ඤාය විරහිතා.

පඤ්ඤාධුරෙනාති විපස්සනාභිනිවෙසෙන. **අභිනිවිට්ඨයොති** විපස්සනාමග්ගං ඔතිණ්ණො. **තස්මිං ඛණෙති** සොතාපත්තිමග්ගක්ඛණෙ. **ධම්මානුසාරී නාම** පඤ්ඤාසඞ්ඛාතෙන ධම්මෙන අරියමග්ගසොතස්ස අනුස්සරණතො. **කායසක්ඛී නාම** නාමකායෙන සච්ඡිකාතබ්බස්ස නිබ්බානස්ස සච්ඡිකරණතො. වික්ඛම්භනසමුච්ඡෙදානං වසෙන **ද්වික්ඛත්තුං**. අරූපජ්ඣානෙහි රූපකායතො, අග්ගමග්ගෙන සෙසකායතොති **ද්වීහි භාගෙහි** නිස්සක්කවචනඤ්චෙතං. දිට්ඨන්තං පත්තො, දිට්ඨත්තා වා පත්තොති **දිට්ඨිප්පත්තො**. තත්ථ **දිට්ඨන්තං පත්තොති** දස්සනසඞ්ඛාතස්ස සොතාපත්තිමග්ගඤාණස්ස අනන්තරං පත්තොති අත්ථො. **දිට්ඨත්තාති** චතුසච්චදස්සනසඞ්ඛාතාය පඤ්ඤාය නිරොධස්ස දිට්ඨත්තා. ඣානඵස්සරහිතාය සාතිසයාය පඤ්ඤාය එව විමුත්තොති **පඤ්ඤාවිමුත්තො**. සෙසං වුත්තනයත්තා සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

50. අට්ඨමෙ න සමාති **විසමා**. කායකම්මාදීනං විසමත්තා තතො එව තත්ථ පක්ඛලනං සුලභන්ති ආහ **''සපක්ඛලනට්ඨෙනා''**ති. **නිප්පක්ඛලනට්ඨෙනාති** පක්ඛලනාභාවෙන. **උද්ධම්මානීති** ධම්මතො අපෙතානි. **උබ්බිනයානීති** එත්ථාපි එසෙව නයො.

51. නවමෙ **අධම්මිකාති** අධම්මෙ නියුත්තා. තෙනාහ **''නිද්ධම්මා''**ති, ධම්මරහිතාති අත්ථො.

52. දසමෙ **ගණ්හන්තීති** පවත්තෙන්ති. **න චෙව අඤ්ඤමඤ්ඤං සඤ්ඤාපෙන්තීති** මූලතො පට්ඨාය තං අධිකරණං යථා වූපසම්මති, එවං අඤ්ඤමඤ්ඤං ඉතරීතරෙ න සම්මා ජානාපෙන්ති. සඤ්ඤාපනත්ථං සන්නිපාතෙ සති තත්ථ

යුත්තපත්තකරණෙන සඤ්ඤත්තියා භවිතබ්බං, තෙ පන සඤ්ඤාපනත්ථං න සන්නිපතන්ති. **න පෙක්ඛාපෙන්තීති** තං අධිකරණං මූලතො පට්ඨාය අඤ්ඤමඤ්ඤං න පෙක්ඛාපෙන්ති. අසඤ්ඤත්තියෙව අත්තනා ගහිතපක්ඛස්ස බලං එතෙසන්ති **අසඤ්ඤත්තිබලා. න තථා මන්තෙන්තීති** සන්දිට්ඨිපරාමාසිආධානග්ගාහිදුප්පටිනිස්සග්ගිභාවෙන තථා න මන්තෙන්ති. තෙනාහ **"ථාමසා"**තිආදි. **උත්තානත්ථොයෙව** කණ්හපක්ඛෙ වුත්තප්පටිපක්ඛෙන ගහෙතබ්බත්තා.

පරිසවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පඨමපණ්ණාසකං නිට්ඨිතං.

2. දුතියපණ්ණාසකං

(6) 1. පුග්ගලවග්ගවණ්ණනා

53. දුතියපණ්ණාසකස්ස පඨමෙ හිතග්ගහණෙන මෙත්තා වුත්තා හොති, න කරුණා, අනුකම්පාගහණෙන පන කරුණාති **චක්කවත්තිනා සද්ධිං ගහිතත්තා "ලොකානුකම්පාය"ති න වුත්තං**. නිප්පරියායතො ලොකානුකම්පා නාම සම්මාසම්බුද්ධාධීනාති. **ද්වෙති** මනුස්සදෙවසම්පත්තිවසෙන ද්වෙ සම්පත්තියො. තා ද්වෙ, නිබ්බානසම්පත්ති චාති **තිස්සො**.

54. දුතියෙ බහුසො ලොකෙ න විණ්ණා න පවත්තා මනුස්සාති **ආචිණ්ණමනුස්සා**. කදාචිදෙව හි නෙසං ලොකෙ නිබ්බත්ති අභූතපුබ්බා භූතාති **අබ්භුතමනුස්සා**.

55. තතියෙ **දසසු චක්කවාළසහස්සෙසු අනුතාපං කරොති** තස්ස එකබුද්ධඛෙත්තභාවතො.

56. චතුත්ථෙ **ථූපස්ස යුත්තාති** ධාතුයො පක්ඛිපිත්වා ථූපකරණස්ස යුත්තා.

57. පඤ්චමෙ **අත්තනො ආනුභාවෙනාති** සයම්භුඤාණෙන. **බුද්ධාති** බුද්ධවන්තො.

58. ඡට්ඨෙ **පහීනත්තා න භායතීති** අත්තසිනෙහාභාවතො න භායති. සක්කායදිට්ඨිග්ගහණඤ්චෙත්ථ නිදස්සනමත්තං, අත්තසිනෙහස්ස පටිසස්ස තදෙකට්ඨසම්මොහස්ස ච වසෙන භායනං හොතීති තෙසම්පි පහීනත්තා න භායති, අඤ්ඤථා සොතාපන්නාදීනං අභයෙන භවිතබ්බං සියා. **සක්කායදිට්ඨියා බලවත්තාති** එත්ථ අහංකාරසම්මොහනතාදීනම්පි බලවත්තාති වත්තබ්බං.

59. සත්තමෙ **අස්සාජානීයොති** ලිඛන්ති, **උසභාජානීයොති** පන පාඨොති.

61. නවමෙ **තත්ථාති** අන්තරාපණෙ. **එකොති** ද්වීසු කින්නරෙසු එකො. අම්බිලිකාඵලඤ්ච අද්දසාති ආනෙත්වා සම්බන්ධො. **අම්බිලිකාඵලන්ති** තින්තිණිඵලන්ති වදන්ති, චතුරම්බිලන්ති අපරෙ. **ද්වෙ අත්ථෙති** පාළියං වුත්තෙ ද්වෙ අත්ථෙ.

62. දසමෙ යථාආරද්ධෙ කිච්චෙ වත්තමානෙ අන්තරා එව පටිගමනං පටිවානං, නත්ථි එතස්ස පටිවානන්ති **අප්පටිවානො**. තත්ථ අසංකොචප්පත්තො. තෙනාහ **"අනුක්කණ්ඨිතො"**තිආදි.

63. එකාදසමෙ **සන්නිවාසන්ති** සහවාසං. යථා අසප්පුරිසා සහ වසන්තා අඤ්ඤමඤ්ඤං අගාරවෙන අනාදරියං කරොන්ති, තප්පටික්ඛෙපෙන සප්පුරිසානං සගාරවප්පටිපත්තිදස්සනපරමිදං සුත්තං දට්ඨබ්බං.

64. ද්වාදසමෙ **ද්වීසුපි පක්ඛෙසූති** විවාදාපන්නානං භික්ඛූනං ද්වීසුපි පක්ඛෙසු. **සංසරමානාති** පවත්තමානා. **දිට්ඨිපළාසොති** දිට්ඨිසන්නිස්සයො පළාසො යුගග්ගාහො. **ආසාතෙන්තොති** ආහනන්තො බාධෙන්තො. **අනභිරාධනවසෙනාති** යස්ස උප්පජ්ජති, තස්ස තදඤ්ඤෙසඤ්ච අත්ථස්ස අනභිරාධනවසෙන. **සබ්බම්පෙතන්ති** වචීසංසාරොති සබ්බම්පෙතං. අත්තනො චිත්තෙ පරිසාය ච චිත්තෙති ආනෙත්වා සම්බන්ධො.

පුග්ගලවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

(7) 2. සුඛවග්ගවණ්ණනා

65. දුතියස්ස පඨමෙ **සබ්බකාමනිප්ඵත්තිමූලකං සුඛ**න්ති අනවසෙසඋපභොගපරිභොගවත්ථුනිප්ඵත්තිහෙතුකං කාමසුඛං. **පබ්බජ්ජාමූලකං සුඛ**න්ති පබ්බජ්ජාහෙතුකං පවිවෙකසුඛං.

66. දුතියෙ **කාමෙ**ති පඤ්ච කාමගුණෙ, සබ්බෙපි වා තෙභූමකෙ ධම්මෙ. වුත්තඤ්හෙතං ''සබ්බෙපි තෙභූමකා ධම්මා කමනීයට්ඨෙන කාමා''ති (මහානි. 1). **නෙක්ඛම්මං වුච්චති පබ්බජ්ජා** ඝරබන්ධනතො නික්ඛන්තත්තා. නිබ්බානමෙව වා –

> ''පබ්බජ්ජා පඨමං ඣානං, නිබ්බානඤ්ච විපස්සනා;
> සබ්බෙපි කුසලා ධම්මා, නෙක්ඛම්මන්ති පවුච්චරෙ''ති. (ඉතිවු. අට්ඨ. 109) –

හි වුත්තං.

67. තතියෙ උපධී වුච්චන්ති පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා, තන්නිස්සිතං සුඛං **උපධිසුඛං**. තප්පටිපක්ඛතො **නිරුපධිසුඛං** **ලොකුත්තරසුඛං**.

68. චතුත්ථෙ වට්ටපරියාපන්නං සුඛං **වට්ටසුඛං**. නිබ්බානාරම්මණං සුඛං **විවට්ටසුඛං**.

69. පඤ්චමෙ **සංකිලෙස**න්ති සංකිලිට්ඨං. තෙනාහ **''වට්ටගාමිසුඛ''**න්ති. **විවට්ටසුඛ**න්ති මග්ගඵලසහගතං සුඛං.

70. ඡට්ඨෙ අරියානමෙව සුඛං **අරියසුඛං,** අරියඤ්ච තං සුඛඤ්චාතිපි **අරියසුඛං**. අනරියානමෙව සුඛං **අනරියසුඛං**. අනරියඤ්ච තං සුඛඤ්චාතිපි **අනරියසුඛං**.

71. සත්තමෙ **ත**න්ති චෙතසිකසුඛං.

72. අට්ඨමෙ සහ පීතියා වත්තතීති **සප්පීතිකං,** පීතිසහගතං සුඛං. සභාවතො විරාගතො ච නත්ථි එතස්ස පීතීති **නිප්පීතිකං සුඛං**. අට්ඨකථායං පනෙත්ථ ඣානසුඛමෙව උද්ධටං, තථා ච ''ලොකියසප්පීතිකසුඛතො ලොකියනිප්පීතිකසුඛං අග්ග''න්ති වුත්තං. ලොකියනිප්පීතිකම්පි හි අග්ගං ලබ්භතෙවාති භූමන්තරං භින්දිත්වා අග්ගභාවො වෙදිතබ්බො.

73. නවමෙ සාතසභාවමෙව සුඛං **සාතසුඛං,** න උපෙක්ඛාසුඛං විය අසාතසභාවං. කාමඤ්චෙත්ථ කායවිඤ්ඤාණසහගතම්පි සාතසුඛමෙව, අට්ඨකථායං පන ''තීසු ඣානෙසු සුඛ''න්තෙව වුත්තං.

74. දසමෙ සමාධිසම්පයුත්තං සුඛං **සමාධිසුඛං**. න සමාධිසම්පයුත්තං සුඛං **අසමාධිසුඛං**.

75. එකාදසමෙ සුත්තන්තකථා එසාති **''සප්පීතිකං ඣානද්වය''**න්ති වුත්තං.

77. තෙරසමෙ රූපජ්ඣානං රූපං උත්තරපදලොපෙන, තං ආරම්මණං එතස්සාති **රූපාරම්මණං**. චතුත්ථජ්ඣානග්ගහණං පන යදස්ස පටියොගී, තෙන සමානයොගක්ඛමදස්සනපරං. **යං කිඤ්චි රූප**න්ති යං කිඤ්චි රුප්පනලක්ඛණං රූපං. තප්පටික්ඛෙපෙන **අරූපං** වෙදිතබ්බං.

සුඛවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

(8) 3. සනිමිත්තවග්ගවණ්ණනා

78-79. තතියස්ස පඨමෙ නිමීයති එත්ථ ඵලං අවසෙසපච්චයෙහි පක්ඛිපීයති වියාති **නිමිත්තං,** කාරණන්ති ආහ **''සනිමිත්තාති සකාරණා''**ති. **දුතියාදීසූ**ති දුතියසුත්තාදීසු. **එසෙව නයො**ති ඉමිනා නිදානාදිපදානම්පි කාරණපරියායමෙව දීපෙති. නිදදාති ඵලන්ති **නිදානං,** හිනොති ඵලං පතිට්ඨාති එතෙනාති **හෙතු,** සඞ්ඛරොති ඵලන්ති **සඞ්ඛාරො,** පටිච්ච එතස්මා ඵලං එතීති **පච්චයො,** රුප්පති නිරුප්පති ඵලං එත්ථාති **රූප**න්ති එවං නිදානාදිපදානම්පි හෙතුපරියායතා වෙදිතබ්බා.

84. සත්තමෙ **පච්චයභූතාය**ාති සහජාතාදිපච්චයභූතාය.

87. දසමෙ සමෙච්ච සම්භූය පච්චයෙහි කතොති සඞ්ඛතො, සඞ්ඛතො ධම්මො ආරම්මණං එතෙසන්ති **සඞ්ඛතාරම්මණා. මග්ගක්ඛණෙ න හොන්ති** නාම පහීයන්තීති කත්වා. **නාහෙසු**න්ති එත්ථ ''වුච්චන්තී''ති අජ්ඣාහරිතබ්බං. **යාව අරහත්තා දෙසනා දෙසිතා** තංතංසුත්තපරියොසානෙ ''න හොන්තී''ති වුත්තත්තා.

සනිමිත්තවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

(9) 4. ධම්මවග්ගවණ්ණනා

88. චතුත්ථස්ස පඨමෙ **ඵලසමාධීති** චතූසුපි අරියඵලෙසු සමාධි. තථා **ඵලපඤ්ඤා** වෙදිතබ්බා.

89. දුතියෙ සම්පයුත්තධම්මෙ පරිග්ගණ්හාතීති **පග්ගාහො**. න වික්ඛිපතීති **අවික්ඛෙපො**.

90. තතියෙ නමනට්ඨෙන **නාමං**. රුප්පනට්ඨෙන **රූපං**. සම්මසනවාරස්ස අධිප්පෙතත්තා **"චත්තාරො අරූපක්ඛන්ධා"**ත්වෙව වුත්තං. තෙනාහ **"ධම්ම-කොට්ඨාසපරිච්ඡෙදඤාණං නාම කථිත"**න්ති.

91. චතුත්ථෙ විජානනට්ඨෙන **විජ්ජා**. විමුච්චනට්ඨෙන **විමුත්ති**.

92. පඤ්චමෙ භවො නාම සස්සතං සදා භාවතො, සස්සතවසෙන උප්පජ්ජනදිට්ඨි **භවදිට්ඨි**. විභවො නාම උච්ඡෙදො විනාසනට්ඨෙන, විභවවසෙන උප්පජ්ජනදිට්ඨි **විභවදිට්ඨි. උත්තානත්ථානෙව** හෙට්ඨා වුත්තනයත්තා.

95. අට්ඨමෙ දුක්ඛං වචො එතස්මිං විප්පටිකූලගාහිම්හි විපච්චනීකසාතෙ අනාදරෙ පුග්ගලෙති දුබ්බචො, තස්ස කම්මං දොවචස්සං, තස්ස දුබ්බචස්ස පුග්ගලස්ස අනාදරියවසෙන පවත්තා චෙතනා. තස්ස භාවො **දොවචස්සතා. තස්ස භාවොති** ච තස්ස යථාවුත්තස්ස දොවචස්සස්ස අත්ථිභාවො, අත්ථතො දොවචස්සමෙව. විත්ථාරතො පනෙසා ''තත්ථ කතමා දොවචස්සතා? සහධම්මිකෙ වුච්චමානෙ දොවචස්සාය''න්ති **අභිධම්මෙ** ආගතා. සා අත්ථතො සඞ්ඛාරක්ඛන්ධො හොති. චතුන්නං වා ඛන්ධානං එතෙනාකාරෙන පවත්තානං එතං අධිවචනන්ති වදන්ති.

පාපයොගතො පාපා අස්සද්ධාදයො පුග්ගලා එතස්ස මිත්තාති පාපමිත්තො, තස්ස භාවො **පාපමිත්තතා**. විත්ථාරතො පනෙසා ''තත්ථ කතමා පාපමිත්තතා? යෙ තෙ පුග්ගලා අස්සද්ධා දුස්සීලා අප්පස්සුතා මච්ඡරිනො දුප්පඤ්ඤා. යා තෙසං සෙවනා නිසෙවනා සංසෙවනා භජනා සම්භජනා භත්ති සම්භත්ති තංසම්පවඞ්කතා''ති (ධ. ස. 1333) එවං ආගතා. සාපි අත්ථතො දොවචස්සතා විය දට්ඨබ්බා. යාය හි චෙතනාය පුග්ගලො පාපසම්පවඞ්කො නාම හොති, සා චෙතනා චත්තාරොපි වා අරූපිනො ඛන්ධා තදාකාරප්පවත්තා **පාපමිත්තතා**.

96. නවමෙ සුඛං වචො එතස්මිං පදක්ඛිණගාහිම්හි අනුලොමසාතෙ සාදරෙ පුග්ගලෙති **සුබ්බචොති**ආදිනා, කල්‍යාණා සද්ධාදයො පුග්ගලා එතස්ස මිත්තාති **කල්‍යාණමිත්තොති**ආදිනා වුත්තවිපරියායෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො.

97. දසමෙ පථවීධාතුආදයො සුඛධාතුකාමධාතුආදයො ච එතාස්වෙව අන්තොගධාති එතාසු කොසල්ලෙ දස්සිතෙ තාසුපි කොසල්ලං දස්සිතමෙව හොතීති **"අට්ඨාරස ධාතුයො"**ති වුත්තං. **ධාතූති ජානනන්ති** ඉමිනා අට්ඨාරසන්නං ධාතූනං සභාවපරිච්ඡෙදිකා සවනධාරණසම්මසනප්පටිවෙධපඤ්ඤා වුත්තා. තත්ථ ධාතූනං සවනධාරණපඤ්ඤා සුතමයා, ඉතරා භාවනාමයා. තත්ථාපි සම්මසනපඤ්ඤා ලොකියා . විපස්සනා හි සා, ඉතරා ලොකුත්තරා. ලක්ඛණාදිවසෙන අනිච්චාදිවසෙන ච මනසිකරණං මනසිකාරො, තත්ථ කොසල්ලං **මනසිකාරකුසලතා**. අට්ඨාරසන්නංයෙව ධාතූනං සම්මසනප්පටිවෙධපච්චවෙක්ඛණපඤ්ඤා මනසිකාරකුසලතා, සා ආදිමජ්ඣපරියොසානවසෙන තිධා භින්නා. තථා හි සම්මසනපඤ්ඤා තස්සා ආදි, පටිවෙධපඤ්ඤා මජ්ඣෙ, පච්චවෙක්ඛණපඤ්ඤා පරියොසානං.

98. එකාදසමෙ ආපත්තියොව ආපත්තික්ඛන්ධා. තා පන අන්තරාපත්තීනං අග්ගහණෙන පඤ්ච, තාසං ගහණෙන සත්ත හොන්තීති ආහ **"පඤ්චන්නඤ්ච සත්තන්නඤ්ච ආපත්තික්ඛන්ධාන"**න්ති. **ජානනන්ති** ''ඉමා ආපත්තියො, එත්තකා ආපත්තියො, එවඤ්ච තාසං ආපජ්ජනං හොතී''ති ජානනං. එවං තිප්පකාරෙන ජානනපඤ්ඤා හි ආපත්තිකුසලතා නාම. ආපත්තිතො වුට්ඨාපනප්පයොගතාය කම්මභූතා වාචා කම්මවාචා, තථාභූතා අනුස්සාවනවාචා. ''ඉමාය කම්මවාචාය ඉතො ආපත්තිතො වුට්ඨානං හොති, හොන්තඤ්ච පඨමෙ, තතියෙ වා අනුස්සාවනෙ යා-කාරං පත්තෙ, 'සංවරිස්සාමී'ති වා පදෙ පරියොසිතෙ හොතී''ති එවං තං තං ආපත්තීහි වුට්ඨානපරිච්ඡෙදජානනපඤ්ඤා **ආපත්තිවුට්ඨානකුසලතා. වුට්ඨානන්ති** ච යථාපන්නාය ආපත්තියා යථා තථා අනන්තරායතාපාදනං. එවං වුට්ඨානග්ගහණෙනෙව දෙසනායපි සඞ්ගහො සිද්ධො හොති.

ධම්මවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

(10) 5. බාලවග්ගවණ්ණනා

99. පඤ්චමස්ස පඨමෙ **අනාගතං භාරං වහතීති** අත්තනො අසම්පත්තං භාරං වහති. අථෙරොව සමානො ථෙරෙහි වහිතබ්බං බීජනග්ගාහධම්මජ්ඣෙසනාදිභාරං වහතීති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. **අට්ඨකථායං** (මහාව. අට්ඨ. 159-160) පන යස්මා සම්මජ්ජනාදිනවවිධං පුබ්බකිච්චං ආණත්තෙනෙව කාතබ්බං, පාතිමොක්ඛඤ්ච ආණත්තෙනෙව උද්දිසිතබ්බං, තස්මා තං සබ්බං විනා ආණත්තියා කරොන්තො අනාගතං භාරං වහති නාමාති දස්සෙතුං **''සම්මජ්ජනී පදීපො''**තිආදි වුත්තං. යඤ්හි ''අනුජානාමි, භික්ඛවෙ, උපොසථාගාරං සම්මජ්ජිතු''න්තිආදිනා නයෙන **පාළියං** ආගතං. අට්ඨකථාසු ච –

> ''සම්මජ්ජනී පදීපො ච, උදකං ආසනෙන ච;
> උපොසථස්ස එතානි, 'පුබ්බකරණ'න්ති වුච්චති.
>
> ''ඡන්දපාරිසුද්ධිඋතුක්ඛානං, භික්ඛුගණනා ච ඔවාදො;
> උපොසථස්ස එතානි, 'පුබ්බකිච්ච'න්ති වුච්චතී''ති. (මහාව. අට්ඨ 168) –

එවං ද්වීහි නාමෙහි නවවිධං පුබ්බකිච්චං දස්සිතං, තං අකත්වා උපොසථං කාතුං න වට්ටති. තස්මා ''අනුජානාමි, භික්ඛවෙ, ථෙරෙන භික්ඛුනා නවං භික්ඛුං ආණාපෙතු''න්ති වචනතො ථෙරෙන ආණත්තෙන අගිලානෙන භික්ඛුනා උපොසථාගාරං සම්මජ්ජිතබ්බං, පානීයං පරිභොජනීයං උපට්ඨපෙතබ්බං, ආසනං පඤ්ඤාපෙතබ්බං, පදීපො කාතබ්බො, අකරොන්තො දුක්කටං ආපජ්ජති.

ථෙරෙනපි පතිරූපං ඤත්වා ආණාපෙතබ්බං, ආණාපෙන්තෙනපි යං කිඤ්චි කම්මං කරොන්තො වා සදා කාලමෙව එකො වා භාරනිත්ථරණකො වා සරභාණකධම්මකථිකාදීසු වා අඤ්ඤතරො න උපොසථාගාරසම්මජ්ජනත්ථං ආණාපෙතබ්බො, අවසෙසා පන වාරෙන ආණාපෙතබ්බා. සචෙ ආණත්තො සම්මජ්ජනිං තාවකාලිකම්පි න ලභති, සාඛාභඞ්ගං කප්පියං කාරෙත්වා සම්මජ්ජිතබ්බං, තම්පි අලභන්තස්ස ලද්ධකප්පියං හොති. පදීපකරණෙපි වුත්තනයෙනෙව ආණාපෙතබ්බො, ආණාපෙන්තෙන ච ''අමුකස්මිං නාම ඔකාසෙ තෙලං වා කපල්ලිකා වා අත්ථි, තං ගහෙත්වා කරොහී''ති වත්තබ්බො. සචෙ තෙලාදීනි නත්ථි, පරියෙසිතබ්බානි. පරියෙසිත්වා අලභන්තස්ස ලද්ධකප්පියං හොති. අපි ච කපාලෙ අග්ගි ජාලෙතබ්බො. ආසනපඤ්ඤාපනාණත්තියම්පි වුත්තනයෙනෙව ආණාපෙතබ්බො, ආණත්තෙන ච සචෙ උපොසථාගාරෙ ආසනානි නත්ථි, සඞ්ඝිකාවාසතො ආහරිත්වා පඤ්ඤාපෙත්වා පුන ආහරිතබ්බානි, ආසනෙසු අසති කටසාරකෙපි තට්ටිකායොපි පඤ්ඤාපෙතුං වට්ටති, තාසුපි අසති සාඛාභඞ්ගානි කප්පියං කාරෙත්වා පඤ්ඤාපෙතබ්බානි. කප්පියකාරකං අලභන්තස්ස ලද්ධකප්පියං හොති.

ඡන්දපාරිසුද්ධීති එත්ථ උපොසථකරණත්ථං සන්නිපතිතෙ සඞ්ඝෙ බහි උපොසථං කත්වා ආගතෙන සන්නිපාතට්ඨානං ගන්ත්වා කායසාමග්ගිං අදෙන්තෙන ඡන්දො දාතබ්බො. යොපි ගිලානො වා කිච්චප්පසුතො වා, තෙන පාරිසුද්ධිං දෙන්තෙන ඡන්දො දාතබ්බො. කථං දාතබ්බො? එකස්ස භික්ඛුනො සන්තිකෙ ''ඡන්දං දම්මි, ඡන්දං මෙ හර, ඡන්දං මෙ ආරොචෙහී''ති අයමත්ථො කායෙන වා වාචාය වා උභයෙන වා විඤ්ඤාපෙතබ්බො. එවං දින්නො හොති ඡන්දො. අකතුපොසථෙන පන ගිලානෙන වා කිච්චප්පසුතෙන වා පාරිසුද්ධි දාතබ්බා. කථං දාතබ්බා? එකස්ස භික්ඛුනො සන්තිකෙ ''පාරිසුද්ධිං දම්මි, පාරිසුද්ධිං මෙ හර, පාරිසුද්ධිං මෙ ආරොචෙහී''ති අයමත්ථො කායෙන වා වාචාය වා උභයෙන වා විඤ්ඤාපෙතබ්බො. එවං දින්නා හොති පාරිසුද්ධි. තං පන දෙන්තෙන ඡන්දොපි දාතබ්බො. වුත්තඤ්හෙතං භගවතා – ''අනුජානාමි, භික්ඛවෙ, තදහුපොසථෙ පාරිසුද්ධිං දෙන්තෙන ඡන්දම්පි දාතුං, සන්ති සඞ්ඝස්ස කරණීය''න්ති. තත්ථ පාරිසුද්ධිදානං සඞ්ඝස්සපි අත්තනොපි උපොසථකරණං සම්පාදෙති, න අවසෙසං සඞ්ඝකිච්චං. ඡන්දදානං සඞ්ඝස්සෙව උපොසථකරණඤ්ච සෙසකිච්චඤ්ච සම්පාදෙති, අත්තනො පන උපොසථො අකතොයෙව හොති, තස්මා පාරිසුද්ධිං දෙන්තෙන ඡන්දොපි දාතබ්බො.

උතුක්ඛානන්ති ''හෙමන්තාදීනං උතූනං එත්තකං අතික්කන්තං, එත්තකං අවසිට්ඨ''න්ති එවං උතූනං ආචික්ඛනං. **භික්ඛුගණනාති** ''එත්තකා භික්ඛූ උපොසථග්ගෙ සන්නිපතිතා''ති භික්ඛූනං ගණනා. ඉදම්පි උභයං කත්වාව උපොසථො කාතබ්බො. **ඔවාදොති** භික්ඛුනොවාදො. න හි භික්ඛුනීහි යාචිතං ඔවාදං අනාරොචෙත්වා උපොසථං කාතුං වට්ටති. භික්ඛුනියො හි ''ස්වෙ උපොසථො''ති ආගන්ත්වා ''අයං උපොසථො චාතුද්දසො, පන්නරසො''ති පුච්ඡිත්වා පුන උපොසථදිවසෙ ආගන්ත්වා ''භික්ඛුනිසඞ්ඝො, අය්‍යා, භික්ඛුසඞ්ඝස්ස පාදෙ වන්දති, ඔවාදූපසඞ්කමනඤ්ච යාචති, ලභතු කිර, අය්‍යා, භික්ඛුනිසඞ්ඝො ඔවාදූපසඞ්කමන''න්ති එවං ඔවාදං යාචන්ති. තං ඨපෙත්වා බාලගිලානගමියෙ අඤ්ඤො සචෙපි ආරඤ්ඤකො හොති, අප්පටිග්ගහෙතුං න ලභති, තස්මා යෙන සො පටිග්ගහිතො, තෙන භික්ඛුනා උපොසථග්ගෙ පාතිමොක්ඛුද්දෙසකො භික්ඛු එවං වත්තබ්බො ''භික්ඛුනිසඞ්ඝො, භන්තෙ, භික්ඛුසඞ්ඝස්ස පාදෙ වන්දති, ඔවාදූපසඞ්කමනඤ්ච යාචති, ලභතු කිර, භන්තෙ, භික්ඛුනිසඞ්ඝො ඔවාදූපසඞ්කමන''න්ති.

පාතිමොක්ඛුද්දෙසකෙන වත්තබ්බං – ''අත්ථි කොචි භික්ඛු භික්ඛුනොවාදකො සම්මතො''ති. සචෙ හොති කොචි භික්ඛු භික්ඛුනොවාදකො සම්මතො, තතො තෙන සො වත්තබ්බො – ''ඉත්ථන්නාමකො භික්ඛු භික්ඛුනොවාදකො සම්මතො, තං භික්ඛුනිසඞ්ඝො උපසඞ්කමතූ''ති. සචෙ නත්ථි, තතො තෙන පුච්ඡිතබ්බං – ''කො ආයස්මා උස්සහති

භික්ඛුනියො ඔවදිතු''න්ති. සචෙ කොචි උස්සහති, සොපි ච අට්ඨහි අඞ්ගෙහි සමන්නාගතො, තං තත්ථෙව සම්මන්නිත්වා ඔවාදප්පටිග්ගාහකො වත්තබ්බො – ''ඉත්ථන්නාමො භික්ඛු භික්ඛුනොවාදකො සම්මතො, තං භික්ඛුනිසඞ්ඝො උපසඞ්කමතු''ති. සචෙ පන න කොචි උස්සහති, පාතිමොක්ඛුද්දෙසකෙන වත්තබ්බං – ''නත්ථි කොචි භික්ඛු භික්ඛුනොවාදකො සම්මතො, පාසාදිකෙන භික්ඛුනිසඞ්ඝො සම්පාදෙතු''ති. එත්තාවතා හි සික්ඛත්තයසඞ්ගහිතං සකලං සාසනං ආරොචිතං හොති. තෙන භික්ඛුනා ''සාධූ''ති සම්පටිච්ඡිත්වා පාටිපදෙ භික්ඛුනීනං ආරොචෙතබ්බං. පාතිමොක්ඛම්පි ''න, භික්ඛවෙ, අනජ්ඣිට්ඨෙන පාතිමොක්ඛං උද්දිසිතබ්බං, යො උද්දිසෙය්‍ය, ආපත්ති දුක්කටස්සා''ති වචනතො අනාණත්තෙන න උද්දිසිතබ්බං. ''ථෙරාධෙය්‍යං පාතිමොක්ඛ''න්ති හි වචනතො සඞ්ඝත්ථෙරො වා පාතිමොක්ඛං උද්දිසෙය්‍ය , ''අනුජානාමි, භික්ඛවෙ, යො තත්ථ භික්ඛු බ්‍යත්තො පටිබලො, තස්සාධෙය්‍යං පාතිමොක්ඛ''න්ති වචනතො නවකතරො වා ථෙරෙන ආණත්තො. දුතියාදීනි උත්තානත්ථානෙව.

109. එකාදසමෙ **න කුක්කුච්චායිතබ්බං කුක්කුච්චායතීති** න කුක්කුච්චායිතුං යුත්තකං කුක්කුච්චායති. සූකරමංසං ලභිත්වා ''අච්ඡමංස''න්ති කුක්කුච්චායති, ''සූකරමංස''න්ති ජානන්තොපි ''අච්ඡමංස''න්ති කුක්කුච්චායති, න පරිභුඤ්ජතීති වුත්තං හොති. එවං මිගමංසං ''දීපිමංස''න්ති, කාලෙ සන්තෙයෙව ''කාලො නත්ථී''ති, අප්පවාරෙත්වා ''පවාරිතොම්හී''ති, පත්තෙ රජස්මිං අපතිතෙයෙව ''පතිත''න්ති, අත්තානං උද්දිස්ස මච්ඡමංසෙ අකතෙයෙව ''මං උද්දිස්ස කත''න්ති කුක්කුච්චායති. **කුක්කුච්චායිතබ්බං න කුක්කුච්චායතීති** කුක්කුච්චායිතුං යුත්තං න කුක්කුච්චායති. අච්ඡමංසං ලභිත්වා ''සූකරමංස''න්ති න කුක්කුච්චායති, ''අච්ඡමංස''න්ති ජානන්තොපි ''සූකරමංස''න්ති න කුක්කුච්චායති, මද්දිත්වා වීතික්කමතීති වුත්තං හොති. එවං දීපිමංසං මිගමංසන්ති…පෙ…. අත්තානං උද්දිස්ස මච්ඡමංසෙ කතෙ ''මං උද්දිස්ස කත''න්ති න කුක්කුච්චායතීති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. අට්ඨකථායං පන ''න කුක්කුච්චායිතබ්බන්ති සඞ්ඝභොගස්ස අපට්ඨපනං අවිචාරණං න කුක්කුච්චායිතබ්බං නාම, තං කුක්කුච්චායති. කුක්කුච්චායිතබ්බන්ති තස්සෙව පට්ඨපනං විචාරණං, තං න කුක්කුච්චායතී''ති එත්තකමෙව වුත්තං. තත්ථ **සඞ්ඝභොගස්සාති** සඞ්ඝස්ස චතුපච්චයපරිභොගත්ථාය දින්නඛෙත්තවත්ථුතළාකාදිකස්ස, තතො උප්පන්නධඤ්ඤහිරඤ්ඤාදිකස්ස ච සඞ්ඝස්ස භොගස්ස. **අපට්ඨපනන්ති** අසංවිදහනං. තෙනාහ **''අවිචාරණ''න්ති**. **තස්සෙවාති** යථාවුත්තස්සෙව සඞ්ඝභොගස්ස.

බාලවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

දුතියපණ්ණාසකං නිට්ඨිතං.

3. තතියපණ්ණාසකං

(11) 1. ආසාදුප්පජහවග්ගවණ්ණනා

119. තතියපණ්ණාසකස්ස පඨමෙ දුක්ඛෙන පජහිතබ්බාති **දුප්පජහා. දුච්චජාති**ආදීසුපි එසෙව නයො. ද්වින්නං ආසානං දුච්චජභාවො කථං ජානිතබ්බොති පඨමං තාව ලාභාසාය දුච්චජභාවං විභාවෙති **‘‘ලාභාසායා’’**තිආදිනා. **උභතොබ්‍යූළ්හන්ති** යුද්ධත්ථාය උභතො සන්නිපතිතං. **පක්ඛන්දන්තීති** අනුප්පවිසන්ති. **ජීවිතාසාය දුප්පජහත්තා**තිආදිනා ජීවිතාසාය දුච්චජභාවං විභාවෙති.

120. දුතියෙ **දුල්ලභා**ති න සුලභා. **ඉණං දෙමීති සඤ්ඤං කරොතීති** එවං සඤ්ඤං කරොන්තො විය හොතීති අත්ථො. එත්ථ ච ‘‘පුබ්බකාරීති පඨමං උපකාරස්ස කාරකො. කතඤ්ඤූ කතවෙදීති තෙන කතං ඤත්වා පච්ඡා කාරකො. තෙසු පුබ්බකාරී ‘ඉණං දෙමී’ති සඤ්ඤං කරොති, පච්ඡා කාරකො ‘ඉණං ජීරාපෙමී’ති සඤ්ඤං කරොතී’’ති එත්තකමෙව ඉධ වුත්තං. පුග්ගලපණ්ණත්තිසංවණ්ණනායං (පු. ප. අට්ඨ. 83) පන –

> ‘‘පුබ්බකාරීති පඨමමෙව කාරකො. කතවෙදීති කතං වෙදෙති, විදිතං පාකටං කරොති. තෙ අගාරියානගාරියෙහි දීපෙතබ්බා. අගාරිකෙසු හි මාතාපිතරො පුබ්බකාරිනො නාම, පුත්තධීතරො පන මාතාපිතරො පටිජග්ගන්තා අභිවාදනාදීනි තෙසං කුරුමානා කතවෙදිනො නාම. අනගාරියෙසු ආචරියුපජ්ඣායා පුබ්බකාරිනො නාම, අන්තෙවාසිකසද්ධිවිහාරිකා ආචරියුපජ්ඣායෙ පටිජග්ගන්තා අභිවාදනාදීනි ච තෙසං කුරුමානා කතවෙදිනො නාම. තෙසං ආවිභාවත්ථාය උපජ්ඣායපොසකසොණත්ථෙරාදීනං වත්ථූනි කථෙතබ්බානි.
>
> ‘‘අපරො නයො – පරෙන අකතෙයෙව උපකාරෙ අත්තනි කතං උපකාරං අනපෙක්ඛිත්වා කාරකො පුබ්බකාරී, සෙය්‍යථාපි මාතාපිතරො චෙව ආචරියුපජ්ඣායා ච. සො දුල්ලභො සත්තානං තණ්හාභිභූතත්තා. පරෙන කතස්ස උපකාරස්ස අනුරූපප්පවත්තිං අත්තනි කතං උපකාරං උපකාරතො ජානන්තො වෙදියන්තො කතඤ්ඤූකතවෙදී සෙය්‍යථාපි මාතාපිතුආචරියුපජ්ඣායෙසු සම්මාපටිපන්නො. සොපි දුල්ලභො සත්තානං අවිජ්ජාභිභූතත්තා. අපිච අකාරණවච්ඡලො පුබ්බකාරී, සකාරණවච්ඡලො කතඤ්ඤූකතවෙදී. ‘කරිස්සති මෙ’ති එවමාදිකාරණනිරපෙක්ඛකිරියො පුබ්බකාරී, ‘කරිස්සති මෙ’ති එවමාදිකාරණසාපෙක්ඛකිරියො කතඤ්ඤූකතවෙදී. තමොජොතිපරායණො පුබ්බකාරී, ජොතිජොතිපරායණො කතඤ්ඤූකතවෙදී. දෙසෙතා පුබ්බකාරී, පටිපජ්ජිතා කතඤ්ඤූකතවෙදී. සදෙවකෙ ලොකෙ අරහං සම්මාසම්බුද්ධො පුබ්බකාරී, අරියසාවකො කතඤ්ඤූකතවෙදී’’ති වුත්තං.

තත්ථ කාරණෙන විනා පවත්තහිතචිත්තො **අකාරණවච්ඡලො**. අනාගතම්හි පයොජනං අපෙක්ඛමානො ‘‘කරිස්සති මෙ’’තිආදිනා චිත්තෙන පඨමං ගහිතං තාදිසං කතං උපාදාය කතඤ්ඤූ එව නාම හොති, න පුබ්බකාරීති අධිප්පායෙන **‘‘කරිස්සති මෙති එවමාදිකාරණසාපෙක්ඛකිරියො කතඤ්ඤූකතවෙදී’’**ති වුත්තං. **තමොජොතිපරායණො** පුඤ්ඤඵලානි අනුපජීවන්තො එව පුඤ්ඤානි කරොතීති **‘‘පුබ්බකාරී’’**ති වුත්තො. පුඤ්ඤඵලං උපජීවන්තො හි කතඤ්ඤූපක්ඛෙ තිට්ඨති.

121. තතියෙ **තිත්තො**ති සුහිතො පරියොසිතො නිට්ඨිතකිච්චතාය නිරුස්සුක්කො. ගුණපාරිපූරියා හි පරිපුණ්ණො යාවදත්ථො ඉධ තිත්තො වුත්තො. **තප්පෙතා**ති අඤ්ඤෙසම්පි තිත්තිකරො. **පච්චෙකබුද්ධො ච තථාගතසාවකො ච ඛීණාසවො තිත්තො**ති එත්ථ පච්චෙකබුද්ධො නවලොකුත්තරධම්මෙහි සයං තිත්තො පරිපුණ්ණො, අඤ්ඤං පන තප්පෙතුං න සක්කොති. තස්ස හි ධම්මකථාය අභිසමයො න හොති, සාවකානං පන ධම්මකථාය අපරිමාණානං දෙවමනුස්සානං අභිසමයො හොති. එවං සන්තෙපි යස්මා තෙ ධම්මං දෙසෙන්තා න අත්තනො වචනං කත්වා කථෙන්ති, බුද්ධානං වචනං කත්වා කථෙන්ති, සොතුං නිසින්නපරිසාපි – ‘‘අයං භික්ඛු න අත්තනා පටිවිද්ධං ධම්මං කථෙතී’’ති චිත්තීකාරං කරොති. ඉති සො චිත්තීකාරො බුද්ධානංයෙව හොති. එවං තත්ථ සම්මාසම්බුද්ධොව තප්පෙතා නාම. යථා හි ‘‘අසුකස්ස නාම ඉදඤ්චිදඤ්ච දෙථා’’ති රඤ්ඤා ආණත්තෙ කිඤ්චාපි ආනෙත්වා දෙන්ති, අථ ඛො රාජාව තත්ථ දායකො. යෙහිපි ලද්ධං හොති, තෙ ‘‘රඤ්ඤා අම්හාකං ඨානන්තරං දින්නං, ඉස්සරියවිභවො දින්නො’’ත්වෙව ගණ්හන්ති, න ‘‘රාජපුරිසෙහී’’ති එවංසම්පදමිදං වෙදිතබ්බං.

122. චතුත්ථෙ **දුත්තප්පයා**ති අතප්පයා, න සක්කා කෙනචි තප්පෙතුං. යො හි උපට්ඨාකකුලං වා ඤාතිකුලං වා නිස්සාය වසමානො චීවරෙ ජිණ්ණෙ තෙහි දින්නං චීවරං නික්ඛිපති, න පරිභුඤ්ජති . පුනප්පුනං දින්නම්පි ගහෙත්වා නික්ඛිපතෙව. යො ච තෙනෙව නයෙන ලද්ධං ලද්ධං විස්සජ්ජෙති, පරස්ස දෙති, පුනප්පුනං ලද්ධම්පි තථෙව කරොති. ඉමෙ ද්වෙ පුග්ගලා සකටෙහිපි පච්චයෙ උපනෙන්තෙන තප්පෙතුං න සක්කාති දුත්තප්පයා.

123. පඤ්චමෙ **න විස්සජ්ජෙතීති** අත්තනො අකත්වා පරස්ස න දෙති, අතිරෙකෙ පන සති න නික්ඛිපති, පරස්ස දෙති. තෙනෙවාහ **‘‘සබ්බංයෙව පරෙසං න දෙතී’’**තිආදි. ඉදං වුත්තං හොති ‘‘යො භික්ඛු උපට්ඨාකකුලා වා ඤාතිකුලා වා ජිණ්ණචීවරො සාටකං ලභිත්වා චීවරං කත්වා පරිභුඤ්ජති න නික්ඛිපති, අග්ගළං දත්වා පාරුපන්තොපි පුනපි

දියමානෙ සහසා නප්පටිග්ගණ්හාති. යො ච ලද්ධං ලද්ධං අත්තනා පරිභුඤ්ජති, පරෙසං න දෙති. ඉමෙ ද්වෙපි සුඛෙන සක්කා තප්පෙතුන්ති සුතප්පයා’’ති.

124-127. ඡට්ඨසත්තමාදීනි උත්තානත්ථානෙව.

ආසාදුප්පජහවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

(12) 2. ආයාචනවග්ගවණ්ණනා

131. **සද්ධො භික්ඛූ**ති සද්ධාය සමන්නාගතො භික්ඛු. යො භික්ඛු සාරිපුත්තමොග්ගල්ලානෙහි සදිසභාවං පත්ථෙති, සො යෙහි ගුණෙහි සාරිපුත්තමොග්ගල්ලානා එතදග්ගෙ ඨපිතා, තෙ ගුණෙ අත්තනො අභිකඞ්ඛෙය්‍යාති ආහ **“යාදිසො සාරිපුත්තත්ථෙරො පඤ්ඤායා”**තිආදි. **ඉතො උත්තරි පත්ථෙන්තො මිච්ඡා පත්ථෙය්‍යා**ති සාරිපුත්තමොග්ගල්ලානානං යෙ පඤ්ඤාදයො ගුණා උපලබ්භන්ති, තතො උත්තරි පත්ථෙන්තො මිච්ඡා පත්ථෙය්‍ය. අග්ගසාවකගුණපරමා හි සාවකගුණමරියාදා. තෙසං සාවකගුණානං යදිදං අග්ගසාවකගුණා, න තතො පරං සාවකගුණා නාම අත්ථි. තෙනෙවාහ **“යං නත්ථි, තස්ස පත්ථිතත්තා”**ති. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව.

135. පඤ්චමෙ යස්ස ගුණා ඛතා උපහතා ච, සො **ඛතො උපහතො** නාම හොතීති ආහ **“ගුණානං ඛතත්තා”**තිආදි. **ඛතත්තා**ති ඡින්නත්තා. **උපහතත්තා**ති නට්ඨත්තා. තෙනාහ **“ඡින්නගුණං නට්ඨගුණන්ති අත්ථො”**ති. අපුඤ්ඤස්ස පසවො නාම අත්ථතො පටිලාභොති ආහ **“පසවතීති පටිලභතී”**ති, අත්තනො සන්තානෙ උප්පාදෙතීති අත්ථො. **අනනුපවිසිත්වා**ති ඤාණෙන අනොගාහෙත්වා. සෙසමෙත්ථ ඡට්ඨාදීනි ච සුවිඤ්ඤෙය්‍යානෙව.

ආයාචනවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

(13) 3. දානවග්ගවණ්ණනා

142. තතියස්ස පඨමෙ දීයතීති **දානං,** දෙය්‍යධම්මස්සෙතං අධිවචනං. දීයති අනෙනාති වා **දානං,** පරිච්චාගචෙතනායෙතං අධිවචනං. අයං දුවිධොපි අත්ථො ඉධාධිප්පෙතොති ආහ **"දියානකවසෙන දානානී"**තිආදි. තත්ථ **දියානකවසෙනා**ති දාතබ්බවසෙන. **අමතපත්තිපටිපද**න්ති අමතප්පත්තිහෙතුභූතං සම්මාපටිපදං.

143-151. දුතියාදීනි ච සුවිඤ්ඤෙය්‍යානෙව.

දානවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

(14) 4. සන්ථාරවග්ගවණ්ණනා

152. චතුත්ථස්ස පඨමෙ ආමිසස්ස ච ධම්මස්ස ච අලාභෙන අත්තනො පරස්ස ච අන්තරෙ සම්භවන්තස්ස ඡිද්දස්ස විවරස්ස භෙදස්ස සන්ථරණං පිදහනං සඞ්ගණ්හනං සන්ථාරො. අයඤ්හි ලොකසන්නිවාසො අලබ්භමානෙන ආමිසෙන ධම්මෙන චාති ද්වීහි ඡිද්දො. තස්ස තං ඡිද්දං යථා න පඤ්ඤායති , එවං පීඨස්ස විය පච්චත්ථරණෙන ආමිසෙන ධම්මෙන ච සන්ථරණං සඞ්ගණ්හනං සන්ථාරොති වුච්චති. එත්ථ ච ආමිසෙන සඞ්ගහො **ආමිසසන්ථාරො** නාම. තං කරොන්තෙන මාතාපිතූනං භික්ඛුගතිකස්ස වෙය්‍යාවච්චකරස්ස රඤ්ඤො චොරානඤ්ච අග්ගං අග්ගහෙත්වාපි දාතුං වට්ටති. ආමසිත්වා දින්නෙහි රාජානො ච චොරා ච අනත්ථම්පි කරොන්ති, ජීවිතක්ඛයම්පි පාපෙන්ති. අනාමසිත්වා දින්නෙන අත්තමනා හොන්ති, චොරනාගවත්ථුආදීනි චෙත්ථ වත්ථූනි කථෙතබ්බානි. තානි සමන්තපාසාදිකාය **විනයට්ඨකථායං** (පාරා. 185) විත්ථාරිතානි. සක්කච්චං උද්දෙසදානං පාළිවණ්ණනා ධම්මකථාකථනන්ති එවං ධම්මෙන සඞ්ගහො **ධම්මසන්ථාරො** නාම.

153-163. දුතියාදීනි උත්තානත්ථානෙව.

සන්ථාරවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

(15) 5. සමාපත්තිවග්ගවණ්ණනා

164. පඤ්චමස්ස පඨමෙ ‘‘ඉතො පුබ්බෙ පරිකම්මං පවත්තං, ඉතො පරං භවඞ්ගං මජ්ඣෙ සමාපත්ති’’ති එවං සහ පරිකම්මෙන අප්පනාපරිච්ඡෙදප්පජානනා පඤ්ඤා **සමාපත්තිකුසලතා**. වුට්ඨානෙ කුසලභාවො **වුට්ඨානකුසලතා**. පගෙව වුට්ඨානපරිච්ඡෙදකඤාණන්ති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො.

165. දුතියෙ උජුනො භාවො **අජ්ජවං,** අජිම්හතා අකුටිලතා අවඞ්කතාති අත්ථො. **අභිධම්මෙපි** (ධ. ස. 1346) වුත්තං – ‘‘තත්ථ කතමො අජ්ජවො? යා අජ්ජවතා අජිම්හතා අකුටිලතා අවඞ්කතා, අයං වුච්චති අජ්ජවො’’ති. **අනජ්ජවඤ්ච** අජ්ජවප්පටික්ඛෙපෙන වෙදිතබ්බං. ගොමුත්තවඞ්කතා, චන්දලෙඛාවඞ්කතා, නඞ්ගලකොටිවඞ්කතාති හි තයො අනජ්ජවා. එකච්චො හි භික්ඛු පඨමවයෙ මජ්ඣිම-පච්ඡිමවයෙ ච එකවීසතියා අනෙසනාසු ඡසු ච අගොචරෙසු චරති, අයං ගොමුත්තවඞ්කතා නාම, ආදිතො පට්ඨාය යාව පරියොසානා පටිපත්තියා වඞ්කභාවතො. එකො පඨමවයෙ පච්ඡිමවයෙ ච චතුපාරිසුද්ධිසීලං පූරෙති, ලජ්ජී කුක්කුච්චකො සික්ඛාකාමො හොති, මජ්ඣිමවයෙ පුරිමසදිසො, අයං චන්දලෙඛාවඞ්කතා නාම, පටිපත්තියා මජ්ඣට්ඨානෙ වඞ්කභාවාපත්තිතො. එකො පඨමවයෙපි මජ්ඣිමවයෙපි චතුපාරිසුද්ධිසීලං පූරෙති, ලජ්ජී කුක්කුච්චකො සික්ඛාකාමො හොති, පච්ඡිමවයෙ පුරිමසදිසො, අයං නඞ්ගලකොටිවඞ්කතා නාම, පරියොසානෙ වඞ්කභාවාපත්තිතො. එකො සබ්බම්පෙතං වඞ්කතං පහාය තීසු වයෙසු පෙසලො ලජ්ජී කුක්කුච්චකො සික්ඛාකාමො හොති, තස්ස යො සො උජුභාවො, ඉදං අජ්ජවං නාම, සබ්බත්ථ උජුභාවසිද්ධිතො.

මද්දවන්ති එත්ථ ‘‘ලජ්ජව’’න්තිපි පඨන්ති. එවං පනෙත්ථ අත්ථො – ‘‘තත්ථ කතමො ලජ්ජවො? යො හිරීයති හිරීයිතබ්බෙන හිරීයති පාපකානං අකුසලානං ධම්මානං සමාපත්තියා, අයං වුච්චති ලජ්ජවො’’ති එවං වුත්තො ලජ්ජිභාවො ලජ්ජවං නාම. ඉදං පනෙත්ථ නිබ්බචනං – ලජ්ජතීති ලජ්ජො, හිරිමා, තස්ස භාවො **ලජ්ජවං,** හිරීති අත්ථො. ලජ්ජා එතස්ස අත්ථීති ලජ්ජී යථා ‘‘මාලී මායී’’ති, තස්ස භාවො ලජ්ජිභාවො, සා එව ලජ්ජා.

166. තතියෙ **අධිවාසනඛන්තීති** එත්ථ අධිවාසනං වුච්චති ඛමනං. තඤ්හි පරෙසං දුක්කටං දුරුත්තඤ්ච පටිවිරොධාකරණෙන අත්තනො උපරි ආරොපෙත්වා වාසනතො ‘‘අධිවාසන’’න්ති වුච්චති. අධිවාසනලක්ඛණා ඛන්ති අධිවාසනඛන්ති. සුචිසීලතා **සොරච්චං**. සා හි සොභනකම්මරතතා. සුට්ඨු වා පාපතො ඔරතභාවො විරතතාති ආහ **‘‘සුරතභාවො’’**ති. තෙනෙව **අභිධම්මෙපි** (ධ. ස. 1349) –

> ‘‘තත්ථ කතමං සොරච්චං? යො කායිකො අවීතික්කමො වාචසිකො අවීතික්කමො කායිකවාචසිකො අවීතික්කමො, ඉදං වුච්චති සොරච්චං, සබ්බොපි සීලසංවරො සොරච්ච’’න්ති – ආගතො.

167. චතුත්ථෙ සඛිලො වුච්චති සණ්හවාචො, තස්ස භාවො **සාඛල්‍යං,** සණ්හවාචතා. තෙනාහ **‘‘සණ්හවාචාවසෙන සම්මොදමානභාවො’’**ති. සණ්හවාචාවසෙන හි සම්මොදමානස්ස පුග්ගලස්ස භාවො නාම සණ්හවාචතා. තෙනෙව **අභිධම්මෙ** (ධ. ස. 1350) –

> ‘‘තත්ථ කතමං සාඛල්‍යං? යා සා වාචා අණ්ඩකා කක්කසා පරකටුකා පරාභිසජ්ජනී කොධසාමන්තා අසමාධිසංවත්තනිකා, තථාරූපිං වාචං පහාය යා සා වාචා නෙලා කණ්ණසුඛා පෙමනීයා හදයඞ්ගමා පොරී බහුජනකන්තා බහුජනමනාපා, තථාරූපිං වාචං භාසිතා හොති, යා තත්ථ සණ්හවාචතා සඛිලවාචතා අඵරුසවාචතා, ඉදං වුච්චති සාඛල්‍ය’’න්ති වුත්තං.

තත්ථ **අණ්ඩකාති** සදොසෙ සවණෙ රුක්ඛෙ නියාසපිණ්ඩො, අහිච්ඡත්තාදීනි වා උට්ඨිතානි අණ්ඩකානීති වදන්ති, ඵෙග්ගුරුක්ඛස්ස පන කුථිතස්ස අණ්ඩානි විය උට්ඨිතා චුණ්ණපිණ්ඩියො වා ගණ්ඨියො වා අණ්ඩකා. ඉධ පන ඛ්‍යාපජ්ජනකක්කසාදිසභාවතො කණ්ටකප්පටිභාගෙන වාචා අණ්ඩකාති වුත්තා. පදුමනාළං විය සොතං සංසයමානා පවිසන්තී **කක්කසා** දට්ඨබ්බා. කොධෙන නිබ්බත්තා තස්ස පරිවාරභූතා **කොධසාමන්තා**. පුරෙ සංවද්ධනාරී **පොරී**. සා විය සුකුමාරා මුදුකා වාචා පොරී වියාති පොරී. **සණ්හවාචතාති**ආදිනා තං වාචං පවත්තමානං දස්සෙති.

168. පඤ්චමෙ **‘‘අවිහිංසාති කරුණාපුබ්බභාගො’’**ති එත්තකමෙව ඉධ වුත්තං, දීඝනිකායට්ඨකථාය **සඞ්ගීතිසුත්තවණ්ණනායං** (දී. නි. අට්ඨ. 3.304) පන ‘‘අවිහිංසාති කරුණාපි කරුණාපුබ්බභාගොපී’’ති වුත්තං. **අභිධම්මෙපි** (විභ. 182) ‘‘තත්ථ කතමා අවිහිංසා? යා සත්තෙසු කරුණා කරුණායනා කරුණායිතත්තං කරුණාචෙතොවිමුත්ති, අයං වුච්චති අවිහිංසා’’ති ආගතං. එත්ථාපි හි යා කාචි කරුණා ‘‘කරුණා’’ති වුත්තා, කරුණාචෙතොවිමුත්ති පන අප්පනාප්පත්තාව.

සුචිසද්දතො භාවෙ යකාරං ඉකාරස්ස ච උකාරාදෙසං කත්වා අයං නිද්දෙසොති ආහ **‘‘සොචෙය්‍යං සුචිභාවො’’**ති. එත්ථ ච **සොචෙය්‍යන්ති** සීලවසෙන සුචිභාවොති වුත්තං. දීඝනිකායට්ඨකථාය **සඞ්ගීතිසුත්තවණ්ණනායං** (දී. නි. අට්ඨ. 3.304) පන ‘‘සොචෙය්‍යන්ති මෙත්තාය ච මෙත්තාපුබ්බභාගස්ස ච වසෙන සුචිභාවො’’ති වුත්තං. තෙනෙව **අභිධම්මෙපි**

‘‘තත්ථ කතමං සොවචස්සං? යා සත්තෙසු මෙත්ති මෙත්තායනා මෙත්තායිතත්තං මෙත්තාචෙතොවිමුත්ති, ඉදං වුච්චති සොවචස්ස’’න්ති නිද්දෙසො කතො. එත්ථාපි හි ‘‘මෙත්තී’’තිආදිනා යා කාචි මෙත්තා වුත්තා, මෙත්තාචෙතොවිමුත්ති පන අප්පනාප්පත්තාව.

169-171. ඡට්ඨසත්තමඅට්ඨමානි හෙට්ඨා වුත්තනයානෙව.

172. නවමෙ කාමං සම්පයුත්තධම්මෙසු ථිරභාවොපි බලට්ඨො එව, පටිපක්ඛෙහි පන අකම්පනීයතං සාතිසයං බලට්ඨොති වුත්තං **‘‘මුට්ඨස්සච්චෙ අකම්පනෙනා’’**තිආදි.

173. දසමෙ පච්චනීකධම්මසමනතො **සමථො,** සමාධීති ආහ **‘‘සමථොති චිත්තෙකග්ගතා’’**ති. අනිච්චාදිනා විවිධෙනාකාරෙන දස්සනතො පස්සනතො **විපස්සනා,** පඤ්ඤාති ආහ **‘‘සඞ්ඛාරපරිග්ගාහකඤාණ’’**න්ති.

174. එකාදසමෙ **දුස්සීල්‍යන්ති** සමාදින්නස්ස සීලස්ස භෙදකරො වීතික්කමො. **දිට්ඨිවිපත්තීති** ‘‘අත්ථි දින්න’’න්තිආදිනයප්පවත්තාය සම්මාදිට්ඨියා දූසිකා මිච්ඡාදිට්ඨීති ආහ **‘‘දිට්ඨිවිපත්තීති මිච්ඡාදිට්ඨී’’**ති.

175. ද්වාදසමෙ **සීලසම්පදාති** සබ්බභාගතො තස්ස අනූනතාපත්ති පරිපුණ්ණභාවො සීලසම්පදා. පරිපූරණත්ථො හෙත්ථ සම්පදාසද්දො. තෙනෙවාහ **‘‘පරිපුණ්ණසීලතා’’**ති. **දිට්ඨිසම්පදාති** අත්ථිකදිට්ඨිආදිසම්මාදිට්ඨිපාරිපූරිභාවෙන පවත්තං ඤාණං. තඤ්ච කම්මස්සකතාසම්මාදිට්ඨිආදිවසෙන පඤ්චවිධං හොතීති ආහ **‘‘තෙන කම්මස්සකතා’’**ති.

176. තෙරසමෙ **සීලවිසුද්ධීති** විසුද්ධිං පාපෙතුං සමත්ථං සීලං, චිත්තවිසුද්ධිආදිඋපරිවිසුද්ධියා පච්චයො භවිතුං සමත්ථං විසුද්ධසීලන්ති වුත්තං හොති. සුවිසුද්ධමෙව හි සීලං තස්සා පදට්ඨානං හොති. තෙනාහ **‘‘සීලවිසුද්ධීහි විසුද්ධිසම්පාපකං සීල’’**න්ති. එත්ථාපි **විසුද්ධිසම්පාපකන්ති** චිත්තවිසුද්ධිආදිඋපරිවිසුද්ධියා සම්පාපකන්ති අත්ථො දට්ඨබ්බො. **අභිධම්මෙ** (ධ. ස. 1372) පනායං ‘‘තත්ථ කතමා සීලවිසුද්ධි? කායිකො අවීතික්කමො වාචසිකො අවීතික්කමො කායිකවාචසිකො අවීතික්කමො, අයං වුච්චති සීලවිසුද්ධී’’ති එවං විභත්තා.

දිට්ඨිවිසුද්ධීති විසුද්ධිං පාපෙතුං සමත්ථං දස්සනඤාණං දස්සනවිසුද්ධි, පරමත්ථවිසුද්ධිං නිබ්බානඤ්ච පාපෙතුං උපනෙතුං සමත්ථං කම්මස්සකතඤාණාදි සම්මාදස්සනන්ති අත්ථො. තෙනාහ **‘‘විසුද්ධිසම්පාපිකා…පෙ…. පඤ්චවිධාපි වා සම්මාදිට්ඨී’’**ති. එත්ථාපි **විසුද්ධිසම්පාපිකාති** ඤාණදස්සනවිසුද්ධියා දස්සනනිබ්බානසඞ්ඛාතාය පරමත්ථවිසුද්ධියා ච සම්පාපිකාති එවමත්ථො දට්ඨබ්බො. **අභිධම්මෙ** (ධ. ස. 1373) පනායං ‘‘තත්ථ කතමා දිට්ඨිවිසුද්ධි? කම්මස්සකතඤාණං, සච්චානුලොමිකං ඤාණං, මග්ගසමඞ්ගිස්ස ඤාණං, ඵලසමඞ්ගිස්ස ඤාණ’’න්ති එවං වුත්තං.

එත්ථ ච ඉදං අකුසලකම්මං නො සකං, ඉදං පන කම්මං සකන්ති එවං බ්‍යතිරෙකතො අන්වයතො ච කම්මස්සකතජානනඤාණං **කම්මස්සකතඤාණං.** තිවිධදුච්චරිතඤ්හි අත්තනා කතම්පි පරෙන කතම්පි නො සකකම්මං නාම හොති අත්ථභඤ්ජනතො, සුචරිතං සකකම්මං නාම අත්ථජනනතො. විපස්සනාඤාණං පන වචීසච්චඤ්ච අනුලොමෙති, පරමත්ථසච්චඤ්ච න විලොමෙතීති **සච්චානුලොමිකඤාණ**න්ති වුත්තං. විපස්සනාඤාණඤ්හි ලක්ඛණානි පටිවිජ්ඣනත්ථං ආරම්භකාලෙ ‘‘අනිච්චං දුක්ඛං අනත්තා’’ති පවත්තං වචීසච්චඤ්ච අනුලොමෙති, තථෙව පටිවිජ්ඣනතො පරමත්ථසච්චං නිබ්බානඤ්ච න විලොමෙති න විරාධෙති එකන්තෙනෙව සම්පාපනතො.

177. චුද්දසමෙ **දිට්ඨිවිසුද්ධීති** පඨමමග්ගසම්මාදිට්ඨි වුත්තා. **යථාදිට්ඨිස්ස ච පධානන්ති** තංසම්පයුත්තමෙව වීරියං. තෙනෙව **දීඝනිකායට්ඨකථායං** (දී. නි. අට්ඨ. 3.304) ‘‘දිට්ඨිවිසුද්ධීති ඤාණදස්සනං කථිතං. යථාදිට්ඨිස්ස ච පධානන්ති තංසම්පයුත්තමෙව වීරිය’’න්ති වුත්තං. එත්ථ හි **ඤාණදස්සනන්ති** ඤාණභූතං දස්සනං. තෙන දස්සනමග්ගං වදති. **තංසම්පයුත්තමෙව වීරියන්ති** පඨමමග්ගසම්පයුත්තවීරියමාහ. අපිච **දිට්ඨිවිසුද්ධීති** සබ්බාපි මග්ගසම්මාදිට්ඨි. **යථාදිට්ඨිස්ස ච පධානන්ති** තංසම්පයුත්තමෙව වීරියං. තෙනෙව **දීඝනිකායට්ඨකථායං** ‘‘අපිච පුරිමපදෙන චතුමග්ගඤාණං, පච්ඡිමපදෙන තංසම්පයුත්තං වීරිය’’න්ති වුත්තං.

අථ වා **දිට්ඨිවිසුද්ධීති** කම්මස්සකතඤාණාදිසඞ්ඛාතා සබ්බාපි සම්මාදිට්ඨි වුත්තා. **යථාදිට්ඨිස්ස ච පධානන්ති** යො චෙතසිකො වීරියාරම්භො…පෙ…. සම්මාවායාමොති. අයමෙව පාළියා සමෙති. අභිධම්මෙ හි ‘‘දිට්ඨිවිසුද්ධි ඛො පනාති යා පඤ්ඤා පජානනා…පෙ…. අමොහො ධම්මවිචයො සම්මාදිට්ඨි. යථාදිට්ඨිස්ස ච පධානන්ති යො චෙතසිකො වීරියාරම්භො…පෙ…. සම්මාවායාමො’’ති එවමයං දුකො විභත්තො. තෙනෙව **අභිධම්මට්ඨකථායං** (ධ. ස. අට්ඨ. 1374) ‘‘යා පඤ්ඤා පජානනාතිආදීහි හෙට්ඨා වුත්තානි කම්මස්සකතඤාණාදීනෙව චත්තාරි ඤාණානි විභත්තානි. ‘යො චෙතසිකො වීරියාරම්භො’තිආදීහි පදෙහි නිද්දිට්ඨං වීරියං ගහිතං පඤ්ඤාය ලොකියට්ඨානෙ ලොකියං, ලොකුත්තරට්ඨානෙ ලොකුත්තර’’න්ති වුත්තං.

ඉධාපි විසුද්ධිසම්පාපිකා චතුමග්ගසම්මාදිට්ඨි, පඤ්චවිධාපි වා සම්මාදිට්ඨි දිට්ඨිවිසුද්ධීති අධිප්පායෙන **‘‘දිට්ඨිවිසුද්ධීති විසුද්ධිසම්පාපිකා සම්මාදිට්ඨියෙවා’’**ති වුත්තං. **හෙට්ඨිමමග්ගසම්පයුත්තං වීරියන්ති** ඉදං පන

‘‘යථාදිට්ඨිස්ස ච පධානන්ති පඨමමග්ගසම්පයුත්තං වීරියන්ති වුත්ත’’න්ති අධිප්පායෙන වදති. එත්ථ ච තංතංභාණකානං මතභෙදෙනායං වණ්ණනාභෙදොති න අට්ඨකථාවචනානං අඤ්ඤමඤ්ඤවිරොධො සඞ්කිතබ්බො. අථ යථාදිට්ඨිස්ස ච පධානන්ති හෙට්ඨිමමග්ගසම්පයුත්තමෙව වීරියං කස්මා වුත්තන්ති ආහ **‘‘තඤ්හි තස්සා දිට්ඨියා අනුරූපත්තා’’**තිආදි. තත්ථ **තස්සා දිට්ඨියාති** හෙට්ඨිමමග්ගසම්පයුත්තාය දිට්ඨියා. **යථාදිට්ඨිස්සාති** අනුරූපදිට්ඨිස්ස කල්‍යාණදිට්ඨිස්ස නිබ්බත්තිතප්පකාරදිට්ඨිස්ස වා නිබ්බත්තෙතබ්බපධානානුරූපදිට්ඨිස්ස යථාදිට්ඨිප්පවත්තකිරියස්ස වාති එවම්පෙත්ථ අත්ථං සංවණ්ණයන්ති.

178. පන්නරසමෙ සමත්තං තුස්සනං තිත්ති සන්තුට්ඨි, නත්ථි එතස්ස සන්තුට්ඨීති අසන්තුට්ඨි, අසන්තුට්ඨිස්ස භාවො **අසන්තුට්ඨිතා**. යා කුසලානං ධම්මානං භාවනාය අසන්තුට්ඨස්ස භිය්‍යොකම්‍යතා, තස්සා එතං අධිවචනං. තාය හි සමඞ්ගිභූතො පුග්ගලො සීලං පූරෙත්වා ඣානං උප්පාදෙති, ඣානං ලභිත්වා විපස්සනං ආරභති, ආරද්ධවිපස්සකො අරහත්තං අග්ගහෙත්වා අන්තරා වොසානං නාපජ්ජති, ‘‘අලමෙත්තාවතා කතමෙත්තාවතා’’ති සඞ්කොචං න පාපුණාති. තෙනාහ **‘‘අඤ්ඤත්‍ර අරහත්තමග්ගා කුසලෙසු ධම්මෙසු අසන්තුට්ඨිභාවො’’**ති. තත්‍ර **අඤ්ඤත්‍ර අරහත්තමග්ගාති** අරහත්තමග්ගසම්පත්තං විනාති අත්ථො. ‘‘අප්පටිවානිතා ච පධානස්මි’’න්ති ඉදං හෙට්ඨා වුත්තනයත්තා උත්තානත්ථමෙවාති න විභත්තං.

179. සොළසමෙ මුට්ඨා නට්ඨා සති එතස්සාති මුට්ඨස්සති, තස්ස භාවො **මුට්ඨස්සච්චන්ති** ආහ **‘‘මුට්ඨස්සච්චන්ති මුට්ඨස්සතිභාවො’’**ති. **මුට්ඨස්සතිභාවොති** ච සතිප්පටිපක්ඛො ධම්මො, න සතියා අභාවමත්තං. **අසම්පජඤ්ඤන්ති** ‘‘තත්ථ කතමං අසම්පජඤ්ඤං? යං අඤ්ඤාණං අදස්සනං…පෙ.… අවිජ්ජාලඞ්ගී මොහො අකුසලමූල’’න්ති (ධ. ස. 1357) එවං වුත්තා අවිජ්ජායෙව. තථා හි විජ්ජාපටිපක්ඛො අවිජ්ජා විජ්ජාය පහාතබ්බතො, එවං සම්පජඤ්ඤප්පටිපක්ඛො අසම්පජඤ්ඤං . යස්මා පන සම්පජඤ්ඤප්පටිපක්ඛෙ සති තස්ස වසෙන ඤාණස්ස අභාවො හොති, තස්මා වුත්තං **‘‘අඤ්ඤාණභාවො’’**ති.

180. සත්තරසමෙ **අපිලාපනලක්ඛණා සතීති** උදකෙ ලාබු විය යෙන චිත්තං ආරම්මණෙ පිලවිත්වා විය තිට්ඨති, න ඔගාහති, තං පිලාපනං. න පිලාපනං අපිලාපනං, තං ලක්ඛණං සභාවො එතිස්සාති අපිලාපනලක්ඛණා.

සමාපත්තිවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

තතියපණ්ණාසකං නිට්ඨිතං.

1. කොධපෙය්‍යාලං

181. ඉතො පරෙසු කොධවග්ගාදීසු **උපනන්ධනලක්ඛණොති** කුජ්ඣනවසෙන ''අක්කොච්ඡි මං අවධි ම''න්තිආදිනා (ධ. ප. 3, 4) චිත්තපරියොනන්ධනලක්ඛණො. පුබ්බකාලිකං කොධං උපනය්හති බන්ධති, කුජ්ඣනාකාරං පබන්ධති සටෙති. ආඝාතවත්ථුනා චිත්තං බන්ධන්තී විය හොතීති අපරකාලො කොධො උපනාහො. සුට්ඨු කතං කාරණං උපකාරො සුකතකාරණං, තස්ස පුබ්බකාරිතාලක්ඛණස්ස ගුණස්ස මක්ඛනං උදකපුඤ්ඡනියා විය සරීරානුගතස්ස උදකස්ස පුඤ්ඡනං විනාසනං ලක්ඛණමෙතස්සාති **සුකතකරණමක්ඛනලක්ඛණො**. තථා හි සො පරෙසං ගුණානං මක්ඛනට්ඨෙන මක්ඛොති වුච්චති. බහුස්සුතෙපි පුග්ගලෙ අජ්ඣොත්ථරිංසු, ''ඊදිසස්ස ච බහුස්සුතස්ස අනියතා ගහිතා, තව ච මම ච කො විසෙසො''තිආදිනා නයෙන උප්පජ්ජමානො යුගග්ගාහී පලාසොති ආහ **''යුගග්ගාහලක්ඛණො පලාසො''**ති. තත්ථ යුගග්ගාහො නාම සමධුරග්ගාහො, අසමම්පි අත්තනා සමං කත්වා ගණ්හනං. පලාසතීති **පලාසො,** පරෙසං ගුණෙ ඩංසිත්වා දන්තෙහි විය ඡින්දිත්වා අත්තනො ගුණෙහි සමෙ කරොතීති අත්ථො.

උසූයනලක්ඛණාති පරෙසං සක්කාරාදීනි ඛියානලක්ඛණා. මච්ඡෙරස්ස භාවො **මච්ඡරියං**. තඤ්ච ආවාසමච්ඡරියාදිවසෙන පඤ්චවිධන්ති ආහ **''පඤ්චමච්ඡෙරභාවො මච්ඡරිය''**න්ති. **මච්ඡරායනලක්ඛණන්ති** අත්තනො සම්පත්තියා පරෙහි සාධාරණභාවෙ අසහනලක්ඛණං. **කතප්පටිච්ඡාදනලක්ඛණාති** කතපාපප්පටිච්ඡාදනලක්ඛණා. කෙරාටිකභාවෙන උප්පජ්ජමානං සාඨෙය්‍යන්ති ආහ **''කෙරාටිකලක්ඛණං සාඨෙය්‍ය''**න්ති. අඤ්ඤථා අත්තනො පවෙදනපුග්ගලො කෙරාටිකො නෙකතිකවාණිජොති වදන්ති. කෙරාටිකො හි පුග්ගලො ආනන්දමච්ඡො විය හොති.

187. **යථාභතං නික්ඛිත්තො එවං නිරයෙති** යථා ආහතං කඤ්චි ආහරිත්වා ඨපිතො, එවං අත්තනො කම්මුනා නික්ඛිත්තො නිරයෙ ඨපිතොයෙවාති අත්ථො.

2. අකුසලපෙය්‍යාලං

191-200. දුක්ඛස්ස වඩ්ඪී එතෙසන්ති **දුක්ඛවඩ්ඪීකා**. යෙ හි දුක්ඛං වඩ්ඪෙන්ති, පුනප්පුනං උප්පාදෙන්ති, දුක්ඛස්ස වඩ්ඪී තෙසං අත්ථීති එවං වුත්තං. **සුඛවඩ්ඪීකා**ති එත්ථාපි එසෙව නයො.

3. විනයපෙය්‍යාලං

201. අත්ථවසෙති වුද්ධිවිසෙසෙ ආනිසංසවිසෙසෙ. තෙසං පන සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තිකාරණත්තා ආහ **‘‘ද්වෙ කාරණානි සන්ධායා’’**ති. අත්ථොයෙව වා **අත්ථවසො,** ද්වෙ අත්ථෙ ද්වෙ කාරණානීති වුත්තං හොති. අථ වා අත්ථො ඵලං තදධීනවුත්තිතාය වසො එතස්සාති **අත්ථවසො,** කාරණන්ති එවම්පෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. යථා ‘‘අනභිජ්ඣා ධම්මපද’’න්ති වුත්තෙ අනභිජ්ඣා එකො ධම්මකොට්ඨාසොති අත්ථො හොති. එවමිධාපි **සික්ඛාපදන්ති** සික්ඛාකොට්ඨාසො සික්ඛාය එකො පදෙසොති අයමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බොති ආහ **‘‘සික්ඛාපදං පඤ්ඤත්තන්ති සික්ඛාකොට්ඨාසො ඨපිතො’’**ති.

සඞ්ඝසුට්ඨු නාම සඞ්ඝස්ස සුට්ඨුභාවො ‘‘සුට්ඨු දෙවා’’ති (පාරා. අට්ඨ. 39) ආගතට්ඨානෙ විය ‘‘සුට්ඨු, භන්තෙ’’ති වචනසම්පටිච්ඡනභාවො. තෙනාහ **‘‘සඞ්ඝසුට්ඨුතායාති සඞ්ඝස්ස සුට්ඨුභාවාය’’**තිආදි. **දුම්මඞ්කූනං පුග්ගලානං නිග්ගහායාති** දුම්මඞ්කූ නාම දුස්සීලපුග්ගලා. යෙ මඞ්කුතං ආපාදියමානාපි දුක්ඛෙන ආපජ්ජන්ති, වීතික්කමං කරොන්තා වා කත්වා වා න ලජ්ජන්ති, තෙසං නිග්ගහත්ථාය. තෙ හි සික්ඛාපදෙ අසති ‘‘කිං තුම්හෙහි දිට්ඨං, කිං සුතං, කිං අම්හෙහි කතං, කතරස්මිං වත්ථුස්මිං කතමං ආපත්තිං රොපෙත්වා අම්හෙ නිග්ගණ්හථා’’ති සඞ්ඝං විහෙඨෙස්සන්ති, සික්ඛාපදෙ පන සති තෙසං සඞ්ඝො සික්ඛාපදං දස්සෙත්වා ධම්මෙන විනයෙන සත්ථුසාසනෙන නිග්ගහෙස්සති. තෙන වුත්තං ‘‘දුම්මඞ්කූනං පුග්ගලානං නිග්ගහායා’’ති.

පෙසලානං භික්ඛූනං ඵාසුවිහාරායාති පෙසලානං පියසීලානං භික්ඛූනං ඵාසුවිහාරත්ථාය. පියසීලා හි භික්ඛූ කත්තබ්බාකත්තබ්බං සාවජ්ජානවජ්ජං වෙලං මරියාදං අජානන්තා සික්ඛත්තයපාරිපූරියා ඝටමානා කිලමන්ති, උබ්බාළ්හා හොන්ති, කත්තබ්බාකත්තබ්බං පන සාවජ්ජානවජ්ජං වෙලං මරියාදඤ්ච ඤත්වා සික්ඛත්තයපාරිපූරියා ඝටෙන්තා න කිලමන්ති, න උබ්බාළ්හා හොන්ති. තෙන තෙසං සික්ඛාපදප්පඤ්ඤාපනා ඵාසුවිහාරාය සංවත්තති. යො වා දුම්මඞ්කූනං පුග්ගලානං නිග්ගහො, ස්වෙව එතෙසං ඵාසුවිහාරො. දුස්සීලපුග්ගලෙ නිස්සාය හි උපොසථො න තිට්ඨති, පවාරණා න තිට්ඨති, සඞ්ඝකම්මානි නප්පවත්තන්ති, සාමග්ගී න හොති, භික්ඛූ අනෙකග්ගා උද්දෙසපරිපුච්ඡාකම්මට්ඨානාදීනි අනුයුඤ්ජිතුං න සක්කොන්ති. දුස්සීලෙසු පන නිග්ගහිතෙසු සබ්බොපි අයං උපද්දවො න හොති, තතො පෙසලා භික්ඛූ ඵාසු විහරන්ති. එවං ‘‘පෙසලානං භික්ඛූනං ඵාසුවිහාරායා’’ති එත්ථ ද්විධා අත්ථො වෙදිතබ්බො.

‘‘න වො අහං, චුන්ද, දිට්ඨධම්මිකානංයෙව ආසවානං සංවරාය ධම්මං දෙසෙමී’’ති (දී. නි. 3.182) එත්ථ විවාදමූලභූතා කිලෙසා ආසවාති ආගතා.

> ‘‘යෙන දෙවූපපත්‍යස්ස, ගන්ධබ්බො වා විහඞ්ගමො;
> යක්ඛත්තං යෙන ගච්ඡෙය්‍යං, මනුස්සත්තඤ්ච අබ්බජෙ;
> තෙ මය්හං ආසවා ඛීණා, විද්ධස්තා විනළීකතා’’ති. (අ. නි. 4.36) –

එත්ථ තෙභූමකං කම්මං අවසෙසා ච අකුසලා ධම්මා. ඉධ පන පරූපවාදවිප්පටිසාරවධබන්ධනාදයො චෙව අපායදුක්ඛභූතා ච නානප්පකාරා උපද්දවා ආසවාති ආහ – **‘‘දිට්ඨධම්මෙ ඉමස්මිංයෙව අත්තභාවෙ වීතික්කමපච්චයා පටිලද්ධබ්බාන’’**න්තිආදි. යදි හි භගවා සික්ඛාපදං න පඤ්ඤාපෙය්‍ය, තතො අසද්ධම්මප්පටිසෙවනඅදින්නාදානපාණාතිපාතාදිහෙතු යෙ උප්පජ්ජෙය්‍යුං පරූපවාදාදයො දිට්ඨධම්මිකා නානප්පකාරා අනත්ථා, යෙ ච තන්නිමිත්තමෙව නිරයාදීසු නිබ්බත්තස්ස පඤ්චවිධබන්ධනකම්මකාරණාදිවසෙන මහාදුක්ඛානුභවනප්පකාරා අනත්ථා, තෙ සන්ධාය ඉදං වුත්තං **‘‘දිට්ඨධම්මිකානං ආසවානං සංවරාය සම්පරායිකානං ආසවානං පටිඝාතාය’’**ති. දිට්ඨධම්මො වුච්චති පච්චක්ඛො අත්තභාවො, තත්ථ භවා **දිට්ඨධම්මිකා.** සම්පරෙතබ්බතො පෙච්ච ගන්තබ්බතො සම්පරායො, පරලොකො, තත්ථ භවා **සම්පරායිකා.**

අකුසලවෙරානන්ති පාණාතිපාතාදිපඤ්චදුච්චරිතානං. තානි වෙරකාරණත්තා ‘‘වෙරානී’’ති වුච්චන්ති, පුග්ගලෙසු පන උප්පජ්ජමානානි වෙරානි. **තෙ එව වා දුක්ඛධම්මාති** හෙට්ඨා වුත්තා වධබන්ධනාදයො. **තෙසං පක්ඛුපච්ඡෙදනත්ථායාති** තෙසං පාපිච්ඡානං පක්ඛුපච්ඡෙදාය ගණභොජනසදිසං සික්ඛාපදං පඤ්ඤත්තං. **පණ්ඩිතමනුස්සානන්ති** ලොකියපරික්ඛකජනානං. තෙ හි සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තියා සති සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තිං ඤත්වා වා යථාපඤ්ඤත්තං පටිපජ්ජමානෙ භික්ඛූ දිස්වා වා – ‘‘යානි වත ලොකෙ මහාජනස්ස රජ්ජනදුස්සනමුය්හනට්ඨානානි, තෙහි ඉමෙ සමණා සක්‍යපුත්තියා ආරකා විහරන්ති, දුක්කරං වත කරොන්ති, භාරියං වත කරොන්තී’’ති පසාදං ආපජ්ජන්ති විනයපිටකෙ පොත්ථකං දිස්වා මිච්ඡාදිට්ඨිකතවෙදිබ්‍රාහ්මණො විය. **උපරූපරිපසාදභාවායාති** භිය්‍යො භිය්‍යො පසාදුප්පාදනත්ථං. යෙපි හි සාසනෙ පසන්නා කුලපුත්තා, තෙපි සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තිං වා ඤත්වා යථාපඤ්ඤත්තං පටිපජ්ජමානෙ භික්ඛූ වා දිස්වා ‘‘අහො, අය්‍යා, දුක්කරකාරිනො, යෙ යාවජීවං එකභත්තං බ්‍රහ්මචරියං විනයසංවරං අනුපාලෙන්තී’’ති භිය්‍යො භිය්‍යො පසීදන්ති.

සද්ධම්මස්ස චිරට්ඨිතත්ථන්ති පරියත්තිසද්ධම්මො, පටිපත්තිසද්ධම්මො, අධිගමසද්ධම්මොති තිවිධස්සපි සද්ධම්මස්ස චිරට්ඨිතත්ථං. තත්ථ පිටකත්තයසඞ්ගහිතං සබ්බම්පි බුද්ධවචනං **පරියත්තිසද්ධම්මො** නාම. තෙරස ධුතගුණා, චුද්දස ඛන්ධකවත්තානි, ද්වෙඅසීති මහාවත්තානි, සීලසමාධිවිපස්සනාති අයං **පටිපත්තිසද්ධම්මො** නාම. චත්තාරො අරියමග්ගා චත්තාරි ච සාමඤ්ඤඵලානි නිබ්බානඤ්චාති අයං **අධිගමසද්ධම්මො** නාම. සො සබ්බො යස්මා සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තියා සති භික්ඛූ සික්ඛාපදඤ්ච තස්ස විභඞ්ගඤ්ච තදත්ථජොතනත්ථං අඤ්ඤඤ්ච බුද්ධවචනං පරියාපුණන්ති, යථාපඤ්ඤත්තඤ්ච පටිපජ්ජමානා පටිපත්තිං පූරෙත්වා පටිපත්තියා අධිගන්තබ්බං ලොකුත්තරධම්මං අධිගච්ඡන්ති, තස්මා සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තියා චිරට්ඨිතිකො හොති.

පඤ්චවිධස්සපි විනයස්සාති තදඞ්ගවිනයාදිවසෙන පඤ්චප්පකාරස්ස විනයස්ස. **විනයට්ඨකථායං** (පාරා. අට්ඨ. 39) පන සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තියා සති සංවරවිනයො ච පහානවිනයො ච සමථවිනයො ච පඤ්ඤත්තිවිනයො චාති චතුබ්බිධොපි විනයො අනුග්ගහිතො හොති උපත්ථම්භිතො සූපත්ථම්භිතො. තෙන වුත්තං **"විනයානුග්ගහාය"**ති. තත්ථ **සංවරවිනයොති** සීලසංවරො, සතිසංවරො, ඤාණසංවරො, ඛන්තිසංවරො, වීරියසංවරොති පඤ්චවිධොපි සංවරො යථාසකං සංවරිතබ්බානං විනෙතබ්බානඤ්ච කායදුච්චරිතාදීනං සංවරණතො සංවරො, විනයනතො විනයොති වුච්චති. **පහානවිනයොති** තදඞ්ගප්පහානං, වික්ඛම්භනප්පහානං, සමුච්ඡෙදප්පහානං, පටිප්පස්සද්ධිප්පහානං, නිස්සරණප්පහානන්ති පඤ්චවිධම්පි පහානං යස්මා චාගට්ඨෙන පහානං, විනයනට්ඨෙන විනයො, තස්මා පහානවිනයොති වුච්චති. **සමථවිනයොති** සත්ත අධිකරණසමථා. **පඤ්ඤත්තිවිනයොති** සික්ඛාපදමෙව. සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තියා හි විජ්ජමානාය එව සික්ඛාපදසම්භවතො සික්ඛාපදසඞ්ඛාතො පඤ්ඤත්තිවිනයොති සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තියා අනුග්ගහිතො හොති.

202-230. **භික්ඛූනං පඤ්චාති** නිදානපාරාජිකසඞ්ඝාදිසෙසානියතවිත්ථාරුද්දෙසවසෙන පඤ්ච භික්ඛූනං උද්දෙසා. **භික්ඛුනීනං චත්තාරොති** භික්ඛූනං වුත්තෙසු අනියතුද්දෙසං ඨපෙත්වා අවසෙසා චත්තාරො.

එහිභික්ඛූපසම්පදාති "එහි භික්ඛූ"ති වචනමත්තෙන පඤ්ඤත්තඋපසම්පදා. භගවා හි එහිභික්ඛුභාවාය උපනිස්සයසම්පන්නං පුග්ගලං දිස්වා රත්තපංසුකූලන්තරතො සුවණ්ණවණ්ණං දක්ඛිණහත්ථං නීහරිත්වා බ්‍රහ්මඝොසං නිච්ඡාරෙන්තො "එහි භික්ඛු, චර බ්‍රහ්මචරියං සම්මා දුක්ඛස්ස අන්තකිරියායා"ති වදති. තස්ස සහෙව භගවතො වචනෙන ගිහිලිඞ්ගං අන්තරධායති, පබ්බජ්ජා ච උපසම්පදා ච රුහති, භණ්ඩු කාසාවවසනො හොති – එකං නිවාසෙත්වා එකං පාරුපිත්වා එකං අංසෙ ඨපෙත්වා වාමඅංසකූටෙ ආසත්තනීලුප්පලවණ්ණමත්තිකාපත්තො.

> "තිචීවරඤ්ච පත්තො ච, වාසි සූචි ච බන්ධනං;
> පරිස්සාවනෙන අට්ඨෙතෙ, යුත්තයොගස්ස භික්ඛුනො"ති. (දී. නි. අට්ඨ. 1.215; ම. නි. අට්ඨ. 1.294; 2.349; අ. නි. අට්ඨ. 2.4.198; පාරා. අට්ඨ. 45 පදභාජනීයවණ්ණනා; අප. අට්ඨ. 1.අවිදූරෙනිදානකථා; බු. වං. අට්ඨ. 27.අවිදූරෙනිදානකථා; ජා. අට්ඨ. 1.අවිදූරෙනිදානකථා; මහානි. අට්ඨ. 206) –

එවං වුත්තෙහි අට්ඨහි පරික්ඛාරෙහි සරීරෙ පටිමුක්කෙහියෙව වස්සසතිකත්ථෙරො විය ඉරියාපථසම්පන්නො බුද්ධාචරියකො බුද්ධුපජ්ඣායකො සම්මාසම්බුද්ධං වන්දමානොයෙව තිට්ඨති.

සරණගමනූපසම්පදාති "බුද්ධං සරණං ගච්ඡාමී"තිආදිනා නයෙන තික්ඛත්තුං වාචං භින්දිත්වා වුත්තෙහි තීහි සරණගමනෙහි අනුඤ්ඤාතඋපසම්පදා. **ඔවාදූපසම්පදාති** ඔවාදප්පටිග්ගහණඋපසම්පදා. සා ච "තස්මාතිහ තෙ, කස්සප, එවං සික්ඛිතබ්බං 'තිබ්බං මෙ හිරොත්තප්පං, පච්චුපට්ඨිතං භවිස්සති ථෙරෙසු නවෙසු මජ්ඣිමෙසූ'ති. එවඤ්හි තෙ, කස්සප, සික්ඛිතබ්බං. තස්මාතිහ තෙ, කස්සප, එවං සික්ඛිතබ්බං 'යං කිඤ්චි ධම්මං සුණිස්සාමි කුසලූපසංහිතං, සබ්බං තං අට්ඨිං කත්වා මනසි කරිත්වා සබ්බචෙතසා සමන්නාහරිත්වා ඔහිතසොතො ධම්මං සුණිස්සාමී'ති, එවඤ්හි තෙ, කස්සප, සික්ඛිතබ්බං. තස්මාතිහ තෙ, කස්සප, එවං සික්ඛිතබ්බං 'සාතසහගතා ච මෙ කායගතාසති න විජහිස්සතී'ති, එවඤ්හි තෙ, කස්සප, සික්ඛිතබ්බ"න්ති (සං. නි. 2.154) ඉමිනා ඔවාදප්පටිග්ගහණෙන මහාකස්සපත්ථෙරස්ස අනුඤ්ඤාතඋපසම්පදා.

පඤ්හබ්‍යාකරණූපසම්පදා නාම සොපාකස්ස අනුඤ්ඤාතඋපසම්පදා. භගවා කිර පුබ්බාරාමෙ අනුචඞ්කමන්තං සොපාකසාමණෙරං "උද්ධුමාතකසඤ්ඤාති වා, සොපාක, රූපසඤ්ඤාති වා ඉමෙ ධම්මා නානත්ථා නානාබ්‍යඤ්ජනා, උදාහු එකත්ථා බ්‍යඤ්ජනමෙව නාන"න්ති දස අසුභනිස්සිතෙ පඤ්හෙ පුච්ඡි. සො බ්‍යාකාසි. භගවා තස්ස සාධුකාරං දත්වා "කතිවස්සොසි, ත්වං සොපාකා"ති පුච්ඡි. සත්තවස්සොහං භගවාති. සොපාක, ත්වං මම සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණෙන සද්ධිං සංසන්දිත්වා පඤ්හෙ බ්‍යාකාසීති ආරද්ධචිත්තො උපසම්පදං අනුජානි. අයං පඤ්හබ්‍යාකරණූපසම්පදා.

ඤත්තිචතුත්ථඋපසම්පදා නාම භික්ඛූනං එතරහි උපසම්පදා. **ගරුධම්මූපසම්පදාති** ගරුධම්මප්පටිග්ගහණෙන උපසම්පදා. සා ච මහාපජාපතියා අට්ඨගරුධම්මප්පටිග්ගහණෙන අනුඤ්ඤාතා . **උභතොසඞ්ඝෙ උපසම්පදා** නාම භික්ඛුනියා භික්ඛුනිසඞ්ඝතො ඤත්තිචතුත්ථෙන, භික්ඛුසඞ්ඝතො ඤත්තිචතුත්ථෙනාති ඉමෙහි ද්වීහි කම්මෙහි අනුඤ්ඤාතා අට්ඨවාචිකූපසම්පදා. **දූතෙන උපසම්පදා** නාම අඩ්ඪකාසියා ගණිකාය අනුඤ්ඤාතා උපසම්පදා.

ඤත්තිකම්මං නව ඨානානි ගච්ඡතීති කතමානි නව ඨානානි ගච්ඡති? ඔසාරණං, නිස්සාරණං, උපොසථො, පවාරණා, සම්මුති, දානං, පටිග්ගහං, පච්චුක්කඩ්ඪනං, කම්මලක්ඛණඤ්ඤෙව නවමන්ති එවං වුත්තානි නව ඨානානි ගච්ඡති. තත්ථ ‘‘සුණාතු මෙ, භන්තෙ, සඞ්ඝො, ඉත්ථන්නාමො ඉත්ථන්නාමස්ස ආයස්මතො උපසම්පදාපෙක්ඛො, අනුසිට්ඨො සො මයා, යදි සඞ්ඝස්ස පත්තකල්ලං, ඉත්ථන්නාමො ආගච්ඡෙය්‍ය, ආගච්ඡාහීති වත්තබ්බො’’ති (මහාව. 126) එවං උපසම්පදාපෙක්ඛස්ස ඔසාරණා **ඔසාරණා** නාම.

‘‘සුණන්තු මෙ, ආයස්මන්තා, අයං ඉත්ථන්නාමො භික්ඛු ධම්මකථිකො, ඉමස්ස නෙව සුත්තං ආගච්ඡති, නො සුත්තවිභඞ්ගො, සො අත්ථං අසල්ලක්ඛෙත්වා බ්‍යඤ්ජනච්ඡායාය අත්ථං පටිබාහති. යදායස්මන්තානං පත්තකල්ලං, ඉත්ථන්නාමං භික්ඛුං වුට්ඨාපෙත්වා අවසෙසා ඉමං අධිකරණං වූපසමෙය්‍යාමා’’ති එවං උබ්බාහිකවිනිච්ඡයෙ ධම්මකථිකස්ස භික්ඛුනො නිස්සාරණා **නිස්සාරණා** නාම.

‘‘සුණාතු මෙ, භන්තෙ, සඞ්ඝො, අජ්ජුපොසථො පන්නරසො. යදි සඞ්ඝස්ස පත්තකල්ලං, සඞ්ඝො උපොසථං කරෙය්‍යා’’ති එවං උපොසථකම්මවසෙන ඨපිතා ඤත්ති **උපොසථො** නාම.

‘‘සුණාතු මෙ, භන්තෙ, සඞ්ඝො, අජ්ජ පවාරණා පන්නරසී. යදි සඞ්ඝස්ස පත්තකල්ලං, සඞ්ඝො පවාරෙය්‍යා’’ති එවං පවාරණාකම්මවසෙන ඨපිතා ඤත්ති **පවාරණා** නාම.

‘‘සුණාතු මෙ, භන්තෙ, සඞ්ඝො, ඉත්ථන්නාමො ඉත්ථන්නාමස්ස ආයස්මතො උපසම්පදාපෙක්ඛො. යදි සඞ්ඝස්ස පත්තකල්ලං, අහං ඉත්ථන්නාමං අනුසාසෙය්‍ය’’න්ති, ‘‘යදි සඞ්ඝස්ස පත්තකල්ලං, ඉත්ථන්නාමො ඉත්ථන්නාමං අනුසාසෙය්‍යා’’ති, ‘‘යදි සඞ්ඝස්ස පත්තකල්ලං, අහං ඉත්ථන්නාමං අන්තරායිකෙ ධම්මෙ පුච්ඡෙය්‍ය’’න්ති, ‘‘යදි සඞ්ඝස්ස පත්තකල්ලං, ඉත්ථන්නාමො ඉත්ථන්නාමං අන්තරායිකෙ ධම්මෙ පුච්ඡෙය්‍යා’’ති, ‘‘යදි සඞ්ඝස්ස පත්තකල්ලං, අහං ඉත්ථන්නාමං විනයං පුච්ඡෙය්‍ය’’න්ති, ‘‘යදි සඞ්ඝස්ස පත්තකල්ලං, ඉත්ථන්නාමො ඉත්ථන්නාමං විනයං පුච්ඡෙය්‍යා’’ති, ‘‘යදි සඞ්ඝස්ස පත්තකල්ලං, අහං ඉත්ථන්නාමෙන විනයං පුට්ඨො විස්සජ්ජෙය්‍ය’’න්ති, ‘‘යදි සඞ්ඝස්ස පත්තකල්ලං, ඉත්ථන්නාමො ඉත්ථන්නාමෙන විනයං පුට්ඨො විස්සජ්ජෙය්‍යා’’ති එවං අත්තානං වා පරං වා සම්මන්නිතුං ඨපිතා ඤත්ති **සම්මුති** නාම.

‘‘සුණාතු මෙ, භන්තෙ, සඞ්ඝො, ඉදං චීවරං ඉත්ථන්නාමස්ස භික්ඛුනො නිස්සග්ගියං සඞ්ඝස්ස නිස්සට්ඨං. යදි සඞ්ඝස්ස පත්තකල්ලං, සඞ්ඝො ඉමං චීවරං ඉත්ථන්නාමස්ස භික්ඛුනො දදෙය්‍යා’’ති, ‘‘යදායස්මන්තානං පත්තකල්ලං, ආයස්මන්තා ඉමං චීවරං ඉත්ථන්නාමස්ස භික්ඛුනො දදෙය්‍යු’’න්ති එවං නිස්සට්ඨචීවරපත්තාදීනං දානං **දානං** නාම.

‘‘සුණාතු මෙ, භන්තෙ, සඞ්ඝො, අයං ඉත්ථන්නාමො භික්ඛු ආපත්තිං සරති විවරති උත්තානිං කරොති දෙසෙති. යදි සඞ්ඝස්ස පත්තකල්ලං, අහං ඉත්ථන්නාමස්ස භික්ඛුනො ආපත්තිං පටිග්ගණ්හෙය්‍ය’’න්ති, ‘‘යදායස්මන්තානං පත්තකල්ලං, අහං ඉත්ථන්නාමස්ස භික්ඛුනො ආපත්තිං පටිග්ගණ්හෙය්‍ය’’න්ති, තෙන වත්තබ්බො ‘‘පස්සසී’’ති? ආම පස්සාමීති. ‘‘ආයතිං සංවරෙය්‍යාසී’’ති එවං ආපත්තිප්පටිග්ගහො **පටිග්ගහො** නාම.

‘‘සුණන්තු මෙ, ආයස්මන්තා ආවාසිකා, යදායස්මන්තානං පත්තකල්ලං, ඉදානි උපොසථං කරෙය්‍යාම, පාතිමොක්ඛං උද්දිසෙය්‍යාම, ආගමෙ කාලෙ පවාරෙය්‍යාමා’’ති, තෙ චෙ, භික්ඛවෙ, භික්ඛූ භණ්ඩනකාරකා කලහකාරකා සඞ්ඝෙ අධිකරණකාරකා තං කාලං අනුවසෙය්‍යුං, ආවාසිකෙන භික්ඛුනා බ්‍යත්තෙන පටිබලෙන ආවාසිකා භික්ඛූ ඤාපෙතබ්බා ‘‘සුණන්තු මෙ, ආයස්මන්තා ආවාසිකා, යදායස්මන්තානං පත්තකල්ලං, ඉදානි උපොසථං කරෙය්‍යාම, පාතිමොක්ඛං උද්දිසෙය්‍යාම, ආගමෙ ජුණ්හෙ පවාරෙය්‍යාමා’’ති එවං කතා පවාරණා **පච්චුක්කඩ්ඪනා** නාම.

සබ්බෙහෙව එකජ්ඣං සන්නිපතිතබ්බං, සන්නිපතිත්වා බ්‍යත්තෙන භික්ඛුනා පටිබලෙන සඞ්ඝො ඤාපෙතබ්බො ‘‘සුණාතු මෙ, භන්තෙ, සඞ්ඝො, අම්හාකං භණ්ඩනජාතානං කලහජාතානං විවාදාපන්නානං විහරතං බහු අස්සාමණකං අජ්ඣාචිණ්ණං භාසිතපරික්කන්තං. සචෙ මයං ඉමාහි ආපත්තීහි අඤ්ඤමඤ්ඤං කාරෙස්සාම, සියාපි තං අධිකරණං කක්ඛළත්තාය වාළත්තාය භෙදාය සංවත්තෙය්‍ය. යදි සඞ්ඝස්ස පත්තකල්ලං, සඞ්ඝො ඉමං අධිකරණං තිණවත්ථාරකෙන වූපසමෙය්‍ය ඨපෙත්වා ථුල්ලවජ්ජං, ඨපෙත්වා ගිහිපටිසංයුත්ත’’න්ති එවං තිණවත්ථාරකසමථෙ කතා සබ්බපඨමා සබ්බසඞ්ගාහිකඤත්ති **කම්මලක්ඛණං** නාම.

ඤත්තිදුතියං කම්මං සත්ත ඨානානි ගච්ඡතීති කතමානි සත්ත ඨානානි ගච්ඡති? ඔසාරණං , නිස්සාරණං, සම්මුති, දානං, උද්ධරණං, දෙසනං, කම්මලක්ඛණඤ්ඤෙව සත්තමන්ති එවං වුත්තානි සත්ත ඨානානි ගච්ඡති. තත්ථ වඩ්ඪස්ස ලිච්ඡවිනො පත්තනික්කුජ්ජනවසෙන ඛන්ධකෙ වුත්තා **නිස්සාරණා,** තස්සෙව පතඋක්කුජ්ජනවසෙන වුත්තා **ඔසාරණා** ච වෙදිතබ්බා. සීමාසම්මුති තිචීවරෙන අවිප්පවාසසම්මුති සන්ථතසම්මුති භත්තුද්දෙසකසෙනාසනග්ගාහාපකභණ්ඩාගාරික- චීවරප්පටිග්ගාහක-චීවරභාජක-යාගුභාජක-ඵලභාජක-ඛජ්ජභාජක-අප්පමත්තකවිස්සජ්ජක- සාටියග්ගාහාපක-පත්තග්ගාහාපක-ආරාමිකපෙසක-සාමණෙරපෙසකසම්මුතීති එතාසං සම්මුතීනං වසෙන **සම්මුති** වෙදිතබ්බා. කඨිනචීවරදානමතකචීවරදානවසෙන **දානං** වෙදිතබ්බං. කඨිනුද්ධාරණවසෙන

උද්ධාරො වෙදිතබ්බො. කුටිවත්ථුවිහාරවත්ථුදෙසනාවසෙන **දෙසනා** වෙදිතබ්බා. යා පන තිණවත්ථාරකසමථෙ සබ්බසඞ්ගාහිකඤත්තිඤ්ච එකෙකස්මිං පක්ඛෙ එකෙකං ඤත්තිඤ්චාති තිස්සොපි ඤත්තියො ඨපෙත්වා පුන එකස්මිං පක්ඛෙ එකා, එකස්මිං පක්ඛෙ එකාති ද්වෙපි ඤත්තිදුතියකම්මවාචා වුත්තා. තාසං වසෙන **කම්මලක්ඛණං** වෙදිතබ්බං.

ඤත්තිචතුත්ථකම්මං සත්ත ඨානානි ගච්ඡතීති කතමානි සත්ත ඨානානි ගච්ඡති? ඔසාරණං, නිස්සාරණං, සම්මුති, දානං, නිග්ගහං, සමනුභාසනං, කම්මලක්ඛණඤ්ඤෙව සත්තමන්ති එවං වුත්තානි සත්ත ඨානානි ගච්ඡති. තත්ථ තජ්ජනීයකම්මාදීනං සත්තන්නං කම්මානං වසෙන **නිස්සාරණා,** තෙසංයෙව ච කම්මානං පටිප්පස්සම්භනවසෙන **ඔසාරණා** වෙදිතබ්බා. භික්ඛුනොවාදකසම්මුතිවසෙන **සම්මුති** වෙදිතබ්බා. පරිවාසදානමානත්තදානවසෙන **දානං** වෙදිතබ්බං. මූලායපටිකස්සනකම්මවසෙන **නිග්ගහො** වෙදිතබ්බො. උක්ඛිත්තානුවත්තකා, අට්ඨ යාවතතියකා, අරිට්ඨො, චණ්ඩකාළී ච ඉමෙතෙ යාවතතියකාති ඉමාසං එකාදසන්නං සමනුභාසනානං වසෙන **සමනුභාසනා** වෙදිතබ්බා. උපසම්පදකම්මඅබ්භානකම්මවසෙන **කම්මලක්ඛණං** වෙදිතබ්බං.

ධම්මසම්මුඛතාතිආදීසු යෙන ධම්මෙන, යෙන විනයෙන, යෙන සත්ථුසාසනෙන සඞ්ඝො කම්මං කරොති, අයං **ධම්මසම්මුඛතා, විනයසම්මුඛතා, සත්ථුසාසනසම්මුඛතා**. තත්ථ **ධම්මොති** භූතවත්ථු. **විනයොති** චොදනා චෙව සාරණා ච. **සත්ථුසාසනං** නාම ඤත්තිසම්පදා චෙව අනුසාවනසම්පදා ච. යාවතිකා භික්ඛූ කම්මප්පත්තා, තෙ ආගතා හොන්ති, ඡන්දාරහානං ඡන්දො ආහටො හොති, සම්මුඛීභූතා නප්පටික්කොසන්ති, අයං **සඞ්ඝසම්මුඛතා**. යස්ස සඞ්ඝො කම්මං කරොති, තස්ස සම්මුඛීභාවො **පුග්ගලසම්මුඛතා**. සෙසමෙත්ථ වුත්තනයත්තා උත්තානත්ථමෙව.

ඉති මනොරථපූරණියා අඞ්ගුත්තරනිකාය-අට්ඨකථාය

දුකනිපාතවණ්ණනාය අනුත්තානත්ථදීපනා සමත්තා.

නමො තස්ස භගවතො අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස

අඞ්ගුත්තරනිකායෙ

තිකනිපාත-ටීකා

1. පඨමපණ්ණාසකං

1. බාලවග්ගො

1. භයසුත්තවණ්ණනා

1. තිකනිපාතස්ස පඨමෙ **භයන්ති** භීති චෙතසො බ්‍යධොති ආහ **"චිත්තුත්‍රාසො"**ති. **උපද්දවොති** අන්තරායො. තස්ස පන වික්ඛෙපකාරණත්තා වුත්තං **"අනෙකග්ගතාකාරො"**ති. **උපසග්ගොති** උපසජ්ජනං, දෙවතොපපීළාදිනා අප්පටිකාරවිඝාතාපත්ති. සා පන යස්මා පටිකාරාභාවෙන විහඤ්ඤමානස්ස කිඤ්චි කාතුං අසමත්ථස්ස ඔසීදනකාරණං, තස්මා වුත්තං **"තත්ථ තත්ථ ලග්ගනාකාරො"**ති. **යථාවුත්තෙ දිවසෙ අනාගච්ඡන්තෙසූති** වඤ්චෙත්වා ආගන්තුං නියමිතදිවසෙ අනාගච්ඡන්තෙසු. **ද්වාරෙ අග්ගිං දත්වාති** බහි අනික්ඛමනත්ථාය ද්වාරෙ අග්ගිං දත්වා.

නළෙහි ඡන්නපටිච්ඡන්නාති නළෙහි තිණච්ඡදනසඞ්ඛෙපෙන උපරි ඡාදෙත්වා තෙහියෙව දාරුකුට්ටිකනියාමෙන පරිතොපි ඡාදිතා. **එසෙව නයොති** ඉමිනා තිණෙහි ඡන්නතං සෙසසම්භාරානං රුක්ඛමයතඤ්ච අතිදිසති.

විධවපුත්තෙති අන්තභාවොපලක්ඛණං. තෙ හි නිප්පිතිකා අවිනීතා අසංයතා යං කිඤ්චි කාරිනො. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව.

භයසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. ලක්ඛණසුත්තවණ්ණනා

2. දුතියෙ ලක්ඛීයති බාලො අයන්ති ඤායති එතෙනාති ලක්ඛණං, කම්මං ලක්ඛණමෙතස්සාති **කම්මලක්ඛණොති** ආහ **"කායද්වාරාදිපවත්තං කම්ම"**න්තිආදි. අපදීයන්ති දොසා එතෙන රක්ඛීයන්ති, ලූයන්ති ඡිජ්ජන්ති වාති අපදානං, සත්තානං සම්මා, මිච්ඡා වා පවත්තපයොගො. තෙන සොභතීති **අපදානසොභනී** . තෙනාහ **"පඤ්ඤා නාමා"**තිආදි. **අත්තනො චරිතෙනෙවාති** අත්තනො චරියාය එව. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව.

ලක්ඛණසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3-4. චින්තීසුත්තාදිවණ්ණනා

3-4. තතියෙ **එතෙහීති** දුච්චින්තිතචින්තිතාදීහි. එතෙන ලක්ඛණසද්දස්ස සරණත්ථතමාහ. **තානෙවාති** ලක්ඛණානි එව. **අස්සාති** බාලස්ස. බාලො අයන්ති නිමීයති සඤ්ජානීයති එතෙහීති **බාලනිමිත්තානි**. අපදානං වුච්චති, විඛ්‍යාතං කම්මං, දුච්චින්තිතචින්තිතාදීනි ච බාලෙ විඛ්‍යාතානි අසාධාරණභාවෙන. තස්මා **"බාලස්ස අපදානානී"**ති. අභිජ්ඣාදීහි දුට්ඨං දූසිතං චින්තිතං දුච්චින්තිතං, තං චින්තෙතීති **දුච්චින්තිතචින්තී**. ලොභාදීහි දුට්ඨං භාසිතං මුසාවාදාදිං භාසතීති **දුබ්භාසිතභාසී**. තෙසංයෙව වසෙන කත්තබ්බතො දුක්කටකම්මං පාණාතිපාතාදිං කරොතීති **දුක්කටකම්මකාරී**. තෙනාහ **"චින්තයන්තො"**තිආදි. **වුත්තානුසාරෙනාති** ''බාලො අය''න්තිආදිනා වුත්තස්ස අත්ථවචනස්ස ''පණ්ඩිතො අයන්ති එතෙහි ලක්ඛීයතී''තිආදිනා අනුස්සරණෙන. **මනොසුචරිතාදීනං වසෙනාති** ''චින්තයන්තො අනභිජ්ඣාබ්‍යාපාදසම්මාදස්සනවසෙන සුචින්තිතමෙව චින්තෙතී''තිආදිනා මනොසුචරිතාදීනං තිණ්ණං සුචරිතානං වසෙන යොජෙතබ්බානි. චතුත්ථං වුත්තනයත්තා උත්තානත්ථමෙව.

චින්තීසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5-10. අයොනිසොසුත්තාදිවණ්ණනා

5-10. පඤ්චමෙ **කති නු ඛො අනුස්සතිට්ඨානානීති**ආදි ඡක්කෙ ආවි භවිස්සතීති. **එවං චින්තිතන්ති** අයොනිසො චින්තිතං. **අපඤ්හමෙව පඤ්හන්ති කථෙසීති** අපඤ්හමෙව පඤ්හො අයන්ති මඤ්ඤමානො විස්සජ්ජෙසි. **දසවිධං බ්‍යඤ්ජනබුද්ධිං අපරිහාපෙත්වාති** –

> ''සිථිලං ධනිතඤ්ච දීඝරස්සං, ගරුකං ලහුකඤ්ච නිග්ගහීතං;
> සම්බන්ධං වවත්ථිතං විමුත්තං, දසධා බ්‍යඤ්ජනබුද්ධියා පභෙදො''ති. (දී. නි. අට්ඨ. 1.190; ම. නි. අට්ඨ. 2.291; පරි. අට්ඨ. 485; වි. සඞ්ග. අට්ඨ. 252) –

එවං වුත්තං දසවිධං බ්‍යඤ්ජනබුද්ධිං අපරිහාපෙත්වා.

තත්ථ ඨානකරණානි සිථිලානි කත්වා උච්චාරෙතබ්බං අක්ඛරං **සිථිලං,** තානියෙව ධනිතානි අසිථිලානි කත්වා උච්චාරෙතබ්බං අක්ඛරං **ධනිතං.** ද්විමත්තකාලං **දීඝං,** එකමත්තකාලං **රස්සං. ගරුකන්ති** දීඝමෙව, යං වා ''ආයස්මතො බුද්ධරක්ඛිතත්ථෙරස්සා''ති සංයොගපරං කත්වා වුච්චති, **ලහුකන්ති** රස්සමෙව, යං වා ''ආයස්මතො බුද්ධරක්ඛිතථෙරස්සා''ති එවං විසංයොගපරං කත්වා වුච්චති. **නිග්ගහීතන්ති** යං කරණානි නිග්ගහෙත්වා අවිස්සජ්ජෙත්වා අවිවටෙන මුඛෙන සානුනාසිකං කත්වා වත්තබ්බං. **සම්බන්ධන්ති** යං පරපදෙන සම්බන්ධිත්වා ''තුණ්හස්සා''ති වුච්චති. **වවත්ථිතන්ති** යං පරපදෙන අසම්බන්ධං කත්වා විච්ඡින්දිත්වා ''තුණ්හී අස්සා''ති වුච්චති. **විමුත්තන්ති** යං කරණානි අනිග්ගහෙත්වා විස්සජ්ජෙත්වා විවටෙන මුඛෙන සානුනාසිකං අකත්වා වුච්චති. **දසධා බ්‍යඤ්ජනබුද්ධියා පභෙදොති** එවං සිථිලාදිවසෙන බ්‍යඤ්ජනබුද්ධියා අක්ඛරුප්පාදකචිත්තස්ස දසප්පකාරෙන පභෙදො. සබ්බානි හි අක්ඛරානි චිත්තසමුට්ඨානානි යථාධිප්පෙතත්ථබ්‍යඤ්ජනතො බ්‍යඤ්ජනානි ච.

''අට්ඨානං ඛො එතං, ආවුසො සාරිපුත්තා''තිආදි පඤ්චකෙ ආවි භවිස්සති. **''කති නු ඛො, ආනන්ද, අනුස්සතිට්ඨානානී''**තිආදි පන ඡක්කෙ ආවි භවිස්සති. ඡට්ඨාදීසු නත්ථි වත්තබ්බං.

අයොනිසොසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

බාලවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. රථකාරවග්ගො

1. ඤාතසුත්තවණ්ණනා

11. දුතියස්ස පඨමෙ ඤාතොයෙව පඤ්ඤාතොති ආහ **"ඤාතො පඤ්ඤාතො"**ති. කස්ස අනනුලොමිකෙති ආහ **"සාසනස්සා"**ති, සාසනස්ස අනනුලොමිකෙ අප්පතිරූපෙති අත්ථො. ඉදානි අනනුලොමිකසද්දස්ස නිබ්බචනං දස්සෙන්තො **"න අනුලොමෙතීති අනනුලොමික"**න්ති ආහ . **සාසනස්සා**ති වා සාසනන්ති අත්ථො. සාසනං න අනුලොමෙතීති අනනුලොමිකන්ති එවමෙත්ථ සම්බන්ධො දට්ඨබ්බො. **සභාගවිසභාගන්**ති ලිඞ්ගතො සභාගවිසභාගං. **"වියපුග්ගලෙ"ති ආහා**ති ලිඞ්ගසභාගෙහි අවිසෙසෙත්වා ආහ. **උම්මාදං පාපුණී**ති සො කිර සීලං අධිට්ඨාය පිහිතද්වාරගබ්භෙ සයනපිට්ඨෙ නිසීදිත්වා හරියං ආරබ්භ මෙත්තං භාවෙන්තො මෙත්තාමුඛෙන උප්පන්නෙන රාගෙන අන්ධීකතො හරියාය සන්තිකං ගන්තුකාමො ද්වාරං අසල්ලක්ඛෙත්වා භිත්තිං භින්දිත්වාපි නික්ඛමිතුකාමතාය භිත්තිං පහරන්තො සබ්බරත්තිං භිත්තියුද්ධමකාසි. සෙසමෙත්ථ සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

ඤාතසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. සාරණීයසුත්තවණ්ණනා

12. දුතියෙ **චතුපාරිසුද්ධිසීලම්පි පබ්බජ්ජානිස්සිතමෙවා**ති ඉමිනා පබ්බජ්ජූපගතසමනන්තරමෙව චතුපාරිසුද්ධිසීලම්පි සමාදින්නමෙව හොතීති දස්සෙති. **මග්ගසන්නිස්සිතානෙව හොන්තී**ති මග්ගාධිගමත්ථාය පටිපජ්ජිතබ්බත්තා කසිණපරිකම්මාදීනි මග්ගසන්නිස්සිතානෙව හොන්ති, තස්මා මග්ගග්ගහණෙනෙව තෙසම්පි ගහණං වෙදිතබ්බං, තෙහි විනා මග්ගාධිගමස්ස අසම්භවතොති අධිප්පායො.

අග්ගමග්ගාධිගමෙන අසම්මොහප්පටිවෙධස්ස සිඛාපත්තත්තා මග්ගධම්මෙසු විය ඵලධම්මෙසුපි සාතිසයො අසම්මොහොති **"සයං අභිඤ්ඤා"**ති වුත්තං, සාමං ජානිත්වාති අත්ථො. තථා ජානනා පනස්ස සච්ඡිකරණං අත්තපච්චක්ඛකිරියාති **"සච්ඡිකත්වා"**ති වුත්තං. තෙනාහ **"අත්තනාව අභිවිසිට්ඨාය පඤ්ඤාය පච්චක්ඛං කත්වා"**ති. තථා සච්ඡිකිරියා චස්ස අත්තනි පටිලාභොති ''උපසම්පජ්ජා''ති වුත්තන්ති ආහ ''පටිලභිත්වා''ති.

සාරණීයසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. ආසංසසුත්තවණ්ණනා

13. තතියෙ **සන්තො**ති එත්ථ **සන්ත**-සද්දො ''දීඝං සන්තස්ස යොජන''න්තිආදීසු (ධ. ප. 60) කිලන්තභාවෙ ආගතො. ''අයඤ්ච විතක්කො, අයඤ්ච විචාරො සන්තො හොන්ති සමිතා''තිආදීසු (විභ. 576) නිරුද්ධභාවෙ. ''අධිගතො ඛො ම්‍යායං ධම්මො, ගම්භීරො දුද්දසො දුරනුබොධො සන්තො පණීතො''තිආදීසු (දී. නි. 2.67; ම. නි. 1.281; සං. නි. 1.172; මහාව. 7-8) සන්තඤාණගොචරතායං. ''උපසන්තස්ස සදා සතිමතො''තිආදීසු (උදා. 27) කිලෙසවූපසමෙ. ''සන්තො හවෙ සබ්භි පවෙදයන්තී''තිආදීසු (ධ. ප. 151) සාධූසු. ''පඤ්චිමෙ, භික්ඛවෙ, මහාචොරා සන්තො සංවිජ්ජමානා''තිආදීසු (පාරා. 195) අත්ථිභාවෙ. ඉධාපි අත්ථිභාවෙයෙවාති ආහ **"සන්තොති අත්ථි උපලබ්භන්තී"**ති. තත්ථ **අත්ථී**ති ලොකසඞ්කෙතවසෙන සංවිජ්ජන්ති. අත්ථිභාවො හෙත්ථ පුග්ගලසම්බන්ධෙන වුත්තත්තා ලොකසමඤ්ඤාවසෙනෙව වෙදිතබ්බො, න පරමත්ථවසෙන. අත්ථීති චෙතං නිපාතපදං දට්ඨබ්බං ''අත්ථි ඉමස්මිං කායෙ කෙසා''තිආදීසු (ම. නි. 1.110) විය.

සංවිජ්ජමානාති උපලබ්භමානා. යඤ්හි සංවිජ්ජති, තං උපලබ්භති. තෙනාහ **"සංවිජ්ජමානාති තස්සෙව වෙවචන"**න්ති. **අනාසො**ති පත්ථනාරහිතො. තෙනාහ **"අපත්ථනො"**ති. ආසංසති පත්ථෙතීති **ආසංසො.** වෙණුවෙත්තාදිවිලීවෙහි සුප්පාදිභාජනකාරකා **විලීවකාරකා**. මිගමච්ඡාදීනං නිසාදනතො **නෙසාදා,** මාගවිකමච්ඡබන්ධාදයො. රථෙසු චම්මෙන නහනකරණතො **රථකාරා** , ධම්මකාරා. පුක්‌කුති කරීසස්ස නාමං, තං කුසෙන්ති අපනෙන්තීති **පුක්කුසා,** පුප්ඵඡඩ්ඩකා.

දුබ්බණ්ණොති විරූපො. **ඔකොටිමකො**ති ආරොහාභාවෙන හෙට්ඨිමකො, රස්සකායොති අත්ථො. තෙනාහ **"ලකුණ්ඩකො"**ති. ලකු විය ඝටිකා විය ඩෙති පවත්තතීති හි **ලකුණ්ඩකො,** රස්සො. කණති නිමීලතීති **කාණො.** තං පනස්ස නිමීලනං එකෙන අක්ඛිනා ද්වීහිපි වාති ආහ **"එකක්ඛිකාණො වා උභයක්ඛිකාණො වා"**ති. කුණනං කුණො, හත්ථවෙකල්ලං. තං එතස්ස අත්ථීති **කුණී. ඛඤ්ජො** වුච්චති පාදවිකලො. හෙට්ඨිමකායසඞ්ඛාතො සරීරස්ස පක්ඛො පදෙසො හතො අස්සාති **පක්ඛහතො**. තෙනාහ **"පීඨසප්පී"**ති. පදීපෙ පදීපනෙ එතබ්බං නෙතබ්බන්ති **පදීපෙය්‍යං,** තෙලාදිඋපකරණං.

ආසං න කරොතීති රජ්ජාභිසෙකෙ කනිට්ඨො පත්ථනං න කරොති ජෙට්ඨෙ සති කනිට්ඨස්ස අනධිකාරත්තා. අභිසෙකං අරහතීති අභිසෙකාරහො, **න අභිසෙකාරහො** කාණකුණිආදිදොසසමන්නාගතො.

සීලස්ස දුට්ඨු නාම නත්ථි, තස්මා අභාවත්ථො ඉධ දු-සද්දොති ආහ **''නිස්සීලො''**ති. ''පාපං පාපෙන සුකර''න්තිආදීසු (උදා. 48; චූළව. 343) විය පාප-සද්දො නිහීනපරියායොති ආහ **''ලාමකධම්මො''**ති. සීලවිපත්තියා වා **දුස්සීලො**. දිට්ඨිවිපත්තියා **පාපධම්මො**. කායවාචාසංවරභෙදෙන වා **දුස්සීලො,** මනොසංවරභෙදෙන, සතිසංවරාදිභෙදෙන වා **පාපධම්මො**. අසුද්ධපප්පයොගතාය **දුස්සීලො,** අසුද්ධාසයතාය **පාපධම්මො**. කුසලසීලවිරහෙන **දුස්සීලො,** අකුසලසීලසමන්නාගමෙන **පාපධම්මො. අසුචීතී**ති අපරිසුද්ධෙහි. **සඞ්කාහි සරිතබ්බසමාචාරොති** ''ඉමස්ස මඤ්ඤෙ ඉදං කම්ම''න්ති එවං පරෙහි සඞ්කාය සරිතබ්බසමාචාරො. තෙනාහ **''කිඤ්චිදෙවා''**තිආදි. **අත්තනායෙව වා සඞ්කාහි සරිතබ්බසමාචාරොති** එතෙනපි කම්මසාධනතංයෙව සඞ්කස්සරසද්දස්ස දස්සෙති. අත්තනො සඞ්කාය පරෙසං සමාචාරකිරියං සරති ආසඞ්කති විධාවතීතිපි **සඞ්කස්සරසමාචාරොති** එවමෙත්ථ කත්තුසාධනතාපි දට්ඨබ්බා. තස්ස හි ද්වෙ තයො ජනෙ කථෙන්තෙ දිස්වා ''මම දොසං මඤ්ඤෙ කථෙන්තී''ති තෙසං සමාචාරං සඞ්කාය සරති ධාවති.

එවංපටිඤ්ඤොති සලාකග්ගහණාදීසු ''කිත්තකා විහාරෙ සමණා''ති ගණනාය ආරද්ධාය ''අහම්පි සමණො, අහම්පි සමණො''ති පටිඤ්ඤං දත්වා සලාකග්ගහණාදීනි කරොතීති සමණො අහන්ති එවංසමණපටිඤ්ඤො. **සුම්භකපත්තධරෙති** මත්තිකාපත්තධරෙ. **පූතිනා කම්මෙනාති** සංකිලිට්ඨකම්මෙන, නිග්ගුණතාය වා ගුණසාරවිරහිතත්තා **අන්තොපූති**. කසම්බුකචවරො ජාතො සඤ්ජාතො අස්සාති **කසම්බුජාතොති** ආහ **''සඤ්ජාතරාගාදිකචවරො''**ති. අථ වා කසම්බු වුච්චති තින්තකුණපකසටං උදකං, ඉමස්මිඤ්ච සාසනෙ දුස්සීලො නාම ජිගුච්ඡනීයත්තා තින්තකුණපඋදකසදිසො, තස්මා කසම්බු විය ජාතොති **කසම්බුජාතො. ලොකුත්තරධම්මඋපනිස්සයස්ස නත්ථිතායාති** යත්ථ පතිට්ඨිතෙන සක්කා භවෙය්‍ය අරහත්තං ලද්ධුං, තස්සා පතිට්ඨාය භින්නත්තා වුත්තං. **මහාසීලස්මිං පරිපූරකාරිතායාති** යත්ථ පතිට්ඨිතෙන සක්කා භවෙය්‍ය අරහත්තං පාපුණිතුං, තස්මිං පරිපූරකාරිතාය.

ආසංසසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. චක්කවත්තිසුත්තවණ්ණනා

14. චතුත්ථෙ **චතූහි සඞ්ගහවත්ථූහීති** දානපියවචනඅත්ථචරියාසමානත්තතාසඞ්ඛාතෙහි චතූහි සඞ්ගහකාරණෙහි. **චක්කං වත්තෙතීති** ආණාචක්කං පවත්තෙති. **චක්කන්ති** වා ඉධ රතනචක්කං වෙදිතබ්බං. අයඤ්හි චක්කසද්දො සම්පත්තියං, ලක්ඛණෙ, රථඞ්ගෙ, ඉරියාපථෙ, දානෙ, රතනධම්මඛුරචක්කාදීසු ච දිස්සති. ''චත්තාරිමානි, භික්ඛවෙ, චක්කානි, යෙහි සමන්නාගතානං දෙවමනුස්සාන''න්තිආදීසු (අ. නි. 4.31) හි සම්පත්තියං දිස්සති. ''පාදතලෙසු චක්කානි ජාතානී''ති (දී. නි. 2.35; 3.204) එත්ථ ලක්ඛණෙ. ''චක්කංව වහතො පද''න්ති (ධ. ප. 1) එත්ථ රථඞ්ගෙ. ''චතුචක්කං නවද්වාර''න්ති (සං. නි. 1.29) එත්ථ ඉරියාපථෙ. ''දදං භුඤ්ජ මා ච පමාදො, චක්කං වත්තය සබ්බපාණින''න්ති (ජා. 1.7.149) එත්ථ දානෙ. ''දිබ්බං චක්කරතනං පාතුරහොසී''ති (දී. නි. 2.243) එත්ථ රතනචක්කෙ. ''මයා පවත්තිතං චක්ක''න්ති (සු. නි. 562) එත්ථ ධම්මචක්කෙ. ''ඉච්ඡාහතස්ස පොසස්ස, චක්කං භමති මත්ථකෙ''ති (ජා. 1.5.103) එත්ථ ඛුරචක්කෙ. ''ඛුරපරියන්තෙන චක්කෙනා''ති (දී. නි. 1.166) එත්ථ පහරණචක්කෙ. ''අසනිවිචක්ක''න්ති (දී. නි. 3.61) එත්ථ අසනිමණ්ඩලෙ. ඉධ පනායං රතනචක්කෙ දට්ඨබ්බො.

කිත්තාවතා පනායං චක්කවත්තී නාම හොති? එකඞ්ගුලද්වඞ්ගුලමත්තම්පි චක්කරතනං ආකාසං අබ්භුග්ගන්ත්වා පවත්තති. සබ්බචක්කවත්තීනඤ්හි නිසින්නාසනතො උට්ඨහිත්වා චක්කරතනසමීපං ගන්ත්වා හත්ථිසොණ්ඩසදිසපනාළිං සුවණ්ණභිඞ්ගාරං උක්ඛිපිත්වා උදකෙන අබ්භුක්කිරිත්වා ''අභිවිජිනාතු භවං චක්කරතන''න්ති වචනසමනන්තරමෙව වෙහාසං අබ්භුග්ගන්ත්වා චක්කරතනං පවත්තතීති. යස්ස පවත්තිසමකාලමෙව, සො රාජා චක්කවත්තී නාම හොති.

ධම්මොති දසකුසලකම්මපථධම්මො, දසවිධං වා චක්කවත්තිවත්තං. දසවිධෙ වා කුසලධම්මෙ අගරහිතෙ වා රාජධම්මෙ නියුත්තොති **ධම්මිකො**. තෙන ච ධම්මෙන සකලලොකං රඤ්ජෙතීති **ධම්මරාජා**. ධම්මෙන වා ලද්ධරජ්ජත්තා **ධම්මරාජා**. චක්කවත්තීහි ධම්මෙන ඤායෙන රජ්ජං අධිගච්ඡති, න අධම්මෙන. **දසවිධෙන චක්කවත්තිවත්තෙනාති** දසප්පභෙදෙන චක්කවත්තීනං වත්තෙන.

කිං පන තං දසවිධං චක්කවත්තිවත්තන්ති? වුච්චතෙ –

''කතමං පන තං, දෙව, අරියං චක්කවත්තිවත්තන්ති? තෙන හි ත්වං, තාත, ධම්මංයෙව නිස්සාය ධම්මං සක්කරොන්තො ධම්මං ගරුං කරොන්තො ධම්මං මානෙන්තො ධම්මං පූජෙන්තො ධම්මං අපචායමානො ධම්මද්ධජො ධම්මකෙතු ධම්මාධිපතෙය්‍යො ධම්මිකං රක්ඛාවරණගුත්තිං සංවිදහස්සු අන්තොජනස්මිං බලකායස්මිං ඛත්තියෙසු අනුයන්තෙසු බ්‍රාහ්මණගහපතිකෙසු නෙගමජානපදෙසු සමණබ්‍රාහ්මණෙසු මිගපක්ඛීසු. මා ච තෙ, තාත, විජිතෙ අධම්මකාරො පවත්තිත්ථ. යෙ ච තෙ, තාත, විජිතෙ අධනා අස්සු,

තෙසඤ්ච ධනමනුප්පදෙය්‍යාසි. යෙ ච තෙ, තාත, විජිතෙ සමණබ්‍රාහ්මණා මදප්පමාදා පටිවිරතා ඛන්තිසොරච්චෙ නිවිට්ඨා එකමත්තානං දමෙන්ති, එකමත්තානං සමෙන්ති, එකමත්තානං පරිනිබ්බාපෙන්ති. තෙ කාලෙන කාලං උපසඞ්කමිත්වා පරිපුච්ඡෙය්‍යාසි පරිග්ගණ්හෙය්‍යාසි – ‘කිං, භන්තෙ, කුසලං කිං අකුසලං, කිං සාවජ්ජං කිං අනවජ්ජං, කිං සෙවිතබ්බං කිං න සෙවිතබ්බං, කිං මෙ කරියමානං දීඝරත්තං අහිතාය දුක්ඛාය අස්ස, කිං වා පන මෙ කරියමානං දීඝරත්තං හිතාය සුඛාය අස්සා’ති. තෙසං සුත්වා යං අකුසලං, තං අභිනිවජ්ජෙය්‍යාසි, යං කුසලං, තං සමාදාය වත්තෙය්‍යාසි. ඉදං ඛො, තාත, තං අරියං චක්කවත්තිවත්ත’’න්ති –

එවං **චක්කවත්තිසුත්තෙ** (දී. නි. 3.84) ආගතනයෙන අන්තොජනස්මිං බලකායෙ එකං, ඛත්තියෙසු එකං, අනුයන්තෙසු එකං, බ්‍රාහ්මණගහපතිකෙසු එකං, නෙගමජානපදෙසු එකං, සමණබ්‍රාහ්මණෙසු එකං, මිගපක්ඛීසු එකං, අධම්මකාරප්පටික්ඛෙපො එකං, අධනානං ධනානුප්පදානං එකං, සමණබ්‍රාහ්මණෙ උපසඞ්කමිත්වා පඤ්හපුච්ඡනං එකන්ති එවමෙවං තං චක්කවත්තිවත්තං දසවිධං හොති. ගහපතිකෙ පන පක්ඛිජාතෙ ච විසුං කත්වා ගණ්හන්තස්ස ද්වාදසවිධං හොති.

අඤ්ඤථා වත්තිතුං අදෙන්තො සො ධම්මො අධිට්ඨානං එතස්සාති තදධිට්ඨානං. තෙන **තදධිට්ඨානෙන චෙතසා. සක්කරොන්තොති** ආදරකිරියාවසෙන කරොන්තො. තෙනාහ **‘‘යථා’’**තිආදි. **ගරුං කරොන්තොති** පාසාණච්ඡත්තං විය ගරුකරණවසෙන ගරුං කරොන්තො. තෙනෙවාහ **‘‘තස්මිං ගාරවුප්පත්තියා’’**ති. **ධම්මාධිපතිභූතාගතභාවෙනාති** ඉමිනා යථාවුත්තධම්මස්ස ජෙට්ඨකභාවෙන පුරිමතරං අත්තභාවෙසු සක්කච්චං සමුපචිතභාවං දස්සෙති. **ධම්මවසෙනෙව ච සබ්බකිරියානං කරණෙනාති** එතෙන ඨානනිසජ්ජාදීසු යථාවුත්තධම්මනින්නපොණපබ්භාරභාවං දස්සෙති. **අස්සාති** රක්ඛාවරණගුත්තියා. **පරං රක්ඛන්තොති** අඤ්ඤං දිට්ඨධම්මිකාදිඅනත්ථතො රක්ඛන්තො. තෙනෙව පරරක්ඛසාධනෙන ඛන්තිආදිගුණෙන අත්තානං තතො එව රක්ඛති. **මෙත්තචිත්තතාති** මෙත්තචිත්තතාය. **නිවාසනපාරුපනගෙහාදීනි** සීතුණ්හාදිප්පටිබාහනෙන **ආවරණං.**

අන්තොජනස්මින්ති අබ්භන්තරභූතෙ පුත්තදාරාදිජනෙ. **සීලසංවරෙ පතිට්ඨාපෙන්තොති** ඉමිනා රක්ඛං දස්සෙති. **වත්ථගන්ධමාලාදීනි චස්ස දදමානොති** ඉමිනා ආවරණං, ඉතරෙන ගුත්තිං. **සම්පදානෙනපීති** පි-සද්දෙන සීලසංවරෙසු පතිට්ඨාපනාදීනං සම්පිණ්ඩෙති. එස නයො පරෙසුපි පි-සද්දග්ගහණෙ. නිගමො නිවාසො එතෙසන්ති **නෙගමා.** එවං **ජානපදාති** ආහ **‘‘තථා නිගමවාසිනො’’**තිආදිනා.

රක්ඛාවරණගුත්තියා කායකම්මාදීසු සංවිදහනං ඨපනං නාම තදුපදෙසොයෙවාති වුත්තං **‘‘කථෙත්වා’’**ති. **එතෙසූති** පාළියං වුත්තෙසු සමණාදීසු. **පටිවත්තෙතුං න සක්කා** ඛීණානං කිලෙසානං පුන අනුප්පජ්ජනතො. සෙසමෙත්ථ සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

චක්කවත්තිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. සචෙතනසුත්තවණ්ණනා

15. පඤ්චමෙ ඉසයො පතන්ති සන්නිපතන්ති එත්ථාති **ඉසිපතනන්ති** ආහ **‘‘බුද්ධපච්චෙකබුද්ධසඞ්ඛාතාන’’**න්තිආදි. **සබ්බුපකරණානි සජ්ජෙත්වාති** සබ්බානි රුක්ඛස්ස ඡෙදනතච්ඡනාදිසාධනානි උපකරණානි රඤ්ඤා ආණත්තදිවසෙයෙව සජ්ජෙත්වා. නානා කරීයති එතෙනාති **නානාකරණං,** නානාභාවොති ආහ **‘‘නානත්ත’’**න්ති. **නෙසන්ති** සරලොපෙනායං නිද්දෙසොති ආහ **‘‘න එස’’**න්ති. තථා **අත්ථෙසන්ති** එත්ථාපීති ආහ **‘‘අත්ථි එස’’**න්ති. පවත්තනත්ථං අභිසඞ්ඛරණං **අභිසඞ්ඛාරො,** තස්ස **ගති** වෙගසා පවත්ති. තං සන්ධායාහ **‘‘පයොගස්ස ගමන’’**න්ති.

සගණ්ඩාති බුද්දානුබුද්දකගණ්ඩා. තෙනාහ **‘‘උණ්ණතොණතට්ඨානයුත්තා’’**ති. **සකසාවාති** සකසටා. තෙනාහ **‘‘පූතිසාරෙනා’’**තිආදි. **එවං ගුණපතනෙන පතිතාති** යථා තං චක්කං නාභිඅරනෙමීනං සදොසතාය න පතිට්ඨාසි, එවමෙකච්චෙ පුග්ගලා කායවඞ්කාදිවසෙන සදොසතාය ගුණපතනෙන පතිතා සකට්ඨානෙ න තිට්ඨන්ති. එත්ථ ච එරුසවාවාදයොපි අපායගමනීයා සොතාපත්තිමග්ගෙනෙව පහීයන්තීති දට්ඨබ්බා.

සචෙතනසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. අපණ්ණකසුත්තවණ්ණනා

16. ඡට්ඨෙ විරජ්ඣනකිරියා නාම පච්ඡා සමාදාතබ්බතාය අපණ්ණකප්පයොගසමාදානා විය හොති, අවිරජ්ඣනකිරියා පන පච්ඡා අසමාදාතබ්බතාය අනූනාති තංසමඞ්ගිපුග්ගලො අපණ්ණකො, තස්ස භාවො **අපණ්ණකතාති** ආහ **‘‘අපණ්ණකපටිපදන්ති අවිරද්ධපටිපද’’**න්තිආදි. යස්මා සා අධිප්පෙතත්ථසාධනෙන එකංසිකා වට්ටතො නිය්‍යානාවහා, තත්ථ ච යුත්තියුත්තා අසාරාපගතා අවිරුද්ධතාය අපච්චනීකා අනුලොමිකා අනුධම්මභූතා ච, තස්මා වුත්තං **‘‘එකංසපටිපද’’**න්තිආදි. **න තක්කග්ගාහෙන වා නයග්ගාහෙන වාති** තක්කග්ගාහෙන වා පටිපන්නො න

හොති නයග්ගාහෙන වා අපණ්ණකපටිපදං පටිපන්නො. තත්ථ **තක්කග්ගාහෙන වා**ති ආචරියං අලභිත්වා ''එවං මෙ සුගති, නිබ්බානං වා භවිස්සතී''ති අත්තනො තක්කග්ගහණමත්තෙන. **නයග්ගාහෙනා**ති පච්චක්ඛතො අදිස්වා නයතො අනුමානතො ගහණෙන. **එවං ගහෙත්වා පටිපන්නො**ති තක්කමත්තෙන, නයග්ගාහෙන වා පටිපන්නො. පණ්ඩිතසත්ථවාහො විය සම්පත්තීහි න පරිහායතීති යොජනා.

යං සන්ධාය වුත්තන්ති පරිහානඤ්ච අපරිහානඤ්ච සන්ධාය **ජාතකෙ** (ජා. 1.1.1) වුත්තං. අයං පනෙත්ථ ගාථාය අත්ථයොජනා – **අපණ්ණකං ඨානං** අවිරද්ධකාරණං නියයානිකකාරණං **එකෙ** බොධිසත්තපමුඛා පණ්ඩිතමනුස්සා ගණ්හිංසු. යෙ පන තෙ බාලසත්ථවාහපුත්තපමුඛා **තක්කිකා ආහු,** තෙ **දුතියං** සාපරාධං අනෙකංසිකං ඨානං අනියයානිකං කාරණං අග්ගහෙසුං, තෙ කණ්හපටිපදං පටිපන්නා. තත්ථ සුක්කපටිපදා අපරිහානිපටිපදා, කණ්හපටිපදා පරිහානිපටිපදා, තස්මා යෙ සුක්කපටිපදං පටිපන්නා, තෙ අපරිහීනා සොත්ථිභාවං පත්තා. යෙ පන කණ්හපටිපදං පටිපන්නා, තෙ පරිහීනා අනයබ්‍යසනං ආපන්නාති ඉමමත්ථං භගවා අනාථපිණ්ඩිකස්ස ගහපතිනො වත්වා උත්තරිං ඉදමාහ **''එතදඤ්ඤාය මෙධාවී, තං ගණ්හෙ යදපණ්ණක''**න්ති.

තත්ථ **එතදඤ්ඤාය මෙධාවී**ති මෙධාති ලද්ධනාමාය විසුද්ධාය උත්තමාය පඤ්ඤාය සමන්නාගතො කුලපුත්තො එතං අපණ්ණකං ඨානං දුතියඤ්චාති ද්වීසු අතක්කග්ගාහතක්කග්ගාහසඞ්ඛාතෙසු ඨානෙසු ගුණදොසං වුද්ධිහානිං අත්ථානත්ථං ඤත්වාති අත්ථො. **තං ගණ්හෙ යදපණ්ණකන්**ති යං අපණ්ණකං එකංසිකං සුක්කපටිපදාඅපරිහානියපටිපදාසඞ්ඛාතං නියයානිකකාරණං, තදෙව ගණ්හෙය්‍ය. කස්මා? එකංසිකාදිභාවතොයෙව. ඉතරං පන න ගණ්හෙය්‍ය. කස්මා? අනෙකංසිකාදිභාවතොයෙව.

යවන්ති තාය සත්තා අමිස්සිතාපි සමානජාතිතාය මිස්සිතා විය හොන්තීති **යොනි**. සා පන අත්ථතො අණ්ඩාදිඋප්පත්තිට්ඨානවිසිට්ඨො ඛන්ධානං භාගසො පවත්තිවිසෙසොති ආහ **''ඛන්ධකොට්ඨාසො යොනි නාමා''**ති. **කාරණං යොනි නාම,** යොනීති තං තං ඵලං අනුපවිතඤාණසම්භාරෙහි දූරවගාධභෙදතාය මිස්සිතං විය හොතීති. යතො එකත්තනයෙන සො එවායන්ති බාලානං මිච්ඡාගාහො. **පස්සාවමග්ගො යොනි නාම** යවන්ති තාය සත්තා යොනිසම්බන්ධෙන මිස්සිතා හොන්තීති. **පග්ගහිතා** අනුට්ඨානෙන, පුනප්පුනං ආසෙවනාය **පරිපුණ්ණා**.

''චක්ඛුතොපී''තිආදිම්හි පන චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදිවීථීසු තදනුගතමනොවිඤ්ඤාණවීථීසු ච කිඤ්චාපි කුසලාදීනං පවත්ති අත්ථි, කාමාසවාදයො එව පන වණතො යූසං විය පග්ඝරනකඅසුචිභාවෙන සන්දන්ති, තස්මා තෙ එව **''ආසවා''**ති වුච්චන්ති. තත්ථ හි පග්ඝරනකඅසුචිම්හි ආසවසද්දො නිරුළ්හොති. **ධම්මතො යාව ගොත්‍රභූ**ති තතො පරං මග්ගඵලෙසු අප්පවත්තනතො වුත්තං. එතෙ හි ආරම්මණකරණවසෙන ධම්මෙ ගච්ඡන්තා තතො පරං න ගච්ඡන්ති. නනු තතො පරං භවඞ්ගාදීනිපි ගච්ඡන්තීති චෙ? න, තෙසම්පි පුබ්බෙ ආලම්බිතෙසු ලොකියධම්මෙසු සාසවභාවෙන අන්තොගධත්තා තතො පරතාභාවතො. එත්ථ ච ගොත්‍රභුවචනෙන ගොත්‍රභුවොදානඵලසමාපත්තිපුරෙචාරිකපරිකම්මානි වුත්තානීති වෙදිතබ්බානි. පඨමමග්ගපුරෙචාරිකමෙව වා ගොත්‍රභු අවධිනිදස්සනභාවෙන ගහිතං, තතො පරං පන මග්ගඵලසමානතාය අඤ්ඤෙසු මග්ගෙසු මග්ගවීථියං සමාපත්තිවීථියං නිරොධානන්තරඤ්ච පවත්තමානෙසු ඵලෙසු නිබ්බානෙ ච ආසවානං පවත්ති නිවාරිතාති වෙදිතබ්බං. **සවන්තී**ති ගච්ඡන්ති, ආරම්මණකරණවසෙන පවත්තන්තීති අත්ථො. අවධිඅත්ථො ආ-කාරො, අවධි ච මරියාදාභිවිධිභෙදතො දුවිධො. තත්ථ මරියාදං කිරියං බහි කත්වා පවත්තති යථා ''ආපාටලිපුත්තං වුට්ඨො දෙවො''ති. අභිවිධි පන කිරියං බ්‍යාපෙත්වා පවත්තති යථා ''ආභවග්ගං භගවතො යසො පවත්තතී''ති. අභිවිධිඅත්ථො චායමා-කාරො ඉධ ගහිතොති වුත්තං **''අන්තොකරණත්ථො''**ති.

මදිරාදයොති ආදි-සද්දෙන සින්ධවකාදම්බරිකාපොතිකාදීනං සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො. **චිරපාරිවාසියට්ඨො** චිරපරිවුට්ඨතා පුරාණභාවො. **අවිජ්ජා නාහොසීතිආදී**ති එත්ථ **ආදි**-සද්දෙන ''පුරිමා, භික්ඛවෙ, කොටි න පඤ්ඤායති භවතණ්හාය''ති (අ. නි. 10.62) ඉදං **සුත්තං** සඞ්ගහිතං. අවිජ්ජාසවභවාසවානං චිරපරිවුට්ඨතාය දස්සිතාය තබ්භාවභාවිනො කාමාසවස්ස චිරපරිවුට්ඨතා දස්සිතාව හොති. අඤ්ඤෙසු ච යථාවුත්තෙ ධම්මෙ ඔකාසඤ්ච ආරම්මණං කත්වා පවත්තමානෙසු මානාදීසු විජ්ජමානෙසු අත්තත්තනියාදිග්ගාහවසෙන අභිබ්‍යාපනං මදකරණවසෙන ආසවසදිසතා ච එතෙසංයෙව, න අඤ්ඤෙසන්ති එතෙස්වෙව ආසවසද්දො නිරුළ්හොති දට්ඨබ්බො. **ආයතං** අනාදිකාලිකත්තා. **පසවන්තී**ති ඵලන්ති. න හි කිඤ්චි සංසාරදුක්ඛං අත්ථි, යං ආසවෙහි විනා උප්පජ්ජෙය්‍ය. **පුරිමානි චෙත්ථා**ති එතෙසු චතූසු අත්ථවිකප්පෙසු පුරිමානි තීණි. **යත්ථා**ති යෙසු සුත්තාභිධම්මප්පදෙසෙසු. **තත්ථ යුජ්ජන්ති** කිලෙසෙසුයෙව යථාවුත්තස්ස අත්ථත්තයස්ස සම්භවතො. **පච්ඡිමං කම්මෙපී**ති පච්ඡිමං ''ආයතං වා සංසාරදුක්ඛං සවන්ති පසවන්තී''ති වුත්තනිබ්බචනං කම්මෙපි යුජ්ජති දුක්ඛප්පසවනස්ස කිලෙසකම්මසාධාරණත්තා.

දිට්ඨධම්මා වුච්චන්ති පච්චක්ඛභූතා ඛන්ධා, දිට්ඨධම්මෙ භවා **දිට්ඨධම්මිකා. විවාදමූලභූතා**ති විවාදස්ස මූලකාරණභූතා කොධූපනාහමක්ඛපළාසඉස්සාමච්ඡරියමායාසාඨෙය්‍යථම්භසාරම්භමානාතිමානා. **යෙන දෙවූපපත්‍යස්සා**ති යෙන කම්මකිලෙසප්පකාරෙන ආසවෙන දෙවෙසු උපපත්ති නිබ්බත්ති අස්ස මය්හන්ති සම්බන්ධො. **ගන්ධබ්බො වා විහඞ්ගමො** ආකාසචාරී අස්සන්ති විභත්තිං විපරිණාමෙත්වා යොජෙතබ්බං. එත්ථ ච යක්ඛගන්ධබ්බවිනිමුත්තා සබ්බා දෙවතා දෙවග්ගහණෙන ගහිතා. නළො වුච්චති මූලං, තස්මා **විනළීකතා**ති විගතනළා

විගතමූලා කතාති අත්ථො. **අවසෙසා ච අකුසලා ධම්මාති** අකුසලකම්මතො අවසෙසා අකුසලා ධම්මා ආසවාති ආගතාති සම්බන්ධො.

පටිඝාතායාති පටිසෙධනාය. **පරූපවාද...පෙ.... උපද්දවාති** ඉදං යදි භගවා සික්ඛාපදං න පඤ්ඤාපෙය්‍ය, තතො අසද්ධම්මප්පටිසෙවනඅදින්නාදානපාණාතිපාතාදිහෙතු යෙ උප්පජ්ජෙය්‍යුං පරූපවාදාදයො දිට්ඨධම්මිකා නානප්පකාරා අනත්ථා, යෙ ච තන්නිමිත්තමෙව නිරයාදීසු නිබ්බත්තස්ස පඤ්චවිධබන්ධනකම්මකාරණාදිවසෙන මහාදුක්ඛානුභවාදිප්පකාරා අනත්ථා, තෙ සන්ධාය වුත්තං.

තෙ පනෙතෙති එතෙ කාමරාගාදිකිලෙසතෙභූමකකම්මපරූපවාදාදිඋපද්දවප්පකාරා ආසවා. **යත්ථාති** යස්මිං විනයාදිපාළිප්පදෙසෙ. **යථාති** යෙන දුවිධාදිප්පකාරෙන අවසෙසෙසු ච සුත්තන්තෙසු තිධා ආගතාති සම්බන්ධො. නිරයං ගමෙන්තීති **නිරයගාමිනියා. ඡක්කනිපාතෙති** ඡක්කනිපාතෙ ආහුනෙය්‍යසුත්තෙ (අ. නි. 6.58). තත්ථ හි ආසවා ඡධා ආගතා.

සරසභෙදොති ඛණිකනිරොධො. **ඛීණාකාරොති** අච්චන්තාය ඛීණතා. ආසවා ඛීයන්ති පහීයන්ති එතෙනාති **ආසවක්ඛයො,** මග්ගො. ආසවානං ඛයන්තෙ උප්පජ්ජනතො **ආසවක්ඛයො,** ඵලං. ආසවක්ඛයෙන පත්තබ්බතො ආසවා ඛීයන්ති එත්ථාති **ආසවක්ඛයො,** නිබ්බානං. **විසුද්ධිමග්ගෙ** (විසුද්ධි. 2.557-560) විත්ථාරිතො, තස්මා තත්ථ, තං සංවණ්ණනාය ච වුත්තනයෙන වෙදිතබ්බො.

තථාති ඉමිනා විසුද්ධිමග්ගෙ විත්ථාරිතතං උපසංහරති. කුසලප්පවත්තිං ආවරන්ති නිවාරෙන්තීති **ආවරණීයා. පුරිමප්පවත්තිවසෙනාති** නිද්දොක්කමනතො පුබ්බෙ කම්මට්ඨානස්ස පවත්තිවසෙන. **ඨපෙත්වාති** හත්ථගතං කිඤ්චි ඨපෙන්තො විය කම්මට්ඨානං සතිසම්පජඤ්ඤවසෙන ඨපෙත්වා කම්මට්ඨානමෙව මනසිකරොන්තො නිද්දං ඔක්කමති, ඣානසමාපන්නො විය යථාපරිච්ඡින්නෙනෙව කාලෙන පබුජ්ඣමානො කම්මට්ඨානං ඨපිතට්ඨානෙ ගණ්හන්තොයෙව පබුජ්ඣති නාම. තෙන වුත්තං **"තස්මා...පෙ.... නාම හොතී"**ති. **මූලකම්මට්ඨානෙති** ආදිතො පට්ඨාය පරිහරියමානකම්මට්ඨානෙ. **පරිග්ගහකම්මට්ඨානවසෙනාති** සයනං උපගච්ඡන්තෙන පරිග්ගහමානකම්මට්ඨානමනසිකාරවසෙන. සො පන ධාතුමනසිකාරවසෙන ඉච්ඡිතබ්බොති දස්සෙතුං **"අයං හී"**තිආදි වුත්තං.

අපණ්ණකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. අත්තබ්‍යාබාධසුත්තවණ්ණනා

17. සත්තමෙ බ්‍යාබාධනං දුක්ඛාපනන්ති ආහ **"අත්තබ්‍යාබාධායාති අත්තදුක්ඛාය"**ති. මග්ගඵලචිත්තුප්පාදාපි කායසුචරිතාදිසඞ්ගහො එවාති ආහ **"අවාරිතානෙවා"**ති.

අත්තබ්‍යාබාධසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. දෙවලොකසුත්තවණ්ණනා

18. අට්ඨමෙ **ඉතීති පදසන්ධිබ්‍යඤ්ජනසිලිට්ඨතාති** පුරිමපදානං පච්ඡිමපදෙහි අත්ථතො සහිතතාය බ්‍යඤ්ජනානං වාක්‍යානං සිලිට්ඨතාය දීපනෙ නිපාතො.

දෙවලොකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. පඨමපාපණිකසුත්තවණ්ණනා

19. නවමෙ **උග්ඝාටෙත්වාති** ආසනද්වාරඤ්චෙව භණ්ඩපසිබ්බකෙ ච විවරිත්වා. **නාධිට්ඨාතීති** තංතංකයවික්කයෙ අත්තනා වොයොගං නාපජ්ජති. **දිවාකාලෙති** මජ්ඣන්හිකසමයෙ. **අස්සාමිකො හොති** තීසුපි කාලෙසු ලද්ධබ්බලාභස්ස අලභනතො. අපතිවාතාබාධං **රත්තිට්ඨානං**. ඡායුදකසම්පන්නං **දිවාට්ඨානං. විපස්සනාපි වට්ටති** විපස්සනාකම්මිකොයෙව. තෙනපි හි නවධා ඉන්ද්‍රියානං තික්ඛත්තං ආපාදෙන්තෙන සමාධිනිමිත්තං ගහෙතබ්බං, විපස්සනානිමිත්තං සමාහිතාකාරසල්ලක්ඛණාය.

පඨමපාපණිකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. දුතියපාපණිකසුත්තවණ්ණනා

20. දසමෙ **විසිට්ඨධුරොති** විසිට්ඨධුරසම්පග්ගාහො වීරියසම්පන්නො. ඤාණවීරියායත්තා හි අත්ථසිද්ධියො. තෙනාහ **"උත්තමධුරො"**තිආදි. **වික්කායිකභණ්ඩන්ති** වික්කයෙතබ්බභණ්ඩං. **නික්ඛිත්තධනෙනාති** නිදහිත්වා ඨපිතධනවසෙන. **වළඤ්ජනකවසෙනාති** දිවසෙ දිවසෙ දානූපභොගවසෙන වළඤ්ජිතබ්බධනවසෙන. **උපභොගපරිභොගභණ්ඩෙනාති** උපභොගපරිභොගූපකරණෙන. **නිපතන්තීති** නිපාතෙන්ති, අත්තනො ධනග්ගහෙන නිපාතවුත්තිකෙ කරොන්ති. තෙනාහ **"නිමන්තෙන්තී"**ති.

ඤාණථාමෙනාති ඤාණස්ස පීරභාවෙන. **ඤාණපරක්කමෙනාති** ඤාණසහිතෙන වීරියෙන. දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකපරමත්ථභෙදඤ්හි යෙන සුතෙන ඉජ්ඣති, තං සුතං නාම. උක්කට්ඨනිද්දෙසෙන දස්සෙන්තො **"එකනිකාය...පෙ.... බහුස්සුතා"**ති ආහ. **ආගතොති** සුප්පවත්තිභාවෙන ස්වාගතො. තෙනාහ **"පගුණා පවත්තිතො"**ති. අභිධම්මෙ ආගතා කුසලාදික්ඛන්ධාදිභෙදභින්නා ධම්මා සුත්තන්තපිටකෙපි ඔතරන්තීති **"ධම්මධරාති සුත්තන්තපිටකධරා"**ඉච්චෙව වුත්තං. න හි ආභිධම්මිකභාවෙන විනා නිප්පරියායතො සුත්තන්තපිටකඤ්ඤුතා සම්භවති. **ද්වෙමාතිකාධරාති** භික්ඛුභික්ඛුනිමාතිකාවසෙන ද්වෙමාතිකාධරාති වදන්ති, ''විනයාභිධම්මමාතිකාධරා''ති යුත්තං. **පරිපුච්ඡතීති** සබ්බභාගෙන පුච්ඡිතබ්බං පුච්ඡති. තෙනාහ **"අත්ථානත්ථං කාරණාකාරණං පුච්ඡතී"**ති. **පරිග්ගණ්හාතීති** විචාරෙති.

න එවං අත්ථො දට්ඨබ්බොති එවං දෙසනානුක්කමෙන අත්ථො න ගහෙතබ්බො. අඤ්ඤො හි දෙසනාක්කමො වෙනෙය්‍යජ්ඣාසයවසෙන පවත්තනතො, අඤ්ඤො පටිපත්තික්කමො. **හෙට්ඨිමෙන වා පරිච්ඡෙදොති** සීලසමාධිපඤ්ඤාසඞ්ඛාතෙසු තීසු භාගෙසු කත්ථචි හෙට්ඨිමනයෙන දෙසනාය පරිච්ඡෙදං වෙදිතබ්බං සීලෙන, කත්ථචි උපරිමෙන භාගෙන පඤ්ඤාය, කත්ථචි ද්වීහිපි භාගෙහි සීලපඤ්ඤාවසෙන. ඉධ පන සුත්තෙ උපරිමෙන භාගෙන පරිච්ඡෙදො වෙදිතබ්බොති වත්වා තං දස්සෙන්තො **"තස්මා"**තිආදිමාහ. යස්මා වා භගවා වෙනෙය්‍යජ්ඣාසයවසෙන පඨමං කල්‍යාණමිත්තං දස්සෙන්තො අරහත්තං පවෙදෙත්වා ''තයිදං අරහත්තං ඉමාය ආරද්ධවීරියතාය හොතී''ති දස්සෙන්තො වීරියාරම්භං පවෙදෙත්වා ''ස්වායං වීරියාරම්භො ඉමිනා කල්‍යාණමිත්තසන්නිස්සයෙන භවතී''ති දස්සෙන්තො නිස්සයසම්පත්තිං පවෙදෙති හෙට්ඨා දස්සිතනිදස්සනානුරූපන්ති දට්ඨබ්බං.

දුතියපාපණිකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

රථකාරවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. පුග්ගලවග්ගො

1. සමිද්ධසුත්තවණ්ණනා

21. තතියස්ස පඨමෙ **රුච්චතීති** කායසක්ඛිආදීසු පුග්ගලෙසු අතිවිය සුන්දරතරපණීතතරභාවෙන තෙ චිත්තස්ස අභිරුචිඋප්පාදකො කතමොති පුච්ඡති. **සද්ධින්ද්‍රියං ධුරං අහොසි** සද්ධාධුරං මග්ගවුට්ඨානන්ති කත්වා, සෙසින්ද්‍රියානි පන කථන්ති ආහ **"සෙසානී"**තිආදි. **පටිවිද්ධමග්ගොවාති** තීහිපි ථෙරෙහි අත්තනො අත්තනො පටිවිද්ධඅරහත්තමග්ගො එව කථිතො, තස්මා න සුකරං එකංසෙන බ්‍යාකාතුං ''අයං…පෙ…. පණීතතරො වා''ති. **භූමිමන්තරෙනෙව කථෙසි** ''තීසුපි පුග්ගලෙසු අග්ගමග්ගට්ඨොව පණීතතරො''ති.

සමිද්ධසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. ගිලානසුත්තවණ්ණනා

22. දුතියෙ **හිතානීති** හබ්‍යානි. **වුද්ධිකරානීති** ආරොග්‍යාදිවුද්ධිකරානි. **අනුච්ඡවිකන්ති** උපට්ඨානකිරියාය අනුරූපං. **වාතාපමාරරොගෙනාති** වාතරොගෙන ච අපමාරරොගෙන ච, වාතනිදානෙන වා අපමාරරොගෙන. **නිට්ඨප්පත්තගිලානොති** ''ඉමිනා රොගෙන න චිරස්සෙව මරිස්සතී''ති නිට්ඨං පත්තො ගිලානො. **ඛිපිතකං** නාම චමට්ඨුරොගො. **කච්ඡූති** ථුල්ලකච්ඡුආබාධො. **තිණපුප්ඵකජරො** විසමවාතසම්ඵස්සජරොගො. **යෙසන්ති** යෙසං රොගානං. **පටිජග්ගනෙනාති** පටිකාරමත්තෙන. **ඵාසුකන්ති** බ්‍යාධිවූපසමනෙන සරීරස්ස ඵාසුභාවො. බ්‍යාධිනිදානසමුට්ඨානජානනෙන **පණ්ඩිතො,** පටිකාරකිරියාය යුත්තකාරිතාය **දක්ඛො,** උට්ඨානවීරියසම්පත්තියා **අනලසො.**

පදපරමො පුග්ගලො කථිතො සම්මත්තනියාමොක්කමනස්ස අයොග්ගභාවතො. අලභන්තොව තථාගතප්පවෙදිතං ධම්මවිනයං සවනාය ඔක්කමති නියාමං කුසලෙසු ධම්මෙසු සම්මත්තං පච්චෙකබොධිං. **යන්ති,** යතො. **ඔවාදං ලභිත්වාති** ආභිසමාචාරිකවත්තං ඔවාදමත්තං. එත්තකොපි හි තස්ස හිතාවහොති. **තන්නිස්සිතොවාති** විපඤ්චිතඤ්ඤූනිස්සිතොව හොති. **පුනප්පුනං දෙසෙතබ්බොව** සම්මත්තනියාමොක්කමනස්ස යොග්ගභාවතො.

ගිලානසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. සඞ්ඛාරසුත්තවණ්ණනා

23. තතියෙ විවිධෙහි ආකාරෙහි ආබාධනතො බ්‍යාබාධොව බ්‍යාබජ්ඣං, කායිකං චෙතසිකඤ්ච දුක්ඛං. සහ බ්‍යාබජ්ඣෙන වත්තතීති **සබ්‍යාබජ්ඣං**. තෙනාහ **"සදුක්ඛ"**න්ති. **චෙතනාරාසින්ති** පුබ්බචෙතනාදිරාසිං. චෙතනං පුනප්පුනං පවත්තෙන්තො **"රාසිං කරොති පිණ්ඩං කරොතී"**ති ච වුත්තො. **සදුක්ඛ**න්ති නිරන්තරදුක්ඛං. තෙනාහ **"සාබාධං නිරස්සාද"**න්ති. **අත්ථීති** උජුකං දුක්ඛවෙදනා නත්ථීති අවත්තබ්බත්තා වුත්තං. අනිට්ඨසභාවත්තා අනිට්ඨාරම්මණත්තා ච දුක්ඛපක්ඛිකාව සා දට්ඨබ්බා. න හි අකුසලවිපාකා ඉට්ඨා නාම අත්ථි, කුසලවිපාකා පන උපෙක්ඛාවෙදනා තත්ථ අප්පාවසරා. **අච්ඡකථායං** පන නිරයස්ස දුක්ඛබහුලත්තා දුක්ඛස්ස ච තත්ථ බලවතාය සා අබ්බොහාරිකට්ඨානෙ ඨිතාති වුත්තං. **උපමං කත්වා ආහටො** විසෙසො විය සාමඤ්ඤස්ස යථා අයොපිණ්ඩිරොහිනො විය රූපානන්ති. **පටිභාගඋපමාති** පටිබිම්බඋපමා.

තෙ අග්ගහෙත්වාති හෙට්ඨිමබ්‍රහ්මලොකෙ අග්ගහෙත්වා. **වොමිස්සකසුඛදුක්ඛ**න්ති විමිස්සකසුඛදුක්ඛං පීතිමිස්සකභාවතො. **කම්ම**න්ති පාපකම්මං. කම්මසීසෙන ඵලං වදති. කාමඤ්චෙත්ථ ''අබ්‍යාබජ්ඣං ලොකං උපපජ්ජතී''ති ආගතං, ''අබ්‍යාබජ්ඣා ඵස්සා ඵුසන්තී''ති පන වචනෙන ලොකුත්තරඵස්සාපි සඞ්ගය්හන්තීති **"තීණි සුචරිතානි ලොකියලොකුත්තරමිස්සකානි කථිතානී"**ති වුත්තං.

සඞ්ඛාරසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. බහුකාරසුත්තවණ්ණනා

24. චතුත්ථෙ **අවස්සයං ගතොති** වට්ටදුක්ඛපරිමුත්තියා අවස්සයො මය්හන්ති සරණගමනක්කමෙන උපගතො හොති. **සතන්තිකන්ති** සපරියත්තිධම්මං. **අග්ගහිතසරණපුබ්බස්සාති** අග්ගහිතපුබ්බසරණස්ස. **අකතාභිනිවෙසස්ස වසෙන වුත්තන්ති** තස්මිං අත්තභාවෙ න කතො සරණගමනාභිනිවෙසො යෙනාති අකතාභිනිවෙසො, තස්ස වසෙන වුත්තං. කාමං පුබ්බෙපි සරණදායකො ආචරියො වුත්තො, පබ්බජ්ජාදායකොපි සරණදායකොව. පුබ්බෙ පන උපාසකභාවාපාදකවසෙන සරණදායකො අධිප්පෙතො. ඉදං පන ගහිතපබ්බජ්ජස්ස සරණගමනං. පබ්බජා හි සවිසෙසං

සරණගමනන්ති පබ්බජ්ජාදායකො පුන වුත්තො. **එතෙති** පබ්බජ්ජාදායකාදයො. **දුවිධෙන පරිච්ඡින්නාති** ලොකියධම්මසම්පාපකො ලොකුත්තරධම්මසම්පාපකොති ද්විප්පකාරෙන පරිච්ඡින්නා, කතාභිනිවෙසඅකතාභිනිවෙසවසෙන වා. **උපරීති** පඨමමග්ගතො උපරි. **නෙව සක්කොතීති** ආචරියෙන කතස්ස උපකාරස්ස මහානුභාවත්තා තස්ස පතිකාරං නාම කාතුං න සක්කොති.

බහුකාරසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. වජිරූපමසුත්තවණ්ණනා

25. පඤ්චමෙ **අරුඉති** පුරාණං දුට්ඨවණං වුච්චති. ක-කාරො පදසන්ධිකරොති අරුකූපමං චිත්තං එතස්සාති **අරුකූපමචිත්තො** අප්පමත්තකස්සපි දුක්ඛස්ස අසහනතො. සෙසපදද්වයෙපි එසෙව නයො. **ඉත්තරකාලොභාසෙනාති** පරිත්තමෙව කාලො ඤාණොභාසවිරහෙන. **ලගතීති** කොධාසඞ්ගවසෙන කුප්පන්තො පුග්ගලො සම්මුඛා, ''කිං වදසී''තිආදිනා පරම්මුඛා ච උපනය්හනවසෙන ලගති, න තණ්හාසඞ්ගවසෙන. **කුප්පතීති** කුජ්ඣති. **බ්‍යාපජ්ජතීති** විපන්නචිත්තො හොති. **ථද්ධභාවං ආපජ්ජති** ඊසකම්පි මුදුත්තාභාවතො. **දුට්ඨාරුකොති** මංසලොහිතානං දුට්ඨභාවෙන පකතිභාවං ජහිත්වා ඨිතො දුට්ඨවණො. ''දුට්ඨාරුතා''තිපි පඨන්ති, තත්ථාපි තාකාරො පදසන්ධිකරො.

තස්සාති දුට්ඨාරුකස්ස. **සවනන්ති** අසුචිවිසන්දනං. **උද්ධුමාතස්ස වියාති** කොධෙන උද්ධං උද්ධං ධුමාතකස්ස විය කොධූපායාසස්ස අවිස්සජ්ජනතො. **චණ්ඩිකතස්සාති** කුපිතස්ස. එත්ථ ච කිඤ්චාපි හෙට්ඨිමමග්ගවජ්ඣාපි කිලෙසා තෙහි අනුප්පත්තිධම්මතං ආපාදිතත්තා සමුච්ඡින්නා, තථාපි තස්මිං සන්තානෙ අග්ගමග්ගස්ස අනුප්පන්නත්තා තත්ථ අප්පහීනාපි කිලෙසා අත්ථෙවාති කත්වා තෙසං ඤාණානං විජ්ජූපමතා වුත්තා, න තෙහි මග්ගෙහි පහීනානං කිලෙසානං අත්ථිභාවතොති දට්ඨබ්බං.

වජිරූපමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. සෙවිතබ්බසුත්තවණ්ණනා

26. ඡට්ඨෙ **උපසඞ්කමිතබ්බොති** කාලෙන කාලං උපසඞ්කමිතබ්බො. **අල්ලීයිතබ්බොති** ඡායාය විය විනා භාවනාය නිල්ලීයිතබ්බො. **පුනප්පුනං උපාසිතබ්බොති** අභිණ්හසො උපනිසීදිතබ්බො. **අනුද්දයාති** මෙත්තාපුබ්බභාගො. **උපසඞ්කමිතුං වට්ටතීති** ''එතස්ස සීලෙන අභිවුද්ධි භවිස්සතී''ති උපකාරත්ථං උපසෙවනාදි වට්ටති.

න පටිභඤ්ඤිස්සතීති ''අපෙහි, කිං එතෙනා''ති පටික්ඛෙපාභාවතො පියසීලත්තා න පටිභඤ්ඤිස්සති. **ඵාසු භවිස්සතීති** ද්වීසු හි සීලවන්තෙසු එකෙන සීලස්ස වණ්ණෙ කථිතෙ ඉතරො අනුමොදති. තෙන තෙසං කථා ඵාසු චෙව හොති පවත්තිනී ච. එකස්මිං පන දුස්සීලෙ සති දුස්සීලස්ස සීලකථා දුක්කථා, නෙව සීලකථා හොති, න ඵාසු හොති, න පවත්තිනී. දුස්සීලස්ස හි සීලකථා අඵාසු භවිස්සති. සීලකථාය වුත්තමත්ථං සමාධිපඤ්ඤාකථාසුපි අතිදිසති **''සමාධිපඤ්ඤාකථාසුපි එසෙව නයො''**ති. ද්වෙ හි සමාධිලාභිනො සමාධිකථං සප්පඤ්ඤා ච පඤ්ඤාකථං කථෙන්තා රත්තිං වා දිවසං වා අතික්කමන්තම්පි න ජානන්ති.

තත්ථ තත්ථ පඤ්ඤාය අනුග්ගහෙස්සාමීති තස්මිං තස්මිං අනුග්ගහෙතබ්බෙ පඤ්ඤාය සොධෙතබ්බෙ වඩ්ඪෙතබ්බෙ ච අධිකසීලං නිස්සාය උප්පන්නපඤ්ඤාය අනුග්ගහෙස්සාමීති අත්ථො. තඤ්ච අනුග්ගණ්හනං සීලස්ස අසප්පායානුපකාරධම්මෙ වජ්ජෙත්වා තප්පටිපක්ඛසෙවනෙන හොතීති ආහ **''සීලස්ස අසප්පායෙ''**තිආදි. සීලස්ස අසප්පායානුපකාරධම්මා නාම අනාචාරාගොචරාදයො, තප්පටිපක්ඛතො උපකාරධම්මා වෙදිතබ්බා. **තස්මිං තස්මිං ඨානෙති** තංතංසික්ඛාකොට්ඨාසපදට්ඨානෙ. **අනුග්ගණ්හාති නාමාති** අභින්නං අසංකිලිට්ඨං කත්වා අනුග්ගණ්හාති නාම. **ඛාරපරිස්සාවනෙති** රජකානං ඌසඛාරාදිඛාරපරිස්සාවනපටෙ. **හායතීති** සීලාදිනා පරිහායති. **සෙට්ඨං පුග්ගලන්ති** සීලාදිගුණෙහි සෙට්ඨං උත්තරිතරං උත්තමං පුග්ගලං.

සෙවිතබ්බසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. ජිගුච්ඡිතබ්බසුත්තවණ්ණනා

27. සත්තමෙ **අබ්භුග්ගච්ඡතීති** එත්ථ අභි-සද්දාපෙක්ඛාය ''න''න්ති සාමිඅත්ථෙ උපයොගවචනන්ති ආහ **''අස්සා''**ති ''තං ඛො පන භවන්ත''න්තිආදීසු විය. **පාපකො කිත්තිසද්දොති** ලාමකභාවෙන කථෙතබ්බසද්දො. **ගූථකූපො විය දුස්සීලායන්ති** එතෙන දුස්සීලස්ස ගූථසදිසත්තමෙව දස්සෙති. **වචනන්ති** අනිට්ඨවචනං. **පුරිමනයෙනෙවාති** ''ගූථකූපො විය දුස්සීලා''න්තිආදිනා පුබ්බෙ වුත්තනයෙන. **සුචිමිත්තොති** සීලාචාරසුද්ධියා සුචිමිත්තො. සහ අයන්ති පවත්තන්තීති **සහායාති** ආහ **''සහගාමිනො''**ති.

ජිගුච්ඡිතබ්බසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. ගූථභාණීසුත්තවණ්ණනා

28. අට්ඨමෙ **ගූථභාණීති** ගූථසදිසවචනත්තා ගූථභාණී. යථා හි ගූථං නාම මහාජනස්ස අනිට්ඨං හොති, එවමෙව ඉමස්ස පුග්ගලස්ස වචනං දෙවමනුස්සානං අනිට්ඨං හොති. **දුග්ගන්ධකථන්ති** කිලෙසාසුචිසංකිලිට්ඨතාය ගූථං විය දුග්ගන්ධවායනකථං. **පුප්ඵභාණීති** සුපුප්ඵසදිසවචනත්තා පුප්ඵභාණී . යථා හි ඵුල්ලානි වස්සිකානි වා අධිමුත්තිකානි වා මහාජනස්ස ඉට්ඨානි කන්තානි හොන්ති, එවමෙව ඉමස්ස පුග්ගලස්ස වචනං දෙවමනුස්සානං ඉට්ඨං හොති කන්තං. **පුප්ඵානි වියාති** චම්පකසුමනාදිසුගන්ධපුප්ඵානි විය. **සුගන්ධකථන්ති** සුචිගන්ධවායනකථං කිලෙසදුග්ගන්ධාභාවතො. **මධුභාණීති** එත්ථ ''මුදුභාණී''තිපි පඨන්ති. උභයත්ථාපි හි මධුරවචනොති අත්ථො. යථා හි චතුමධුරං නාම මධුරං පණීතං, එවමෙව ඉමස්ස පුග්ගලස්ස වචනං දෙවමනුස්සානං මධුරං හොති. **මධුරකථන්ති** කණ්ණසුඛතාය පෙමනීයතාය ච සද්දතො අත්ථතො ච මධුරසභාවකථං. **අත්තහෙතු වාති** අත්තනො වා හත්ථපාදාදිච්ඡෙදනහරණහෙතු. **පරහෙතු වාති** එත්ථාපි එසෙව නයො. තෙනාහ **''අත්තනො වා''**තිආදි.

''නෙලඞ්ගොති ඛො, භන්තෙ, සීලානමෙතං අධිවචන''න්ති **සුත්තෙ** (සං. නි. 4.347) ආගතත්තා වුත්තං **''එත්ථ වුත්තසීලං වියා''**ති. **පූරෙති** ගුණානං පාරිපූරියං. **සුකුමාරාති** අඵරුසතාය මුදුකා කොමලා. **පුරස්සාති** එත්ථ **පුර**-සද්දො තන්නිවාසිවාචකො දට්ඨබ්බො ''ගාමො ආගතො''තිආදීසු විය. තෙනාහ **''නගරවාසීන''**න්ති. මනං අප්පායති වඩ්ඪෙතීති **මනාපා.** තෙනාහ **''චිත්තවුද්ධිකරා''**ති.

ගූථභාණීසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. අන්ධසුත්තවණ්ණනා

29. නවමෙ **අන්ධොතිආදීසු** පාළිපදෙසු පඨමො දිට්ඨධම්මිකභොගසංහරණපඤ්ඤාචක්ඛුනො ච සම්පරායිකත්ථසාධනපඤ්ඤාචක්ඛුනො ච අභාවා ''අන්ධො''ති වුච්චති දුතියොපි, තතියො පන ද්වින්නම්පි භාවා ''ද්විචක්ඛූ''ති වුච්චති. **පඤ්ඤාචක්ඛූති** ආයකොසල්ලභූතා පඤ්ඤාචක්ඛු. තෙනාහ **''ඵාතිං කරෙය්‍යා''**ති. **අධමුත්තමෙති** අධමෙ චෙව උත්තමෙ ච. **පටිපක්ඛවසෙනාති** පටිපක්ඛස්ස අත්ථිතාවසෙන. **සුක්කසප්පටිභාගාති** සුක්කධම්මෙහි පහායකෙහි සප්පටිභාගාති ජානෙය්‍ය. **කණ්හසප්පටිභාගාති** කණ්හධම්මෙහි පහාතබ්බෙහි සප්පටිභාගාති ජානෙය්‍ය.

තථාජාතිකාති යාදිසෙහි සපුත්තදාරපරිජනසඤ්ඤාතිමිත්තබන්ධවග්ගං අත්තානං සුඛෙති පීණෙති, තාදිසා භොගාපි න සන්ති. **පුඤ්ඤානි ච න කරොතීති** සමණබ්‍රාහ්මණකපණද්ධිකයාචකානං සන්තප්පනවසෙන පුඤ්ඤානි න කරොති. **උභයත්ථාති** උභයස්මිං ලොකෙ, උභයස්මිං වා අත්ථෙති විග්ගහොති දස්සෙන්තො **''ඉධලොකෙ''**තිආදිමාහ. **උභයෙනාති** වුත්තමත්ථං යොජෙත්වා දස්සෙතුං **''කථ''**න්තිආදි වුත්තං. **යස්මිං ඨානෙති** යස්මිංයෙව ඨානෙ. **න සොචතීති** සොකහෙතූනං තත්ථ අභාවතො න සොචති.

අන්ධසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. අවකුජ්ජසුත්තවණ්ණනා

30. දසමෙ **අවකුජ්ජපඤ්ඤොති** නික්කුජ්ජපඤ්ඤො. තෙනාහ **''අධොමුඛපඤ්ඤො''**ති. **පුබ්බපට්ඨපනාති** පඨමාරම්භො. **සන්නිට්ඨානන්ති** කථාපරියොසානං. **අප්පනාති** දෙසනාය නිට්ඨාපනං. අනෙකෙ වා අනුසන්ධියොති යොජෙතබ්බං. **සමාධි වාතිආදීසු** ලොකුත්තරධම්මා පරමත්ථතො සාසනන්ති තදත්ථොපාදකසමාධි තස්ස ආදීති වුත්තො, තදාසන්නත්තා විපස්සනා, තස්ස මූලභාවෙන එකදෙසත්තා මග්ගො.

සාසනස්ස පාරිපූරිසුද්ධියො නාම සත්ථාරා දෙසිතනියාමෙනෙව සිද්ධා, තා පනෙත්ථ කථෙන්තස්ස වසෙන ගහෙතබ්බාති දස්සෙතුං **''අනූනං කත්වා දෙසෙන්තී''**ති, **''නිග්ගණ්ඨිං කත්වා දෙසෙන්තී''**ති ච වුත්තං. තත්ථ **නිජ්ජටන්ති** නිග්ගුම්බං අනාකුලං. **නිග්ගණ්ඨින්ති** ගණ්ඨිට්ඨානරහිතං සුවිඤ්ඤෙය්‍යං කත්වා.

ආකිණ්ණානීති ආකිරිත්වා සංකිරිත්වා ඨපිතානීති අත්ථො. තෙනාහ **''පක්ඛිත්තානී''**ති. **උච්ඡඞ්ගො විය උච්ඡඞ්ගපඤ්ඤො පුග්ගලො දට්ඨබ්බොති** උච්ඡඞ්ගසදිසපඤ්ඤතාය උච්ඡඞ්ගපඤ්ඤො. එවං පඤ්ඤා විය පුග්ගලොපි උච්ඡඞ්ගො විය හොති, තස්මිං ධම්මානං අචිරට්ඨානතොති අධිප්පායෙන වුත්තං. යථා ච උච්ඡඞ්ගසදිසා පඤ්ඤා, එවං නික්කුජ්ජකුම්භසදිසා පඤ්ඤා එවාති දට්ඨබ්බා.

සංවිදහනපඤ්ඤායාති ''එවං කතෙ ඉදං නාම භවිස්සතී''ති එවං තංතංඅත්ථකිච්චං සංවිධාතුං සමත්ථතාය විචාරණපඤ්ඤාය රහිතො. **සෙය්‍යොති** සෙට්ඨො පාසංසො. **පුබ්බභාගපටිපදන්ති** චිත්තවිසුද්ධිආදිකං අරියමග්ගස්ස

අධිගමාය පුබ්බභාගපටිපත්තිං.

අවකුජ්ජසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පුග්ගලවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. දෙවදූතවග්ගො

1. සබ්‍රහ්මකසුත්තවණ්ණනා

31. චතුත්ථස්ස පඨමෙ **සබ්‍රහ්මකානීති** සසෙට්ඨකානි. **යෙසන්ති** යෙසං කුලානං. **පුත්තානන්ති** පුත්තෙහි. පූජිතසද්දයොගෙන හි ඉදං කරණත්ථෙ සාමිවචනං. **තෙනාති** ආහාරාදිනා. **පටිජග්ගිතා ගොපිතාති** යථාකාලං තස්ස තස්ස දාතබ්බස්ස දානෙන වෙය්‍යාවච්චස්ස ච කරණෙන පටිජග්ගිතා චෙව උප්පන්නානත්ථප්පහරණෙන ගොපිතා ච හොන්ති. **තෙසන්ති** මාතාපිතූනං. **බ්‍රහ්මාදිභාවසාධනත්ථන්ති** තෙසං ගුණානං අත්ථිතාය ලොකෙ බ්‍රහ්මා නාම වුච්චති, ආචරියො නාම වුච්චති, ආහුනෙය්‍යො නාම වුච්චති, තෙ මාතාපිතූනං පුත්තකං පටිලභන්තීති දස්සනවසෙන නෙසං බ්‍රහ්මාදිභාවසාධනත්ථං ''බහුකාරා''ති, වත්වා තං තෙසං බහුකාරතං නානාකාරතො දස්සෙතුං **''ආපාදකා''**තිආදි වුත්තං. මාතාපිතරො හි පුත්තානං ජීවිතස්ස ආපාදකා, සරීරස්ස පොසකා, ආචාරසමාචාරානං සික්ඛාපකා සකලස්සපි ඉමස්ස ලොකස්ස දස්සෙතාරො. තෙනාහ **''පුත්තානං හී''**තිආදි. ඉට්ඨාරම්මණං තාව තෙ දස්සෙන්තු, අනිට්ඨාරම්මණං කථන්ති? තම්පි දස්සෙතබ්බමෙව වජ්ජනීයභාවජානාපනත්ථං.

අවිජහිතා හොන්තීති තාසං භාවනාය බ්‍රහ්මානං බ්‍රහ්මලොකෙ උප්පන්නත්තා අවිජහිතා හොන්ති භාවනා. **ලොභනීයවයස්මිං** පඨමයොබ්බනෙ අතිවිය මුදුභාවප්පත්තදස්සනත්ථං **සතවිහත**ග්ගහණං. **පාටියෙක්කන්ති** විසුං. **ඉමිනා කාරණෙනාති** ඉමිනා යථාවුත්තෙන පුත්තෙසු පවත්තිතෙහි අතික්කමෙන මෙත්තාදිසමුප්පත්තිසඞ්ඛාතෙන කාරණෙන.

ථරුසිප්පන්ති අසිසත්තිකුන්තකලාපාදිආයුධසිප්පං. **මුද්දාගණනාති** අඞ්ගුලිසංකොචනාදිනා හත්ථමුද්දාය ගණනා. **ආදිසද්දෙන** පාණාදීනං සඞ්ගහො. **පච්ඡාචරියා නාම** මාතාපිතූනං සන්තිකෙ උග්ගහිතගහට්ඨවත්තස්සෙව පුග්ගලස්ස යථාසකං හත්ථාචරියාදීනං සිප්පග්ගාහාපනන්ති කත්වා සබ්බපඨමං ආචරියා නාමාති යොජෙතබ්බං. ආනීය හුතං **ආහුතං**. පකාරෙහි හුතං **පාහුතං. අභිසඞ්ඛතන්ති** තස්සෙව වෙවචනං.

නමො කරෙය්‍යාති සායං පාතං උපට්ඨානං ගන්ත්වා ''ඉදං මය්හං උත්තමපුඤ්ඤක්ඛෙත්ත''න්ති නමක්කාරං කරෙය්‍ය. **තාය නං පාරිචරියායාති** එත්ථ නන්ති නිපාතමත්තං, යථාවුත්තපරිචරණෙනාති අත්ථො . අථ වා **පාරිචරියායාති** භරණකිච්චකරණකුලවංසප්පතිට්ඨාපනාදිනා පඤ්චවිධඋපට්ඨානෙන. වුත්තඤ්හෙතං –

> ''පඤ්චහි ඛො, ගහපතිපුත්ත, ඨානෙහි පුත්තෙන පුරත්ථිමා දිසා මාතාපිතරො පච්චුපට්ඨාතබ්බා – 'භතො නෙසං භරිස්සාමි, කිච්චං නෙසං කරිස්සාමි, කුලවංසං ඨපෙස්සාමි, දායජ්ජං පටිපජ්ජාමි, අථ වා පන පෙතානං කාලකතානං දක්ඛිණං අනුප්පදස්සාමී'ති. ඉමෙහි ඛො, ගහපතිපුත්ත, පඤ්චහි ඨානෙහි පුත්තෙන පුරත්ථිමා දිසා මාතාපිතරො පච්චුපට්ඨිතා පඤ්චහි ඨානෙහි පුත්තං අනුකම්පන්ති, පාපා නිවාරෙන්ති, කල්‍යාණෙ නිවෙසෙන්ති, සිප්පං සික්ඛාපෙන්ති, පතිරූපෙන දාරෙන සංයොජෙන්ති, සමයෙ දායජ්ජං නිය්‍යාදෙන්තී''ති (දී. නි. 3.267).

අපිච යො මාතාපිතරො තීසු වත්ථූසු අභිප්පසන්නෙ කත්වා සීලෙසු වා පතිට්ඨාපෙත්වා පබ්බජ්ජාය වා නියොජෙත්වා උපට්ඨහති, අයං මාතාපිතුපට්ඨාකානං අග්ගොති වෙදිතබ්බො. සා පනායං පාරිචරියා පුත්තස්ස උභයලොකහිතසුඛාවහාති තං දස්සෙතුං **''ඉධෙව නං පසංසන්ති, පෙච්ච සග්ගෙ පමොදතී''**ති වුත්තං. **පසංසන්තීති** ''අයං පුග්ගලො මත්තෙය්‍යො පෙත්තෙය්‍යො සග්ගසංවත්තනියං පටිපදං පූරෙතී''ති ඉධෙව නං පසංසන්ති. **ආමොදති** ආදිතො පට්ඨාය මොදප්පත්තියා. **පමොදති** නානප්පකාරමොදසම්පවත්තියා.

සබ්‍රහ්මකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. ආනන්දසුත්තවණ්ණනා

32. දුතියෙ **තථාජාතිකොති** තථාසභාවො. **චිත්තෙකග්ගතාලාභොති** චිත්තෙකග්ගතාය අධිගමො. රූපමෙව කිලෙසුප්පත්තියා කාරණභාවතො **රූපනිමිත්තං**. එස නයො සෙසෙසුපි. **සස්සතාදිනිමිත්තන්ති** සස්සතුච්ඡෙදභාවනිමිත්තං. **පුග්ගලනිමිත්තන්ති** පුග්ගලාභිනිවෙසනනිමිත්තං. **ධම්මනිමිත්තන්ති** ධම්මාරම්මණසඞ්ඛාතං නිමිත්තං. ''සියා නු ඛො, භන්තෙ''ති ථෙරෙන පුට්ඨො භගවා ''සියා''ති අවොච ලොකුත්තරසමාධිප්පටිලාභං සන්ධාය. සො හි නිබ්බානං සන්තං පණීතන්ති ච පස්සති. තෙනාහ **''ඉධානන්දා''**තිආදි.

නිබ්බානං සන්තන්ති සමාපත්තිං අප්පෙත්වාති නිබ්බානං සන්තන්ති ආභුජිත්වා ඵලසමාපත්තිං අප්පෙත්වා . **දිවසම්පී**තිආදිනා අසඞ්ඛතාය ධාතුයා අච්චන්තසන්තපණීතාදිභාවං දස්සෙති. **අට්ඨවිධෙති** ''සන්තං පණීතං සබ්බසඞ්ඛාරසමථො සබ්බූපධිපටිනිස්සග්ගො තණ්හාක්ඛයො විරාගො නිරොධො නිබ්බාන''න්ති එවං අට්ඨවිධෙ ආභොගසඤ්ඤිතෙ සමන්නාහාරෙ. නිද්ධාරණෙ චෙතං භුම්මං. **ඉමස්මිං ඨානෙ…පෙ…. ලබ්භන්තෙවාති** ''ඉධානන්ද,

භික්ඛුනො එවං හොතී''ති ආගතෙ ඉමස්මිං සුත්තප්පදෙසෙ එකොපි ආභොගසමන්නාහාරො වෙපි සබ්බෙ අට්ඨපි ආභොගසමන්නාහාරා ලබ්භන්තෙව සමන්නාහරතං අත්ථාවහත්තා.

ඤාණෙන ජානිත්වාති විපස්සනාඤාණසහිතෙන මග්ගඤාණෙන ජානිත්වා. **පරානි ච ඔපරානි ච** චක්ඛාදීනි ආයතනානි. **සන්තතායාති** පටිප්පස්සද්ධිතාය. **කායදුච්චරිතාදිධූමවිරහිතොති** කායදුච්චරිතාදි එව සන්තාපනට්ඨෙන ධූමො, තෙන විරහිතො. **අනීඝොති** අපාපො. **ජාතිජරාගහණෙනෙව බ්‍යාධිමරණම්පි ගහිතමෙවාති** තබ්භාවභාවතොති වුත්තං.

ආනන්දසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. සාරිපුත්තසුත්තවණ්ණනා

33. තතියෙ, ''සාරිපුත්ත, මයා සංඛිත්තෙන දෙසිතං ධම්මං තාදිසෙනපි න සුකරං විඤ්ඤාතු''න්ති ඉමිනා අධිප්පායෙනෙව වදන්තො ථෙරස්ස ඤාණං සබ්බමතික්කමං. **අඤ්ඤාතාරො ච දුල්ලභාති** හි ඉමිනා සාමඤ්ඤවචනෙන සාරිපුත්තත්ථෙරම්පි අන්තොගධං කත්වා දස්සෙන්තො තෙනපි අත්තනො දෙසනාය දුප්පටිවිද්ධභාවං දස්සෙති.

සම්මාති හෙතුනා කාරණෙන. තෙනාහ **''උපායෙනා''**තිආදි. **මානාභිසමයාති** මානස්ස දස්සනාභිසමයා. පහානාභිසමයොති ච දස්සනාභිසමයොති ච පරිඤ්ඤාභිසමයො වුත්තො. අරහත්තමග්ගො හි පරිඤ්ඤාකිච්චසිද්ධියා කිච්චවසෙන මානං පස්සති, අසම්මොහප්පටිවෙධවසෙනාති වුත්තං හොති, අයමස්ස දස්සනාභිසමයො. තෙන දිට්ඨො පන පහානාභිසමයො ච. දස්සනාභිසමයෙන හි පරිඤ්ඤාභිසමයමෙව පහීයති. දිට්ඨවිසෙන දිට්ඨසත්තානං ජීවිතං විය අයමස්ස පහානාභිසමයො . **අට්ඨකථායං** පන පහානාභිසමයස්ස දස්සනාභිසමයනානන්තරියකත්තා ''පහානාභිසමයෙන''ඉච්චෙව වුත්තං. පහානාභිසමයෙ හි ගහිතෙ දස්සනාභිසමයො ගහිතොව හොති.

අන්තමකාසි දුක්ඛස්සාති අරහත්තමග්ගෙන මානස්ස පහීනත්තා යෙ ඉමෙ ''කායබන්ධනස්ස අන්තො ජීරති (චූළව. 278), හරිතන්තං වා''ති (ම. නි. 1.304) එවං වුත්තඅන්තිමමරියාදන්තො ච ''අන්තමිදං, භික්ඛවෙ, ජීවිකාන''න්ති (සං. නි. 3.80; ඉතිවු. 91) එවං වුත්තලාමකන්තො ච ''සක්කායො එකො අන්තො''ති (සං. නි. 3.103) එවං වුත්තකොට්ඨාසන්තො ච ''එසෙවන්තො දුක්ඛස්ස සපච්චයසඞ්ඛයා''ති එවං වුත්තකොට්ඨාසන්තො චාති චත්තාරො අන්තා, තෙසු සබ්බස්සෙව වට්ටදුක්ඛස්ස අදුං චතුත්ථකොටිසඞ්ඛාතං අන්තමකාසි, පරිච්ඡෙදං පරිවටුමං අකාසි, අන්තිමසමුදයමත්තාවසෙසං දුක්ඛමකාසීති වුත්තං හොති. තෙනාහ **''වට්ටදුක්ඛස්ස අන්තමකාසී''**ති.

නනු ච ''පහාන''න්ති ඉමස්ස නිද්දෙසෙ නිබ්බානං ආගතං? ඉධ පටිප්පස්සද්ධිප්පහානසඞ්ඛාතං අරහත්තඵලං වුත්තං, තස්මා නිද්දෙසෙනායං වණ්ණනා විරුජ්ඣතීති ආහ **''නිද්දෙසෙ පනා''**තිආදි. **තත්ථ තානි පදානි ආගතානීති** තස්මිං නිද්දෙසෙ ''පහානං වූපසමං පටිනිස්සග්ග''න්තිආදීනි (චූළනි. 75 උදයමාණවපුච්ඡානිද්දෙසො) පදානි ආගතානි.

ධම්මතක්කපුරෙජවන්ති ඉමිනා තස්මිං චතුත්ථජ්ඣානවිමොක්ඛෙ ඨත්වා ඣානඞ්ගානි විපස්සිත්වා අධිගතං අරහත්තවිමොක්ඛං වදති. අරහත්තවිමොක්ඛස්ස හි මග්ගසම්පයුත්තසම්මාසඞ්කප්පසඞ්ඛාතො ධම්මතක්කො පුරෙජවො හොති.

සාරිපුත්තසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. නිදානසුත්තවණ්ණනා

34. චතුත්ථෙ **පිණ්ඩකරණත්ථායාති** ආයූහනවසෙන රාසිකරණත්ථාය. **අභින්නානීති** එකදෙසෙනපි අඛණ්ඩිතානි. භින්නකාලතො පට්ඨාය හි බීජං බීජකිච්චාය න උපකප්පති. **අපූතීනීති** උදකතෙමනෙන පූතිභාවං න උපගතානි. පූතිබීජඤ්හි බීජත්ථාය න උපකප්පති. තෙනාහ **''පූතිභාවෙන අබීජත්තං අප්පත්තානී''**ති. **න වාතෙන න ච ආතපෙන හතානීති** වාතෙන ච ආතපෙන ච න හතානි, නිරොජතං න පාපිතානි. නිරොජඤ්හි කසටබීජං බීජත්ථාය න උපකප්පති. **සාරාදානීති** තණ්ඩුලසාරස්ස ආදානතො සාරාදානි. නිස්සාරඤ්හි බීජං බීජත්ථාය න උපකප්පති. තෙනාහ **''ගහිතසාරානී''**ති, පතිට්ඨිතසාරානීති අත්ථො. **සන්නිචයභාවෙන සුඛං සයිතානීති** චත්තාරො මාසෙ කොට්ඨපක්ඛිත්තනියාමෙනෙව සුඛසයිතානි.

කම්මවිභත්තීති කම්මවිභාගො. දිට්ඨධම්මො වුච්චති පච්චක්ඛභූතො පච්චුප්පන්නො අත්තභාවො, තත්ථ වෙදිතබ්බඵලං කම්මං **දිට්ඨධම්මවෙදනීයං**. පච්චුප්පන්නභවතො අනන්තරං වෙදිතබ්බඵලං කම්මං **උපපජ්ජවෙදනීයං. අපරපරියායවෙදනීයන්ති** දිට්ඨධම්මානන්තරභවතො අඤ්ඤස්මිං අත්තභාවපරියායෙ අත්තභාවපරිවත්තෙ වෙදිතබ්බඵලං කම්මං. පටිපක්ඛෙහි අනභිභූතතාය පච්චයවිසෙසෙන පටිලද්ධවිසෙසතාය ච බලවභාවප්පත්තා තාදිසස්ස පුබ්බාභිසඞ්ඛාරස්ස වසෙන සාතිසයා හුත්වා පවත්තා පඨමජවනචෙතනා තස්මිංයෙව අත්තභාවෙ ඵලදායිනී **දිට්ඨධම්මවෙදනීයකම්මං නාම**. සා හි වුත්තාකාරෙන බලවතී ජවනසන්තානෙ ගුණවිසෙසයුත්තෙසු

උපකාරානුපකාරවසප්පවත්තියා ආසෙවනාලාභෙන අප්පවිපාකතාය ච පඨමජවනචෙතනා ඉතරද්වයං විය පවත්තසන්තානුපරමාපෙක්ඛං ඔකාසලාභාපෙක්ඛඤ්ච කම්මං න හොතීති ඉධෙව පුප්ඵමත්තං විය පවත්තිවිපාකමත්තං ඵලං දෙති. **තථා අසක්කොන්තන්ති** කම්මස්ස විපාකදානං නාම උපධිප්පයොගාදිපච්චයන්තරසමවායෙනෙව හොතීති තදභාවතො තස්මිංයෙව අත්තභාවෙ විපාකං දාතුං අසක්කොන්තං. **අහොසිකම්මන්ති** අහොසි එව කම්මං, න තස්ස විපාකො අහොසි අත්ථි භවිස්සති චාති එවං වෙදිතබ්බං කම්මං.

අත්ථසාධිකාති දානාදිපාණාතිපාතාදිඅත්ථස්ස නිප්ඵාදිකා. කා පන සාති ආහ **"සත්තමජවනචෙතනා"**ති. සා හි සන්නිට්ඨාපකචෙතනා වුත්තනයෙන පටිලද්ධවිසෙසා පුරිමජවනචෙතනාහි ලද්ධාසෙවනා ච සමානා අනන්තරත්තභාවෙ විපාකදායිනී **උපපජ්ජවෙදනීයකම්මං නාම. පුරිමඋපමායයෙවාති** මිගලුද්දකොපමායයෙව.

සති සංසාරප්පවත්තියාති ඉමිනා අසති සංසාරප්පවත්තියං අහොසිකම්මපක්ඛෙ තිට්ඨති විපච්චනොකාසස්ස අභාවතොති දීපෙති. **යං ගරුකන්ති** යං අකුසලං මහාසාවජ්ජං, කුසලඤ්ච මහානුභාවං කම්මං. කුසලං වා හි හොතු අකුසලං වා, යං ගරුකං මාතුඝාතාදිකම්මං වා මහග්ගතකම්මං වා, තදෙව පඨමං විපච්චති. තෙනාහ **"කුසලාකුසලෙසු පනා"**තිආදි. **යං බහුලන්ති** යං බහුලං අභිණ්හසො කතං සමාසෙවිතං. තෙනාහ **"කුසලාකුසලෙසු පන යං බහුලං හොති"**තිආදි. **යදාසන්නං නාම** මරණකාලෙ අනුස්සරිතං කම්මං, ආසන්නකාලෙ කතෙ පන වත්තබ්බමෙව නත්ථීති ආහ **"යං පන කුසලාකුසලෙසු ආසන්නමරණෙ"**තිආදි. **අනුස්සරිතුන්ති** පරිබ්‍යත්තභාවෙන අනුස්සරිතුං.

තෙසං අභාවෙති තෙසං යංගරුකාදීනං තිණ්ණං කම්මානං අභාවෙ. **යත්ථ කත්ථචි විපාකං දෙතීති** පටිසන්ධිජනකවසෙන විපාකං දෙති. පටිසන්ධිජනකවසෙන හි ගරුකාදිකම්මචතුක්කං වුත්තං. තත්ථ ගරුකං සබ්බපඨමං විපච්චති, ගරුකෙ අසති බහුලීකතං, තස්මිං අසති යදාසන්නං , තස්මිං අසති ''කටත්තා වා පනා''ති වුත්තං පුරිමජාතීසු කතකම්මං විපච්චති. බහුලාසන්නපුබ්බකතෙසු ච බලාබලං ජානිතබ්බං. පාපතො පාපන්තරං කල්‍යාණඤ්ච, කල්‍යාණතො කල්‍යාණන්තරං පාපඤ්ච බහුලීකතං. තතො මහතොව පුබ්බකතාදි අප්පඤ්ච බහුලානුස්සරණෙන විප්පටිසාරාදිජනනතො, පටිපක්ඛස්ස අපරිපුණ්ණතාය ආරද්ධවිපාකස්ස කම්මස්ස කම්මසෙසස්ස වා අපරපරියායවෙදනීයස්ස අපරික්ඛීණතාය සන්තතියා පරිණාමවිසෙසතොති තෙහි තෙහි කාරණෙහි ආයූහිතඵලං පඨමං විපච්චති. **මහානාරදකස්සපජාතකෙ** (ජා. 2.22.1153 ආදයො) විදෙහරඤ්ඤො සෙනාපති අලාතො, බීජකො දාසො, රාජකඤ්ඤා රුචා ච එත්ථ නිදස්සනං. තථා හි වුත්තං භගවතා –

> ''තත්‍රානන්ද, ය්වායං පුග්ගලො ඉධ පාණාතිපාතී…පෙ…. මිච්ඡාදිට්ඨී. කායස්ස භෙදා පරං මරණා අපායං දුග්ගතිං විනිපාතං නිරයං උපපජ්ජති, පුබ්බෙ වාස්ස තං කතං හොති පාපකම්මං දුක්ඛවෙදනීයං, පච්ඡා වාස්ස තං කතං හොති පාපකම්මං දුක්ඛවෙදනීයං, මරණකාලෙ වාස්ස හොති මිච්ඡාදිට්ඨි සමත්තා සමාදින්නා, තෙන සො කායස්ස භෙදා පරං මරණා අපායං දුග්ගතිං විනිපාතං නිරයං උපපජ්ජතී''ති –

ආදි . සබ්බං **මහාකම්මවිභඞ්ගසුත්තං** (ම. නි. 3.303) විත්ථාරෙතබ්බං. කිං බහුනා. යං තං තථාගතස්ස මහාකම්මවිභඞ්ගඤාණං, තස්සෙවායං විසයො, යදිදං තස්ස තස්ස කම්මස්ස තෙන තෙන කාරණෙන පුබ්බාපරවිපාකතා සමත්ථීයති.

ඉදානි ජනකාදිකම්මචතුක්කං විභජන්තො **"ජනකං නාමා"**තිආදිමාහ. **පවත්තිං න ජනෙතීති** පවත්තිවිපාකං න ජනෙති. පඨමනයෙ ජනකකම්මස්ස පටිසන්ධිවිපාකමත්තස්සෙව වුත්තත්තා තස්ස පවත්තිවිපාකදායකත්තම්පි අනුජානන්තො **"අපරො නයො"**තිආදිමාහ. තත්ථ පටිසන්ධිදානාදිවසෙන විපාකසන්තානස්ස නිබ්බත්තකං **ජනකං.** සුඛදුක්ඛසන්තානස්ස නාමරූපප්පබන්ධස්ස වා චිරතරං පවත්තිහෙතුභූතං **උපත්ථම්භකං.** තෙනාහ **"සුඛදුක්ඛං උපත්ථම්භෙති, අද්ධානං පවත්තෙති"**ති. **උපපීළකං** සුඛදුක්ඛප්පබන්ධෙ පවත්තමානෙ සණිකං සණිකං හාපෙති. තෙනාහ **"සුඛදුක්ඛං පීළෙති බාධෙති, අද්ධානං පවත්තිතුං න දෙති"**ති.

වාතකාළකො මහල්ලකො චොරෙ ඝාතෙතුං න සක්කොතීති සො කිර මහල්ලකකාලෙ එකප්පහාරෙන සීසං ඡින්දිතුං න සක්කොති, ද්වෙ තයො වාරෙ පහරන්තො මනුස්සෙ කිලමෙති, තස්මා තෙ එවමාහංසු. **අනුලොමිකං ඛන්තිං පටිලභිත්වාති** සොතාපත්තිමග්ගස්ස ඔරතො අනුලොමිකං ඛන්තිං ලභිත්වා . **තරුණවච්ඡාය ගාවියා මද්දිත්වා ජීවිතක්ඛයං පාපිතොති** එකා කිර යක්ඛිනී ධෙනුවෙසෙන ආගන්ත්වා උරෙ පහරිත්වා මාරෙසි, තං සන්ධායෙතං වුත්තං. නගරෙ භවො **නාගරියො.**

ඝාතෙත්වාති උපච්ඡින්දිත්වා. කම්මස්ස උපච්ඡින්දනං නාම තස්ස විපාකප්පටිබාහනමෙවාති ආහ **"තස්ස විපාකං පටිබාහිත්වා"**ති. තඤ්ච අත්තනො විපාකුප්පත්තියා ඔකාසකරණන්ති වුත්තං **"අත්තනො විපාකස්ස ඔකාසං කරොති"**ති. විපච්චනාය කතොකාසං කම්මං විපක්කම්මෙව නාම හොතීති ආහ **"එවං පන කම්මෙන කතෙ ඔකාසෙ තං විපාකං උප්පන්නං නාම වුච්චති"**ති. උපපීළකං අඤ්ඤස්ස විපාකං උපච්ඡින්දති, න සයං අත්තනො විපාකං දෙති. උපඝාතකං පන දුබ්බලකම්මං උපච්ඡින්දිත්වා අත්තනො විපාකං උප්පාදෙතීති අයමෙතෙසං විසෙසො. කිඤ්චි බහ්වාබාධතාදිපච්චයූපසන්නිපාතෙන විපාකස්ස විබාධකං උපපීළකං, තථා විපාකස්සෙව උපච්ඡෙදකං. උපඝාතකකම්මං පන උපඝාතෙත්වා අත්තනො විපාකස්ස ඔකාසකරණෙන විපච්චනෙ සති ජනකමෙව සියා.

ජනකාදිභාවො නාම විපාකං පති ඉච්ඡිතබ්බො, න කම්මං පතීති විපාකස්සෙව උපඝාතකතා යුත්තා විය දිස්සති, වීමංසිතබ්බං.

අපරො නයො – යස්මිං කම්මෙ කතෙ පටිසන්ධියං පවත්තෙ ච විපාකකටත්තාරූපානං උප්පත්ති හොති, තං **ජනකං**. යස්මිං පන කතෙ අඤ්ඤෙන ජනිතස්ස ඉට්ඨස්ස වා අනිට්ඨස්ස වා ඵලස්ස විබාධකවිච්ඡෙදකපච්චයානුප්පත්තියා උපබ්‍රූහනපච්චයුප්පත්තියා ජනකසාමත්ථියානුරූපං පරිසුද්ධිචිරතරප්පබන්ධා හොති, තං **උපත්ථම්භකං**. ජනකෙන නිබ්බත්තිතං කුසලඵලං වා අකුසලඵලං වා යෙන පච්චනීකභූතෙන රොගධාතුවිසමතාදිනිමිත්තතාය විබාධයති, තං **උපපීළකං**. යෙන පන කම්මුනා ජනකසාමත්ථියවසෙන චිරතරප්පබන්ධාරහම්පි සමානං ඵලං විච්ඡෙදකපච්චයුප්පත්තියා උපහඤ්ඤති විච්ඡිජ්ජති, තං **උපඝාතක**න්ති අයමෙත්ථ සාරො.

තත්ථ කෙචි දුතියස්ස කුසලභාවං ඉත්ථත්තමාගතස්ස අප්පාබාධදීඝායුකතාසංවත්තනවසෙන, පච්ඡිමානං ද්වින්නං අකුසලභාවං බහ්වාබාධඅප්පායුකතාසංවත්තනවසෙන වණ්ණෙන්ති. තථා ච වුත්තං මජ්ඣිමනිකායෙ **චූළකම්මවිභඞ්ගසුත්තවණ්ණනායං** (ම. නි. අට්ඨ. 3.290) –

‘‘චත්තාරි හි කම්මානි – උපපීළකං, උපච්ඡෙදකං, ජනකං, උපත්ථම්භකන්ති. බලවකම්මෙන හි නිබ්බත්තං පවත්තෙ උපපීළකං ආගන්ත්වා අත්ථතො එවං වදති නාම ‘සචාහං පඨමතරං ජානෙය්‍යං, න තෙ ඉධ නිබ්බත්තිතුං දදෙය්‍යං, චතූසුයෙව තං අපායෙසු නිබ්බත්තාපෙය්‍යං. හොතු, ත්වං යත්ථ කත්ථචි නිබ්බත්ත, අහං උපපීළකකම්මං නාම තං පීළෙත්වා නිරොජං නියූසං කසටං කරිස්සාමී’ති. තතො පට්ඨාය තං තාදිසං කරොති. කිං කරොති? පරිස්සයං උපනෙති, භොගෙ විනාසෙති.

‘‘තත්ථ දාරකස්ස මාතුකුච්ඡියං නිබ්බත්තකාලතො පට්ඨාය මාතු අස්සාදො වා සුඛං වා න හොති, මාතාපිතූනං පීළාව උප්පජ්ජති. එවං පරිස්සයං උපනෙති. දාරකස්ස පන මාතුකුච්ඡිම්හි නිබ්බත්තකාලතො පට්ඨාය ගෙහෙ භොගා උදකං පත්වා ලොණං විය රාජාදීනං වසෙන නස්සන්ති, කුම්භදොහනධෙනුයො ඛීරං න දෙන්ති, සූරතා ගොණා චණ්ඩා හොන්ති, කාණා හොන්ති, ඛඤ්ජා හොන්ති, ගොමණ්ඩලෙ රොගො පතති, දාසාදයො වචනං න කරොන්ති, වාපිතං සස්සං න ජායති, ගෙහගතං ගෙහෙ, අරඤ්ඤගතං අරඤ්ඤෙ නස්සති, අනුපුබ්බෙන ඝාසච්ඡාදනමත්තං දුල්ලභං හොති, ගබ්භපරිහාරො න හොති, විජාතකාලෙ මාතු ථඤ්ඤං ඡිජ්ජති, දාරකො පරිහාරං අලභන්තො පීළිතො නිරොජො නියූසො කසටො හොති. ඉදං උපපීළකකම්මං නාම.

‘‘දීඝායුකකම්මෙන පන නිබ්බත්තස්ස උපච්ඡෙදකකම්මං ආගන්ත්වා ආයුං ඡින්දති. යථා හි පුරිසො අට්ඨුසභගමනං කත්වා සරං ඛිපෙය්‍ය, තමඤ්ඤො ධනුතො මුත්තමත්තං මුග්ගරෙන පහරිත්වා තත්ථෙව පාතෙය්‍ය, එවං දීඝායුකකම්මෙන නිබ්බත්තස්ස උපච්ඡෙදකකම්මං ආයුං ඡින්දති. කිං කරොති? චොරානං අටවිං පවෙසෙති, වාළමච්ඡොදකං ඔතාරෙති, අඤ්ඤතරං වා පන සපරිස්සයට්ඨානං උපනෙති. ඉදං උපච්ඡෙදකකම්මං නාම. ‘උපඝාතක’න්තිපි එතස්සෙව නාමං. පටිසන්ධිනිබ්බත්තකං පන කම්මං ජනකකම්මං නාම. අප්පභොගකුලාදීසු නිබ්බත්තස්ස භොගසම්පදාදිකරණෙන උපත්ථම්භකකම්මං උපත්ථම්භකකම්මං නාම.

‘‘පරිත්තකම්මෙනපි නිබ්බත්තං එතං පවත්තෙ පාණාතිපාතාදිවිරතිකම්මං ආගන්ත්වා අත්ථතො එවං වදති නාම ‘සචාහං පඨමතරං ජානෙය්‍යං, න තෙ ඉධ නිබ්බත්තිතුං දදෙය්‍යං, දෙවලොකෙයෙව තං නිබ්බත්තාපෙය්‍යං, හොතු, ත්වං යත්ථ කත්ථචි නිබ්බත්ත, අහං උපත්ථම්භකකම්මං නාම උපත්ථම්භං තෙ කරිස්සාමී’ති උපත්ථම්භං කරොති. කිං කරොති? පරිස්සයං නාසෙති, භොගෙ උප්පාදෙති.

‘‘තත්ථ දාරකස්ස මාතුකුච්ඡියං නිබ්බත්තකාලතො පට්ඨාය මාතාපිතූනං සුඛමෙව සාතමෙව හොති. යෙපි පකතියා මනුස්සාමනුස්සපරිස්සයා හොන්ති, තෙ සබ්බෙ අපගච්ඡන්ති . එවං පරිස්සයං නාසෙති. දාරකස්ස පන මාතුකුච්ඡිම්හි නිබ්බත්තකාලතො පට්ඨාය ගෙහෙ භොගානං පමාණං න හොති, නිධිකුම්භියො පුරතොපි පච්ඡතොපි ගෙහං පරිවට්ටමානා පවිසන්ති. මාතාපිතරො පරෙහි ඨපිතධනස්සපි සම්මුඛීභාවං ගච්ඡන්ති, ධෙනුයො බහුඛීරා හොන්ති, ගොණා සුඛසීලා හොන්ති, වප්පට්ඨානෙ සස්සානි සම්පජ්ජන්ති, වඩ්ඪියා වා සම්පයුත්තං, තාවකාලිකං වා දින්නං ධනං අචොදිතා සයමෙව ආහරිත්වා දෙන්ති, දාසාදයො සුබ්බචා හොන්ති, කම්මන්තා න පරිහායන්ති, දාරකො ගබ්භතො පට්ඨාය පරිහාරං ලභති, කොමාරිකවෙජ්ජා සන්නිහිතාව හොන්ති. ගහපතිකුලෙ ජාතො සෙට්ඨිට්ඨානං, අමච්චකුලාදීසු ජාතො සෙනාපතිට්ඨානාදීනි ලභති. එවං භොගෙ උප්පාදෙති. සො අපරිස්සයො සභොගො චිරං ජීවති. ඉදං උපත්ථම්භකකම්මං නාම. ඉමෙසු චතූසු පුරිමානි ද්වෙ අකුසලානෙව, ජනකං කුසලම්පි අකුසලම්පි, උපත්ථම්භකං කුසලමෙවා’’ති.

එත්ථ විබාධූපඝාතා නාම කුසලවිපාකම්හි න යුත්තාති අධිප්පායෙන ‘‘ද්වෙ අකුසලානෙවා’’ති වුත්තං. දෙවදත්තාදීනං පන නාගාදීනං ඉතො අනුප්පදින්නයාපනකපෙතානඤ්ච නරකාදීසු අකුසලවිපාකුපත්ථම්භනූපපීළනූපඝාතකානි සන්තීති චතුන්නම්පි කුසලාකුසලභාවො න විරුජ්ඣති. එවඤ්ච කත්වා යා

බහුසු ආනන්තරියෙසු කතෙසු එකෙන ගහිතප්පටිසන්ධිකස්ස ඉතරෙසං තස්ස අනුබලප්පදායිතා වුත්තා, සාපි සමත්ථිතා හොති.

සුත්තන්තපරියායෙන එකාදස කම්මානි විභජිත්වා ඉදානි අභිධම්මපරියාපන්නං දස්සෙන්තො **''අත්ථෙකච්චානි පාපකානි කම්මසමාදානානී''**තිආදිනා **විභඞ්ගපාළිං** (විභ. 810) දස්සෙති. තත්ථ **ගතිසම්පත්තිපටිබාළ්හානීති** ගතිසම්පත්තියා පටිබාහිතානි නිවාරිතානි පටිසෙධිතානි. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො. තත්ථ ච **ගතිසම්පත්තීති** සම්පන්නගති දෙවලොකො ච මනුස්සලොකො ච. **ගතිවිපත්තීති** විපන්නගති චත්තාරො අපායා. **උපධිසම්පත්තීති** අත්තභාවසමිද්ධි. **උපධිවිපත්තීති** හීනඅත්තභාවතා. **කාලසම්පත්තීති** සුරාජසුමනුස්සකාලසඞ්ඛාතො සම්පන්නකාලො. **කාලවිපත්තීති** දුරාජදුම්මනුස්සකාලසඞ්ඛාතො විපන්නකාලො. **පයොගසම්පත්තීති** සම්මාපයොගො. **පයොගවිපත්තීති** මිච්ඡාපයොගො.

ඉදානි යථාවුත්තපාළියා අත්ථං දස්සෙන්තො **''තත්ථා''**තිආදිමාහ. තත්ථ **අනිට්ඨාරම්මණානුභවනාරහෙ කම්මෙ විජ්ජමානෙයෙවාති** ඉමිනා අනිට්ඨාරම්මණානුභවනනිමිත්තකස්ස පාපකම්මස්ස සබ්භාවං දස්සෙති. **තං කම්මන්ති** තං පාපකං කම්මං. එකච්චස්ස හි අනිට්ඨාරම්මණානුභවනනිමිත්තං බහුපාපකම්මං විජ්ජමානම්පි ගතිවිපත්තියං ඨිතස්සෙව විපච්චති. යදි පන සො එකෙන කල්‍යාණකම්මෙන ගතිසම්පත්තියං දෙවෙසු වා මනුස්සෙසු වා නිබ්බත්තෙය්‍ය, තාදිසෙ ඨානෙ අකුසලස්ස වාරො නත්ථි, එකන්තං කුසලස්සෙවාති තං කම්මං ගතිසම්පත්තිපටිබාළ්හං න විපච්චති. **පතිබාහිතං හුත්වාති** බාධිතං හුත්වා. **අත්තභාවසමිද්ධියන්ති** සරීරසම්පත්තියං. **කිලිට්ඨකම්මස්සාති** හත්ථිමෙණ්ඩඅස්සබන්ධකගොපාලකාදිකම්මස්ස. **පලායිතබ්බයුත්තකාලෙති** හත්ථිආදිපච්චත්ථිකසමාගමකාලෙ. **ලඤ්ජං දෙතීති** එවං මෙ බාධතං පරෙසං වසෙ න හොතීති දෙති. **චොරිකයුත්තකාලෙති** පක්ඛබලාදීනං ලබ්භමානකාලෙ. **අන්තරකප්පෙති** පරියොසානප්පත්තෙ අන්තරකප්පෙ.

අභිධම්මනයෙන සොළස කම්මානි විභජිත්වා **පටිසම්භිදාමග්ගපරියායෙන** (පටි. ම. 1.234-235) ද්වාදස කම්මානි විභජිත්වා දස්සෙතුං **''අපරානිපී''**තිආදිමාහ. තත්ථ අතීතභවෙසු කතස්ස කම්මස්ස අතීතභවෙසුයෙව විපක්කවිපාකං ගහෙත්වා ''අහොසි කම්මං අහොසි කම්මවිපාකො''ති වුත්තන්ති ආහ **''යං කම්මං අතීතෙ ආයූහිත''**න්තිආදි. **විපාකවාරන්ති** විපච්චනාවසරං විපාකවාරං. ''විපාකවාරං ලභතී''ති ඉමිනා වුත්තමෙවත්ථං **''පටිසන්ධිං ජනෙසී''**තිආදිනා විභාවෙති. තත්ථ **පටිසන්ධිං ජනෙසීති** ඉමිනා ච පටිසන්ධිදායකස්ස කම්මස්ස පවත්තිවිපාකදායිතාපි වුත්තා හොති. පවත්තිවිපාකස්සෙව පන දායකං රූපජනකසීසෙන වදති. තස්සෙව අතීතස්ස කම්මස්ස දිට්ඨධම්මවෙදනීයස්ස උපපජ්ජවෙදනීයස්ස ච පච්චයවෙකල්ලෙන අතීතභවෙසුයෙව අවිපක්කවිපාකඤ්ච, අතීතෙයෙව පරිනිබ්බුතස්ස දිට්ඨධම්මවෙදනීයඋපපජ්ජවෙදනීයඅපරපරියායවෙදනීයස්ස කම්මස්ස අවිපක්කවිපාකඤ්ච ගහෙත්වා ''අහොසි කම්මං නාහොසි කම්මවිපාකො''තිපි වුත්තන්ති ආහ **''යං පන විපාකවාරං න ලභී''**තිආදි.

අතීතස්සෙව කම්මස්ස අවිපක්කවිපාකස්ස පච්චුප්පන්නභවෙ පච්චයසම්පත්තියා විපච්චමානං විපාකං ගහෙත්වා ''අහොසි කම්මං අත්ථි කම්මවිපාකො''ති වුත්තන්ති ආහ **''යං පන අතීතෙ ආයූහිත''**න්තිආදිමාහ. අතීතස්සෙව කම්මස්ස අතික්කන්තවිපාකකාලස්ස ච පච්චුප්පන්නභවෙ පරිනිබ්බායන්තස්ස ච අවිපච්චමානවිපාකං ගහෙත්වා ''අහොසි කම්මං නත්ථි කම්මවිපාකො''ති වුත්තන්ති ආහ **''අලද්ධවිපාකවාර''**න්තිආදි. අතීතස්සෙව කම්මස්ස විපාකාරහස්ස අවිපක්කවිපාකස්ස අනාගතභවෙ පච්චයසම්පත්තියා විපච්චිතබ්බං විපාකං ගහෙත්වා ''අහොසි කම්මං භවිස්සති කම්මවිපාකො''ති වුත්තන්ති දස්සෙන්තො **''යං පන අතීතෙ ආයූහිත''**න්තිආදිමාහ. අතීතස්සෙව කම්මස්ස අතික්කන්තවිපාකකාලස්ස ච අනාගතභවෙ පරිනිබ්බායිතබ්බස්ස අවිපච්චිතබ්බවිපාකඤ්ච ගහෙත්වා ''අහොසි කම්මං න භවිස්සති කම්මවිපාකො''ති වුත්තන්ති ආහ **''යං අනාගතෙ විපාකවාරං න ලභිස්සතී''**තිආදි. එවං තාව අතීතකම්මං අතීතපච්චුප්පන්නානාගතවිපාකාවිපාකවසෙන ඡධා දස්සිතං.

ඉදානි පච්චුප්පන්නභවෙ කතස්ස දිට්ඨධම්මවෙදනීයස්ස ඉධෙව විපච්චමානං විපාකං ගහෙත්වා ''අත්ථි කම්මං අත්ථි කම්මවිපාකො''ති වුත්තන්ති දස්සෙන්තො **''යං පන එතරහි ආයූහිත''**න්තිආදිමාහ. **යං පන එතරහි විපාකවාරං න ලභතීති**ආදිනා තස්සෙව පච්චුප්පන්නස්ස කම්මස්ස පච්චයවෙකල්ලෙන ඉධ අවිපච්චමානඤ්ච දිට්ඨෙව ධම්මෙ පරිනිබ්බායන්තස්ස ඉධ අවිපච්චමානඤ්ච විපාකං ගහෙත්වා ''අත්ථි කම්මං නත්ථි කම්මවිපාකො''ති වුත්තන්ති දස්සෙති. පච්චුප්පන්නස්සෙව කම්මස්ස උපපජ්ජවෙදනීයස්ස අපරපරියායවෙදනීයස්ස ච අනාගතභවෙ විපච්චිතබ්බවිපාකං ගහෙත්වා ''අත්ථි කම්මං භවිස්සති කම්මවිපාකො''ති වුත්තන්ති ආහ **''යං පන එතරහි ආයූහිතං අනාගතෙ විපාකවාරං ලභිස්සතී''**තිආදි. පච්චුප්පන්නස්සෙව කම්මස්ස උපපජ්ජවෙදනීයස්ස පච්චයවෙකල්ලෙන අනාගතභවෙ අවිපච්චිතබ්බඤ්ච අනාගතභවෙ පරිනිබ්බායිතබ්බස්ස අපරපරියායවෙදනීයස්ස අවිපච්චිතබ්බඤ්ච විපාකං ගහෙත්වා ''අත්ථි කම්මං න භවිස්සති කම්මවිපාකො''ති වුත්තන්ති ආහ **''යං පන විපාකවාරං න ලභිස්සතී''**තිආදි.

එවඤ්ච පච්චුප්පන්නකම්මං පච්චුප්පන්නානාගතවිපාකාවිපාකවසෙන චතුධා දස්සෙත්වා ඉදානි අනාගතභවෙ කතස්ස කම්මස්ස අනාගතෙ විපච්චිතබ්බවිපාකං ගහෙත්වා ''භවිස්සති කම්මං භවිස්සති කම්මවිපාකො''ති වුත්තන්ති දස්සෙන්තො **''යං පනානාගතෙ ආයූහිස්සතී''**තිආදිමාහ. තස්සෙව අනාගතස්ස කම්මස්ස පච්චයවෙකල්ලෙන අවිපච්චිතබ්බඤ්ච අනාගතභවෙ පරිනිබ්බායිතබ්බස්ස අවිපච්චිතබ්බඤ්ච විපාකං ගහෙත්වා ''භවිස්සති කම්මං න

භවිස්සති කම්මවිපාකො''ති වුත්තන්ති ආහ **"යං පන විපාකවාරං න ලභිස්සතී"**තිආදි . එවං අනාගතකම්මං අනාගතවිපාකාවිපාකවසෙන ද්විධා දස්සිතං. **එවන්ති**ආදිනා යථාවුත්තද්වාදසකම්මානි නිගමෙති.

ඉදානි සබ්බෙසු යථාවුත්තප්පභෙදෙසු කම්මෙසු යානි අභිධම්මනයෙන විභත්තානි සොළස කම්මානි, යානි ච පටිසම්භිදාමග්ගපරියායෙන විභත්තානි ද්වාදස කම්මානි, තානි සබ්බානි සුත්තන්තිකපරියායෙන විභත්තෙසු එකාදසවිධෙසුයෙව කම්මෙසු අන්තොගධානි, තානි ච දිට්ඨධම්මවෙදනීයඋපපජ්ජවෙදනීයඅපරපරියායවෙදනීයෙසු තීසුයෙව අන්තොගධානීති දස්සෙන්තො **"ඉති ඉමානි චෙවා"**තිආදිමාහ. තත්ථ **අත්තනො ඨානා ඔසක්කිත්වාති** අත්තනො යථාවුත්තද්වාදසසොළසප්පභෙදසඞ්ඛාතට්ඨානතො පරිහාපෙත්වා, තං තං පභෙදං හිත්වාති වුත්තං හොති. **එකාදස කම්මානියෙව භවන්තීති** තංසභාවානංයෙව කම්මානං ද්වාදසධා සොළසධා ච විභජිත්වා වුත්තත්තා එවමාහ. යස්මා එකාදසධා වුත්තකම්මානි දිට්ඨධම්මවෙදනීයානි වා සියුං උපපජ්ජවෙදනීයානි වා අපරපරියායවෙදනීයානි වා, තස්මා වුත්තං **"තීණියෙව කම්මානි හොන්තී"**ති.

තෙසං සඞ්කමනං නත්ථීති තෙසං දිට්ඨධම්මවෙදනීයාදීනං සඞ්කමනං නත්ථි, සඞ්කමනං උපපජ්ජවෙදනීයාදිභාවාපත්ති. තෙනාහ **"යථාඨානෙයෙව තිට්ඨන්තී"**ති, අත්තනො දිට්ඨධම්මවෙදනීයාදිට්ඨානෙයෙව තිට්ඨන්තීති අත්ථො. දිට්ඨධම්මවෙදනීයමෙව හි පඨමජවනචෙතනා, උපපජ්ජවෙදනීයමෙව සත්තමජවනචෙතනා, මජ්ඣෙ පඤ්ච අපරපරියායවෙදනීයමෙවාති නත්ථි තෙසං අඤ්ඤමඤ්ඤං සඞ්ගහො, තස්මා අත්තනො අත්තනො දිට්ඨධම්මවෙදනීයාදිසභාවෙයෙව තිට්ඨන්ති. තෙනෙව භගවතා – ''දිට්ඨෙ වා ධම්මෙ, උපපජ්ජ වා, අපරෙ වා පරියායෙ''ති තයො විකප්පා දස්සිතා. තෙනෙවාහ **"දිට්ඨධම්මවෙදනීයං කම්ම"**න්තිආදි. තත්ථ **"දිට්ඨෙ වා ධම්මෙ"**ති **සත්ථා න වදෙය්‍යාති** අසති නියාමෙ න වදෙය්‍ය. යස්මා පන තෙසං සඞ්කමනං නත්ථි, නියතසභාවා හි තානි, තස්මා සත්ථා ''දිට්ඨෙ වා ධම්මෙ''තිආදිමවොච.

සුක්කපක්ඛෙති ''අලොභො නිදානං කම්මානං සමුදයායා''තිආදිනා ආගතෙ කුසලපක්ඛෙ. **නිරුද්ධෙති** අරියමග්ගාධිගමෙන අනුප්පාදනිරොධෙන නිරුද්ධෙ. **තාලවත්ථු විය කතන්ති** යථා තාලෙ ඡින්නෙ ඨිතට්ඨානෙ කිඤ්චි න හොති, එවං කම්මෙ පහීනෙ කිඤ්චි න හොතීති අත්ථො. **තාලවත්ථූති** වා මත්ථකච්ඡින්නො තාලො වුත්තො පත්තඵලමකුලසූචිආදීනං අභාවතො. තතො එව සො **අවිරුළ්හිධම්මො.** එවං පහීනකම්මො සත්තසන්තානො. තෙනාහ **"මත්ථකච්ඡින්නතාලො විය"**ති. **අනුඅභාවං කතං** පච්ඡතො ධම්මප්පවත්තියා අභාවතො. තෙනාහ **"යථා"**තිආදි. **අප්පවත්තිකතකාලො වියාති** බීජානං සබ්බසො අප්පවත්තියා කතකාලො විය. **ඡින්නමූලකානන්ති** කිලෙසමූලස්ස සබ්බසො ඡින්නත්තා ඡින්නමූලකානං. කිලෙසා හි බන්ධානං මූලානි.

වෙදනීයන්ති වෙදිතබ්බං. **අඤ්ඤං වත්ථු නත්ථීති** අඤ්ඤං අධිට්ඨානං නත්ථි. සුගතිසඤ්ඤිතාපි හෙට්ඨිමන්තෙන සඞ්ඛාරදුක්ඛතො අනපගතත්තා දුග්ගතියො එවාති වුත්තං ''සබ්බා දුග්ගතියො''ති, එවං වා එත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. ලොභො එතස්ස කාරණභූතො අත්ථීති **ලොභං,** ලොභනිමිත්තං කම්මං. තථා **දොසන්ති** එත්ථාපි. තෙනාහ **"ලොභදොසසීසෙන ලොභජඤ්ච දොසජඤ්ච කම්මමෙව නිද්දිට්ඨ"**න්ති. **වට්ටවිවට්ටන්ති** වට්ටඤ්ච විවට්ටඤ්ච.

නිදානසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. හත්ථකසුත්තවණ්ණනා

35. පඤ්චමෙ **ආළවියන්ති** ආළවිරට්ඨෙ, න ආළවිනගරෙ. තෙනාහ **"ආළවියන්ති ආළවිරට්ඨෙ"**ති. **අථාති** අවිච්ඡෙදත්ථෙ නිපාතො. තත්ථ භගවතො නිසජ්ජාය අවිච්ඡින්නාය එවාති අත්ථො. තෙනාහ **"එව"**න්තිආදි. **හත්ථතො හත්ථං ගතත්තාති** ආළවකස්ස යක්ඛස්ස හත්ථතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස හත්ථං, තතො රාජපුරිසානං හත්ථං ගතත්තා.

මාසස්සාති මාසමාසස්ස. එවං **එග්ගුනස්සාති** එත්ථාපි. **ඛුරන්තරෙහි කද්දමො උග්ගන්ත්වා තිට්ඨතීති** කද්දමො ඛුරන්තරෙහි උග්ගන්ත්වා තිට්ඨති. **චතූහි දිසාහි වායන්තො වාතො වෙරම්භොති වුච්චති** වෙරම්භවාතසදිසත්තා.

පඤ්චද්වාරකායන්ති පඤ්චද්වාරානුසාරෙන පවත්තං විඤ්ඤාණකායං. **ඛොභයමානාති** කිලෙසඛොභවසෙන ඛොභයමානා චිත්තං සඞ්ඛොභං කරොන්තා. **චෙතසිකාති** මනොද්වාරිකචිත්තසන්නිස්සිතා. තෙනාහ **"මනොද්වාරං ඛොභයමානා"**ති. **සො රාගොති** තංසදිසො රාගො. භවති හි තංසදිසෙ තබ්බොහාරො යථා ''සා එව තිත්තිරිකා, තානි එව ඔසධානී''ති. යාදිසො හි එකස්ස පුග්ගලස්ස උප්පජ්ජනකරාගො, තාදිසො එව තතො අඤ්ඤස්ස රාගභාවසාමඤ්ඤතො. තෙන වුත්තං **"තථාරූපො රාගො"**තිආදි. ඉච්ඡිතාලාභෙන රජනීයෙසු වා නිරුද්ධෙසු වත්ථූසු දොමනස්සුප්පත්තියා දොසපරිළාහානං සම්භවො වෙදිතබ්බො.

න ලිම්පති අනුපලිත්තචිත්තත්තා. **සීතිභූතො** නිබ්බුතසබ්බපරිළාහත්තා. **ආසත්තියො වුච්චන්ති තණ්හායො** තත්ථ තත්ථ ආසඤ්ජනට්ඨෙන. **දරථන්ති** පරිළාහජාතං. **චෙතසොති** සාමිවචනං.

හත්ථකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. දෙවදූතසුත්තවණ්ණනා

36. ඡට්ඨෙ **දෙවදූතානී**ති ලිඞ්ගවිපල්ලාසං කත්වා වුත්තන්ති ආහ **"දෙවදූතා"**ති, උභයලිඞ්ගං වා එතං පදං, තස්මා නපුංසකලිඞ්ගවසෙන පාළියං වුත්තස්ස පුල්ලිඞ්ගවසෙන අත්ථදස්සනං කතං. **දෙවොති මච්චූ**ති අභිභවනට්ඨෙන සත්තානං අත්තනො වසෙ වත්තාපනතො මච්චුරාජා ''දෙවො''ති වුච්චති. යථා හි දෙවො පකතිසත්තෙ අභිභවති, එවං මච්චු සබ්බසත්තෙ අභිභවති, තස්මා දෙවො වියාති දෙවො. **"තස්ස දූතා"**ති වත්වා ඉදානිස්ස දූතෙ තෙසං දූතභාවඤ්ච විභාවෙතුං **"ජිණ්ණබ්‍යාධිමතා හී"**තිආදි වුත්තං. තෙන චොදනත්ථෙන දෙවස්ස දූතා වියාති දෙවදූතාති දස්සෙති. ''අහං අසුකං පමද්දිතුං ආගමිස්සාමි, තුවං තස්ස කෙසෙ ගහෙත්වා මා විස්සජ්ජෙහී''ති මච්චුදෙවස්ස ආණාකරා දූතා වියාති හි දූතාති වුච්චන්ති.

ඉදානි සද්ධාතබ්බට්ඨෙන දෙවා විය දූතාති දෙවදූතාති දස්සෙන්තො **"දෙවා විය දූතා"**තිආදිමාහ. තත්ථ **අලඞ්කතපටියත්තායා**ති ඉදං අත්තනො දිබ්බානුභාවං ආවිකත්වා ඨිතායාති දස්සනත්ථං වුත්තං. **දෙවතාය බ්‍යාකරණසදිසමෙව හොති** න චිරස්සෙව ජරාබ්‍යාධිමරණස්ස සම්භවතො. **විසුද්ධිදෙවානන්ති** ඛීණාසවබ්‍රහ්මානං. තෙ හි චරිමභවෙ බොධිසත්තානං ජිණ්ණාදිභෙදං දස්සෙන්ති, තස්මා අන්තිමභවිකබොධිසත්තානං විසුද්ධිදෙවෙහි උපට්ඨාපිතභාවං උපාදාය තදඤ්ඤෙසම්පි තෙහි අනුපට්ඨාපිතානම්පි තථා වොහරිතබ්බතා පරියායසිද්ධාති වෙදිතබ්බා. **දිස්වාවා**ති විසුද්ධිදෙවෙහි දස්සිතෙ දිස්වාව. තතොයෙව හි තෙ විසුද්ධිදෙවානං දූතා වුත්තා.

කස්මා ආරද්ධන්ති කෙවලං දෙවදූතෙ එව සරූපතො අදස්සෙත්වාති අධිප්පායො. දෙවානං දූතානං දස්සනූපායත්තා තථා වුත්තන්ති දස්සෙන්තො **"දෙවදූතා…පෙ…. සමනුයුඤ්ජතී"**ති ආහ. තත්ථ **දෙවදූතා…පෙ…. දස්සනත්ථ**න්ති දෙවදූතානං අනුයුඤ්ජනට්ඨානූපගස්ස කම්මස්ස දස්සනත්ථං.

එකච්චෙ ථෙරාති අන්ධකාදිකෙ විඤ්ඤාණවාදිනො ච සන්ධාය වදති. නෙරයිකෙ නිරයෙ පාලෙන්ති තතො නිග්ගන්තුං අප්පදානවසෙන රක්ඛන්තීති **නිරයපාලා**. අථ වා නිරයපාලතාය නෙරයිකානං නිරයදුක්ඛෙන පරියොනද්ධාය අලං සමත්ථාති **නිරයපාලා. තන්**ති ''නත්ථි නිරයපාලා''ති වචනං. **පටිසෙධිතමෙවා**ති ''අත්ථි නිරයෙසු නිරයපාලා අත්ථි ච කාරණිකා''තිආදිනා නයෙන **අභිධම්මෙ** (කථා. 866) පටිසෙධිතමෙව. යදි නිරයපාලා නාම න සියුං, කම්මකාරණාපි න භවෙය්‍යා. සති හි කාරණිකෙ කම්මකාරණාය භවිතබ්බන්ති අධිප්පායො. තෙනාහ **"යථා හී"**තිආදි. එත්ථාහ – ''කිං පනෙතෙ නිරයපාලා නෙරයිකා, උදාහු අනෙරයිකා''ති. කිඤ්චෙත්ථ – යදි තාව නෙරයිකා නිරයසංවත්තනියෙන කම්මෙන නිබ්බත්තා, සයම්පි නිරයදුක්ඛං පච්චනුභවෙය්‍යුං, තථා සති අඤ්ඤෙසං නෙරයිකානං ඝාතනාය අසමත්ථා සියුං, ''ඉමෙ නෙරයිකා ඉමෙ නිරයපාලා''ති වවත්ථානඤ්ච න සියා. යෙ ච යෙ ඝාතෙන්ති, තෙහි සමානරූපබලප්පමාණෙහි ඉතරෙසං භයසන්තාසා න සියුං. අථ අනෙරයිකා, නෙසං තත්ථ කථං සම්භවොති? වුච්චතෙ – අනෙරයිකා නිරයපාලා අනිරයගතිසංවත්තනියකම්මනිබ්බත්තිතො. නිරයූපපත්තිසංවත්තනියකම්මතො හි අඤ්ඤෙනෙව කම්මුනා තෙ නිබ්බත්තන්ති රක්ඛසජාතිකත්තා. තථා හි වදන්ති සබ්බත්ථිවාදිනො –

> ''කොධා කුරූරකම්මන්තා, පාපාභිරුචිනො තථා;
> දුක්ඛිතෙසු ච නන්දන්ති, ජායන්ති යමරක්ඛසා''ති.

තත්ථ යදෙකෙ වදන්ති ''යාතනාදුක්ඛං පටිසංවෙදෙය්‍යුං, අථ වා අඤ්ඤමඤ්ඤං ඝාතෙය්‍යු''න්තිආදි, තයිදං අසාරං නිරයපාලානං නෙරයිකභාවස්සෙව අභාවතො. යදිපි අනෙරයිකා නිරයපාලා, අයොමයාය පන ආදිත්තාය සම්පජ්ජලිතාය සජොතිභූතාය නිරයභූමියා පරික්කමමානා කථං දාහදුක්ඛං නානුභවන්තීති? කම්මානුභාවතො. යථා හි ඉද්ධිමන්තො චෙතොවසිප්පත්තා මහාමොග්ගල්ලානාදයො නෙරයිකෙ අනුකම්පන්තා ඉද්ධිබලෙන නිරයභූමිං උපගතා දාහදුක්ඛෙන න බාධීයන්ති, එවං සම්පදමිදං දට්ඨබ්බං.

ඉද්ධිවිසයස්ස අචින්තෙය්‍යභාවතොති චෙ? ඉදම්පි තංසමානං කම්මවිපාකස්ස අචින්තෙය්‍යභාවතො. තථාරූපෙන හි කම්මුනා තෙ නිබ්බත්තා යථා නිරයදුක්ඛෙන අබාධිතා එව හුත්වා නෙරයිකෙ ඝාතෙන්ති, න චෙත්තකෙන බාහිරවිසයාභාවො යුජ්ජති ඉට්ඨානිට්ඨතාය පච්චෙකං ද්වාරපුරිසෙසුපි විභත්තසභාවත්තා. තථා හි එකච්චස්ස ද්වාරස්ස පුරිසස්ස ච ඉට්ඨං එකච්චස්ස අනිට්ඨං, එකච්චස්ස ච අනිට්ඨං එකච්චස්ස ඉට්ඨං හොති. එවඤ්ච කත්වා යදෙකෙ වදන්ති ''නත්ථි කම්මවසෙන තෙජසා පරූපතාපන''න්තිආදි, තදපාහතං හොති. යං පන වදන්ති ''අනෙරයිකානං තෙසං කථං තත්ථ සම්භවො''ති නිරයෙ නෙරයිකානං යාතනාසබ්භාවභාවතො. නෙරයිකසත්තයාතනායොග්ගඤ්හි අත්තභාවං නිබ්බත්තෙන්තං කම්මං තාදිසනිකන්ති විනාමිතං නිරයට්ඨානෙ එව නිබ්බත්තෙති. තෙ හි නෙරයිකෙහි අධිකතරබලාරොහපරිණාහා අතිවිය භයානකදස්සනා කුරූරතරපයොගා ච හොන්ති. එතෙනෙව තත්ථ නෙරයිකානං විබාධකකාකසුනඛාදීනම්පි නිබ්බත්තියා අත්ථිභාවො සංවණ්ණිතොති දට්ඨබ්බො.

කථමඤ්ඤගතිකෙහි අඤ්ඤගතිකබාධනන්ති ච න වත්තබ්බං අඤ්ඤත්ථාපි තථා දස්සනතො. යං පනෙකෙ වදන්ති ''අසත්තසභාවා එව නිරයෙ නිරයපාලා නිරයෙ සුනඛාදයො වා''ති, තම්පෙතෙසං මතිමත්තං අඤ්ඤත්ථ තථා

අදස්සනතො. න හි කාචි අත්ථි තාදිසී ධම්මප්පවත්ති, යා අසත්තසභාවා, සම්පතිසත්තෙහි අප්පයොජිතා ච අත්ථකිච්චං සාධෙන්ති දිට්ඨපුබ්බා. පෙතානං පානීයනිවාරකානං දණ්ඩාදිහත්ථානඤ්ච පුරිසානං සබ්භාවෙ අසත්තභාවෙ ච විසෙසකාරණං නත්ථීති තාදිසානං සබ්භාවෙ කිං පාපකානං වත්තබ්බං. සුපිනොපඝාතොපි අත්ථකිච්චසමත්ථතාය අප්පමාණං දස්සනාදිමත්තෙනපි තදත්ථසිද්ධිතො. තථා හි සුපිනෙ ආහාරූපභොගාදිනා න අත්ථසිද්ධි, ඉද්ධිනිම්මානරූපං පනෙත්ථ ලද්ධපරිහාරං ඉද්ධිවිසයස්ස අචින්තෙය්‍යභාවතො. ඉධාපි කම්මවිපාකස්ස අචින්තෙය්‍යභාවතොති චෙ? තං න, අසිද්ධත්තා. නෙරයිකානං කම්මවිපාකො නිරයපාලාති සිද්ධමෙත්තං, වුත්තනයෙන පාළිතො ච තෙසං සත්තභාවො එව සිද්ධො. සක්කා හි වත්තුං සත්තසඞ්ඛාතා නිරයපාලසඤ්ඤිතා ධම්මප්පවත්ති සාභිසන්ධිකපරූපඝාති අත්ථකිච්චසබ්භාවතො ඔජාහාරාදි රක්ඛසසන්තති විය. අභිසන්ධිපුබ්බකතා චෙත්ථ න සක්කා පටික්ඛිපිතුං තථා තථා අභිසන්ධියා ඝාතනතො. තතො එව න සඞ්ඝාතපබ්බතෙහි අනෙකන්තිකතා. යෙ පන වදන්ති ''භූතවිසෙසා එව තෙ වණ්ණසණ්ඨානාදිවිසෙසවන්තො භෙරවාකාරා නරකපාලාති සමඤ්ඤං ලභන්තී''ති, තදසිද්ධං උජුකමෙව පාළියං ''අත්ථි නිරයෙ නිරයපාලා''ති වාදස්ස පතිට්ඨාපිතත්තා.

අපිච යථා අරියවිනයෙ නරකපාලානං භූතමත්තතා අසිද්ධා, තථා පඤ්ඤත්තිමත්තවාදිනොපි භූතමත්තතා අසිද්ධා සබ්බසො රූපධම්මානං අත්ථිභාවස්සෙව අප්පටිජානනතො. න හි තස්ස භූතානි නාම පරමත්ථතො සන්ති. යදි පරමත්ථං ගහෙත්වා වොහරති, අථ කස්මා චක්ඛුරූපාදීනි පටික්ඛිපතීති? තිට්ඨතෙසා අනවට්ඨිතතක්කානං අප්පහීනවිපල්ලාසානං වාදවීමංසා. එවං අත්ථෙව නිරයෙ නිරයපාලාති නිට්ඨමෙත්ථ ගන්තබ්බං. සති ච නෙසං සබ්භාවෙ අසතිපි බාහිරෙ විසයෙ නරකෙ විය දෙසාදිනියමො හොතීති වාදො න සිජ්ඣති, සති එව පන බාහිරෙ විසයෙ දෙසාදිනියමොති දට්ඨබ්බං.

දෙවදූතසරාපනවසෙන සත්තෙ යථූපචිතෙ පුඤ්ඤකම්මෙ යමෙති නියමෙතීති යමො. තස්ස යමස්ස වෙමානිකපෙතානං රාජභාවතො රඤ්ඤො. තෙනාහ **''යමරාජා නාම වෙමානිකපෙතරාජා''**ති. **කම්මවිපාකන්ති** අකුසලකම්මවිපාකං. වෙමානිකපෙතා හි කණ්හසුක්කවසෙන මිස්සකං කම්මං කත්වා විනිපාතිකදෙවතා විය සුක්කෙන කම්මුනා පටිසන්ධිං ගණ්හන්ති. තථා හි මග්ගඵලභාගිනොපි හොන්ති, පවත්තියං පන කම්මානුරූපං කදාචි පුඤ්ඤඵලං, කදාචි අපුඤ්ඤඵලං පච්චනුභවන්ති. යෙසං පන අරියමග්ගො උප්පජ්ජති, තෙසං මග්ගාධිගමතො පට්ඨාය පුඤ්ඤඵලමෙව උප්පජ්ජතීති දට්ඨබ්බං. අපුඤ්ඤඵලං පුබ්බෙ විය කටුකං න හොති, මනුස්සත්තභාවෙ ඨිතානං විය මුදුකමෙව හොතීති අපරෙ. **ධම්මිකො රාජාති** එත්ථ තස්ස ධම්මිකභාවො ධම්මදෙවපුත්තස්ස විය උප්පත්තිනියතො ධම්මතාවසෙන වෙදිතබ්බො. **ද්වාරෙසූති** අවීචිමහානරකස්ස චතූසු ද්වාරෙසු. **තීණාසවා බ්‍රාහ්මණා නාම** උක්කට්ඨනිද්දෙසෙන.

අනුයොගවත්තන්ති අනුයොගෙ කතෙ වත්තිතබ්බවත්තං. **ආරොපෙන්තොති** කාරාපෙන්තො, අත්තනො පුච්ඡං උද්දිස්ස පටිවචනං දාපෙන්තො පුච්ඡති. පරස්ස හි අධිප්පායං ඤාතුං ඉච්ඡන්තො තදුපගං පයොගං කරොන්තො පුච්ඡති නාම. **ලද්ධින්ති** ගාහං. **පතිට්ඨාපෙන්තොති** තත්ථ නිච්චකාලං කාරාපෙන්තො. **කාරණං පුච්ඡන්තොති** යුත්තිං පුච්ඡන්තො. **සමනුභාසතීති** යථානුයුත්තමත්ථං විභූතං කත්වා කථෙති.

ජිණ්ණන්ති ජරාපත්තියා ජිණ්ණං. එකච්චො දහරකාලතො පට්ඨාය පණ්ඩුරොගාදිනා අභිභූතකායතාය ජිණ්ණසදිසො හොති, අයං න තථා ජරාපත්තියා ජිණ්ණොති දස්සෙති. **ගොපානසී විය වඞ්කන්ති** වඞ්කගොපානසී විය වඞ්කං. න හි වඞ්කභාවස්ස නිදස්සනත්ථං අවඞ්කගොපානසී ගය්හති. **භග්ගන්ති** භග්ගසරීරං කටියං භග්ගකායත්තා. තෙනාහ **''ඉමිනාපිස්ස වඞ්කභාවමෙව දීපෙතී''**ති. **දණ්ඩපටිසරණන්ති** ඨානගමනෙසු දණ්ඩො පටිසරණං එතස්සාති දණ්ඩපටිසරණං තෙන විනා වත්තිතුං අසමත්ථත්තා. තෙනාහ **''දණ්ඩදුතිය''**න්ති. **ජරාතුරන්ති** ජරාය පත්ථතසංකිලන්තකායං. සබ්බසො කිමිහතං විය මහාබල්ලාටං සීසමස්සාති **මහාබල්ලාටසීසං. සඤ්ජාතවලින්ති** සමන්තතො ජාතවලිකං. **ජරාධම්මොති** ජරාපකතිකො. තෙනාහ **''ජරාසභාවො''**ති. සභාවො ච නාම තෙජොධාතුයා උණ්හතා විය න කදාචි විගච්ඡතීති ආහ **''අපරිමුත්තො ජරායා''**තිආදි.

අත්ථතො එවං වදති නාම, වාචාය අවදන්තොපි අත්ථාපත්තිතො එවං වදන්තො විය හොති විඤ්ඤූනන්ති අත්ථො. **තරුණො අහොසිං** යොබ්බනෙන සමන්නාගතො. ඌරූනං බලං එතස්ස අත්ථීති **ඌරුබලී**. තෙන දූරෙපි ගමනාගමනලඞ්ඝනාදිසමත්ථතං දස්සෙති, **බාහුබලීති** පන ඉමිනා හත්ථෙහි කාතබ්බකිච්චසමත්ථතං, **ජවග්ගහණෙන** වෙගසා පවත්තිසමත්ථතං. **අන්තරහිතාති** නට්ඨා. එත්ථ ච **න බො පනාහන්ති**ආදි ජරාය දෙවදූතභාවදස්සනං. තෙනාහ **''තෙනෙස දෙවදූතො නාම ජාතො''**ති. ආබාධස්ස අත්ථිතාය **ආබාධිකං**. විවිධං දුක්ඛං ආදහතීති බ්‍යාධි, විසෙසෙන වා ආධියති එතෙනාති බ්‍යාධි, බ්‍යාධි සංජාතො එතස්සාති **බ්‍යාධිතං**. එස නයො **දුක්ඛිතන්ති** එත්ථාපි.

දුතියං දෙවදූතන්ති එත්ථාපි වුත්තනයෙනෙව අත්ථො වෙදිතබ්බො. **බ්‍යාධිනා අභිහතොති** බ්‍යාධිනා බාධිතො, උපද්දුතොති අත්ථො.

විපරිභින්නවණ්ණොති විපරිභින්නනීලවණ්ණො. තඤ්හි යත්ථ යත්ථ ගහිතපුබ්බකං, තත්ථ තත්ථ පණ්ඩුවණ්ණං, මංසුස්සදට්ඨානෙ රත්තවණ්ණං, යෙභුය්‍යෙන ච නීලසාටකපාරුතං විය හොති. තෙන වුත්තං ''විපරිභින්නනීලවණ්ණො''ති.

“කො ලභති, කො න ලභතී”ති නිරයූපගස්සෙව වසෙනායං විචාරණාති **“යෙන තාව බහු පාපං කත”**න්තිආදි ආරද්ධං. **බහු පාපං කත**න්ති බහුසො පාපං කතං. තෙන පාපස්ස බහුලීකරණමාහ. **බහූ**ති වා මහන්තං. මහත්ථොපි හි බහුසද්දො දිස්සති ‘‘බහු වත කතං අස්සා’’තිආදීසු, ගරුකන්ති වුත්තං හොති. සො ගරුකං බහුලං වා පාපං කත්වා යීතො නිරයෙ නිබ්බත්තතියෙව, න යමපුරිසෙහි යමස්ස සන්තිකං නීයතීති. **පරිත්ත**න්ති පමාණපරිත්තතාය කාලපරිත්තතාය ච පරිත්තං. පුරිමස්මිං අත්ථෙ අගරුති අත්ථො, දුතියස්මිං අබහුලන්ති. යථාවුත්තමත්ථං උපමාය විභාවෙතුං **“යථා හී”**තිආදි වුත්තං. **කත්තබ්බමෙව කරොන්තී**ති දණ්ඩමෙව කරොන්ති. **අනුවිජ්ජිත්වා**ති වීමංසිත්වා. **විනිච්ඡයට්ඨාන**න්ති අට්ටකරණට්ඨානං. **පරිත්තපාපකම්මා**ති දුබ්බලපාපකම්මා. **අත්තනො ධම්මතායා**ති පරෙහි අසාරියමානෙපි අත්තනො ධම්මතාය සරන්ති. තෙ හි පාපකම්මස්ස දුබ්බලභාවතො කතූපචිතස්ස ච ඔකාසාරහකුසලකම්මස්ස බලවභාවතො අත්තනො ධම්මතායපි සරන්ති. **සාරියමානාපී**ති ‘‘ඉදං නාම තයා කතං පුඤ්ඤකම්ම’’න්ති පරෙහි සාරියමානාපි.

ආකාසචෙතියන්ති ගිරිසිඛරෙ අබ්භොකාසෙ විවටඞ්ගණෙ කතචෙතියං. **රත්තපටෙනා**ති රත්තවණ්ණෙන පටෙන **පූජෙසි** පටාකං කත්වා. **අග්ගිජාලසද්ද**න්ති පටපටායන්තං නරකෙ අග්ගිජාලසද්දං සුත්වාව. **අත්තනා පූජිතපටං අනුස්සරී**ති තදා පටාකාය වාතප්පහාරසද්දෙ නිමිත්තස්ස ගහිතත්තා ‘‘මයා තදා ආකාසචෙතියෙ පූජිතරත්තපටසද්දො විය’’ති අත්තනා පූජිතපටං අනුස්සරි.

සුමනපුප්ඵකුම්භෙනාති කුම්භපරිමාණෙන සුමනපුප්ඵරාසිනා. ‘‘දසාධිකං නාළිසහස්සකුම්භ’’න්ති කෙචි, ‘‘පඤ්චඅම්බණ’’න්ති අපරෙ. **තීහිපි න සරති** බලවතා පාපකම්මෙන බ්‍යාමොහිතො. **තුණ්හී අහොසී**ති ‘‘කම්මාරහො අය’’න්ති තත්ථ පටිකාරං අපස්සන්තො තුණ්හී අහොසි.

එකපක්ඛච්ඡදනමත්තාහීති මජ්ඣිමප්පමාණස්ස ගෙහස්ස එකච්ඡදනප්පමාණෙහි. **සුත්තාහතං කරිත්වා**ති කාළසුත්තං පාතෙත්වා. යථා රථො සබ්බසො පජ්ජලිතො හොති අයොමයො, එවං යුගාදයොපිස්ස පජ්ජලිතා සජොතිභූතා එව හොන්තීති ආහ **“සද්ධිං...පෙ.... රථෙ යොජෙත්වා”**ති. **මහාකූටාගාරප්පමාණ**න්ති සත්තභූමකමහාකූටාගාරප්පමාණං.

විභත්තොති සත්තානං සාධාරණෙන පාපකම්මුනා විභත්තො. **හීනං කාය**න්ති හීනං සත්තනිකායං, හීනං වා අත්තභාවං. **උපාදානෙ**ති චතුබ්බිධෙ උපාදානෙ. අත්ථතො පන තණ්හාදිට්ඨිග්ගාහොති ආහ **“තණ්හාදිට්ඨිග්ගහණෙ”**ති . සම්භවති ජරාමරණං එතෙනාති **සම්භවො, උපාදාන**න්ති ආහ **“ජාතියා ච මරණස්ස ච කාරණභූතෙ”**ති. **අනුපාදා**ති අනුපාදාය. තෙනාහ **“අනුපාදියිත්වා”**ති. **සකලවට්ටදුක්ඛං අතික්කන්තා**ති චරිමචිත්තනිරොධෙන වට්ටදුක්ඛස්ස කිලෙසානම්පි අසම්භවතො සබ්බං වට්ටදුක්ඛං අතික්කන්තා.

දෙවදූතසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. චතුමහාරාජසුත්තවණ්ණනා

37. සත්තමෙ අමා සහ වත්තන්ති තස්මිං තස්මිං කිච්චෙති **අමච්චා,** සහිතා. පරිසති භවාති **පාරිසජ්ජා,** පරිචාරට්ඨානියා පරිසාපරියාපන්නා. තෙනාහ **“පරිචාරිකදෙවතා”**ති. **තාතා**ති ආලපනං. **එච**න්ති ‘‘කච්චි බහූ මනුස්සා’’තිආදිනා වුත්තාකාරෙන. **අට්ඨ වාරෙ**ති එකස්මිං අඩ්ඪමාසෙ චතුක්ඛත්තුං තථා ඉතරස්මින්ති එවං අට්ඨ වාරෙ. **අධිට්ඨහන්තී**ති අධිතිට්ඨන්ති. **පටිජාගරොන්තී**ති පටි පටි ජාගරොන්ති. පුඤ්ඤං කරොන්තා හි සත්තා ජාගරොන්ති නාම කාතබ්බකිච්චප්පසුතත්තා, ඉතරෙ පන සුපන්ති නාම සහිතපරහිතවිමුත්තත්තා. චාතුද්දසිඋපොසථස්ස අනුගමනං විය පන්නරසිඋපොසථස්ස පච්චුග්ගමනං න ලබ්භති දිවසාභාවතො.

තතොති තතො තතො. **තං උපනිස්සායා**ති තා තා ගාමනිගමරාජධානියො උපනිස්සාය. **අධිවත්ථා**ති ආරාමවනරුක්ඛාදීසු අධිවත්ථා දෙවතා. **තෙ**ති තෙ දෙවා. **සන්ධාය කථෙතී**ති භගවා කථෙති. **වුත්ත**න්ති අට්ඨකථායං වුත්තං.

නිච්චං නිබද්ධං උපොසථො සංවච්ඡරෙ සංවච්ඡරෙ පටි පටි හරිතබ්බතො පවත්තෙතබ්බතො **පාටිහාරියපක්ඛො නාම. ගුණඞ්ගෙහී**ති උපොසථඞ්ගෙහි.

වුත්ථවාසොති වුසිතබ්‍රහ්මචරියවාසො. **කත්තබ්බකිච්ච**න්ති දුක්ඛාදීසු පරිඤ්ඤාතාදිකිච්චං. **ඔතාරෙත්වා**ති ඡඩ්ඩෙත්වා. **පරික්ඛීණභවසංයොජනො**ති සබ්බසො ඛීණභවබන්ධනො. **කාරණෙන ජානිත්වා**ති විපස්සනාපඤ්ඤාසහිතාය මග්ගපඤ්ඤාය චත්තාරි අරියසච්චානි ජානිත්වා.

ජානන්තොති ‘‘අරහන්තානං අනුකරණප්පටිපත්ති එසා, යදිදං සම්මදෙව උපොසථානුට්ඨාන’’න්ති එවං උපොසථකම්මස්ස ගුණං ජානන්තො. **එවරූපෙනා**ති යාදිසො භගවතො උපොසථභාවො විහිතො, එවරූපෙන

අරහන්තානුකරණෙන උපොසථකම්මෙන. **සක්කා** පහිතත්තො විපස්සනං උස්සුක්කාපෙත්වා ඛීණාසවසම්පත්තිං පාපුණිතුං. **අට්ඨමං උත්තානත්ථමෙව** සත්තමෙ වුත්තනයත්තා.

චතුමහාරාජසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. සුඛුමාලසුත්තවණ්ණනා

39. නවමෙ **නිද්දුක්ඛොති** කායිකචෙතසිකදුක්ඛවිරහිතො. සදුක්ඛෙ හි සවිඝාතෙ සුඛුමාලත්තා අනවසරා, තස්මා සුඛිතො නිද්දුක්ඛතාය සුඛුමාලො නාම. යාවස්ස සුඛුමාලත්තා පරමුක්කංසගතාති ආහ **"පරමසුඛුමාලො"**ති. අතිවිය සුඛුමාලොති අත්ථො. අන්තමතීතං **අච්චන්තං**. සබ්බදා සුඛුමාලොති ආහ **"සතතනිද්දුක්ඛො"**ති. **චරියකාලෙති** බොධිචරියාය චරණකාලෙ. **තෙනාති** බොධිසත්තෙන. අඤ්ඤත්ථ පන **පදුමන්ති** රත්තං කමලං. **පුණ්ඩරීකන්ති** සෙතං වුච්චති. **ඉතරාති** ඉතරපොක්ඛරණියො. **"බොධිසත්තස්ස කිරා"**තිආදිකං පොක්ඛරණීනං උප්පත්තිදස්සනං. **කුද්දාලකම්මකාරෙති** ඛණකෙ. **පොක්ඛරණිට්ඨානානීති** පොක්ඛරණිඛණනයොග්ගට්ඨානානි. **ගණ්හාපෙසීති** ඛණාපෙසි. පොක්ඛරණිසද්දො චෙත්ථ තාදිසෙ ජලාසයෙ නිරුළ්හො දට්ඨබ්බො පඞ්කජාදිසද්දා විය. සොපානබාහුකානං මත්ථකට්ඨානං **උණ්හීසන්ති** අධිප්පෙතං. **උදකසෙචනනාළිකාති** උදකවිජටාවිස්සජ්ජනනාළියන්තානි. **පඤ්චවිධාති** වණ්ණවසෙන ජාතිවසෙන ච.

බො පනස්සාති නිපාතමත්තං. කාසික-සද්දො අතිවිය සණ්හෙ සුඛුමෙ මහග්ඝවත්ථෙ නිරුළ්හො, අඤ්ඤස්මිම්පි තථාජාතිකෙ රුළ්හිවසෙන පවත්තතීති දට්ඨබ්බං. තෙනාහ **"අකාසිකං චන්දන"**න්ති. හෙමන්තෙ වාසො හෙමන්තං, හෙමන්තං අරහතීති **හෙමන්තිකො,** පාසාදො. **"ඉතරෙසුපි එසෙව නයො"**ති වත්වා තදෙව නෙසං අරහතං දස්සෙතුං **"තත්ථ හෙමන්තිකො"**තිආදි වුත්තං. **සජාලානීති** සජාලවාතපානානි, **උදකයන්තානීති** උදකධාරාවිස්සන්දනකයන්තානි. **පාසාදමත්ථකෙති** පාසාදස්ස උපරිආකාසතලෙ. **බන්ධිත්වාති** පයොජිතයන්තෙ සුක්ඛමහිංසචම්මං බන්ධිත්වා. **යන්තං පරිවත්තෙත්වාති** යථාපයොජිතං යන්තං පාසාණාරොපනත්ථඤ්චෙව පුන තෙසං විස්සජ්ජනත්ථඤ්ච පරිවත්තෙත්වා. **තස්මිං විස්සජ්ජෙන්තීති** ඡදනපිට්ඨෙ බද්ධසුක්ඛමහිංසචම්මෙ විස්සජ්ජෙන්ති.

සහස්සථාමන්ති පුරිසසහස්සබලං, පුරිසසහස්සෙන වහිතබ්බභාරවහං. **පල්ලඞ්කෙ නිසින්නොවාති** රතනමයපල්ලඞ්කෙ යථානිසින්නො එව. **උප්පතනාකාරපත්තන්ති** උප්පතිත්වා ඨිතං විය. **ජියං පොථෙන්තස්සාති** ජියාඝාතං කරොන්තස්ස. **ජියප්පහාරසද්දොති** ජියාඝාතසද්දො. **යන්තෙ බද්ධන්ති** යන්තබද්ධං කත්වා ඨපිතං. **සද්දන්තරෙති** ථාමමජ්ඣිමස්ස පුරිසස්ස සද්දසවනට්ඨානෙ. ගාවුතස්ස චතුත්ථො භාගො කොසොතිපි වුච්චති ද්විසහස්සදණ්ඩප්පමාණට්ඨානං.

සබ්බට්ඨානානීති මහාපුරිසස්ස තානි තානි සබ්බානි වසනට්ඨානානි. **සිඛාබද්ධොති** පුරිසසභාවස්සෙව විසෙසතො දස්සනමෙතං. **න උප්පිලාවිතභාවත්ථන්ති** උප්පිලාවිතභාවසඞ්ඛාතං අත්ථං න කථෙසීති අත්ථො. තස්ස හි බොධිමූලෙයෙව සෙතුඝාතො. **තෙනෙවාති** අප්පමාදලක්ඛණස්ස දීපනතො එව. **අත්තානං අතික්කමිත්වාති** අත්තනො ජරාපත්තිං අවින්තෙත්වා අට්ටීයති. **න පනෙස මග්ගෙන පහීනො** තදා මග්ගස්ස අනධිගතත්තා. **සික්ඛං පච්චක්ඛිපිත්වාති** යථාසමාදින්නසික්ඛං පහාය.

අවිපරීතබ්‍යාධිආදිසභාවාවාති එකන්තෙන බ්‍යාධිආදිසභාවා එව. **එවං ජිගුච්ඡාවිහාරෙනාති** එවං සකලස්සෙව වට්ටදුක්ඛස්ස ජිගුච්ඡනවිහාරෙන විහරන්තස්ස. **එවං ජිගුච්ඡනන්ති** එවං පරස්ස ජිගුච්ඡනං. **පරං අජිගුච්ඡමානොති** කරුණායනෙන එවං පරං අජිගුච්ඡන්තො. **අභිභොස්මීති** අභිභවිතා අස්මි. **උස්සාහො අහූති** චතුරඞ්ගසමන්නාගතං වීරියමෙව චතුබ්බිධසම්මප්පධානවීරියඤ්ච අහොසි, යෙන මග්ගබ්‍රහ්මචරියපරායණො ජාතො.

සුඛුමාලසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. ආධිපතෙය්‍යසුත්තවණ්ණනා

40. දසමෙ අභිභවිත්වා පවත්තනට්ඨෙන අධිපති යං කිඤ්චි ජෙට්ඨකං න කාරකං අත්තානං අධිපතීති කත්වා අත්තා එව අධිපති, තතො ආගතං **අත්තාධිපතෙය්‍යං**. තෙනාහ **"අත්තාන"**න්තිආදි. **ලොකන්ති** සත්තලොකං. සො ච ඛො ඉද්ධිවිධාදිගුණවිසෙසයුත්තො අධිප්පෙතො අධිපතිභාවස්ස අධිප්පෙතත්තා. **නවවිධං ලොකුත්තරධම්මන්ති** උක්කට්ඨනිද්දෙසෙන වුත්තං. **ඉති භවොති** එවං සම්පත්තිභවො, තත්ථ එවං අභිවුද්ධීති. **සම්පත්තිභවස්ස හෙතූති** තංතංසම්පත්තිභවස්ස තත්ථ ච අභිවුද්ධියා හෙතු. ජාතිනිමිත්තස්ස කම්මභවස්ස කතූපචිතත්තා **ජාති අන්තොපවිට්ඨා. ජරාදීසුපි එසෙව නයො** හෙතුසිද්ධියා ඵලසිද්ධිතො.

අසල්ලීනන්ති න සඞ්කොචප්පත්තං. **උපට්ඨිතාති** කායාදිසභාවසල්ලක්ඛණවසෙන උපට්ඨිතා. **අසම්මුට්ඨා** සම්මොසාභාවතො. **අසාරද්ධොති** සාරම්භස්ස සාරම්භහෙතූනඤ්ච වික්ඛම්භනෙන අසාරද්ධො. **එකග්ගං**

අනෙකග්ගභාවස්ස දූරසමුස්සාපිතත්තා. **නිම්මලං කත්වා**ති රාගාදිමලානං අපනයනෙන මලරහිතං කත්වා. **ගොපායතී**ති සංකිලෙසානත්ථතො රක්ඛති. **අයන්**ති එවංපටිපන්නො භික්ඛු. **සුද්ධමත්තානං පරිහරති** අසුද්ධභාවස්ස කිලෙසස්සපි අභාවතො.

අතික්කමිත්වා මඤ්ඤසීති අසක්ඛිං කත්වා මඤ්ඤසි. තාය තණ්හාය නිබ්බත්තොති තම්මයො, තණ්හාවසිකො. තස්ස භාවො තම්මයතා, තස්සා **තම්මයතාය** අභාවෙන. **න භායති** පඤ්ඤාදිගුණවෙපුල්ලප්පත්තියා.

ආධිපතෙය්‍යසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

දෙවදූතවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. චූළවග්ගො

1. සම්මුඛීභාවසුත්තවණ්ණනා

41. පඤ්චමස්ස පඨමෙ සම්මුඛො භවති යෙන සො සම්මුඛීභාවො, පුරතො විජ්ජමානතා, තස්මා **සම්මුඛීභාවා. පුඤ්ඤකම්ම**න්ති දානසඞ්ඛාතං පුඤ්ඤකම්මං. **ද්වෙ ධම්මා සුලභා** බාහිරත්තා යථාසකං පච්චයසමවායෙන ලබ්භනතො. **සද්ධා පන දුල්ලභා** පචුරජනස්ස අනවට්ඨිතකිච්චත්තා. තෙනෙවාහ **"පුථුජ්ජනස්සා"**තිආදි.

සම්මුඛීභාවසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. තිඨානසුත්තවණ්ණනා

42. දුතියෙ මච්ඡරියමෙව මලං මච්ඡරියමලං, චිත්තස්ස මලීනසභාවාපාදනතො විගතං මච්ඡරියමලං එත්ථාති **විගතමච්ඡරියමලං**. ගෙධාභාවෙන කොචි කිඤ්චි දෙන්තොපි තත්ථ ආසත්තිං න විස්සජ්ජෙති, අයං පන න තාදිසොති ආහ **"විස්සට්ඨචාගො"**ති. **මලීනහත්ථොව** චිත්තවිසුද්ධියා අභාවතො. **ධොතහත්ථොව** ධොතහත්ථෙන කාතබ්බකිච්චසාධනතො. තෙන වුත්තං – ''චිත්තෙ සුද්ධෙ විසුජ්ඣන්ති, ඉති වුත්තං මහෙසිනා''ති. **යාචිතුං යුත්තො** යාචකානං මනොරථපූරණතො. **යාචයොගො** පයොගාසහෙහි යාචකෙහි සුට්ඨු යුත්තභාවතො. තංසමඞ්ගී එව තත්ථ රතො නාම, න චිත්තමත්තෙනෙවාති ආහ **"දානං…පෙ…. රතො නාම හොතී"**ති.

"උච්චා, භන්තෙ"ති වත්වා අයං මං උච්චතො වදතීති චින්තෙයායාති පුන **"නාතිඋච්චා තුම්හෙ"**ති ආහ, සරීරෙනාති අධිප්පායො. **මෙචකවණ්ණස්සාති** නීලොභාසස්ස. **පුච්ඡීති** භික්ඛු පුච්ඡි. **භූමියං ලෙඛං ලිඛන්තො අච්ඡීති** පඨමං මඤ්චෙ නිපජ්ජිත්වා උට්ඨාය භූමියං ලෙඛං ලිඛන්තො අච්ඡි ''අඛීණාසවොති මඤ්ඤනා හොතූ''ති. තථා හි රාජා ඛීණාසවස්ස නාම…පෙ…. නිවත්ති. **ධජපග්ගහිතාවාති** පග්ගහිතධජාව. **සිලාචෙතියට්ඨානන්ති** ථූපාරාමස්ස ච මහාචෙතියස්ස ච අන්තරෙ සිලාය කතචෙතියට්ඨානං. **චෙතියං…පෙ…. අට්ඨාසි** සාවකස්ස තං කූටාගාරන්ති කත්වා.

පච්ඡාභාගෙනාති ධම්මකථිකස්ස ථෙරස්ස පිට්ඨිපස්සෙන. **ගොනසොති** මණ්ඩලසප්පො. ධම්මස්සවනන්තරාය බහූනං සග්ගමග්ගපටිලාභන්තරායො භවෙය්‍යාති අධිප්පායෙන **"ධම්මස්සවනන්තරායං න කරිස්සාමී"**ති චින්තෙසි. **විසං වික්ඛම්භෙත්වාති** විපස්සනාතෙජෙන විසවෙගං වික්ඛම්භෙත්වා. **ගාථාසහස්සන්ති** ගාථාසහස්සවන්තං. **පට්ඨානගාථායාති** පට්ඨපනගාථාය, ආදිගාථායාති අත්ථො. **පට්ඨාන…පෙ…. අවසානගාථං එව චවත්ථපෙසි,** න ද්වින්නං අන්තරෙ වුත්තං කිලන්තකායත්තා. **සරභාණං** සායන්හධම්මකථා. **පග්ගණ්හාතීති** පච්චක්ඛං කරොන්ති ගණ්හාති, සක්කච්චං සුණාතීති අත්ථො. ධම්මකථනදිවසෙ ධම්මකථිකානං අකිලමනත්ථං සද්ධා උපාසකා සිනිද්ධභොජනං මධුපානකඤ්ච දෙන්ති සරස්ස මධුරභාවාය සප්පිමධුකතෙලාදිඤ්ච භෙසජ්ජං. තෙනාහ **"අරියවංසං කථෙස්සාමී"**තිආදි. **චතූහි දාඨාහි ඩංසිත්වාති** දළ්හදට්ඨභාවදස්සනං. **චරිස්සාමීති** සම්මානෙස්සාමි, සක්කච්චං සුණිස්සාමීති අත්ථො. **නිම්මථෙත්වාති** නිම්මද්දිත්වා, අපනෙත්වාති අත්ථො.

තිඨානසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. අත්ථවසසුත්තවණ්ණනා

43. තතියෙ අත්ථො නාම ඵලං, තං එතස්ස වසොති **අත්ථවසො**. හෙතු, අත්ථො එතස්ස අත්ථීති අත්ථො, සො එවාති ආහ **"තයො අත්ථෙ තීණි කාරණානී"**ති. ධම්මදෙසනා නාම උක්කට්ඨනිද්දෙසෙන චතුන්නං අරියසච්චානං පකාසනාති ආහ **"චතුසච්චධම්මං පකාසෙතී"**ති. **අට්ඨකථං ඤාණෙන පටිසංවෙදීති** පාළිපදානං අත්ථං විවරණඤාණෙන පටි පටි සංවෙදනසීලො ''අයං ඉමස්ස භාසිතස්ස අත්ථො''ති. එතෙන අත්ථපටිසම්භිදාබ්‍යාපාරමාහ. **පාළිධම්මං පටිසංවෙදීති** පාළිගතිං පාළිං පදච්චරණං පටි පටි සංවෙදනසීලො. එතෙන ධම්මපටිසම්භිදාබ්‍යාපාරමාහ.

අත්ථවසසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. කථාපවත්තිසුත්තවණ්ණනා

44. චතුත්ථෙ **පවත්තිනීති** යාව අධිප්පෙතත්ථනිගමනා අවිච්ඡෙදෙන පවත්තිනී. පටිඝාතාභාවෙන **අප්පටිහතා. නිය්‍යානිකා** සප්පාටිහීරකා.

කථාපවත්තිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. පණ්ඩිතසුත්තවණ්ණනා

45. පඤ්චමෙ **පණ්ඩිතපඤ්ඤත්තානී**ති පණ්ඩිතෙහි පඨමං පඤ්ඤත්තානි. **කථිතානී**ති සෙය්‍යසො කථිතානි. **මහාපුරිසෙහී**ති බුද්ධබොධිසත්තෙහි. **කරුණා**ති කරුණාචෙතොවිමුත්ති වුත්තා. **පුබ්බභාගො**ති තස්ස උපචාරො. **දමොති ඉන්ද්‍රියසංවරො** ‘‘මනච්ඡට්ඨානං ඉන්ද්‍රියානං දමන’’න්ති කත්වා. **අත්තදමන**න්ති චිත්තදමනං. **පුණ්ණොවාදෙ** (ම. නි. 3.396) ‘‘සක්ඛිස්සසි ඛො, ත්වං පුණ්ණ, ඉමිනා දමූපසමෙනා’’ති ආගතත්තා **දමොති වුත්තා ඛන්තිපි. ආළවකෙ** ආළවකසුත්තෙ (සං. නි. 1.246; සු. නි. 190) ‘‘සච්චා දමා චාගා’’ති එවං **වුත්තා පඤ්ඤාපි** ඉමස්මිං සුත්තෙ ‘‘දමො’’ති වත්තුං වට්ටති. **රක්ඛනං ගොපනං පටිජග්ගන**න්ති මාතාපිතූනං මනුස්සාමනුස්සකතුපද්දවතො රක්ඛනං, බ්‍යාධිආදිඅනත්ථතො ගොපනං, ඝාසච්ඡාදනාදීහි වෙය්‍යාවච්චකරණෙන පටිජග්ගනං. **සන්තො නාම** සබ්බකිලෙසදරථපරිළාහූපසමෙන උපසන්තකායවචීසමාචාරතාය ච. **උත්තමට්ඨෙන සන්තාන**න්ති මත්තෙය්‍යතාදීහි සෙට්ඨට්ඨෙන සන්තානං.

ඉධ ඉමෙසංයෙව තිණ්ණං ඨානානං කරණෙනාති ඉමස්මිං සුත්තෙ ආගතානං තිණ්ණං ඨානානං කරණෙන නිබ්බත්තනෙන. **එතානි…පෙ…. කාරණානී**ති මාතුපට්ඨානං පිතුපට්ඨානන්ති එතානි ද්වෙ උත්තමපුරිසානං කාරණානි. උත්තමකිච්චකරණෙන හි මාතාපිතුඋපට්ඨාකා ‘‘උත්තමපුරිසා’’ති වුත්තා. තෙනාහ **‘‘මාතාපිතු…පෙ…. වුත්තො’’**ති. අනුපද්දවභාවෙන **ඛෙමං**.

පණ්ඩිතසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. සීලවන්තසුත්තවණ්ණනා

46. ඡට්ඨෙ **ලොකියලොකුත්තරමිස්සක**න්ති එත්ථ ‘‘මනුස්සා පුඤ්ඤං පසවන්තී’’ති අවිසෙසෙන වුත්තත්තා භාවනාමයස්සපි පුඤ්ඤස්ස සඞ්ගණ්හනතො ලොකුත්තරස්සපි සම්භවො දට්ඨබ්බො.

සීලවන්තසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. සඞ්ඛතලක්ඛණසුත්තවණ්ණනා

47. සත්තමෙ සමෙච්ච සම්භූය පච්චයෙහි කතං **සඞ්ඛතං. නිමිත්තානී**ති සඤ්ජානනස්ස නිමිත්තානි. හෙතුපච්චයසමවායෙ උප්පජ්ජනං **උප්පාදො,** අත්තලාභො. **වයො**ති භඞ්ගො. **ඨිතස්සා**ති උප්පාදක්ඛණතො උද්ධං ඨිතික්ඛණපත්තස්ස. සා පනස්ස අවත්ථා උප්පාදාවත්ථාය භින්නාති කත්වා අඤ්ඤථත්තං ජරාති ච වුත්තා. යස්මා ධම්මො උප්පජ්ජමානො එව භිජ්ජති, තථා සති උප්පාදභඞ්ගා සමානක්ඛණා සියුං, න ච තං යුජ්ජති, තස්මා උප්පාදාවත්ථාය භින්නා භඞ්ගාභිමුඛාවත්ථා ජරාති වෙදිතබ්බා. යෙ පන ‘‘සඞ්ඛාරානං ඨිති නත්ථී’’ති වදන්ති, තෙසං තං මිච්ඡා. යථා හි තස්සෙව ධම්මස්ස උප්පාදාවත්ථාය භින්නා භඞ්ගාවත්ථා ඉච්ඡිතා, අඤ්ඤථා ‘‘අඤ්ඤං උප්පජ්ජති, අඤ්ඤං නිරුජ්ඣතී’’ති ආපජ්ජති, එවං උප්පජ්ජමානස්ස භඞ්ගාභිමුඛා ධම්මා ඉච්ඡිතබ්බා. සා ච ඨිතික්ඛණො. න හි උප්පජ්ජමානො භිජ්ජතීති සක්කා විඤ්ඤාතුන්ති.

සඞ්ඛතන්ති තෙභූමකා ධම්මා පච්චයසමුප්පන්නත්තා. යදි එවං මග්ගඵලධම්මා කථන්ති ආහ **‘‘මග්ගඵලානි පනා’’**තිආදි. ලක්ඛණකථා හි යාවදෙව සම්මසනත්ථා. **උප්පාදක්ඛණෙ උප්පාදො,** න ඨානභඞ්ගක්ඛණෙසු. කස්මා? උප්පාදඋප්පාදක්ඛණානං අඤ්ඤමඤ්ඤං පරිච්ඡින්නත්තා. යථා හි උප්පාදසඞ්ඛාතෙන විකාරෙන උප්පාදක්ඛණො පරිච්ඡින්නො, එවං උප්පාදක්ඛණෙනපි උප්පාදො පරිච්ඡින්නො. සෙසද්වයෙපි එසෙව නයො. ධම්මප්පවත්තිමත්තතායපි කාලස්ස ලොකසමඤ්ඤාවසෙනෙව වුත්තං. **ලක්ඛණං න සඞ්ඛතං, සඞ්ඛතං න ලක්ඛණ**න්ති නෙසං භෙදදස්සනං. අවත්ථාවතො හි අවත්ථා භින්නාවාති . **පරිච්ඡින්න**න්ති එත්ථ උප්පාදවයෙහි තාව සඞ්ඛතං පරිච්ඡින්නං හොතු, ජරාය පන තං කථං පරිච්ඡින්නන්ති වුච්චති? න වුච්චති පරිච්ඡෙදො පුබ්බන්තාපරන්තමත්තෙන, අථ ඛො සභාවභෙදෙනාති නායං දොසො. **සඞ්ඛතං** ධම්මජාතං **පරිච්ඡින්නං** තබ්බන්තං ධම්මජාතං සඞ්ඛතන්ති පඤ්ඤායති එවං තෙසං අභාවෙන නිබ්බානමෙතන්ති ලක්ඛිතබ්බතො සඤ්ජානිතබ්බතො. ඉදානි **‘‘යථා හී’’**තිආදිනා යථාවුත්තමත්ථං උපමාහි විභාවෙති.

සඞ්ඛතලක්ඛණසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. අසඞ්ඛතලක්ඛණසුත්තවණ්ණනා

48. අට්ඨමෙ **අසඞ්ඛතස්සා**ති වුත්තනයෙන න සඞ්ඛතස්ස. තෙනාහ **‘‘පච්චයෙහී’’**තිආදි. යථා උප්පාදාදීනං භාවෙන සඞ්ඛතධම්මජාතං සඞ්ඛතන්ති පඤ්ඤායති, එවං තෙසං අභාවෙන නිබ්බානං අසඞ්ඛතන්ති පඤ්ඤායති.

අසඞ්ඛතලක්ඛණසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. පබ්බතරාජසුත්තවණ්ණනා

49. නවමෙ ඉධ සාල-සද්දො රුක්ඛසාමඤ්ඤපරියායො, න රුක්ඛවිසෙසපරියායොති ආහ **''මහාසාලාති මහාරුක්ඛා''**ති. **කුලජෙට්ඨකන්ති** තස්මිං කුලෙ ජෙට්ඨභූතං සාමිභූතං. **සිලාමයො** න පංසුමයො මිස්සකො ච. ගාමං ගාමූපචාරඤ්ච ඨපෙත්වා සබ්බං අරඤ්ඤන්ති ආහ **''අරඤ්ඤස්මින්ති අගාමකට්ඨානෙ''**ති. මහන්තො පබ්බතො සෙලොති යොජනා.

පබ්බතරාජසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. ආතප්පකරණීයසුත්තවණ්ණනා

50. දසමෙ **සරීරසම්භවානන්ති** සරීරෙ සම්භූතානං. **දුක්ඛානන්ති** අනිට්ඨානං. **බහලානන්ති** නිරන්තරප්පවත්තියා අවිරළානං. **තාපනවසෙනාති** දුක්ඛාපනවසෙන. **තිබ්බානන්ති** කුරූරානං. තාසං යථාවුත්තානං අධිවාසනාය පහාතබ්බදුක්ඛවෙදනානං පජහනං නාම ඛමනමෙවාති ආහ **''ඛමනත්ථායා''**ති . **ආණාපෙත්වාති** ''ආතප්පං කරණීය''න්ති බුද්ධාණං විධාය. **ලොකියලොකුත්තරමිස්සකා කථිතා** සසම්භාරානං මග්ගධම්මානං කථිතත්තා.

ආතප්පකරණීයසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

11. මහාචොරසුත්තවණ්ණනා

51. එකාදසමෙ මහාබලචොරො **මහාචොරොති** ආහ **''මහන්තො බලවචොරො''**ති. බලවචොරොති ච මහාථාමතාය මහාපරිවාරතාය මහාචොරියකම්මසමත්ථතාය ච වෙදිතබ්බො. මහතං ගාමනිගමානං විලුප්පනං **මහාවිලොපො. තං තං කාරණං පක්ඛිපිත්වාති** තං තං අකරණමෙව කාරණං කත්වා තප්පටිබද්ධාය කථාය පක්ඛිපිත්වා. **අත්ථං කථයිස්සන්තීති** තස්ස තස්ස අත්ථඤ්ච කථයිස්සන්ති. **හරන්තාති** අපනෙන්තා පරිහරන්තා. **දසවත්ථුකායාති** ''සස්සතො ලොකො''ති (ම. නි. 1.269) ආදිදසවත්ථුසන්නිස්සිතාය. **අන්තං ගහෙත්වා ඨිතදිට්ඨියාති** තමෙව සස්සතාදිඅන්තං ගහෙත්වා අවිස්සජ්ජෙත්වා ඨිතදිට්ඨියා.

මහාචොරසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

චූළවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පඨමපණ්ණාසකං නිට්ඨිතං.

2. දුතියපණ්ණාසකං

(6) 1. බ්‍රාහ්මණවග්ගො

1. පඨමද්වෙබ්‍රාහ්මණසුත්තවණ්ණනා

52. බ්‍රාහ්මණවග්ගස්ස පඨමෙ **ජරාජිණ්ණාති** ජරාවසෙන ජිණ්ණා, න බ්‍යාධිආදීනං වසෙන ජිණ්ණසදිසත්තා ජිණ්ණා. **වයොවුද්ධාති** වයසො වුද්ධිප්පත්තියා වුද්ධා, න සීලාදිවුද්ධියා. **ජාතිමහල්ලකාති** ජාතියා මහන්තතාය චිරරත්තඤ්ඤුතාය ජාතිමහල්ලකා. **තයො අද්ධෙ අතික්කන්තාති** පඨමො, මජ්ඣිමො, පච්ඡිමොති තයො අද්ධෙ අතීතා. **තතියං වයං අනුප්පත්තාති** තතො එව පච්ඡිමං වයං අනුප්පත්තා. **අකතභයපරිත්තාණාති** එත්ථ **භයපරිත්තාණන්ති** දුග්ගතිභයතො පරිත්තායකං පුඤ්ඤං, තං අකතං එතෙහීති අකතභයපරිත්තාණා. **පතිට්ඨාකම්මන්ති** සුගතිසඞ්ඛාතප්පතිට්ඨාවහං කම්මං. **උපසංහරීයතීති** සම්පාපීයති. ‘‘උපනීයතී’’ති වුත්තං, කිං කෙන උපනීයතීති ආහ **‘‘අයඤ්හි ජාතියා ජරං උපනීයතී’’**තිආදි. **අයන්ති** ලොකො. ජාතො න ජාතභාවෙනෙව තිට්ඨති, අථ ඛො තතො පරං ජරං පාපීයති, ජරාය බ්‍යාධිං පාපීයති. එවං පරතො පරං දුක්ඛමෙව උපනීයති.

තායනට්ඨෙනාති රක්ඛනට්ඨෙන. **නිලීයනට්ඨෙනාති** නිලීනට්ඨානභාවෙන. **පතිට්ඨානට්ඨෙනාති** පතිට්ඨානභාවෙන. **අවස්සයනට්ඨෙනාති** අවස්සයිතබ්බභාවෙන. **උත්තමගතිවසෙනාති** පරමගතිභාවෙන.

පඨමද්වෙබ්‍රාහ්මණසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. දුතියද්වෙබ්‍රාහ්මණසුත්තවණ්ණනා

53. දුතියෙ භජිතබ්බට්ඨෙන පරෙසං භාජිතබ්බට්ඨෙන **භාජනං,** භණ්ඩකං.

දුතියද්වෙබ්‍රාහ්මණසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3-4. අඤ්ඤතරබ්‍රාහ්මණසුත්තාදිවණ්ණනා

54-55. තතියෙ යෙසං රාගාදීනං අප්පහානෙන පුරිසස්ස අත්තබ්‍යාබාධාදීනං සම්භවො, පහානෙන අසම්භවොති එවං රාගාදීනං පහායකො අරියධම්මො මහානුභාවතාය මහානිසංසතාය ච සාමං පස්සිතබ්බොති **සන්දිට්ඨිකො.** ඉමිනා නයෙන සෙසෙසු පදෙසුපි යථාරහං නීහරිත්වා වත්තබ්බො. සද්දත්ථො පන **විසුද්ධිමග්ගසංවණ්ණනාසු** (විසුද්ධි. මහාටී. 1.147) වුත්තනයෙන වෙදිතබ්බො. චතුත්ථං උත්තානත්ථමෙව.

අඤ්ඤතරබ්‍රාහ්මණසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. නිබ්බුතසුත්තවණ්ණනා

56. පඤ්චමෙ **න කාලන්තරෙ පත්තබ්බන්ති** යදා සච්චප්පටිවෙධො, තදා එව ලද්ධබ්බත්තා න කාලන්තරෙ පත්තබ්බං. මග්ගඤාණෙන උපනෙතබ්බත්තා උපනෙය්‍යං. උපනෙය්‍යමෙව **ඔපනෙය්‍යිකන්ති** ආහ **‘‘පටිපත්තියා උපගන්තබ්බ’’**න්ති.

නිබ්බුතසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. පලොකසුත්තවණ්ණනා

57. ඡට්ඨෙ **ආචරියපාචරියානන්ති** ආචරියානම්පි ආචරියානං. **නිරන්තරඵුටො නෙරයිකසත්තෙහි** නිරයගාමිකම්මස්ස කාරකානං බහුභාවා. **උභයම්පෙතන්ති** යථාවුත්තං අත්ථද්වයං. **ඝනනිවාසතන්ති** ගාමානං ඝනසන්නිවාසතං. **එකන්තෙනෙව අධම්මොති** අයොනිසොමනසිකාරහෙතුකත්තා අනත්ථහෙතුතාය ච නියමෙනෙව අධම්මො. **න අධම්මරාගොති අධිප්පෙතොති** පරපරික්ඛාරෙසු රාගො විය න මහාසාවජ්ජොති කත්වා වුත්තං. තථා හි සකසකපරික්ඛාරවිසයො රාගො විසමලොභො විය න එකන්තතො අපායුප්පත්තිජනකො. පරපරික්ඛාරෙසු උප්පජ්ජමානස්ස මහාසාවජ්ජතාය **අධම්මරාගතා. ලොභස්ස සමකාලො නාම නත්ථී** කායදුච්චරිතාදීනං විය අයොනිසොමනසිකාරසමුට්ඨානත්තා. **එසාති** එසො පාපධම්මො. **සමලොභො** විසමලක්ඛණාභාවතො. තථා හි තංසමුට්ඨානො පයොගො මිච්ඡාචාරොති න වුච්චති. **අවත්ථුපටිසෙවනසඞ්ඛාතෙනාති** යං ලොකියසාධුසමනුඤ්ඤාතං රාගස්ස වත්ථුට්ඨානං, තතො අඤ්ඤස්මිං වත්ථුස්මිං පටිසෙවනසඞ්ඛාතෙන.

විවිධසස්සානන්ති සාලිවීහිආදිනානප්පකාරසස්සානං. **දූසස්සන්ති** පච්චයදූසෙන දූසිතං සස්සං. **සම්පජ්ජමානෙති** නිප්ඵජ්ජනතො පගෙව ගබ්භපරිවුද්ධිකාලෙ. **පාණකාති** සලභාදිපාණකා. **පතන්තීති** සස්සානං මත්ථකෙ පතන්ති. **සලාකාමත්තමෙව සම්පජ්ජතීති** වඩ්ඪිත්වා ගබ්භං ගහෙතුං අසමත්ථං සම්පජ්ජති. **තෙති** වාළඅමනුස්සා. **ලද්ධොකාසාති** යක්ඛාධිපතීහි අනුඤ්ඤාතත්තා ලද්ධොකාසා.

පලොකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. වච්ඡගොත්තසුත්තවණ්ණනා

58. සත්තමෙ **මහාවිපාකන්ති** උළාරඵලං බහුවිපාකං. **ධම්මො නාම** කථිතකථා ''අත්ථං දහති විදහතී''ති කත්වා. **අනුධම්මො නාම** පටිකථනං ''තං අනුගතො ධම්මො''ති කත්වා. සහ ධම්මෙනාති සහධම්මො, සො එව **සහධම්මිකො**. ධම්මසද්දො චෙත්ථ කාරණපරියායොති ආහ **''සකාරණො''**ති. **වාදස්සාති** වචනස්ස. **අනුපාතො** අනුපවජ්ජා පවත්ති.

පරිපන්ථෙ තිට්ඨතීති **පාරිපන්ථිකො**. පන්ථෙ ඨත්වා පරෙසං සාපතෙය්‍යං ඡින්දනතො **පන්ථදූහනචොරො**. යදි පච්චවෙක්ඛණඤාණං, කථං තං අසෙක්ඛන්ති ආහ **''අසෙක්ඛස්ස පවත්තත්තා''**ති. **ඉතරානීති** සීලක්ඛන්ධාදීනි. **සයම්පීති පි-**සද්දො ''අසෙක්ඛස්ස පවත්තා වා''ති ඉමමත්ථං සම්පිණ්ඩෙති.

නිබ්බිසෙවනොති විසෙවනරහිතො විගතවිලොමභාවො. **න උපපරික්ඛන්තීති** න විචාරෙන්ති. ජාතිං නිබ්බත්තිං යාති උපගච්ඡතීති **ජාතියො,** ජාතොති අත්ථො. තෙනාහ **''යත්ථ කත්ථචි කුලජාතෙ''**ති.

කෙවලීති කෙවලවා, පාරිපූරිමාති අත්ථො. තෙනාහ **''පරිපුණ්ණභාවෙන යුත්තො''**ති. එතං කෙවලීති පදං. **අභිඤ්ඤාපාරන්ති** අභිජානස්ස පාරං. පරියන්තං ගතත්තා **පාරගූ**. එස නයො සෙසපදෙසුපි. **ඛෙත්තවිනිච්ඡයසවනෙනාති** ''ඉමෙහි සීලාදිගුණසම්පන්නා සදෙවකෙ ලොකෙ පුඤ්ඤස්ස ඛෙත්තං, තදඤ්ඤො න ඛෙත්ත''න්ති එවං ඛෙත්තවිනිච්ඡයසවනෙන රහිතා.

වච්ඡගොත්තසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. තිකණ්ණසුත්තවණ්ණනා

59. අට්ඨමෙ **දූරාසදාති** දූරුපසඞ්කමනා. **ගරහා මුච්චිස්සතීති** මයි එවං කථෙන්තෙ සමණො ගොතමො කිඤ්චි කථෙස්සති, එවං මෙ වචනමත්තම්පි න ලද්ධන්ති අයං ගරහා මුච්චිස්සතීති. **පණ්ඩිතාති** පණ්ඩිච්චෙන සමන්නාගතා. **ධීරාති** ධිතිසම්පන්නා. **බ්‍යත්තාති** පරවාදමද්දනසමත්ථෙන වෙය්‍යත්තියෙන සමන්නාගතා. **බහුස්සුතාති** බාහුසච්චවන්තො. **වාදිනොති** වාදිමග්ගකුසලා. **සම්මතාති** බහුනො ජනස්ස සාධුසම්මතා. **පණ්ඩිතාදිආකාරපරිච්ඡෙදන්ති** තෙසං තෙවිජ්ජානං පණ්ඩිතාකාරාදිආකාරපරිච්ඡෙදං. ආකාරසද්දො කාරණපරියායො, පරිච්ඡෙදසද්දො පරිමාණත්ථොති ආහ **''එත්තකෙන කාරණෙනා''**ති.

යථාති යෙනාකාරෙන, යෙන කාරණෙනාති අත්ථො. තෙනාහ **''යථාති කාරණවචන''**න්ති. **''ද්වීහිපි පක්ඛෙහී''**ති වත්වා තෙ පක්ඛෙ සරූපතො දස්සෙන්තො **''මාතිතො ච පිතිතො චා''**ති ආහ. තෙසං පක්ඛානං වසෙනස්ස සුජාතතං දස්සෙතුං **''යස්ස මාතා''**තිආදි වුත්තං. ජනකජනිකාභාවෙන විනාපි ලොකෙ මාතාපිතුසමඤ්ඤා දිස්සති, ඉධ පන සා ඔරසපුත්තවසෙනෙව ඉච්ඡිතාති දස්සෙතුං **''සංසුද්ධගහණිකො''**ති වුත්තං. ගබ්භං ගණ්හාති ධාරෙතීති **ගහණී,** ගබ්භාසයසඤ්ඤිතො මාතුකුච්ඡිප්පදෙසො. යථාභුත්තස්ස ආහාරස්ස විපාචනවසෙන ගණ්හනතො අඡඩ්ඩනතො **ගහණී,** කම්මජතෙජොධාතු.

පිතා ච මාතා ච පිතරො, පිතූනං පිතරො පිතාමහා, තෙසං යුගො **පිතාමහයුගො,** තස්මා ''යාව සත්තමා පිතාමහයුගා පිතාමහද්වන්ද්වා''ති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. **අට්ඨකථායං** පන ද්වන්ද්වං අග්ගහෙත්වා ''යුගන්ති ආයුප්පමාණං වුච්චතී''ති වුත්තං. **යුග-**සද්දස්ස ච අත්ථකථා දස්සිතා **''පිතාමහොයෙව පිතාමහයුග''**න්ති. **පුබ්බපුරිසාති** පුරිසග්ගහණඤ්චෙත්ථ උක්කට්ඨනිද්දෙසවසෙන කතන්ති දට්ඨබ්බං. එවඤ්හි ''මාතිතො''ති පාළිවචනං සමත්ථිතං හොති. **අක්ඛිත්තොති** අක්ඛෙපො. **අනවක්ඛිත්තොති** සද්ධථාලිපාකාදීසු අනවක්ඛිත්තො න ඡඩ්ඩිතො. **ජාතිවාදෙනාති** හෙතුම්හි කරණවචනන්ති දස්සෙතුං **''කෙන කාරණෙනා''**තිආදි වුත්තං. එත්ථ ච ''උභතො...පෙ.... පිතාමහයුගා''ති එතෙන බ්‍රාහ්මණස්ස යොනිදොසාභාවො දස්සිතො සංසුද්ධගහණිකතාකිත්තනතො. ''අක්ඛිත්තො''ති ඉමිනා කිරියාපරාධාභාවො. සංසුද්ධජාතිකාපි හි සත්තා කිරියාපරාධෙන ඛෙපං පාපුණන්ති. ''අනුපක්කුට්ඨො''ති ඉමිනා අයුත්තසංසග්ගාභාවො. අයුත්තසංසග්ගඤ්හි පටිච්ච සත්තා සුද්ධජාතිකා කිරියාපරාධරහිතාපි අක්කොසං ලභන්ති.

තන්ති ගරහාවචනං. **මන්තෙ පරිවත්තෙතීති** වෙදෙ සජ්ඣායති, පරියාපුණාතීති අත්ථො. **මන්තෙ ධාරෙතීති** යථාඅධීතෙ මන්තෙ අසම්මුට්ඨෙ කත්වා හදයෙ ඨපෙති.

ඔට්ඨපහතකරණවසෙනාති අත්ථාවධාරණවසෙන. **සනිඝණ්ඩුකෙටුභානන්ති** එත්ථ වචනීයවාචකභාවෙන අත්ථං සද්දඤ්ච ඛණ්ඩති භින්දති විභජ්ජ දස්සෙතීති නිඛණ්ඩු, සො එව ඉධ ඛ-කාරස්ස ඝ-කාරං කත්වා **“නිඝණ්ඩූ”**ති වුත්තො. කිටති ගමෙති කිරියාදිවිභාගං, තං වා අනවසෙසපරියාදානතො ගමෙන්තො පූරෙතීති **කෙටුභං. වෙවචනප්පකාසකන්ති** පරියායසද්දදීපකං, එකෙකස්ස අත්ථස්ස අනෙකපරියායවචනවිභාවකන්ති අත්ථො. නිදස්සනමත්තඤ්චෙතං අනෙකෙසම්පි අත්ථානං එකසද්දවචනීයතාවිභාවනවසෙනපි තස්ස ගන්ථස්ස පවත්තත්තා. වචීභෙදාදිලක්ඛණා කිරියා කප්පීයති විකප්පීයති එතෙනාති කිරියාකප්පො, සො පන වණ්ණපදසම්බන්ධපදත්ථාදිවිභාගතො බහුකප්පොති ආහ **“කිරියාකප්පවිකප්පො”**ති. ඉදඤ්ච මූලකිරියාකප්පගන්ථං සන්ධාය වුත්තං. සො හි මහාවිසයො සතසහස්සපරිමාණො නමාවරියාදිප්පකරණං. ඨානකරණාදිවිභාගතො නිබ්බචනවිභාගතො ච අක්ඛරා පභෙදීයන්ති එතෙහීති **අක්ඛරප්පභෙදා,** සික්ඛානිරුත්තියො. **එතෙසන්ති** චතුන්නං වෙදානං.

පදන්ති චතුබ්බිධං, පඤ්චවිධං වා පදං, තං පදං කායතීති **පදකො,** තෙයෙව වා වෙදෙ පදසො කායතීති **පදකො. තදවසෙසන්ති** වුත්තාවසෙසං වාක්‍යං. එත්තාවතා සද්දබ්‍යාකරණං වත්වා පුන “බ්‍යාකරණ”න්ති අත්ථබ්‍යාකරණමාහ. තං තං සද්දං තදත්ථඤ්ච බ්‍යාකරොති බ්‍යාචික්ඛති එතෙනාති **බ්‍යාකරණං,** සද්දසත්ථං. ආයතිං හිතං තෙන ලොකො න යතති න ඊහතීති **ලොකායතං**. තඤ්හි ගන්ථං නිස්සාය සත්තා පුඤ්ඤකිරියාය චිත්තම්පි න උප්පාදෙන්ති.

අසීති මහාසාවකාති අඤ්ඤාසිකොණ්ඩඤ්ඤො, වප්පො, භද්දියො, මහානාමො, අස්සජි, නාළකො, යසො, විමලො, සුබාහු, පුණ්ණජි, ගවම්පති, උරුවෙලකස්සපො, නදීකස්සපො, ගයාකස්සපො, සාරිපුත්තො, මහාමොග්ගල්ලානො, මහාකස්සපො, මහාකච්චානො, මහාකොට්ඨිකො, මහාකප්පිනො, මහාචුන්දො, අනුරුද්ධො, කඞ්ඛාරෙවතො, ආනන්දො, නන්දකො, භගු, නන්දියො, කිම්ලො, භද්දියො, රාහුලො, සීවලි, උපාලි, දබ්බො, උපසෙනො, ඛදිරවනියරෙවතො, පුණ්ණො මන්තානිපුත්තො, පුණ්ණො සුනාපරන්තකො, සොණො කුටිකණ්ණො, සොණො කොළිවිසො, රාධො, සුභූති, අඞ්ගුලිමාලො, වක්කලි, කාළුදායී, මහාඋදායී, පිලින්දවච්ඡො, සොභිතො, කුමාරකස්සපො, රට්ඨපාලො, වඞ්ගීසො, සභියො, සෙලො, උපවාණො, මෙඝියො, සාගතො, නාගිතො, ලකුණ්ඩකභද්දියො, පිණ්ඩොලො භාරද්වාජො, මහාපන්ථකො, චූළපන්ථකො, බාකුලො, කුණ්ඩධානො, දාරුචීරියො, යසොජො, අජිතො , තිස්සමෙත්තෙය්‍යො, පුණ්ණකො, මෙත්තගූ, ධොතකො, උපසීවො, නන්දො, හෙමකො, තොදෙය්‍යො, කප්පො, ජතුකණ්ණී, භද්‍රාවුධො, උදයො, පොසලො, මොඝරාජා, පිඞ්ගියොති එතෙ අසීති මහාසාවකා නාම.

කස්මා පනෙතෙ එව ථෙරා “මහාසාවකා”ති වුච්චන්තීති? අභිනීහාරස්ස මහන්තභාවතො. තථා හි ද්වෙ අග්ගසාවකාපි මහාසාවකෙසු අන්තොගධා. තෙ හි සාවකපාරමිඤාණස්ස මත්ථකප්පත්තියා සාවකෙසු අග්ගධම්මාධිගමෙන අග්ගට්ඨානෙ ඨිතාපි අභිනීහාරමහන්තතාසාමඤ්ඤෙන “මහාසාවකා”තිපි වුච්චන්ති, ඉතරෙ පන පකතිසාවකෙහි සාතිසයං මහාභිනීහාරා. තථා හි තෙ පදුමුත්තරස්ස භගවතො කාලෙ කතපණිධානා, තතො එව සාතිසයං අභිඤ්ඤාසමාපත්තීසු වසිනො පභින්නප්පටිසම්භිදා ච. කාමං සබ්බෙපි අරහන්තො සීලවිසුද්ධිආදිකෙ සම්පාදෙත්වා චතූසු සතිපට්ඨානෙසු සුප්පතිට්ඨිතචිත්තා සත්ත බොජ්ඣඞ්ගෙ යථාභූතං භාවෙත්වා මග්ගප්පටිපාටියා අනවසෙසතො කිලෙසෙ ඛෙපෙත්වා අග්ගඵලෙ පතිට්ඨහන්ති, තථාපි යථා සද්ධාවිමුත්තතො දිට්ඨිප්පත්තස්ස, පඤ්ඤාවිමුත්තතො ච උභතොභාගවිමුත්තස්ස පුබ්බභාගභාවනාවිසෙසසිද්ධො මග්ගභාවනාවිසෙසො, එවං අභිනීහාරමහන්තත්තපුබ්බයොගමහන්තත්තා හි සසන්තානෙ සාතිසයස්ස ගුණවිසෙසස්ස නිප්ඵාදිතත්තා සීලාදීහි ගුණෙහි මහන්තා සාවකාති මහාසාවකා. තෙසුයෙව පන යෙ බොධිපක්ඛියධම්මෙසු පාමොක්ඛභාවෙන ධුරභූතානං සම්මාදිට්ඨිසඞ්කප්පාදීනං සාතිසයං කිච්චානුභාවනිප්ඵත්තියා කාරණභූතාය තජ්ජාභිනීහාරාභිනීහටාය සක්කච්චං නිරන්තරං චිරකාලසම්භාවිතාය සම්මාපටිපත්තියා යථාක්කමං පඤ්ඤාය සමාධිස්මිඤ්ච උක්කට්ඨපාරමිප්පත්තියා සවිසෙසං සබ්බගුණෙහි අග්ගභාවෙ ඨිතා, තෙ සාරිපුත්තමොග්ගල්ලානා. ඉතරෙ අට්ඨසත්තති ථෙරා සාවකපාරමියා මත්ථකෙ සබ්බසාවකානං අග්ගභාවෙන අට්ඨිතත්තා “මහාසාවකා”ඉච්චෙව වුච්චන්ති. පකතිසාවකා පන අභිනීහාරමහන්තත්තාභාවතො පුබ්බයොගමහන්තත්තාභාවතො ච “සත්ථුසාවකා”ඉච්චෙව වුච්චන්ති. තෙ පන අග්ගසාවකා විය මහාසාවකා විය ච න පරිමිතා, අථ ඛො අනෙකසතා අනෙකසහස්සා.

වයතීති **වයො,** ආදිමජ්ඣපරියොසානෙසු කත්ථචි අපරිකිලමන්තො අවිත්ථායන්තො තෙ ගන්ථෙ සන්තානෙති පණෙතීති අත්ථො. ද්වෙ පටිසෙධා පකතිං ගමෙන්තීති දස්සෙතුං **“අවයො න හොතී”**ති වත්වා තත්ථ අවයං දස්සෙතුං **“අවයො නාම…පෙ.… න සක්කොතී”**ති වුත්තං.

ඉධාති ඉමස්මිං සුත්තෙ. **එතන්ති** “විවිච්චෙව කාමෙහී”තිආදිවචනං. තතියවිජ්ජාධිගමාය පටිපත්තික්කමො **විසුද්ධිමග්ගෙ** (විසුද්ධි. 1.70) සාතිසයං විත්ථාරිතො, තථා ඉධ අවත්තුකාමතාය **භයභෙරවසුත්තාදීසු** (ම. නි. 1.34 ආදයො) විය සඞ්ඛෙපතො ච වත්තුකාමතාය “ද්වින්නං විජ්ජාන”මිච්චෙව වුත්තං.

විජ්ජාති පුබ්බෙනිවාසප්පටිච්ඡාදකස්ස මොහක්ඛන්ධස්ස විජ්ජනට්ඨෙනපි විජ්ජා. **මොහො පටිච්ඡාදකට්ඨෙන තමොති වුච්චති** තමො වියාති කත්වා. කාතබ්බතො කරණං, ඔභාසොව කරණං **ඔභාසකරණං,** අත්තනො පච්චයෙහි ඔභාසභාවෙන නිබ්බත්තෙතබ්බට්ඨෙනාති අත්ථො. **අයං අත්ථොති** අයමෙව අධිප්පෙතත්ථො. **පසංසාවචනන්ති** තස්සෙව අත්ථස්ස ථොමනාවචනං පටිපක්ඛවිධමනපවත්තිවිසෙසානං බොධනතො. **යොජනාති** පසංසාවසෙන

වුත්තපදානං අත්ථදස්සනවසෙන වුත්තපදස්ස ච යොජනා. **අවිජ්ජා විහතාති** එතෙන විජ්ජනට්ඨෙන විජ්ජාති අයම්පි අත්ථො දීපිතොති දට්ඨබ්බං. **යස්මා විජ්ජා උප්පන්නාති** එතෙන විජ්ජාපටිපක්ඛා අවිජ්ජා, පටිපක්ඛතා චස්සා පහාතබ්බභාවෙන විජ්ජාය ච පහායකභාවෙනාති දස්සෙති. **ඉතරස්මිම්පි පදද්වයෙති** ''තමො විහතො, ආලොකො උප්පන්නො''ති පදද්වයෙපි. **එසෙව නයොති** යථාවුත්තයොජනං අතිදිසති. තත්ථායං යොජනා – එවං අධිගතවිජ්ජස්ස තමො විහතො විද්ධස්තො. කස්මා? යස්මා ආලොකො උප්පන්නො ඤාණාලොකො පාතුභූතොති. **පෙසිතත්තස්සාති** යථාධිප්පෙතත්ථසිද්ධිප්පත්තිං විස්සට්ඨචිත්තස්ස, පඨමවිජ්ජාධිගමාය පෙසිතචිත්තස්සාති වුත්තං හොති.

විපස්සනාපාදකන්ති ඉමිනා තස්ස ඣානචිත්තස්ස නිබ්බෙධභාගියතමාහ. විපස්සනා තිවිධා විපස්සකපුග්ගලභෙදෙන. මහාබොධිසත්තානඤ්හි පච්චෙකබොධිසත්තානඤ්ච විපස්සනා චින්තාමයඤාණසංවඩ්ඪිතත්තා සයම්භුඤාණභූතා, ඉතරෙසං සුතමයඤාණසංවඩ්ඪිතත්තා පරොපදෙසසම්භූතා. සා ''ඨපෙත්වා නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනං අවසෙසරූපාරූපජ්ඣානානං අඤ්ඤතරතො වුට්ඨායා''තිආදිනා අනෙකධා අරූපමුඛවසෙන චතුධාතුවවත්ථානෙ වුත්තානං තෙසං තෙසං ධාතුපරිග්ගහමුඛානං අඤ්ඤතරමුඛවසෙන ච අනෙකධාව **විසුද්ධිමග්ගෙ** (විසුද්ධි. 1.306) නානානයතො විභාවිතා. මහාබොධිසත්තානං පන චතුවීසතිකොටිසතසහස්සමුඛෙන පභෙදගමනතො නානානයං සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණසන්නිස්සයස්ස අරියමග්ගඤාණස්ස අධිට්ඨානභූතං පුබ්බභාගඤාණගබ්භං ගණ්හාපෙන්තං පරිපාකං ගච්ඡන්තං පරමගම්භීරං සණ්හසුඛුමතරං අනඤ්ඤසාධාරණං විපස්සනාඤාණං හොති, යං අට්ඨකථාසු ''මහාවජිරඤාණ''න්ති වුච්චති. යස්ස ච පවත්තිවිභාගෙන චතුවීසතිකොටිසතසහස්සප්පභෙදස්ස පාදකභාවෙන සමාපජ්ජියමානා චතුවීසතිකොටිසතසහස්සසඞ්ඛා දෙවසිකං සත්ථු වළඤ්ජනකසමාපත්තියො වුච්චන්ති, ස්වායං බුද්ධානං විපස්සනාචාරො පරමත්ථමඤ්ජූසායං **විසුද්ධිමග්ගසංවණ්ණනායං** (විසුද්ධි. මහාටී. 1.144) දස්සිතො, අත්ථිකෙහි තතො ගහෙතබ්බොති. ඉධ පන සාවකානං විපස්සනාචාරං සන්ධාය ''විපස්සනාපාදක''න්ති වුත්තං.

කාමං හෙට්ඨිමමග්ගඤාණානිපි ආසවානං ඛෙපනඤාණානි එව, අනවසෙසතො පන තෙසං ඛෙපනං අග්ගමග්ගඤාණෙනෙවාති ආහ **''අරහත්තමග්ගඤාණත්ථායා''**ති. **ආසවවිනාසනතොති** ආසවානං නිස්සෙසං සමුච්ඡින්දනතො. ආසවානං ඛයෙ ඤාණං ආසවක්ඛයඤාණන්ති දස්සෙන්තො **''තත්‍ර චෙතං ඤාණ''**න්ති වත්වා **''ඛයෙ''**ති ආධාරෙ භුම්මං, න විසයෙති දස්සෙන්තො **''තත්ථ පරියාපන්නත්තා''**ති ආහ. **අභිනිහරතීති** අභිමුඛං නීහරති, යථා මග්ගාභිසමයො හොති, සවනං තදභිමුඛං පවත්තෙති. **ඉදං දුක්ඛන්ති** දුක්ඛස්ස අරියසච්චස්ස තදා භික්ඛුනා පච්චක්ඛතො ගහිතභාවදස්සනං. **එත්තකං දුක්ඛන්ති** තස්ස පරිච්ඡිජ්ජ ගහිතභාවදස්සනං. **න ඉතො භියොති** තස්ස අනවසෙසතො ගහිතභාවදස්සනං. තෙනාහ **''සබ්බම්පි දුක්ඛසච්ච''**න්තිආදි. **සරසලක්ඛණපටිවෙධෙනාති** සභාවසඞ්ඛාතස්ස ලක්ඛණස්ස අසම්මොහතො පටිවිජ්ඣනෙන. අසම්මොහපටිවෙධොති ච යථා තස්මිං ඤාණෙ පවත්තෙ පච්ඡා දුක්ඛසච්චස්ස සරූපාදිපරිච්ඡෙදෙ සම්මොහො න හොති, තථා පවත්ති. තෙනෙවාහ **''යථාභූතං පජානාතී''**ති. දුක්ඛං සමුදෙති එතස්මාති **දුක්ඛසමුදයො. යං ඨානං පත්වාති** යං නිබ්බානං මග්ගස්ස ආරම්මණපච්චයට්ඨෙන කාරණභූතං ආගම්ම. **පත්වාති** ච තදුභයවතො පුග්ගලස්ස පවත්තියාති කත්වා වුත්තං. **පත්වාති** වා පාපුණනහෙතු. **අප්පවත්තින්ති** අප්පවත්තිනිමිත්තං. තෙ වා න පවත්තන්ති එත්ථාති අප්පවත්ති, නිබ්බානං. **තස්සාති** දුක්ඛනිරොධස්ස. **සම්පාපකන්ති** සච්ඡිකිරියාවසෙන සම්මදෙව පාපකං.

කිලෙසවසෙනාති ආසවසඞ්ඛාතකිලෙසවසෙන. යස්මා ආසවානං දුක්ඛසච්චපරියායො තප්පරියාපන්නත්තා සෙසසච්චානඤ්ච තංසමුදයාදිපරියායො අත්ථි, තස්මා වුත්තං **''පරියායතො''**ති. දස්සෙන්තො සච්චානීති යොජනා. ආසවානඤ්චෙත්ථ ගහණං ''ආසවානං ඛයඤාණායා''ති ආරද්ධත්තා. තථා හි ''කාමාසවාපි චිත්තං විමුච්චතී''තිආදිනා ආසවවිමුත්තිසීසෙනෙව සබ්බකිලෙසවිමුත්ති වුත්තා. ''ඉදං දුක්ඛන්ති යථාභූතං පජානාතී''තිආදිනා මිස්සකමග්ගො ඉධ කථිතොති **''සහ විපස්සනාය කොටිප්පත්තං මග්ගං කථෙසී''**ති වුත්තං. **ජානතො පස්සතොති** ඉමිනා පරිඤ්ඤාසච්ඡිකිරියාභාවනාභිසමයා වුත්තා. **විමුච්චතීති** ඉමිනා පහානාභිසමයො වුත්තොති ආහ **''ඉමිනා මග්ගක්ඛණං දස්සෙතී''**ති. **ජානතො පස්සතොති** වා හෙතුනිද්දෙසො. යං ජානනහෙතු කාමාසවාපි චිත්තං විමුච්චතීති යොජනා. ධම්මානඤ්හි සමානකාලිකානම්පි පච්චයපච්චයුප්පන්නතා සහජාතකොටියා ලබ්භති. භවාසවග්ගහණෙනෙව එත්ථ භවරාගස්ස විය භවදිට්ඨියාපි සමවරොධොති දිට්ඨාසවස්සපි සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො.

ඛීණා ජාතීතිආදීහි පදෙහි. **තස්සාති** පච්චවෙක්ඛණඤාණස්ස. **භූමින්ති** පවත්තිට්ඨානං. යෙනාධිප්පායෙන ''කතමා පනස්සා''තිආදිනා චොදනා කතා, තං විවරන්තො **''න තාවස්සා''**තිආදිමාහ . තත්ථ **න තාවස්ස අතීතා ජාති ඛීණා** මග්ගභාවනායාති අධිප්පායො. තත්ථ කාරණමාහ **''පුබ්බෙව ඛීණත්තා''**ති. න අනාගතා අස්ස ජාති ඛීණාති යොජනා. **න අනාගතාති** ච අනාගතභාවසාමඤ්ඤං ගහෙත්වා ලෙසෙන චොදෙති. තෙනාහ **''අනාගතෙ වායාමාභාවතො''**ති. අනාගතවිසෙසො පනෙත්ථ අධිප්පෙතො, තස්ස ඛෙපනෙ වායාමො ලබ්භතෙව. තෙනාහ **''යා පන මග්ගස්සා''**තිආදි. **එකචතුපඤ්චවොකාරභවෙසූති** භවත්තයග්ගහණං වුත්තනයෙන අනවසෙසතො ජාතියා ඛීණභාවදස්සනත්ථං. **තන්ති** යථාවුත්තං ජාතිං. **සොති ඛීණාසවො භික්ඛු.**

බ්‍රහ්මචරියවාසො නාම ඉධ මග්ගබ්‍රහ්මචරියස්ස නිබ්බත්තනමෙවාති ආහ **''පරිවුත්ථ''**න්ති. සම්මාදිට්ඨියා චතූසු සච්චෙසු පරිඤ්ඤාදිකිච්චසාධනවසෙන පවත්තමානාය සම්මාසඞ්කප්පාදීනම්පි දුක්ඛසච්චෙ පරිඤ්ඤාභිසමයානුගුණා පවත්ති, ඉතරෙසු ච සච්චෙසු නෙසං පහානාභිසමයාදිවසෙන පවත්ති පාකටා එව. තෙන වුත්තං **''චතූසු සච්චෙසු චතූහි

මග්ගෙහි පරිඤ්ඤාපහානසච්ඡිකිරියාභාවනාභිසමයවසෙනා”ති. පුථුජ්ජනකල්‍යාණකාදයොති ආදි-සද්දෙන සත්තසෙඛං සඞ්ගණ්හාති.

ඉත්ථත්තායාති ඉමෙ පකාරා ඉත්ථං, තබ්භාවො ඉත්ථත්තං, තදත්ථන්ති වුත්තං හොති. තෙ පන පකාරා අරියමග්ගබ්‍යාපාරභූතා පරිඤ්ඤාදයො ඉධාධිප්පෙතාති ආහ “**එවංසොළසවිධකිච්චභාවාය**”ති. තෙ හි මග්ගං පච්චවෙක්ඛතො මග්ගානුභාවෙන පාකටා හුත්වා උපට්ඨහන්ති, පරිඤ්ඤාදීසු ච පහානමෙව පධානං තදත්ථත්තා ඉතරෙසන්ති ආහ “**කිලෙසක්ඛයාය වා**”ති. පහීනකිලෙසපච්චවෙක්ඛණවසෙන වා එතං වුත්තං. දුතියවිකප්පෙ **ඉත්ථත්තායාති** නිස්සක්කෙ සම්පදානවචනන්ති ආහ “**ඉත්ථභාවතො**”ති . **අපරන්ති** අනාගතං. ඉමෙ පන චරිමකත්තභාවසඞ්ඛාතා පඤ්චක්ඛන්ධා. **පරිඤ්ඤාතා තිට්ඨන්තීති** එතෙන තෙසං අප්පතිට්ඨතං දස්සෙති. අපරිඤ්ඤාමූලකා හි පතිට්ඨා. යථාහ ‘‘කබළීකාරෙ චෙ, භික්ඛවෙ, ආහාරෙ අත්ථි රාගො, අත්ථි නන්දී, අත්ථි තණ්හා, පතිට්ඨිතං තත්ථ විඤ්ඤාණං විරූළ්හ’’න්තිආදි (සං. නි. 2.64; කථා. 296; මහානි. 7). තෙනෙවාහ – “**ඡින්නමූලකා රුක්ඛා විය**”තිආදි.

යස්සාති පුථුජ්ජනස්ස. තස්ස හි සීලං කදාචි වඩ්ඪති, කදාචි හායති. සෙක්ඛාපි පන සීලෙසු පරිපූරකාරිනොව, අසෙක්ඛෙසු වත්තබ්බමෙව නත්ථි. තෙනාහ “**ඛීණාසවස්සා**”තිආදි. **වසිප්පත්තන්ති** වසීභාවප්පත්තං. **සුට්ඨු සමාහිතන්ති** අග්ගඵලසමාධිනා සම්මදෙව සමාහිතං. **ධිතිසම්පන්නන්ති** අග්ගඵලධිතියා සමන්නාගතං. **මච්චුං ජහිත්වා ඨිතන්ති** ආයතිං පුනබ්භවාභාවතො වුත්තං. කථං පුනබ්භවාභාවොති ආහ “**සබ්බෙ පාපධම්මෙ පජහිත්වා ඨිත**”න්ති. සබ්බස්සපි ඤෙය්‍යධම්මස්ස චතුසච්චන්තොගධත්තා වුත්තං “**බුද්ධන්ති චතුසච්චබුද්ධ**”න්ති. **බුද්ධසාවකාති** සාවකබුද්ධා නමස්සන්ති, පගෙව ඉතරා පජා. ඉතරා හි පජා සාවකෙපි නමස්සන්ති. ඉති එත්තකෙන ඨානෙන සම්මාසම්බුද්ධස්ස වසෙන ගාථානං අත්ථං වත්වා ඉදානි සාවකස්සපි වසෙන අත්ථං යොජෙත්වා දස්සෙතුං “**අථ වා**”තිආදි වුත්තං. **සාවකොපි ගොතමො** මුඛනිබ්බත්තෙන සම්පත්තෙන සම්බන්ධෙන, යතො සබ්බෙපි අරියසාවකා භගවතො ඔරසපුත්තාති වුච්චන්තීති.

නිවුස්සතීති **නිවාසො,** නිවුත්ථො ඛන්ධසන්තානොති ආහ “**නිවුත්ථක්ඛන්ධපරම්පර**”න්ති. **අවෙති, අවෙදීති** පාඨද්වයෙනපි පුබ්බෙනිවාසඤාණස්ස කිච්චසිද්ධිංයෙව දස්සෙති. එකත්තකායඑකත්තසඤ්ඤීභාවසාමඤ්ඤතො වෙහප්ඵලාපි එත්ථෙව සඞ්ගහං ගච්ඡන්තීති “**ඡ කාමාවචරෙ, නව බ්‍රහ්මලොකෙ**”ඉච්චෙව වුත්තං. ඉතරෙ පන අපවුරභාවතො න වුත්තා. එකච්චානං අවිසයභාවතො ච අවචනං දට්ඨබ්බං. ජාති ඛීයති එතෙනාති **ජාතික්ඛයො,** අරහත්තන්ති ආහ “**අරහත්තං පත්තො**”ති. ‘‘අභිඤ්ඤාය’’ති වත්තබ්බෙ යකාරලොපෙන ‘‘අභිඤ්ඤා’’ති නිද්දෙසො කතොති ආහ “**ජානිත්වා**”ති. **කිච්චවොසානෙනාති** චතූහි මග්ගෙහි කත්තබ්බස්ස සොළසවිධස්ස කිච්චස්ස පරියොසානෙන. **වොසිතොති** පරියොසිතො, නිට්ඨිතොති අත්ථො. **මොනෙය්‍යෙන සමන්නාගතොති** කායමොනෙය්‍යාදීහි සමන්නාගතො. ලපිතං ලපතීති **ලපිතලාපනො. අත්තපච්චක්ඛතො ඤත්වාති** ඉමිනා තෙසං විජ්ජානං පටිලද්ධභාවං දීපෙති.

තිකණ්ණසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. ජාණුස්සොණිසුත්තවණ්ණනා

60. නවමෙ **දෙය්‍යධම්මස්සෙතං නාමන්ති** යාගං කරොන්තෙන දාතබ්බදෙය්‍යධම්මං සන්ධාය වදති තදඤ්ඤස්ස පාළියං දෙය්‍යධම්මග්ගහණෙනෙව ගහිතත්තා. **මතකභත්තන්ති** මතකෙ උද්දිස්ස දාතබ්බභත්තං, පිතුපිණ්ඩන්ති වුත්තං හොති. **වරපුරිසානන්ති** විසිට්ඨපුරිසානං, උත්තමපුරිසානන්ති අත්ථො. **සබ්බමෙතං දානන්ති** යථාවුත්තභෙදං යඤ්ඤසද්ධාදිදානං.

ජාණුස්සොණිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. සඞ්ගාරවසුත්තවණ්ණනා

61. දසමෙ ජිණ්ණානං හත්ථිසාලාදීනං පටිසඞ්ඛරණං පුන පාකතිකකරණං ජිණ්ණපටිසඞ්ඛරණං , තස්ස කාරකො **ජිණ්ණපටිසඞ්ඛරණකාරකො. බාහිරසමයෙති** සත්ථුසාසනතො බාහිරෙ අඤ්ඤතිත්ථියසමයෙ. **සබ්බචතුක්කෙනාතිආදීසු** සබ්බෙසු ද්විපදචතුප්පදාදිභෙදෙසු පාණෙසු එකෙකස්මිං චත්තාරො චත්තාරො පාණෙ වධිත්වා යජිතබ්බං යඤ්ඤං සබ්බචතුක්කං නාම. සෙසෙසුපි ඉමිනා නයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. **යස්ස වා තස්ස වාති** නිස්සක්කෙ සාමිවචනන්ති ආහ “**යස්මා වා තස්මා වා**”ති. **එවමස්සායන්ති** එත්ථ **අස්සූති** නිපාතමත්තන්ති ආහ “**එවං සන්තෙපි අය**”න්ති.

වඩ්ඪෙන්තොති පට්ඨපෙන්තො. මග්ගබ්‍රහ්මචරියස්ස ඔගධං මූලං පතිට්ඨාභූතං **බ්‍රහ්මචරියොගධං**. තෙනාහ “**අරහත්තමග්ගසඞ්ඛාතස්සා**”තිආදි. උක්කට්ඨනිද්දෙසෙන චෙත්ථ අරහත්තමග්ගස්සෙව ගහණං කතන්ති දට්ඨබ්බං.

උත්තමං පතිට්ඨාභූතං ආරම්මණූපනිස්සයභාවෙන.

අප්පෙහි වෙයාවච්චකරාදීහි අත්ථො එතිස්සාති **අප්පට්ඨා** ත්ථ-කාරස්ස ට්ඨ-කාරං කත්වා. තෙනාහ **"යත්ථ බහූ"**තිආදි. **යත්ථාති** යස්සං පටිපදායං . අප්පො සමාරම්භො එතස්සාති **අප්පසමාරම්භො. පාසංසාති** පසංසාරහා. **එතං යෙව කථාපෙස්සාමීති** එතෙනෙව බ්‍රාහ්මණෙන කථාපෙස්සාමි.

සොප්පෙනාති නිද්දාය. **පමාදෙනාති** ජාගරියාදීසු අනනුයුඤ්ජනතො සතිවිප්පවාසලක්ඛණෙන පමාදෙන. **පච්චනීකපටිහරණවසෙනාති** පටිපක්ඛාපනයනවසෙන. තථා හි භගවතො ච සාසනස්ස ච පටිපක්ඛා තිත්ථියා, තෙසං හරණතො පටිහාරියං. තෙ හි දිට්ඨිහරණවසෙන දිට්ඨිප්පකාසනෙ අසමත්ථභාවෙන ච ඉද්ධිආදෙසනානුසාසනීහි හරිතා අපනීතා හොන්තීති. "පටී"ති වා අයං සද්දො "පච්ඡා"ති එතස්ස අත්ථං බොධෙති "තස්මිං පටිපවිට්ඨස්මිං, අඤ්ඤො ආගඤ්ඡි බ්‍රාහ්මණො"තිආදීසු (සු. නි. 985; චූළනි. වත්ථුගාථා 4) විය, තස්මා සමාහිතෙ චිත්තෙ විගතූපක්කිලෙසෙ කතකිච්චෙන පච්ඡා හරිතබ්බං පවත්තෙතබ්බන්ති පටිහාරියං, අත්තනො වා උපක්කිලෙසෙසු චතුත්ථජ්ඣානමග්ගෙහි හරිතෙසු පච්ඡාහරණං පටිහාරියං, ඉද්ධිආදෙසනානුසාසනියො ච විගතූපක්කිලෙසෙන කතකිච්චෙන ච සත්තහිතත්ථං පුන පවත්තෙතබ්බා, හරිතෙසු ච අත්තනො උපක්කිලෙසෙසු පරසත්තානං උපක්කිලෙසහරණානි හොන්තීති පටිහාරියානි භවන්ති, පටිහාරියමෙව **පාටිහාරියං.** පටිහාරියෙ වා ඉද්ධිආදෙසනානුසාසනිසමුදායෙ භවං එකෙකං **පාටිහාරියන්ති** වුච්චති. පටිහාරියං වා චතුත්ථජ්ඣානං මග්ගො ච පටිපක්ඛහරණතො, තත්ථ ජාතං නිමිත්තභූතෙ, තතො වා ආගතන්ති **පාටිහාරියං.**

ආගතනිමිත්තෙනාති ආගතාකාරසල්ලක්ඛණවසෙන. එස නයො සෙසෙසුපි. **එකො රාජාති** දක්ඛිණමධුරාධිපති එකො පණ්ඩුරාජා. **එවම්පි තෙ මනොති** ඉමිනා ආකාරෙන තව මනො පවත්තොති අත්ථො. තෙන පකාරෙන පවත්තොති ආහ **"සොමනස්සිතො වා"**තිආදි. සාමඤ්ඤජොතනා විසෙසෙ අවතිට්ඨතීති අධිප්පායෙනෙවං වුත්තං. "එවං තව මනො"ති ඉදඤ්ච මනසො සොමනස්සිතතාදිමත්තදස්සනං, න පන යෙන සො සොමනස්සිතො වා දොමනස්සිතො වා, තංදස්සනං. සොමනස්සග්ගහණෙන චෙත්ථ තදෙකට්ඨා රාගාදයො සද්ධාදයො ච දස්සිතා හොන්ති, දොමනස්සග්ගහණෙන දොසාදයො. **දුතියන්ති** "ඉත්ථම්පි තෙ මනො"ති පදං. **ඉතිපීති** එත්ථ **ඉති**-සද්දො නිදස්සනත්ථො "අත්ථීති ඛො, කච්චාන, අයමෙකො අන්තො"තිආදීසු (සං. නි. 2.15; 3.90) විය. තෙනාහ **"ඉමඤ්ච ඉමඤ්ච අත්ථං චින්තයමාන"**න්ති. **පි**-සද්දො වුත්තත්ථසම්පිණ්ඩනත්ථො.

කථෙන්තානං සුත්වාති කථෙන්තානං සද්දං සුත්වා. **තස්ස වසෙනාති** තස්ස විතක්කිතස්ස වසෙන. **අට්ටකාරකෙනාති** විනිච්ඡයකාරකෙන.

න අරියානන්ති අරියානං මග්ගඵලචිත්තං න ජානාතීති අත්ථො. තඤ්හි තෙන අනධිගතත්තා චෙතොපරියඤාණෙනපි න සක්කා විඤ්ඤාතුං, අඤ්ඤං පන චිත්තං ජානාතියෙව. **හෙට්ඨිමො උපරිමස්ස චිත්තං න ජානාතීති**ආදීනිපි මග්ගඵලචිත්තමෙව සන්ධාය වුත්තානීති වෙදිතබ්බානි. සොතාපන්නාදයොපි හි අත්තනා අධිගතමෙව මග්ගඵලං පරෙහි උප්පාදිතං සම්මා චෙතොපරියඤාණෙන ජානිතුං සක්කොන්ති, න අත්තනා අනධිගතං. සබ්බෙපි අරියා අත්තනො ඵලං සමාපජ්ජන්ති අධිගතත්තාති දස්සෙන්තො **"එතෙසු වා"**තිආදිමාහ. යදි අරියා අත්තනා අධිගතඵලං සමාපජ්ජන්ති, උපරිමාපි හෙට්ඨිමං ඵලං සමාපජ්ජන්ති අධිගතත්තා ලොකියසමාපත්තියො වියාති කස්සචි ආසඞ්කා සියා, තන්නිවත්තනත්ථමාහ **"උපරිමො හෙට්ඨිමං න සමාපජ්ජතී"**ති.

උපරිමොති සකදාගාමිආදිඅරියපුග්ගලො. **හෙට්ඨිමන්ති** සොතාපත්තිඵලාදිං. **න සමාපජ්ජතීති** සතිපි අධිගතත්තෙ න සමාපජ්ජති. කස්මාති චෙ? කාරණමාහ **"තෙසඤ්හී"**තිආදි, තෙසං සකදාගාමිආදීනං හෙට්ඨිමා හෙට්ඨිමා ඵලසමාපත්ති තෙසු තෙසුයෙව හෙට්ඨිමෙසු අරියපුග්ගලෙසු පවත්තති, න උපරිමෙසූති අත්ථො. ඉමිනා හෙට්ඨිමං ඵලචිත්තං උපරිමස්ස න උප්පජ්ජතීති දස්සෙති. කස්මාති චෙ? පුග්ගලන්තරභාවූපගමනෙන පටිප්පස්සද්ධත්තා. එතෙන උපරිමො අරියො හෙට්ඨිමං ඵලසමාපත්තිං සමාපජ්ජති අත්තනා අධිගතත්තා යථා තං ලොකියසමාපත්තින්ති එවං පවත්තො හෙතු බ්‍යභිචාරිතොති දට්ඨබ්බං. න හි ලොකියජ්ඣානෙසු පුග්ගලන්තරභාවූපගමනං නාම අත්ථි විසෙසාභාවතො, ඉධ පන අසමුග්ඝාටිතකම්මකිලෙසනිරොධනෙන පුථුජ්ජනෙහි විය සොතාපන්නස්ස සොතාපන්නාදීහි සකදාගාමිආදීනං පුග්ගලන්තරභාවූපගමනං අත්ථි. යතො හෙට්ඨිමා හෙට්ඨිමා ඵලධම්මා උපරූපරිමග්ගධම්මෙහි නිවත්තිතා පටිපක්ඛෙහි විය අභිභූතා අප්පවත්තිධම්මතංයෙව ආපන්නා. තෙනෙව වුත්තං **"පටිප්පස්සද්ධත්තා"**ති.

අපිච කුසලකිරියප්පවත්ති නාම අඤ්ඤා, විපාකප්පවත්ති ච අඤ්ඤාති අනන්තරඵලත්තා ච ලොකුත්තරකුසලානං හෙට්ඨිමතො උපරිමො භවන්තරගතො විය හොති. තංතංඵලවසෙනෙව හි අරියානං සොතාපන්නාදිනාමලාභො. තෙ සචෙ අඤ්ඤඵලසමඞ්ගිනොපි හොන්ති, සොතාපන්නාදිනාමම්පි තෙසං අවවත්ථිතං සියා. තස්ස තස්ස වා අරියස්ස තං තං ඵලං සදිසන්ති කත්වා න උපරිමස්ස හෙට්ඨිමඵලසමඞ්ගිතාය ලෙසොපි සම්භවති, කුතො තස්සා සමාපජ්ජනන්ති දට්ඨබ්බං. හෙට්ඨිමා ච සොතාපන්නාදයො උපරිමං සකදාගාමිඵලාදිං න සමාපජ්ජන්ති අනධිගතත්තා. න හි අනධිගතං සමාපත්තිං සමාපජ්ජිතුං සක්කා, තස්මා සබ්බෙපි අරියා අත්තනොයෙව ඵලං සමාපජ්ජන්තීති නිට්ඨමෙත්ථ ගන්තබ්බං.

පවත්තෙන්තාති පවත්තකා හුත්වා, පවත්තනවසෙනාති අත්ථො. **එව**න්ති යථානුසිට්ඨාය අනුසාසනියා විධිවසෙන පටිසෙධවසෙන ච පවත්තිතාකාරපරාමසනං. සා ච සම්මාවිතක්කා නාම මිච්ඡාවිතක්කානඤ්ච පවත්තිආකාරදස්සනවසෙන පවත්තති. තත්ථ ආනිසංසස්ස ආදීනවස්ස ච විභාවනත්ථං **අනිච්චසඤ්ඤමෙව,** න නිච්චසඤ්ඤන්ති අත්ථො. පටියොගිනිවත්තනත්ථඤ්හි **එව**-කාරග්ගහණං. ඉධාපි එවසද්දග්ගහණස්ස අත්ථො පයොජනඤ්ච වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං. **ඉදං**-ගහණෙපි එසෙව නයො. **පඤ්චකාමගුණරාග**න්ති නිදස්සනමත්තං දට්ඨබ්බං තදඤ්ඤරාගස්ස දොසාදීනඤ්ච පහානස්ස ඉච්ඡිතත්තා තප්පහානස්ස ච තදඤ්ඤරාගාදිප්පහානස්ස උපායභාවතො. තථා වුත්තං දුට්ඨලොහිතවිමොචනස්ස පුබ්බදුට්ඨමංසඛෙපනුපායතා විය. **ලොකුත්තරධම්මමෙවා**ති අවධාරණං පටික්ඛෙපභාවතො සාවජ්ජධම්මනිවත්තනපරං දට්ඨබ්බං, තස්ස අධිගමූපායානිසංසභූතානං තදඤ්ඤෙසං අනවජ්ජධම්මානං නානන්තරියභාවතො.

චින්තාමණිකවිජ්ජාසරික්ඛකන්ති ඉමිනා ''චින්තාමණී''ති එවං ලද්ධනාමා ලොකෙ එකා විජ්ජා අත්ථි, යාය පරෙසං චිත්තං විජානන්තීති දීපෙති. ''තස්සා කිර විජ්ජාය සාධකො පුග්ගලො තාදිසෙ දෙසකාලෙ මන්තං පරිජප්පිත්වා යස්ස චිත්තං ජානිතුකාමො, තස්ස දිට්ඨහත්ථාදිවිසෙසසඤ්ජානනමුඛෙන චිත්තාචාරං අනුමිනන්තො කථෙතී''ති කෙචි. අපරෙ ''වාචං නිච්ඡාරාපෙත්වා තත්ථ අක්ඛරසල්ලක්ඛණවසෙනා''ති වදන්ති.

ඉදඤ්ච පන සබ්බන්ති ''භවං ගොතමො අනෙකවිහිතං ඉද්ධිවිධං පච්චනුභොතී''තිආදිනයප්පවත්තං සබ්බම්පි.

සඞ්ගාරවසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

බ්‍රාහ්මණවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

(7) 2. මහාවග්ගො

1. තිත්ථායතනසුත්තවණ්ණනා

62. දුතියස්ස පඨමෙ **තිත්ථං නාම ද්වාසට්ඨි දිට්ඨියො** තබ්බිනිමුත්තස්ස කස්සචි දිට්ඨිවිප්ඵන්දිතස්ස අභාවතො. එත්ථ හි සත්තා තරන්ති උප්පිලවන්ති උම්මුජ්ජනිමුජ්ජං කරොන්ති, තස්මා **"තිත්ථ"**න්ති වුච්චති. පාරගමනසඞ්ඛාතඤ්හි තරණං දිට්ඨිගතිකානං නත්ථි, තත්ථෙව අපරාපරං නිමුජ්ජනුම්මුජ්ජනවසෙන පිලවනමෙව තෙසං තරණං නාම. **උප්පාදකාති** පූරණකස්සපාදයො. තිත්ථෙ ජාතා **තිත්ථියා,** යථාවුත්තං වා දිට්ඨිගතසඞ්ඛාතං තිත්ථං එතෙසං අත්ථීති තිත්ථිකා, තිත්ථිකා එව **තිත්ථියා. මනොරමෙති** සාදුඵලහරිතතාය අභයදිසතාය ච මනොරමෙ. **ඉමෙසුයෙව තීසු ඨානෙසූති** යථාවුත්තෙසු තිත්ථායතනෙසු.

යො යථා ජානාති, තස්ස තථා වුච්චතීති ඉමිනා පුග්ගලජ්ඣාසයවසෙන තථා වුත්තන්ති දස්සෙති. **පුග්ගල**-සද්දො ච තිස්සන්නම්පි පකතීනං සාධාරණො, තස්මා පුරිසග්ගහණෙන තතො විසෙසනං යථා ''අට්ඨ පුරිසපුග්ගලා''ති. **පටිසංවිදිතං කරොතීති** කෙවලං ජානනවසෙන විදිතං කරොති. **අනුභවති වාති** විපාකලක්ඛණප්පත්තං අනුභවති. **පුබ්බෙකතහෙතූති** අන්තොගධාවධාරණං පදන්ති ආහ **"පුබ්බෙකතකම්මපච්චයෙනෙවා"**ති. **ඉමිනාති** ''සබ්බං තං පුබ්බෙකතහෙතූ''ති ඉමිනා වචනෙන. **කම්මවෙදනන්ති** කුසලාකුසලකම්මසහජං වෙදනං. **කිරියවෙදනන්ති** ''නෙව කුසලාකුසලා න ච කම්මවිපාකා''ති එවං වුත්තං කිරියචිත්තසහජං වෙදනං. න කෙවලඤ්ච තෙ කම්මකිරියවෙදනා එව පටික්ඛිපන්ති, අථ ඛො සාසනෙ ලොකෙ ච පාකටෙ වාතාබාධාදිරොගෙ ච පටික්ඛිපන්ති එවාති දස්සෙතුං **"යෙ වා ඉමෙ"**තිආදිමාහ. තත්ථ **පිත්තසමුට්ඨානාති** පිත්තවිකාරාධිකසම්භූතා . අනන්තරද්වයෙපි එසෙව නයො. **සන්නිපාතිකාති** පිත්තාදීනං තිණ්ණම්පි විකාරානං සන්නිපාතතො ජාතා. **උතුපරිණාමජාති** සීතාදිඋතුනො විපරිණාමතො විසමපරිවුත්තිතො ජාතා. **විසමපරිහාරජාති** අසප්පායාහාරයොගපටිසෙවනවසෙන කායස්ස විසමං පරිහරණතො ජාතා. **ඔපක්කමිකාති** උපක්කමතො නිබ්බත්තා. **කම්මවිපාකජාති** කම්මස්ස විපාකභූතක්ඛන්ධතො ජාතා. විරොධිපච්චයසමුට්ඨානා ධාතූනං විකාරාවත්ථා, තප්පච්චයා වා දුක්ඛා වෙදනා ආබාධනට්ඨෙන **ආබාධො,** සො එව රුජ්ජනට්ඨෙන **රොගො.** තත්ථ ''යො යාප්‍යලක්ඛණො, සො රොගො, ඉතරො ආබාධො''ති වදන්ති. සබ්බෙසඤ්ච නෙසං තංතංධාතූනං විසමං ආසන්නකාරණං, න තථා ඉතරානි. තත්ථාපි ච පකොපාවත්ථා ධාතුයො ආසන්නකාරණං, න තථා පරපච්චයාවත්ථාති දට්ඨබ්බං. **අට්ඨමංයෙව** කම්මවිපාකජං ආබාධං **සම්පටිච්ඡන්ති** ''සබ්බං තං පුබ්බෙකතහෙතූ''ති විපල්ලාසග්ගාහෙන. **"පුබ්බෙ"**ති පුරාතනස්සෙව කම්මස්ස ගහිතත්තා උපපජ්ජවෙදනීයම්පි තෙ පටික්ඛිපන්තීති වුත්තං **"ද්වෙ පටිබාහිත්වා"**ති. **සම්පටිච්ඡන්තීති** අනුජානන්ති.

අත්තනා කතමූලකෙනාති සාහත්ථිකකම්මහෙතු. **ආණත්තිමූලකෙනාති** පරස්ස ආණාපනවසෙන කතකම්මහෙතු. **ඉමාති** තිස්සො වෙදනා. **සබ්බෙ පටිබාහන්තීති** සබ්බෙ රොගෙ පටිසෙධෙන්ති සබ්බෙසම්පි තෙසං එකෙන ඉස්සරෙනෙව නිම්මිතත්තා තබ්භාවීභාවාසම්භවතො. එස නයො සෙසෙසුපි. **සබ්බං පටිබාහන්තීති** හෙතුපච්චයපටිසෙධනතො සබ්බං නිසෙධෙන්ති.

මාතිකං නික්ඛිපිත්වාති තිණ්ණම්පි වෙදානං අසාරභාවදස්සනත්ථං උද්දෙසං කත්වා. **තන්ති** තං මාතිකං. **විභජිත්වා දස්සෙතුන්ති** දොසදස්සනවසෙනෙව විභාගතො දස්සෙතුං. **ලද්ධිපතිට්ඨාපනත්ථන්ති** අත්තනො ලද්ධියා පටිජානාපනත්ථං. **ලද්ධිතො ලද්ධිං සඞ්කමන්තීති** මූලලද්ධිතො අඤ්ඤලද්ධිං උපගච්ඡන්ති පටිජානන්ති. **පුබ්බෙකතහෙතුයෙව පටිසංවෙදෙතීති** කම්මවෙදනම්පි විපාකවෙදනං කත්වා වදන්ති. දිට්ඨිගතිකා හි බ්‍යාමූළ්හචිත්තා කම්මන්තරවිපාකන්තරාදීනි ආලොළෙන්ති, අසඞ්කරතො සඤ්ඤාපෙතුං න සක්කොන්ති. යථා ච අකුසලකම්මෙ, එවං කුසලකම්මෙපීති දස්සෙතුං **"එවං පාණාතිපාතා"**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **එවන්ති** යථා පුබ්බෙකතහෙතු එව පාණාතිපාතිනො නාම හොන්ති, න ඉදානි සයංකතකාරණා, එවං පාණාතිපාතා විරමණම්පි පුබ්බෙකතහෙතු එවාති විචාරියමානො පුබ්බෙකතවාදො අකිරියවාදො **එව** සම්පජ්ජති.

කත්තුකම්‍යතාඡන්දො න තණ්හාඡන්දො. **කත්තුකම්‍යතාති** කාතුමිච්ඡා. **පච්චත්තපුරිසකාරොති** තෙන තෙන පුරිසෙන කත්තබ්බකිච්චං න හොති පුබ්බෙකතහෙතු එව සිජ්ඣනතො. **උභයම්පි තං එස න ලබ්භතීති** කත්තබ්බකරණං සුචරිතපූරණං, අකත්තබ්බඅකරණං දුච්චරිතවිරතීති ඉදං උභයම්පි එස න ලභති. **සමණාපි හි පුබ්බෙකතකාරණායෙව හොන්තීති** පුබ්බෙකතකාරණායෙව සමණාපි හොන්ති, න ඉදානි සංවරසමාදානාදිනා. **අස්සමණාපි පුබ්බෙකතකාරණායෙවාති** පුබ්බෙකතකාරණායෙව අස්සමණාපි හොන්ති, න සංවරභෙදෙන.

යථා පුබ්බෙකතවාදෙ ඡන්දවායාමානං අසම්භවතො පච්චත්තපුරිසකාරානං අභාවො, එවං ඉස්සරනිම්මානවාදෙපි ඉස්සරෙනෙව සබ්බස්ස නිම්මිතභාවානුජානනතොති වුත්තං **"පුබ්බෙකතවාදෙ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බො"**ති. එස නයො අහෙතුකවාදෙපීති ආහ **"තථා අහෙතුකවාදෙපී"**ති.

ඉමෙසන්තිආදිනා ඉමෙසං තිත්ථායතනානං තුච්ඡසාරතාය ථුසකොට්ටනෙන කුණ්ඩකමත්තස්සපි අලාභො විය පරමත්ථලෙසස්සපි අභාවො, තථා බජ්ජොපනකොභාසතො තෙජසො චුලිඩ්ගමත්තස්සපි අභාවො විය අන්ධවෙණිකස්සපි මග්ගස්ස අප්පටිලාභො විය සද්දමත්තං නිස්සාය මිච්ඡාභාගෙන විපල්ලත්ථතාය **දද්දරජාතකෙ** (ජා. 1.2.43-43) සසකසදිසතා ච විභාවිතා හොති. **සාරභාවන්ති** සීලසාරාදිසම්පත්තියා සාරසබ්භාවං. **නියානිකභාවන්ති** එකන්තෙනෙව වට්ටතො නියානාවහභාවං. **අනිග්ගහිතොති** න නිග්ගහෙතබ්බො. තෙනාහ **"නිග්ගහෙතුං අසක්කුණෙය්‍යො"**ති. **අසංකිලිට්ඨොති** සංකිලෙසවිරහිතො. තෙනාහ **"නික්කිලෙසො"**තිආදි. **අනුපවජ්ජොති** ධම්මතො න උපවදිතබ්බො. **අප්පටිකුට්ඨො** නාම අප්පටිසෙධනං වා සියා අනක්කොසනං වාති තදුභයං දස්සෙන්තො **"අප්පටිබාහිතො අනුපක්කුට්ඨො"**ති ආහ.

තස්ස ධම්මස්සාති "අයං ඛො පන, භික්ඛවෙ"තිආදිනා උද්ධටස්ස ධම්මස්ස. **පඤ්හං පුච්ඡිත්වාති** කථෙතුකම්‍යතාවසෙන පඤ්හං පුච්ඡිත්වා. **යථාපටිපාටියාති** මාතිකාය යථානික්ඛිත්තප්පටිපාටියා. **ධාතුයොති** සභාවධාරණට්ඨෙන ධාතුයො. තා පන යස්මා තණ්හාදිට්ඨිකප්පනාපරිකප්පිතඅත්තසුභසුඛසස්සතාදිපකතිආදිධුවාදිජීවාදිකායාදිකා විය න ඉච්ඡාසභාවා දිට්ඨිආදිරහිතෙහි විමුච්චමානඋදුම්බරපුප්ඵාදිලොකවොහාරවත්ථූනි විය ච වාචාවත්ථුමත්තා, අථ ඛො සච්චපරමත්ථභූතාති ආහ **"සභාවා"**ති, සච්චසභාවාති අත්ථො. අත්තනො සභාවං ධාරෙන්තීති හි ධාතුයො. **නිජ්ජීවනිස්සත්තභාවප්පකාසකොති** බාහිරපරිකප්පිතජීවාභාවප්පකාසකො ලොකියමහාජනසංකප්පිතසත්තාභාවප්පකාසකො ච. **ආකරට්ඨෙනාති** උප්පජ්ජනට්ඨානභාවෙන. උප්පත්තිට්ඨානම්පි හි ආකරො ආයතනන්ති වුච්චති යථා "කම්බොජො අස්සානං ආයතන"න්ති. **මනොපවිචාරාති** තං තං ආරම්මණං උපෙච්ච මනසො විචිධවරණාකාරො. කෙහි කත්ථාති ආහ **"විතක්කවිචාරපාදෙහී"**තිආදි. **අට්ඨාරසසු ඨානෙසූති** ඡ සොමනස්සට්ඨානියානි , ඡ දොමනස්සට්ඨානියානි, ඡ උපෙක්ඛාට්ඨානියානීති එවං අට්ඨාරසසු ඨානෙසු.

පතිට්ඨාධාතූති සෙසභූතත්තයස්ස චෙව සබ්බුපාදාරූපානඤ්ච පතිට්ඨාසභාවා ධාතු. ඉමිනා නයෙන **ආබන්ධනධාතූතිආදීසුපි** අත්ථො වෙදිතබ්බො. අපිච කක්ඛළභාවසිද්ධො සහජාතධම්මානං ආධාරභාවො **පතිට්ඨාභාවො**. ද්‍රවභාවසිද්ධං සම්පිණ්ඩනං **ආබන්ධනං**. උණ්හභාවසිද්ධං මුදුතාපක්කතාවහං **පරිපාචනං**. ථද්ධභාවාවහං උද්ධුමාතනං **විත්ථම්භනං**. රූපවිවිත්තො රූපපරියන්තො ආකාසොති යෙසං සො පරිච්ඡෙදො, තෙහි සො අසම්ඵුට්ඨොවාති වුත්තං **"ආකාසධාතූති අසම්ඵුට්ඨධාතූ"**ති. සඤ්ජානනවිධුරා ආරම්මණූපලද්ධි **විජානනධාතු. විත්ථාරතොපි කථෙතුං වට්ටති** සඞ්ඛෙපන්තොගධත්තා විත්ථාරස්ස. **සඞ්ඛෙපතො කථෙතුං න වට්ටති** කථෙතබ්බස්ස අත්ථස්ස අනවසෙසපරියාදානාභාවතො. තෙනාහ **"විත්ථාරතොව වට්ටතී"**ති. **උභයථාති** සඞ්ඛෙපතො විත්ථාරතො ච.

අනිප්ඵන්නාපි ආකාසධාතු භූතානි උපාදාය ගහෙතබ්බතාමත්තෙන **"උපාදාරූප"**න්තෙව වුච්චති. **දිට්ඨානෙවාති සල්ලක්ඛෙතබ්බානි** උපාදාරූපභාවසාමඤ්ඤතො. **තෙන සහජාතා වෙදනා වෙදනාක්ඛන්ධො** සමුදායෙ පවත්තවොහාරස්ස අවයවෙපි දිස්සනතො යථා "වත්ථෙකදෙසෙ දඩ්ඪෙ වත්ථං දඩ්ඪ"න්ති. **"ඵස්සො ච චෙතනා ච සඞ්ඛාරක්ඛන්ධො"**ති වුත්තං මහාභූමකත්තා තෙසං තප්පධානත්තා ච සඞ්ඛාරක්ඛන්ධස්ස. **අරූපක්ඛන්ධා නාමං** ආරම්මණාභිමුඛං නමනතො නාමාධීනග්ගහණතො ච. **රූපක්ඛන්ධො රූපං** පරිබ්‍යත්තං රුප්පනට්ඨෙන. **පච්චයන්ති** නිස්සයභූතං පච්චයං. විභාගෙන **ද්වාචත්තාලීස. එකාසීති චිත්තානි** "සම්මසනවාරොය"න්ති කත්වා. **අනුක්කමෙන පටිපජ්ජමානොති** එවං කඞ්ඛාවිතරණවිසුද්ධියං ඨිතො උපරිමෙන තිස්සන්නං විසුද්ධීනං සම්පාදනවසෙන විසුද්ධිභාවනං උස්සුක්කාපෙන්තො.

ඵස්සායතනන්ති ඵස්සස්ස උප්පත්තිට්ඨානං. **සුවණ්ණාදීනන්ති** සුවණ්ණමණිවජිරාදීනං. ආකිණ්ණං විය හුත්වා උප්පජ්ජන්ති එත්ථාති **ආකරො**. යථා චක්ඛු විපාකඵස්සස්ස විසෙසපච්චයො, න තථා ඉතරෙසන්ති කත්වා වුත්තං **"ද්වෙ චක්ඛුවිඤ්ඤාණානී"**තිආදි. එස නයො සෙසවාරෙසුපි. ද්වත්තිංසාය විපාකඵස්සෙසු ද්විපඤ්චවිඤ්ඤාණසහගතඵස්සෙ ඨපෙත්වා සෙසා **ද්වාවීසති විපාකඵස්සා** වෙදිතබ්බා. **දිට්ඨමෙව හොති** තෙන සමානයොගක්ඛමත්තා. **"සඞ්ඛෙපතො තාවා"**ති සඞ්ඛෙපකථං ආරභිත්වාපි විත්ථාරකථාපෙත්ථ වුත්තනයත්තා සුවිඤ්ඤෙය්‍යාවාති වුත්තං **"හෙට්ඨා...පෙ.... වෙදිතබ්බ"**න්ති.

සොමනස්සස්ස උප්පත්තිට්ඨානභූතං **සොමනස්සට්ඨානියං**. තෙනාහ **"සොමනස්සස්ස කාරණභූත"**න්ති. **උපවිචරතීති** උපෙච්ච පවත්තති. සභාවතො සඞ්කප්පතො ච සොමනස්සාදිඋප්පත්තිහෙතුකා සොමනස්සට්ඨානියාදිතාති ආහ **"ඉට්ඨං වා හොතූ"**තිආදි. චතුත්ථං **දිට්ඨමෙව හොති** තදවිනාභාවතො.

අරියසච්චානීති පුරිමපදෙ උත්තරපදලොපෙනායං නිද්දෙසොති ආහ **"අරියභාවකරානී"**තිආදි. **විසුද්ධිමග්ගෙ** (විසුද්ධි. 2.531) **පකාසිතං,** තස්මා න ඉධ පකාසෙතබ්බන්ති අධිප්පායො. **සුඛාවබොධනත්ථන්ති** දෙසියමානාය වට්ටකථාය සුඛෙන අවබොධනත්ථං. තෙනාහ **"යස්ස හී"**තිආදි. **ද්වාදසපදන්ති** අවිජ්ජාදීහි පදෙහි ද්වාදසපදං. **පච්චයවට්ටන්ති** පච්චයප්පබන්ධං. **කථෙතුකාමො හොති** පච්චයාකාරමුඛෙන සච්චානි දස්සෙතුකාමතාය. **ගබ්භාවක්කන්තිවට්ටන්ති** ගබ්භොක්කන්තිමුඛෙන විපාකවට්ටං දස්සෙති "ගබ්භස්සාවක්කන්ති හොතී"තිආදිනා. තස්මා පනෙත්ථ ගබ්භාවක්කන්තිවසෙනෙව වට්ටං දස්සිතන්ති ආහ **"ගබ්භාවක්කන්තිවට්ටස්මිං හී"**තිආදි.

ගබ්භාවක්කන්තිවට්ටස්මින්ති මාතුකුච්ඡිම්හි නිබ්බත්තනවසෙන පවත්තධම්මප්පබන්ධෙ. **දස්සිතෙ**ති දෙසනාවසෙන දස්සිතෙ. පුරිමා ද්වෙ යොනියො ඉතරාහි ඔළාරිකතාය පරිබ්‍යත්තතරාති වුත්තං **"ගබ්භාවක්කන්ති…පෙ…. අවබොධෙතුම්පී"**ති.

පච්චයමත්තන්ති ඡන්නං ධාතූනං සාධාරණං පච්චයභාවමත්තං, න තෙහි භාගසො නිප්ඵාදියමානං පච්චයවිසෙසං "කුතො පනෙතං ඡන්නං ධාතූන"න්ති අවිභාගෙන වුත්තත්තා. තෙනාහ **"ඉදං වුත්තං හොතී"**තිආදි. **න මාතු න පිතු** තාසං ධාතූනං ඉමස්ස සත්තස්ස බාහිරභාවතො. **ගබ්භස්සා**ති එත්ථ ගබ්භති අත්තභාවභාවෙන වත්තතීති ගබ්භො, කලලාදිඅවත්ථො ධම්මප්පබන්ධො. තන්නිස්සිතත්තා පන සත්තසන්තානො ගබ්භොති වුත්තො යථා මඤ්චනිස්සිතා "මඤ්චා උක්කුට්ඨිං කරොන්තී"ති. තන්නිස්සයභාවතො මාතුකුච්ඡි ගබ්භොති වුච්චති "ගබ්භෙ වසති මාණවො"තිආදීසු (ජා. 1.15.363). ගබ්භො වියාති වා ගබ්භො. යථා හි නිවාසට්ඨානතාය සත්තානං ඔවරකො "ගබ්භො"ති වුච්චති, එවං ගබ්භසෙය්‍යකානං සත්තානං යාව අභිජාති නිවාසට්ඨානතාය මාතුකුච්ඡි "ගබ්භො"ති වුච්චති. ඉධ පන පඨමං වුත්තඅත්ථෙනෙව ගබ්භොති වෙදිතබ්බො. තෙනාහ **"ගබ්භො ච නාමා"**තිආදි.

නිරතිඅත්ථෙන නිරයො ච සො යථාවුත්තෙන අත්ථෙන ගබ්භො චාති **නිරයගබ්භො**. එස නයො සෙසපදෙසුපි. අයං පන විසෙසො – දෙවමනුස්සාදයො විය උද්ධං දීඝා අහුත්වා තිරියං අඤ්චිතා දීඝාති තිරච්ඡානා. තෙ එව ඛන්ධකොට්ඨාසභාවෙන යොනි ච සො වුත්තනයෙන ගබ්භො චාති **තිරච්ඡානයොනිගබ්භො**. පකට්ඨතො සුඛතො අපෙතං අපගමො පෙතභාවො, තං පත්තානං විසයොති **පෙත්තිවිසයො,** පෙතයොනි. මනස්ස උස්සන්නතාය සූරභාවාදිගුණෙහි උපචිතමානසතාය උක්කට්ඨගුණචිත්තතාය **මනුස්සා**. දිබ්බන්ති කාමගුණාදීහි කීළන්ති ලළන්ති ජොතන්තීති **දෙවා. ගබ්භ**සද්දො වුත්තනයො එව. **නානප්පකාරො**ති යථාවුත්තෙන තදනන්තරභෙදෙන ච නානප්පකාරකො. **මනුස්සගබ්භො අධිප්පෙතො** සුපාකටතාය පච්චක්ඛභාවතො. **ඔක්කන්ති** මාතුකුච්ඡිං ඔක්කමිත්වා විය උප්පතිත්වාති කත්වා. නිබ්බත්තනං **නිබ්බත්ති. පාතුභාවො** උප්පත්තිප්පකාසකො ච.

සන්නිපාතො නාම අවෙකල්ලජාතිහීනවෙකල්ලෙති දස්සෙතුං **"ඉධ මාතාපිතරො"**තිආදි වුත්තං. **ඉධා**ති ඉමස්මිං සත්තලොකෙ. **සන්නිපතිතා**ති සමොධානභාවතො සන්නිපතිතා සමාගතා සංසිලිට්ඨා. **උතුනී**ති උතුමතී සඤ්ජාතපුප්ඵා. ඉදඤ්ච උතුසමයං සන්ධාය වුත්තං, න ලොකසමඤ්ඤාකරජස්ස ලග්ගනදිවසමත්තං. මාතුගාමස්ස හි යස්මිං ගබ්භාසභසඤ්ඤිතෙ ඔකාසෙ දාරකො නිබ්බත්තති, තත්ථ මහතී ලොහිතපීළකා සණ්ඨහිත්වා අග්ගහිතපුබ්බා එව භිජ්ජිත්වා පග්ඝරති, වත්ථු සුද්ධං හොති පග්ඝරිතලොහිතත්තා අනාමයත්තා ච. විසුද්ධෙ වත්ථුම්හි මාතාපිතූසු එකවාරං සන්නිපතිතෙසු යාව සත්ත දිවසානි ඛෙත්තමෙව හොති. සුද්ධං වත්ථු නහානතො පරම්පි කතිපයානි දිවසානි ගබ්භසණ්ඨහනතාය ඛෙත්තමෙව හොති පරිත්තස්ස ලොහිතලෙසස්ස විජ්ජමානත්තා. තස්මිං සමයෙ හත්ථග්ගාහවෙණිග්ගාහාදිනා අඞ්ගපරාමසනෙනපි දාරකො නිබ්බත්තතියෙව. ඉත්ථිසන්තානෙපි හි සත්තපි ධාතු ලබ්භන්තෙව. තථා හි **පාරිකාය නාභිපරාමසනෙන** සාමස්ස බොධිසත්තස්ස, **දිට්ඨමඞ්ගලිකාය නාභිපරාමසනෙන** (ජා. අට්ඨ. 4.15.මාතඞ්ගජාතකවණ්ණනා; ම. නි. අට්ඨ. 2.65) මණ්ඩබ්‍යස්ස නිබ්බත්ති අහොසි. ගන්ධනතො උප්පන්නගතියා නිමිත්තුපට්ඨානෙන සූචනතො දීපනතො ගන්ධොති ලද්ධනාමෙන භවගාමිකම්මුනා අබ්බති පවත්තතීති **ගන්ධබ්බො,** තත්ථ උප්පජ්ජමානකසත්තො. **පච්චුපට්ඨිතො හොතී**ති න මාතාපිතූනං සන්නිපාතං ඔලොකයමානො සමීපෙ ඨිතො පච්චුපට්ඨිතො නාම හොති, කම්මයන්තයන්තිතො පන එකො සත්තො තස්මිං ඔකාසෙ නිබ්බත්තනකො හොතීති අයමෙත්ථ අධිප්පායො. තදා හි තත්‍රූපගසත්තො තත්‍රූපපත්තිආවහන්තකම්මසඞ්ඛාතෙන පෙල්ලකයන්තෙන තථත්ථාය පෙල්ලිතො උපනීතො විය හොති.

විඤ්ඤාණපච්චයා නාමරූපන්ති එත්ථ විඤ්ඤාණස්ස පච්චයභාවෙන ගහිතත්තා **"තයො අරූපිනො ඛන්ධා"**ති වුත්තං. ඉධ පන විඤ්ඤාණං පච්චයභාවෙන අග්ගහෙත්වා ගබ්භොක්කන්තියා එව පච්චයභාවෙන ගහිතත්තා **"විඤ්ඤාණක්ඛන්ධම්පි පක්ඛිපිත්වා"**ති වුත්තං. ඉධ පන මනුස්සගබ්භස්ස ඔක්කන්තියා අධිප්පෙතත්තා **"ගබ්භසෙය්‍යකානං පටිසන්ධික්ඛණෙ"**ති වුත්තං.

තණ්හාය සමුදයසච්චභාවෙන ගහිතත්තා **"ඨපෙත්වා තණ්හ"**න්ති වුත්තං. **තස්සෙව පභාවිකා**ති තස්සෙව යථාවුත්තස්ස දුක්ඛසච්චස්ස උප්පාදිකා. **දුක්ඛනිරොධො**ති එත්ථ දුක්ඛග්ගහණෙන තණ්හාපි ගහිතාති ආහ **"තෙසං ද්වින්නම්පි…පෙ…. දුක්ඛනිරොධො"**ති. අවිසෙසෙන හි තෙභූමකවට්ටං ඉධ දුක්ඛන්ති අධිප්පෙතං. අථ වා දුක්ඛස්ස අනුප්පත්තිනිරොධො තබ්භාවිකාය තණ්හාය අනුප්පත්තිනිරොධෙන විනා න හොතීති වුත්තං **"තෙසං ද්වින්නම්පි… පෙ…. දුක්ඛනිරොධො"**ති. **අනුප්පත්තිනිරොධො**ති ච අනුප්පත්තිනිරොධනිමිත්තං නිබ්බානං දස්සෙති.

"තත්ථ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බ"න්ති වත්වා උභයත්ථ පාළියා පවත්තිආකාරභෙදං දස්සෙතුං **"අයං පන විසෙසො"**ති ආහ. **තත්ථා**ති විසුද්ධිමග්ගෙ. **ඉධා**ති ඉමස්මිං සුත්තෙ. **අවිජ්ජාය ත්වෙවා**ති අවිජ්ජාය තු එව. **අසෙසවිරාගනිරොධා**ති එත්ථ අච්චන්තමෙව සඞ්ඛාරෙ විරජ්ජති එතෙනාති විරාගො, මග්ගො, තස්මා විරාගසඞ්ඛාතෙන මග්ගෙන අසෙසනිරොධා අසෙසෙත්වා නිරොධා සමුච්ඡින්දනාති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො.

සකලස්සාති අනවසෙසස්ස. **කෙවලස්සා**ති වා සුද්ධස්ස, පරපරිකප්පිතසත්තජීවාදිවිරහිතස්සාති අත්ථො. **ඛීණාකාරොපි වුච්චති** "නිරුජ්ඣනං නිරොධො"ති ඉමිනා අත්ථෙන. **අරහත්තම්පි නිරොධොති වුච්චති** නිරොධන්තෙ

උප්පන්නත්තා. **නිබ්බානම්පි නිරොධොති වුච්චති** අවිජ්ජාදීනං නිරොධස්ස නිමිත්තභාවතො අවිජ්ජාදයො නිරුජ්ඣන්ති එත්ථාති නිරොධොති කත්වා. **ඛීණාකාරදස්සනවසෙනාති** අවිජ්ජාදීනං අනුප්පත්තිනිරොධෙන නිරුජ්ඣනාකාරදස්සනවසෙන. **නිබ්බානමෙව සන්ධාය,** න පන අරහත්තන්ති අධිප්පායො. සභාවධම්මානං නිග්ගහො නාම යථාවුත්තධම්මපරිච්ඡෙදතො ඌනාධිකභාවප්පකාසනෙන අත්තසභාවවිභාවනෙනෙව හොතීති ආහ **"නිග්ගණ්හන්තො හී"**තිආදි.

තිත්ථායතනසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. භයසුත්තවණ්ණනා

63. දුතියෙ **පරිත්තාතුං සමත්ථභාවෙනාති** උප්පන්නභයතො රක්ඛිතුං සමත්ථභාවෙන. නත්ථි එත්ථ මාතාපුත්තං අඤ්ඤමඤ්ඤං තායිතුං සමත්ථන්ති අමාතාපුත්තානි, තානියෙව **අමාතාපුත්තිකානි**. තෙනාහ **"නත්ථි එත්ථා"**තිආදි. **යන්ති** භුම්මත්ථෙ උපයොගවචනන්ති ආහ **"යස්මිං සමයෙ"**ති. **මාතාපි පුත්තං පස්සිතුං න ලභති,** පරිත්තාතුං න සමත්ථන්ති අධිප්පායො . **පුත්තොපි මාතරන්ති** එත්ථාපි එසෙව නයො. චිත්තුත්‍රාසොයෙව භයං **චිත්තුත්‍රාසභයං**. ඉමිනා ඔත්තප්පභයාදිං නිවත්තෙති. අටවිග්ගහණෙන අටවිවාසිනො වුත්තා ''සබ්බො ගාමො ආගතො''තිආදීසු වියාති ආහ **"අටවීති චෙත්ථ අටවිවාසිනො චොරා වෙදිතබ්බා"**ති. **එතෙති** අටවිවාසිනො චොරා. **එතං වුත්තන්ති** ''අටවිසඞ්කොපො''ති ඉදං වුත්තං. ඨානගමනාදිඉරියාපථචක්කසමඞ්ගිනො ඉරියාපථචක්කසමාරුළ්හා නාම හොන්තීති ආහ **"ඉරියාපථචක්කම්පි වට්ටතී"**ති. ඉරියාපථොයෙව පවත්තනට්ඨෙන චක්කන්ති **ඉරියාපථචක්කං**.

පරියායන්තීති පරිතො තෙන තෙන දිසාභාගෙන ගච්ඡන්ති. තෙනාහ **"ඉතො චිතො ච ගච්ඡන්තී"**ති. මාතුපෙමෙන ගන්තුං අවිසහිත්වා අත්තනො සන්තිකං **ආගච්ඡන්තං**. අත්තසිනෙහස්ස බලවභාවතො මාතරම්පි අනපෙක්ඛිත්වා ''අත්තානංයෙව රක්ඛිස්සාමී''ති **ගච්ඡන්තං. එකස්මිං ඨානෙ නිලීනන්ති** වුත්තනයෙනෙව ගන්ත්වා එකස්මිං ඛෙමෙ පදෙසෙ නිසින්නං. **කුල්ලෙ වාති**ආදීසු කූලං පරතීරං වහති පාපෙතීති **කුල්ලො,** තරණත්ථාය වෙළුනළාදීහි කලාපං කත්වා බද්ධො. පත්ථරිත්වා බද්ධො පන **උළුම්පො,** චාටිආදි **මත්තිකාභාජනං. වුය්හමානන්ති** උදකොඝෙන අධොසොතං නීයමානං.

යථාවුත්තානි තීණි භයානි සමාතාපුත්තිකානියෙව අස්සුතවතො පුථුජ්ජනස්ස වසෙන අමාතාපුත්තිකානි දස්සිතානීති ආහ **"එවං පරියායතො අමාතාපුත්තිකානි භයානි දස්සෙත්වා"**ති.

භයසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. වෙනාගපුරසුත්තවණ්ණනා

64. තතියෙ **එවංනාමකෙ ජනපදෙති** යත්ථ නාමග්ගහණෙන කොසලසද්දස්ස රුළ්හීසද්දතං දස්සෙති. තථා හි කොසලා නාම ජානපදිනො රාජකුමාරා, තෙසං නිවාසො එකොපි ජනපදො රුළ්හීසද්දෙන ''කොසලා''ති වුච්චති. අක්ඛරචින්තකා හි ඊදිසෙසු ඨානෙසු යුත්තෙ විය සලිඞ්ගවචනානි (පාණිනි 1.2.51) ඉච්ඡන්ති. අයමෙත්ථ රුළ්හී යථා අඤ්ඤත්ථාපි ''කුරූසු විහරති, අඞ්ගෙසු විහරතී''ති ච. තබ්බිසෙසනෙ පන ජනපදසද්දෙ ජාතිසද්දෙ එකවචනමෙව යථා ''කොසලෙසු ජනපදෙ''ති. **චාරිකන්ති** චරණං. චරණං වා චාරො, සො එව **චාරිකා**. තයිදං මග්ගගමනං ඉධාධිප්පෙතං, න චුණ්ණිකගමනමත්තන්ති ආහ **"අද්ධානගමනං ගච්ඡන්තො"**ති. තං විභාගෙන දස්සෙතුං **"චාරිකා ච නාමෙසා"**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **දූරෙපීති** දූරෙපි නාතිදූරෙපි. **සහසා ගමනන්ති** සීඝගමනං. **මහාකස්සපපච්චුග්ගමනාදීසූති ආදි**-සද්දෙන ආළවකාදීනං අත්ථාය ගමනං සඞ්ගණ්හාති. භගවා හි මහාකස්සපත්ථෙරං පච්චුග්ගච්ඡන්තො මුහුත්තෙන තිගාවුතමග්ගමගමාසි. ආළවකස්සත්ථාය තිංසයොජනං, තථා අඞ්ගුලිමාලස්ස, පුක්කුසාතිස්ස පන පඤ්චචත්තාලීසයොජනං, මහාකප්පිනස්ස වීසයොජනසතං, ධනියස්සත්ථාය සත්ත යොජනසතානි, ධම්මසෙනාපතිනො සද්ධිවිහාරිකස්ස වනවාසිස්ස තිස්සසාමණෙරස්ස තිගාවුතාධිකං වීසයොජනසතං අගමාසි. **ඉමං සන්ධායාති** ඉමං අතුරිතචාරිකං සන්ධාය.

උපලභිංසූති එත්ථ සවනවසෙන උපලභිංසූති ඉමමත්ථං දස්සෙන්තො **"සොතද්වාර...පෙ.... ජානිංසූ"**ති ආහ. සබ්බම්පි වාක්‍යං අවධාරණඵලත්තා අන්තොගධාවධාරණන්ති ආහ **"පදපූරණමත්තෙ වා නිපාතො"**ති. **අවධාරණත්ථෙනාති** පන ඉමිනා ඉට්ඨත්ථතොවධාරණත්ථං ඛො-සද්දග්ගහණන්ති දස්සෙති. **අස්සොසීති** පදං ඛො-සද්දෙ ගහිතෙ තෙන ඵුල්ලිතමණ්ඩිතවිභූසිතං විය හොන්තං පූරිතං නාම හොති, තෙන ච පුරිමපච්ඡිමපදානි සංසිලිට්ඨානි නාම හොන්ති, න තස්මිං අග්ගහිතෙති ආහ **"පදපූරණෙන බ්‍යඤ්ජනසිලිට්ඨතාමත්තමෙවා"**ති. **මත්තසද්දො** විසෙසනිවත්තිඅත්ථො. තෙනස්ස අනත්ථන්තරදීපනතා දස්සිතා හොති, එවසද්දෙන පන බ්‍යඤ්ජනසිලිට්ඨතාය එකන්තිකතා.

සමිතපාපත්තාති අච්චන්තං අනවසෙසතො සවාසනං සමිතපාපත්තා. එවඤ්හි බාහිරකවීතරාගසෙක්ඛාසෙක්ඛපාපසමනතො භගවතො පාපසමනං විසෙසිතං හොති. තෙනස්ස යථාභූතගුණාධිගතමෙතං නාමං යදිදං සමණොති දීපෙති. අනෙකත්ථත්තා නිපාතානං ඉධ අනුස්සවත්ථො අධිප්පෙතොති ආහ **"ඛලූති අනුස්සවත්ථෙ නිපාතො"**ති. **ආලපනමත්තන්ති** පියාලාපවචනමත්තං. පියසමුදාහාරා හෙතෙ "භො"ති වා "ආවුසො"ති වා "දෙවානං පියා"ති වා. **ගොත්තවසෙනාති** එත්ථ ගං තායතීති ගොත්තං. ගොතමොති හි පවත්තමානං වචනං බුද්ධිඤ්ච තායති එකංසිකවිසයතාය රක්ඛතීති ගොත්තං. යථා හි බුද්ධි ආරම්මණභූතෙන අත්ථෙන විනා න වත්තති, තථා අභිධානං අභිධෙය්‍යභූතෙන, තස්මා සො ගොත්තසඞ්ඛාතො අත්ථො තානි තායති රක්ඛතීති වුච්චති. කො පන සොති? අඤ්ඤකුලපරම්පරාසාධාරණං තස්ස කුලස්ස ආදිපුරිසසමුදාගතං තංකුලපරියාපන්නසාධාරණං සාමඤ්ඤරූපන්ති දට්ඨබ්බං. එත්ථ ච **සමණොති** ඉමිනා පරික්ඛකජනෙහි භගවතො බහුමතභාවො දස්සිතො සමිතපාපතාකිත්තනතො. **ගොතමොති** ඉමිනා ලොකියජනෙහි උච්චාකුලසම්භූතතා දීපිතා තෙන උදිතොදිතවිපුලඛත්තියකුලවිභාවනතො. සබ්බඛත්තියානඤ්හි ආදිභූතමහාසම්මතමහාරාජතො පට්ඨාය අසම්භින්නං උළාරතමං සක්‍යරාජකුලං.

කෙනචි පාරිජුඤ්ඤෙනාති ඤාතිපාරිජුඤ්ඤභොගපාරිජුඤ්ඤාදිනා කෙනචිපි පාරිජුඤ්ඤෙන පරිහානියා **අනභිභූතො** අනජ්ඣොත්ථටො. තථා හි තස්ස කුලස්ස න කිඤ්චි පාරිජුඤ්ඤං ලොකනාථස්ස අභිජාතියං, අථ ඛො වඩ්ඪියෙව. අභිනික්ඛමනෙ ච තතොපි සමිද්ධතමභාවො ලොකෙ පාකටො පඤ්ඤාතොති. **සක්‍යකුලා පබ්බජිතොති** ඉදං වචනං භගවතො සද්ධාපබ්බජිතභාවදීපනං වුත්තං මහන්තං ඤාතිපරිවට්ටං මහන්තඤ්ච භොගක්ඛන්ධං පහාය පබ්බජිතභාවසිද්ධිතො.

ඉත්ථම්භූතාඛ්‍යානත්ථෙති ඉත්ථං එවංපකාරො භූතො ජාතොති එවං කථනත්ථෙ. **උපයොගවචනන්ති** "අබ්භුග්ගතො"ති එත්ථ අභි-සද්දො ඉත්ථම්භූතාඛ්‍යානත්ථජොතකො, තෙන යොගතො "තං ඛො පන භවන්ත"න්ති ඉදං සාමිඅත්ථෙ උපයොගවචනං. තෙනාහ **"තස්ස ඛො පන භොතො ගොතමස්සාති අත්ථො"**ති. **කල්‍යාණගුණසමන්නාගතොති** කල්‍යාණෙහි ගුණෙහි යුත්තො, තන්නිස්සිතො තබ්බිසයතායාති අධිප්පායො. **සෙට්ඨොති** එත්ථාපි එසෙව නයො. කිත්තෙතබ්බතො කිත්ති, සා එව සද්දනීයතො සද්දොති ආහ **"කිත්තිසද්දොති කිත්තියෙවා"**ති. අභිත්ථවනවසෙන පවත්තො සද්දො **ථුතිඝොසො. සදෙවකං ලොකං අජ්ඣොත්ථරිත්වා උග්ගතොති** අනඤ්ඤසාධාරණෙ ගුණෙ ආරබ්භ පවත්තත්තා සදෙවකං ලොකං අජ්ඣොත්ථරිත්වා අභිභවිත්වා උග්ගතො.

සො භගවාති යො සො සමතිංස පාරමියො පූරෙත්වා සබ්බකිලෙසෙ භඤ්ජිත්වා අනුත්තරං සම්මාසම්බොධිං අභිසම්බුද්ධො දෙවානං අතිදෙවො සක්කානං අතිසක්කො බ්‍රහ්මානං අතිබ්‍රහ්මා ලොකනාථො භාග්‍යවන්තතාදීහි කාරණෙහි සදෙවකෙ ලොකෙ "භගවා"ති පත්ථටකිත්තිසද්දො, සො භගවා. "භගවා"ති ච ඉදං සත්ථු නාමකිත්තනං. තෙනාහ ආයස්මා ධම්මසෙනාපති "භගවාති නෙතං නාමං මාතරා කත"න්තිආදි (මහානි. 84). පරතො පන **භගවාති** ගුණකිත්තනං. යථා කම්මට්ඨානිකෙන "අරහ"න්තිආදීසු නවසු ඨානෙසු පච්චෙකං **ඉති**-සද්දං යොජෙත්වා බුද්ධගුණා අනුස්සරියන්ති, එවං බුද්ධගුණසංකිත්තනෙනපීති දස්සෙන්තො **"ඉතිපි අරහං ඉතිපි සම්මාසම්බුද්ධො...පෙ.... ඉතිපි භගවා"**ති ආහ. "ඉතිපෙතං භූතං ඉතිපෙතං තච්ඡ"න්තිආදීසු (දී. නි. 1.6) විය ඉධ **ඉති**සද්දො ආසන්නපච්චක්ඛකරණත්ථො, **පි**-සද්දො සම්පිණ්ඩනත්ථො, තෙන ච තෙසං ගුණානං බහුභාවො දීපිතො, තානි ච සංකිත්තෙන්තෙන විඤ්ඤූනා චිත්තස්ස සම්මුඛීභූතානෙව කත්වා සංකිත්තෙතබ්බානීති දස්සෙන්තො **"ඉමිනා ච ඉමිනා ච කාරණෙනාති වුත්තං හොතී"**ති ආහ. එවං නිරූපෙත්වා කිත්තෙන්තො යො කිත්තෙති, තස්ස භගවති අතිවිය අභිප්පසාදො හොති.

ආරකත්තාති සුවිදූරත්තා. **අරීනන්ති** කිලෙසාරීනං. **අරානන්ති** සංසාරචක්කස්ස අරානං. **හතත්තාති** විද්ධංසිතත්තා. **පච්චයාදීනන්ති** චීවරාදිපච්චයානඤ්චෙව පූජාවිසෙසානඤ්ච. **තතොති** විසුද්ධිමග්ගතො (විසුද්ධි. 1.125-127). යථා ච විසුද්ධිමග්ගතො, එවං තංසංවණ්ණනාතොපි නෙසං විත්ථාරො ගහෙතබ්බො.

ඉමං ලොකන්ති නයිදං මහාජනස්ස සම්මුඛමත්තං සන්ධාය වුත්තං, අථ ඛො අනවසෙසං පරියාදායාති දස්සෙතුං **"සදෙවක"**න්තිආදි වුත්තං. තෙනාහ **"ඉදානි වත්තබ්බං නිදස්සෙතී"**ති. **පජාතත්තාති** යථාසකං කම්මකිලෙසෙහි නිබ්බත්තත්තා. **පඤ්චකාමාවචරදෙවග්ගහණං** පාරිසෙසනයෙන ඉතරෙසං පදන්තරෙන ගහිතත්තා. **සදෙවකන්ති** ච අවයවෙන විග්ගහො සමුදායො සමාසත්ථො. **ඡට්ඨකාමාවචරදෙවග්ගහණං** පච්චාසත්තිනයෙන. තත්ථ හි සො ජාතො තන්නිවාසී ච. **සබ්‍රහ්මකවචනෙන බ්‍රහ්මකායිකාදිබ්‍රහ්මග්ගහණන්ති** එත්ථාපි එසෙව නයො. **පච්චත්ථිකසමණබ්‍රාහ්මණග්ගහණන්ති** නිදස්සනමත්තමෙතං අපච්චත්ථිකානං සමිතබාහිතපාපානඤ්ච සමණබ්‍රාහ්මණානං සමණබ්‍රාහ්මණවචනෙන ගහිතත්තා. කාමං "සදෙවක"න්තිආදිවිසෙසනානං වසෙන සත්තවිසයො ලොකසද්දොති විඤ්ඤායති තුල්‍යයොගවිසයත්තා තෙසං, "සලොමකො සපක්ඛකො"තිආදීසු පන අතුල්‍යයොගෙපි අයං සමාසො ලබ්භතීති ব්‍යභිචාරදස්සනතො පජාගහණන්ති ආහ **"පජාවචනෙන සත්තලොකග්ගහණ"**න්ති.

අරූපිනො සත්තා අත්තනො ආනෙඤ්ජවිහාරෙන විහරන්තා දිබ්බන්තීති දෙවාති ඉමං නිබ්බචනං ලභන්තීති ආහ **"සදෙවකග්ගහණෙන අරූපාවචරලොකො ගහිතො"**ති. තෙනාහ "ආකාසානඤ්චායතනූපගානං දෙවානං සහබ්‍යත"න්ති (අ. නි. 3.117). **සමාරකග්ගහණෙන ඡකාමාවචරදෙවලොකො ගහිතො** තස්ස සවිසෙසං මාරස්ස වසෙ

වත්තනතො. **සබ්‍රහ්මකග්ගහණෙන රූපීබ්‍රහ්මලොකො ගහිතො** අරූපීබ්‍රහ්මලොකස්ස ගහිතත්තා. **චතුපරිසවසෙනාති** ඛත්තියාදිචතුපරිසවසෙන. ඉතරා පන චතස්සො පරිසා සමාරකාදිග්ගහණෙන ගහිතා එවාති. **අවසෙසසත්තලොකො** නාගගරුළාදිභෙදො. **තීහාකාරෙහීති** දෙවමාරබ්‍රහ්මසහිතතාසඞ්ඛාතෙහි තීහි පකාරෙහි. **තීසු පදෙසූති** ''සදෙවක''න්තිආදීසු තීසු පදෙසු. **තෙන තෙනාකාරෙනාති** සදෙවකත්තාදිනා තෙන තෙන පකාරෙන. **තෙධාතුකමෙව පරියාදින්නන්ති** පොරාණා ආහූති යොජනා.

අභිඤ්ඤාති යකාරලොපෙනායං නිද්දෙසො, අභිජානිත්වාති අයමෙත්ථ අත්ථොති ආහ **''අභිඤ්ඤාය අධිකෙන ඤාණෙන ඤත්වා''**ති. **අනුමානාදිපටික්ඛෙපොති** අනුමානඅත්ථාපත්තිආදිප්පටික්ඛෙපො එකප්පමාණත්තා. සබ්බත්ථ අප්පටිහතඤාණචාරතාය හි සබ්බපච්චක්ඛා බුද්ධා භගවන්තො.

අනුත්තරං විවෙකසුඛන්ති ඵලසමාපත්තිසුඛං. තෙන විමිස්සාපි කදාචි භගවතො ධම්මදෙසනා හොතීති **''හිත්වාපී''**ති පි-සද්දග්ගහණං. භගවා හි ධම්මං දෙසෙන්තො යස්මිං ඛණෙ පරිසා සාධුකාරං වා දෙති, යථාසුතං වා ධම්මං පච්චවෙක්ඛති, තං ඛණං පුබ්බභාගෙන පරිච්ඡින්දිත්වා ඵලසමාපත්තිං සමාපජ්ජති, යථාපරිච්ඡෙදඤ්ච සමාපත්තිතො වුට්ඨාය ඨිතට්ඨානතො පට්ඨාය ධම්මං දෙසෙති. **අප්පං වා බහුං වා දෙසෙන්තොති** උග්ඝටිතඤ්ඤුස්ස වසෙන අප්පං වා, විපඤ්චිතඤ්ඤුස්ස නෙය්‍යස්ස වා වසෙන බහුං වා දෙසෙන්තො. ධම්මස්ස කල්‍යාණතා ච නිය්‍යානිකතා ච සබ්බසො අනවජ්ජභාවෙනෙවාති ආහ **''අනවජ්ජමෙව කත්වා''**ති.

දෙසකායත්තෙන ආණාදිවිධිනා අතිසජ්ජනං පබොධනං දෙසනාති සා පරියත්තිධම්මවසෙන වෙදිතබ්බාති ආහ **''දෙසනාය තාව චාතුප්පදිකගාථායපි''**තිආදි. නිදානනිගමානිපි සත්ථු දෙසනාය අනුවිධානතො තදන්තොගධානි එවාති ආහ **''නිදානං ආදි, ඉදමවොචාති පරියොසාන''**න්ති.

සාසිතබ්බපුග්ගලගතෙන යථාපරාධාදිසාසිතබ්බභාවෙන අනුසාසනං තදඞ්ගවිනයාදිවසෙන විනයනං සාසනන්ති තං පටිපත්තිධම්මවසෙන වෙදිතබ්බන්ති ආහ **''සීලසමාධිවිපස්සනා''**තිආදි. **කුසලානන්ති** අනවජ්ජධම්මානං සීලසමථවිපස්සනානං සීලදිට්ඨීනඤ්ච ආදිභාවො තංමූලිකත්තා උත්තරිමනුස්සධම්මානං. අරියමග්ගස්ස අන්තද්වයවිගමෙන මජ්ඣිමාපටිපදාභාවො විය සම්මාපටිපත්තියා ආරබ්භ නිබ්බත්තීනං චෙමජ්ඣතාපි මජ්ඣභාවොති වුත්තං **''අත්ථි, භික්ඛවෙ...පෙ.... මජ්ඣිමං නාමා''**ති. **ඵලං පරියොසානං නාම** සඋපාදිසෙසතාවසෙන. **නිබ්බානං පරියොසානං නාම** අනුපාදිසෙසතාවසෙන. ඉදානි තෙසං ද්වින්නම්පි සාසනස්ස පරියොසානතං ආගමෙන දස්සෙතුං **''තස්මාතිහ ත්ව''**න්තිආදි වුත්තං. ''සාත්ථං සබ්‍යඤ්ජන''න්තිආදිවචනතො ධම්මදෙසනාය ආදිමජ්ඣපරියොසානං අධිප්පෙතන්ති ආහ **''ඉධ...පෙ.... අධිප්පෙත''**න්ති. තස්මිං තස්මිං අත්ථෙ කථාවධිසද්දප්පබන්ධො ගාථාවසෙන සුත්තවසෙන ච වවත්ථිතො පරියත්තිධම්මො, සො ඉධ දෙසනාති වුත්තො, තස්ස පන අත්ථො විසෙසතො සීලාදි එවාති ආහ **''භගවා හි ධම්මං දෙසෙන්තො...පෙ.... දස්සෙති''**ති. තත්ථ **සීලං දස්සෙත්වාති** සීලග්ගහණෙන සසම්භාරං සීලං ගහිතං, තථා මග්ගග්ගහණෙන සසම්භාරො මග්ගොති තදුභයවසෙන අනවසෙසතො පරියත්තිඅත්ථං පරියාදාය තිට්ඨති. **තෙනාති** සීලාදිදස්සනෙන. අත්ථවසෙන හි ඉධ දෙසනාය ආදිකල්‍යාණාදිභාවො අධිප්පෙතො. **කථිකසණ්ඨිතීති** කථිකස්ස සණ්ඨානං කථනවසෙන සමවට්ඨානං.

න සො සාත්ථං දෙසෙති නිය්‍යානත්ථවිරහතො තස්සා දෙසනාය. **එකබ්‍යඤ්ජනාදියුත්තා වාති** සිථිලාදිභෙදෙසු බ්‍යඤ්ජනෙසු එකප්පකාරෙනෙව ද්විප්පකාරෙනෙව වා බ්‍යඤ්ජනෙන යුත්තා දමිළභාසා විය. විවටකරණතාය ඔට්ඨෙ අඵුසාපෙත්වා උච්චාරෙතබ්බතො **සබ්බනිරොට්ඨබ්‍යඤ්ජනා වා** කිරාතභාසා විය. සබ්බස්සෙව විස්සජ්ජනීයයුත්තතාය **සබ්බවිස්සට්ඨබ්‍යඤ්ජනා වා** යවනභාසා විය. සබ්බස්සෙව සානුසාරතාය **සබ්බනිග්ගහිතබ්‍යඤ්ජනා වා** පාරසිකාදිමිලක්ඛභාසා විය. සබ්බාපෙසා බ්‍යඤ්ජනෙකදෙසවසෙනෙව පවත්තියා අපරිපුණ්ණබ්‍යඤ්ජනාති කත්වා **''අබ්‍යඤ්ජනා''**ති වුත්තා.

ඨානකරණානි සිථිලානි කත්වා උච්චාරෙතබ්බං අක්ඛරං පඤ්චසු වග්ගෙසු පඨමතතියන්ති එවමාදි **සිථිලං**. තානි අසිථිලානි කත්වා උච්චාරෙතබ්බං අක්ඛරං වග්ගෙසු දුතියචතුත්ථන්ති එවමාදි **ධනිතං**. ද්විමත්තකාලං **දීඝං**. එකමත්තකාලං **රස්සං**. තදෙව ලහුකං **ලහුකමෙව**. සංයොගපරං දීඝඤ්ච **ගරුකං**. ඨානකරණානි නිග්ගහෙත්වා උච්චාරෙතබ්බං **නිග්ගහිතං**. පරෙන සම්බන්ධං කත්වා උච්චාරෙතබ්බං **සම්බන්ධං**. තථා න සම්බන්ධං **වවත්ථිතං**. ඨානකරණානි විස්සට්ඨානි කත්වා උච්චාරෙතබ්බං **විමුත්තං. දසධා බ්‍යඤ්ජනබුද්ධියා පභෙදොති** එවං සිථිලාදිවසෙන බ්‍යඤ්ජනබුද්ධියා අක්ඛරුප්පාදකචිත්තස්ස දසප්පකාරෙන පභෙදො. සබ්බානි හි අක්ඛරානි චිත්තසමුට්ඨානානි යථාධිප්පෙතත්ථබ්‍යඤ්ජනතො බ්‍යඤ්ජනානි ච.

අමක්ඛෙත්වාති අමිලෙච්ඡෙත්වා, අවිනාසෙත්වා, අහාපෙත්වාති අත්ථො. භගවා යමත්ථං ඤාපෙතුං එකගාථං එකවාක්‍යම්පි දෙසෙති, තමත්ථං තාය දෙසනාය පරිමණ්ඩලපදබ්‍යඤ්ජනාය එව දෙසෙතීති ආහ **''පරිපුණ්ණබ්‍යඤ්ජනමෙව කත්වා ධම්මං දෙසෙති''**ති. ඉධ **කෙවලසද්දො** අනවසෙසවාචකො, න අවොමිස්සතාදිවාචකොති ආහ **''සකලාධිවචන''**න්ති. **පරිපුණ්ණන්ති** සබ්බසො පුණ්ණං. තං පන කිඤ්චි ඌනං වා අධිකං වා න හොතීති **''අනූනාධිකවචන''**න්ති වුත්තං. තත්ථ යදත්ථං දෙසිතං, තස්ස සාධකත්තා අනූනතා වෙදිතබ්බා,

තබ්බිධුරස්ස පන අසාධකත්තා අනධිකතා. **සකලන්ති** සබ්බභාගවන්තං. **පරිපුණ්ණමෙවාති** සබ්බසො පරිපුණ්ණමෙව. තෙනාහ **"එකදෙසනාපි අපරිපුණ්ණා නත්ථී"**ති. **අපරිසුද්ධා දෙසනා නාම හොති** තණ්හාසංකිලෙසත්තා. ලොකාමිසං චීවරාදයො පච්චයා, තත්ථ අගධිතචිත්තතාය **ලොකාමිසනිරපෙක්ඛො. හිතඵරණෙනාති** හිතූපසංහරණෙන. **මෙත්තාභාවනාය මුදුහදයොති** මෙත්තාභාවනාය කරුණාය වා මුදුහදයො. **උල්ලුම්පනසභාවසණ්ඨිතෙනාති** සකලසංකිලෙසතො වට්ටදුක්ඛතො ච උද්ධරණාකාරාවට්ඨිතෙන චිත්තෙන, කරුණාධිප්පායෙනාති අත්ථො. **තස්මාති** යස්මා සික්ඛත්තයසඞ්ගහං සකලං සාසනං ඉධ බ්‍රහ්මචරියන්ති අධිප්පෙතං, තස්මා. **බ්‍රහ්මචරියන්ති** ඉමිනා සමානාධිකරණානි සබ්බපදානි යොජෙත්වා අත්ථං දස්සෙන්තො **"සො ධම්මං දෙසෙති...පෙ.... පකාසෙතීති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො"**ති ආහ.

සුන්දරන්ති භද්දකං. භද්දකතා ච පස්සන්තස්ස හිතසුඛාවහභාවෙන වෙදිතබ්බාති ආහ **"අත්ථාවහං සුඛාවහ"**න්ති. තත්ථ **අත්ථාවහන්ති** දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකපරමත්ථසංහිතහිතාවහං. **සුඛාවහන්ති** යථාවුත්තතිවිධසුඛාවහං. **තථානුරූපානන්ති** තාදිසානං. යාදිසෙහි පන ගුණෙහි භගවා සමන්නාගතො, තෙහි චතුප්පමාණිකස්ස ලොකස්ස සබ්බථාපි අච්චන්තප්පසාදනීයො තෙසං යථාභූතසභාවත්තාති දස්සෙන්තො **"යථාරූපො"**තිආදිමාහ. තත්ථ **යථාභූත... පෙ.... අරහතන්ති** ඉමිනා ධම්මප්පමාණලූඛප්පමාණානං සත්තානං භගවතො පසාදාවහතා දස්සිතා, ඉතරෙන ඉතරෙසං. **දස්සනමත්තම්පි සාධු හොතීති** එත්ථ කොසියවත්ථු කථෙතබ්බං. **උභතොපක්ඛිකාති** මිච්ඡාදිට්ඨිසම්මාදිට්ඨිවසෙන උභයපක්ඛිකා. **කෙරාටිකාති** සඨා.

අනෙකත්ථත්තා නිපාතානං **යාවඤ්චිදන්ති** නිපාතසමුදායො අධිමත්තප්පමාණපරිච්ඡෙදං දීපෙතීති ආහ **"අධිමත්තප්පමාණපරිච්ඡෙදවචනමෙත"**න්ති. **අධිමත්තවිප්පසන්නානීති** අධිකප්පමාණෙන විප්පසන්නානි. **විප්පසන්නානීති** ච පකතිආකාරං අතික්කමිත්වා විප්පසන්නානීති අත්ථො. නනු ච චක්ඛාදීනං ඉන්ද්‍රියානං මනොවිඤ්ඤෙය්‍යත්තා කථං තෙන තෙසං විප්පසන්නතා විඤ්ඤායතීති ආහ **"තස්ස හී"**තිආදි. **තස්සාති** බ්‍රාහ්මණස්ස. **තෙසන්ති** චක්ඛාදීනං පඤ්චන්නං ඉන්ද්‍රියානං. එවම්පි මනින්ද්‍රියෙන පතිට්ඨිතොකාසස්ස අදිට්ඨත්තා කථං මනින්ද්‍රියස්ස විප්පසන්නතා තෙන විඤ්ඤායතීති ආහ **"යස්මා පනා"**තිආදි. නයග්ගාහපඤ්ඤා හෙසා තස්ස බ්‍රාහ්මණස්ස. **මනෙ විප්පසන්නෙයෙව හොති** පසන්නචිත්තසමුට්ඨිතරූපසම්පදාහි එව චක්ඛාදීනං පතිට්ඨිතොකාසස්ස පසන්නතාසම්භවතො.

ජම්බොනදසුවණ්ණං රත්තවණ්ණමෙව හොතීති ආහ **"සුරත්තවණ්ණස්සා"**ති. **ජම්බොනදසුවණ්ණස්ස ඝටිකාති** ජම්බොනදසුවණ්ණපිණ්ඩං. ඉමිනා **නෙක්ඛන්ති** නෙක්ඛප්පමාණජම්බොනදසුවණ්ණෙන කතං අකතභණ්ඩං වුත්තන්ති දස්සෙති. **නෙක්ඛන්ති** වා අතිරෙකපඤ්චසුවණ්ණෙන කතපිලන්ධනං කතභණ්ඩං වුත්තං. තඤ්හි ඝට්ටනමජ්ජනක්ඛමං හොතීති. **සුවණ්ණන්ති** ච පඤ්චධරණස්ස සමඤ්ඤා, තස්මා පඤ්චවීසතිධරණහිරඤ්ඤවිචිතං ආභරණං ඉධ නෙක්ඛන්ති අධිප්පෙතං. **ජම්බොනදන්ති** මහාජම්බුසාඛාය පවත්තනදියං නිබ්බත්තං. තං කිර රතනං රත්තං. සුවණ්ණාකාරෙ මහාජම්බුඵලරසෙ වා පථවියං පවිට්ඨෙ සුවණ්ණඞ්කුරා උට්ඨහන්ති, තෙන සුවණ්ණෙන කතපිලන්ධනන්තිපි අත්ථො. **සුපරිකම්මකතන්ති** සුට්ඨු කතපරිකම්මං. **සම්පහට්ඨන්ති** සම්මා පහට්ඨං ඝට්ටනාදිවසෙන සුකතපරිකම්මං. තෙනාහ **"සුවණ්ණකාර...පෙ.... සුපරිමජ්ජිතන්ති අත්ථො"**ති.

වාළරූපානීති ආහරිමානි වාළරූපානි. "අකප්පියරූපාකුලො අකප්පියමඤ්චො පල්ලඞ්කොති සාරසමාසෙ. **රතනචිත්‍රන්ති** භිත්තිච්ඡෙදාදිවසෙන රතනචිත්‍රං. රුක්ඛතූලලතාතූලපොටකිතූලානං වසෙන **තිණ්ණං තූලානං**. උද්දලොමියං **කෙචීති** සාරසමාසාචරියා උත්තරවිහාරිනො ච. තථා එකන්තලොමියං. **කොසෙය්‍යකට්ටිස්සමයන්ති** කොසෙය්‍යකසටමයං. **අජිනචම්මෙහීති** අජිනමිගචම්මෙහි. තානි කිර චම්මානි සුඛුමතරානි. තස්මා දුපට්ටතිපට්ටානි කත්වා සිබ්බන්ති. තෙන වුත්තං **"අජිනප්පවෙණී"**තිආදි.

නිකාමලාභීති යථිච්ඡිතලාභී. තෙනාහ **"ඉච්ඡිතිච්ඡිතලාභී"**ති. **විපුලලාභීති** උළාරලාභී. කසිරන්ති හි පරිත්තං වුච්චති, තප්පටික්ඛෙපෙන **අකසිරං** උළාරං. තෙනාහ **"මහන්තලාභී"**තිආදි.

ලද්ධා ච න කප්පන්තීති සාමඤ්ඤෙන පටිසිද්ධත්තා සබ්බථා න කප්පතීති කස්සචි ආසඞ්කා සියා, තන්නිවත්තනත්ථං **"කිඤ්චි කිඤ්චි කප්පතී"**තිආදිමාහ. තත්ථ **සුද්ධකොසෙය්‍යන්ති** රතනපරිසිබ්බනරහිතං. එත්ථ ච "සුද්ධකොසෙය්‍යං පන වට්ටතී"ති **විනයෙ** (මහාව. අට්ඨ. 254) වුත්තත්තා ඉධාපි එත්තකමෙව වුත්තං. **දීඝනිකායට්ඨකථායං** (දී. නි. අට්ඨ. 1.15) **පන** "ඨපෙත්වා තූලිකං සබ්බානෙව ගොනකාදීනි රතනපරිසිබ්බිතානි න වට්ටන්තී"ති වුත්තං. තත්ථ "ඨපෙත්වා තූලික"න්ති එතෙන රතනසිබ්බනරහිතාපි තූලිකා න වට්ටතීති දීපෙති. **වචනතොති** එතෙන **විනයෙ** (චූළව. 297) වුත්තභාවං දස්සෙති. **එකෙන විධානෙනාති** යථාවුත්තමෙව විධානං සන්ධාය වදති. යදි එවං කස්මා භගවතා "ලද්ධා ච න කප්පන්තී"ති සාමඤ්ඤෙන පටිසෙධො කතොති ආහ **"අකප්පියං පන උපාදායා"**තිආදි.

පල්ලඞ්කන්ති එත්ථ **පරි**-සද්දො සමන්තතොති එතස්මිං අත්ථෙ වත්තති, තස්මා වාමූරුං දක්ඛිණූරුඤ්ච සමං ඨපෙත්වා උභො පාදෙ අඤ්ඤමඤ්ඤසම්බන්ධෙ කත්වා නිසජ්ජා පල්ලඞ්කන්ති ආහ **"සමන්තතො

ඌරුබද්ධාසන''න්ති. ඌරූනං බන්ධනවසෙන නිසජ්ජා. **පල්ලඞ්කං ආභුජිත්වා**ති ච යථා පල්ලඞ්කවසෙන නිසජ්ජා හොති, එවං උභො පාදෙ ආභුජෙ සමිඤ්ජිතෙ කත්වාති අත්ථො. තං පන උභින්නං පාදානං තථා සම්බන්ධතාකරණන්ති ආහ **''බන්ධිත්වා''**ති. **උජුං කායං පණිධායා**ති උපරිමං සරීරං උජුකං ඨපෙත්වා අට්ඨාරස පිට්ඨිකණ්ටකෙ කොටියා කොටිං පටිපාදෙත්වා. එවඤ්හි නිසින්නස්ස චම්මමංසන්හාරූනි න පණමන්ති. අථස්ස යා තෙසං පණමනපච්චයා ඛණෙ ඛණෙ වෙදනා උප්පජ්ජෙය්‍යුං, තා න උප්පජ්ජන්ති. තාසු අනුප්පජ්ජමානාසු චිත්තං එකග්ගං හොති, කම්මට්ඨානං න පරිපතති, වුද්ධිං ඵාතිං ගච්ඡති. තෙනාහ **''අට්ඨාරස පිට්ඨිකණ්ටකෙ''**තිආදි. **උජුං කායං ඨපෙත්වා**ති උපරිමං කායං උජුකං ඨපෙත්වා, අයමෙව වා පාඨො. හෙට්ඨිමකායස්ස හි අනුජුකට්ඨපනං නිසජ්ජාවචනෙනෙව බොධිතන්ති. **උජුං කාය**න්ති එත්ථ **කාය**-සද්දො උපරිමකායවිසයො.

පරිමුඛන්ති එත්ථ **පරි**-සද්දො අභිසද්දෙන සමානත්ථොති ආහ **''කම්මට්ඨානාභිමුඛ''**න්ති, බහිද්ධා පුථුත්තාරම්මණතො නිවාරෙත්වා කම්මට්ඨානංයෙව පුරක්ඛත්වාති අත්ථො. එත්ථ යථා ''වනන්තඤ්ඤෙව පවිසාමී''තිආදිනා භාවනානුරූපං සෙනාසනං දස්සිතං, එවං ''නිසීදාමී''ති ඉමිනා අලීනානුද්ධච්චපක්ඛියො සන්තො ඉරියාපථො දස්සිතො, ''පල්ලඞ්කං ආභුජිත්වා''ති ඉමිනා නිසජ්ජාය දළ්හභාවො, ''පරිමුඛං සතිං උපට්ඨපෙත්වා''ති ඉමිනා ආරම්මණපරිග්ගහූපායො. **පරිග්ගහිතනිය්‍යාන**න්ති සබ්බථා ගහිතාසම්මොසං පරිච්චත්තසම්මොසං සතිං කත්වා, පරමසතිනෙපක්කං උපට්ඨපෙත්වාති අත්ථො. **පරීති පරිග්ගහට්ඨො** ''පරිණායිකා''තිආදීසු (ධ. ස. 16.20) විය. **මුඛන්ති නිය්‍යානට්ඨො** ''සුඤ්ඤතවිමොක්ඛ''න්තිආදීසු (පටි. ම. 1.209-210) විය. පටිපක්ඛතො නිග්ගමනට්ඨො හි නිය්‍යානට්ඨො.

චත්තාරි රූපාවචරජ්ඣානානි දිබ්බභාවාවහත්තා දිබ්බවිහාරා නාම හොන්තීති තදාසන්නප්පවත්තචඞ්කමොපි තදුපචාරතො දිබ්බො නාම හොතීති ආහ **''චත්තාරි හි රූපජ්ඣානානී''**තිආදි. **සමාපජ්ජිත්වා චඞ්කමන්තස්සා**ති ඉදඤ්ච චඞ්කමන්තස්ස අන්තරන්තරා සමාපත්තිං සමාපජ්ජිත්වා උට්ඨායුට්ඨාය චඞ්කමනං සන්ධාය වුත්තං. න හි සමාපත්තිං සමාපජ්ජිත්වා අවුට්ඨිතෙන සක්කා චඞ්කමිතුං. **සමාපත්තිතො වුට්ඨාය චඞ්කමන්තස්සපි චඞ්කමො**ති ඉදං පන සමාපත්තිතො වුට්ඨහිත්වා අන්තරන්තරා සමාපජ්ජිත්වා චඞ්කමන්තස්ස වසෙන වුත්තං. **ද්වීසු විහාරෙසූ**ති බ්‍රහ්මවිහාරෙ, අරියවිහාරෙ ච. මෙත්තාඣානාදයො හිතූපසංහාරාදිවසෙන පවත්තියා බ්‍රහ්මභූතා සෙට්ඨභූතා විහාරාති **බ්‍රහ්මවිහාරා.** අනඤ්ඤසාධාරණත්තා පන අරියානං විහාරාති **අරියවිහාරා,** චතස්සොපි ඵලසමාපත්තියො. ඉධ පන අරහත්තඵලසමාපත්තියෙව ආගතා.

පච්චවෙක්ඛණාය ඵලසමාපත්ති කථිතා සමාපත්තිං සමාපජ්ජිත්වා වුට්ඨිතස්ස පච්චවෙක්ඛණාසම්භවතො. **චඞ්කමාදයො**ති ඵලසමාපත්තිං සමාපන්නස්සපි සමාපත්තිතො වුට්ඨිතස්සපි චඞ්කමට්ඨානනිසජ්ජාදයො. **අරියචඞ්කමාදයො හොන්ති** න පන පච්චවෙක්ඛන්තස්සාති අධිප්පායො.

වෙනාගපුරසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. සරභසුත්තවණ්ණනා

65. චතුත්ථෙ ගිජ්ඣා එත්ථ සන්තීති ගිජ්ඣං, කූටං. තං එතස්සාති ගිජ්ඣකූටො. ගිජ්ඣො වියාති වා ගිජ්ඣං, කූටං. තං එතස්සාති ගිජ්ඣකූටො, පබ්බතො. තස්මිං **ගිජ්ඣකූටෙ**. තෙනාහ **''ගිජ්ඣා වා''**තිආදි. **අචිරපක්කන්තො**ති එත්ථ න දෙසන්තරපක්කමනං අධිප්පෙතං, අථ ඛො සාසනපක්කමනන්ති දස්සෙන්තො **''ඉමස්මිං සාසනෙ පබ්බජිත්වා''**තිආදිමාහ, තෙනෙව හි ''ඉමස්මා ධම්මවිනයා''ති වුත්තං. ලබ්භතීති ලාභො, චතුන්නං පච්චයානමෙතං අධිවචනං. සක්කච්චං කාතබ්බො දාතබ්බොති සක්කාරො. පච්චයා එව හි පණීතපණීතා සුන්දරසුන්දරා අභිසඞ්ඛරිත්වා කතා සක්කාරාති වුච්චන්ති. සක්කාරොති වා සුන්දරකාරො, පරෙහි අත්තනො ගාරවකිරියා පුප්ඵාදීහි වා පූජා. ලාභො ච සක්කාරො ච ලාභසක්කාරා, තෙ නට්ඨා පහීනා එතෙසන්ති **නට්ඨලාභසක්කාරා.**

මහාලාභසක්කාරො උප්පජ්ජීති තදා කිර භගවතො මහාලාභසක්කාරො උප්පජ්ජි යථා තං චත්තාරො අසඞ්ඛෙය්‍යො පූරිතදානපාරමීසඤ්චයස්ස. සබ්බදිසාසු හි යමකමහාමෙඝො වුට්ඨහිත්වා මහොඝො විය සබ්බපාරමියො ''එකස්මිං අත්තභාවෙ විපාකං දස්සාමා''ති සම්පිණ්ඩිතා විය ලාභසක්කාරමහොඝං නිබ්බත්තයිංසු. තතො තතො අන්නපානයානවත්ථමාලාගන්ධවිලෙපනාදිහත්ථා ඛත්තියබ්‍රාහ්මණාදයො ආගන්ත්වා ''කහං බුද්ධො , කහං භගවා, කහං දෙවදෙවො නරාසභො පුරිසසීහො''ති භගවන්තං පරියෙසන්ති, සකටසතෙහිපි පච්චයෙ ආහරිත්වා ඔකාසං අලභමානා සමන්තා ගාවුතප්පමාණම්පි සකටධුරෙන සකටධුරං ආහච්ච තිට්ඨන්ති චෙව අනුබන්ධන්ති ච අන්ධකවින්දබ්‍රාහ්මණො විය. යථා ච භගවතො, එවං භික්ඛුසඞ්ඝස්සපි. වුත්තම්පි චෙතං –

> ''තෙන ඛො පන සමයෙන භගවා සක්කතො හොති ගරුකතො මානිතො පූජිතො අපචිතො ලාභී චීවරපිණ්ඩපාතසෙනාසනගිලානපච්චයභෙසජ්ජපරික්ඛාරානං, භික්ඛුසඞ්ඝොපි සක්කතො හොති…පෙ…. පරික්ඛාරාන''න්ති (උදා. 38).

තථා –

‘‘යාවතා බො පන, චුන්ද, එතරහි සඞ්ඝො වා ගණො වා ලොකෙ උප්පන්නො, නාහං, චුන්ද, අඤ්ඤං එකං සඞ්ඝම්පි සමනුපස්සාමි එවංලාභග්ගයසග්ගප්පත්තං යථරිවායං, චුන්ද, භික්ඛුසඞ්ඝො’’ති (දී. නි. 3.176).

ස්වායං භගවතො ච සඞ්ඝස්ස ච උප්පන්නො ලාභසක්කාරො එකතො හුත්වා ද්වින්නං මහානදීනං උදකං විය අප්පමෙය්‍යො අහොසි, භගවතො පන භික්ඛුසඞ්ඝස්ස ච උප්පන්නො ලාභසක්කාරො ධම්මස්සපි උප්පන්නොයෙව. ධම්මධරානඤ්හි කතො සක්කාරො ධම්මස්ස කතො නාම හොති. තෙන වුත්තං **‘‘තිණ්ණං රතනානං මහාලාභසක්කාරො උප්පජ්ජී’’**ති.

වුත්තමත්ථං පාළියා නිදස්සෙන්තො **‘‘යථාහා’’**තිආදිමාහ. තත්ථ **සක්කතොති** සක්කාරප්පත්තො. යස්ස හි චත්තාරො පච්චයෙ සක්කත්වා සුඅභිසඞ්ඛතෙ පණීතපණීතෙ උපනෙති, සො සක්කතො. **ගරුකතොති** ගරුභාවහෙතූනං උත්තමගුණානං මත්ථකප්පත්තියා අනඤ්ඤසාධාරණෙන ගරුකාරෙන සබ්බදෙවමනුස්සෙහි පාසාණච්ඡත්තං විය ගරුකතො. යස්මිඤ්හි ගරුභාවං පච්චුපට්ඨපෙත්වා පච්චයෙ දෙන්ති, සො ගරුකතො. **මානිතොති** සම්මාපටිපත්තියා මානිතො මනෙන පියායිතො. තාය හි විඤ්ඤූනං මනාපතා. **පූජිතොති** මානනාදිපූජාය චෙව චතුපච්චයපූජාය ච පූජිතො. යස්ස හි සබ්බමෙතං පූජනඤ්ච කරොන්ති, සො පූජිතො. **අපචිතොති** නීචවුත්තිකරණෙන අපචිතො. සත්ථාරඤ්හි දිස්වා මනුස්සා හත්ථික්ඛන්ධාදීහි ඔතරන්ති, මග්ගං දෙන්ති, අංසකූටතො සාටකං අපනෙන්ති. ආසනතො වුට්ඨහන්ති, වන්දන්තීති එවං සො තෙහි අපචිතො නාම හොති.

අවණ්ණං පත්ථරිත්වාති අවණ්ණං තත්ථ තත්ථ සංකිත්තනවසෙන පත්ථරිත්වා. **ආවට්ටනිමායන්ති** ආවට්ටෙත්වා ගහණමායං. ආවට්ටෙති පුරිමාකාරතො නිවත්තෙති අත්තනො වසෙ වත්තෙති එතායාති ආවට්ටනී, මායා, තං ආවට්ටනිමායං **ඔසාරෙත්වා** පරිජප්පෙත්වාති අත්ථො. **කොටිතො පට්ඨායාති** අන්තිමකොටිතො පට්ඨාය. ථද්ධකායෙන ඵරුසවාචාය තිණ්ණං රතනානං අවණ්ණකථනං අනත්ථාවහත්තා විසසිඤ්චනසදිසා හොතීති ආහ **‘‘විසං සිඤ්චිත්වා’’**ති. **අඤ්ඤාතොති** ආඤාතො. තෙනාහ **‘‘ඤාතො’’**තිආදි.

කායඞ්ගන්ති කායමෙව අඞ්ගං, කායස්ස වා අඞ්ගං, සීසාදි. **වාචඞ්ගන්ති** ‘‘හොතු, සාධූ’’ති එවමාදිවාචාය අවයවං. **එකකෙනාති** අසහායෙන. **ඉමස්ස පනත්ථස්සාති** ‘‘චරියං චරණකාලෙ’’තිආදිනා වුත්තස්ස. **යතො යතො ගරු ධුරන්ති** යස්මිං යස්මිං ඨානෙ ධුරං ගරු භාරිකං හොති, අඤ්ඤෙ බලිබද්දා උක්ඛිපිතුං න සක්කොන්ති. **යතො ගම්භීරවත්තනීති** වත්තන්ති එත්ථාති වත්තනී, දුම්මග්ගස්සෙතං නාමං, යස්මිං ඨානෙ උදකචික්ඛල්ලමහන්තතාය වා විසමච්ඡින්නතටභාවෙන වා මග්ගො ගම්භීරො හොතීති අත්ථො. **තදාස්සු කණ්හං යුඤ්ජෙන්තීති අස්සූති** නිපාතමත්තං, තදා කණ්හං යුඤ්ජෙන්තීති අත්ථො. යදා ධුරඤ්ච ගරු හොති මග්ගො ච ගම්භීරො, තදා අඤ්ඤෙ බලිබද්දෙ අපනෙත්වා කණ්හමෙව යුඤ්ජෙන්තීති වුත්තං හොති. **ස්වාස්සු තං වහතෙ ධුරන්ති** එත්ථපි **අස්සූති** නිපාතමත්තමෙව, සො තං ධුරං වහතීති අත්ථො.

ගෙහවෙතනන්ති ගෙහෙ නිවුට්ඨභාවහෙතු දාතබ්බං. **කාළකො නාම නාමෙනාති** අඤ්ජනවණ්ණො කිරෙස, තෙනස්ස ‘‘කාළකො’’ති නාමං අකංසු. **කාළකං උපසඞ්කමිත්වා ආහාති** කාළකො කිර එකදිවසං චින්තෙසි ‘‘මය්හං මාතා දුග්ගතා මං පුත්තට්ඨානෙ ඨපෙත්වා දුක්ඛෙන පොසෙති, යංනූනාහං භතිං කත්වා ඉමං දුග්ගතභාවතො මොචෙය්‍ය’’න්ති. සො තතො පට්ඨාය භතිං උපධාරෙන්තො විචරති. අථ තස්මිං දිවසෙ ගාමගොරූපෙහි සද්ධිං තත්ථ සමීපෙ චරති. සත්ථවාහපුත්තොපි ගොසුත්තවිත්තකො, සො ‘‘අත්ථි නු ඛො එතෙසං ගුන්නං අන්තරෙ සකටානි උත්තාරෙතුං සමත්ථො උසභාජානීයො’’ති උපධාරයමානො බොධිසත්තං දිස්වා ‘‘අයං ආජානීයො සක්ඛිස්සති මය්හං සකටානි උත්තාරෙතු’’න්ති අඤ්ඤාසි. තෙන තං උපසඞ්කමිත්වා එවමාහ. **සො අඤ්ඤෙසං…පෙ…. ගෙහමෙව අගමාසීති** තදා කිර ගාමදාරකා ‘‘කිං නාමෙතං කාළකස්ස ගලෙ’’ති තස්ස සන්තිකං ආගච්ඡන්ති. සො තෙ අනුබන්ධිත්වා දූරතොව පලාපෙන්තො මාතු සන්තිකං ගතො. තං සන්ධායෙතං වුත්තං.

සායන්හසමයන්ති සායන්හකාලෙ. භුම්මත්ථෙ එතං උපයොගවචනං. න හෙත්ථ අච්චන්තසංයොගො සම්භවති. **පටිසල්ලානා වුට්ඨිතොති** එත්ථ තෙහි තෙහි සද්ධිවිහාරිකඅන්තෙවාසිකඋපාසකඋපාසිකාදිසත්තෙහි චෙව රූපාරම්මණාදිසඞ්ඛාරෙහි ච පටිනිවත්තෙත්වා අපසක්කිත්වා නිලීයනං විවෙචනං කායචිත්තෙහි තතො විවිත්තතාය පටිසල්ලානං කායවිවෙකො, චිත්තවිවෙකො ච. යො තතො දුවිධවිවෙකතො වුට්ඨිතො භවඞ්ගප්පත්තියා සබ්‍රහ්මචාරීහි සමාගමෙන ච අපෙතො. සො පටිසල්ලානා වුට්ඨිතො නාම හොති. අයං පන යස්මා පටිසල්ලානානං උත්තමතො ඵලසමාපත්තිතො වුට්ඨාසි, තස්මා **‘‘ඵලසමාපත්තිතො’’**ති වුත්තං. **කායසක්ඛිනො භවිස්සාමාති** නාමකායෙන දෙසනාසම්පටිච්ඡනවසෙන සක්ඛිභූතා භවිස්සාම. නනු ච ‘‘පඤ්ඤත්තෙ ආසනෙ නිසීදී’’ති ඉදං කස්මා වුත්තං. තිත්ථියා හි භගවතො පටිපක්ඛා, තෙ කස්මා තස්ස ආසනං පඤ්ඤාපෙන්තීති ආහ **‘‘තථාගතො හී’’**තිආදි.

විග්ගාහිකකථන්ති විග්ගාහසංවත්තනිකං සාරම්භකථං. **ආයාචෙය්‍යාසීති** වචීභෙදං කත්වා යාචෙය්‍යාසි. **පත්ථෙය්‍යාසීති** මනසා ආසීසෙය්‍යාසි. **පිහෙය්‍යාසීති** තස්සෙව වෙවචනං. **නිත්තෙජතං ආපන්නොති** තෙජහානියා නිත්තෙජභාවං ආපන්නො, නිත්තෙජභූතොති අත්ථො. තතො එව භික්ඛුආදයොපි සම්මුඛා ඔලොකෙතුං අසමත්ථතාය **පත්තක්ඛන්ධො,** පතිතක්ඛන්ධොති අත්ථො. තෙනාහ **‘‘ඔනතගීවො’’**ති. **දස්සිතධම්මෙසූති** වුත්තධම්මෙසු. වචනමත්තමෙව හි තෙසං, න පන දස්සනං තාදිසස්සෙව ධම්මස්ස අභාවතො. භගවතො එව වා ‘‘ඉමෙ ධම්මා

අනභිසම්බුද්ධා''ති පරස්ස වචනවසෙන **දස්සිතධම්මෙසු. පටිචරිස්සතීති** පටිච්ඡාදනවසෙ චරිස්සති පවත්තිස්සති, පටිච්ඡාදනත්ථො එව වා **චරති**-සද්දො අනෙකත්ථත්තා ධාතූනන්ති ආහ **''පටිච්ඡාදෙස්සතී''**ති. **අඤ්ඤෙන වා අඤ්ඤන්ති** පන පටිච්ඡාදනාකාරදස්සනන්ති ආහ **''අඤ්ඤෙන වා වචනෙනා''**තිආදි.

තත්ථ **අඤ්ඤං වචනන්ති** යං සමනුයුඤ්ජන්තෙන භගවතා පරස්ස දොසවිභාවනං වචනං වුත්තං, තං තතො අඤ්ඤෙනෙව වචනෙන පටිච්ඡාදෙති. ''ආපත්තිං ආපන්නොසී''ති චොදකෙන වුත්තවචනං විය ''කො ආපන්නො, කිං ආපන්නො, කිස්මිං ආපන්නො, කං භණථ, කිං භණථා''තිආදිවචනෙන අඤ්ඤං ආගන්තුකකථං ආහරන්තො ''ත්වං ඉත්ථන්නාමං ආපත්තිං ආපන්නොසී''ති පුට්ඨො ''පාටලිපුත්තං ගතොම්හී''ති වත්වා පුන ''න තව පාටලිපුත්තගමනං පුච්ඡාම, ආපත්තිං පුච්ඡාමා''ති වුත්තෙ තතො රාජගහං ගතොම්හි. රාජගහං වා යාහි බ්‍රාහ්මණගෙහං වා, ආපත්තිං ආපන්නොසීති. ''තත්ථ මෙ සූකරමංසං ලද්ධ''න්තිආදීනි වදන්තො විය සමනුයුඤ්ජකෙන වුත්තවචනතො අඤ්ඤං ආගන්තුකකථං ආහරන්තො අපනාමෙස්සති, වික්ඛෙපං ගමයිස්සති. අප්පතීතා හොන්ති තෙන අතුට්ඨා අසොමනස්සිකාති **අපච්චයො,** දොමනස්සෙතං අධිවචනං. නෙව අත්තනො, න පරෙසං හිතං අභිරාධයතීති **අනභිරද්ධි,** දොමනස්සමෙව. තෙනෙවාහ **''අපච්චයෙන දොමනස්සං වුත්ත''**න්ති.

යස්ස ඛො පන තෙ අත්ථාය ධම්මො දෙසිතොති එත්ථ **ධම්ම**-සද්දෙන චතුසච්චධම්මො වුත්තොති ආහ **''යස්ස මග්ගස්ස වා ඵලස්ස වා අත්ථායා''**ති. චතුසච්චධම්මො හි මග්ගඵලාධිගමත්ථාය දෙසීයති. **න නිග්ගච්ඡතීති** න පවත්තෙති. **නන්ති** නං ධම්මං. ඉදානි ''යස්ස ඛො පන තෙ අත්ථාය ධම්මො දෙසිතො''ති එත්ථ ධම්ම-සද්දෙන පටිපත්තිධම්මො දස්සිතො, න පන චතුසච්චධම්මොති අධිප්පායෙන අත්ථවිකප්පං දස්සෙන්තො **''අථ වා''**තිආදිමාහ. **පඤ්ච ධම්මාති** ගම්භීරඤාණචරියභූතානං ඛන්ධාදීනං උග්ගහසවනධාරණපරිචයයොනිසොමනසිකාරෙ සන්ධායාහ. **තක්කරස්ස සම්මා දුක්ඛක්ඛයායාති** එත්ථ **සම්මා**සද්දො උභයත්ථාපි යොජෙතබ්බො ''සම්මා තක්කරස්ස සම්මා දුක්ඛක්ඛයායා''ති. යො හි සම්මා ධම්මං පටිපජ්ජති, තස්සෙව සම්මා දුක්ඛක්ඛයො හොතීති. යො පන වුත්තනයෙන තක්කරො, තස්ස නියානං අත්ථතො ධම්මස්සෙව නියානන්ති තප්පටික්ඛෙපෙන **''සො ධම්මො…පෙ…. න නියාති න නිග්ගච්ඡතී''**ති ආහ.

යදි තිරච්ඡානසීහස්ස නාදො සබ්බතිරච්ඡානඑකච්චමනුස්සාමනුස්සනාදතො සෙට්ඨත්තා සෙට්ඨනාදො, කිමඞ්ගං පන තථාගතසීහස්ස නාදොති ආහ **''සීහනාදන්ති සෙට්ඨනාද''**න්ති. යදි වා තිරච්ඡානසීහනාදස්ස සෙට්ඨනාදතා නිබ්භයතාය අප්පටිසත්තුතාය ඉච්ඡිතා, තථාගතසීහනාදස්සෙව අයමත්ථො සාතිසයොති ආහ **''අභීතනාදං අප්පටිනාද''**න්ති. ''අට්ඨානමෙතං අනවකාසො''තිආදිනා (ම. නි. 3.129; අ. නි. 1.268-271) හි යො අත්ථො වුත්තො, තස්ස භූතතාය අයං නාදො **සෙට්ඨනාදො** නාම හොති උත්තමනාදො. භූතත්ථො හි උත්තමත්ථොති. ඉමමත්ථං පන වදන්තස්ස භගවතො අඤ්ඤතො භයං වා ආසඞ්කා වා නත්ථීති **අභීතනාදො** නාම හොති. අභූතඤ්හි වදතො කුතොචි භයං වා ආසඞ්කා වා සියා, එවං පන වදන්තං භගවන්තං කොචි උට්ඨහිත්වා පටිබාහිතුං සමත්ථො නාම නත්ථීති අයං නාදො **අප්පටිනාදො** නාම හොති.

සමන්තතො නිග්ගණ්හනවසෙන තොදනං විජ්ඣනං **සන්නිතොදකං,** සම්මා වා නිතුදන්ති පීළෙන්ති එතෙනාති **සන්නිතොදකං. වාචායාති** ච පච්චත්තෙ කරණවචනං. තෙනාහ **''වචනපතොදෙනා''**ති. **සඤ්ජම්භරිමකංසූති** සමන්තතො සම්භරිතං අකංසු, සබ්බෙ පරිබ්බාජකා වාචාතොදනෙහි තුදිංසූති අත්ථො. තෙනාහ **''සම්භරිතං…පෙ…. විජ්ඣිංසූ''**ති. **සිඞ්ගාලකංයෙවාති** සිඞ්ගාලමෙව, ''සෙගාලකංයෙවා''තිපි පාඨො. **තස්සෙවාති** සිඞ්ගාලරවස්සෙව. අථ වා **භෙරණ්ඩකංයෙවාති** භෙදණ්ඩසකුණසදිසංයෙවාති අත්ථො. භෙදණ්ඩං නාම එකො පක්ඛී ද්විමුඛො, තස්ස කිර සද්දො අතිවිය විරූපො අමනාපො. තෙනාහ **''අපිච භින්නස්සරං අමනාපසද්දං නදතී''**ති. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව.

සරභසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. කෙසමුත්තිසුත්තවණ්ණනා

66. පඤ්චමෙ කෙසමුත්තං නිවාසො එතෙසන්ති **කෙසමුත්තියාති** ආහ **''කෙසමුත්තනිගමවාසිනො''**ති. **අට්ඨවිධපානකානීති** අම්බපානාදිඅට්ඨවිධානි පානානි.

''මා අනුස්සවෙනා''තිආදීසු පන එකො දහරකාලතො පට්ඨාය එවං අනුස්සවො අත්ථි, එවං චිරකාලකතාය අනුස්සුතියා ලබ්භමානං කථමිදං අඤ්ඤථා සියා, තස්මා භූතමෙතන්ති අනුස්සවෙන ගණ්හාති, තථා ගහණං පටික්ඛිපන්තො **''මා අනුස්සවෙනා''**ති ආහ. අනු අනු සවනං **අනුස්සවො.** අපරො ''අම්හාකං පිතුපිතාමහාදිවුද්ධානං උපදෙසපරම්පරාය ඉදමාභතං, එවං පරම්පරාභතකථං නාම න අඤ්ඤථා සියා, තස්මා භූතමෙත''න්ති ගණ්හාති, තං පටික්ඛිපන්තො **''මා පරම්පරායා''**ති ආහ. එකො කෙනචි කිස්මිඤ්චි වුත්තමත්තෙ ''එවං කිර එත''න්ති ගණ්හාති, තං නිසෙධෙන්තො **''මා ඉතිකිරායා''**ති ආහ. පිටකං ගන්ථො සම්පදීයති එතස්සාති පිටකසම්පදානං, ගන්ථස්ස උග්ගණ්හනකො. තෙන පිටකඋග්ගණ්හනකභාවෙන එකච්චො තාදිසං ගන්ථං පගුණං කත්වා තෙන තං සමෙන්තං

සමෙති, තස්මා ‘‘භූතමෙත’’න්ති ගණ්හාති, තං සන්ධායෙස පටික්ඛෙපො **‘‘මා පිටකසම්පදානෙනා’’**ති, අත්තනො උග්ගහගන්ථසම්පත්තියා මා ගණ්හිත්ථාති වුත්තං හොති. **සමෙතන්ති** සංගතං.

කොචි කඤ්චි විතක්කෙන්තො ‘‘එවමෙව තෙන භවිතබ්බ’’න්ති කෙවලං අත්තනො සඞ්කප්පවසෙන ‘‘භූතමිද’’න්ති ගණ්හාති, තං සන්ධායෙතං වුත්තං **‘‘මා තක්කහෙතූ’’**ති. අඤ්ඤො ‘‘ඉමාය යුත්තියා භූතමිද’’න්ති කෙවලං අනුමානතො නයග්ගාහෙන ගණ්හාති, තං පටික්ඛිපන්තො **‘‘මා නයහෙතූ’’**ති ආහ. කස්සචි ‘‘එවමෙතං සියා’’ති පරිකප්පෙන්තස්ස එකං කාරණං උපට්ඨාති, සො ‘‘අත්ථෙත’’න්ති අත්තනො පරිකප්පිතාකාරෙන ගණ්හාති, තං පටිසෙධෙන්තො **‘‘මා ආකාරපරිවිතක්කෙනා’’**ති ආහ. අපරස්ස චින්තයතො යථාපරිකප්පිතං කඤ්චි අත්ථං ‘‘එවමෙතං න අඤ්ඤථා’’ති අභිනිවිසන්තස්ස එකා දිට්ඨි උප්පජ්ජති. යා යස්ස තං කාරණං නිජ්ඣායන්තස්ස පච්චක්ඛං විය නිරූපෙත්වා චින්තෙන්තස්ස ඛමති. සො ‘‘අත්ථෙත’’න්ති දිට්ඨිනිජ්ඣානක්ඛන්තියා ගණ්හාති, තං සන්ධායාහ **‘‘මා දිට්ඨිනිජ්ඣානක්ඛන්තියා’’**ති.

අකුසලවෙරස්සාති පාණාතිපාතාදිපඤ්චවිධං වෙරං සන්ධාය වදති. කොධො නාම චෙතසො දුක්ඛන්ති ආහ **‘‘කොධචිත්තස්ස අභාවෙනා’’**ති. **කිලෙසස්සාති** චිත්තං විබාධෙන්තස්ස උපතාපෙන්තස්ස උද්ධච්චකුක්කුච්චාදිකිලෙසස්ස. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව.

කෙසමුත්තිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. සාළ්හසුත්තවණ්ණනා

67. ඡට්ඨෙ පාතො අසිතබ්බභොජනං පාතරාසං, භුත්තං පාතරාසං එතෙසන්ති **භුත්තපාතරාසා. දාසා** නාම අන්තොජාතා වා ධනක්කීතා වා කරමරානීතා වා සයං වා දාසබ්යං උපගතා. භත්තවෙතනභතා **කම්මකාරා** නාම.

නිච්ඡාතොති එත්ථ ඡාතං වුච්චති තණ්හා ජිඝච්ඡාහෙතුතාය, සා අස්ස නත්ථීති නිච්ඡාතො. තෙනාහ **‘‘නිත්තණ්හො’’**ති. **අබ්භන්තරෙ සන්තාපකරානං කිලෙසානන්ති** අත්තනො සන්තානෙ දරථපරිළාහජනනෙන සන්තාපනකිලෙසානං. අන්තොතාපනකිලෙසානං අභාවා සීතො සීතලො භූතො ජාතොති **සීතිභූතො**. තෙනාහ **‘‘සීතලීභූතො’’**ති. මග්ගඵලනිබ්බානසුඛානි වා පටිසංවෙදෙතීති **සුඛප්පටිසංවෙදී**. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යාමෙව.

සාළ්හසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. කථාවත්ථුසුත්තවණ්ණනා

68. සත්තමෙ **කථාවත්ථූනීති** කථාය පවත්තිට්ඨානානි. යස්මා තෙහි විනා කථා න පවත්තති, තස්මා **‘‘කථාකාරණානී’’**ති වුත්තං. අතති සතති සතතං ගච්ඡති පවත්තතීති **අද්ධා,** කාලොති ආහ **‘‘අතීතමද්ධානං නාම කාලොපි වත්තතී’’**ති. ධම්මප්පවත්තිමත්තතාය හි පරමත්ථතො අවිජ්ජමානොපි කාලො තස්සෙව ධම්මස්ස පවත්තිඅවත්ථාවිසෙසං උපාදාය තෙනෙව වොහාරෙන අතීතොතිආදිනා වොහරීයති, අතීතාදිභෙදො ච නාමායං නිප්පරියායතො ධම්මානංයෙව හොති, න කාලස්සාති ආහ **‘‘ඛන්ධාපි වත්තන්තී’’**ති. යථාවුත්තමත්ථං ඉතරෙසු ද්වීසු අතිදිසති **‘‘අනාගතපච්චුප්පන්නෙසුපි එසෙව නයො’’**ති. **අතීතමද්ධානන්තිආදීසු** ච ද්වෙ පරියායා සුත්තන්තපරියායො, අභිධම්මපරියායො ච. සුත්තන්තපරියායෙන පටිසන්ධිතො පුබ්බෙ අතීතො අද්ධා නාම, චුතිතො පච්ඡා අනාගතො අද්ධා නාම, සහ චුතිපටිසන්ධීහි තදන්තරං පච්චුප්පන්නො අද්ධා නාම. අභිධම්මපරියායෙන තීසු ඛණෙසු උප්පාදතො පුබ්බෙ අතීතො අද්ධා නාම, උප්පාදතො උද්ධං අනාගතො අද්ධා නාම, ඛණත්තයං පච්චුප්පන්නො අද්ධා නාම. තත්ථායං සුත්තන්තදෙසනාති සුත්තන්තපරියායෙනෙව අතීතාදිවිසයං කථං දස්සෙන්තො **‘‘අතීතෙ කස්සපො නාමා’’**තිආදිමාහ.

එකංසෙනෙව බ්‍යාකාතබ්බො විස්සජ්ජෙතබ්බොති **එකංසබ්‍යාකරණීයො.** ‘‘චක්ඛු අනිච්ච’’න්ති පඤ්හෙ උත්තරපදාවධාරණං සන්ධාය **‘‘එකංසෙනෙව බ්‍යාකාතබ්බ’’**න්ති වුත්තං නිච්චතාය ලෙසස්සපි තත්ථ අභාවතො, පුරිමපදාවධාරණෙ පන විභජ්ජබ්‍යාකරණීයතාය. තෙනාහ **‘‘අනිච්චං නාම චක්ඛූති පුට්ඨෙන පනා’’**තිආදි. චක්ඛුසොතෙ විසෙසත්ථසාමඤ්ඤත්ථානං අසාධාරණභාවතො ද්වින්නං තෙසං සදිසචොදනා පටිච්ඡන්නමුඛෙනෙව බ්‍යාකරණීයා පටික්ඛෙපවසෙන අනුඤ්ඤාතවසෙන ච විස්සජ්ජිතබ්බතොති ආහ **‘‘යථා චක්ඛු, තථා සොතං…පෙ…. අයං පටිපුච්ඡාබ්‍යාකරණීයො පඤ්හො’’**ති. **තං ජීවං තං සරීරන්ති** ජීවසරීරානං අනඤ්ඤතාපඤ්හෙ යස්ස යෙන අනඤ්ඤතා චොදිතා, සො එව පරමත්ථතො නුපලබ්භතීති ච ඣානත්තයස්ස මෙත්තෙය්‍යතාකිත්තනසදිසොති අබ්‍යාකාතබ්බතාය **ඨපනීයො** වුත්තො. එවරූපො හි පඤ්හො තිධා අවිස්සජ්ජනීයත්තා බ්‍යාකරණං අකත්වා ඨපෙතබ්බො.

තිට්ඨති එත්ථ ඵලං තදායත්තවුත්තිතායාති **ඨානං,** කාරණන්ති ආහ **‘‘කාරණාකාරණෙ’’**ති. **යුත්තෙන කාරණෙනාති** අනුරූපෙන කාරණෙන. **පහොතීති** නිග්ගණ්හිතුං සමත්ථො හොති. **සස්සතවාදිභාවමෙව දීපෙතීති**

අත්තනා ගහිතෙ උච්ඡෙදවාදෙ දොසං දිස්වා අත්තනොපි සස්සතවාදිභාවමෙව දීපෙති. **පුග්ගලවාදිම්හීති** ඉමිනා වච්ඡකුත්තියවාදිං දස්සෙති. පඤ්හං පුච්ඡන්තෙහි පටිපජ්ජිතබ්බා පටිපදා පඤ්හපුච්ඡනකානං වත්තං.

පටිචරතීති පටිච්ඡාදනවසෙන චරති පවත්තති. පටිච්ඡාදනත්ථො එව වා චරතිසද්දො අනෙකත්ථත්තා ධාතූනන්ති ආහ **"පටිච්ඡාදෙතී"**ති. **අඤ්ඤෙනඤ්ඤන්ති** පන පටිච්ඡාදනාකාරදස්සනන්ති ආහ **"අඤ්ඤෙන වචනෙනා"**තිආදි. තත්ථ **අඤ්ඤෙන වචනෙනාති** යං චොදකෙන චුදිතකස්ස දොසවිභාවනං වචනං වුත්තං, තං තතො අඤ්ඤෙන වචනෙන පටිච්ඡාදෙති. යො හි ''ආපත්තිං ආපන්නොසී''ති වුත්තෙ ''කො ආපන්නො, කිං ආපන්නො, කිස්මිං ආපන්නො, කං භණථ, කිං භණථා''ති වදති. ''එවරූපං කිඤ්චි තයා දිට්ඨ''න්ති වුත්තෙ ''න සුණාමී''ති සොතං වා උපනෙති, අයං අඤ්ඤෙනඤ්ඤං පටිචරති නාම. ''කො ආපන්නො''තිආදිනා හි චොදනං අවිස්සජ්ජෙත්වාව වික්ඛෙපාපජ්ජනං අඤ්ඤෙනඤ්ඤං පටිචරණං, බහිද්ධා කථාපනාමනං විස්සජ්ජෙත්වාති අයමෙතෙසං විසෙසො. තෙනෙවාහ **"ආගන්තුකකථං ඔතාරෙන්තො"**තිආදි. තත්ථ **අපනාමෙතීති** වික්ඛෙපෙති. **තත්‍රාති** තස්මිං බහිද්ධාකථාය අපනාමනෙ.

උපනිසීදති ඵලං එත්ථාති කාරණං උපනිසා, උපෙච්ච නිස්සයතීති වා උපනිසා, සහ උපනිසායාති **සඋපනිසොති** ආහ **"සඋපනිස්සයො සපච්චයො"**ති.

ඔහිතසොතොති අනඤ්ඤවිහිතත්තා ධම්මස්සවනාය අපනාමිතසොතො. තතො එව තදත්ථං **ඨපිතසොතො. කුසලධම්මන්ති** අරියමග්ගො අධිප්පෙතොති ආහ **"අරියමග්ග"**න්ති.

කථාවත්ථුසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. අඤ්ඤතිත්ථියසුත්තවණ්ණනා

69. අට්ඨමෙ භගවා මූලං කාරණං එතෙසං යාථාවතො අධිගමායාති **භගවංමූලකා**. තෙනාහ ''භගවන්තඤ්හි නිස්සාය මයං ඉමෙ ධම්මෙ ආජානාම පටිවිජ්ඣාමා''ති. **අම්හාකං ධම්මාති** තෙහි අත්තනා අධිගන්තබ්බතාය වුත්තං. සෙවිතබ්බාසෙවිතබ්බානඤ්හි යාථාවතො අධිගමඤ්ඤාණානි අධිගච්ඡනකසම්බන්ධීනි, තානි ච සම්මාසම්බුද්ධමූලකානි අනඤ්ඤවිසයත්තා. තෙනාහ **"පුබ්බෙ කස්සපසම්මාසම්බුද්ධෙනා"**තිආදි. **ඉමෙ ධම්මාති** ඉමෙ ඤාණධම්මා. **ආජානාමාති** අභිමුඛං පච්චක්ඛතො ජානාම. **පටිවිජ්ඣාමාති** තස්සෙව වෙවචනං, අධිගච්ඡාමාති අත්ථො. භගවා නෙතා එතෙසන්ති **භගවංනෙත්තිකා. නෙතාති** සෙවිතබ්බධම්මෙ වෙනෙය්‍යසන්තානං පාපෙතා. **විනෙතාති** අසෙවිතබ්බධම්මෙ වෙනෙය්‍යසන්තානතො අපනෙතා. තදඞ්ගවිනයාදිවසෙන වා **විනෙතා**. අථ වා යථා අලමරියඤාණදස්සනවිසෙසො හොති, එවං විසෙසතො **නෙතා. අනුනෙතාති** ''ඉමෙ ධම්මා සෙවිතබ්බා, ඉමෙ න සෙවිතබ්බා''ති උභයසම්පාපනාපනයනත්ථං පඤ්ඤාපෙතා. තෙනාහ **"යථාසභාවතො"**තිආදි.

පටිසරන්ති එත්ථාති පටිසරණං, භගවා පටිසරණං එතෙසන්ති **භගවංපටිසරණා**. ආපාථං උපගච්ඡන්තා හි භගවා පටිසරණං සමොසරණට්ඨානං. තෙනාහ **"චතුභූමකධම්මා"**තිආදි. පටිසරති සභාවසම්පටිවෙධවසෙන පච්චෙකං උපගච්ඡතීති වා පටිසරණං, භගවා පටිසරණං එතෙසන්ති **භගවංපටිසරණා**. පටිසරති පටිවිජ්ඣතීති වා පටිසරණං, තස්මා පටිවිජ්ඣනවසෙන භගවා පටිසරණං එතෙසන්ති **භගවංපටිසරණා**. තෙනාහ **"අපිචා"**තිආදි. **පටිවෙධවසෙනාති** පටිවිජ්ඣිතබ්බතාවසෙන. අසතිපි මුඛෙ අත්ථතො එවං වදන්තො විය හොතීති ආහ **"එස්සො ආගච්ඡති අහං භගවා කින්නාමො"**ති. එස්සො ඤාණස්ස ආපාථං ආගච්ඡන්තොයෙව හි අත්තනො ''අහං කින්නාමො''ති නාමං පුච්ඡන්තො විය, භගවා චස්ස නාමං කරොන්තො විය හොති.

පටිභාතූති එත්ථ පටිසද්දාපෙක්ඛාය ''භගවන්ත''න්ති උපයොගවචනං, අත්ථො පන සාමිවචනවසෙනෙව වෙදිතබ්බොති දස්සෙන්තො ආහ **"භගවතො"**ති. **පටිභාතූති** ච භාගො හොතු. භගවතො හි එස භාගො, යදිදං ධම්මස්ස දෙසනා, අම්හාකං පන භාගො සවනන්ති අධිප්පායො. එවඤ්හි සද්දලක්ඛණෙන සමෙති. කෙචි පන **පටිභාතූති** පදස්ස දිස්සතූති අත්ථං වදන්ති, ඤාණෙන දිස්සතු, දෙසීයතූති වා අත්ථො. **උපට්ඨාතූති** ඤාණස්ස පච්චුපතිට්ඨතු. පාළියං **කො අධිප්පයාසොති** එත්ථ කො අධිකප්පයොගොති අත්ථො.

ලොකවජ්ජවසෙනාති ලොකියජනෙහි පකතියා ගරහිතබ්බවජ්ජවසෙන. **විපාකවජ්ජවසෙනාති** විපාකස්ස අපායසංවත්තනිකවජ්ජවසෙන. **කථන්තිආදිනා** උභයවජ්ජවසෙනපි අප්පසාවජ්ජතාය විසයං දස්සෙති. සෙසමෙත්ථ සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

අඤ්ඤතිත්ථියසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. අකුසලමූලසුත්තවණ්ණනා

70. නවමෙ ලුබ්භතීති **ලොභො**. දුස්සතීති **දොසො**. මුය්හතීති **මොහො**. ලොභාදීනි පනෙතානි අසහජාතානං පාණාතිපාතාදීනං කෙසඤ්චි අකුසලානං උපනිස්සයපච්චයට්ඨෙන, සහජාතානං අදින්නාදානාදීනං කෙසඤ්චි සම්පයුත්තා හුත්වා උප්පාදකට්ඨෙන, සයඤ්ච අකුසලානීති සාවජ්ජදුක්ඛවිපාකට්ඨෙනාති ආහ **''අකුසලානං මූලානි, අකුසලානි ච තානි මූලානී''**ති. වුත්තම්පි චෙතං ''රත්තො ඛො, ආවුසො, රාගෙන අභිභූතො පරියාදින්නචිත්තො පාණම්පි හනතී''තිආදි. **යදපීති** ලිඞ්ගවිපල්ලාසෙන වුත්තන්ති ආහ **''යොපි, භික්ඛවෙ, ලොභො''**ති. **තදපීති** එත්ථාපි එසෙව නයොති ආහ **''සොපි අකුසලමූල''**න්ති. විනාපි ලිඞ්ගවිපල්ලාසෙන අත්ථයොජනං දස්සෙන්තො **''අකුසලමූලං වා''**තිආදිමාහ. **සබ්බත්ථාති** ''යදපි, භික්ඛවෙ, දොසො, තදපි අකුසලමූල''න්තිආදීසු. **අභිසඞ්ඛරොතීති** එත්ථ **ආයූහතීති** අත්ථං වත්වා තඤ්ච ආයූහනං පච්චයසමවායසිද්ධිතො සම්පිණ්ඩනං රාසිකරණං විය හොතීති ආහ **''සම්පිණ්ඩෙති රාසිං කරොතී''**ති.

පාළියං ''වධෙනා''තිආදීසු **වධෙනාති** මාරණෙන වා පොථනෙන වා. **වධසද්දො** හි හිංසනත්ථො විහෙඨනත්ථො ච හොති. **බන්ධනෙනාති** අද්දුබන්ධනාදිනා. **ජානියාති** ධනජානියා, ''සතං ගණ්හථ, සහස්සං ගණ්හථා''ති එවං පවත්තිතදණ්ඩෙනාති අත්ථො. **ගරහායාති** පඤ්චසිඛමුණ්ඩකකරණං, ගොමයසිඤ්චනං, ගීවාය කුරණ්ඩකබන්ධනන්ති එවමාදීනි කත්වා ගරහපාපනෙන. තත්ථ **පඤ්චසිඛමුණ්ඩකකරණං** නාම කාකපක්ඛකරණං. **ගොමයසිඤ්චනං** සීසෙන කණොදකාවසෙචනං. **කුරණ්ඩකබන්ධනං** ගද්දූලබන්ධනං.

කාලස්මිං න වදතීති යුත්තකාලෙ න වදති, වත්තබ්බකාලස්ස පුබ්බෙ වා පච්ඡා වා අයුත්තකාලෙ වත්තා හොති. **අභූතවාදීති** යං නත්ථි, තස්ස වත්තා. තෙනාහ **''භූතං න වදතී''**ති. **අත්ථං න වදතීති** කාරණං න වදති, අකාරණනිස්සිතං නිප්ඵලං වත්තා හොති. **ධම්මං න වදතීති** සභාවං න වදති, අසභාවං වත්තා අයථාවාදීති අත්ථො. **විනයං න වදතීති** සංවරවිනයං න වදති, න සංවරවිනයප්පටිසංයුත්තස්ස වත්තා හොති, අත්තනො සුණන්තස්ස ච න සංවරවිනයාවහස්ස වත්තාති අත්ථො.

අතච්ඡන්ති අභූතත්ථං. තෙනාහ **''ඉතරං තස්සෙව වෙවචන''**න්ති. අථ වා **අභූතන්ති** අසන්තං අවිජ්ජමානං. **අතච්ඡන්ති** අතථාකාරං.

පුඤ්ඤකම්මතො එති උප්පජ්ජතීති අයො, වඩ්ඪි. තප්පටික්ඛෙපෙන **අනයො,** අවඩ්ඪීති ආහ **''අනයං ආපජ්ජතීති අවඩ්ඪිං ආපජ්ජතී''**ති. **මාලුවාසිපාටිකා** නාම දීඝසණ්ඨානං මාලුවාපක්කං , මාලුවාඵලපොට්ඨලිකාති අත්ථො . **ඵලිතායාති** ආතපෙන සුස්සිත්වා භින්නාය. **වටරුක්ඛාදීනං මූලෙති** වටරුක්ඛාදීනං සමීපෙ. **සකභාවෙන සණ්ඨාතුං න සක්කොන්තීති** කස්මා න සක්කොන්ති? භවනවිනාසභයා. රුක්ඛමූලෙ පතිතමාලුවාබීජතො හි ලතා උප්පජ්ජිත්වා රුක්ඛං අභිරුහති. සා මහාපත්තා චෙව බහුපත්තා ච මහාකොලිරපත්තසණ්ඨානෙහි තතො ච මහන්තතරෙහි සාඛාවිටපන්තරෙහි පත්තෙහි සමන්නාගතා. අථ නං රුක්ඛං මූලතො පට්ඨාය විනන්ධමානා සබ්බවිටපානි සඤ්ඡාදෙත්වා මහන්තං භාරං ජනෙත්වා තිට්ඨති, සා වාතෙ වායන්තෙ දෙවෙ වා වස්සන්තෙ ඔඝනහෙට්ඨාගතා ඔලම්බනහෙතුභූතං ඝනභාවං ජනෙත්වා තස්ස රුක්ඛස්ස සබ්බසාඛං භිජ්ජති, භූමියං නිපාතෙති. තතො තස්මිං රුක්ඛෙ පතිට්ඨිතවිමානං භිජ්ජති විනස්සති. ඉති තා දෙවතායො භවනවිනාසභයා සකභාවෙන සණ්ඨාතුං න සක්කොන්ති. එත්ථ ච යං සාඛට්ඨකවිමානං හොති, තං සාඛාසු භිජ්ජමානාසු තත්ථ තත්ථෙව භිජ්ජිත්වා සබ්බසාඛාසු භින්නාසු සබ්බං භිජ්ජති, රුක්ඛට්ඨකවිමානං පන යාව රුක්ඛස්ස මූලමත්තම්පි තිට්ඨති, තාව න නස්සතීති වෙදිතබ්බං. **තත්ථ තත්ථ පලුජ්ජිත්වාති** තත්ථ තත්ථ භිජ්ජිත්වා. සෙසමෙත්ථ සුවිඤ්ඤෙය්‍යාමෙව.

අකුසලමූලසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. උපොසථසුත්තවණ්ණනා

71. දසමෙ **තදහූති** එත්ථ තස්මිං අහනීති අත්ථොති ආහ **''තස්මිං අහු උපොසථෙ''**ති. උපවසන්ති එත්ථාති **උපොසථො,** උපොසථදිවසො. **උපවසන්තීති** ච සීලෙන වා අනසනෙන වා ඛීරසායනාදිවිධිනා වා උපෙතා හුත්වා වසන්තීති අත්ථො. උපොසථදිවසෙ හි සාසනිකා සීලෙන, බාහිරකා සබ්බසො ආහාරස්ස අභුඤ්ජනෙන ඛීරසායනමධුසායනාදිවිධිනා වා උපෙතා හුත්වා විහරන්ති. සො පනෙස උපොසථදිවසො අට්ඨමීචාතුද්දසීපන්නරසීභෙදෙන තිවිධො, තස්මා සෙසද්වයනිවාරණත්ථං **''පන්නරසිකඋපොසථදිවසෙ''**ති වුත්තං. **වචස්සග්ගත්ථෙති** වචසායත්ථෙ. **දිවසද්දො** දිවාසද්දො විය දිවසපරියායො, තස්ස විසෙසනභාවෙන වුච්චමානො දිවාසද්දො සවිසෙසෙන දීපෙතීති ආහ **''දිවසස්ස දිවා , මජ්ඣන්හිකෙ කාලෙති අත්ථො''**ති. **පටිච්ඡාපෙත්වාති** සම්පටිච්ඡනං කාරෙත්වා. **විපාකඵලෙනාති** සදිසඵලෙන. **න මහප්ඵලො** හොති මනොදුච්චරිතදුස්සීල්‍යෙන උපක්කිලිට්ඨභාවතො. **විපාකානිසංසෙනාති** උදයඵලෙන. **විපාකොභාසෙනාති** පටිපක්ඛවිගමජනිතෙන සභාවසඞ්ඛාතෙන විපාකොභාසෙන. **න මහාඔභාසො** අපරිසුද්ධභාවතො. **විපාකවිප්ඵාරස්සාති** විපාකවෙපුල්ලස්ස.

නාහං ක්වචනීතිආදිවචනස්ස මිච්ඡාභිනිවෙසවසෙන පවත්තත්තා ''ඉදං තස්ස මුසාවාදස්මිං වදාමී''ති පාළියං වුත්තං, චතුකොටිකසුඤ්ඤතාදස්සනවසෙන පවත්තං පන අරියදස්සනමෙවාති න තත්ථ මුසාවාදො. වුත්තඤ්හෙතං –

‘‘පුන චපරං, භික්ඛවෙ, අරියසාවකො ඉති පටිසඤ්චික්ඛති ‘නාහං ක්වචනි, කස්සචි කිඤ්චනතස්මිං, න ච මම ක්වචනි, කිස්මිඤ්චි කිඤ්චනතත්ථී’’’තිආදි (ම. නි. 3.70).

එත්ථ හි චතුකොටිකසුඤ්ඤතා කථිතා. කථං? අරියො (විසුද්ධි. 2.760; ම. නි. අට්ඨ. 3.70) හි **නාහං ක්වචනීති** ක්වචි අත්තානං න පස්සති, **කස්සචි කිඤ්චනතස්මින්ති** අත්තනො අත්තානං කස්සචි පරස්ස කිඤ්චනභාවෙ උපනෙතබ්බං න පස්සති, භාතිට්ඨානෙ භාතරං, සහායට්ඨානෙ සහායං, පරික්ඛාරට්ඨානෙ පරික්ඛාරං මඤ්ඤිත්වා උපනෙතබ්බං න පස්සතීති අත්ථො. **න ච මම ක්වචනීති** එත්ථ **මම**-සද්දං තාව ඨපෙත්වා ක්වචනි පරස්ස ච අත්තානං ක්වචි න පස්සතීති අයමත්ථො. ඉදානි මම-සද්දං ආහරිත්වා **‘‘මම කිස්මිඤ්චි කිඤ්චනතත්ථී’’**ති සො පරස්ස අත්තානං ‘‘මම කිස්මිඤ්චි කිඤ්චනභාවෙන අත්ථී’’ති න පස්සති, අත්තනො භාතිකට්ඨානෙ භාතරං, සහායට්ඨානෙ සහායං, පරික්ඛාරට්ඨානෙ පරික්ඛාරන්ති කිස්මිඤ්චි ඨානෙ පරස්ස අත්තානං ඉමිනා කිඤ්චනභාවෙන උපනෙතබ්බං න පස්සතීති අත්ථො. එවමයං යස්මා නෙව කත්ථචි අත්තානං පස්සති, න තං පරස්ස කිඤ්චනභාවෙ උපනෙතබ්බං පස්සති. න කත්ථචි පරස්ස අත්තානං පස්සති, න පරස්ස අත්තානං අත්තනො කිඤ්චනභාවෙ උපනෙතබ්බං පස්සති, තස්මා අයං සුඤ්ඤතා චතුකොටිකාති වෙදිතබ්බා.

යස්මා පන මිච්ඡාදිට්ඨිකානං යථාවදස්සනස්ස අසම්භවතො යථාවුත්තචතුකොටිකසුඤ්ඤතාදස්සනං න සම්භවති, තස්මා ‘‘නත්ථි මාතා, නත්ථි පිතා’’තිආදිවචනං (දී. නි. 1.171) විය මිච්ඡාගාහවසෙන ‘‘නාහං ක්වචනී’’තිආදි වුත්තන්ති යුත්තො චෙත්ථ මුසාවාදසම්භවො. **කත්ථචීති** ඨානෙ, කාලෙ වා. අථ ‘‘නිප්ඵලො’’ති කස්මා වුත්තං. ‘‘න මහප්ඵලො’’ති සද්දෙන හි මහප්ඵලාභාවොව ජොතිතො, න පන සබ්බථා ඵලාභාවොති ආහ **‘‘බ්‍යඤ්ජනමෙව හි එත්ථ සාවසෙස’’**න්තිආදි. **සෙසපදෙසුපීති** ‘‘න මහානිසංසො’’තිආදීසුපි.

අට්ඨහි කාරණෙහීති –

‘‘අථ ඛො, භන්තෙ, සක්කො දෙවානමින්දො දෙවානං තාවතිංසානං භගවතො අට්ඨ යථාභුච්චෙ වණ්ණෙ පයිරුදාහාසි – ‘තං කිං මඤ්ඤන්ති, භොන්තො දෙවා තාවතිංසා, යාවඤ්ච සො භගවා බහුජනහිතාය පටිපන්නො බහුජනසුඛාය ලොකානුකම්පාය අත්ථාය හිතාය සුඛාය දෙවමනුස්සානං, එවං බහුජනහිතාය පටිපන්නං බහුජනසුඛාය ලොකානුකම්පාය අත්ථාය හිතාය සුඛාය දෙවමනුස්සානං ඉමිනාපඞ්ගෙන සමන්නාගතං සත්ථාරං නෙව අතීතංසෙ සමනුපස්සාමි, න පනෙතරහි අඤ්ඤත්‍ර තෙන භගවතා’’ති –

ආදිනා **මහාගොවින්දසුත්තෙ** (දී. නි. 2.296) විත්ථාරිතෙහි බහුජනහිතාය පටිපන්නාදීහි බුද්ධානුභාවදීපකෙහි අට්ඨහි කාරණෙහි. අථ ‘‘නවහි කාරණෙහී’’ති අවත්වා ‘‘අට්ඨහි කාරණෙහී’’ති කස්මා වුත්තන්ති ආහ **‘‘එත්ථ හි…පෙ…. සබ්බෙ ලොකියලොකුත්තරා බුද්ධගුණා සඞ්ගහිතා’’**ති. ඉදං වුත්තං හොති – ඉමස්මිං සුත්තෙ ‘‘ඉතිපි සො භගවා’’ති ඉමිනා වචනෙන අවිසෙසතො සබ්බෙපි ලොකියලොකුත්තරා බුද්ධගුණා දීපිතා, තස්මා තෙන දීපිතගුණෙ සන්ධාය ‘‘අට්ඨහි කාරණෙහී’’ති වුත්තන්ති. **අරහන්තිආදීහි පාටියෙක්කගුණාව නිද්දිට්ඨාති** අරහන්තිආදීහි එකෙකෙහි පදෙහි එකෙකෙ ගුණාව නිද්දිට්ඨාති අත්ථො.

සහතන්තිකන්ති පාළිධම්මසහිතං. **පුරිමනයෙනෙව යොජනා කාතබ්බාති** ‘‘කිලිට්ඨස්මිඤ්හි කායෙ පසාධනං පසාධෙත්වා නක්ඛත්තං කීළමානා න සොභන්ති’’තිආදිනා නයෙන යොජනා කාතබ්බාති අත්ථො.

සඞ්ඝස්ස අනුස්සරණං නාම තස්ස ගුණානුස්සරණමෙවාති ආහ **‘‘අට්ඨන්නං අරියපුග්ගලානං ගුණෙ අනුස්සරතී’’**ති. **ද්වෙ තයො වාරෙ ගාහාපිතං උසුමන්ති** ද්වෙ තයො වාරෙ උද්ධනං ආරොපෙත්වා සෙදනවසෙන ගාහාපිතං උසුමං. **පුරිමනයෙනෙව යොජනා කාතබ්බාති** ‘‘කිලිට්ඨස්මිඤ්හි වත්ථෙ පසාධනං පසාධෙත්වා නක්ඛත්තං කීළමානා න සොභන්ති’’තිආදිනා නයෙන යොජනා කාතබ්බා.

පහීනකාලතො පට්ඨාය…පෙ…. විරතාවාති එතෙන පහානහෙතුකා ඉධාධිප්පෙතා විරතීති දස්සෙති. කම්මක්ඛයකරඤාණෙන හි පාණාතිපාතදුස්සීල්‍යස්ස පහීනත්තා අරහන්තො අච්චන්තමෙව තතො පටිවිරතාති වුච්චති සමුච්ඡෙදවසෙන පහානවිරතීනං අධිප්පෙතත්තා. කිඤ්චාපි පහානවිරමණානං පුරිමපච්ඡිමකාලතා නත්ථි, මග්ගධම්මානං පන සම්මාදිට්ඨිආදීනං සම්මාවාචාදීනඤ්ච පච්චයපච්චයුප්පන්නභාවෙ අපෙක්ඛිතෙ සහජාතානම්පි පච්චයපච්චයුප්පන්නභාවෙන ගහණං පුරිමපච්ඡිමභාවෙනෙව හොතීති, ගහණප්පවත්තිආකාරවසෙන පච්චයභූතෙසු සම්මාදිට්ඨිආදීසු පහායකධම්මෙසු පහානකිරියාය පුරිමකාලවොහාරො, පච්චයුප්පන්නාසු ච විරතීසු විරමණකිරියාය අපරකාලවොහාරො ච හොතීති පහානං වා සමුච්ඡෙදවසෙන, විරති පටිප්පස්සද්ධිවසෙන යොජෙතබ්බා.

අථ වා පාණෙ අතිපාතීයති එතෙනාති **පාණාතිපාතො,** පාණඝාතහෙතුභූතො ධම්මසමූහො. කො පන සො? අහිරිකානොත්තප්පදොසමොහවිහිංසාදයො කිලෙසා. තෙ හි අරහන්තො අරියමග්ගෙන පහාය සමුග්ඝාතෙත්වා පාණාතිපාතදුස්සීල්‍යතො අච්චන්තමෙව පටිවිරතාති වුච්චන්ති, කිලෙසෙසු පහීනෙසු කිලෙසනිමිත්තස්ස කම්මස්ස අනුප්පජ්ජනතො. **අදින්නාදානං පහායාතිආදීසුපි** එසෙව නයො. **විරතාවාති** අවධාරණෙන තස්සා විරතියා

කාලාදිවසෙන අපරියන්තතං දස්සෙති. යථා හි අඤ්ඤෙ සමාදින්නවිරතිකාපි අනවට්ඨිතචිත්තතාය ලාභජීවිතාදිහෙතු සමාදානං භින්දන්ති, න එවං අරහන්තො, අරහන්තො පන සබ්බසො පහීනපාණාතිපාතත්තා අච්චන්තවිරතා එවාති.

දණ්ඩනසඞ්ඛාතස්ස පරවිහෙඨනස්ස ච පරිවජ්ජනභාවදීපනත්ථං දණ්ඩසත්ථානං නික්ඛෙපවචනන්ති ආහ **''පරූපඝාතත්ථායා''**තිආදි. **ලජ්ජීති** එත්ථ වුත්තලජ්ජාය ඔත්තප්පම්පි වුත්තමෙවාති දට්ඨබ්බං. න හි පාපජිගුච්ඡනපාපුත්තාසරහිතං, පාපභයං වා අලජ්ජනං අත්ථීති. ධම්මගරුතාය වා අරහන්තානං ධම්මස්ස ච අත්තාධීනත්තා අත්තාධිපතිභූතා ලජ්ජාව වුත්තා, න පන ලොකාධිපති ඔත්තප්පං. **''දයං මෙත්තචිත්තතං ආපන්නා''**ති කස්මා වුත්තං, නනු දයා-සද්දො ''අදයාපන්නො''තිආදීසු කරුණාය පවත්තතීති? සච්චමෙතං, අයං පන දයා-සද්දො අනුරක්ඛණත්ථං අන්තොනීතං කත්වා පවත්තමානො මෙත්තාය කරුණාය ච පවත්තතීති ඉධ මෙත්තාය පවත්තමානො වුත්තො. මිජ්ජති සිනියှතීති මෙත්තා, මෙත්තා එතස්ස අත්ථීති මෙත්තං, මෙත්තං චිත්තං එතස්සාති මෙත්තචිත්තො, තස්ස භාවො **මෙත්තචිත්තතා,** මෙත්තාඉච්චෙව අත්ථො.

සබ්බපාණභූතහිතානුකම්පීති එතෙන තස්සා විරතියා පවත්තවසෙන අපරියන්තතං දස්සෙති. **පාණභූතෙති** පාණජාතෙ. **අනුකම්පකාති** කරුණායනකා, යස්මා පන මෙත්තා කරුණාය විසෙසපච්චයො හොති, තස්මා වුත්තං **''තාය එව දයාපන්නතාය''**ති. එවං යෙහි ධම්මෙහි පාණාතිපාතා විරති සම්පජ්ජති, තෙහි ලජ්ජාමෙත්තාකරුණාධම්මෙහි සමඞ්ගිභාවො දස්සිතො.

පරපරිග්ගහිතස්ස ආදානන්ති පරසන්තකස්ස ආදානං. ථෙනො වුච්චති චොරො, තස්ස භාවො **ථෙය්‍යං,** කාමඤ්චෙත්ථ ''ලජ්ජී දයාපන්නො''ති න වුත්තං, අධිකාරවසෙන පන අත්ථතො වුත්තමෙවාති දට්ඨබ්බං. යථා හි ලජ්ජාදයො පාණාතිපාතප්පහානස්ස විසෙසපච්චයා, එවං අදින්නාදානප්පහානස්සපීති , තස්මා සාපි පාළි ආනෙත්වා වත්තබ්බා. එස නයො ඉතො පරෙසුපි. අථ වා **සුචිභූතෙනාති** එතෙන හිරොත්තප්පාදීහි සමන්නාගමො, අහිරිකාදීනඤ්ච පහානං වුත්තමෙවාති ''ලජ්ජී''තිආදි න වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං.

අසෙට්ඨචරියන්ති අසෙට්ඨානං හීනානං, අසෙට්ඨං වා ලාමකං චරියං, නිහීනවුත්තිං මෙථුනන්ති අත්ථො. **බ්‍රහ්මං සෙට්ඨං ආචාරන්ති** මෙථුනවිරතිමාහ. **ආරාචාරී මෙථුනාති** එතෙන – ''ඉධෙකච්චො න හෙව ඛො මාතුගාමෙන සද්ධිං ද්වයංද්වයසමාපත්තිං සමාපජ්ජති, අපිච ඛො මාතුගාමස්ස උච්ඡාදනපරිමද්දනන්හාපනසම්බාහනං සාදියති, සො තං අස්සාදෙති, තං නිකාමෙති, තෙන ච විත්තිං ආපජ්ජතී''තිආදිනා (අ. නි. 7.50) වුත්තා සත්තවිධමෙථුනසංයොගාපි පටිවිරති දස්සිතාති දට්ඨබ්බං.

''සච්චතො ථෙතතො''තිආදීසු (ම. නි. 1.19) විය **ථෙත**-සද්දො ථිරපරියායො, ථිරභාවො ච සච්චවාදිතාය ඨිතකථත්තා කථාවසෙන වෙදිතබ්බොති ආහ **''ඨිතකථාති අත්ථො''**ති. **න ඨිතකථොති** යථා හලිද්දිරාගාදයො අනවට්ඨිතසභාවතාය න ඨිතා, එවං න ඨිතා කථා යස්ස සො න ඨිතකථොති හලිද්දිරාගාදයො යථා කථාය උපමා හොන්ති, එවං යොජෙතබ්බං. එස නයො **''පාසාණලෙඛා විය''**තිආදීසුපි. සද්ධා අයති පවත්තති එත්ථාති සද්ධායා, සද්ධායා **එව සද්ධායිකා** යථා වෙනයිකා. සද්ධාය වා අයිතබ්බා **සද්ධායිකා,** සද්ධෙය්‍යාති අත්ථො. **වත්තබ්බතං ආපජ්ජති** විසංවාදනතොති අධිප්පායො.

එකං භත්තං එකභත්තං, තං එතෙසමත්ථීති **එකභත්තිකා,** එකස්මිං දිවසෙ එකවාරමෙව භුඤ්ජනකා. තයිදං රත්තිභොජනෙනපි සියාති ආහ **''රත්තූපරතා''**ති. එවම්පි සායන්හභොජනෙනපි සියුං එකභත්තිකාති තදාසඞ්කානිවත්තනත්ථං **''විරතා විකාලභොජනා''**ති වුත්තං. අරුණුග්ගමනතො පට්ඨාය යාව මජ්ඣන්හිකා අයං බුද්ධානං අරියානං ආචිණ්ණසමාචිණ්ණො භොජනස්ස කාලො නාම, තදඤ්ඤො විකාලො. අට්ඨකථායං පන දුතියපදෙන රත්තිභොජනස්ස පටික්ඛිත්තත්තා අපරණ්හො ''විකාලො''ති වුත්තො.

සඞ්ඛෙපතො ''සබ්බපාපස්ස අකරණ''න්තිආදිනයප්පවත්තං (දී. නි. 2.90; ධ. ප. 183) භගවතො සාසනං සච්ඡන්දරාගප්පවත්තිතො නච්චාදීනං දස්සනං න අනුලොමෙතීති ආහ **''සාසනස්ස අනනුලොමත්තා''**ති. අත්තනා පයොජියමානං පරෙහි පයොජාපියමානඤ්ච නච්චං නච්චභාවසාමඤ්ඤතො පාළියං එකෙනෙව නච්චසද්දෙන ගහිතං, තථා ගීතවාදිතසද්දා චාති ආහ **''නච්චනනච්චාපනාදිවසෙනා''**ති . **ආදි**-සද්දෙන ගායනගායාපනවාදනවාදාපනානි සඞ්ගණ්හාති. දස්සනෙන චෙත්ථ සවනම්පි සඞ්ගහිතං විරූපෙකසෙසනයෙන. ආලොචනසභාවතාය වා පඤ්චන්නං විඤ්ඤාණානං සවනකිරියායපි දස්සනසඞ්ඛෙපසබ්භාවතො **දස්සනා**ඉච්චෙව වුත්තං. අවිසූකභූතස්ස ගීතස්ස සවනං කදාචි වට්ටතීති ආහ **''විසූකභූතං දස්සන''**න්ති. තථා හි වුත්තං පරමත්ථජොතිකාය **බුද්දකපාඨට්ඨකථාය** ''ධම්මූපසංහිතං ගීතං වට්ටති, ගීතූපසංහිතො ධම්මො න වට්ටතී''ති.

යං කිඤ්චීති ගන්ථිතං වා අගන්ථිතං වා යං කිඤ්චි **පුප්ඵං. ගන්ධජාතන්ති** ගන්ධජාතියං. තස්සාපි ''යං කිඤ්චී''ති වචනතො ධූපිතස්සපි අධූපිතස්සපි යස්ස කස්සචි විලෙපනාදි න වට්ටතීති දස්සෙති. **උච්චාති** උච්චසද්දෙන සමානත්ථං එකං සද්දන්තරං. සෙති එත්ථාති **සයනං**. උච්චාසයනං මහාසයනඤ්ච සමණසාරුප්පරහිතං අධිප්පෙතන්ති ආහ **''පමාණාතික්කන්තං අකප්පියත්ථරණ''**න්ති, ආසන්දාදිආසනඤ්චෙත්ථ සයනෙන සඞ්ගහිතන්ති දට්ඨබ්බං. යස්මා පන ආධාරෙ පටික්ඛිත්තෙ තදාධාරකිරියා පටික්ඛිත්තාව හොති, තස්මා ''උච්චාසයනමහාසයනා''ඉච්චෙව වුත්තං.

අත්ථතො පන තදුපභොගභූතනිසජ්ජානිපජ්ජනෙහි විරති දස්සිතාති දට්ඨබ්බා. අථ වා ‘‘උච්චාසයනාසනමහාසයනාසනා’’ති, එතස්මිං අත්ථෙ එකසෙසනයෙන අයං නිද්දෙසො කතො යථා ‘‘නාමරූපපච්චයා සළායතන’’න්ති. (ම. නි. 3.126; සං. නි. 2.1) ආසනකිරියාපුබ්බකත්තා වා සයනකිරියාය සයනග්ගහණෙනෙව ආසනම්පි සඞ්ගහිතන්ති වෙදිතබ්බං.

‘‘කීවා’’ති අයං නිපාතො. ‘‘කිත්තක’’න්ති ඉමස්ස අත්ථං බොධෙතීති ආහ **‘‘කීවමහප්ඵලොති කිත්තකං මහප්ඵලො’’**ති. **සෙසපදෙසූති** ‘‘කීවමහානිසංසො’’තිආදීසු. **රත්ත**-සද්දො රතනපරියායොති ආහ **‘‘පහූතරත්තරතනානන්ති පහූතෙන රත්තසඞ්ඛාතෙන රතනෙන සමන්නාගතාන’’**න්ති. පාළියං පන ‘‘පහූතසත්තරතනාන’’න්තිපි පාඨො දිස්සති. **හෙරිතලසදිසං කත්වාති** හෙරිතලං විය සමං කත්වා. **තතො එකං භාගං න අග්ඝතීති** යථාවුත්තං චක්කවත්තිරජ්ජං තතො සොළසභාගතො එකං භාගං න අග්ඝති. **තතො බහුතරං හොතීති** චක්කවත්තිරජ්ජසිරිතො බහුතරං හොති.

චාතුමහාරාජිකානන්තිආදීසු චාතුමහාරාජිකා නාම සිනෙරුපබ්බතස්ස වෙමජ්ඣෙ හොන්ති, තෙසු බහූ පබ්බතට්ඨාපි ආකාසට්ඨාපි, තෙසං පරම්පරා චක්කවාළපබ්බතං පත්තා, ඛිඩ්ඩාපදොසිකා, මනොපදොසිකා, සීතවලාහකා, උණ්හවලාහකා, චන්දිමා, දෙවපුත්තො, සූරියො, දෙවපුත්තොති එතෙ සබ්බෙ චාතුමහාරාජිකදෙවලොකට්ඨකා එව. තෙත්තිංස ජනා තත්ථ උප්පන්නාති **තාවතිංසා**. අපිච **තාවතිංසාති** තෙසං දෙවානං නාමමෙවාති වුත්තං. තෙපි අත්ථි පබ්බතට්ඨකා, අත්ථි ආකාසට්ඨකා, තෙසං පරම්පරා චක්කවාළපබ්බතං පත්තා, තථා යාමාදීනං. එකදෙවලොකෙපි හි දෙවානං පරම්පරා චක්කවාළපබ්බතං අප්පත්තා නාම නත්ථි. තත්ථ දිබ්බසුඛං යාතා පයාතා සම්පත්තාති **යාමා**. තුට්ඨා පහට්ඨාති **තුසිතා**. පකතිපටියත්තාරම්මණතො අතිරෙකෙන රමිතුකාමකාලෙ යථාරුචිතෙ භොගෙ නිම්මිනිත්වා නිම්මිනිත්වා රමන්තීති **නිම්මානරතී**. චිත්තාචාරං ඤත්වා පරෙහි නිම්මිතෙසු භොගෙසු වසං වත්තෙන්තීති **පරනිම්මිතවසවත්තී**.

තත්ථ චාතුමහාරාජිකානං දෙවානං මනුස්සගණනාය නවුතිවස්සසතසහස්සානි ආයුප්පමාණං. තාවතිංසානං දෙවානං තිස්සො ච වස්සකොටියො සට්ඨි ච වස්සසතසහස්සානි. යාමානං දෙවානං චුද්දස ච වස්සකොටියො චත්තාරි ච වස්සසතසහස්සානි. තුසිතානං දෙවානං සත්තපඤ්ඤාස ච වස්සකොටියො සට්ඨි ච වස්සසතසහස්සානි. නිම්මානරතීනං දෙවානං ද්වෙ ච වස්සකොටිසතානි තිස්සො ච වස්සකොටියො චත්තාරි ච වස්සසතසහස්සානි. පරනිම්මිතවසවත්තීනං දෙවානං නව ච වස්සකොටිසතානි එකවීස කොටියො ච සට්ඨි ච වස්සසතසහස්සානි.

මුට්ඨිහත්ථපාදකෙති පාදතලතො යාව අටනියා හෙට්ඨිමන්තො, තාව මුට්ඨිරතනප්පමාණපාදකෙ. තඤ්ච ඛො මජ්ඣිමස්ස පුරිසස්ස හත්ථෙන, යස්සිදානි වඩ්ඪකීහත්ථොති සමඤ්ඤා. සීලසමාදානතො පට්ඨාය අඤ්ඤං කිඤ්චි අකත්වා ධම්මස්සවනෙන වා කම්මට්ඨානමනසිකාරෙන වා වීතිනාමෙතබ්බන්ති ආහ **‘‘තං පන උපවසන්තෙන…පෙ. … විචාරෙතබ්බ’’**න්ති.

චාචං භින්දිත්වා උපොසථඞ්ගානි සමාදාතබ්බානීති ‘‘ඉමඤ්ච රත්තිං ඉමඤ්ච දිවස’’න්ති කාලපරිච්ඡෙදං කත්වා ‘‘උපොසථඞ්ගවසෙන අට්ඨ සික්ඛාපදානි සමාදියාමී’’ති එකතො කත්වා පුන පච්චෙකං ‘‘පාණාතිපාතා වෙරමණිසික්ඛාපදං සමාදියාමි…පෙ…. උච්චාසයනමහාසයනා වෙරමණිසික්ඛාපදං සමාදියාමී’’ති එවං වචීභෙදං කත්වා යථාපාළි සමාදාතබ්බානි. පාළිං අජානන්තෙන පන අත්තනො භාසාය පච්චෙකං වා ‘‘බුද්ධපඤ්ඤත්තං උපොසථං අධිට්ඨාමී’’ති එකතො අධිට්ඨානවසෙන වා සමාදාතබ්බානි, අඤ්ඤං අලභන්තෙන අධිට්ඨාතබ්බානි. උපාසකසීලඤ්හි අත්තනා සමාදියන්තෙනපි සමාදින්නං පරසන්තිකෙ සමාදියන්තෙනපි, එකජ්ඣං සමාදින්නම්පි සමාදින්නමෙව හොති පච්චෙකං සමාදින්නම්පි. තං පන එකජ්ඣං සමාදියතො එකායෙව විරති එකා චෙතනා හොති. සා පන සබ්බවිරතිචෙතනානං කිච්චකාරීති තෙනපි සබ්බසික්ඛාපදානි සමාදින්නානෙව. පච්චෙකං සමාදියතො පන නානාවිරතිචෙතනායො යථාසකං කිච්චවසෙන උප්පජ්ජන්ති , සබ්බසමාදානෙ පන වචීභෙදො කාතබ්බොයෙව. **පරූපරොධපටිසංයුත්තා** පරවිහිංසාසංයුත්තා.

නනු ච ‘‘මණි’’න්ති වුත්තෙ වෙළුරියම්පි සඞ්ගහිතමෙව, කිමත්ථං පන වෙළුරියන්ති ආහ **‘‘වෙළුරියන්ති…පෙ…. දස්සෙතී’’**ති. ‘‘මණි’’න්ති වත්වාව ‘‘වෙළුරිය’’න්ති ඉමිනා ජාතිමණිභාවං දස්සෙතීති යොජෙතබ්බං. **එකවස්සිකවෙළුවණ්ණන්ති** ජාතිතො එකවස්සාතික්කන්තවෙළුවණ්ණං. **ලද්ධකන්ති** සුන්දරං. **චන්දප්පභා තාරගණාව සබ්බෙති** යථා චන්දප්පභාය කලං සබ්බෙ තාරාගණා නානුභවන්තීති අයමෙත්ථ අත්ථොති ආහ **‘‘චන්දප්පභාති සාමිඅත්ථෙ පච්චත්ත’’**න්ති.

උපොසථසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

මහාවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

(8) 3. ආනන්දවග්ගො

1. ඡන්නසුත්තවණ්ණනා

72. තතියස්ස පඨමෙ **ඡන්නපරිබ්බාජකොති** න නග්ගපරිබ්බාජකො. **බාහිරකසමයං ලුඤ්චිත්වා හරන්තොති** බාහිරකානං සමයං නිසෙධෙත්වා ආපන්නො.

පඤ්ඤාචක්ඛුස්ස විබන්ධනතො අන්ධං කරොතීති **අන්ධකරණොති** ආහ **''යස්ස රාගො උප්පජ්ජතී''**තිආදි. **අචක්ඛුකරණොති** අසමත්ථසමාසොයං ''අසූරියපස්සානි මුඛානී''තිආදීසු විය. තී ආහ **''පඤ්ඤාචක්ඛුං න කරොතීති අචක්ඛුකරණො''**ති. **පඤ්ඤානිරොධිකොති** අනුප්පන්නාය ලොකියලොකුත්තරාය පඤ්ඤාය උප්පජ්ජිතුං න දෙති, ලොකියපඤ්ඤං පන අට්ඨසමාපත්තිපඤ්චාභිඤ්ඤාවසෙන උප්පන්නම්පි සමුච්ඡින්දිත්වා ඛිපතීති පඤ්ඤානිරොධිකොති එවම්පෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. අනුප්පන්නානුප්පාදඋප්පන්නපරිහානිනිමිත්තතාය හි පඤ්ඤං නිරොධෙතීති පඤ්ඤානිරොධිකො. විහනති විබාධතීති **විඝාතො, දුක්ඛන්ති** ආහ **''දුක්ඛසඞ්ඛාතස්ස විඝාතස්සා''**ති. **කිලෙසනිබ්බානන්ති** ඉමිනා අසඞ්ඛතනිබ්බානමෙව වදති. අසඞ්ඛතඤ්හි නිබ්බානං නාම, තං පච්චක්ඛං කාතුං න දෙතීති **අනිබ්බානසංවත්තනිකො. ලොකුත්තරමිස්සකො කථිතො** පුබ්බභාගියස්සපි අරියමග්ගස්ස කථිතත්තා.

ඡන්නසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. ආජීවකසුත්තවණ්ණනා

73. දුතියෙ **න අඤ්ඤාතුකාමොති** න ආජානිතුකාමොයෙවාති අත්ථො. තෙනාහ **''පරිග්ගණ්හනත්ථං පන ආගතො''**ති, පඤ්ඤාය පරිච්ඡින්දිත්වා උපපරික්ඛිත්වා ගණ්හනත්ථන්ති අත්ථො. **කාරණාපදෙසොති** කාරණනිද්දෙසො. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව.

ආජීවකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. මහානාමසක්කසුත්තවණ්ණනා

74. තතියෙ ගිලානස්ස භාවො **ගෙලඤ්ඤන්ති** ආහ **''ගිලානභාවතො''**ති. **දීපෙතීති** දෙසනාක්කමෙනෙව පඤ්ඤාපෙති. පඨමඤ්හි සෙඛසීලසමාධිපඤ්ඤායො වත්වා පච්ඡා අසෙඛසීලාදීනි වදන්තො ඉමමත්ථං දීපෙති.

මහානාමසක්කසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. නිගණ්ඨසුත්තවණ්ණනා

75. චතුත්ථෙ **හංසවට්ටකච්ඡන්නෙනාති** හංසවට්ටකපරිච්ඡන්නෙන, හංසමණ්ඩලාකාරෙනාති අත්ථො. නත්ථි එතස්ස පරිසෙසන්ති **අපරිසෙසං**. තෙනාහ **''අප්පමත්තකම්පි අසෙසෙත්වා''**ති. අපරිසෙසධම්මජානනතො වා අපරිසෙසසඞ්ඛාතං ඤාණදස්සනං පටිජානාතීති එවම්පෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. **සතතන්ති** නිච්චං. **සමිතන්ති** තස්සෙව වෙවචනන්ති ආහ **''සතතං සමිතන්ති සබ්බකාලං නිරන්තර''**න්ති. අථ වා නිච්චට්ඨෙන **සතත**-සද්දෙන අභිණ්හප්පවත්ති ජොතිතා සියාති **''සමිත''**න්ති වුත්තං. තෙන නිරන්තරප්පවත්තිං දස්සෙතීති ආහ **''සබ්බකාලං නිරන්තර''**න්ති.

විසුද්ධිසම්පාපනත්ථායාති රාගාදීහි මලෙහි අභිජ්ඣාවිසමලොභාදීහි ච උපක්කිලිට්ඨචිත්තානං සත්තානං විසුද්ධිපාපනත්ථාය. **සමතික්කමනත්ථායාති** සොකස්ස ච පරිදෙවස්ස ච පහානත්ථාය. **අත්ථං ගමනත්ථායාති** කායිකදුක්ඛස්ස ච චෙතසිකදොමනස්සස්ස චාති ඉමෙසං ද්වින්නං අත්ථඞ්ගමනාය, නිරොධායාති අත්ථො. ඤායති නිච්ඡයෙන කමති නිබ්බානං. තං වා ඤායති පටිවිජ්ඣති එතෙනාති **ඤායො,** අරියමග්ගොති ආහ **''මග්ගස්ස අධිගමනත්ථායා''**ති. **අපච්චයනිබ්බානස්ස සච්ඡිකරණත්ථායාති** පච්චයරහිතත්තා අපච්චයස්ස අසඞ්ඛතස්ස තණ්හාවානවිරහිතත්තා නිබ්බානන්ති ලද්ධනාමස්ස අමතස්ස සච්ඡිකිරියාය, අත්තපච්චක්ඛතායාති වුත්තං හොති. **ඵුසිත්වා ඵුසිත්වාති** පත්වා පත්වා. සෙසමෙත්ථ සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

නිගණ්ඨසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. නිවෙසකසුත්තවණ්ණනා

76. පඤ්චමෙ කිච්චකරණීයෙසු සහභාවට්ඨෙන අමා හොන්තීති **අමච්චා**. ‘‘අයං අජ්ඣත්තිකො’’ති එවං ජානන්ති, ඤායන්ති වාති **ඤාතී**. **සස්සුසසුරපක්ඛිකා**ති සස්සුසසුරා ච තප්පක්ඛිකො ච සස්සුසසුරපක්ඛිකා. ලොහිතෙන සම්බද්ධාති **සාලොහිතා**. පිතුපක්ඛිකා වා **ඤාතී**, මාතුපක්ඛිකා **සාලොහිතා**. මාතුපිතුපක්ඛිකා වා **ඤාතී**, සස්සුසසුරපක්ඛිකා **සාලොහිතා**. අවෙච්ච රතනස්ස ගුණෙ යාථාවතො ඤත්වා පසාදො **අවෙච්චප්පසාදො**. සො පන යස්මා මග්ගෙනාගතත්තා කෙනචි අකම්පනීයො ච අප්පධංසියො ච හොති, තස්මා එවං වුත්තං **‘‘අචලප්පසාදො’’**ති. **භාවඤ්ඤථත්ත**න්ති සභාවස්ස අඤ්ඤථත්තං.

වීසතියා කොට්ඨාසෙසූති කෙසාදිමත්ථලුඞ්ගපරියන්තෙසු. **ද්වාදසසු කොට්ඨාසෙසූ**ති පිත්තාදිමුත්තපරියන්තෙසු. **චතූසු කොට්ඨාසෙසූ**ති ‘‘යෙන ච සන්තප්පති, යෙන ච ජීරීයති, යෙන ච පරිඩය්හති, යෙන ච අසිතපීතඛායිතසායිතං සම්මා පරිණාමං ගච්ඡතී’’ති (ම. නි. 1.304) එවං වුත්තෙසු චතූසු කොට්ඨාසෙසු. **ඡසු කොට්ඨාසෙසූ**ති ‘‘උද්ධඞ්ගමා වාතා, අධොගමා වාතා, කුච්ඡිසයා වාතා, කොට්ඨාසයා වාතා, අඞ්ගමඞ්ගානුසාරිනො වාතා, අස්සාසො පස්සාසො’’ති (ම. නි. 2.305) එවං වුත්තෙසු ඡසු කොට්ඨාසෙසු. **විත්ථම්භනං** සෙසභූතත්තයසන්ථම්භිතතාපාදනං, ‘‘උපකීළන’’න්ති එකෙ. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යාමෙව.

නිවෙසකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6-7. පඨමභවසුත්තාදිවණ්ණනා

77-78. ඡට්ඨෙ **අභිසඞ්ඛාරවිඤ්ඤාණ**න්ති කම්මසහජාතං විඤ්ඤාණං. සෙසමෙත්ථ සුවිඤ්ඤෙය්‍යාමෙව. සත්තමෙ නත්ථි වත්තබ්බං.

පඨමභවසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. සීලබ්බතසුත්තවණ්ණනා

79. අට්ඨමෙ **දුක්කරකාරිකානුයොගො**ති දුක්කරකිරියාය අනුයොගො. **උපට්ඨානෙන සාර**න්ති උපට්ඨානාකාරෙන සාරං. **‘‘ඉදං වර’’**න්තිආදිනා උපට්ඨානාකාරං විභාවෙති. **එත්ථා**ති එතස්මිං සත්ථාරා පුච්ඡිතෙ පඤ්හෙ.

සීලබ්බතසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. ගන්ධජාතසුත්තවණ්ණනා

80. නවමෙ මූලෙ, මූලස්ස වා ගන්ධො **මූලගන්ධො**ති ආහ **‘‘මූලවත්ථුකො ගන්ධො’’**ති. මූලං වත්ථු එතස්සාති **මූලවත්ථුකො**. ඉදානි මූලං ගන්ධයොගතො ගන්ධොති ඉමමත්ථං දස්සෙන්තො **‘‘ගන්ධසම්පන්නං වා මූලමෙව මූලගන්ධො’’**ති ආහ. පච්ඡිමොයෙවෙත්ථ අත්ථවිකප්පො යුත්තතරොති දස්සෙතුං **‘‘තස්ස හි ගන්ධො’’**තිආදිමාහ. **වස්සිකපුප්ඵාදීන**න්ති සුමනපුප්ඵාදීනං.

ගන්ධජාතසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. චූළනිකාසුත්තවණ්ණනා

81. දසමෙ **අරුණවතිසුත්තන්තඅට්ඨුප්පත්තිය**න්ති ‘‘භූතපුබ්බං, භික්ඛවෙ, රාජා අහොසි අරුණවා නාම. රඤ්ඤො ඛො පන, භික්ඛවෙ, අරුණවතො අරුණවතී නාම රාජධානී අහොසි. අරුණවතිං ඛො පන, භික්ඛවෙ, රාජධානිං සිඛී භගවා අරහං සම්මාසම්බුද්ධො උපනිස්සාය විහාසි. සිඛිස්ස ඛො පන, භික්ඛවෙ, භගවතො අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස අභිභූසම්භවං නාම සාවකයුගං අහොසි අග්ගං භද්දයුගං. අථ ඛො, භික්ඛවෙ, සිඛී භගවා අරහං සම්මාසම්බුද්ධො අභිභුං භික්ඛුං ආමන්තෙසී’’තිආදිනා **බ්‍රහ්මසංයුත්තෙ** (සං. නි. 1.185) ආගතස්ස අරුණවතිසුත්තන්තස්ස අට්ඨුප්පත්තියං. **අතිප්පගො**ති අතිවිය පගෙ, අතිවිය පාතොති අත්ථො, න තාව කුලෙසු භත්තං නිට්ඨාතීති වුත්තං හොති.

උජ්ඣායන්තීති අවඣායන්ති, හෙට්ඨා කත්වා චින්තෙන්ති, ලාමකතො චින්තෙන්ති. **අනෙකවිහිතං ඉද්ධිවිකුබ්බනං කත්වා**ති ‘‘පකතිවණ්ණං විජහිත්වා නාගවණ්ණං වා දස්සෙති, සුපණ්ණවණ්ණං වා දස්සෙතී’’තිආදිනා (පටි. ම. 3.13) නයෙන ආගතං අනෙකප්පකාරං ඉද්ධිවිකුබ්බනං කත්වා. **සහස්සිලොකධාතු**න්ති චක්කවාළසහස්සං. **ගාථාද්වයං අභාසී**ති ථෙරො කිර ‘‘කථං දෙසිතා ඛො ධම්මදෙසනා සබ්බෙසං පියා මනාපා’’ති චින්තෙත්වා ‘‘සබ්බෙපි පාසණ්ඩා සබ්බෙ දෙවමනුස්සා අත්තනො අත්තනො සමයෙ පුරිසකාරං වණ්ණයන්ති, වීරියස්ස අවණ්ණවාදී නාම නත්ථි, වීරියප්පටිසංයුත්තං කත්වා දෙසෙස්සාමි. එවමස්ස ධම්මදෙසනා සබ්බෙසං පියා භවිස්සති මනාපා’’ති ඤත්වා තීසු පිටකෙසු විචිනිත්වා ‘‘ආරම්භථ නික්කමථා’’ති (සං. නි. 1.186) ඉදං ගාථාද්වයං අභාසි.

කිං ආලොකො අයන්ති කස්ස නු ඛො අයං ආලොකොති. **විචිනන්තානන්ති** චින්තෙන්තානං. **සබ්බෙති** ලොකධාතුයං සබ්බෙ දෙවා ච මනුස්සා ච. **ඔසටාය පරිසායාති** ධම්මස්සවනත්ථං සමොසටාය පරිමිතපරිච්ඡින්නාය පරිසාය. **අත්ථොපි නෙසං පාකටො අහොසීති** න කෙවලං තෙ සද්දමෙව අස්සොසුං, අථ ඛො අත්ථොපි තෙසං පකතිසවනූපචාරෙ විය පාකටො අහොසි. තෙන සහස්සං ලොකධාතුං විඤ්ඤාපෙතීති අධිප්පායො.

පරිහරන්තීති සිනෙරුං දක්ඛිණතො කත්වා පරිවත්තෙන්ති. **විරොචමානාති** අත්තනො ජුතියා දිබ්බමානා, සොභමානා වා. **තාව සහස්සධා ලොකොති** යත්තකො චන්දිමසූරියෙහි ඔභාසියමානො ලොකධාතුසඞ්ඛාතො එකෙකො ලොකො, තත්තකෙන පමාණෙන සහස්සධා ලොකො, ඉමිනා චක්කවාළෙන සද්ධිං චක්කවාළසහස්සන්ති අත්ථො. **කස්මා පනෙසා ආනීතාති** එසා චූළනිකා ලොකධාතු කස්මා භගවතා ආනීතා, දෙසිතාති අත්ථො. **මජ්ඣිමිකාය ලොකධාතුයා පරිච්ඡෙදදස්සනත්ථන්ති** ද්විසහස්සිලොකධාතුයා පරිමාණදස්සනත්ථං.

සහස්සිලොකධාතුයා සහස්සී ද්විසහස්සිලොකධාතු, සා චක්කවාළගණනාය දසසතසහස්සචක්කවාළපරිමාණා. තෙනාහ **“සහස්සචක්කවාළානි සහස්සභාගෙන ගණෙත්වා”**තිආදි. කම්පනදෙවතූපසඞ්කමනාදිනා ජාතචක්කවාළෙන සහ යොගක්ඛෙමං ඨානං **ජාතික්ඛෙත්තං**. තත්තකාය එව ජාතික්ඛෙත්තභාවො ධම්මතාවසෙනෙව වෙදිතබ්බො, ‘‘පරිග්ගහවසෙනා’’ති කෙචි. සබ්බෙසම්පි බුද්ධානං එවං ජාතික්ඛෙත්තං තන්නිවාසීනංයෙව ච දෙවතානං ධම්මාභිසමයොති වදන්ති. **පටිසන්ධිග්ගහණාදීනං** සත්තන්නංයෙව ගහණං නිදස්සනමත්තං මහාභිනීහාරාදිකාලෙපි තස්ස පකම්පනස්ස ලබ්භනතො.

සහස්සං සහස්සධා කත්වා ගණිතං මජ්ඣිමිකන්තිආදිනා මජ්ඣිමිකාය ලොකධාතුයා සහස්සං තිසහස්සිලොකධාතු, සායෙව ච මහාසහස්සිලොකධාතූති දස්සෙති. සරසෙනෙව ආණාපවත්තනං **ආණාක්ඛෙත්තං,** යං එකජ්ඣං සංවට්ටති විවට්ටති ච. **ආණා එරතීති** තන්නිවාසිදෙවතානං සිරසා සම්පටිච්ඡනෙන වත්තති, තඤ්ච ඛො කෙවලං බුද්ධානුභාවෙනෙව, අධිප්පායවසෙන ච පන ‘‘යාවතා පන ආකඞ්ඛෙය්‍යා’’ති (අ. නි. 3.81) වචනතො බුද්ධානං අවිසයො නාම නත්ථි, විසයක්ඛෙත්තස්ස පමාණපරිච්ඡෙදො නාම නත්ථි. **විසමොති** සූරියුග්ගමනාදීනං විසමභාවතො විසමො. තෙනෙවාහ **“එකස්මිං ඨානෙ සූරියො උග්ගතො හොතී”**තිආදි. සෙසමෙත්ථ සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

චූළනිකාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ආනන්දවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

(9) 4. සමණවග්ගො

1-5. සමණසුත්තාදිවණ්ණනා

82-86. චතුත්ථස්ස පඨමෙ සම්මා ආදානං ගහණං **සමාදානන්ති** ආහ **"සමාදානං වුච්චති ගහණ"**න්ති. අධිකං විසිට්ඨං සීලන්ති **අධිසීලං**. ලොකියසීලස්ස අධිසීලභාවො පරියායෙනාති නිප්පරියායමෙව තං දස්සෙතුං **"අපිච සබ්බම්පි ලොකියසීල"**න්තිආදි වුත්තං. **සික්ඛිතබ්බතොති** ආසෙවිතබ්බතො. පඤ්චපි දසපි වා සීලානි සීලං නාම, පාතිමොක්ඛසංවරො අධිසීලං නාම අනවසෙසකායිකචෙතසිකසංවරභාවතො මග්ගසීලස්ස පදට්ඨානභාවතො ච. අට්ඨ සමාපත්තියො චිත්තං, විපස්සනාපාදකජ්ඣානං අධිචිත්තං මග්ගසමාධිස්ස අධිට්ඨානභාවතො. කම්මස්සකතඤාණං පඤ්ඤා, විපස්සනා අධිපඤ්ඤා මග්ගපඤ්ඤාය අධිට්ඨානභාවතො. අපිච නිබ්බානං පත්ථයන්තෙන සමාදින්නං පඤ්චසීලං දසසීලම්පි අධිසීලමෙව නිබ්බානාධිගමස්ස පච්චයභාවතො. නිබ්බානං පත්ථයන්තෙන සමාපන්නා අට්ඨ සමාපත්තියොපි අධිචිත්තමෙව.

> ''කල්‍යාණකාරී කල්‍යාණං, පාපකාරී ච පාපකං;
> අනුභොති ද්වයමෙතං, අනුබන්ධඤ්හි කාරණ''න්ති. –

එවං අතීතෙ අනාගතෙ ච වට්ටමූලකදුක්ඛසල්ලක්ඛණවසෙන සංවෙගවත්ථුතාය විමුත්තිආකඞ්ඛාය පච්චයභූතා කම්මස්සකතපඤ්ඤාපි අධිපඤ්ඤාති වදන්ති. දුතියතතියචතුත්ථපඤ්චමානි උත්තානත්ථානෙව.

සමණසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. පඨමසික්ඛාසුත්තවණ්ණනා

87. ඡට්ඨෙ **සමත්තකාරීති** අනූනෙන පරිපූරෙන ආකාරෙන සමන්නාගතො. සික්ඛාපදානං ඛුද්දානුඛුද්දකත්තං අපෙක්ඛාසිද්ධන්ති ආහ **"තත්‍රාපි සඞ්ඝාදිසෙසං ඛුද්දක"**න්තිආදි. **අඞ්ගුත්තරමහානිකායවළඤ්ජනකආචරියාති** අඞ්ගුත්තරනිකායං පරිහරන්තා ආචරියා, අඞ්ගුත්තරභාණකාති වුත්තං හොති. **ලොකවජ්ජං නාපජ්ජති** ලොකවජ්ජසික්ඛාපදානං වීතික්කමසාධකස්ස කිලෙසගහනස්ස සබ්බසො පහීනත්තා. **පණ්ණත්තිවජ්ජමෙව ආපජ්ජති** පණ්ණත්තිවීතික්කමං වා අජානතොපි ආපත්තිසම්භවතො. **චිත්තෙන ආපජ්ජන්තො රූපියප්පටිග්ගහණං ආපජ්ජතීති** උපනික්ඛිත්තසාදියෙන ආපජ්ජති.

බ්‍රහ්මචරියස්ස ආදිභූතානි ආදිබ්‍රහ්මචරියානි, තානි එව **ආදිබ්‍රහ්මචරියකානි** යථා ''විනයො එව වෙනයිකො''ති ආහ **"මග්ගබ්‍රහ්මචරියස්සා"**තිආදි. **චත්තාරි මහාසීලසික්ඛාපදානීති** චත්තාරි පාරාජිකානි සන්ධාය වදති. පටිපක්ඛධම්මානං අනවසෙසතො සවනතො පග්ඝරණතො සොතො, අරියමග්ගොති ආහ **"සොතසඞ්ඛාතෙන මග්ගෙනා"**ති. විනිපාතෙති විරූපං සදුක්ඛං සඋපායාසං නිපාතෙතීති විනිපාතො, අපායදුක්ඛෙ ඛිපනකො. **ධම්මොති** සභාවො. නාස්ස විනිපාතො ධම්මොති **අවිනිපාතධම්මො,** න අත්තානං අපායෙසු විනිපාතනසභාවොති වුත්තං හොති. කස්මා? යෙ ධම්මා අපායගමනීයා, තෙසං පහීනත්තා. තෙනාහ **"අවිනිපාතධම්මොති චතූසු අපායෙසු අපතනසභාවො"**ති. තත්ථ **අපතනසභාවොති** අනුප්පජ්ජනසභාවො. **සොතාපත්තිමග්ගනියාමෙන නියතොති** උපරිමග්ගාධිගමස්ස අවස්සංභාවීභාවතො නියතො. තෙනෙවාහ **"සම්බොධිපරායණො"**ති. හෙට්ඨිමන්තතො සත්තමභවතො උපරි අනුප්පජ්ජනධම්මතාය වා **නියතො**. සම්බුජ්ඣතීති සම්බොධි, අරියමග්ගො. සො පන පඨමමග්ගස්ස අධිගතත්තා අවසිට්ඨො ච අධිගන්තබ්බභාවෙන ඉච්ඡිතබ්බොති උපරිමග්ගත්තයසඞ්ඛාතා සම්බොධි පරං අයනං පරා ගති අස්සාති **සම්බොධිපරායණො**. තෙනාහ **"උපරිමග්ගත්තයසම්බොධිපරායණො"**ති.

තනුභාවාති පරියුට්ඨානමන්දතාය ච කදාචි කරහචි උප්පත්තියා ච තනුභාවෙන. තනුත්තඤ්හි ද්වීහි කාරණෙහි වෙදිතබ්බං අධිච්චුප්පත්තියා ච පරියුට්ඨානමන්දතාය ච. සකදාගාමිස්ස හි වට්ටානුසාරිමහාජනස්ස විය කිලෙසා අභිණ්හං න උප්පජ්ජන්ති, කදාචි කරහචි උප්පජ්ජන්ති විරළාකාරා හුත්වා විරළවාපිතෙ ඛෙත්තෙ අඞ්කුරා විය. උප්පජ්ජමානාපි ච වට්ටානුසාරිමහාජනස්සෙව මද්දන්තා ඵරන්තා ඡාදෙන්තා අන්ධකාරං කරොන්තා න උප්පජ්ජන්ති, මන්දමන්දා උප්පජ්ජන්ති තනුකාකාරා හුත්වා අබ්භපටලමිව මක්ඛිකාපත්තමිව ච. තත්ථ කෙචි ථෙරා භණන්ති ''සකදාගාමිස්ස කිලෙසා කිඤ්චාපි චිරෙන උප්පජ්ජන්ති, බහලාව උප්පජ්ජන්ති. තථා හිස්ස පුත්තා ච ධීතරො ච දිස්සන්තී''ති. එතං පන අප්පමාණං. පුත්තධීතරො හි අඞ්ගපච්චඞ්ගපරාමසනමත්තෙනපි හොන්තීති. ද්වීහියෙව කාරණෙහිස්ස කිලෙසානං තනුත්තං වෙදිතබ්බං අධිච්චුප්පත්තියා ච පරියුට්ඨානමන්දතාය චාති.

හෙට්ඨාභාගියානන්ති එත්ථ **හෙට්ඨාති** මහග්ගතභූමිතො හෙට්ඨා, කාමභූමියන්ති අත්ථො. තෙසං පච්චයභාවෙන හෙට්ඨාභාගස්ස හිතාති හෙට්ඨාභාගියා, තෙසං හෙට්ඨාභාගියානං, හෙට්ඨාභාගස්ස කාමභවස්ස පච්චයභාවෙන ගහිතානන්ති අත්ථො. සංයොජෙන්ති බන්ධන්ති බන්ධගතිභවාදීහි බන්ධගතිභවාදයො, කම්මං වා ඵලෙනාති **සංයොජනානීති** ආහ **"සංයොජනානන්ති බන්ධනාන"**න්ති. අසමුච්ඡින්නරාගාදිකස්ස හි එතරහි ඛන්ධාදීනං ආයතිං

බන්ධාදීහි සම්බන්ධො, සමුච්ඡින්නරාගාදිකස්ස පන තං නත්ථි, කතානම්පි කම්මානං අසමත්ථභාවාපත්තිතො රාගාදීනං අන්වයතො බ්‍යතිරෙකතො ච සංයොජනට්ඨො සිද්ධො. **පරික්ඛයෙනාති** සමුච්ඡෙදෙන.

ඔපපාතිකොති උපපාතිකයොනිකො උපපතනෙ සාධුකාරී. සෙසයොනිපටික්ඛෙපවචනමෙතං. තෙන ගබ්භවාසදුක්ඛාභාවමාහ. **තත්ථ පරිනිබ්බායීති** ඉමිනා සෙසදුක්ඛාභාවං. තත්ථ පරිනිබ්බායිතා චස්ස කාමලොකෙ බන්ධබීජස්ස අපුනාගමනවසෙනෙවාති දස්සෙතුං **"අනාවත්තිධම්මො"**ති වුත්තං. **උපරියෙවාති** බ්‍රහ්මලොකෙයෙව. **අනාවත්තිධම්මොති** තතො බ්‍රහ්මලොකා පුනප්පුනං පටිසන්ධිවසෙන න ආවත්තනධම්මො. තෙනාහ **"යොනිගතිවසෙන අනාගමනධම්මො"**ති.

පදෙසං පදෙසකාරී ආරාධෙතීති සීලක්ඛන්ධාදීනං පාරිපූරියා එකදෙසභූතං හෙට්ඨිමමග්ගත්තයං පදෙසො, තං කරොන්තො පදෙසං එකදෙසභූතං හෙට්ඨිමං ඵලත්තයමෙව ආරාධෙති, නිප්ඵාදෙතීති අත්ථො. තෙනාහ **"පදෙසකාරී පුග්ගලො නාම සොතාපන්නො"**තිආදි. **පරිපූරං පරිපූරකාරීති** සීලක්ඛන්ධාදීහි සද්ධින්ද්‍රියාදීහි ච පරිතො පූරණෙන පරිපූරසඞ්ඛාතං අරහත්තමග්ගං කරොන්තො නිබ්බත්තෙන්තො පරිපූරං අරහත්තඵලං ආරාධෙති, නිප්ඵාදෙතීති අත්ථො. තෙනාහ **"පරිපූරකාරී නාම අරහා"**තිආදි.

පඨමසික්ඛාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7-10. දුතියසික්ඛාසුත්තාදිවණ්ණනා

88-91. සත්තමෙ **කුලා කුලං ගමනකොති** කුලතො කුලං ගච්ඡන්තො. **ද්වෙ වා තයො වා භවෙති** දෙවමනුස්සවසෙන ද්වෙ වා තයො වා භවෙ. මිස්සකභවවසෙන හෙතං වුත්තං. දෙසනාමත්තමෙව චෙතං **"ද්වෙ වා තීණි වා"**ති. යාව ඡට්ඨභවා සංසරන්තොපි කොලංකොලොව හොති. තෙනෙවාහ **"අයඤ්හි ද්වෙ වා භවෙ…පෙ…. එවමෙත්ථ විකප්පො දට්ඨබ්බො"**ති. උළාරකුලවචනො වා එත්ථ කුලසද්දො, කුලතො කුලං ගච්ඡතීති **කොලංකොලො**. සොතාපත්තිඵලසච්ඡිකිරියතො පට්ඨාය හි නීචකුලෙ උප්පත්ති නාම නත්ථි, මහාභොගකුලෙසු එව නිබ්බත්තතීති අත්ථො. කෙවලො හි කුලසද්දො මහාකුලමෙව වදති "කුලපුත්තො"තිආදීසු විය. **එකබීජීති** එත්ථ බන්ධබීජං නාම කථිතං, **බන්ධබීජන්ති** ච පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණං වුච්චති. යස්ස හි සොතාපන්නස්ස එකං බන්ධබීජං අත්ථි, එකං භවග්ගහණං, සො එකබීජී නාම. තෙනාහ **"එකස්සෙව භවස්ස බීජං එතස්ස අත්ථීති එකබීජී"**ති. **"මානුසකං භව"**න්ති ඉදං පනෙත්ථ දෙසනාමත්තමෙව, "දෙවභවං නිබ්බත්තෙතී"තිපි පන වත්තුං වට්ටතියෙව.

උද්ධංවාහිභාවෙන උද්ධමස්ස තණ්හාසොතං වට්ටසොතං වාති **උද්ධංසොතො,** උද්ධං වා ගන්ත්වා පටිලභිතබ්බතො උද්ධමස්ස මග්ගසොතන්ති **උද්ධංසොතො**. පටිසන්ධිවසෙන අකනිට්ඨභවං ගච්ඡතීති **අකනිට්ඨගාමී. යත්ථ කත්ථචීති** අවිහාදීසු යත්ථ කත්ථචි. **සප්පයොගෙනාති** විපස්සනාඤාණාභිසඞ්ඛාරසඞ්ඛාතෙන පයොගෙන සහ, මහතා විපස්සනාපයොගෙනාති අත්ථො. **උපහච්චාති** එතස්ස උපගන්ත්වාති අත්ථො. තෙන වෙමජ්ඣාතික්කමො කාලකිරියාපගමනඤ්ච සඞ්ගහිතං හොති, තස්මා ආයුවෙමජ්ඣං අතික්කමිත්වා පරිනිබ්බායන්තො උපහච්චපරිනිබ්බායී නාම හොතීති ආහ **"යො පන කප්පසහස්සායුකෙසු අවිහෙසු"**තිආදි. **සො තිවිධො හොතීති** ඤාණස්ස තික්ඛමජ්ඣමුදුභාවෙන තිවිධො හොති. තෙනාහ **"කප්පසහස්සායුකෙසු"**තිආදි.

සද්ධාධුරෙන අභිනිවිසිත්වාති "සචෙ සද්ධාය සක්කා නිබ්බත්තෙතුං, නිබ්බත්තෙස්සාමි ලොකුත්තරමග්ග"න්ති එවං සද්ධාධුරවසෙන අභිනිවිසිත්වා විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා. **පඤ්ඤාධුරෙන අභිනිවිට්ඨොති** "සචෙ පඤ්ඤාය සක්කා, නිබ්බත්තෙස්සාමි ලොකුත්තරමග්ග"න්ති එවං පඤ්ඤාධුරං කත්වා අභිනිවිට්ඨො. යථාවුත්තමෙව අට්ඨවිධත්තං කොලංකොලසත්තක්ඛත්තුපරමෙසු අතිදිසන්තො **"තථා කොලංකොලා සත්තක්ඛත්තුපරමා චා"**ති ආහ. වුත්තනයෙනෙව අට්ඨ කොලංකොලා, අට්ඨ සත්තක්ඛත්තුපරමාති වුත්තං හොති.

තත්ථ සත්තක්ඛත්තුං පරමා භවූපපත්ති අත්තභාවග්ගහණං අස්ස, තතො පරං අට්ඨමං භවං නාදියතීති **සත්තක්ඛත්තුපරමො**. භගවතා ගහිතනාමවසෙනෙව චෙතානි අරියාය ජාතියා ජාතානං තෙසං නාමානි ජාතානි කුමාරානං මාතාපිතූහි ගහිතනාමානි විය. එත්තකඤ්හි ඨානං ගතො එකබීජී නාම හොති, එත්තකං කොලංකොලො, එත්තකං සත්තක්ඛත්තුපරමොති භගවතා එතෙසං නාමං ගහිතං. නියමතො පන අයං එකබීජී, අයං කොලංකොලො, අයං සත්තක්ඛත්තුපරමොති නත්ථි. කො පන නෙසං එතං පභෙදං නියමෙතීති? කෙචි තාව ථෙරා "පුබ්බහෙතු නියමෙතී"ති වදන්ති, කෙචි පඨමමග්ගො, කෙචි උපරි තයො මග්ගා, කෙචි තිණ්ණං මග්ගානං විපස්සනාති.

තත්ථ "පුබ්බහෙතු නියමෙතී"ති වාදෙ පඨමමග්ගස්ස උපනිස්සයො කතො නාම හොති, "උපරි තයො මග්ගා නිරුපනිස්සයා උප්පන්නා"ති වචනං ආපජ්ජති. "පඨමමග්ගො නියමෙතී"ති වාදෙ උපරි තිණ්ණං මග්ගානං නිරත්ථකතා ආපජ්ජති. "උපරි තයො මග්ගා නියමෙන්තී"ති වාදෙ පඨමමග්ගෙ අනුප්පන්නෙයෙව උපරි තයො මග්ගා උප්පන්නාති ආපජ්ජතීති. "තිණ්ණං මග්ගානං විපස්සනා නියමෙතී"ති වාදො පන යුජ්ජති. සචෙ හි උපරි තිණ්ණං

මග්ගානං විපස්සනා බලවතී හොති, එකබීජී නාම හොති, තතො මන්දතරාය කොලංකොලො, තතො මන්දතරාය සත්තක්ඛත්තුපරමොති.

එකච්චො හි සොතාපන්නො වට්ටජ්ඣාසයො හොති වට්ටාභිරතො, පුනප්පුනං වට්ටස්මිංයෙව චරති සන්දිස්සති. අනාථපිණ්ඩිකො සෙට්ඨී, විසාඛා උපාසිකා, චූළරථමහාරථා දෙවපුත්තා, අනෙකවණ්ණො දෙවපුත්තො, සක්කො දෙවරාජා, නාගදත්තො දෙවපුත්තොති ඉමෙ හි එත්තකා ජනා වට්ටජ්ඣාසයා වට්ටාභිරතා ආදිතො පට්ඨාය ඡ දෙවලොකෙ සොධෙත්වා අකනිට්ඨෙ ඨත්වා පරිනිබ්බායිස්සන්ති, ඉමෙ ඉධ න ගහිතා. න කෙවලඤ්චිමෙව, යොපි මනුස්සෙසුයෙව සත්තක්ඛත්තුං සංසරිත්වා අරහත්තං පාපුණාති, යොපි දෙවලොකෙ නිබ්බත්තො දෙවෙසුයෙව සත්තක්ඛත්තුං අපරාපරං සංසරිත්වා අරහත්තං පාපුණාති. ඉමෙපි ඉධ න ගහිතා, කාලෙන දෙවෙ, කාලෙන මනුස්සෙ සංසරිත්වා පන අරහත්තං පාපුණන්තොව ඉධ ගහිතො, තස්මා ''සත්තක්ඛත්තුපරමො''ති ඉදං ඉධට්ඨකවොකිණ්ණභවූපපත්තිකසුක්ඛවිපස්සකස්ස නාමං කථිතන්ති වෙදිතබ්බං.

''සකිදෙව ඉමං ලොකං ආගන්ත්වා''ති (පු. ප. 34) වචනතො පඤ්චසු සකදාගාමීසු චත්තාරො වජ්ජෙත්වා එකොව ගහිතො. එකච්චො හි ඉධ සකදාගාමිඵලං පත්වා ඉධෙව පරිනිබ්බායති, එකච්චො ඉධ පත්වා දෙවලොකෙ පරිනිබ්බායති , එකච්චො දෙවලොකෙ පත්වා තත්ථෙව පරිනිබ්බායති, එකච්චො දෙවලොකෙ පත්වා ඉධූපපජ්ජිත්වා පරිනිබ්බායති. ඉමෙ චත්තාරොපි ඉධ න ගහිතා. යො පන ඉධ පත්වා දෙවලොකෙ යාවතායුකං වසිත්වා පුන ඉධූපපජ්ජිත්වා පරිනිබ්බායිස්සති, අයං එකොව ඉධ ගහිතොති වෙදිතබ්බො.

ඉදානි තස්ස පභෙදං දස්සෙන්තො **''තීසු පන විමොක්ඛෙසූ''**තිආදිමාහ. ඉමස්ස පන සකදාගාමිනො එකබීජිනා සද්ධිං කිං නානාකරණන්ති? එකබීජිස්ස එකාව පටිසන්ධි, සකදාගාමිස්ස ද්වෙ පටිසන්ධියො, ඉදං තෙසං නානාකරණං. සුඤ්ඤතවිමොක්ඛෙන විමුත්තඛීණාසවො පටිපදාවසෙන චතුබ්බිධො හොති, තථා අනිමිත්තඅප්පණිහිතවිමොක්ඛෙහීති එවං ද්වාදස අරහන්තා හොන්තීති ආහ **''යථා පන සකදාගාමිනො, තථෙව අරහන්තො ද්වාදස වෙදිතබ්බා''**ති. අට්ඨමනවමදසමානි උත්තානත්ථානෙව.

දුතියසික්ඛාසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

11. සඞ්කවාසුත්තවණ්ණනා

92. එකාදසමෙ විහාරපටිබද්ධනවකම්මාදිභාරං හරති පවත්තෙතීති **භාරහාරො**. තෙනෙවාහ **''නවෙ ආවාසෙ සමුට්ඨාපෙති, පුරාණෙ පටිජග්ගතී''**ති. සික්ඛිතබ්බතො සික්ඛා, පජ්ජිතබ්බතො, පජ්ජන්ති එතෙහීති වා පදානි, සික්ඛායෙව පදානි **සික්ඛාපදානී**ති ආහ **''සික්ඛාසඞ්ඛාතෙහි පදෙහී''**ති. **දස්සෙතී**ති පච්චක්ඛතො දස්සෙති, හත්ථාමලකං විය පාකටෙ විභූතෙ කත්වා විභාවෙති. **ගණ්හාපෙතී**ති තෙ ධම්මෙ මනසා අනුපක්ඛිතෙ දිට්ඨියා සුප්පටිවිද්ධෙ කාරෙන්තො උග්ගණ්හාපෙති. **සමුස්සාහෙතී**ති සමාධිම්හි උස්සාහං ජනෙති. **පටිලද්ධගුණෙහී**ති තාය දෙසනාය තන්නිස්සයපච්චත්තපුරිසකාරෙන ච තෙසං පටිවිද්ධගුණෙහි. **වොදාපෙතී**ති තෙසං චිත්තසන්තානං අස්සද්ධියාදිකිලෙසමලාපගමනෙන පභස්සරං කරොති. **සණ්හං සණ්හං කථෙතී**ති අතිවිය සුඛුමං කත්වා කථෙති.

අච්චයනං සාධුමරියාදං මද්දිත්වා වීතික්කමනං **අච්චයොති** ආහ **''අපරාධො''**ති. අච්චෙති අතික්කමති එතෙනාති වා **අච්චයො,** වීතික්කමස්ස පවත්තනකො අකුසලධම්මො. සො එව අපරජ්ඣති එතෙනාති **අපරාධො**. සො හි අපරජ්ඣන්තං පුරිසං අධිභවිත්වා පවත්තති. තෙනාහ **''අතික්කම්ම අධිභවිත්වා පවත්තො''**ති. **පටිග්ගණ්හාතූ**ති අධිවාසනවසෙන සම්පටිච්ඡතූති අත්ථොති ආහ **''ඛමතූ''**ති. සදෙවකෙන ලොකෙන නිස්සරණන්ති අරණීයතො **අරියො,** තථාගතොති ආහ **''අරියස්ස විනයෙති බුද්ධස්ස භගවතො සාසනෙ''**ති. **පුග්ගලාධිට්ඨානං කරොන්තොති** කාමං ''වුද්ධි හෙසා''ති ධම්මාධිට්ඨානවසෙන වාක්‍යං ආරද්ධං, තථාපි දෙසනං පන පුග්ගලාධිට්ඨානං කරොන්තො ''සංවරං ආපජ්ජතී''ති ආහාති යොජනා.

සඞ්කවාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සමණවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

(10) 5. ලොණකපල්ලවග්ගො

1. අච්චායිකසුත්තවණ්ණනා

93. පඤ්චමස්ස පඨමෙ **අතිපාතිකානී**ති සීසං පවත්තෙතබ්බානි. **කරණීයානී**ති එත්ථ අවස්සකෙ අනීයසද්දො දට්ඨබ්බොති ආහ **“අවස්සකිච්චානී”**ති. **නික්ඛන්තසෙතඞ්කුරානී**ති බීජතො නික්ඛන්තසෙතඞ්කුරානි. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව.

අච්චායිකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. පවිවෙකසුත්තවණ්ණනා

94. දුතියෙ සාණෙහි වාකෙහි නිබ්බත්තිතානි **සාණානි**. මිස්සසාණානි **මසාණානි** න හඞ්ගානි. **එරකතිණාදීනී**ති ආදි-සද්දෙන අක්කමකචිකදලිවාකාදීනං සඞ්ගහො. එරකාදීහි කතානි හි ඡවානි ලාමකානි දුස්සානීති **“ඡවදුස්සානී”**ති වත්තබ්බතං ලභන්ති. **කුණ්ඩක**න්ති තනුතරං තණ්ඩුලප්පකරණං. **පඤ්ච දුස්සීල්‍යානී**ති පාණාතිපාතාදීනි පඤ්ච. **චත්තාරො ආසවා**ති කාමාසවාදයො චත්තාරො ආසවා. **සීලග්ගප්පත්තො**ති සීලෙන, සීලස්ස වා අග්ගප්පත්තො.

පවිවෙකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. සරදසුත්තවණ්ණනා

95. තතියෙ **විද්ධෙ**ති දූරීභූතෙ. දූරභාවො ච ආකාසස්ස වලාහකවිගමෙන හොතීති ආහ **“වලාහකවිගමෙන දූරීභූතෙ”**ති. තෙනෙව හි ‘‘විද්ධෙ විගතවලාහකෙ’’ති වුත්තං. **නභං අබ්භුස්සක්කමානො**ති ආකාසං අභිලඞ්ඝන්තො. ඉමිනා තරුණසූරියභාවො දස්සිතො. නාතිදූරොදිතෙ හි ආදිච්චෙ තරුණසූරියසමඤ්ඤා. **දුවිධමෙවස්ස සංයොජනං නත්ථී**ති ඔරම්භාගියඋද්ධම්භාගියවසෙන දුවිධම්පි සංයොජනං අස්ස පඨමජ්ඣානලාභිනො අරියසාවකස්ස නත්ථි. කස්මා පනස්ස උද්ධම්භාගියසංයොජනම්පි නත්ථීති වුත්තං. ඔරම්භාගියසංයොජනානමෙව හෙත්ථ පහානං වුත්තන්ති ආහ **“ඉතරම්පී”**තිආදි, ඉතරං උද්ධම්භාගියසංයොජනං පුන ඉමං ලොකං පටිසන්ධිවසෙන ආනෙතුං අසමත්ථතාය නත්ථීති වුත්තන්ති අත්ථො. ඣානලාභිනො හි සබ්බෙපි අරියා බ්‍රහ්මලොකූපපන්නා හෙට්ඨා න උප්පජ්ජන්ති, උද්ධං උද්ධං උප්පජ්ජන්තාපි වෙහප්ඵලං අකනිට්ඨං භවග්ගඤ්ච පත්වා න පුනඤ්ඤත්ථ ජායන්ති, තත්ථ තත්ථෙව අරහත්තං පත්වා පරිනිබ්බායන්ති. තෙනෙවාහ **“ඉමස්මිං සුත්තෙ ඣානානාගාමී නාම කථිතො”**ති. ඣානවසෙන හි හෙට්ඨා න ආගච්ඡතීති ඣානානාගාමී.

සරදසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. පරිසාසුත්තවණ්ණනා

96. චතුත්ථෙ **පච්චයබාහුල්ලිකා**ති චීවරාදිබාහුල්ලාය පටිපන්නා. අවීතතණ්හතාය හි තං තං පරික්ඛාරජාතං බහුං ලන්ති ආදියන්තීති බහුලා, තෙ එව **බාහුලිකා** යථා ‘‘වෙනයිකො’’ති (ම. නි. 1.246; අ. නි. 8.11; පාරා. 8). තෙ පච්චයබාහුල්ලාය යුත්තප්පයුත්තා හොන්තීති චීවරාදිබාහුල්ලාය පටිපන්නා නාම හොන්ති. සික්ඛාය අගාරවභාවතො සිථිලං අගාළ්හං ගණ්හන්තීති **සාථලිකා. සිථිල**න්ති ච භාවනපුංසකනිද්දෙසො. සිථිලසද්දෙන සමානත්ථස්ස සථලසද්දස්ස වසෙන සාථලිකාති පදසිද්ධි වෙදිතබ්බා. **අවගමනට්ඨෙනා**ති අධොගමනට්ඨෙන, ඔරම්භාගියභාවෙනාති අත්ථො. **නික්ඛිත්තධුරා**ති ඔරොපිතධුරා උජ්ඣිතුස්සාහා. **උපධිවිවෙකො** නිබ්බානං. **දුවිධම්පි වීරිය**න්ති කායිකං චෙතසිකඤ්ච වීරියං.

භණ්ඩනං ජාතං එතෙසන්ති **භණ්ඩනජාතා.** විසෙසනස්ස පරනිපාතවසෙන චෙතං වුත්තං. අට්ඨකථායං පන විසෙසනස්ස පුබ්බනිපාතවසෙනෙව අත්ථං දස්සෙන්තො **“ජාතභණ්ඩනා”**ති ආහ. කලහො ජාතො එතෙසන්ති **කලහජාතා**ති එත්ථාපි එසෙව නයො. **කලහස්ස පුබ්බභාගො**ති කලහස්ස හෙතුභූතා පටිභාගා තංසදිසී ච අනිට්ඨකිරියා. **හත්ථපරාමාසාදිවසෙනා**ති කුජ්ඣිත්වා අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස හත්ථෙ ගහෙත්වා පලපනඅච්ඡින්දනාදිවසෙන. ‘‘අයං ධම්මො, නායං ධම්මො’’තිආදිනා විරුද්ධවාදභූතං විවාදං ආපන්නාති **විවාදපන්නා.** තෙනාහ **“විරුද්ධවාදං ආපන්නා”**ති. මුඛසන්නිස්සිතතාය වාචා ඉධ ‘‘මුඛ’’න්ති අධිප්පෙතාති ආහ **“ඵරුසා වාචා මුඛසත්තියො”**ති.

සතිපි උභයෙසං කලාපානං පරමත්ථතො භෙදෙ පචුරජනෙහි පන දුවිඤ්ඤෙය්‍යනානත්තං ඛීරොදකසම්මොදිතං අච්චන්තමෙතං සංසට්ඨං විය හුත්වා තිට්ඨතීති ආහ **“ඛීරොදකං විය භූතා”**ති. යථා ඛීරඤ්ච උදකඤ්ච අඤ්ඤමඤ්ඤං සංසන්දති, විසුං න හොති, එකත්තං විය උපෙති, එවං සාමග්ගිවසෙන එකත්තූපගතචිත්තුප්පාදාති අත්ථො.

මෙත්තචිත්තං පච්චුපට්ඨාපෙත්වා ඔලොකනං චක්ඛූනි විය චක්ඛූනි නාමාති ආහ **‘‘උපසන්තෙහි මෙත්තචක්ඛූහී’’**ති. පියභාවදීපකානි හි චක්ඛූනි **පියචක්ඛූනි. පමුදිතස්ස පීති ජායතීති** පමොදපච්චයබලවපීතිමාහ. **පඤ්චවණ්ණා පීති උප්පජ්ජතීති** ඛුද්දිකාදිභෙදෙන පඤ්චප්පකාරා පීති උප්පජ්ජති. **පීතිමනස්සාති** තාය පීතියා පීණිතමනස්ස, පස්සද්ධිආවහෙහි උළාරෙහි පීතිවෙගෙහි තින්තචිත්තස්සාති අත්ථො. **විගතදරථොති** කිලෙසපරිළාහානං දූරීභාවෙන වූපසන්තදරථො.

කෙන උදකෙන දාරිතො පබ්බතප්පදෙසොති කත්වා ආහ **‘‘කන්දරො නාමා’’**තිආදි. උදකස්ස යථානින්නං පවත්තියා නදිනිබ්බත්තනභාවෙන **‘‘නදිකුඤ්ජො’’**තිපි වුච්චති. සාවට්ටා නදියො **පදරා. අට්ඨ මාසෙති** හෙමන්තගිම්හඋතුවසෙන අට්ඨ මාසෙ. ඛුද්දකා උදකවාහිනියො සාඛා වියාති **සාඛා**. ඛුද්දකසොබ්භා **කුසුබ්භා** ඔකාරස්ස උකාරං කත්වා. යත්ථ උපරි උන්නතප්පදෙසතො උදකං ආගන්ත්වා තිට්ඨති චෙව සන්දති ච, තෙ කුසුබ්භා ඛුද්දකආවාටා. **ඛුද්දකනදියොති** පබ්බතපාදාදිතො නික්ඛන්තා ඛුද්දකා නදියො.

පරිසාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5-7. පඨමආජානීයසුත්තාදිවණ්ණනා

97-99. පඤ්චමෙ **අනුච්ඡවිකොති** රඤ්ඤො පරිභුඤ්ජනයොග්ගො. **හත්ථපාදාදිඅඞ්ගසමතායාති** හත්ථපාදාදිඅවයවසමතාය, රඤ්ඤො වා සෙනාය අඞ්ගභූතත්තා **රඤ්ඤො අඞ්ග**න්ති වුච්චති. ආනෙත්වා හුනිතබ්බන්ති ආහුනං, ආහුතීති අත්ථතො එකන්ති ආහ **‘‘ආහුතිසඞ්ඛාතං පිණ්ඩපාත’’**න්ති. දූරතොපි ආනෙත්වා සීලවන්තෙසු දාතබ්බස්සෙතං අධිවචනං. **පිණ්ඩපාතන්ති** ච නිදස්සනමත්තං. ආනෙත්වා හුනිතබ්බානඤ්හි චීවරාදීනං චතුන්නං පච්චයානමෙතං අධිවචනං ආහුනන්ති. තං අරහතීති **ආහුනෙය්‍යො. පටිග්ගහෙතුං යුත්තොති** තස්ස මහප්ඵලභාවකරණතො පටිග්ගණ්හිතුං අනුච්ඡවිකො.

පාහුනකභත්තස්සාති දිසවිදිසතො ආගතානං පියමනාපානං ඤාතිමිත්තානං අත්ථාය සක්කාරෙ පටියත්තස්ස ආගන්තුකභත්තස්ස. තඤ්හි ඨපෙත්වා තෙ තථාරූපෙ පාහුනකෙ සඞ්ඝස්සෙව දාතුං යුත්තං, සඞ්ඝොව තං පටිග්ගහෙතුං යුත්තො. සඞ්ඝසදිසො හි පාහුනකො නත්ථි. තථා හෙස එකස්මිං බුද්ධන්තරෙ වීතිවත්තෙ දිස්සති, කදාචි අසඞ්ඛෙය්‍යෙපි කප්පෙ වීතිවත්තෙ. අබ්බොකිණ්ණඤ්ච පියමනාපතාදිකරෙහි ධම්මෙහි සමන්නාගතො. එවං පාහුනමස්ස දාතුං යුත්තං, පාහුනඤ්ච පටිග්ගහෙතුං යුත්තොති **පාහුනෙය්‍යො**. අයඤ්හෙත්ථ අධිප්පායො ‘‘ඤාතිමිත්තා විප්පවුට්ඨා න චිරස්සෙව සමාගච්ඡන්ති, අනවට්ඨිතා ච තෙසු පියමනාපතා, න එවමරියසඞ්ඝො, තස්මා සඞ්ඝොව පාහුනෙය්‍යො’’ති.

දක්ඛන්ති එතාය සත්තා යථාධිප්පෙතාහි සම්පත්තීහි වඩ්ඪන්තීති දක්ඛිණා, පරලොකං සද්දහිත්වා දානං. තං දක්ඛිණං අරහති, දක්ඛිණාය වා හිතො යස්මා මහප්ඵලකරණතාය විසොධෙතීති **දක්ඛිණෙය්‍යො**.

පුඤ්ඤත්ථිකෙහි අඤ්ජලි කරණීයො එත්ථාති **අඤ්ජලිකරණීයො**. උභො හෙත්ථ සිරසි පතිට්ඨාපෙත්වා සබ්බලොකෙන කයිරමානං අඤ්ජලිකම්මං අරහතීති වා **අඤ්ජලිකරණීයො**. තෙනාහ **‘‘අඤ්ජලිපග්ගහණස්ස අනුච්ඡවිකො’’**ති.

යදිපි පාළියං ‘‘අනුත්තර’’න්ති වුත්තං, නත්ථි ඉතො උත්තරං විසිට්ඨන්ති හි අනුත්තරං, සමම්පිස්ස පන නත්ථීති දස්සෙන්තො **‘‘අසදිස’’**න්ති ආහ. ඛිත්තං වුත්තං බීජං මහප්ඵලභාවකරණෙන තායති රක්ඛති, ඛිපන්ති වපන්ති එත්ථ බීජානීති වා ඛෙත්තං, කෙදාරාදි, ඛෙත්තං විය ඛෙත්තං, පුඤ්ඤානං ඛෙත්තං **පුඤ්ඤක්ඛෙත්තං**. යථා හි රඤ්ඤො වා අමච්චස්ස වා සාලීනං වා යවානං වා විරුහනට්ඨානං ‘‘රඤ්ඤො සාලික්ඛෙත්තං යවක්ඛෙත්ත’’න්ති වුච්චති, එවං සඞ්ඝො සබ්බලොකස්ස පුඤ්ඤානං විරුහනට්ඨානං. සඞ්ඝං නිස්සාය හි ලොකස්ස නානප්පකාරහිතසුඛසංවත්තනිකානි පුඤ්ඤානි විරුහන්ති, තස්මා සඞ්ඝො **අනුත්තරං පුඤ්ඤක්ඛෙත්තං ලොකස්ස**. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව. ඡට්ඨසත්තමානි උත්තානත්ථානෙව.

පඨමආජානීයසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. පොත්ථකසුත්තවණ්ණනා

100. අට්ඨමෙ **නවොති** නවවායිමො. තෙනාහ **‘‘කරණං උපාදාය වුච්චතී’’**ති. **වාකමයවත්ථන්ති** සාණාදිවාකසාටකං. **දුබ්බණ්ණොති** විවණ්ණො. **දුක්ඛසම්ඵස්සොති** ඛරසම්ඵස්සො. අප්පං අග්ඝතීති **අප්පග්ඝො.** අතිබහුං අග්ඝන්තො කහාපණග්ඝනකො හොති. **පරිභොගමජ්ඣිමොති** පරිභොගකාලවසෙන මජ්ඣිමො. සො හි නවභාවං අතික්කමිත්වා ජිණ්ණභාවං අප්පත්තො මජ්ඣෙ පරිභොගකාලෙපි දුබ්බණ්ණො ච දුක්ඛසම්ඵස්සො ච අප්පග්ඝොයෙව හොති. අතිබහුං අග්ඝන්තො අඩ්ඪං අග්ඝති, ජිණ්ණකාලෙ පන අඩ්ඪමාසකං වා කාකණිකං වා අග්ඝති. **උක්ඛලිපරිපුඤ්ඡනන්ති** කාළුක්ඛලිපරිපුඤ්ඡනං. **නවොතිපි** උපසම්පදාය පඤ්චවස්සකාලතො හෙට්ඨා ජාතියා

සට්ඨිවස්සොපි නවොයෙව. **දුබ්බණ්ණතායාති** සරීරවණ්ණෙනපි ගුණවණ්ණෙනපි දුබ්බණ්ණතාය. දුස්සීලස්ස හි පරිසමජ්ඣෙ නිත්තෙජතාය සරීරවණ්ණොපි න සම්පජ්ජති, ගුණවණ්ණෙන වත්තබ්බමෙව නත්ථි. අට්ඨකථායං පන සරීරවණ්ණෙන දුබ්බණ්ණතාපි ගුණවණ්ණස්ස අභාවෙන දුබ්බණ්ණතායාති වුත්තං.

යෙ ඛො පනස්සාති යෙ ඛො පන තස්ස උපට්ඨාකා වා ඤාතිමිත්තාදයො වා එතං පුග්ගලං සෙවන්ති. **තෙසන්ති** තෙසං පුග්ගලානං ඡ සත්ථාරෙ සෙවන්තානං මිච්ඡාදිට්ඨිකානං විය. දෙවදත්තෙ සෙවන්තානං කොකාලිකාදීනං විය ච තං සෙවනං දීඝරත්තං අහිතාය දුක්ඛාය හොති. **මජ්ඣිමොති** පඤ්චවස්සකාලතො පට්ඨාය යාව නවවස්සකාලා මජ්ඣිමො නාම. **ථෙරොති** දසවස්සතො පට්ඨාය ථෙරො නාම. **එවමාහංසූති** එවං වදන්ති. **කිං නු ඛො තුය්හන්ති** තුය්හං බාලස්ස භණිතෙන කො අත්ථොති වුත්තං හොති. **තථාරූපන්ති** තථාජාතිකං තථාසභාවං උක්ඛෙපනීයකම්මස්ස කාරණභූතං.

තීහි කප්පාසඅංසූහි සුත්තං කන්තිත්වා කතවත්ථන්ති තයො කප්පාසඅංසූ ගහෙත්වා කන්තිතසුත්තෙන වායිතං සුඛුමවත්ථං, තං නවවායිමං අනග්ඝං හොති, පරිභොගමජ්ඣිමං වීසම්පි තිංසම්පි සහස්සානි අග්ඝති, ජිණ්ණකාලෙ, අට්ඨපි දසපි සහස්සානි අග්ඝති.

තෙසං තං හොතීති තෙසං සම්මාසම්බුද්ධාදයො සෙවන්තා විය තං සෙවනං දීඝරත්තං හිතාය සුඛාය හොති. සම්මාසම්බුද්ධඤ්හි එකං නිස්සාය යාවජ්ජකාලා මුච්චනකසත්තානං පමාණං නත්ථි, තථා සාරිපුත්තත්ථෙරමහාමොග්ගල්ලානත්ථෙරෙ අවසෙසෙ ච අසීති මහාසාවකෙ නිස්සාය සග්ගගතසත්තානං පමාණං නත්ථි, යාවජ්ජකාලා තෙසං දිට්ඨානුගතිං පටිපන්නසත්තානම්පි පමාණං නත්ථියෙව. **ආධෙය්‍යං ගච්ඡතීති** තස්ස මහාථෙරස්ස තං අත්ථනිස්සිතං වචනං යථා ගන්ධකරණ්ඩකෙ කාසිකවත්ථං ආධාතබ්බතං ඨපෙතබ්බතං ගච්ඡති, එවං උත්තමඞ්ගෙ සිරස්මිං හදයෙ ච ආධාතබ්බතං ඨපෙතබ්බතං ගච්ඡති.

පොත්ථකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. ලොණකපල්ලසුත්තවණ්ණනා

101. නවමෙ **යථා යථා කම්මං කරොතීති** යෙන යෙන පකාරෙන පාණාතිපාතාදිපාපකම්මං කරොති. **විපාකං පටිසංවෙදියතෙවාති** අවධාරණෙන කම්මසිද්ධියං තබ්බිපාකස්ස අප්පවත්ති නාම නත්ථීති දීපෙති. තෙනෙවාහ **"න හි සක්කා"**තිආදි. **එවං සන්තන්ති** භුම්මත්ථෙ උපයොගවචනන්ති ආහ **"එවං සන්තෙ"**ති. **අභිසඞ්ඛාරවිඤ්ඤාණනිරොධෙනාති** කම්මවිඤ්ඤාණස්ස ආයතිං අනුප්පත්තිධම්මතාපජ්ජනෙන.

''අයම්පි ඛො කායො එවංධම්මො එවංභාවී එවංඅනතීතො''තිආදිනා කායස්ස අසුභානිච්චාදිආකාරඅනුපස්සනා කායභාවනාති ආහ **"කායානුපස්සනාසඞ්ඛාතාය කාය භාවනාය"**ති. **රාගාදීනන්ති ආදි-**සද්දෙන දොසමොහානං සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො. ''රාගො ඛො, ආවුසො, පමාණකරණො, දොසො පමාණකරණො, මොහො පමාණකරණො, තෙ ඛීණාසවස්ස භික්ඛුනො පහීනා උච්ඡින්නමූලා තාලාවත්ථුකතා අනභාවංකතා ආයතිං අනුප්පාදධම්මා''ති (ම. නි. 1.459) හි වුත්තං.

යථා හි පබ්බතපාදෙ පූතිපණ්ණස්ස උදකං නාම හොති, කාළවණ්ණං ඔලොකෙන්තානං බ්‍යාමසතං ගම්භීරං විය ඛායති, යට්ඨිං වා රජ්ජුං වා ගහෙත්වා මිනන්තස්ස පිට්ඨිපාදොද්ධරණමත්තම්පි න හොති, එවමෙව එකච්චස්ස යාව රාගාදයො නුප්පජ්ජන්ති, තාව තං පුග්ගලං සඤ්ජානිතුං න සක්කා හොති, සොතාපන්නො විය සකදාගාමී විය අනාගාමී විය ච ඛායති. යදා පනස්ස රාගාදයො උප්පජ්ජන්ති, තදා රත්තො දුට්ඨො මූළ්හොති පඤ්ඤායති. ඉති තෙ රාගාදයො ''එත්තකො අය''න්ති පුග්ගලස්ස පමාණං දස්සෙන්තාව උප්පජ්ජන්තීති පමාණකරණා නාම වුත්තා.

ඣාපෙතුන්ති ජිනධනං කාතුං. **සොති** රාජා, මහාමත්තො වා. **අස්සාති** අඤ්ජලිං පග්ගහෙත්වා යාචන්තස්ස. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව.

ලොණකපල්ලසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. පංසුධොවකසුත්තවණ්ණනා

102. දසමෙ **අනීහතදොසන්ති** අනපනීතථූලකාළකං. **අනපනීතකසාවන්ති** අනපගතසුඛුමකාළකං. **පහටමත්තන්ති** ආහටමත්තං.

දසකුසලකම්මපථවසෙන උප්පන්නං චිත්තං චිත්තමෙව, විපස්සනාපාදකඅට්ඨසමාපත්තිචිත්තං විපස්සනාචිත්තඤ්ච තතො චිත්තතො අධිකං චිත්තන්ති **අධිචිත්තන්ති** ආහ **"අධිචිත්තන්ති සමථවිපස්සනාචිත්ත"**න්ති. **අනුයුත්තස්සාති** අනුප්පන්නස්ස උප්පාදනවසෙන උප්පන්නස්ස පටිබ්‍රූහනවසෙන අනු අනු යුත්තස්ස, තත්ථ

යුත්තප්පයුත්තස්සාති අත්ථො. එත්ථ ච පුරෙභත්තං පිණ්ඩාය චරිත්වා පච්ඡාභත්තං පිණ්ඩපාතප්පටික්කන්තො නිසීදනං ආදාය ''අසුකස්මිං රුක්ඛමූලෙ වා වනසණ්ඩෙ වා පබ්භාරෙ වා සමණධම්මං කරිස්සාමී''ති නික්ඛමන්තොපි තත්ථ ගන්ත්වා හත්ථෙහි වා පාදෙහි වා නිසජ්ජට්ඨානතො තිණපණ්ණානි අපනෙන්තොපි අධිචිත්තං අනුයුත්තොයෙව. නිසීදිත්වා පන හත්ථපාදෙ ධොවිත්වා මූලකම්මට්ඨානං ගහෙත්වා භාවනං අනුයුඤ්ජන්තො භාවනාය අප්පනං අප්පත්තායපි අධිචිත්තමනුයුත්තොයෙව තදත්ථෙනපි තංසද්දවොහාරතො. **චිත්තසම්පන්නොති** ධම්මචිත්තස්ස සමන්නාගතත්තා සම්පන්නචිත්තො. **පණ්ඩිතජාතිකොති** පණ්ඩිතසභාවො.

කාමෙ ආරබ්භාති වත්ථුකාමෙ ආරබ්භ. කාමරාගසඞ්ඛාතෙන වා කාමෙන පටිසංයුත්තො විතක්කො **කාමවිතක්කො.** බ්‍යාපජ්ජති චිත්තං එතෙනාති **බ්‍යාපාදො,** දොසො. විහිංසන්ති එතාය සත්තෙ, විහිංසනං වා තෙසං එතන්ති **විහිංසා,** පරෙසං විහෙඨනාකාරෙන පවත්තස්ස කරුණාපටිපක්ඛස්ස පාපධම්මස්සෙතං අධිවචනං. **ඤාතකෙ ආරබ්භ උප්පන්නො විතක්කොති** ඤාතකෙ ආරබ්භ ගෙහස්සිතපෙමවසෙන උප්පන්නො විතක්කො. **ජනපදමාරබ්භ උප්පන්නො විතක්කොති** එත්ථාපි එසෙව නයො. **අහො වත මං…පෙ…. උප්පන්නො විතක්කොති** ''අහො වත මං පරෙ න අවජානෙය්‍යුං, න හෙට්ඨා කත්වා මඤ්ඤෙය්‍යුං, පාසාණච්ඡත්තං විය ගරුං කරෙය්‍යු''න්ති එවං උප්පන්නවිතක්කො. **දසවිපස්සනුපක්කිලෙසවිතක්කාති** ඔභාසාදිදසවිපස්සනුපක්කිලෙසෙ ආරබ්භ උප්පන්නවිතක්කා.

අවසිට්ඨා ධම්මවිතක්කා එතස්සාති **අවසිට්ඨධම්මවිතක්කො,** විපස්සනාසමාධි. **න එකග්ගභාවප්පත්තො** න එකග්ගතං පත්තො. එකං උදෙතීති හි **එකොදි,** පටිපක්ඛෙහි අනභිභූතත්තා අග්ගං සෙට්ඨං හුත්වා උදෙතීති අත්ථො. සෙට්ඨොපි හි ලොකෙ එකොති වුච්චති, එකස්මිං ආරම්මණෙ සමාධානවසෙන පවත්තචිත්තස්සෙතං අධිවචනං. එකොදිස්ස භාවො **එකොදිභාවො,** එකග්ගතායෙතං අධිවචනං.

නියකජ්ඣත්තන්ති අත්තසන්තානස්සෙතං අධිවචනං. **ගොචරජ්ඣත්තන්ති** ඉධ නිබ්බානං අධිප්පෙතං. තෙනාහ **''එකස්මිං නිබ්බානගොචරෙයෙව තිට්ඨතී''**ති. **සුට්ඨු නිසීදතීති** සමාධිපටිපක්ඛෙ කිලෙසෙ සන්නිසීදෙන්තො සුට්ඨු නිසීදති. **එකග්ගං හොතීති** අබ්‍යග්ගභාවප්පත්තියා එකග්ගං හොති. **සම්මා ආධියතීති** යථා ආරම්මණෙ සුට්ඨු අප්පිතං හොති, එවං සම්මා සම්මදෙව ආධියති.

අභිඤ්ඤා සච්ඡිකරණීයස්සාති එත්ථ ''අභිඤ්ඤාය සච්ඡිකරණීයස්සා''ති වත්තබ්බෙ ''අභිඤ්ඤා''ති ය-කාරලොපෙන පන පුන කාලකිරියානිද්දෙසො කතොති ආහ **''අභිජානිත්වා පච්චක්ඛං කාතබ්බස්සා''**ති. අභිඤ්ඤාය ඉද්ධිවිධාදිඤාණෙන සච්ඡිකිරියං ඉද්ධිවිධපච්චනුභවනාදිකං **අභිඤ්ඤාසච්ඡිකරණීයන්ති** එවං වා එත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. **සක්ඛිභබ්බතං පාපුණාතීති** එත්ථ පන යස්ස පච්චක්ඛං අත්ථි, සො සක්ඛී, සක්ඛිනො භබ්බතා සක්ඛිභබ්බතා, සක්ඛිභවනන්ති වුත්තං හොති. සක්ඛී ච සො භබ්බො චාති සක්ඛිභබ්බො. අයඤ්හි ඉද්ධිවිධාදීනං භබ්බො තත්ථ ච සක්ඛීති සක්ඛිභබ්බො, තස්ස භාවො සක්ඛිභබ්බතා, තං පාපුණාතීති අත්ථො.

අභිඤ්ඤාපාදකජ්ඣානාදිභෙදෙති එත්ථ අභිඤ්ඤාපාදා ච අභිඤ්ඤාපාදකජ්ඣානඤ්ච අභිඤ්ඤාපාදකජ්ඣානානි. **ආදි**-සද්දෙන අරහත්තඤ්ච අරහත්තස්ස විපස්සනා ච සඞ්ගහිතාති දට්ඨබ්බං. තෙනෙව **මජ්ඣිමනිකායට්ඨකථායං** (ම. නි. අට්ඨ. 2.198) –

> ''සති සතිආයතනෙති සති සතිකාරණෙ. කිඤ්චෙත්ථ කාරණං? අභිඤ්ඤා වා අභිඤ්ඤාපාදකජ්ඣානං වා, අවසානෙ පන අරහත්තං වා කාරණං අරහත්තස්ස විපස්සනා වාති වෙදිතබ්බ''න්ති වුත්තං.

යඤ්හි තං තත්‍ර තත්‍ර සක්ඛිභබ්බතාසඞ්ඛාතං ඉද්ධිවිධපච්චනුභවනාදි, තස්ස අභිඤ්ඤා කාරණං . අථ ඉද්ධිවිධපච්චනුභවනාදි අභිඤ්ඤා, එවං සති අභිඤ්ඤාපාදකජ්ඣානං කාරණං. අවසානෙ ඡට්ඨාභිඤ්ඤාය පන අරහත්තං, අරහත්තස්ස විපස්සනා වා කාරණං. අරහත්තඤ්හි ''කුදාස්සු නාමාහං තදායතනං උපසම්පජ්ජ විහරිස්සාමි, යදරියා එතරහි උපසම්පජ්ජ විහරන්තී''ති (ම. නි. 1.465; 3.307) අනුත්තරෙසු විමොක්ඛෙසු පිහං උපට්ඨපෙත්වා අභිඤ්ඤා නිබ්බත්තෙන්තස්ස කාරණං. ඉදඤ්ච සාධාරණං න හොති, සාධාරණවසෙන පන අරහත්තස්ස විපස්සනා කාරණං. ඉමස්මිඤ්හි සුත්තෙ අරහත්තඵලවසෙන ඡට්ඨාභිඤ්ඤා වුත්තා. තෙනෙවාහ **''ආසවානං ඛයාතිආදි චෙත්ථ ඵලසමාපත්තිවසෙන වුත්තන්ති වෙදිතබ්බ''**න්ති.

පංසුධොවකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

11. නිමිත්තසුත්තවණ්ණනා

103. එකාදසමෙ යෙහි ඵලං නිමීයති, උප්පජ්ජනට්ඨානෙ පක්ඛිපමානං විය හොති, තානි **නිමිත්තානි**. තෙනාහ **''තීණි කාරණානී''**ති. **කාලෙන කාලන්ති** එත්ථ **කාලෙනාති** භුම්මත්ථෙ කරණවචනං. **කාලන්ති** ච උපයොගවචනන්ති ආහ **''කාලෙ කාලෙ''**ති. **මනසි කාතබ්බාති** චිත්තෙ කාතබ්බා, උප්පාදෙතබ්බාති අත්ථො. උපලක්ඛිතසමාධානාකාරො සමාධියෙව ඉධ සමාධිනිමිත්තන්ති ආහ **''එකග්ගතා හි ඉධ සමාධිනිමිත්තන්ති වුත්තා''**ති. **ඨානං තං චිත්තං කොසජ්ජාය සංවත්තෙය්‍යාති** එත්ථ ඨානං අත්ථීති වචනසෙසො. තං භාවනාචිත්තං කොසජ්ජාය සංවත්තෙය්‍ය, තස්ස සංවත්තනස්ස

කාරණං අත්ථීති අත්ථො. තං වා මනසිකරණං **චිත්තං කොසජ්ජාය සංවත්තෙය්‍ය,** එතස්ස ඨානං කාරණං අත්ථීති අත්ථො. තෙනාහ **"කාරණං විජ්ජති"**තිආදි. **ඤාණජවන්ති** සඞ්ඛාරෙසු අනිච්චාදිවසෙන පවත්තමානං පඤ්ඤාජවං.

යං කිඤ්චි සුවණ්ණතාපනයොග්ගඅඞ්ගාරභාජනං ඉධ ''උක්කා''ති අධිප්පෙතන්ති ආහ **"අඞ්ගාරකපල්ල"**න්ති. **සජ්ජෙය්‍යාති** යථා තත්ථ පක්ඛිත්තං සුවණ්ණං තප්පති, එවං පටියාදියෙය්‍ය. **ආලිම්පෙය්‍යාති** ආදියෙය්‍ය, ජලෙය්‍යාති අත්ථො. තෙනාහ **"තත්ථ අඞ්ගාරෙ...පෙ.... ගාහාපෙය්‍යා"**ති. **මූසාය වා පක්ඛිපෙය්‍යාති** තත්තකෙ වා පක්ඛිපෙය්‍ය. **උපධාරෙතීති** සල්ලක්ඛෙති.

නිමිත්තසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ලොණකපල්ලවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

දුතියපණ්ණාසකං නිට්ඨිතං.

3. තතියපණ්ණාසකං

(11) 1. සම්බොධවග්ගො

1-3. පුබ්බෙවසම්බොධසුත්තාදිවණ්ණනා

104-106. තතියස්ස පඨමෙ **සම්බොධිතො පුබ්බෙවාති** සම්බොධො වුච්චති චතූසු මග්ගෙසු ඤාණං ‘‘සාමං සම්මා බුජ්ඣි එතෙනා’’ති කත්වා, තතො පුබ්බෙයෙවාති අත්ථො. තෙනාහ **‘‘අරියමග්ගප්පත්තිතො අපරභාගෙයෙවා’’**ති. **බොධිසත්තස්සෙව සතොති** එත්ථ යථා උදකතො උග්ගන්ත්වා ඨිතං පරිපාකගතං පදුමං සූරියරස්මිසම්ඵස්සෙන අවස්සං බුජ්ඣිස්සතීති බුජ්ඣනකපදුමන්ති වුච්චති. එවං බුද්ධානං සන්තිකෙ බ්‍යාකරණස්ස ලද්ධත්තා අවස්සං අනන්තරායෙන පාරමියො පූරෙත්වා බුජ්ඣිස්සතීති බුජ්ඣනකසත්තොති **බොධිසත්තො**. තෙනාහ **‘‘බුජ්ඣනකසත්තස්සෙව…පෙ…. ආරභන්තස්සෙව සතො’’**ති. යා වා එසා චතුමග්ගඤාණසඞ්ඛාතා බොධි, ‘‘තං බොධිං කුදාස්සු නාමාහං පාපුණිස්සාමී’’ති පත්ථයමානො පටිපජ්ජතීති බොධියං සත්තො ආසත්තොතිපි **බොධිසත්තො**. තෙනාහ **‘‘සම්බොධියා වා සත්තස්සෙව ලග්ගස්සෙව සතො’’**ති.

අථ වා බොධීති ඤාණං ‘‘බුජ්ඣති එතෙනා’’ති කත්වා, බොධිමා සත්තො **බොධිසත්තො,** පුරිමපදෙ උත්තරපදලොපං කත්වා යථා ‘‘ඤාණසත්තො’’ති, ඤාණවා පඤ්ඤවා පණ්ඩිතො සත්තොති අත්ථො. බුද්ධානඤ්හි පාදමූලෙ අභිනීහාරතො පට්ඨාය පණ්ඩිතොව සො සත්තො, න අන්ධබාලොති බොධිසත්තො. එවං ගුණවතො උප්පන්නනාමවසෙන බොධිසත්තස්සෙව සතො. අස්සාදීයතීති **අස්සාදො,** සුඛං. තඤ්ච සාතාකාරලක්ඛණන්ති ආහ **‘‘අස්සාදොති මධුරාකාරො’’**ති. ඡන්දරාගො විනීයති චෙව පහීයති ච එත්ථාති **නිබ්බානං** **‘‘ඡන්දරාගවිනයො ඡන්දරාගප්පහානඤ්චා’’ති වුච්චති**. තෙනාහ **‘‘නිබ්බාන’’**න්තිආදි. තත්ථ **ආගම්මාති** ඉදං යො ජනො රාගං විනෙති පජහති ච, තස්ස ආරම්මණකරණං සන්ධාය වුත්තං. දුතියතතියානි උත්තානත්ථානෙව.

පුබ්බෙවසම්බොධසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4-9. සමණබ්‍රාහ්මණසුත්තාදිවණ්ණනා

107-112. චතුත්ථෙ **සාමඤ්ඤන්ති** අරියමග්ගො, තෙන අරණීයතො උපගන්තබ්බතො **සාමඤ්ඤත්ථං,** අරියඵලන්ති ආහ **‘‘සාමඤ්ඤත්ථන්ති චතුබ්බිධං අරියඵල’’**න්ති. **බ්‍රහ්මඤ්ඤත්ථන්ති** එත්ථාපි එසෙව නයො. තෙනාහ **‘‘ඉතරං තස්සෙව වෙවචන’’**න්ති. අරියමග්ගසඞ්ඛාතං සාමඤ්ඤමෙව වා අරණීයතො **සාමඤ්ඤත්ථන්ති** ආහ **‘‘සාමඤ්ඤත්ථෙන වා චත්තාරො මග්ගා’’**ති. පඤ්චමාදීනි උත්තානත්ථානෙව.

සමණබ්‍රාහ්මණසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. දුතියනිදානසුත්තවණ්ණනා

113. දසමෙ **විවට්ටගාමිකම්මානන්ති** විවට්ටූපනිස්සයකම්මානං. **තදභිනිවත්තෙතීති** එත්ථ **තං**-සද්දෙන පච්චාමසනස්ස විපාකස්ස පරාමාසොති ආහ **‘‘තං අභිනිවත්තෙතී’’**ති, තං විපාකං අභිභවිත්වා නිවත්තෙතීති අත්ථො. ඉදානි න කෙවලං විපාකස්සෙව පරාමාසො තං-සද්දෙන, අථ ඛො ඡන්දරාගට්ඨානියානං ධම්මානං තබ්බිපාකස්ස ච පරාමාසො දට්ඨබ්බොති ආහ **‘‘යදා වා තෙනා’’**තිආදි. **තෙ චෙව ධම්මෙති** තෙ ඡන්දරාගට්ඨානියෙ ධම්මෙ. **නිබ්බිජ්ඣිත්වා පස්සතීති** කිලෙසෙ නිබ්බිජ්ඣිත්වා විභූතං පාකටං කත්වා පස්සතීති.

දුතියනිදානසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සම්බොධවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

(12) 2. ආපායිකවග්ගො

1. ආපායිකසුත්තවණ්ණනා

114. දුතියස්ස පඨමෙ අපායෙසු නිබ්බත්තනසීලතාය අපායූපගා **ආපායිකාති** ආහ **''අපායං ගච්ඡිස්සන්තීති ආපායිකා''**ති. අඤ්ඤෙ බ්‍රහ්මචාරිනො සුනිවත්ථෙ සුපාරුතෙ සුම්භකපත්තධරෙ ගාමනිගමරාජධානීසු පිණ්ඩාය චරිත්වා ජීවිකං කප්පෙන්තෙ දිස්වා සයම්පි තාදිසෙන ආකාරෙන තථාපටිපජ්ජනතො ''අහං බ්‍රහ්මචාරී''ති පටිඤ්ඤං දෙන්තො විය හොතීති ආහ **''බ්‍රහ්මචාරිපටිඤ්ඤොති බ්‍රහ්මචාරිපටිරූපකො''**ති. ''අහම්පි භික්ඛූ''ති වත්වා උපොසථග්ගාදීනි පවිසන්තො පන බ්‍රහ්මචාරිපටිඤ්ඤො හොතියෙව, තථා සඞ්ඝිකං ලාභං ගණ්හන්තො. තෙනාහ **''තෙසං වා…පෙ…. එවංපටිඤ්ඤො''**ති. **අක්කොසතීති** ''අස්සමණොසි, සමණපටිඤ්ඤොසී''තිආදිනා අක්කොසති. **පරිභාසතීති** ''සො ත්වං 'හොතු, මුණ්ඩකසමණො අහ'න්ති මඤ්ඤසි, ඉදානි තෙ අස්සමණභාවං ආරොපෙස්සාමී''තිආදිනා වදන්තො පරිභාසති.

කිලෙසකාමොපි අස්සාදියමානො වත්ථුකාමන්තොගධොයෙව, කිලෙසකාමවසෙන ච තෙසං අස්සාදනං සියාති ආහ **''කිලෙසකාමෙන වත්ථුකාමෙ සෙවන්තස්සා''**ති. **කිලෙසකාමෙනාති** කරණත්ථෙ කරණවචනං. **නත්ථි දොසොති** අස්සාදෙත්වා විසයපරිභොගෙ නත්ථි ආදීනවො, තප්පච්චයා න කොචි අන්තරායොති අධිප්පායො. **පාතබ්බතං ආපජ්ජතීති** පරිභුඤ්ජනකතං උපගච්ඡති. පරිභොගත්ථො හි අයං පා-සද්දො, කත්තුසාධනො ච තබ්බ-සද්දො, යථාරුචි පරිභුඤ්ජතීති අත්ථො. **පිවිතබ්බතං පරිභුඤ්ජිතබ්බතන්ති** එත්ථාපි කත්තුවසෙනෙව අත්ථො වෙදිතබ්බො.

ආපායිකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. දුල්ලභසුත්තවණ්ණනා

115. දුතියෙ පරෙන කතස්ස උපකාරස්ස අනුරූපප්පවත්ති අත්තනි කතං උපකාරං උපකාරතො ජානන්තො වෙදියන්තො **කතඤ්ඤූ කතවෙදීති** ආහ **''ඉමිනා මය්හං කත''**න්තිආදි.

දුල්ලභසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. අප්පමෙය්‍යසුත්තවණ්ණනා

116. තතියෙ **සුඛෙන මෙතබ්බොති** යථා පරිත්තස්ස උදකස්ස සුඛෙන පමාණං ගය්හති, එවමෙව ''උද්ධතො''තිආදිනා යථාවුත්තෙහි අගුණඞ්ගෙහි සමන්නාගතස්ස සුඛෙන පමාණං ගය්හතීති, සුඛෙන මෙතබ්බො. **දුක්ඛෙන මෙතබ්බොති** යථා මහාසමුද්දස්ස දුක්ඛෙන පමාණං ගය්හති, එවමෙව ''අනුද්ධතො''තිආදිනා දස්සිතෙහි ගුණඞ්ගෙහි සමන්නාගතස්ස දුක්ඛෙන පමාණං ගය්හති, ''අනාගාමී නු ඛො ඛීණාසවො නු ඛො''ති වත්තබ්බතං ගච්ඡති, තෙනෙස දුක්ඛෙන මෙතබ්බො. **පමෙතුං න සක්කොතීති** යථා ආකාසස්ස න සක්කා පමාණං ගහෙතුං, එවං ඛීණාසවස්ස, තෙනෙස පමෙතුං න සක්කාති **අප්පමෙය්‍යො**.

සාරාභාවෙන තුච්ඡත්තා නළො විය නළො, මානොති ආහ **''උන්නළොති උග්ගතනළො''**ති, උට්ඨිතතුච්ඡමානොති වුත්තං හොති. තෙනාහ **''තුච්ඡමානං උක්ඛිපිත්වා ඨිතොති අත්ථො''**ති. මානො හි සෙය්‍යස්ස සෙය්‍යොති සදිසොති ච පවත්තියා විසෙසතො තුච්ඡො. **චාපල්ලෙනාති** චපලභාවෙන, තණ්හාලොලුප්පෙනාති අත්ථො. **මුඛරොති** මුඛෙන ඵරුසො, ඵරුසවාචොති අත්ථො. **විකිණ්ණවාචොති** විසටවචනො සම්ඵප්පලාපිතාය අපරියන්තවචනො. තෙනාහ **''අසඤ්ඤතවචනො''**ති, දිවසම්පි නිරත්ථකවචනං පලාපීති වුත්තං හොති. **චිත්තෙකග්ගතාරහිතොති** උපචාරප්පනාසමාධිරහිතො චණ්ඩසොතෙ බද්ධනාවා විය අනවට්ඨිතකිරියො. **භන්තචිත්තොති** අනවට්ඨිතචිත්තො පණ්ණාරුළ්හවාලමිගසදිසො. **විවටින්ද්‍රියොති** සංවරාභාවෙන ගිහිකාලෙ විය අසංවුතචක්ඛාදිඉන්ද්‍රියො.

අප්පමෙය්‍යසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. ආනෙඤ්ජසුත්තවණ්ණනා

117. චතුත්ථෙ සහ බ්‍යයති ගච්ඡතීති සහබ්‍යො, සහපවත්තනකො. තස්ස භාවො **සහබ්‍යතා,** සහපවත්තීති ආහ **''සහභාවං උපපජ්ජතී''**ති. ''යාවතකං තෙසං දෙවානං ආයුප්පමාණං, තං සබ්බං ඛෙපෙත්වා නිරයම්පි ගච්ඡතී''තිආදිවචනතො අරූපභවතො චුතස්ස අපායූපපත්ති වුත්තා විය දිස්සතීති තන්නිවත්තනත්ථං භගවතො අධිප්පායං විවරන්තො ''සන්ධායභාසිතමිදං වචන''න්ති දීපෙති **''නිරයාදීහි අවිප්පමුත්තත්තා''**තිආදිනා. න හි තස්ස

උපචාරජ්ඣානතො බලවතරං අකුසලං අත්ථීති. ඉමිනා තතො චවන්තානං උපචාරජ්ඣානමෙව පටිසන්ධිජනකං කම්මන්ති දීපෙති. අධිකං පයසති පයුජ්ජති එතෙනාති **අධිප්පයාසො,** සවිසෙසං ඉතිකත්තබ්බකිරියා. තෙනාහ **"අධිකප්පයොගො"**ති. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව.

ආනෙඤ්ජසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. විපත්තිසම්පදාසුත්තවණ්ණනා

118. පඤ්චමෙ **දින්නන්ති** දෙය්‍යධම්මසීසෙන දානං වුත්තන්ති ආහ **"දින්නස්ස ඵලාභාවං සන්ධාය වදතී"**ති. දින්නං පන අන්නාදිවත්ථුං කථං පටික්ඛිපති. එස නයො **"යිට්ඨං හුත"**න්ති එත්ථාපි. **මහායාගොති** සබ්බසාධාරණං මහාදානං. **පහෙණකසක්කාරොති** පාහුනකානං කාතබ්බසක්කාරො. **ඵලන්ති** ආනිසංසඵලං නිස්සන්දඵලඤ්ච. **විපාකොති** සදිසඵලං. **පරලොකෙ ඨිතස්ස අයං ලොකො නත්ථීති** පරලොකෙ ඨිතස්ස කම්මුනා ලද්ධබ්බො අයං ලොකො න හොති. **ඉධලොකෙ ඨිතස්සපි පරලොකො නත්ථීති** ඉධලොකෙ ඨිතස්ස කම්මුනා ලද්ධබ්බො පරලොකො න හොති. තත්ථ කාරණමාහ **"සබ්බෙ තත්ථ තත්ථෙව උච්ඡිජ්ජන්තී"**ති. ඉමෙ සත්තා යත්ථ යත්ථ භවයොනිගතිආදීසු ඨිතා, තත්ථ තත්ථෙව උච්ඡිජ්ජන්ති, ද්වයවිනාසෙන විනස්සන්ති.

ඵලාභාවවසෙනාති මාතාපිතූසු සම්මාපටිපත්තිමිච්ඡාපටිපත්තීනං ඵලස්ස අභාවවසෙන ''නත්ථි මාතා, නත්ථි පිතා''ති වදති, න මාතාපිතූනං, නාපි තෙසු සම්මාපටිපත්තිමිච්ඡාපටිපත්තීනං අභාවවසෙන තෙසං ලොකපච්චක්ඛත්තා. පුබ්බුළකස්ස විය ඉමෙසං සත්තානං උප්පාදො නාම කෙවලො, න ච ඛනපුබ්බකොති දස්සනත්ථං **"නත්ථි සත්තා ඔපපාතිකා"**ති වුත්තන්ති ආහ **"චවිත්වා උප්පජ්ජනකා සත්තා නාම නත්ථීති වදතී"**ති. **සයං අභිඤ්ඤා සච්ඡිකත්වා පවෙදෙන්තීති** යෙ ඉමඤ්ච ලොකං පරඤ්ච ලොකං අභිවිසිට්ඨාය පඤ්ඤාය සයං පච්චක්ඛං කත්වා පවෙදෙන්ති, තෙ නත්ථීති සබ්බඤ්ඤුබුද්ධානං අභාවං දීපෙති.

විපත්තිසම්පදාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6-7. අපණ්ණකසුත්තාදිවණ්ණනා

119-120. ඡට්ඨෙ **ඡහි තලෙහි සමන්නාගතො පාසකොති** චතූසු පස්සෙසු චත්තාරි තලානි, ද්වීසු කොටීසු ද්වෙ තලානීති එවං ඡහි තලෙහි සමන්නාගතො පාසකකීළාපසුතානං මණිසදිසො පාසකවිසෙසො. සත්තමං උත්තානමෙව.

අපණ්ණකසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. පඨමසොචෙය්‍යසුත්තවණ්ණනා

121. අට්ඨමෙ **සුචිභාවොති** කිලෙසාසුචිවිගමෙන සුද්ධභාවො අසංකිලිට්ඨභාවො, අත්ථතො කායසුචරිතාදීනි.

පඨමසොචෙය්‍යසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. දුතියසොචෙය්‍යසුත්තවණ්ණනා

122. නවමෙ සමුච්ඡෙදවසෙන පහීනසබ්බකායදුච්චරිතතාය කායෙ, කායෙන වා සුචි **කායසුචි**. තෙනාහ **"කායද්වාරෙ"**තිආදි. **සොචෙය්‍යසම්පන්නන්ති** පටිප්පස්සද්ධකිලෙසත්තා පරිසුද්ධාය සොචෙය්‍යසම්පත්තියා උපෙතං. නින්හාතා අග්ගමග්ගසලිලෙන වික්ඛාලිතා පාපා එතෙනාති **නින්හාතපාපකො,** ඛීණාසවො. තෙනාහ **"ඛීණාසවොව කථිතො"**ති.

දුතියසොචෙය්‍යසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. මොනෙය්‍යසුත්තවණ්ණනා

123. දසමෙ මුනිනො භාවා **මොනෙය්‍යානි,** යෙහි ධම්මෙහි උභයහිතමුනනතො මුනි නාම හොති, තෙ මුනිභාවකරා මොනෙය්‍යා පටිපදා ධම්මා එව වුත්තා. මුනිනො වා එතානි **මොනෙය්‍යානි,** යථාවුත්තධම්මා එව. තත්ථ යස්මා කායෙන අකත්තබ්බස්ස අකරණං, කත්තබ්බස්ස ච කරණං , ''අත්ථි ඉමස්මිං කායෙ කෙසා''තිආදිනා (දී. නි. 2.377; ම. නි. 1.110; සං. නි. 4.127; ඛු. පා. 3.ද්වත්තිංසාකාර) කායසඞ්ඛාතස්ස ආරම්මණස්ස ජානනං, කායස්ස ච සමුදයතො අත්ථඞ්ගමතො අස්සාදතො ආදීනවතො නිස්සරණතො ච යාථාවතො පරිජානනතා, තථා පරිජානනවසෙන පන පවත්තො විපස්සනාමග්ගො, තෙන ච කායෙ ඡන්දරාගස්ස පජහනං, කායසඞ්ඛාරං නිරොධෙත්වා

පත්තබ්බසමාපත්ති වා, සබ්බෙ එතෙ කායමුඛෙන පවත්තා මොනෙය්‍යප්පටිපදා ධම්මා **කායමොනෙය්‍යං නාම.** තස්මා තමත්ථං දස්සෙතුං ‘‘කතමං කායමොනෙය්‍යං? තිවිධකායදුච්චරිතස්ස පහානං කායමොනෙය්‍යං, තිවිධකායසුචරිතම්පි කායමොනෙය්‍ය’’න්තිආදිනා (මහානි. 14) පාළි ආගතා. ඉධාපි තෙනෙව පාළිනයෙන අත්ථං දස්සෙන්තො **‘‘තිවිධකායදුච්චරිතප්පහානං කායමොනෙය්‍යං නාමා’’**තිආදිමාහ.

ඉදානි ‘‘කතමං වචීමොනෙය්‍යං? චතුබ්බිධවචීදුච්චරිතස්ස පහානං වචීමොනෙය්‍යං, චතුබ්බිධං වචීසුචරිතං, වාචාරම්මණෙ ඤාණං, වාචාපරිඤ්ඤා, පරිඤ්ඤාසහගතො මග්ගො, වාචාය ඡන්දරාගස්ස පහානං, වචීසඞ්ඛාරනිරොධො දුතියජ්ඣානසමාපත්ති වචීමොනෙය්‍ය’’න්ති ඉමාය පාළියා වුත්තමත්ථං අතිදීපෙන්තො **‘‘වචීමොනෙය්‍යෙපි එසෙව නයො’’**තිආදිමාහ. තත්ථ චොපනවාචඤ්චෙව සද්දවාචඤ්ච ආරබ්භ පවත්තා පඤ්ඤා **වාචාරම්මණෙ ඤාණං.** තස්සා වාචාය සමුදයාදිතො පරිජානනං **වාචාපරිඤ්ඤා.**

‘‘කතමං මනොමොනෙය්‍යං? තිවිධමනොදුච්චරිතස්ස පහානං මනොමොනෙය්‍යං, තිවිධං මනොසුචරිතං, මනාරම්මණෙ ඤාණං, මනපරිඤ්ඤා, පරිඤ්ඤාසහගතො මග්ගො, මනස්මිං ඡන්දරාගස්ස පහානං, චිත්තසඞ්ඛාරනිරොධො සඤ්ඤාවෙදයිතනිරොධසමාපත්ති මනොමොනෙය්‍ය’’න්ති ඉමාය පාළියා ආගතනයෙන අත්ථං විභාවෙන්තො **‘‘මනොමොනෙය්‍යෙපි ඉමිනාව නයෙන අත්ථං ඤත්වා’’**තිආදිමාහ. තත්ථ ච එකාසීතිවිධං ලොකියචිත්තං ආරබ්භ පවත්තඤාණං **මනාරම්මණෙ ඤාණං.** තස්ස සමුදයාදිතො පරිජානනං **මනපරිඤ්ඤා**ති අයං විසෙසො.

මොනෙය්‍යසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ආපායිකවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

(13) 3. කුසිනාරවග්ගො

1-2. කුසිනාරසුත්තාදිවණ්ණනා

124-125. තතියස්ස පඨමෙ **තණ්හාගෙධෙන ගථිතොති** තණ්හාබන්ධනෙන බද්ධො. **තණ්හාමුච්ඡනායාති** තණ්හාය වසෙන මුච්ඡාපත්තියා. **මුච්ඡිතොති** මුච්ඡං මොහං පමාදං ආපන්නො. **අජ්ඣොපන්නොති** අධිඔපන්නො. තණ්හාය අධිභවිත්වා අජ්ඣොත්ථටො ගිලිත්වා පරිනිට්ඨපෙත්වා විය ඨිතො. තෙනාහ **"අජ්ඣොපන්නොති තණ්හාය ගිලිත්වා පරිනිට්ඨපෙත්වා පවත්තො"**ති. **අනාදීනවදස්සාවීති** ගථිතාදිභාවෙන පරිභොගෙ ආදීනවමත්තම්පි න පස්සති. **නිස්සරණපඤ්ඤොති** අයමත්ථො ආහාරපරිභොගෙති තත්ථ පයොජනපරිච්ඡෙදිකා "යාවදෙව ඉමස්ස කායස්ස ඨිතියා"තිආදිනා (ම. නි. 1.23; 2.24; 3.75; සං. නි. 4.120; අ. නි. 6.58; 8.9) පවත්තා ආහාරපටිබද්ධඡන්දරාගනිස්සරණභූතා පඤ්ඤා අස්ස අත්ථීති නිස්සරණපඤ්ඤො. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව. දුතියෙ නත්ථි වත්තබ්බං.

කුසිනාරසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. ගොතමකචෙතියසුත්තවණ්ණනා

126. තතියෙ **සම්බහුලාති** පඤ්චසතමත්තා. පඤ්චසතා කිර බ්‍රාහ්මණා තිණ්ණං වෙදානං පාරගූ අපරභාගෙ භගවතො ධම්මදෙසනං සුත්වා කාමෙසු ආදීනවං නෙක්ඛම්මෙ ච ආනිසංසං පස්සමානා භගවතො සන්තිකෙ පබ්බජිත්වා න චිරස්සෙව සබ්බං බුද්ධවචනං උග්ගණ්හිත්වා පරියත්තිං නිස්සාය මානං උප්පාදෙසුං – "යං යං භගවා කථෙති, තං තං මයං ඛිප්පමෙව ජානාම. භගවා හි ඉත්ථිලිඞ්ගාදීනි තීණි ලිඞ්ගානි, නාමාදීනි චත්තාරි පදානි, පඨමාදයො සත්ත විභත්තියො මුඤ්චිත්වා න කිඤ්චි කථෙති, එවං කථිතෙ ච අම්හාකං ගණ්ඨිපදං නාම නත්ථී"ති, තෙ භගවති අගාරවා හුත්වා තතො පට්ඨාය භගවතො උපට්ඨානම්පි ධම්මස්සවනම්පි අභිණ්හං න ගච්ඡන්ති. තෙ සන්ධාය වුත්තං **"සම්බහුලා කිර බ්‍රාහ්මණපබ්බජිතා…පෙ…. ධම්මස්සවනං න ගච්ඡන්ති"**ති. **මුඛපටිඤ්ඤං ගහෙත්වාති** "සච්චං කිර තුම්හෙ, භික්ඛවෙ"තිආදිනා තමත්ථං පටිපුච්ඡිත්වා "සච්චං භගවා"ති තෙහි භික්ඛූහි වුත්තං පටිවචනං ගහෙත්වා. තඤ්හි අත්තනො මුඛෙනෙව පටිඤ්ඤාතත්තා "මුඛපටිඤ්ඤා"ති වුච්චති.

නෙව ආගතට්ඨානං න ගතට්ඨානං අද්දසංසු. කස්මා? අඤ්ඤාණතො. තෙ කිර තස්ස සුත්තස්ස අත්ථං න ජානිංසු. තෙසඤ්හි තස්මිං සමයෙ විචිත්‍රනයං දෙසනාවිලාසයුත්තම්පි තං සුත්තං සනපුථුලෙන දුස්සපට්ටෙන මුඛං බද්ධං කත්වා පුරතො ඨපිතමනුඤ්ඤභොජනං විය අහොසි. නනු ච භගවා අත්තනා දෙසිතං ධම්මං පරෙ ඤාපෙතුං කප්පසතසහස්සාධිකානි චත්තාරි අසඞ්ඛෙය්‍යානි පාරමියො පූරෙත්වා සබ්බඤ්ඤුතං පත්තො, සො කස්මා යථා තෙ න ජානන්ති, තථා දෙසෙතීති? තෙසං මානභඤ්ජනත්ථං. භගවා හි "අභබ්බා ඉමෙ ඉමං මානඛිලං අනුපහච්ච මග්ගං වා ඵලං වා සච්ඡිකාතු"න්ති තෙසං සුතපරියත්තිං නිස්සාය උප්පන්නං අට්ඨුප්පත්තිං කත්වා දෙසනාකුසලො මානභඤ්ජනත්ථං "සබ්බධම්මමූලපරියාය"න්තිආදිනා **මූලපරියායසුත්තං** (ම. නි. 1.1) අභාසි.

සම්මාසම්බුද්ධො "මය්හං කථා නියානී"ති මුඛසම්පත්තමෙව කථෙතීති චින්තයිංසූති ඉදං අඞ්ගුත්තරභාණකානං වළඤ්ජනකතන්තිනීහාරෙන වුත්තං. මජ්ඣිමභාණකා පන එවං වදන්ති – එවං මානභඤ්ජනත්ථං දෙසිතඤ්ච පන තං සුත්තං සුත්වා තෙ භික්ඛූ "තංයෙව කිර පථවිං දිට්ඨිගතිකො සඤ්ජානාති, සෙඛොපි අරහාපි තථාගතොපි අභිජානාති, කිං නාමිදං කථං නාමිද"න්ති චින්තෙන්තා "පුබ්බෙ මයං භගවතා කථිතං යංකිඤ්චි ඛිප්පමෙව ජානාම, ඉදානි පනිමස්ස මූලපරියායස්ස අන්තං වා කොටිං වා න ජානාම න පස්සාම, අහො බුද්ධා නාම අප්පමෙය්‍යා අතුලා"ති උද්ධතදාඨා විය සප්පා නිම්මදා හුත්වා බුද්ධූපට්ඨානඤ්ච ධම්මස්සවනඤ්ච සක්කච්චං අගමංසු. තෙන සමයෙන ධම්මසභායං සන්නිසින්නා භික්ඛූ "අහො බුද්ධානං ආනුභාවො, තෙ නාමබ්‍රාහ්මණපබ්බජිතා තථා මානමදමත්තා භගවතා මූලපරියායදෙසනාය නිහතමානා කතා"ති කථං සමුට්ඨාපෙසුං. තං සුත්වා භගවා "න, භික්ඛවෙ, ඉදානෙව, පුබ්බෙපි අහං එවං ඉමෙ මානපග්ගහිතසීසෙ චරන්තෙ නිහතමානෙ අකාසි"න්ති වත්වා අතීතං ආහරන්තො "භූතපුබ්බං, භික්ඛවෙ, අඤ්ඤතරො දිසාපාමොක්ඛො බ්‍රාහ්මණො බාරාණසියං පටිවසති තිණ්ණං වෙදානං පාරගූ සනිඝණ්ඩුකෙටුභානං සාක්ඛරප්පභෙදානං ඉතිහාසපඤ්චමානං පදකො වෙය්‍යාකරණො ලොකායතමහාපුරිසලක්ඛණෙසු අනවයො, සො පඤ්චමත්තානි මාණවකසතානි මන්තෙ වාචෙති. පණ්ඩිතමාණවකා බහුඤ්ච ගණ්හන්ති ලහුඤ්ච, සුට්ඨු ච උපධාරෙන්තී"තිආදිනා ජාතකං කථෙසි.

තං සුත්වා තෙ භික්ඛූ "පුබ්බෙපි මයං මානෙනෙව උපහතා"ති භිය්‍යොසොමත්තාය නිහතමානා හුත්වා අත්තනො උපකාරකම්මට්ඨානපරායණා අහෙසුං. තතො භගවා එකං සමයං ජනපදචාරිකං චරන්තො වෙසාලිං පත්වා ගොතමකෙ චෙතියෙ විහරන්තො ඉමෙසං පඤ්චසතානං භික්ඛූනං ඤාණපරිපාකං විදිත්වා ඉදං ගොතමකසුත්තං කථෙසි. ඉදඤ්ච සුත්තං සුත්වා තෙ පඤ්චසතා භික්ඛූ තස්මිංයෙව ආසනෙ සහ පටිසම්භිදාහි අරහත්තං පාපුණිංසූති.

අභිසඞ්ඛායාති කුසලාදිභෙදං ඛන්ධාදිභෙදඤ්ච දෙසෙතබ්බං ධම්මං, වෙනෙය්‍යානඤ්ච ආසයානුසයචරියාධිමුත්තිආදිභෙදං, තස්ස ච නෙසං දෙසෙතබ්බප්පකාරං යාථාවතො අභිජානිත්වාති අත්ථො. **ඉමෙ පඤ්චක්ඛන්ධා ද්වාදසායතනානීති**ආදි පනෙත්ථ නිදස්සනමත්තං වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. **සප්පච්චයන්ති** සකාරණං, වෙනෙය්‍යානං අජ්ඣාසයෙන වා පුච්ඡාය වා අට්ඨුප්පත්තියා වා සනිමිත්තං හෙතුදාහරණසහිතඤ්චාති අත්ථො. රාගාදීනං පටිහරණං පටිහාරියං, තදෙව පාටිහාරියං, සහ පාටිහාරියෙනාති **සප්පාටිහාරියං**. රාගාදිප්පටිසෙධනවසෙනෙව හි සත්ථා ධම්මං දෙසෙති. තෙනාහ **"පච්චනීකපටිහරණෙන සප්පාටිහාරියමෙව කත්වා"**ති. අපරෙ පන ''යථාරහං ඉද්ධිආදෙසනානුසාසනිපාටිහාරියසහිත''න්ති වදන්ති අනුසාසනිපාටිහාරියරහිතා දෙසනා නත්ථීති කත්වා. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව.

ගොතමකචෙතියසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. භරණ්ඩුකාලාමසුත්තවණ්ණනා

127. චතුත්ථෙ **ආළාරකාලාමකාලෙති** ආළාරකාලාමානං ධරමානකාලෙ. **පරිඤ්ඤන්ති** පහානපරිඤ්ඤං. සා හි සමතික්කමො, න ඉතරා. තෙනාහ **"පරිඤ්ඤා නාම සමතික්කමො"**ති. එත්ථ ච පඨමො සත්ථා රූපාවචරසමාපත්තිලාභී දට්ඨබ්බො, දුතියො අරූපාවචරසමාපත්තිලාභී, තතියො සම්මාසම්බුද්ධො දට්ඨබ්බො. වුත්තඤ්හෙතං **පුග්ගලපඤ්ඤත්තියං** (පු. ප. 130) –

> ''ය්වායං සත්ථා කාමානං පරිඤ්ඤං පඤ්ඤාපෙති, න රූපානං පරිඤ්ඤං පඤ්ඤාපෙති, න වෙදනානං පරිඤ්ඤං පඤ්ඤාපෙති, රූපාවචරසමාපත්තියා ලාභී සත්ථා තෙන දට්ඨබ්බො. ය්වායං සත්ථා කාමානඤ්ච පරිඤ්ඤං පඤ්ඤාපෙති, රූපානඤ්ච පරිඤ්ඤං පඤ්ඤාපෙති, න වෙදනානං පරිඤ්ඤං පඤ්ඤාපෙති, අරූපාවචරසමාපත්තියා ලාභී සත්ථා තෙන දට්ඨබ්බො. ය්වායං සත්ථා කාමානඤ්ච පරිඤ්ඤං පඤ්ඤාපෙති, රූපානඤ්ච පරිඤ්ඤං පඤ්ඤාපෙති, වෙදනානඤ්ච පරිඤ්ඤං පඤ්ඤාපෙති, සම්මාසම්බුද්ධො සත්ථා තෙන දට්ඨබ්බො''ති.

තත්ථ තිත්ථියා සමයං ජානන්තා කාමානං පරිඤ්ඤං පඤ්ඤාපෙය්‍යුං පඨමජ්ඣානං වදමානා. රූපානං පරිඤ්ඤං පඤ්ඤාපෙය්‍යුං අරූපරාගං වදමානා. වෙදනාපරිඤ්ඤං පඤ්ඤාපෙය්‍යුං අසඤ්ඤාරාගං වදමානා. තෙ පන ''ඉදං නාම පඨමජ්ඣානං, අයං රූපභවො, අයං අසඤ්ඤාභවො''තිපි න ජානන්ති. තෙ පඤ්ඤාපෙතුං අසක්කොන්තාපි කෙවලං ''පඤ්ඤාපෙම''ති වදන්ති. තථාගතො පන කාමානං පරිඤ්ඤං අනාගාමිමග්ගෙන පඤ්ඤාපෙති, රූපවෙදනානං අරහත්තමග්ගෙන. එවමෙත්ථ ද්වෙ ජනා බාහිරකා, එකො සම්මාසම්බුද්ධොති ඉමස්මිං ලොකෙ තයො සත්ථාරො නාම.

භරණ්ඩුකාලාමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. හත්ථකසුත්තවණ්ණනා

128. පඤ්චමෙ **අභික්කන්තාති** අතික්කන්තා, විගතාති අත්ථොති ආහ **"ඛයෙ දිස්සති"**ති. තෙනෙව හි **"නික්ඛන්තො පඨමො යාමො"**ති අනන්තරං වුත්තං. **අභික්කන්තතරොති** අතිවිය කන්තතරො. තාදිසො ච සුන්දරො භද්දකො නාම හොතීති ආහ **"සුන්දරෙ දිස්සති"**ති. **කොති** දෙවනාගයක්ඛගන්ධබ්බාදීසු කො කතමො? **මෙති** මම. **පාදානීති** පාදෙ. **ඉද්ධියාති** ඉමාය එවරූපාය දෙවිද්ධියා. **යසසාති** ඉමිනා එදිසෙන පරිවාරෙන පරිච්ඡෙදෙන. **ජලන්ති** විජ්ජොතමානො. **අභික්කන්තෙනාති** අතිවිය කන්තෙන කමනීයෙන අභිරූපෙන. **වණ්ණෙනාති** ඡවිවණ්ණෙන සරීරවණ්ණනිභාය. **සබ්බා ඔභාසයං දිසාති** දස දිසා පභාසෙන්තො, චන්දො විය සූරියො විය ච එකොභාසං එකාලොකං කරොන්තොති ගාථාය අත්ථො. **අභිරූපෙති** උළාරරූපෙ සම්පන්නරූපෙ. **අබ්භනුමොදනෙති** සම්පහංසනෙ . **ඉධ පනාති** ''අභික්කන්තාය රත්තියා''ති එතස්මිං පදෙ. **තෙනාති** සුන්දරපරියායත්තා. ඛයෙ වා ඉධ අභික්කන්තසද්දො දට්ඨබ්බො, තෙන ''අභික්කන්තාය පරික්ඛීණාය රත්තියා''ති වුත්තං හොති.

රූපායතනාදීසූති ආදිසද්දෙන අක්ඛරාදීනං සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො. **සුවණ්ණවණ්ණොති** සුවණ්ණච්ඡවීති අයමෙත්ථ අත්ථොති ආහ **"ඡවිය"**න්ති. තථා හි වුත්තං ''කඤ්චනසන්නිභත්තචො''ති (ම. නි. 2.399; සු. නි. 556). **සඤ්ඤූළ්හාති** සම්බන්ධිතා, ගන්ථිතාති අත්ථො. **වණ්ණාති** ගුණවණ්ණාති ආහ **"ථුතිය"**න්ති, ථොමනායන්ති අත්ථො. **කුලවග්ගෙති** ඛත්තියාදිකුලකොට්ඨාසෙ. තත්ථ ''අච්ඡො විප්පසන්නො''තිආදිනා වණ්ණිතබ්බට්ඨෙන **වණ්ණො,** ඡවි. වණ්ණනට්ඨෙන අභිත්ථවට්ඨෙන **වණ්ණො,** ථුති. අඤ්ඤමඤ්ඤං අසඞ්කරතො වණ්ණෙතබ්බතො ඨපෙතබ්බතො **වණ්ණො,** ඛත්තියාදිකුලවග්ගො. වණ්ණීයති ඤාපීයති එතෙනාති **වණ්ණො,** ඤාපකකාරණං. වණ්ණනතො ථූලරස්සාදිභාවෙන උපට්ඨානතො **වණ්ණො,** සණ්ඨානං. මහන්තං ඛුද්දකං මජ්ඣිමන්ති වණ්ණෙතබ්බතො පමිතබ්බතො **වණ්ණො,** පමාණං. වණ්ණීයති චක්ඛුනා පස්සීයතීති **වණ්ණො,** රූපායතනන්ති එවං තස්මිං තස්මිං අත්ථෙ වණ්ණසද්දස්ස පවත්ති වෙදිතබ්බා. **සොති** වණ්ණසද්දො. **ඡවියා දට්ඨබ්බො** රූපායතනෙ ගය්හමානස්සපි

ඡවිමුඛෙනෙව ගහෙතබ්බතො. ඡවිගතා පන වණ්ණධාතු එව ''සුවණ්ණවණ්ණො''ති එත්ථ වණ්ණග්ගහණෙන ගහිතාති අපරෙ.

කෙවලපරිපුණ්ණන්ති එකදෙසම්පි අසෙසෙත්වා නිරවසෙසතොව පරිපුණ්ණන්ති අයමෙත්ථ අත්ථොති ආහ **''අනවසෙසතා අත්ථො''**ති. **කෙවලකප්පාති කප්ප**-සද්දො නිපාතො පදපූරණමත්තං, ''කෙවලං''ඉච්චෙව අත්ථො. කෙවලසද්දො ච බහුලවාචීති ආහ **''යෙභුය්‍යතා අත්ථො''**ති. කෙචි පන ''ඊසකං අසමත්තං කෙවලං කෙවලකප්ප''න්ති වදන්ති. අනවසෙසත්ථො එත්ථ කෙවලසද්දො සියා, අනත්ථන්තරෙන පන කප්පසද්දෙන පදවඩ්ඪනං කතං ''කෙවලා එව කෙවලකප්පා''ති. තථා වා කප්පනීයත්තා පඤ්ඤපෙතබ්බත්තා කෙවලකප්පා. **අබ්‍යාමිස්සතා** විජාතියෙන අසඞ්කරො සුද්ධතා. **අනතිරෙකතා** තංපරමතා විසෙසාභාවො. **කෙවලකප්ප**න්ති කෙවලං දළ්හං කත්වාති අත්ථො. කෙවලං වුච්චති නිබ්බානං සබ්බසඞ්ඛතවිවිත්තත්තා, තං එතස්ස අධිගතං අත්ථීති **කෙවලී,** සච්ඡිකතනිරොධො ඛීණාසවො.

කප්ප-සද්දො පනායං සඋපසග්ගො අනුපසග්ගො චාති අධිප්පායෙන ඔකප්පනියපදෙ ලබ්භමානං ඔකප්පසද්දමත්තං නිදස්සෙති, අඤ්ඤථා කප්පසද්දස්ස අත්ථුද්ධාරෙ ඔකප්පනියපදං අනිදස්සනමෙව සියා. **සමණකප්පෙහී**ති විනයසිද්ධෙහි සමණවොහාරෙහි. **නිච්චකප්ප**න්ති නිච්චකාලං. **පඤ්ඤත්තී**ති නාමං. නාමඤ්හෙතං තස්ස ආයස්මතො, යදිදං කප්පොති. **කප්පිතකෙසමස්සූ**ති කත්තරියා ඡෙදිතකෙසමස්සු. **ද්වඞ්ගුලකප්පො**ති මජ්ඣන්හිකවෙලාය වීතික්කන්තාය ද්වඞ්ගුලතාවිකප්පො. **ලෙසො**ති අපදෙසො. අනවසෙසං ඵරිතුං සමත්ථස්ස ඔභාසස්ස කෙනචි කාරණෙන එකදෙසඵරණම්පි සියා, අයං පන සබ්බස්සෙව ඵරතීති දස්සෙතුං සමන්තත්ථො කප්පසද්දො ගහිතොති ආහ **''අනවසෙසං සමන්තතො''**ති.

ආභාය ඵරිත්වාති වත්ථමාලාලඞ්කාරසරීරසමුට්ඨිතාය ආභාය ඵරිත්වා. දෙවතානඤ්හි සරීරොභාසං ද්වාදසයොජනමත්තං ඨානං. තතො භියොපි ඵරිත්වා තිට්ඨති, තථා වත්ථාභරණාදිසමුට්ඨිතා පභා.

හත්ථකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. කටුවියසුත්තවණ්ණනා

129. ඡට්ඨෙ ගාවීනං කයවික්කයවසෙන යොගො එත්ථාති ගොයොගො, කයවික්කයං කරොන්තො ගාවීහි යුජ්ජන්ති එත්ථාති වා ගොයොගො, ගාවීනං වික්කයට්ඨානං. තත්ථ ජාතො පිලක්ඛරුක්ඛො **ගොයොගපිලක්ඛො,** තස්මිං. සමීපත්ථෙ චෙතං භුම්මවචනං. තෙනාහ **''ගාවීනං වික්කයට්ඨානෙ උට්ඨිතපිලක්ඛස්ස සන්තිකෙ''**ති. රිත්තො අස්සාදො එතස්සාති **රිත්තස්සාදො**. තෙනාහ **''ඣානසුඛාභාවෙන රිත්තස්සාද''**න්ති. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව.

කටුවියසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. දුතියඅනුරුද්ධසුත්තවණ්ණනා

131. අට්ඨමෙ **ඉදං තෙ මානස්මි**න්ති එත්ථ **මානස්මි**න්ති පච්චත්තෙ භුම්මවචනං. **ඉද**න්ති ච ලිඞ්ගවිපල්ලාසෙන නපුංසකනිද්දෙසො කතොති ආහ **''අයං තෙ නවවිධෙන වඩ්ඪිතමානො''**ති. සෙසෙසුපි එසෙව නයො.

දුතියඅනුරුද්ධසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. පටිච්ඡන්නසුත්තවණ්ණනා

132. නවමෙ **අසාධාරණසික්ඛාපද**න්ති භික්ඛුනීනං අසාධාරණං භික්ඛූනංයෙව පඤ්ඤත්තසික්ඛාපදං. **සාධාරණසික්ඛාපද**න්ති භික්ඛූනං භික්ඛුනීනඤ්ච සාධාරණං උභතොපඤ්ඤත්තිසික්ඛාපදං.

පටිච්ඡන්නසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. ලෙඛසුත්තවණ්ණනා

133. දසමෙ **චිරට්ඨානතො**ති චිරට්ඨානතොව. පාසාණෙ ලෙඛසදිසා පරාපරාධනිබ්බත්තා කොධලෙඛා යස්ස සො පාසාණලෙඛූපමසමන්නාගතො **පාසාණලෙඛූපමො**ති වුත්තො. එවං ඉතරෙපි. **අනුසෙතී**ති අප්පහීනතාය අනුසෙති. **න ඛිප්පං ලුජ්ජතී**ති න අන්තරා නස්සති කම්මට්ඨානෙනෙව නස්සනතො. **එවමෙව**න්ති එවං තස්සපි පුග්ගලස්ස කොධො න අන්තරා පුනදිවසෙ වා අපරදිවසෙ වා නිට්ඨාති, අද්ධනියො පන හොති, මරණෙනෙව නිට්ඨාතීති අත්ථො.

කක්ඛළෙනාති අතිකක්ඛළෙන ධම්මච්ඡෙදකෙන ඵද්ධවචනෙන. **සංසන්දතීති** එකීභවති. **සම්මොදතීති** නිරන්තරො හොතීති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො.

අථ වා **සන්ධියතීති** ඨානගමනාදීසු කායකිරියාසු කායෙන සමොධානං ගච්ඡති, තිලතණ්ඩුලා විය මිස්සීභාවං උපෙතීති අත්ථො. **සංසන්දතීති** චිත්තකිරියාසු චිත්තෙන සමොධානං ගච්ඡති, ඛීරොදකං විය එකීභාවං උපෙතීති අත්ථො. **සම්මොදතීති** උද්දෙසපරිපුච්ඡාදීසු වචීකිරියාසු වාචාය සමොධානං ගච්ඡති, විප්පවාසාගතොපි පියසහායකො විය පියතරභාවං උපෙතීති අත්ථො. අපිච කිච්චකරණීයෙසු තෙහි සද්ධිං ආදීතොව එකකිරියාභාවං උපගච්ඡන්තො **සන්ධියති,** යාව මජ්ඣා පවත්තන්තො **සංසන්දති,** යාව පරියොසානා අනිවත්තන්තො **සම්මොදතීති** වෙදිතබ්බො.

ලෙඛසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

කුසිනාරවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

(14) 4. යොධාජීවවග්ගො

1. යොධාජීවසුත්තවණ්ණනා

134. චතුත්ථස්ස පඨමෙ යුජ්ඣනං යොධො, සො ආජීවො එතස්සාති **යොධාජීවො**. යුද්ධමුපජීවතීති වා එතස්මිං අත්ථෙ **යොධාජීවොති** නිරුත්තිනයෙන පදසිද්ධි වෙදිතබ්බා. තෙනාහ **"යුද්ධං උපජීවතීති යොධාජීවො"**ති. **සහ…පෙ. … පස්සතීති** පුබ්බභාගෙ විපස්සනාපඤ්ඤාය සම්මසනවසෙන, මග්ගක්ඛණෙ අභිසමයවසෙන අත්තපච්චක්ඛෙන ඤාණෙන පස්සති.

යොධාජීවසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. පරිසාසුත්තවණ්ණනා

135. දුතියෙ **අප්පටිපුච්ඡිත්වා විනීතාති** ''තං කිං මඤ්ඤථ, භික්ඛවෙ, රූපං නිච්චං වා අනිච්චං වා''තිආදිනා අප්පටිපුච්ඡිත්වා කෙවලං ධම්මදෙසනාවසෙනෙව විනීතපරිසා. **දුබ්බිනීතපරිසාති** දුක්ඛෙන විනීතපරිසා. **පුච්ඡිත්වා විනීතාති** ''තං කිං මඤ්ඤථ, භික්ඛවෙ''තිආදිනා පුච්ඡිත්වා අනුමතිග්ගහණවසෙන විනීතා. **සුවිනීතපරිසාති** සුඛෙන විනීතපරිසා. අනුමතිග්ගහණවසෙන විනයනඤ්හි න දුක්කරං හොති.

පරිසාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. උප්පාදාසුත්තවණ්ණනා

137. චතුත්ථෙ **උප්පාදා වා තථාගතානන්ති** තථාගතානං උප්පාදෙපි වෙනෙය්‍යපුග්ගලානං මග්ගඵලුප්පත්ති විය සඞ්ඛාරානං අනිච්චාදිසභාවො න තථාගතුප්පාදායත්තො, අථ ඛො තථාගතානං උප්පාදෙපි අනුප්පාදෙපි හොතිමෙවාති වුත්තං හොති. **ඨිතාව සා ධාතූති** ඨිතො එව සො අනිච්චසභාවො බ්‍යභිචාරාභාවතො න කදාචි සඞ්ඛාරා අනිච්චා න හොති. කාමං අසඞ්ඛතා විය ධාතු න නිච්චො සො සභාවො, තථාපි සබ්බකාලිකොයෙවාති අධිප්පායො.

අපරො නයො – **ඨිතාව සා ධාතූති** ''සබ්බෙ සඞ්ඛාරා අනිච්චා''ති එසා ධාතු එස සභාවො තථාගතානං උප්පාදතො පුබ්බෙ උද්ධඤ්ච අප්පටිවිජ්ඣියමානො න තථාගතෙහි උප්පාදිතො, අථ ඛො සබ්බකාලං සබ්බෙ සඞ්ඛාරා අනිච්චා, ඨිතාව සා ධාතු, කෙවලං පන සයම්භුඤාණෙන අභිසම්බුජ්ඣනතො ''අයං ධම්මො තථාගතෙන අභිසම්බුද්ධො''ති පවෙදනතො ච තථාගතො ධම්මස්සාමීති වුච්චති අපුබ්බස්ස තස්ස උප්පාදනතො. තෙන වුත්තං **"ඨිතාව සා ධාතූ"**ති.

අභිසම්බුජ්ඣතීති ඤාණෙන අභිසම්බුජ්ඣති. **අභිසමෙතීති** ඤාණෙන අභිසමාගච්ඡති. **ආචික්ඛතීති** කථෙති. **දෙසෙතීති** දස්සෙති. **පඤ්ඤාපෙතීති** ජානාපෙති. **පට්ඨපෙතීති** ඤාණමුඛෙ ඨපෙති. **විවරතීති** විවරිත්වා දස්සෙති. **විභජතීති** විභාගතො දස්සෙති. **උත්තානීකරොතීති** පාකටං කරොති.

අථ වා **අභිසම්බුජ්ඣතීති** පච්චක්ඛකරණෙන අභිමුඛං බුජ්ඣති, යාථාවතො පටිවිජ්ඣති. තතො එව **අභිසමෙති** අභිමුඛං සමාගච්ඡති. ආදිතො කථෙන්තො **ආචික්ඛති,** උද්දිසතීති අත්ථො. තමෙව උද්දෙසං පරියොසාපෙන්තො **දෙසෙති**. යථාඋද්දිට්ඨමත්ථං නිද්දසනවසෙන පකාරෙහි ඤාපෙන්තො **පඤ්ඤාපෙති**. පකාරෙහි එතමත්ථං පතිට්ඨපෙන්තො **පට්ඨපෙති**. යථාඋද්දිට්ඨං පටිනිද්දසනවසෙන **විවරති විභජති**. විවටං විභත්තඤ්ච අත්ථං හෙතූදාහරණදස්සනෙහි පාකටං කරොන්තො **උත්තානීකරොති**.

උප්පාදාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5-10. කෙසකම්බලසුත්තාදිවණ්ණනා

138-143. පඤ්චමෙ **තන්තාවුතානං වත්ථානන්ති** ඉදං ''යානි කානිචී''ති ඉමිනා සමානාධිකරණන්ති ආහ **"පච්චත්තෙ සාමිවචන"**න්ති. **වායිතානන්ති** වීතානං. **ලාමකොති** නිහීනො, **මක්ඛලි මොඝපුරිසොති** එත්ථ **මක්ඛලීති** තස්ස නාමං. තං කිර සකද්දමාය භූමියා තෙලඝටං ගහෙත්වා ගච්ඡන්තං, ''තාත, මා ඛලී''ති සාමිකො ආහ. සො පමාදෙන ඛලිත්වා පතිත්වා සාමිකස්ස භයෙන පලායිතුං ආරද්ධො. සාමිකො උපධාවිත්වා නං දුස්සකණ්ණෙ අග්ගහෙසි, සාටකං ඡඩ්ඩෙත්වා අචෙලකො හුත්වා පලායි. සො පණ්ණෙන වා තිණෙන වා පටිච්ඡාදෙතුම්පි අජානන්තො ජාතරූපෙනෙව එකං ගාමං පාවිසි. මනුස්සා තං දිස්වා ''අයං සමණො අරහා අප්පිච්ඡො, නත්ථි ඉමිනා සදිසො''ති පූවභත්තාදීනි ගහෙත්වා උපසඞ්කමන්ති. සො ''මය්හං සාටකං අනිවත්ථභාවෙන ඉදං උප්පන්න''න්ති තතො පට්ඨාය සාටකං ලභිත්වාපි න නිවාසෙසි, තදෙව ච පබ්බජ්ජං අග්ගහෙසි. තස්ස සන්තිකෙ අඤ්ඤෙපි අඤ්ඤෙපීති පඤ්චසතා මනුස්සා පබ්බජිංසු. තං සන්ධායාහ ''මක්ඛලි මොඝපුරිසො''ති. ඡට්ඨාදීනි උත්තානත්ථානි එව.

කෙසකම්බලසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

11-13. පඨමමොරනිවාපසුත්තාදිවණ්ණනා

144-146. එකාදසමෙ අකුප්පධම්මතාය ඛයවයසඞ්ඛාතං අන්තං අතීතාති අච්චන්තා, එවං අපරිහායනසභාවත්තා අච්චන්තා නිට්ඨා අස්සාති **අච්චන්තනිට්ඨො**. තෙනාහ **"අන්තං අතික්කන්තනිට්ඨො"**තිආදි. න හි පටිවිද්ධස්ස ලොකුත්තරධම්මස්ස දස්සනං කුප්පනං නාම අත්ථි. **ධුවනිට්ඨො**ති සතතනිට්ඨො. අච්චන්තමෙව චතූහි යොගෙහි ඛෙමො එතස්ස අත්ථීති **අච්චන්තයොගක්ඛෙමී,** නිච්චයොගක්ඛෙමීති අත්ථො. මග්ගබ්‍රහ්මචරියස්ස වුසිතත්තා තස්ස අපිහායනසභාවත්තා අච්චන්තං බ්‍රහ්මචාරීති **අච්චන්තබ්‍රහ්මචාරී,** නිච්චබ්‍රහ්මචාරීති අත්ථො. **පරියොසාන**න්ති බ්‍රහ්මචරියපරියොසානං වට්ටදුක්ඛපරියොසානඤ්ච . අච්චන්තං පරියොසානමස්සාති **අච්චන්තපරියොසානො.** ද්වාදසමතෙරසමානි උත්තානත්ථානෙව.

පඨමමොරනිවාපසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

යොධාජීවවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

147-156. මඞ්ගලවග්ගො උත්තානත්ථොයෙව.

තතියපණ්ණාසකං නිට්ඨිතං.

(16) 6. අචෙලකවග්ගවණ්ණනා

157-163. ඉතො පරෙසු පන සුත්තපදෙසු **“ගාළ්හා”**ති වුත්තමත්ථං විවරන්තො **“කක්ඛළා”**ති ආහ. කක්ඛළචාරො චස්සා න ලූඛසභාවො. අථ ඛො තණ්හාවසෙන පීරග්ගහණන්ති ආහ **“ලොභවසෙන පීරග්ගහණා”**ති. **අගාළ්හා පටිපදා**ති වා කාමානං ඔගාහනං පටිපත්ති, කාමසුඛානුයොගොති අත්ථො. **නිජ්ඣාමා පටිපදා**ති කායස්ස නිජ්ඣාපනවසෙන ඛෙපනවසෙන පවත්තා පටිපත්ති, අත්තකිලමථානුයොගොති අත්ථො. **නිච්චෙලො**ති නිස්සට්ඨචෙලො සබ්බෙන සබ්බං පටික්ඛිත්තචෙලො. නග්ගියවතසමාදානෙන **නග්ගො. ඨිතකොව උච්චාරං කරොතී**තිආදි නිදස්සනමත්තං වමිත්වා මුඛවික්ඛාලනාදිආචාරස්සපි තෙන විස්සට්ඨත්තා. **ජිව්හාය හත්ථං අපලෙඛති** අවලෙඛති උදකෙන අධොවනතො. දුතියවිකප්පෙපි එසෙව නයො. ‘‘එහි, භදන්තෙ’’ති වුත්තෙ උපගමනසඞ්ඛාතො විධි එහිභදන්තො, තං චරතීති එහිභදන්තිකො, තප්පටික්ඛෙපෙන **න එහිභදන්තිකො. න කරොති** ‘‘සමණෙන නාම පරස්ස වචනකරෙන න භවිතබ්බ’’න්ති අධිප්පායෙන.

පුරෙතරන්ති තං ඨානං අත්තනො උපගමනතො පුරෙතරං. තං කිර සො ‘‘භික්ඛුනා නාම යදිච්ඡකා එව භික්ඛා ගහෙතබ්බා’’ති අධිප්පායෙන න ගණ්හාති. **උද්දිස්ස කතං** මම නිමිත්තභාවෙන බහූ ඛුද්දකා පාණා සඞ්ඝාතං ආපාදිතාති න ගණ්හාති. **නිමන්තනං න සාදියති** එවං තෙසං වචනං කතං භවිස්සතීති. කුම්භි ආදීසුපි සො සත්තසඤ්ඤීති ආහ **“කුම්භි-කළොපියො”**තිආදි. **කබළන්තරායො හොතී**ති උට්ඨිතස්ස ද්වින්නම්පි කබළන්තරායො හොති. ගාමසභාගාදිවසෙන සඞ්ගම්ම කිත්තෙන්ති එතිස්සාති **සඞ්කිත්ති,** යථාසංහතතණ්ඩුලාදිසඤ්චයො. **මානුසකානී**ති වෙය්‍යාවච්චකරා මනුස්සා.

සුරාපානමෙවාති මජ්ජලක්ඛණප්පත්තාය සුරාය පානමෙව. සුරාගහණෙනෙවෙත්ථ මෙරයම්පි සඞ්ගහිතං. එකාගාරමෙව උඤ්ඡතීති **එකාගාරිකො**. එකාලොපෙනෙව වත්තතීති **එකාලොපිකො**. දීයති එතායාති **දත්ති,** ද්වත්තිආලොපමත්තග්ගාහි ඛුද්දකං භික්ඛාදානභාජනං. තෙනාහ **“ඛුද්දකපාතී”**ති. අභුඤ්ජනවසෙන එකො අහො එතස්ස අත්ථීති එකාහිකො, ආහාරො, තං **එකාහිකං**. සො පන අත්ථතො එකදිවසං ලඞ්ඝකො හොතීති ආහ **“එකාදිවසන්තරික”**න්ති. **ද්වාහිකන්**තිආදීසුපි එසෙව නයො. එකාහං අභුඤ්ජිත්වා එකාහං භුඤ්ජනං **එකාහවාරො,** තං එකාහිකමෙව අත්ථතො. ද්වීහං අභුඤ්ජිත්වා ද්වීහං භුඤ්ජනං **ද්වීහවාරො**. සෙසපදද්වයෙපි එසෙව නයො. උක්කට්ඨො පන පරියායභත්තභොජනිකො ද්වීහං අභුඤ්ජිත්වා එකාහමෙව භුඤ්ජති. සෙසද්වයෙපි එසෙව නයො.

මිච්ඡාවායාමවසෙනෙව උක්කුටිකවතානුයොගොති ආහ **“උක්කුටිකවීරියමනුයුත්තො”**ති. **අත්තකිලමථානුයොග**න්ති අත්තනො කිලමථානුයොගං, සරීරදුක්ඛකාරණන්ති අත්ථො. සරීරපරියායො හි ඉධ අත්තසද්දො ‘‘අත්තන්තපො’’තිආදීසු (ම. නි. 2.413) විය. **ද්වෙ අන්තෙ**ති උභො කොටියො, උභො ලාමකපටිපත්තියොති අත්ථො. ලාමකම්පි හි අන්තොති වුච්චති ‘‘අන්තමිදං, භික්ඛවෙ, ජීවිකානං (සං. නි. 3.80; ඉතිවු. 61), කොට්ඨකො අන්තො’’ති එවමාදීසු. මජ්ඣිමපටිපදාය උප්පථභාවෙන අමනීයා ගන්තබ්බා ඤාතබ්බාති **අන්තා**. තතො එව ලාමකා.

අචෙලකවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පෙයාලවග්ගවණ්ණනා

164-184. **සමනුඤ්ඤොති** සම්මදෙව කතානුඤ්ඤො. තෙනාහ **“සමානජ්ඣාසයො”**ති. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව.

ඉති මනොරථපූරණියා අඞ්ගුත්තරනිකාය-අට්ඨකථාය

තිකනිපාතවණ්ණනාය අනුත්තානත්ථදීපනා සමත්තා.

නමො තස්ස භගවතො අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස

අඞ්ගුත්තරනිකායෙ

චතුක්කනිපාත-ටීකා

1. පඨමපණ්ණාසකං

1. භණ්ඩගාමවග්ගො

1-2. අනුබුද්ධසුත්තාදිවණ්ණනා

1-2. චතුක්කනිපාතස්ස පඨමෙ අනුබොධො පුබ්බභාගියං ඤාණං, පටිවෙධො අනුබොධෙන අභිසමයො. තත්ථ යස්මා අනුබොධපුබ්බකො පටිවෙධො අනුබොධෙන විනා න හොති. අනුබොධො හි එකච්චො පටිවෙධසම්බද්ධො, තදුභයාභාවහෙතුකඤ්ච වට්ටෙ සංසරණං, තස්මා වුත්තං පාළියං ‘‘අනනුබොධා…පෙ…. තුම්හාකඤ්චා’’ති. පටිසන්ධිග්ගහණවසෙන භවතො භවන්තරූපගමනං **සන්ධාවනං,** අපරාපරං චවනූපපජ්ජනවසෙන සඤ්චරණං **සංසරණන්ති** ආහ **‘‘භවතො’’**තිආදි. සන්ධාවිතසංසරිතපදානං කම්මසාධනතං සන්ධායාහ **‘‘මයා ච තුම්හෙහි චා’’**ති පඨමවිකප්පෙ. දුතියවිකප්පෙ පන භාවසාධනතං හදයෙ කත්වා **‘‘මමඤ්චෙව තුම්හාකඤ්චා’’**ති යථාරුතවසෙනෙව වුත්තං . දීඝරජ්ජුනා බද්ධසකුණං විය රජ්ජුහත්ථො පුරිසො දෙසන්තරං තණ්හාරජ්ජුනා බද්ධං සත්තසන්තානං අභිසඞ්ඛාරො භවන්තරං නෙති එතායාති **භවනෙත්ති**. තෙනාහ **‘‘භවරජ්ජූ’’**තිආදි.

වට්ටදුක්ඛස්ස අන්තකරොති සකලවට්ටදුක්ඛස්ස සකසන්තානෙ පරසන්තානෙ ච විනාසකරො අභාවකරො. බුද්ධචක්ඛුධම්මචක්ඛුදිබ්බචක්ඛුමංසචක්ඛුසමන්තචක්ඛුසඞ්ඛාතෙහි **පඤ්චහි චක්ඛූහි චක්ඛුමා**. සවාසනානං කිලෙසානං සමුච්ඡින්නත්තා සාතිසයං කිලෙසපරිනිබ්බානෙන **පරිනිබ්බුතො**. දුතියං උත්තානමෙව.

අනුබුද්ධසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3-4. පඨමබතසුත්තාදිවණ්ණනා

3-4. තතියෙ **කලින්ති** අපරාධං. **විචිනාතීති** ආචිනොති පසවති. **තෙන ච කලිනා සුඛං න පටිලභතීති** තෙන අපරාධෙන සුඛං න වින්දති. නින්දියප්පසංසාය හි පසංසියනින්දාය ච සමකොව විපාකො. **පසංසියනින්දාති** ච සම්පන්නගුණපරිධංසනවසෙන පවත්තියා මහාසාවජ්ජතාය කටුකතරවිපාකා. නින්දියප්පසංසා පන කථං තාය සමවිපාකාති චෙ? තස්මිං අවිජ්ජමානගුණසමාරොපනෙන අත්තනො පරෙසඤ්ච මිච්ඡාපටිපත්තිහෙතුභාවතො පසංසියෙන තස්ස සභාවකරණතො ච. ලොකෙපි හි අසූරං සූරෙන සමං කරොන්තො ගාරය්හො හොති, පගෙව දුප්පටිපන්නං සුප්පටිපන්නෙන සමං කරොන්තොති. **සකෙන ධනෙනාති** අත්තනො සාපතෙය්‍යෙන. **අප්පමත්තකොව කලීති** දිට්ඨධම්මිකත්තා සප්පටිකාරත්තා ච අප්පමත්තකො අපරාධො. **අයං…පෙ…. මහන්තතරො කලි** කතූපචිතත්තා සම්පරායිකත්තා අප්පටිකාරත්තා ච.

නිරබ්බුදොති ගණනාවිසෙසො එසොති ආහ **‘‘නිරබ්බුදගණනායා’’**ති, සතසහස්සං නිරබ්බුදාති අත්ථො. නිරබ්බුදපරිමාණං පන වස්සගණනාය එවං වෙදිතබ්බං. යථෙව හි සතං සතසහස්සානං කොටි හොති, එවං සතං සතසහස්සානං කොටියො පකොටි නාම හොති, සතං සතසහස්සානං පකොටියො කොටිපකොටි, සතං සතසහස්සකොටිපකොටියො නහුතං, සතං සතසහස්සනහුතානි නින්නහුතං, සතං සතසහස්සනින්නහුතානි එකං අබ්බුදං, තතො වීසතිගුණිතං නිරබ්බුදං. **යං අරියෙ ගරහන්තො නිරයං උපපජ්ජතීති** අරියෙ ගරහන්තො යං නිරබ්බුදසඞ්ඛාතං නිරයං උපපජ්ජති, නිරබ්බුදොති ච පාටියෙක්කො නිරයො නත්ථි, අවීචිම්හියෙව පන නිරබ්බුදගණනාය පච්චිතබ්බට්ඨානස්සෙතං නාමං. චතුත්ථං උත්තානමෙව.

පඨමබතසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. අනුසොතසුත්තවණ්ණනා

5. පඤ්චමෙ **අනුසොතං ගච්ඡතීති** සංසාරසොතස්ස අනුකූලභාවෙන ගච්ඡති. **පච්චනීකපටිපත්තියාති** සංසාරසොතස්ස පටිකූලවසෙන පවත්තනිබ්බිදානුපස්සනාදිපටිපත්තියා . **ඨිතසභාවොති** අචලප්පසාදාදිසමන්නාගමෙන ඨිතසභාවො. අනාගාමී හි අස්සද්ධියෙහි කාමරාගබ්‍යාපාදෙහි අකම්පනියචිත්තතාය තම්හා ලොකා අනාවත්තිධම්මතාය ච ඨිතසභාවො නාම. **ඔඝං තරිත්වාති** කාමොඝාදිචතුබ්බිධං ඔඝං අතික්කමිත්වා. **පරතීරං ගතොති** නිබ්බානපාරං ගතො. **බ්‍රාහ්මණොති** බාහිතපාපතාය බ්‍රාහ්මණොති සඞ්ඛං ගතො ඛීණාසවො. තෙනාහ **‘‘සෙට්ඨො නිද්දොසො’’**ති. **පඤ්චවෙරකම්මන්ති** පාණාතිපාතාදිපඤ්චදුච්චරිතං. **සහාපි දුක්ඛෙන සහාපි දොමනස්සෙනාති** කිලෙසපරියුට්ඨානෙ සති උප්පන්නෙන දුක්ඛදොමනස්සෙන සද්ධිම්පි. **පරිපුණ්ණන්ති** තිස්සන්නං සික්ඛානං එකායපි අනූනං. **පරිසුද්ධන්ති** නිරුපක්කිලෙසං. **බ්‍රහ්මචරියන්ති** සෙට්ඨචරියං. ඉමිනා වාරෙන සොතාපන්නසකදාගාමිනො කථිතා. කිං පන තෙ රුදන්තා බ්‍රහ්මචරියං චරන්තීති? ආම, කිලෙසරොදනෙන රොදන්තා චරන්ති නාම, සීලසම්පන්නො පුථුජ්ජනභික්ඛු එත්ථෙව සඞ්ගහිතො.

චෙතොවිමුත්තින්ති ඵලසමාධිං. **පඤ්ඤාවිමුත්තින්ති** ඵලඤාණං. **ඡහාකාරෙහි පාරගතොති** අභිඤ්ඤාපාරගූ, පරිඤ්ඤාපාරගූ, භාවනාපාරගූ, පහානපාරගූ, සච්ඡිකිරියාපාරගූ, සමාපත්තිපාරගූති එවං ඡහි ආකාරෙහි සබ්බධම්මානං

පාරං පරියොසානං ගතො. සෙසමෙත්ථ සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

අනුසොතසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. අප්පස්සුතසුත්තවණ්ණනා

6. ඡට්ඨෙ **අප්පකං සුතං හොතීති** නවඞ්ගසත්ථුසාසනෙ කිඤ්චිදෙව සුතං හොති. තදෙව නවඞ්ගසත්ථුසාසනං දස්සෙතුං **"සුත්තං ගෙය්‍ය"**න්තිආදි වුත්තං. තත්ථ සුත්තාදීනි විභජිත්වා දස්සෙන්තො **"උභතොවිභඞ්ගනිද්දෙසක්ඛන්ධකපරිවාරා"**තිආදිමාහ. කථං පනායං විභාගො යුජ්ජෙය්‍ය. සගාථකඤ්හි සුත්තං ගෙය්‍යං, නිග්ගාථකං සුත්තං වෙය්‍යාකරණං. තදුභයවිනිමුත්තඤ්ච සුත්තං උදානාදිවිසෙසසඤ්ඤාරහිතං නත්ථි, යං සුත්තඞ්ගං සියා. **මඞ්ගලසුත්තාදීනඤ්ච** (ඛු. පා. 5.1 ආදයො; සු. නි. 261 ආදයො) සුත්තඞ්ගසඞ්ගහො න සියා ගාථාභාවතො ධම්මපදාදීනං විය . ගෙය්‍යඞ්ගසඞ්ගහො වා සියා සගාථකත්තා සගාථාවග්ගස්ස විය. තථා උභතොවිභඞ්ගාදීසු සගාථකප්පදෙසානන්ති? වුච්චතෙ –

> "සුත්තන්ති සාමඤ්ඤවිධි, විසෙසවිධයො පරෙ;
> සනිමිත්තා නිරුළ්හත්තා, සහතාඤ්ඤෙන නාඤ්ඤතො". (නෙත්ති. අට්ඨ. සඞ්ගහවාරවණ්ණනා; දී. නි. ටී. 1.පඨමමහාසඞ්ගීතිකථාවණ්ණනා; සාරත්ථ. ටී. 1.පඨමමහාසඞ්ගීතිකථාවණ්ණනා)

සබ්බස්සපි හි බුද්ධවචනස්ස සුත්තන්ති අයං **සාමඤ්ඤවිධි**. තෙනෙවාහ ආයස්මා මහාකච්චානො **නෙත්තියං** (නෙත්ති. සඞ්ගහවාරො) "නවවිධසුත්තන්තපරියෙට්ඨී"ති. එත්තකං තස්ස භගවතො සුත්තාගතං සුත්තපරියාපන්නං (පාචි. 655, 1242) සකවාදෙ පඤ්ච සුත්තසතානීති (ධ. ස. අට්ඨ. නිදානකථා; කථා. අට්ඨ. නිදානකථා) එවමාදි ච එතස්ස අත්ථස්ස සාධකං. **විසෙසවිධයො පරෙ සනිමිත්තා** තදෙකදෙසෙසු ගෙය්‍යාදයො විසෙසවිධයො තෙන තෙන නිමිත්තෙන පතිට්ඨිතා. තථා හි ගෙය්‍යස්ස සගාථකත්තං තබ්භාවනිමිත්තං. ලොකෙපි හි සසිලොකං සගාථකං වා චුණ්ණියගන්ථං "ගෙය්‍ය"න්ති වදන්ති. ගාථාවිරහෙ පන සති පුච්ඡං කත්වා විස්සජ්ජනභාවො වෙය්‍යාකරණස්ස තබ්භාවනිමිත්තං. පුච්ඡාවිස්සජ්ජනඤ්හි "බ්‍යාකරණ"න්ති වුච්චති. බ්‍යාකරණමෙව වෙය්‍යාකරණං. එවං සන්තෙ සගාථකාදීනම්පි පුච්ඡං කත්වා විස්සජ්ජනවසෙන පවත්තානං වෙය්‍යාකරණභාවො ආපජ්ජතීති? නාපජ්ජති ගෙය්‍යාදිසඤ්ඤානං අනොකාසභාවතො, "ගාථාවිරහෙ සතී"ති විසෙසිතත්තා ච. තථා හි ධම්මපදාදීසු කෙවලං ගාථාබන්ධෙසු සගාථකත්තෙපි සොමනස්සඤාණමයිකගාථායුත්තෙසු "වුත්තං හෙත"න්තිආදිවචනසම්බන්ධෙසු අබ්භුතධම්මප්පටිසංයුත්තෙසු ච සුත්තවිසෙසෙසු යථාක්කමං ගාථාඋදානඉතිවුත්තකඅබ්භුතධම්මසඤ්ඤා පතිට්ඨිතා, තථා සතිපි ගාථාබන්ධභාවෙ භගවතො අතීතාසු ජාතීසු චරියානුභාවප්පකාසකෙසු ජාතකසඤ්ඤා, සතිපි පඤ්හවිස්සජ්ජනභාවෙ සගාථකත්තෙ ච කෙසුචි සුත්තන්තෙසු වෙදස්ස ලභාපනතො වෙදල්ලසඤ්ඤා පතිට්ඨිතාති එවං තෙන තෙන සගාථකත්තාදිනා නිමිත්තෙන තෙසු තෙසු සුත්තවිසෙසෙසු ගෙය්‍යාදිසඤ්ඤා පතිට්ඨිතාති විසෙසවිධයො සුත්තඞ්ගතො පරෙ ගෙය්‍යාදයො. යං පනෙත්ථ ගෙය්‍යඞ්ගාදිනිමිත්තරහිතං, තං සුත්තඞ්ගං විසෙසසඤ්ඤාපරිහාරෙන සාමඤ්ඤසඤ්ඤාය පවත්තනතො. නනු ච සගාථකං සුත්තං ගෙය්‍යං, නිග්ගාථකං සුත්තං වෙය්‍යාකරණන්ති සුත්තඞ්ගං න සම්භවතීති චොදනා තදවත්ථාවාති? න තදවත්ථා සොධිතත්තා. සොධිතඤ්හි පුබ්බෙ "ගාථාවිරහෙ සති පුච්ඡාවිස්සජ්ජනභාවො වෙය්‍යාකරණස්ස තබ්භාවනිමිත්ත"න්ති.

යඤ්ච වුත්තං – "ගාථාභාවතො මඞ්ගලසුත්තාදීනං සුත්තඞ්ගසඞ්ගහො න සියා"ති, තං **න, නිරුළ්හත්තා**. නිරුළ්හො හි මඞ්ගලසුත්තාදීනං සුත්තභාවො. න හි තානි ධම්මපදබුද්ධවංසාදයො විය ගාථාභාවෙන පඤ්ඤාතානි, අථ ඛො සුත්තභාවෙනෙව, තෙනෙව හි අට්ඨකථායං "සුත්තනාමක"න්ති නාමග්ගහණං කතං. යං පන වුත්තං "සගාථකත්තා ගෙය්‍යඞ්ගසඞ්ගහො සියා"ති, තදපි නත්ථි, යස්මා **සහතාඤ්ඤෙන**. සහ ගාථාහීති හි සගාථකං. සහභාවො නාම අත්ථතො අඤ්ඤෙන හොති, න ච මඞ්ගලසුත්තාදීසු ගාථාවිනිමුත්තො කොචි සුත්තප්පදෙසො අත්ථි, යො "සහ ගාථාහී"ති වුච්චෙය්‍ය, න ච සමුදායො නාම කොචි අත්ථි. යදපි වුත්තං – "උභතොවිභඞ්ගාදීසු සගාථකප්පදෙසානං ගෙය්‍යඞ්ගසඞ්ගහො සියා"ති, තදපි න, අඤ්ඤතො. අඤ්ඤා එව හි තා ගාථා ජාතකාදිපරියාපන්නත්තා. අතො න තාහි උභතොවිභඞ්ගාදීනං ගෙය්‍යඞ්ගභාවොති. එවං සුත්තාදීනං අඞ්ගානං අඤ්ඤමඤ්ඤං සඞ්කරාභාවො වෙදිතබ්බො. අයමෙත්ථ සඞ්ඛෙපො, විත්ථාරො පන සමන්තපාසාදිකාය විනයසංවණ්ණනාය **සාරත්ථදීපනියා** (සාරත්ථ. ටී. 1.පඨමමහාසඞ්ගීතිකථාවණ්ණනා) අම්හෙහි පකාසිතො, ඉච්ඡන්තෙහි තතොයෙව ගහෙතබ්බො.

න අත්ථමඤ්ඤාය ධම්මමඤ්ඤාය ධම්මානුධම්මප්පටිපන්නො හොතීති අට්ඨකථඤ්ච පාළිඤ්ච ජානිත්වා ලොකුත්තරධම්මස්ස අනුරූපධම්මං පුබ්බභාගප්පටිපදං පටිපන්නො න හොතීති එවමෙත්ථ සම්බන්ධො වෙදිතබ්බො. තෙනෙවාහ **"න අත්ථමඤ්ඤාය ධම්මමඤ්ඤායාති අට්ඨකථඤ්ච පාළිඤ්ච ජානිත්වා…පෙ…. න පටිපන්නො හොතී"**ති.

අප්පස්සුතසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. සොභනසුත්තවණ්ණනා

7. සත්තමෙ **පඤ්ඤාවෙයාත්තියෙනාති** සච්චසම්පටිවෙධාදිපඤ්ඤාවෙයාත්තියෙන. **විනයං උපෙතාති** තදඞ්ගාදිවසෙන කිලෙසානං විනයං උපෙතා. **වෙසාරජ්ජෙනාති** සාරජ්ජකරානං දිට්ඨිවිචිකිච්ඡාදිපාපධම්මානං විගමනතො වෙසාරජ්ජෙන, සාරජ්ජරහිතෙනාති අත්ථො. තෙපිටකවසෙන බහු සුතං එතෙසන්ති **බහුස්සුතා**. තමෙව පරියත්තිධම්මං ධාරෙන්ති සුවණ්ණභාජනෙ පක්ඛිත්තසීහවසං විය විනස්සන්තං අකත්වා සුප්පගුණසුප්පවත්තිභාවෙන හදයෙ ඨපෙන්තීති **ධම්මධරා**. එදිසා ච අත්තනා සුතස්ස ධම්මස්ස ආධාරභූතා නාම හොන්තීති ආහ **''සුතධම්මානං ආධාරභූතා''**ති.

සොභනසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. වෙසාරජ්ජසුත්තවණ්ණනා

8. අට්ඨමෙ බ්‍යාමොහවසෙන සරණපරියෙසනං සාරජ්ජනං සාරදො, බ්‍යාමොහභයං. විගතො සාරදො එතස්සාති විසාරදො, තස්ස භාවො **වෙසාරජ්ජං**. තං පන ඤාණසම්පදං, පහානසම්පදං, දෙසනාවිසෙසසම්පදං ඛෙමඤ්ච නිස්සාය පවත්තං චතුබ්බිධපච්චවෙක්ඛණඤාණං. තෙනාහ **''චතූසු ඨානෙසූ''**තිආදි. උසභස්ස ඉදන්ති **ආසභං,** සෙට්ඨට්ඨානං. සබ්බඤ්ඤුතපටිජානනවසෙන අභිමුඛං ගච්ඡන්ති, අට්ඨ වා පරිසා උපසඞ්කමන්තීති **ආසභා,** පුබ්බබුද්ධා. **ඉදං පනාති** බුද්ධානං ඨානං සබ්බඤ්ඤුතමෙව වදති. **තිට්ඨමානොවාති** අවදන්තොපි තිට්ඨමානොව පටිජානාති නාමාති අත්ථො. **උපගච්ඡතීති** අනුජානාති.

අට්ඨසු පරිසාසූති ''අභිජානාමි ඛො පනාහං, සාරිපුත්ත, අනෙකසතං ඛත්තියපරිසං උපසඞ්කමිතා…පෙ…. බ්‍රාහ්මණපරිසං ගහපතිපරිසං, සමණපරිසං, චාතුමහාරාජිකපරිසං, තාවතිංසපරිසං, මාරපරිසං, බ්‍රහ්මපරිසං උපසඞ්කමිතා, තත්‍රපි මයා සන්නිසින්නපුබ්බඤ්චෙව සල්ලපිතපුබ්බඤ්ච සාකච්ඡා ච සමාපජ්ජිතපුබ්බා. තත්‍ර වත මං 'භයං වා සාරජ්ජං වා ඔක්කමිස්සතී'ති නිමිත්තමෙතං, සාරිපුත්ත, න සමනුපස්සාමී''ති (ම. නි. 1.151) එවං වුත්තපරිසාසු. **අභීතනාදං නදතීති** පරතො දස්සිතඤාණයොගෙන විසාරදො අහන්ති අභීතනාදං නදති. **සීහනාදසුත්තෙනාති** ඛන්ධවග්ගෙ ආගතෙන සීහනාදසුත්තෙන.

''දෙවමනුස්සානං චතුචක්කං වත්තතී''ති (අ. නි. 4.31) සුත්තසෙසෙන සප්පුරිසූපනිස්සයාදිඵලසම්පත්තිපවත්ති වුත්තා, පුරිමසප්පුරිසූපනිස්සයාදිඋපනිස්සයා පච්ඡිමසප්පුරිසූපනිස්සයාදිසම්පත්තිපවත්ති වා වුත්තා. ආදි-සද්දෙන තත්ථ ච චක්කසද්දස්ස ගහණං වෙදිතබ්බං. විචක්කසණ්ඨානා අසනි එව **අසනිවිචක්කං. උරචක්කාදීසූති ආදි**-සද්දෙන ආණාසමූහාදීසුපි චක්කසද්දස්ස පවත්ති වෙදිතබ්බා. ''සඞ්ඝභෙදං කරිස්සාම චක්කභෙද''න්තිආදීසු (පාරා. 409; චූළව. 343) හි ආණා ''චක්ක''න්ති වුත්තා. ''දෙවචක්කං අසුරචක්ක''න්තිආදීසු සමූහොති.

පටිවෙධනිට්ඨත්තා අරහත්තමග්ගඤාණං පටිවෙධොති **''ඵලක්ඛණෙ උප්පන්නං නාමා''**ති වුත්තං. තෙන පටිලද්ධස්සපි දෙසනාඤාණස්ස කිච්චනිප්ඵත්ති පරස්ස බුජ්ඣනමත්තෙන හොතීති **''අඤ්ඤාසිකොණ්ඩඤ්ඤස්ස සොතාපත්ති…පෙ…. ඵලක්ඛණෙ පවත්තං නාමා''**ති වුත්තං. තතො පරං පන යාව පරිනිබ්බානා දෙසනාඤාණප්පවත්ති තස්සෙව පවත්තිතස්ස ධම්මචක්කස්ස ඨානන්ති වෙදිතබ්බං.

දස්සිතධම්මෙසූති වුත්තධම්මෙසු. වචනමත්තමෙව හි තෙසං, න පන දස්සනං තාදිසස්සෙව ධම්මස්ස අභාවතො. භගවතො එව වා ''ඉමෙ ධම්මා අනභිසම්බුද්ධා''ති පරස්ස වචනවසෙන **දස්සිතධම්මෙසු**. ''ධම්මපටිසම්භිදා''තිආදීසු (විභ. 718-721) විය **ධම්ම**-සද්දො හෙතුපරියායොති ආහ **''සහධම්මෙනාති සහෙතුනා''**ති. **හෙතූති** ච උපපත්තිසාධනහෙතු වෙදිතබ්බො, න කාරකො, සම්පාපකො වා. **නිමිත්තන්ති** චොදනාය කාරණං. තත්ථ චොදකො චොදනං කරොතීති **කාරණං,** ධම්මො චොදනං කරොති එතෙනාති **කාරණං**. තෙනාහ **''පුග්ගලොපී''**තිආදි. **ඛෙමන්ති** කෙනචි අප්පටිබාහියභාවෙන අනුපද්දුතං.

අන්තරායො එතෙසං අත්ථි, අන්තරායෙ වා නියුත්තාති **අන්තරායිකා**. එවංභූතා පන තෙ යස්මා අන්තරායකරා නාම හොන්ති, තස්මා ආහ **''අන්තරායං කරොන්තීති අන්තරායිකා''**ති. අසඤ්චිච්ච වීතික්කමෙ නාතිසාවජ්ජාති කත්වා වුත්තං **''සඤ්චිච්ච වීතික්කන්තා''**ති. **සත්ත ආපත්තික්ඛන්ධාතිආදි** නිදස්සනමත්තං ඉතරෙසම්පි චතුන්නං ''අන්තරායිකා''ති වුත්තධම්මානං තබ්භාවෙ බ්‍යභිචාරාභාවතො. **ඉධ පන මෙථුනධම්මො අධිප්පෙතොති** ඉදං අට්ඨුප්පත්තිවසෙන වුත්තං අරිට්ඨසික්ඛාපදං (පාචි. 417) විය. යස්මා තංඛණම්පි කාමානං ආදීනවං දිස්වා විරතො හොති චෙ, විසෙසං අධිගච්ඡති, න කාමෙසු ආසත්තො, තස්මා වුත්තං **''මෙථුන…පෙ….අන්තරායො හොතී''**ති. තත්ථ **යස්ස කස්සචීති** න කෙවලං පබ්බජිතස්සෙව, අථ ඛො යස්ස කස්සචි. තථා හි වුත්තං ''මෙථුනමනුයුත්තස්ස, මුස්සතෙවාපි සාසන''න්ති (සු. නි. 820).

තස්මිං අනියානිකධම්මෙති තස්මිං පරෙහි පරිකප්පිතඅනියානිකධම්මනිමිත්තං. නිමිත්තත්ථෙ හි ඉදං කම්මසංයොගෙ භුම්මං.

උපනිබද්ධාති විරචිතා. තෙනාහ **"අභිසඞ්ඛතා"**ති. **පුථුභාවන්ති** බහුභාවං. **පුථූහි වා සිතාති** බහූහි සමණබ්‍රාහ්මණෙහි සිතා උපනිබද්ධා.

වෙසාරජ්ජසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. තණ්හුප්පාදසුත්තවණ්ණනා

9. නවමෙ භවති එතෙන ආරොග්‍යන්ති **භවො,** ගිලානපච්චයො. පරිවුද්ධො භවො **අභවො**. වුද්ධිඅත්ථො හි අයමකාරො යථා ''සංවරාසංවරො, ඵලාඵල''න්ති ච. **සප්පිනවනීතාදීනීති ආදි**-සද්දෙන තෙලමධුඵාණිතාදීනං ගහණං. සප්පිනවනීතාදිග්ගහණඤ්චෙත්ථ නිදස්සනමත්තං, සබ්බස්සපි ගිලානපච්චයස්ස සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො. **භවාභවොති** වා ඛුද්දකො චෙව මහන්තො ච උපපත්තිභවො වෙදිතබ්බො. තෙනෙවාහ **"සම්පත්තිභවෙසූ"**තිආදි. **භවොති** වා සම්පත්ති, **අභවොති** විපත්ති. **භවොති** වුද්ධි, **අභවොති** හානි. තංනිමිත්තඤ්ච තණ්හා උප්පජ්ජතීති වුත්තං **"භවාභවහෙතු වා"**ති.

තණ්හාදුතියොති තණ්හාසහායො. තණ්හා හි නිරුදකකන්තාරෙ මරීචිකාය උදකසඤ්ඤා විය පිපාසාභිභූතං තසිතං සත්තං අස්සාසදස්සනවසෙන සහායකිච්චං කරොන්තී භවාදීසු අනිබ්බින්නං කත්වා පරිබ්භමාපෙති. තථා හි තං පපාතකං අචින්තෙත්වා මධුග්ගණ්හනකලුද්දකා විය අනෙකාදීනවාකුලෙසු භවෙසු ආනිසංසමෙව දස්සෙන්තී අනත්ථජාලෙ සා පරිබ්භමාපෙති, තස්මා තණ්හා ''පුරිසස්ස දුතියා''ති වුත්තා. නනු ච අඤ්ඤෙපි කිලෙසාදයො භවනිබ්බත්තිපච්චයාති? සච්චමෙතං, න පන තථා විසෙසපච්චයො, යථා තණ්හා. තථා හි සා කුසලෙහි විනා අකුසලෙහි, කාමාවචරාදිකුසලෙහි ච විනා රූපාවචරාදිකුසලෙහි භවනිබ්බත්තියා විසෙසපච්චයො. යතො සමුදයසච්චන්ති වුච්චතීති. **ඉත්ථභාවඤ්ඤථාභාවන්ති** ඉත්ථභාවො ච අඤ්ඤථාභාවො ච ඉත්ථභාවඤ්ඤථාභාවො, සො එතස්ස අත්ථීති ඉත්ථභාවඤ්ඤථාභාවො, සංසාරො, තං ඉත්ථභාවඤ්ඤථාභාවං. තත්ථ **ඉත්ථභාවො** මනුස්සත්තං, **අඤ්ඤථාභාවො** තතො අවසිට්ඨසත්තාවාසා. **ඉත්ථභාවො** වා තෙසං තෙසං සත්තානං පච්චුප්පන්නො අත්තභාවො, **අඤ්ඤථාභාවො** අනාගතත්තභාවො. එවරූපො වා අඤ්ඤොපි අත්තභාවො **ඉත්ථභාවො,** න එවරූපො **අඤ්ඤථාභාවො**. තෙනෙවාහ **"ඉත්ථභාවඤ්ඤථාභාවන්ති එත්ථ ඉත්ථභාවො නාම අයං අත්තභාවො"**තිආදි. සංසරණං **සංසාරො**.

> ''ඛන්ධානඤ්ච පටිපාටි, ධාතුආයතනාන ච;
> අබ්බොච්ඡින්නං වත්තමානා, සංසාරොති පවුච්චති''. (විසුද්ධි. 2.619; දී. නි. අට්ඨ. 2.95 අපසාදනාවණ්ණනා; සං. නි. අට්ඨ. 2.2.60; අ. නි. අට්ඨ. 2.4.199; ධ. ස. අට්ඨ. නිදානකථා; විභ. අට්ඨ. 226 සඞ්ඛාරපදනිද්දෙසො; සු. නි. අට්ඨ. 2.523; උදා. අට්ඨ. 39; ඉතිවු. අට්ඨ. 14);

තෙනාහ **"ඛන්ධධාතුආයතනානං පටිපාටි"**න්ති, ඛන්ධධාතුආයතනානං හෙතුඵලභාවෙන අපරාපරප්පවත්තින්ති අත්ථො.

එවමාදීනවං ඤත්වාති එත්ථ එතමාදීනවං ඤත්වාතිපි පඨන්ති, එතං සකලවට්ටදුක්ඛස්ස සම්භවං සමුදයං තණ්හං ආදීනවං ඤත්වාති අත්ථො. අථ වා **එවමාදීනවං ඤත්වාති** එතං යථාවුත්තං සංසාරානතිවත්තනආදීනවං දොසං ඤත්වා. **නිග්ගහණොති** චතුරුපාදානසඞ්ඛාතස්ස සබ්බස්ස ගහණස්ස පටිනිස්සජ්ජනෙන නිග්ගහණො, ඛන්ධපරිනිබ්බානෙන සඞ්ඛාරප්පවත්තිතො අපගච්ඡෙය්‍යාති එවං වා එත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො.

තණ්හුප්පාදසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. යොගසුත්තවණ්ණනා

10. දසමෙ **යොජෙන්තීති** කම්මං විපාකෙන භවාදිං, භවන්තරාදීහි දුක්ඛෙන සත්තං යොජෙන්ති ඝටෙන්තීති **යොගා**. කාමනට්ඨෙන කාමො ච සො යථාවුත්තෙනත්ථෙන යොගො චාති **කාමයොගො. භවයොගො** නාම භවරාගොති දස්සෙතුං **"රූපාරූපභවෙසූ"**තිආදි වුත්තං. තත්ථ පඨමො උපපත්තිභවෙසු රාගො, දුතියො කම්මභවෙසු, තතියො භවදිට්ඨිසහගතො යථා රජ්ජනට්ඨෙන රාගො, එවං යුජ්ජනට්ඨෙන යොගොති වුත්තො. **චතූසු සච්චෙසු අඤ්ඤාණන්ති** ඉදං සුත්තන්තනයං නිස්සාය වුත්තං. සුත්තන්තසංවණ්ණනා හෙසාති, තදන්තොගධත්තා වා පුබ්බන්තාදීනං.

සමුදයන්ති ද්වෙ සමුදයා ඛණිකසමුදයො පච්චයසමුදයො ච. උප්පාදක්ඛණො ඛණිකසමුදයො, පච්චයොව පච්චයසමුදයො. සමුදයතෙ සමුදයනං සමුදයො, සමුදෙති එතස්මාති සමුදයොති එවං උභින්නං සමුදයානං සද්දත්ථතොපි භෙදො වෙදිතබ්බො. පච්චයසමුදයං පජානන්තොපි භික්ඛු ඛණිකසමුදයං පජානාති, ඛණිකසමුදයං පජානන්තොපි පච්චයසමුදයං පජානාති. පච්චයතො හි සඞ්ඛාරානං උදයං පස්සතො ඛණතො ච නෙසං උදයදස්සනං

සුඛං හොති, ඛණතො ච නෙසං උදයං පස්සතො පගෙව පච්චයානං සුග්ගහිතත්තා පච්චයතො දස්සනං සුඛෙන ඉජ්ඣති. ඉධ පන ඛණිකසමුදයං දස්සෙන්තො ආහ **‘‘සමුදයන්ති උප්පත්ති’’**න්ති.

අත්ථඞ්ගමොපි දුවිධො අච්චන්තත්ථඞ්ගමො, භෙදත්ථඞ්ගමොති. අච්චන්තත්ථඞ්ගමො අප්පවත්තිනිරොධො, නිබ්බානන්ති කෙචි. භෙදත්ථඞ්ගමො ඛණිකනිරොධො. තදුභයං පුබ්බභාගෙ උග්ගහපරිපුච්ඡාදිවසෙන පස්සතො අඤ්ඤතරදස්සනෙන ඉතරදස්සනම්පි සිද්ධමෙව හොති. පුබ්බභාගෙයෙව ආරම්මණවසෙන භයතො වයතො සම්මසනාදිකාලෙ භෙදත්ථඞ්ගමං පස්සන්තො බ්‍යතිරෙකවසෙන අනුස්සවාදිතො අච්චන්තත්ථඞ්ගමං පස්සති, මග්ගක්ඛණෙ පන ආරම්මණතො අච්චන්තත්ථඞ්ගමං පස්සන්තො අසම්මොහතො ඉතරම්පි පස්සති. ඉධ පන භෙදත්ථඞ්ගමං දස්සෙන්තො ආහ **‘‘අත්ථඞ්ගමන්ති භෙද’’**න්ති. කාමානං උප්පත්තිභෙදග්ගහණෙනෙව චෙත්ථ යථා කාමානං පටිච්චසමුප්පන්නතා විභාවිතා, එවං කාමවත්ථුනොපීති උභයෙසම්පි අනිච්චතා දුක්ඛතා අනත්තතා ච විභාවිතාති දට්ඨබ්බං. **මධුරභාව**න්ති ඉමිනා කාමසන්නිස්සිතං සුඛං සොමනස්සං දස්සෙති. ‘‘යං ඛො, භික්ඛවෙ, ඉමෙ පඤ්ච කාමගුණෙ පටිච්ච උප්පජ්ජති සුඛං සොමනස්සං, අයං කාමානං අස්සාදො’’ති (ම. නි. 1.166) හි වුත්තං. **අමධුරභාව**න්ති ඉමිනා පන කාමහෙතුකං දුක්ඛං දොමනස්සං දස්සෙති.

ඵස්සායතනානන්ති ඡද්වාරිකස්ස ඵස්සස්ස කාරණභූතානං චක්ඛාදිආයතනානං. තෙනාහ **‘‘චක්ඛාදීනං චක්ඛුසම්ඵස්සාදිකාරණාන’’**න්ති. පුනබ්භවකරණං පුනොභවො උත්තරපදලොපෙන, මනො-සද්දස්ස විය ච පුරිමපදස්ස ඔකාරන්තතා දට්ඨබ්බා. පුනොභවො සීලමෙතෙසන්ති **පොනොභවිකා**. අථ වා සීලත්ථෙන ඉකසද්දෙන ගමිතත්ථත්තා කිරියාවාචකසද්දස්ස අදස්සනං දට්ඨබ්බං යථා අපූපභක්ඛනසීලො ආපූපිකො. අථ වා පුනබ්භවං දෙන්ති, පුනබ්භවාය සංවත්තන්ති, පුනප්පුනබ්භවෙ නිබ්බත්තෙන්තීති **පොනොභවිකා**. ‘‘තද්ධිතා’’ති හි බහුවචනනිද්දෙසා විචිත්තත්තා වා තද්ධිතානං අභිධානලක්ඛණත්තා වා ‘‘පුනබ්භවං දෙන්තී’’තිආදීසුපි අත්ථෙසු පොනොභවිකසද්දසිද්ධි දට්ඨබ්බා.

විසංයොජෙන්ති පටිපන්නං පුග්ගලං කාමයොගාදිතො වියොජෙන්තීති **විසංයොගා,** අසුභජ්ඣානාදීනි විසංයොජනකාරණානි. තෙනාහ **‘‘විසංයොගාති විසංයොජනකාරණානී’’**තිආදි.

යොගසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

භණ්ඩගාමවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. චරවග්ගො

1. චරසුත්තවණ්ණනා

11. දුතියස්ස පඨමෙ **චරතොති** ගච්ඡන්තස්ස, චඞ්කමන්තස්ස වා. **උප්පජ්ජති කාමවිතක්කො වාති** වත්ථුකාමෙසු අවීතරාගතාය තාදිසෙ පච්චයෙ කාමපටිසංයුත්තො වා විතක්කො උප්පජ්ජති චෙ , යදි උප්පජ්ජති. **බ්‍යාපාදවිතක්කො වා විහිංසාවිතක්කො වාති** ආඝාතවිනයෙ විසෙසෙන චිත්තස්ස අදමිතත්තා ආඝාතනිමිත්තෙ බ්‍යාපාදපටිසංයුත්තො වා විතක්කො, ලෙඩ්ඩුදණ්ඩාදීහි පරහිංසනවසෙන විහිංසාපටිසංයුත්තො වා විතක්කො උප්පජ්ජති චෙති සම්බන්ධො. **තං චෙ භික්ඛු අධිවාසෙතීති** තං යථාවුත්තං කාමවිතක්කාදිං යථාපච්චයං අත්තනො චිත්තෙ උප්පන්නං ‘‘ඉතිපායං විතක්කො පාපකො, ඉතිපි අකුසලො, ඉතිපි සාවජ්ජො, සො ච ඛො අත්තබ්‍යාබාධාය සංවත්තතී’’තිආදිනා නයෙන පච්චවෙක්ඛණාය අභාවතො අධිවාසෙති අත්තනො චිත්තං ආරොපෙත්වා වාසෙති. අධිවාසෙන්තොයෙව ච **නප්පජහති** තදඞ්ගාදිප්පහානවසෙන න පටිනිස්සජ්ජති. තතො එව ච **න විනොදෙති** අත්තනො චිත්තසන්තානතො න නුදති න නීහරති. තථා අවිනොදනතො **න බ්‍යන්තීකරොති** න විගතන්තං කරොති. ආතාපී පහිතත්තො යථා තෙසං අන්තොපි නාවසිස්සති අන්තමසො භඞ්ගමත්තම්පි, එවං කරොති, අයං පන තථා න කරොතීති අත්ථො. තථාභූතො පන **න අනභාවං ගමෙති** අනු අනු අභාවං න ගමෙති. න පජහති චෙ, න විනොදෙති චෙති ඉතිආදිනා චෙ-සද්දං යොජෙත්වා අත්ථො වෙදිතබ්බො.

එවංභූතොති එවං කාමවිතක්කාදීහි පාපවිතක්කෙහි සමඞ්ගිභූතො. **අනාතාපීති** කිලෙසානං ආතාපයිකස්ස වීරියස්ස අභාවෙන අනාතාපී. පාපුත්‍රාසලක්ඛණස්ස ඔත්තප්පස්ස අභාවෙන **අනොත්තාපී. සතතං සමිතං** සබ්බකාලං නිරන්තරං. **කුසීතො හීනවීරියොති** කුසලෙහි ධම්මෙහි පරිහාපයිත්වා අකුසලපක්ඛෙ කුච්ඡිතං සීදනතො කොසජ්ජසමන්නාගමෙන ච කුසීතො, සම්මප්පධානවීරියාභාවෙන හීනවීරියො වීරියවිරහිතොති **වුච්චති** කථීයති. **ඨිතස්සාති** ගමනං උපච්ඡින්දිත්වා තිට්ඨතො. සයනඉරියාපථස්ස විසෙසතො කොසජ්ජපක්ඛිකත්තා යථා තංසමඞ්ගිනො භාවිතත්තා සම්භවන්ති, තං දස්සෙතුං **‘‘ජාගරස්සා’’**ති වුත්තං.

සුක්කපක්ඛෙ **තඤ්චෙ භික්ඛු නාධිවාසෙතීති** ආරද්ධවීරියස්සපි විහරතො අනාදිමති සංසාරෙ චිරකාලභාවිතත්තා තථාරූපපච්චයසමායොගෙ සතිසම්මොසෙන වා කාමවිතක්කාදි උප්පජ්ජති චෙ, තං භික්ඛු අත්තනො චිත්තං ආරොපෙත්වා න වාසෙති, අබ්භන්තරෙ න වාසෙතීති අත්ථො. අනධිවාසෙන්තො කිං කරොති? **පජහති** ඡඩ්ඩෙති. කිං කචවරං විය පිටකෙනාති? න, අපිච ඛො තං **විනොදෙති** නුදති නීහරති. කිං බලිබද්දං විය පතොදෙනාති? න, අථ ඛො **බ්‍යන්තීකරොති** විගතන්තං කරොති, යථා තෙසං අන්තොපි නාවසිස්සති අන්තමසො භඞ්ගමත්තම්පි, තථා තෙ කරොති. කථං පන තෙ තථා කරොති? **අනභාවං ගමෙති** අනු අනු අභාවං ගමෙති, වික්ඛම්භනප්පහානෙන යථා සුවික්ඛම්භිතා හොන්ති, තථා නෙ කරොතීති වුත්තං හොති.

එවංභූතොතිආදීසු එවං කාමවිතක්කාදීනං අනධිවාසෙන සුවිසුද්ධාසයො සමානො තාය ච ආසයසම්පත්තියා තන්නිමිත්තාය ච පයොගසම්පත්තියා පරිසුද්ධසීලො ඉන්ද්‍රියෙසු ගුත්තද්වාරො භොජනෙ මත්තඤ්ඤූ සතිසම්පජඤ්ඤෙන සමන්නාගතො ජාගරියං අනුයුත්තො තදඞ්ගාදිවසෙන කිලෙසානං ආතාපනලක්ඛණෙන වීරියෙන සමන්නාගතත්තා **ආතාපී**. සබ්බසො පාපුත්‍රාසෙන සමන්නාගතත්තා **ඔත්තාපී සතතං** රත්තින්දිවං. **සමිතං** නිරන්තරං සමථවිපස්සනානුයොගවසෙන චතුබ්බිධසම්මප්පධානසිද්ධියා **ආරද්ධවීරියො පහිතත්තො**. නිබ්බානං පති පෙසිතචිත්තොති **වුච්චති** කථීයතීති අත්ථො.

ගාථාසු **ගෙහනිස්සිතන්ති** එත්ථ ගෙහවාසීහි අපරිච්චත්තත්තා ගෙහවාසිසභාවත්තා ගෙහධම්මත්තා වා ගෙහං වුච්චති වත්ථුකාමො. අථ වා ගෙහප්පටිබද්ධභාවතො, කිලෙසකාමානං නිවාසට්ඨානභාවතො වා ගෙහාති වුච්චන්ති, තංවත්ථුකත්තා කාමවිතක්කාදි ගෙහනිස්සිතං නාම. **කුම්මග්ගපටිපන්නොති** යස්මා අරියමග්ගස්ස උප්පථභාවතො අභිජ්ඣාදයො තදෙකට්ඨධම්මා ච කුම්මග්ගො, තස්මා කාමවිතක්කාදිබහුලො කුම්මග්ගපටිපන්නො. **මොහනෙය්‍යෙසු මුච්ඡිතොති** මොහසංවත්තනියෙසු රූපාදීසු මුච්ඡිතො සම්මත්තො අජ්ඣොපන්නො. **සම්බොධින්ති** අරියමග්ගඤාණං. **ඵුට්ඨුන්ති** ඵුසිතුං පත්තුං **පාපො සො තාදිසො** මිච්ඡාසඞ්කප්පගොචරො පුග්ගලො **අභබ්බො,** න කදාචි තං පාපුණාතීති අත්ථො.

විතක්කං සමයිත්වානාති යථාවුත්තං මිච්ඡාවිතක්කං පටිසඞ්ඛානභාවනාබලෙන වූපසමෙත්වා. **විතක්කූපසමෙ රතොති** නවන්නම්පි මහාවිතක්කානං අච්චන්තූපසමභූතෙ අරහත්තෙ, නිබ්බානෙ එව වා අජ්ඣාසයෙන රතො අභිරතො. **භබ්බො සොති** සො යථාවුත්තො සම්මාපටිපජ්ජමානො පුග්ගලො පුබ්බභාගෙ සමථවිපස්සනාබලෙන සබ්බවිතක්කෙ යථාරහං තදඞ්ගාදිවසෙන වූපසමෙත්වා ඨිතො විපස්සනං උස්සුක්කාපෙත්වා මග්ගපටිපාටියා අරහත්තමග්ගඤාණසඞ්ඛාතං නිබ්බානසඞ්ඛාතඤ්ච අනුත්තරං **සම්බොධිං ඵුට්ඨුං** අධිගන්තුං **භබ්බො** අරහා. එවමෙත්ථ පාළිවණ්ණනා වෙදිතබ්බා.

වරසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. සීලසුත්තවණ්ණනා

12. දුතියෙ **සම්පන්නසීලා**ති එත්ථ තිවිධං සම්පන්නං පරිපුණ්ණසමඞ්ගිමධුරවසෙන. තත්ථ –

‘‘සම්පන්නං සාලිකෙදාරං, සුවා භුඤ්ජන්ති කොසිය;
පටිවෙදෙමි තෙ බ්‍රහ්මෙ, න නෙ වාරෙතුමුස්සහෙ’’ති. (ජා. 1.14.1) –

ඉදං **පරිපුණ්ණසම්පන්නං** නාම. ‘‘ඉමිනා පාතිමොක්ඛසංවරෙන උපෙතො හොති සමුපෙතො උපාගතො සමුපාගතො උපපන්නො සම්පන්නො සමන්නාගතො’’ති (විභ. 511) ඉදං **සමඞ්ගිසම්පන්නං** නාම. ‘‘ඉමිස්සා, භන්තෙ, මහාපථවියා හෙට්ඨිමතලං සම්පන්නං, සෙය්‍යථාපි ඛුද්දමධුං අනීලකං, එවමස්සාද’’න්ති (පාරා. 17) ඉදං **මධුරසම්පන්නං** නාම. ඉධ පරිපුණ්ණසම්පන්නවසෙන අත්ථං දස්සෙන්තො **‘‘සම්පන්නසීලාති පරිපුණ්ණසීලා’’**ති ආහ. සමඞ්ගිසම්පන්නවසෙනපි අත්ථො යුජ්ජතියෙව, තස්මා **සම්පන්නසීලා**ති පරිපුණ්ණසීලා හුත්වාතිපි සීලසමඞ්ගිනො හුත්වාතිපි එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. තත්ථ සීලස්ස අනවසෙසසමාදානෙන අඛණ්ඩාදිභාවප්පත්තියා පරිපුණ්ණසීලා, සමාදානතො පට්ඨාය අවිච්ඡින්දනතො සීලසමඞ්ගිනො. සමාදානවතො හි අච්චන්තවිරොධිධම්මානුප්පත්තියා සීලසමඞ්ගිතා වෙදිතබ්බා, චෙතනාදීනං පන සීලනලක්ඛණානං ධම්මානං පවත්තිලක්ඛණෙන වත්තබ්බමෙව නත්ථි.

තත්ථ ‘‘පරිපුණ්ණසීලා’’ති ඉමිනා අත්ථෙන ඛෙත්තදොසවිගමෙන ඛෙත්තපාරිපූරී විය සීලදොසවිගමෙන සීලපාරිපූරී වුත්තා හොති. යථා හි ඛෙත්තං බීජඛණ්ඩං, වප්පඛණ්ඩං, උදකඛණ්ඩං, ඌසඛණ්ඩන්ති චතුදොසසමන්නාගතං අපරිපූරං හොති. තත්ථ **බීජඛණ්ඩං** නාම යත්ථ අන්තරන්තරා බීජානි ඛණ්ඩානි වා පූතීනි වා හොන්ති, තානි යත්ථ පතන්ති, තත්ථ සස්සං න උට්ඨෙති, ඛෙත්තං ඛණ්ඩං හොති, අපරිපූරං හොතීති අත්ථො. **වප්පඛණ්ඩං** නාම යත්ථ අකුසලො බීජානි වපන්තො අන්තරන්තරා නිපාතෙති. එවඤ්හි සබ්බත්ථ සස්සං න උට්ඨෙති, ඛෙත්තං ඛණ්ඩං හොති. **උදකඛණ්ඩං** නාම යත්ථ කත්ථචි උදකං අතිබහුං වා හොති, න වා හොති. තත්‍රාපි හි සස්සානි න උට්ඨෙන්ති, ඛෙත්තං ඛණ්ඩං හොති. **ඌසඛණ්ඩං** නාම යත්ථ කස්සකො කිස්මිඤ්චි පදෙසෙ නඞ්ගලෙන භූමිං චත්තාරො පඤ්ච වාරෙ කසන්තො අතිගම්භීරං කරොති, තතො ඌසං උප්පජ්ජති. තත්‍රාපි හි සස්සං න උට්ඨෙති, ඛෙත්තං ඛණ්ඩං හොති, තාදිසඤ්ච ඛෙත්තං න මහප්ඵලං හොති න මහානිසංසං. තත්‍රාපි බහුම්පි වපිත්වා අප්පං ලභති. ඉමෙසං පන චතුන්නං දොසානං විගමා ඛෙත්තං පරිපුණ්ණං හොති, තාදිසඤ්ච ඛෙත්තං මහප්ඵලං හොති මහානිසංසං. එවමෙව ඛණ්ඩං, ඡිද්දං, සබලං, කම්මාසන්ති චතුදොසසමන්නාගතං සීලං අපරිපූරං හොති, තාදිසඤ්ච සීලං න මහප්ඵලං හොති න මහානිසංසං. ඉමෙසං පන චතුන්නං දොසානං විගමා සීලං පරිපුණ්ණං හොති, තාදිසඤ්ච සීලං මහප්ඵලං හොති මහානිසංසං.

‘‘සීලසමඞ්ගිනො’’ති ඉමිනා පනත්ථෙන සීලෙන සමඞ්ගිභූතා සමොධානගතා සමන්නාගතා හුත්වා විහරථාති ඉදමෙව වුත්තං හොති. තත්ථ ද්වීහි කාරණෙහි සම්පන්නසීලතා හොති සීලවිපත්තියා ආදීනවදස්සනෙන, සීලසම්පත්තියා ච ආනිසංසදස්සනෙන. තදුභයම්පි **විසුද්ධිමග්ගෙ** (විසුද්ධි. 1.14) විත්ථාරිතං . තත්ථ ‘‘සම්පන්නසීලාති එත්තාවතා ච කිර භගවා චතුපාරිසුද්ධිසීලං උද්දිසිත්වා ‘පාතිමොක්ඛසංවරසංවුතා’ති ඉමිනා තත්ථ ජෙට්ඨකසීලං විත්ථාරෙත්වා දස්සෙතී’’ති දීඝභාණකාවවිහාරවාසී සුමත්ථෙරො ආහ. අන්තෙවාසිකො පනස්ස තෙපිටකචූළනාගත්ථෙරො ආහ – ‘‘උභයත්ථාපි පාතිමොක්ඛසංවරො භගවතා වුත්තො, පාතිමොක්ඛසංවරොයෙව හි සීලං, ඉතරානි පන තීණි සීලන්ති වුත්තට්ඨානං නාම අත්ථී’’ති වත්වා තං අනනුජානන්තො ආහ – ‘‘ඉන්ද්‍රියසංවරො නාම ඡද්වාරරක්ඛාමත්තකමෙව, ආජීවපාරිසුද්ධි ධම්මෙන සමෙන පච්චයුප්පත්තිමත්තකං, පච්චයනිස්සිතං පටිලද්ධපච්චයෙ ඉදමත්ථන්ති පච්චවෙක්ඛිත්වා පරිභුඤ්ජනමත්තකං. නිප්පරියායෙන පාතිමොක්ඛසංවරොව සීලං. යස්ස සො භින්නො, අයං ඡින්නසීසො විය පුරිසො හත්ථපාදෙ, සෙසානි රක්ඛිස්සතීති න වත්තබ්බො. යස්ස පන සො අරොගො, අයං අච්ඡින්නසීසො විය පුරිසො ජීවිතං, සෙසානි පුන පාකතිකානි කත්වා රක්ඛිතුං සක්කොති. තස්මා ‘සම්පන්නසීලා’ති ඉමිනා පාතිමොක්ඛසංවරං උද්දිසිත්වා ‘සම්පන්නපාතිමොක්ඛා’ති තස්සෙව වෙවචනං වත්වා තං විත්ථාරෙත්වා දස්සෙන්තො ‘පාතිමොක්ඛසංවරසංවුතා’තිආදිමාහා’’ති.

පාතිමොක්ඛසංවරසීලෙන සංවුතාති යො නං පාති රක්ඛති, තං මොක්ඛෙති මොචෙති ආපායිකාදීහි දුක්ඛෙහීති පාතිමොක්ඛන්ති ලද්ධනාමෙන සික්ඛාපදසීලෙන පිහිතකායවචීද්වාරා. එවංභූතා ච තෙන උපෙතා සමන්නාගතා නාම හොන්තීති ආහ **‘‘උපෙතා හුත්වා’’**ති. **ආචාරෙන ච ගොචරෙන ච සම්පන්නා**ති කායිකවාචසිකඅවීතික්කමසඞ්ඛාතෙන ආචාරෙන, න-වෙසියගොචරතාදිසඞ්ඛාතෙන ගොචරෙන ච සම්පන්නා, සම්පන්නආචාරගොචරාති අත්ථො. **අණුප්පමාණෙසූ**ති අතිපරිත්තකෙසු අනාපත්තිගමනීයෙසු. දුක්කටදුබ්භාසිතමත්තෙසූති අපරෙ. **දොසෙසූ**ති ගාරය්හෙසු අකුසලධම්මෙසු. **භයතො දස්සනසීලා**ති පරමාණුමත්තම්පි වජ්ජං සිනෙරුප්පමාණං විය කත්වා භායනසීලා. **සබ්බසික්ඛාකොට්ඨාසෙසූ**ති මූලපඤ්ඤත්තිඅනුපඤ්ඤත්තිසබ්බත්ථපඤ්ඤත්තිපදෙසපඤ්ඤත්තිආදිභෙදෙසු. **තං තං සමාදාතබ්බං සමාදායා**ති යං කිඤ්චි සික්ඛාකොට්ඨාසෙසු මූලපඤ්ඤත්තිආදිභෙදෙසු සික්ඛිතබ්බං පටිපජ්ජිතබ්බං පූරිතබ්බං කායිකං වාචසිකං වා සීලං, තං සබ්බං සම්මා ආදාය, සම්මදෙව සක්කච්චං සබ්බසො ච ආදියිත්වාති අත්ථො.

උදයං පස්සන්තො පඤ්චවීසති ලක්ඛණානි පස්සතීති ‘‘අවිජ්ජාසමුදයා රූපසමුදයොති පච්චයසමුදයට්ඨෙන රූපක්ඛන්ධස්ස උදයං පස්සති. තණ්හාසමුදයා…පෙ…. කම්මසමුදයා…පෙ…. ආහාරසමුදයා රූපසමුදයොති පච්චයසමුදයට්ඨෙන රූපක්ඛන්ධස්ස උදයං පස්සති. නිබ්බත්තිලක්ඛණං පස්සන්තොපි රූපක්ඛන්ධස්ස උදයං පස්සති. රූපක්ඛන්ධස්ස උදයං පස්සන්තො ඉමානි පඤ්ච ලක්ඛණානි පස්සති. තථා අවිජ්ජාසමුදයා වෙදනාසමුදයොති පච්චයසමුදයට්ඨෙන වෙදනාක්ඛන්ධස්ස උදයං පස්සති. තණ්හාසමුදයා…පෙ…. කම්මසමුදයා…පෙ…. ඵස්සසමුදයා වෙදනාසමුදයොති පච්චයසමුදයට්ඨෙන වෙදනාක්ඛන්ධස්ස උදයං පස්සති. නිබ්බත්තිලක්ඛණං පස්සන්තොපි වෙදනාක්ඛන්ධස්ස උදයං පස්සති. වෙදනාක්ඛන්ධස්ස උදයං පස්සන්තො ඉමානි පඤ්ච ලක්ඛණානි පස්සතී’’තිආදිනා නයෙන එකෙකස්මිං ඛන්ධෙ පඤ්ච පඤ්ච කත්වා වුත්තානි පඤ්චවීසති උදයලක්ඛණානි පස්සති.

වයං පස්සන්තො පඤ්චවීසති ලක්ඛණානි පස්සතීති ‘‘අවිජ්ජානිරොධා රූපනිරොධොති පච්චයනිරොධට්ඨෙන රූපක්ඛන්ධස්ස වයං පස්සති. තණ්හානිරොධා…පෙ…. කම්මනිරොධා…පෙ…. ආහාරනිරොධා රූපනිරොධොති පච්චයනිරොධට්ඨෙන රූපක්ඛන්ධස්ස වයං පස්සති. විපරිණාමලක්ඛණං පස්සන්තොපි රූපක්ඛන්ධස්ස වයං පස්සති. රූපක්ඛන්ධස්ස වයං පස්සන්තො ඉමානි පඤ්ච ලක්ඛණානි පස්සති. අවිජ්ජානිරොධා…පෙ…. තණ්හානිරොධා…පෙ…. ඵස්සනිරොධා වෙදනානිරොධොති පච්චයනිරොධට්ඨෙන වෙදනාක්ඛන්ධස්ස වයං පස්සති. විපරිණාමලක්ඛණං පස්සන්තොපි වෙදනාක්ඛන්ධස්ස වයං පස්සති. වෙදනාක්ඛන්ධස්ස වයං පස්සන්තො ඉමානි පඤ්ච ලක්ඛණානි පස්සතී’’තිආදිනා නයෙන එකෙකස්මිං ඛන්ධෙ පඤ්ච පඤ්ච කත්වා වුත්තානි පඤ්චවීසති වයලක්ඛණානි පස්සති. **පෙසිතත්තොති** නිබ්බානං පති පෙසිතචිත්තො. **කථයන්තීති** තථාවිධං භික්ඛුං බුද්ධාදයො අරියා ආචික්ඛන්ති.

යතං චරෙති වායමමානො චරෙය්‍ය, චඞ්කමනාදිවසෙන ගමනං කප්පෙන්තොපි ‘‘අනුප්පන්නානං පාපකානං අකුසලානං ධම්මානං අනුප්පාදාය ඡන්දං ජනෙති වායමතී’’තිආදිනා (විභ. 432) නයෙන වුත්තපධානවීරියං කරොන්තො සටෙන්තො වායමන්තො යථා අකුසලධම්මා පහීයන්ති, කුසලධම්මා භාවනාපාරිපූරිං ගච්ඡන්ති, එවං ගමනං කප්පෙය්‍යාති අත්ථො. එස නයො සෙසෙසුපි. **යතමෙනං පසාරයෙති** එතං පසාරෙතබ්බං හත්ථපාදාදිං යතං යතමානො යථාවුත්තවීරියසමඞ්ගී හුත්වා පසාරෙය්‍ය, සබ්බත්ථ පධානං න ජහෙය්‍යාති අධිප්පායො.

ඉදානි යථා පටිපජ්ජන්තො යතං යතන්තො නාම හොති, තං පටිපදං දස්සෙතුං **‘‘උද්ධ’’**න්තිආදි වුත්තං. තත්ථ **උද්ධන්ති** උපරි. **තිරියන්ති** පරිතො, පුරත්ථිමදිසාදිවසෙන සමන්තතො දිසාභාගෙසූති අත්ථො. **අපාචීනන්ති** හෙට්ඨා. **යාවතා ජගතො ගතීති** යත්තකා සත්තසඞ්ඛාරභෙදස්ස ලොකස්ස පවත්ති, තත්ථ සබ්බත්ථාති අත්ථො. එත්තාවතා අනවසෙසතා සම්මසනඤාණස්ස විසයං සඞ්ගහෙත්වා දස්සෙති. **සමවෙක්ඛිතාති** සමා හෙතුනා ඤායෙන අවෙක්ඛිතා, අනිච්චාදිවසෙන විපස්සිතාති වුත්තං හොති. **ධම්මානන්ති** සත්තසුඤ්ඤානං. **ඛන්ධානන්ති** රූපාදීනං පඤ්චන්නං ඛන්ධානං. **උදයබ්බයන්ති** උදයඤ්ච වයඤ්ච. ඉදං වුත්තං හොති – උපරි තිරියං අධොති තිධා සඞ්ගහිතෙ සබ්බස්මිං ලොකෙ අතීතාදිභෙදභින්නානං පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධසඞ්ඛාතානං සබ්බෙසං රූපාරූපධම්මානං අනිච්චාදිසම්මසනාධිගතෙන උදයබ්බයඤාණෙන පඤ්චවීසතියා ආකාරෙහි උදයං, පඤ්චවීසතියා ආකාරෙහි වයං සමවෙක්ඛිතා සමනුපස්සිතා භවෙය්‍යාති.

චෙතොසමථසාමීචින්ති චිත්තසංකිලෙසානං අච්චන්තවූපසමනතො චෙතොසමථසඞ්ඛාතස්ස අරියමග්ගස්ස අනුච්ඡවිකං පටිපදාඤාණදස්සනවිසුද්ධිං. **සික්ඛමානන්ති** පටිපජ්ජමානං භාවෙන්තං ඤාණපරම්පරා නිබ්බත්තෙන්තං. **සදාති** සබ්බකාලං රත්තිඤ්චෙව දිවා ච. **සතන්ති** චතුසම්පජඤ්ඤසමන්නාගතාය සතියා සතොකාරී. එවම්පෙත්ථ ගාථාවණ්ණනා දට්ඨබ්බා. සෙසමෙත්ථ සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

සීලසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. පධානසුත්තවණ්ණනා

13. තතියෙ **උත්තමවීරියානීති** සෙට්ඨවීරියානි විසිට්ඨස්ස අත්ථස්ස සාධනතො. මාරො ධියාති එත්ථාති **මාරධෙය්‍යං,** කිලෙසමාරස්ස පවත්තිට්ඨානභූතං, තං තෙභූමකවට්ටන්ති ආහ **‘‘තෙභූමකවට්ටසඞ්ඛාතං මාරධෙය්‍ය’’**න්ති. ජාතිමරණතො ජාතං භයං **ජාතිමරණභයං,** ජාතිමරණමෙව වා භයහෙතුතො භයන්ති **ජාතිමරණභයං**. තෙනාහ **‘‘ජාතිඤ්ච මරණඤ්ච…පෙ…. භයස්සා’’**ති සෙසං උත්තානමෙව.

පධානසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. සංවරසුත්තවණ්ණනා

14. චතුත්ථෙ සංවරාදීනං සාධනවසෙන පදහති එතෙහීති **පධානානි. සංවරන්තස්ස උප්පන්නවීරියන්ති** යථා අභිජ්ඣාදයො න උප්පජ්ජන්ති, එවං සතියා උපට්ඨානෙ චක්ඛාදීනං පිදහනෙ අනලසස්ස උප්පන්නවීරියං. **පජහන්තස්සාති** විනොදෙන්තස්ස. **උප්පන්නවීරියන්ති** තස්සෙව පහානස්ස සාධනවසෙන පවත්තවීරියං. **භාවෙන්තස්ස**

උප්පන්නවීරියන්ති එත්ථාපි එසෙව නයො. **සමාධිනිමිත්තන්ති** සමාධි එව. පුරිමුප්පන්නසමාධි හි පරතො උප්පජ්ජනකසමාධිස්ස කාරණං හොතීති ‘‘සමාධිනිමිත්ත’’න්ති වුත්තං.

උපධිවිවෙකත්තාති ඛන්ධූපධිආදිඋපධීහි විවිත්තත්තා විනිස්සටත්තා. **තං ආගම්මාති** තං නිබ්බානං මග්ගෙන අධිගමහෙතු. රාගාදයො විරජ්ජන්ති එත්ථ, එතෙනාති **විරාගො.** එවං **නිරොධොපි** දට්ඨබ්බො. යස්මා ඉධ බොජ්ඣඞ්ගභිස්සකවසෙන ඉච්ඡිතා, තස්මා **‘‘ආරම්මණවසෙන වා අධිගන්තබ්බවසෙන වා’’**ති වුත්තං. තත්ථ **අධිගන්තබ්බවසෙනාති** තන්නින්නතාවසෙන. **වොස්සග්ගපරිණාමින්ති** වොස්සග්ගවසෙන පරිණාමිතං පරිච්චජනවසෙන චෙව පක්ඛන්දනවසෙන ච පරිණාමනසීලං. තෙනාහ **‘‘ද්වෙ වොස්සග්ගා’’**තිආදි. ඛන්ධානං පරිච්චජනං නාම තප්පටිබද්ධකිලෙසප්පහානවසෙනාති යෙනාකාරෙන විපස්සනා කිලෙසෙ පජහති, තෙනෙවාකාරෙන තන්නිමිත්තක්ඛන්ධෙ ච පජහතීති වත්තබ්බතං අරහතීති ආහ **‘‘විපස්සනා…පෙ…. පරිච්චජතී’’**ති. යස්මා විපස්සනා වුට්ඨානගාමිනිභාවං පාපුණන්තී නින්නපොණපබ්භාරභාවෙන එකංසතො නිබ්බානං පක්ඛන්දතීති වත්තබ්බතං ලභති, මග්ගො ච සමුච්ඡෙදවසෙන කිලෙසෙ ඛන්ධෙ ච රාගං පරිච්චජති, තස්මා යථාක්කමං විපස්සනාමග්ගානං වසෙන **පක්ඛන්දනපරිච්චාගවොස්සග්ගා** වෙදිතබ්බා. **වොසග්ගත්ථායාති** පරිච්චාගවොස්සග්ගත්ථාය චෙව පක්ඛන්දනවොස්සග්ගත්ථාය ච. **පරිණමතීති** පරිච්චජති. තං පන පරිණාමනං වුට්ඨානගාමිනිභාවප්පත්තියා චෙව අරියමග්ගභාවප්පත්තියා ච ඉච්ඡිතන්ති ආහ **‘‘විපස්සනාභාවඤ්ච මග්ගභාවඤ්ච පාපුණාති’’**ති. **සෙසපදෙසූති** ‘‘ධම්මවිචයසම්බොජ්ඣඞ්ගං භාවෙතී’’තිආදීසු සෙසසම්බොජ්ඣඞ්ගකොට්ඨාසෙසු.

භද්දකන්ති අභද්දකානං නීවරණාදිපාපධම්මානං වික්ඛම්භනෙන රාගවිගමනෙන එකන්තහිතත්තා දුල්ලභත්තා ච භද්දකං සුන්දරං. න හි අඤ්ඤං සමාධිනිමිත්තං එවං දුල්ලභං රාගස්ස උජුවිපච්චනීකභූතං අත්ථි. **අනුරක්ඛතීති** එත්ථ අනුරක්ඛනා නාම අධිගතසමාධිතො යථා පරිහානි න හොති, එවං පටිපත්තිසාසන-තප්පටිපක්ඛවිගමනෙනාති ආහ **‘‘සමාධි’’**තිආදි. **අට්ඨිකසඤ්ඤාදිකාති** අට්ඨිකජ්ඣානාදිකා. සඤ්ඤාසීසෙන හි ඣානං වදති. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව.

සංවරසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. පඤ්ඤත්තිසුත්තවණ්ණනා

15. පඤ්චමෙ අත්තභාවො එතෙසං අත්ථීති අත්තභාවිනො, තෙසං **අත්තභාවීනං.** තෙනාහ **‘‘අත්තභාවවන්තාන’’**න්ති. **යාව ඡත්තිංසාය ඉන්දානං ආයුප්පමාණං, තාව පණීතෙ කාමෙ පරිභුඤ්ජීති** මන්ධාතුරාජා කිර එකදිවසං අත්තනො පරිණායකරතනං පුච්ඡි – ‘‘අත්ථි නු ඛො මනුස්සලොකතො රමණීයතරං ඨාන’’න්ති. කස්මා දෙව එවං භණසි, කිං න පස්සසි චන්දිමසූරියානං ආනුභාවං, නනු එතෙසං ඨානං ඉතො රමණීයතරන්ති? රාජා චක්කරතනං පුරක්ඛත්වා තත්ථ අගමාසි.

චත්තාරො මහාරාජානො ‘‘මන්ධාතුමහාරාජා ආගතො’’ති සුත්වා ‘‘තාවමහිද්ධිකො මහාරාජා න සක්කා යුද්ධෙන පටිබාහිතු’’න්ති සකරජ්ජං නියාතෙසුං. සො තං ගහෙත්වා පුන පුච්ඡි – ‘‘අත්ථි නු ඛො ඉතො රමණීයතරං ඨාන’’න්ති. අථස්ස තාවතිංසභවනං කථයිංසු. ‘‘තාවතිංසභවනං, දෙව, රමණීයං, තත්ථ සක්කස්ස දෙවරඤ්ඤො ඉමෙ චත්තාරො මහාරාජානො පාරිචාරිකා දොවාරිකභූමියං තිට්ඨන්ති. සක්කො දෙවරාජා මහිද්ධිකො මහානුභාවො. තස්සිමානි උපභොගට්ඨානානි – යොජනසහස්සුබ්බෙධො වෙජයන්තපාසාදො, පඤ්චයොජනසතුබ්බෙධා සුධම්මදෙවසභා, දියඩ්ඪයොජනසතිකො වෙජයන්තරථො, තථා එරාවණො හත්ථී, දිබ්බරුක්ඛසහස්සප්පටිමණ්ඩිතං නන්දනවනං, චිත්තලතාවනං, ඵාරුසකවනං, යොජනසතුබ්බෙධො පාරිච්ඡත්තකො කොවිළාරො, තස්ස හෙට්ඨා සට්ඨියොජනායාමා පඤ්ඤාසයොජනවිත්ථාරා පඤ්චදසයොජනුබ්බෙධා ජයසුමනපුප්ඵවණ්ණා පණ්ඩුකම්බලසිලා, යස්සා මුදුතාය සක්කස්ස නිසීදතො උපඩ්ඪකායො අනුප්පවිසතී’’ති.

තං සුත්වා රාජා තත්ථ ගන්තුකාමො චක්කරතනං අබ්භුක්කිරි. තං ආකාසෙ උට්ඨහි සද්ධිං චතුරඞ්ගිනියා සෙනාය. අථ ද්වින්නං දෙවලොකානං වෙමජ්ඣතො චක්කරතනං ඔතරිත්වා පථවියා ආසන්නෙ ඨානෙ අට්ඨාසි සද්ධිං පරිණායකරතනප්පමුඛාය චතුරඞ්ගිනියා සෙනාය. රාජා එකකොව අත්තනො ආනුභාවෙන තාවතිංසභවනං අගමාසි. සක්කො ‘‘මන්ධාතා ආගතො’’ති සුත්වා තස්ස පච්චුග්ගමනං කත්වා ‘‘ස්වාගතං, මහාරාජ, සකං, තෙ මහාරාජ, අනුසාස මහාරාජා’’ති වත්වා සද්ධිං නාටකෙහි රජ්ජං ද්වෙ භාගෙ කත්වා එකං භාගමදාසි. රඤ්ඤො තාවතිංසභවනෙ පතිට්ඨිතමත්තස්සෙව මනුස්සගන්ධසරීරනිස්සන්දාදිමනුස්සභාවො විගච්ඡි, දෙවලොකෙ පවත්තිවිපාකදායිනො අපරපරියායවෙදනීයස්ස කම්මස්ස කතොකාසත්තා සබ්බදා සොළසවස්සුද්දෙසිකතාමාලාමිලායනාදිදෙවභාවො පාතුරහොසි. තස්ස සක්කෙන සද්ධිං පණ්ඩුකම්බලසිලාය නිසින්නස්ස අක්ඛිනිමිසනමත්තෙන නානත්තං පඤ්ඤායති. තං අසල්ලක්ඛෙන්තා දෙවා සක්කස්ස ච තස්ස ච නානත්තෙ මුය්හන්ති. සො තත්ථ දිබ්බසම්පත්තිං අනුභවමානො තදා මනුස්සානං අසඞ්ඛෙය්‍යායුකතාය යාව ඡත්තිංස සක්කා උපපජ්ජිත්වා චුතා, තාව සක්කරජ්ජං කාරෙත්වා ‘‘කිං මෙ ඉමිනා උපඩ්ඪරජ්ජෙනා’’ති අතිත්තො කාමෙහි තතො චවිත්වා අත්තනො උය්‍යානෙ පතිතො මනුස්සලොකෙ උතුකක්ඛළතාය වාතාතපෙන ඵුසිතගත්තො කාලමකාසි. තෙන වුත්තං **‘‘දෙවලොකෙ පන යාව ඡත්තිංසාය ඉන්දානං ආයුප්පමාණං, තාව පණීතෙ කාමෙ පරිභුඤ්ජී’’**ති.

පඤ්ඤත්තිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. සොබුම්මසුත්තවණ්ණනා

16. ඡට්ඨෙ **සුඛුමලක්ඛණප්පටිවිජ්ඣනකානී**ති අනිච්චාදිසුඛුමලක්ඛණානං පටිවිජ්ඣනකානි. **සුඛුමලක්ඛණපරිග්ගාහකඤාණේනා**ති සුඛුමලක්ඛණපරිග්ගාහකෙන ඤාණෙන. **පරතො ජානිත්වා**ති අවසවත්තනෙන අඤ්ඤතො ජානිත්වා. සඞ්ඛාරා හි ''මා භිජ්ජිංසූ''ති ඉච්ඡිතාපි භිජ්ජන්තෙව, තස්මා තෙ අවසවත්තිතාය පරෙ නාම. සා ච නෙසං පරතා අනිච්චදස්සනෙ පාකටා හොතීති වුත්තං **''ඉමිනා හි පදෙන අනිච්චානුපස්සනා කථිතා''**ති. සෙසං උත්තානමෙව.

සොබුම්මසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7-10. පඨමඅගතිසුත්තාදිවණ්ණනා

17-20. සත්තමෙ **ඡන්දාගතින්**ති එත්ථ සන්ධිවසෙන සරලොපොති දස්සෙන්තො ආහ **''ඡන්දෙන අගති''**න්ති. **ඡන්දා**ති හෙතුම්හි නිස්සක්කවචනන්ති ආහ **''ඡන්දෙනා''**ති, පෙමෙනාති අත්ථො. ඡන්දසද්දො හෙත්ථ තණ්හාපරියායො, අකුසලච්ඡන්දපරියායො වා. **සෙසෙසූ**ති ''දොසාගතිං ගච්ඡති''තිආදීසු.

එත්ථ ච යො ''අයං මෙ මිත්තොති වා, සන්දිට්ඨොති වා, ඤාතකොති වා, ලඤ්චං වා පන මෙ දෙතී''ති ඡන්දවසෙන අස්සාමිකං සාමිකං කරොති, අයං ඡන්දෙන අකත්තබ්බං කරොති නාම. යො ''අයං මෙ වෙරී''ති චිරකාලානුබද්ධවෙරවසෙන වා, තඞ්ඛණුප්පන්නකොධවසෙන වා සාමිකං අස්සාමිකං කරොති, අයං දොසෙන අකත්තබ්බං කරොති නාම. යො පන මන්දත්තා මොමූහත්තා යං වා තං වා අයුත්තං අකාරණං වත්වා අස්සාමිකං සාමිකං කරොති, අයං මොහෙන අකත්තබ්බං කරොති නාම. යො පන ''අයං රාජවල්ලභොති වා විසමෙ චොරාදිකෙ විසමානි වා කායදුච්චරිතාදීනි සමාදාය වත්තනෙන විසමනිස්සිතො වා, අනත්ථම්පි මෙ කරෙය්‍යා''ති භීතො අස්සාමිකං සාමිකං කරොති, අයං භයෙන අකත්තබ්බං කරොති නාම.

යො පන කිඤ්චි භාජෙන්තො ''අයං මෙ සන්දිට්ඨො වා සම්භත්තො වා''ති පෙමවසෙන අතිරෙකං දෙති, ''අයං මෙ වෙරී''ති දොසවසෙන ඌනකං දෙති , යො මුය්හන්තො දින්නාදින්නං අජානමානො කස්සචි ඌනං, කස්සචි අධිකං දෙති, ''අයං ඉමස්මිං අදීයමානෙ මය්හං අනත්ථම්පි කරෙය්‍යා''ති භීතො කස්සචි අතිරෙකං දෙති, සො චතුබ්බිධොපි යථානුක්කමෙන ඡන්දාගතිආදීනි ගච්ඡන්තො අකත්තබ්බං කරොති නාම.

නිහීයති තස්ස යසොති තස්ස අගතිගාමිනො කිත්තියසොපි පරිවාරයසොපි නිහීයති පරිහායති. යස්සති තෙන කිත්තීයතීති හි යසො, කිත්ති ථුතිඝොසො. යස්සති තෙන පුරෙචරානුචරභාවෙන පරිවාරයතීති යසො, පරිවාරො. අට්ඨමනවමදසමානි උත්තානත්ථානෙව.

චරවග්ගො දුතියො.

3. උරුවෙලවග්ගො

1. පඨමඋරුවෙලසුත්තවණ්ණනා

21. තතියස්ස පඨමෙ මහාවෙලා විය **මහාවෙලා,** විපුලවාලිකපුඤ්ජතාය මහන්තො වෙලාතටො වියාති අත්ථො. තෙනාහ **“මහාවාලිකරාසීති අත්ථො”**ති. උරු, මරු, සිකතා, වාලුකා, වණ්ණු, වාලිකාති ඉමෙ සද්දා සමානත්ථා, බ්‍යඤ්ජනමෙව නානං. තෙනාහ **“උරූති වාලිකා වුච්චතී”**ති.

නජ්ජාති නදති සද්දායතීති නදී, තස්සා නජ්ජා, නදියා නින්නගායාති අත්ථො. **නෙරඤ්ජරායා**ති ‘‘නෙලඤ්ජලායා’’ති වත්තබ්බෙ ල-කාරස්ස ර-කාරං කත්වා ‘‘නෙරඤ්ජරායා’’ති වුත්තං, කද්දමසෙවාලපණකාදිදොසරහිතසලිලායාති අත්ථො. කෙචි ‘‘නීලං-ජලායාති වත්තබ්බෙ නෙරඤ්ජරායා’’ති වදන්ති. නාමමෙව වා එතං තස්සා නදියාති වෙදිතබ්බං. තස්සා නදියා තීරෙ යත්ථ භගවා විහාසි, තං දස්සෙතුං **“අජපාලනිග්‍රොධෙ”**ති වුත්තං. කස්මා පනායං අජපාලනිග්‍රොධො නාම ජාතොති ආහ **“තස්සා”**තිආදි. **කෙචි** පන ‘‘යස්මා තත්ථ වෙදෙ සජ්ඣායිතුං අසමත්ථා මහල්ලකබ්‍රාහ්මණා පාකාරපරික්ඛෙපයුත්තානි නිවෙසනානි කත්වා සබ්බෙ වසිංසු, තස්මාස්ස අජපාලනිග්‍රොධොති නාමං ජාත’’න්ති වදන්ති . තත්‍රායං වචනත්ථො – න ජපන්තීති අජපා, මන්තානං අනජ්ඣායකාති අත්ථො. අජපාලන්ති ආදියන්ති නිවාසං එත්ථාති **අජපාලො**ති. අපරෙ පන වදන්ති ‘‘යස්මා මජ්ඣන්හිකසමයෙ අන්තොපවිට්ඨෙ අජෙ අත්තනො ඡායාය පාලෙති රක්ඛති, තස්මා ‘අජපාලො’තිස්ස නාමං රුළ්හ’’න්ති. සබ්බත්ථාපි නාමමෙතං තස්ස රුක්ඛස්ස.

පඨමාභිසම්බුද්ධොති පඨමං අභිසම්බුද්ධො, අනුනාසිකලොපෙනායං නිද්දෙසො. තෙනෙවාහ **“සම්බුද්ධො හුත්වා පඨමමෙවා”**ති. **පඨම**න්ති ච භාවනපුංසකනිද්දෙසො, තස්මා අභිසම්බුද්ධො හුත්වා පඨමං අජපාලනිග්‍රොධෙ විහරාමීති එවමෙත්ථ සම්බන්ධො වෙදිතබ්බො. **අයං විතක්කො**ති අයං ‘‘කින්නු ඛ්වාහං…පෙ…. විහරෙය්‍ය’’න්ති එවං පවත්තවිතක්කො. හත්ථී ච වානරො ච තිත්තිරො ච **හත්ථිවානරතිත්තිරා.**

යෙ වුද්ධමපචායන්තීති ජාතිවුද්ධො, වයොවුද්ධො, ගුණවුද්ධොති තයො වුද්ධා. තෙසු ජාතිසම්පන්නො **ජාතිවුද්ධො** නාම, වයෙ ඨිතො **වයොවුද්ධො** නාම, ගුණසම්පන්නො **ගුණවුද්ධො** නාම. තෙසු ගුණසම්පන්නො වයොවුද්ධො ඉමස්මිං ඨානෙ වුද්ධොති අධිප්පෙතො. **අපචායන්තී**ති ජෙට්ඨාපචායිකාකම්මෙන පූජෙන්ති. **ධම්මස්ස කොවිදා**ති ජෙට්ඨාපචායනධම්මස්ස කොවිදා කුසලා. **දිට්ඨෙව ධම්මෙ**ති ඉමස්මිංයෙව අත්තභාවෙ. **පාසංසා**ති පසංසාරහා. **සම්පරායෙ ච සුග්ගතී**ති සම්පරෙතබ්බෙ ඉමං ලොකං හිත්වා ගන්තබ්බෙ පරලොකෙපි තෙසං සුගතියෙව. අයං පනෙත්ථ පිණ්ඩත්ථො – ඛත්තියා වා හොන්තු බ්‍රාහ්මණා වා වෙස්සා වා සුද්දා වා ගහට්ඨා වා පබ්බජිතා වා තිරච්ඡානගතා වා, යෙ කෙචි සත්තා ජෙට්ඨාපචිතිකම්මෙන සීලාදිගුණසම්පන්නානං වයොවුද්ධානං අපචිතිං කරොන්ති, තෙ ඉමස්මිඤ්ච අත්තභාවෙ ජෙට්ඨාපචිතිකාරකාති පසංසං වණ්ණනං ථොමනං ලභන්ති, කායස්ස ච භෙදා සග්ගෙ නිබ්බත්තන්තීති.

අඤ්ඤස්මින්ති පරස්මිං. අත්තා න හොතීති **අඤ්ඤො,** පරො. සො පනෙත්ථ න යො කොචි අධිප්පෙතො, අථ ඛො ගරුට්ඨානියො. තෙනාහ **“කඤ්චි ගරුට්ඨානෙ අට්ඨපෙත්වා”**ති. පතිස්සති ගරුනො ආණං සම්පටිච්ඡතීති පතිස්සො, න පතිස්සො **අප්පතිස්සො, පතිස්සයරහිතො,** ගරුපස්සයරහිතොති අත්ථො.

සදෙවකෙති අවයවෙන විග්ගහො සමුදායො සමාසත්ථො. **සදෙවක**ග්ගහණෙන පඤ්චකාමාවචරදෙවග්ගහණං පාරිසෙසඤායෙන ඉතරෙසං පදන්තරෙහි සඞ්ගහිතත්තා. **සමාරක**ග්ගහණෙන ඡට්ඨකාමාවචරදෙවග්ගහණං පච්චාසත්තිඤායෙන. තත්ථ හි මාරො ජාතො තන්නිවාසී ච හොති. **සබ්‍රහ්මක**වචනෙන බ්‍රහ්මකායිකාදිබ්‍රහ්මග්ගහණං පච්චාසත්තිඤායෙනෙව. **සස්සමණබ්‍රාහ්මණියා පජායා**ති සාසනස්ස පච්චත්ථිකසමණබ්‍රාහ්මණග්ගහණං. නිදස්සනමත්තඤ්චෙතං අපච්චත්ථිකානං අසමිතාබාහිතපාපානඤ්ච සමණබ්‍රාහ්මණානං තෙනෙව වචනෙන ගහිතත්තා. කාමං ‘‘සදෙවකෙ’’තිආදිවිසෙසනානං වසෙන සත්තවිසයො ලොකසද්දොති විඤ්ඤායති තුල්‍යයොගවිසයත්තා තෙසං, ‘‘සලොමකො සපක්ඛකො’’තිආදීසු පන අතුල්‍යයොගෙ අයං සමාසො ලබ්භතීති බ්‍යභිචාරදස්සනතො **පජාගහණ**න්ති පජාවචනෙන සත්තලොකග්ගහණං.

දෙවභාවසාමඤ්ඤෙන මාරබ්‍රහ්මෙසු ගහිතෙසුපි ඉතරෙහි තෙසං ලබ්භමානවිසෙසදස්සනත්ථං විසුං ගහණන්ති දස්සෙන්තො **“මාරො නාමා”**තිආදිමාහ. මාරො බ්‍රහ්මානම්පි විචක්ඛුකම්මාය පහොතීති ආහ **“සබ්බෙස”**න්ති. **උපරී**ති උපරිභාගෙ. **බ්‍රහ්මා**ති දසසහස්සිබ්‍රහ්මානං සන්ධායාහ. තථා චාහ **“දසහි අඞ්ගුලීහී”**තිආදි. ඉධ දීඝනිකායාදයො විය බාහිරකානම්පි ගන්ථනිකායො ලබ්භතීති ආහ **“එකනිකායාදිවසෙනා”**ති. **වත්ථුවිජ්ජාදීති** ආදි-සද්දෙන විජ්ජාට්ඨානානි සඞ්ගය්හන්ති. යථාසකං කම්මකිලෙසෙහි පජාතත්තා නිබ්බත්තත්තා පජා, සත්තනිකායො, තස්සා **පජාය. සදෙවමනුස්සායා**ති වා ඉමිනා සම්මුතිදෙවග්ගහණං තදවසිට්ඨමනුස්සලොකග්ගහණඤ්ච දට්ඨබ්බං.

එවං භාගසො ලොකං ගහෙත්වා යොජනං දස්සෙත්වා ඉදානි අභාගසො ලොකං ගහෙත්වා යොජනං දස්සෙතුං **‘‘අපිචෙත්ථා’’**තිආදි වුත්තං. **ලොකවසෙන වුත්තානි** ‘‘ලොකීයන්ති එත්ථ කම්මං කම්මඵලානී’’ති කත්වා. **පජාවසෙන** ‘‘හෙතුපච්චයෙහි පජාතා’’ති කත්වා. **සීලසම්පන්නතරන්ති** එත්ථ පරිපුණ්ණසම්පන්නතා අධිප්පෙතා ‘‘සම්පන්නං සාලිකෙදාර’’න්තිආදීසු (ජා. 1.14.1) විය. තෙනාහ **‘‘අධිකතරන්ති අත්ථො’’**ති. පරිපුණ්ණඤ්හි අධිකතරන්ති වත්තුං අරහති. **කාරණන්ති** යුත්තිං. **අත්ථන්ති** අවිපරීතත්ථං. **වඩ්ඪින්ති** අතිවඩ්ඪිනිමිත්තං.

ඉමිනා වචනෙනාති ඉමස්මිං සුත්තෙ අනන්තරං වුත්තවචනෙන. න කෙවලං ඉමිනාව, සුත්තන්තරම්පි ආනෙත්වා පටිබාහිතබ්බොති දස්සෙන්තො **‘‘න මෙ ආචරියො අත්ථී’’**තිආදිමාහ. තත්ථ **න මෙ ආචරියො අත්ථීති** ලොකුත්තරධම්මෙ මය්හං ආචරියො නාම නත්ථි. කිඤ්චාපි ලොකියධම්මානම්පි යාදිසො ලොකනාථස්ස අධිගමො, න තාදිසො අධිගමො පරූපදෙසො අත්ථි. ලොකුත්තරධම්මෙ පනස්ස ලෙසොපි නත්ථි. **නත්ථි මෙ පටිපුග්ගලොති** මය්හං සීලාදීහි ගුණෙහි පටිනිධිභූතො පුග්ගලො නාම නත්ථි. **සරන්ති** කරණෙ එතං පච්චත්තවචනන්ති ආහ **‘‘සරන්තෙනා’’**ති, **සරන්ති** වා සරණහෙතු වාති අත්ථො.

යතොති භුම්මත්ථෙ තොසද්දොති ආහ **‘‘යස්මිං කාලෙ’’**ති. රත්තියො ජානන්තීති රත්තඤ්ඤූ, අත්තනො පබ්බජිතදිවසතො පට්ඨාය බහූ රත්තියො ජානන්ති, චිරපබ්බජිතාති වුත්තං හොති. රත්තඤ්ඤූනං මහන්තභාවො **රත්තඤ්ඤුමහන්තං**. භාවප්පධානො එස නිද්දෙසො. ‘‘රත්තඤ්ඤුමහත්ත’’න්ති වා පාඨො. එස නයො සෙසෙසුපි. ථෙරනවමජ්ඣිමානං වසෙන විපුලභාවො **වෙපුල්ලමහන්තං**. සික්ඛත්තයසඞ්ගහිතස්ස සාසනබ්‍රහ්මචරියස්ස ඣානාභිඤ්ඤාදිවසෙන විපුලභාවො **බ්‍රහ්මචරියමහන්තං**. විසිට්ඨස්ස පච්චයලාභස්ස විපුලභාවො **ලාභග්ගමහන්තං.** **චතුබ්බිධෙන මහන්තෙනාති** චතුබ්බිධෙන මහන්තභාවෙන. **මහාපජාපතියා දුස්සයුගදානකාලෙති** භගවතො සඞ්ඝෙ ගාරවස්ස පාකටකාලදස්සනමත්තං. න හි භගවා තතො පුබ්බෙ සඞ්ඝෙ ගාරවරහිතො විහාසි.

පඨමඋරුවෙලසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2.දුතියඋරුවෙලසුත්තවණ්ණනා

22. දුතියෙ **හුහුඞ්කජාතිකෙනාති** සො කිර දිට්ඨමඞ්ගලිකො මානවසෙන කොධවසෙන ච ‘‘හුහු’’න්ති කරොන්තො විචරති, තස්මා හුහුඞ්කජාතිකොති වුච්චති. ‘‘හුහුක්කජාතිකො’’තිපි පඨන්ති, තෙන සද්ධිං ආගතාති අත්ථො. **ජරාජිණ්ණාති** ජරාය ඛණ්ඩදන්තපලිතකෙසාදිභාවං ආපාදිතා. **වයොවුද්ධාති** අඞ්ගපච්චඞ්ගානං වුද්ධිමරියාදප්පත්තා. **ජාතිමහල්ලකාති** උපපත්තියා මහල්ලකභාවෙන සමන්නාගතා. මහත්තං ලන්ති ගණ්හන්තීති මහල්ලකා, ජාතියා මහල්ලකා, න විභවාදිනාති ජාතිමහල්ලකා. **වයොඅනුප්පත්තාති** පච්ඡිමවයං සම්පත්තා, පච්ඡිමවයො නාම වස්සසතස්ස පච්ඡිමො තතියො භාගො. **ජිණ්ණාති** වා පොරාණා, චිරකාලප්පවත්තකුලන්වයාති වුත්තං හොති. **වුද්ධාති** සීලාචාරාදිගුණවුද්ධියුත්තා. **මහල්ලකාති** විභවමහන්තතාය සමන්නාගතා. **මහද්ධනාති** මහාභොගා. **අද්ධගතාති** මග්ගප්පටිපන්නා බ්‍රාහ්මණානං වතචරියාදිමරියාදං අවීතික්කම්ම චරමානා. **වයොඅනුප්පත්තාති** ජාතිවුද්ධභාවං අන්තිමවයං අනුප්පත්තා. **සුතං නෙතන්ති** එත්ථ සුතං නො එතන්ති පදච්ඡෙදො. **නොති** ච කරණත්ථෙ සාමිවචනං. තෙනාහ **‘‘අම්හෙහි සුත’’**න්ති.

අකාලෙති අයුත්තකාලෙ. **අසභාවං වදතීති** යං නත්ථි, තං වදති. **අනත්ථං වදතීති** අකාරණනිස්සිතං වදති. **අකාරණනිස්සිතන්ති** ච නිප්ඵලන්ති අත්ථො. ඵලඤ්හි කාරණනිස්සිතං. අකාරණනිස්සිතතා ච තදවිනාභාවතො අකාරණෙ නිස්සිතං, නිප්ඵලං සම්ඵන්ති වුත්තං හොති. **අවිනයං වදතීති** න සංවරවිනයප්පටිසංයුත්තං වදති, අත්තනො සුණන්තස්ස ච න සංවරවිනයාවහං වදතීති වුත්තං හොති. **න හදයෙ නිධෙතබ්බයුත්තකන්ති** අහිතසංහිතත්තා චිත්තං අනුප්පවෙසෙත්වා නිධෙතුං අයුත්තං. **කථෙතුං අයුත්තකාලෙනාති** ධම්මං කථෙන්තෙන යො අත්ථො යස්මිං කාලෙ වත්තබ්බො, තතො පුබ්බෙ පච්ඡා ච තස්ස අකාලො, තස්මිං අයුත්තකාලෙ වත්තා. **අපදෙසරහිතන්ති** සුත්තාපදෙසරහිතං. **සාපදෙසං සකාරණං කත්වා න කථෙතීති** ‘‘භගවතා අසුකෙ සුත්තෙ එවං වුත්ත’’න්ති එවං සාපදෙසං කාරණසහිතං කත්වා න කථෙති.

පරියන්තරහිතන්ති පරිච්ඡෙදරහිතං, සුත්තං වා ජාතකං වා නික්ඛිපිත්වා තස්ස අනුයොගං උපමං වා වත්ථුං වා ආහරිත්වා යං සුත්තං ජාතකං වා නික්ඛිපිතං, තස්ස සරීරභූතං කථං අනාමසිත්වා බාහිරකථංයෙව කථෙති, නික්ඛිත්තං නික්ඛිත්තමත්තමෙව හොති, ‘‘සුත්තං නු ඛො කථෙති ජාතකං නු ඛො, නාස්ස අන්තං වා කොටිං වා පස්සාමා’’ති වත්තබ්බතං ආපජ්ජති. යථා වටරුක්ඛසාඛානං ගතගතට්ඨානෙ පාරොහා ඔතරන්ති, ඔතිණ්ණොතිණ්ණට්ඨානෙ විරූළ්හිං ආපජ්ජිත්වා පුන වඩ්ඪන්තියෙව, එවං අඩ්ඪයොජනම්පි යොජනම්පි ගච්ඡතියෙව. ගච්ඡන්තෙ ගච්ඡන්තෙ පන මූලරුක්ඛො විනස්සති, අනුජාතපාරොහමූලානියෙව තිට්ඨන්ති, එවං අයම්පි නිග්‍රොධධම්මකථිකො නාම හොති. නික්ඛිත්තං නික්ඛිත්තමෙව කත්වා පස්සෙනෙව පරිහරන්තො ගච්ඡති. යො පන බහුම්පි භණන්තො ‘‘එතදත්ථමිදං වුත්ත’’න්ති නික්ඛිත්තසුත්තතො අඤ්ඤම්පි අනුයොගූපමාවත්ථුවසෙන තදුපයොගීනං ආහරිත්වා ආහරිත්වා ජානාපෙතුං සක්කොති, තථාරූපස්ස ධම්මකථිකස්ස බහුම්පි කථෙතුං වට්ටති. **න ලොකියලොකුත්තරඅත්ථනිස්සිතන්ති** අත්තනො පරෙසඤ්ච න ලොකියලොකුත්තරහිතාවහං.

පකට්ඨානං උක්කට්ඨානං සීලාදිඅත්ථානං බොධනතො සභාවනිරුත්තිවසෙන ච බුද්ධාදීහි භාසිතත්තා පකට්ඨානං වචනප්පබන්ධානං ආළීති **පාළි,** පරියත්තිධම්මො. පුරිමස්ස අත්ථස්ස පච්ඡිමෙන අත්ථෙන අනුසන්ධානං **අනුසන්ධි,** අත්ථමුඛෙන පන පාළිප්පදෙසානම්පි අනුසන්ධි හොතියෙව. ස්වායං අනුසන්ධි පුච්ඡානුසන්ධිඅජ්ඣාසයානුසන්ධියථානුසන්ධිආදිවසෙන චතුබ්බිධො, තංතංදෙසනානං පන පුබ්බාපරපාළිවසෙන අනුසන්ධිවසෙන **පුබ්බාපරවසෙනාති** පච්චෙකං යොජෙතබ්බං. **උග්ගහිතන්ති** බ්‍යඤ්ජනසො අත්ථසො ච උද්ධං උද්ධං ගහිතං, පරියාපුණනවසෙන චෙව පරිපුච්ඡාවසෙන ච හදයෙන ගහිතන්ති අත්ථො. වට්ටදුක්ඛනිස්සරණත්ථිකෙහි සොතබ්බතො **සුතං,** පරියත්තිධම්මො. තං ධාරෙතීති **සුතධරො.** යො හි සුතධරො, සුතං තස්මිං පතිට්ඨිතං හොති සුප්පතිට්ඨිතං අරොගිකං, තස්මා වුත්තං **“සුතස්ස ආධාරභූතො”**ති. තෙනාහ **“යස්ස හී”**තිආදි. එකං පදං එකක්ඛරම්පි අවිනට්ඨං හුත්වා සන්නිචියතීති සන්නිචයො, සුතං සන්නිචයො එතස්මින්ති **සුතසන්නිචයො. අජ්ඣොසායාති** අනුප්පවිසිත්වා. **තිට්ඨතීති** න සම්මුස්සති.

පගුණාති වාචුග්ගතා. **නිච්චලිකන්ති** අවිපරිවත්තං. **සංසන්දිත්වාති** අඤ්ඤෙහි සංසන්දිත්වා. **සමනුග්ගාහිත්වාති** පරිපුච්ඡාවසෙන අත්ථං ඔගාහිත්වා. පබන්ධස්ස විච්ඡෙදාභාවතො **ගඞ්ගාසොතසදිසං.** ‘‘භවඞ්ගසොතසදිස’’න්ති වා පාඨො, අකිත්තිමං සුඛප්පවත්තීති අත්ථො. සුත්තෙකදෙසස්ස සුත්තමත්තස්ස ච වචසා පරිචයො ඉධ නාධිප්පෙතො, වග්ගාදිවසෙන පන අධිප්පෙතොති ආහ **“සුත්තදසක…පෙ…. සජ්ඣායිතා”**ති, ‘‘දසසුත්තානි ගතානි, දසවග්ගානි ගතානී’’තිආදිනා සල්ලක්ඛෙත්වා වාචාය සජ්ඣායිතාති අත්ථො. මනසා අනු අනු පෙක්ඛිතා භාගසො නිජ්ඣායිතා චින්තිතා **මනසානුපෙක්ඛිතා. රූපගතං විය පඤ්ඤායතීති** රූපගතං විය චක්ඛුස්ස විභූතං හුත්වා පඤ්ඤායති. **සුප්පටිවිද්ධාති** නිජ්ජටං නිග්ගුම්බං කත්වා සුට්ඨු යාථාවතො පටිවිද්ධා.

අධිකං චෙතොති **අභිචෙතො,** උපචාරජ්ඣානචිත්තං. තස්ස පන අධිකතා පාකතිකකාමාවචරචිත්තෙහි සුන්දරතාය, සා පටිපක්ඛතො සුද්ධියාති ආහ **“අභික්කන්තං විසුද්ධං චිත්ත”**න්ති. **අධිචිත්තන්ති** සමාධිමාහ. සොපි උපචාරසමාධි දට්ඨබ්බො. විවෙකජං පීතිසුඛං, සමාධිජං පීතිසුඛං, අපීතිජං කායසුඛං, සතිපාරිසුද්ධිජං ඤාණසුඛන්ති චතුබ්බිධම්පි ඣානසුඛං පටිපක්ඛතො නික්ඛන්තතං උපාදාය නෙක්ඛම්මසුඛන්ති වුච්චතීති ආහ **“නෙක්ඛම්මසුඛං වින්දතී”**ති. **ඉච්ඡිතිච්ඡිතක්ඛණෙ සමාපජ්ජිතුං සමත්ථොති** ඉමිනා තෙසු ඣානෙසු සමාපජ්ජනවසීභාවමාහ. **නිකාමලාභීති** පන වචනතො ආවජ්ජනාධිට්ඨානපච්චවෙක්ඛණවසියොපි වුත්තා එවාති වෙදිතබ්බා. **සුඛෙනෙව පච්චනීකධම්මෙ වික්ඛම්භෙත්වාති** එතෙන තෙසං ඣානානං සුඛප්පටිපදතං ඛිප්පාභිඤ්ඤතඤ්ච දස්සෙති.

විපුලානන්ති වෙපුල්ලං පාපිතානං ඣානානං. විපුලතා නාම සුභාවිතභාවෙන චිරතරප්පවත්තියා, සා ච පරිච්ඡෙදානුරූපාව ඉච්ඡිතබ්බාති **“විපුලාන”**න්ති වත්වා **“යථාපරිච්ඡෙදෙන වුට්ඨාතුං සමත්ථොති වුත්තං හොතී”**ති ආහ. පරිච්ඡෙදකාලඤ්හි අප්පත්වාව වුට්ඨහන්තො අකසිරලාභී න හොති යාවදිච්ඡිතං පවත්තෙතුං අසමත්ථත්තා. ඉදානි යථාවුත්තෙ සමාපජ්ජනාදිවසීභාවෙ බ්‍යතිරෙකවසෙන විභාවෙතුං **“එකච්චො හී”**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **ලාභීයෙව හොතීති** ඉදං පටිලද්ධමත්තස්ස ඣානස්ස වසෙන වුත්තං. **තථාති** ඉච්ඡිතිච්ඡිතක්ඛණෙ. **පාරිපන්ථිකෙති** වසීභාවස්ස පච්චනීකධම්මෙ. ඣානාධිගමස්ස පන පච්චනීකධම්මා පගෙව වික්ඛම්භිතා, අඤ්ඤථා ඣානාධිගමො එව න සියා. **කිච්ඡෙන වික්ඛම්භෙතීති** කිච්ඡෙන විසොධෙති. කාමාදීනවපච්චවෙක්ඛණාදීහි කාමච්ඡන්දාදීනං විය අඤ්ඤෙසම්පි සමාධිපාරිපන්ථිකානං දූරසමුස්සාරණං ඉධ වික්ඛම්භනං විසොධනඤ්චාති වෙදිතබ්බං. **නාළිකයන්තන්ති** කාලමානනාළිකයන්තමාහ.

අට්ඨපිතසඞ්කප්පොති න සම්මාපණිහිතසඞ්කප්පො. **අභිඤ්ඤාපාරගූති** සබ්බෙසං ලොකියලොකුත්තරධම්මානං අභිඤ්ඤාය පාරං ගතො, සබ්බධම්මෙ අභිවිසිට්ඨාය අග්ගමග්ගපඤ්ඤාය ජානිත්වා ඨිතොති අත්ථො. **පරිඤ්ඤාපාරගූති** පඤ්චන්නං ඛන්ධානං පරිඤ්ඤාය පාරං ගතො, පඤ්චක්ඛන්ධෙ පරිජානිත්වා ඨිතොති අත්ථො. **භාවනාපාරගූති** චතුන්නං මග්ගානං භාවනාය පාරං ගතො, චත්තාරො මග්ගෙ භාවෙත්වා ඨිතොති අත්ථො. **පහානපාරගූති** සබ්බකිලෙසානං පහානෙන පාරං ගතො, සබ්බකිලෙසෙ පජහිත්වා ඨිතොති අත්ථො . **සච්ඡිකිරියාපාරගූති** නිරොධසච්ඡිකිරියාය පාරං ගතො, නිරොධං සච්ඡිකත්වා ඨිතොති අත්ථො. **සමාපත්තිපාරගූති** සබ්බසමාපත්තීනං සමාපජ්ජනෙන පාරං ගතො, සබ්බා සමාපත්තියො සමාපජ්ජිත්වා ඨිතොති අත්ථො. **බ්‍රහ්මචරියස්ස කෙවලීති** යං බ්‍රහ්මචරියස්ස කෙවලං සකලභාවො, තෙන සමන්නාගතො, සකලචතුමග්ගබ්‍රහ්මචරියවාසොති අත්ථො. තෙනාහ **“සකලබ්‍රහ්මචරියො”**ති, පරිපුණ්ණමග්ගබ්‍රහ්මචරියොති අත්ථො. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

දුතියඋරුවෙලසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. ලොකසුත්තවණ්ණනා

23. තතියෙ **ලොකොති** ලුජ්ජනපලුජ්ජනට්ඨෙන ලොකො. අත්ථතො පුරිමස්මිං අරියසච්චද්වයං, ඉධ පන දුක්ඛං අරියසච්චං වෙදිතබ්බං. තෙනාහ **“ලොකොති දුක්ඛසච්ච”**න්ති. **විසංයුත්තොති** විසංසට්ඨො න පටිබද්ධො, සබ්බෙසං සංයොජනානං සම්මදෙව සමුච්ඡින්නත්තා තතො විප්පමුත්තොති අත්ථො. **ලොකසමුදයොති** සුත්තන්තනයෙන තණ්හා, අභිධම්මනයෙන පන අභිසඞ්ඛාරෙහි සද්ධිං දියඩ්ඪකිලෙසසහස්සං. **ලොකනිරොධොති** නිබ්බානං.

සච්ඡිකතොති අත්තපච්චක්ඛො කතො. **ලොකනිරොධගාමිනී පටිපදාති** සීලාදික්ඛන්ධත්තයසඞ්ගහො අරියො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො. සො හි ලොකනිරොධං නිබ්බානං ගච්ඡති අධිගච්ඡති, තදත්ථං අරියෙහි පටිපජ්ජීයති චාති ලොකනිරොධගාමිනී පටිපදාති වුච්චති.

එත්තාවතා තථානි අභිසම්බුද්ධො යාථාවතො ගතොති **තථාගතොති** අයමත්ථො දස්සිතො හොති. චත්තාරි හි අරියසච්චානි තථානි නාම. යථාහ –

''චත්තාරිමානි, භික්ඛවෙ, තථානි අවිතථානි අනඤ්ඤථානි. කතමානි චත්තාරි? ඉදං දුක්ඛන්ති, භික්ඛවෙ, තථමෙතං අවිතථමෙතං අනඤ්ඤථමෙත''න්ති (සං. නි. 5.1090; පටි. ම. 2.8) විත්ථාරො.

අපිච තථාය ගතොති **තථාගතො, ගතොති** ච අවගතො අතීතො පත්තො පටිපන්නොති අත්ථො. ඉදං වුත්තං හොති – යස්මා භගවා සකලලොකං තීරණපරිඤ්ඤාය තථාය අවිපරීතාය ගතො අවගතො, තස්මා ලොකො තථාගතෙන අභිසම්බුද්ධොති තථාගතො. ලොකසමුදයං පහානපරිඤ්ඤාය තථාය ගතො අතීතොති තථාගතො. ලොකනිරොධං සච්ඡිකිරියාය තථාය ගතො පත්තොති තථාගතො. ලොකනිරොධගාමිනිං පටිපදං තථං අවිපරීතං ගතො පටිපන්නොති තථාගතොති. එවං ඉමිස්සා පාළියා තථාගතභාවදීපනවසෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො.

ඉති භගවා චතුසච්චාභිසම්බොධවසෙන අත්තනො තථාගතභාවං පකාසෙත්වා ඉදානි තත්ථ දිට්ඨාදිඅභිසම්බොධවසෙනපි තං දස්සෙතුං **''යං, භික්ඛවෙ''**තිආදිමාහ. අට්ඨකථායං පන ''චතූහි සච්චෙහි අත්තනො බුද්ධභාවං කථෙත්වා''ති වුත්තං, තං තථාගතසද්දබුද්ධසද්දානං අත්ථතො නින්නානාකරණතං දස්සෙතුං වුත්තං. තථා චෙව හි පාළි පවත්තාති. **දිට්ඨන්ති රූපායතනං** දට්ඨබ්බතො. තෙන යං දිට්ඨං යං දිස්සති, යං දක්ඛති, යං සමවායෙ පස්සෙයා, තං සබ්බං දිට්ඨන්තෙව ගහිතං කාලවිසෙසස්ස අනාමට්ඨභාවතො යථා ''දුද්ධ''න්ති දස්සෙති. **සුතන්තිආදීසුපි** එසෙව නයො. **සුතන්ති සද්දායතනං** සොතබ්බතො. **මුතන්ති** සනිස්සයෙ ඉන්ද්‍රියෙ නිස්සයං මුඤ්චිත්වා පාපුණිත්වා ගහෙතබ්බං. තෙනාහ **''පත්වා ගහෙතබ්බතො''**ති. **විඤ්ඤාතන්ති** විජානිතබ්බං. තං පන දිට්ඨාදිවිනිමුත්තං විඤ්ඤෙය්‍යන්ති ආහ **''සුඛදුක්ඛාදි ධම්මාරම්මණ''**න්ති. **පත්තන්ති** යථා තථා පත්වා හත්ථගතං, අධිගතන්ති අත්ථො. තෙනාහ **''පරියෙසිත්වා වා අපරියෙසිත්වා වා''**ති. **පරියෙසිතන්ති** පත්තියා අත්ථං පරියිට්ඨං. තං පන පත්තං වා සියා අප්පත්තං වා, උභයථාපි පරියෙසිතමෙවාති ආහ **''පත්තං වා අප්පත්තං වා''**ති. ද්වයෙනපි ද්විප්පකාරම්පි පත්තං ද්විප්පකාරම්පි පරියෙසිතං තෙන තෙන පකාරෙන තථාගතෙන අභිසම්බුද්ධන්ති දස්සෙති. **චිත්තෙන අනුසඤ්චරිතන්ති** තෙ පන අපාපෙත්වා චිත්තෙනෙව අනු අනු සඤ්චරිතං, විපරිතක්කිතන්ති අත්ථො.

පීතකන්තිආදීති ආදිසද්දෙන ලොහිතඔදාතාදිසබ්බං රූපාරම්මණභාගං සඞ්ගණ්හාති. **සුමනොති** රාගවසෙන ලොභවසෙන සද්ධාදිවසෙන වා සුමනො. **දුම්මනොති** බ්‍යාපාදවිතක්කවසෙන වා විහිංසාවිතක්කවසෙන වා දුම්මනො. **මජ්ඣත්තොති** අඤ්ඤාණවසෙන, ඤාණවසෙන වා මජ්ඣත්තො. එස නයො සබ්බත්ථ. තත්ථ **ආදිසද්දෙන** සඞ්ඛසද්දො, පණවසද්දො, පත්තගන්ධො, පුප්ඵගන්ධො, පුප්ඵරසො, ඵලරසො, උපාදින්නං, අනුපාදින්නං, මජ්ඣත්තවෙදනා කුසලකම්මං අකුසලකම්මන්ති එවමාදීනං සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො. **අප්පත්තන්ති** ඤාණෙන අසම්පත්තං, අවිදිතන්ති අත්ථො. තෙනාහ **''ඤාණෙන අසච්ඡිකත''**න්ති. **ලොකෙන ගතන්ති** ලොකෙන ඤාතං. **තථෙව ගතත්තාති** තථෙව ඤාතත්තා අභිසම්බුද්ධත්තා , ගතසද්දෙන එකත්තං බුද්ධිඅත්ථන්ති අත්ථො. ගතිඅත්ථො හි ධාතවො බුද්ධිඅත්ථා භවන්තීති අක්ඛරචින්තකා.

යඤ්ච, භික්ඛවෙ, රත්තිං තථාගතො අනුත්තරං සම්මාසම්බොධිං අභිසම්බුජ්ඣතීති යස්සඤ්ච විසාඛපුණ්ණමාය රත්තියං තථාආගතත්තාදිඅත්ථෙන තථාගතො භගවා බොධිමණ්ඩෙ අපරාජිතපල්ලඞ්කෙ නිසින්නො තිණ්ණං මාරානං මත්ථකං මද්දිත්වා උත්තරිතරාභාවතො අනුත්තරං සම්මාසම්බොධිං ආසවක්ඛයඤාණෙන සද්ධිං සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං අධිගච්ඡති. **යඤ්ච රත්තිං අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයා පරිනිබ්බායතීති** යස්සඤ්ච විසාඛපුණ්ණමාය රත්තියංයෙව කුසිනාරායං උපවත්තනෙ මල්ලානං සාලවනෙ යමකසාලානමන්තරෙ අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයා පරිනිබ්බායති. **යං එතස්මිං අන්තරෙති** ඉමාසං ද්වින්නං සඋපාදිසෙසඅනුපාදිසෙසනිබ්බානධාතූනං මජ්ඣෙ පඤ්චචත්තාලීසවස්සපරිමාණකාලෙ පඨමබොධියම්පි මජ්ඣිමබොධියම්පි පච්ඡිමබොධියම්පි යං සුත්තගෙය්‍යාදිප්පභෙදං ධම්මං **භාසති** නිදස්සනවසෙන, **ලපති** උද්දිසනවසෙන, **නිද්දිසති** පරිනිද්දිසනවසෙන. **සබ්බං තං තථෙව හොතීති** තං එත්ථන්තරෙ දෙසිතං සබ්බං සුත්තගෙය්‍යාදිනවඞ්ගං බුද්ධවචනං අත්ථතො බ්‍යඤ්ජනතො ච අනූනං අනධිකං සබ්බාකාරපරිපුණ්ණං රාගමදනිම්මදනං දොසමදනිම්මදනං මොහමදනිම්මදනං, නත්ථි තත්ථ වාලග්ගමත්තම්පි අවක්ඛලිතං, එකමුද්දිකාය ලඤ්ඡිතං විය එකාය නාළියා මිතං විය එකතුලාය තුලිතං විය ච තං තථෙව හොති යස්සත්ථාය භාසිතං, එකන්තෙනෙව තස්ස සාධනතො, **නො අඤ්ඤථා,** තස්මා තථං අවිතථං අනඤ්ඤථං. එතෙන තථාවාදිතාය තථාගතොති දස්සෙති. ගදඅත්ථො අයං ගතසද්දො ද-කාරස්ස ත-කාරං කත්වා, තස්මා තථං ගදතීති තථාගතොති අත්ථො. අථ වා ආගදනං ආගදො, වචනන්ති අත්ථො. තතො අවිපරීතො ආගදො අස්සාති ද-කාරස්ස ත-කාරං කත්වා තථාගතොති එවමෙත්ථ පදසිද්ධි වෙදිතබ්බා.

යථාවාදීති යෙ ධම්මෙ භගවා ''ඉමෙ ධම්මා අකුසලා සාවජ්ජා විඤ්ඤුගරහිතා සමත්තා සමාදින්නා අහිතාය දුක්ඛාය සංවත්තන්තී''ති පරෙසං ධම්මං දෙසෙන්තො වදති, තෙ ධම්මෙ එකන්තෙනෙව සයං පහාසි. යෙ පන ධම්මෙ

භගවා – ‘‘ඉමෙ ධම්මා කුසලා අනවජ්ජා විඤ්ඤුප්පසත්ථා සමත්තා සමාදින්නා හිතාය සුඛාය සංවත්තන්තී’’ති වදති, තෙ ධම්මෙ එකන්තෙනෙව සයං උපසම්පජ්ජ විහරති, තස්මා යථාවාදී භගවා තථාකාරීති වෙදිතබ්බො. තථා සම්මදෙව සීලාදිපරිපූරණවසෙන සම්මාපටිපදායං යථාකාරී භගවා, තථෙව ධම්මදෙසනාය පරෙසං තත්ථ පතිට්ඨාපනවසෙන **තථාවාදී.** භගවතො හි වාචාය කායො අනුලොමෙති, කායස්සපි වාචා, තස්මා යථාවාදී තථාකාරී, යථාකාරී තථාවාදී ච හොති. එවංභූතස්ස ච යථා වාචා, කායොපි තථා ගතො පවත්තො. යථා ච කායො, වාචාපි තථා ගතා පවත්තාති අත්ථො.

අභිභූ අනභිභූතොති උපරි භවග්ගං, හෙට්ඨා අවීචිනිරයං පරියන්තං කත්වා තිරියං අපරිමාණාසු ලොකධාතූසු භගවා සබ්බසත්තෙ අභිභවති සීලෙනපි සමාධිනාපි පඤ්ඤායපි විමුත්තියාපි, න තස්ස තුලා වා පමාණං වා අත්ථි. අසමො අසමසමො අප්පටිමො අප්පටිභාගො අප්පටිපුග්ගලො අතුලො අප්පමෙය්‍යො අනුත්තරො ධම්මරාජා දෙවදෙවො සක්කානං අතිසක්කො බ්‍රහ්මානං අතිබ්‍රහ්මා, තතො එව අයං න කෙනචි අභිභූතො. **දක්ඛතීති** සබ්බං පස්සති. විසෙසවචනිච්ඡායපි අභාවතො අනවසෙසවිසයො දසසද්දො. තෙන යං කිඤ්චි නෙය්‍යං නාම, සබ්බං තං හත්ථතලෙ ආමලකං විය පස්සතීති දීපෙති. අවිපරීතං ආසයාදිඅවබොධෙන හිතූපසංහාරාදිනා ච සත්තෙ, භාවඤ්ඤත්ථත්තුපනයවසෙන සඞ්ඛාරෙ, සබ්බාකාරෙන සුචිණ්ණවසිතාය සමාපත්තියො, චිත්තඤ්ච වසෙ වත්තෙතීති **වසවත්තීති** එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො.

විසංයුත්තොති චතූහි යොගෙහි විසංයුත්තො. තෙනාහ **‘‘චතුන්නං යොගානං පහානෙන විසංයුත්තො’’**ති. **තණ්හාදිට්ඨිඋපයෙහි විරහිතොති** සබ්බස්මිම්පි ලොකෙ තණ්හාදිට්ඨිසඞ්ඛාතෙහි උපයෙහි විරහිතො.

අභිභවිත්වා ඨිතොති තබ්බිසයකිලෙසප්පහානෙන අභිභුය්‍යා අතික්කමිත්වා ඨිතො. **චත්තාරොපි ගන්ථෙ මොචෙත්වා ඨිතොති** සබ්බෙ අභිජ්ඣාකායගන්ථාදිකෙ සකසන්තානතො මොචෙත්වා ඨිතො. වෙනෙය්‍යසන්තානෙ වා අත්තනො දෙසනාවිලාසෙන තෙසං පමොචනතොති **සබ්බගන්ථප්පමොචනො. ඵුට්ඨස්ස පරමා සන්තීති** අස්ස අනෙන ඛීණාසවෙන බුද්ධෙන පරමා සන්ති ඤාණඵුසනෙන ඵුට්ඨාති එවමෙත්ථ සම්බන්ධො වෙදිතබ්බො. තෙනාහ **‘‘ඵුට්ඨස්සා’’**තිආදි. **නිබ්බානෙ කුතොචි භයං නත්ථීති** කුතොචි භයකාරණතො නිබ්බානෙ භයං නත්ථි අසඞ්ඛතභාවෙන සබ්බසො ඛෙමත්තා. තෙනාහ භගවා – ‘‘ඛෙමඤ්ච වො, භික්ඛවෙ, ධම්මං දෙසෙස්සාමි ඛෙමගාමිනිඤ්ච පටිපද’’න්තිආදි (සං. නි. 4.379-408). නිබ්බානප්පත්තස්ස වා කුතොචි භයං නත්ථීති **නිබ්බානං අකුතොභයන්ති** එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො, න කුතොචි භයං එත්ථ එතස්මිං අධිගතෙති **අකුතොභයං,** නිබ්බානන්ති එවමෙත්ථ නිබ්බචනඤ්ච දට්ඨබ්බං.

අනීඝො නිද්දුක්ඛො. **සබ්බකම්මක්ඛයං පත්තොති** සබ්බෙසං කම්මානං ඛයං පරියොසානං අච්චන්තභාවං පත්තො. උපධී සම්මදෙව ඛීයන්ති එත්ථාති **උපධිසඞ්ඛයො,** නිබ්බානන්ති ආහ **‘‘උපධිසඞ්ඛයසඞ්ඛාතෙ නිබ්බානෙ’’**ති. **චක්කන්ති** ධම්මචක්කං. **පවත්තයීති** තෙපරිවට්ටං ද්වාදසාකාරං පවත්තෙසි . මහන්තෙහි සීලාදිගුණෙහි සමන්නාගතත්තා **මහන්තං. වීතසාරදන්ති** චතුවෙසාරජ්ජයොගෙන වීතසාරදං. සෙසං උත්තානමෙව.

ලොකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. කාළකාරාමසුත්තවණ්ණනා

24. චතුත්ථෙ **බාළ්හං ඛො නෙ පසංසසීති** නෙ සමණෙ බාළ්හං කත්වා පසංසසි වණ්ණෙසි. කීදිසං සීලං එතෙසන්ති **කිංසීලා.** කො සමාචාරො එතෙසන්ති **කිංසමාචාරා. ගුණමග්ගසණ්ඨිතාති** ගුණග්ගසණ්ඨිතා. ම-කාරො පදසන්ධිකරො, අග්ගගුණෙ පතිට්ඨිතාති වුත්තං හොති. **සන්තින්ද්‍රියා** සන්තමානසා, ‘‘සන්තං තෙසං ගතං ඨිත’’න්තිපි පඨන්ති. **එකකියාති** එකකා, චතූසු ඉරියාපථෙසු එකකා හුත්වා විහරන්තීති අධිප්පායො. තෙනෙවාහ **‘‘අදුතියා’’**ති. **තාදිසා සමණා මමාතීති** එත්ථ **ඉති**-සද්දො ආදිඅත්ථො. තෙන –

‘‘කායකම්මං සුචි නෙසං, වාචාකම්මං අනාවිලං;
මනොකම්මං සුවිසුද්ධං, තාදිසා සමණා මම.

‘‘විමලා සඞ්ඛමුත්තාභා, සුද්ධා අන්තරබාහිරා;
පුණ්ණා සුද්ධෙහි ධම්මෙහි, තාදිසා සමණා මම.

‘‘ලාභෙන උන්නතො ලොකො, අලාභෙන ච ඔනතො;
ලාභාලාභෙන එකට්ඨා, තාදිසා සමණා මම.

‘‘යසෙන උන්නතො ලොකො, අයසෙන ච ඔනතො;
යසායසෙන එකට්ඨා, තාදිසා සමණා මම.

‘‘පසංසායුන්නතො ලොකො, නින්දායපි ච ඔනතො;
සමා නින්දාපසංසාසු, තාදිසා සමණා මම.

‘‘සුඛෙන උන්නතො ලොකො, දුක්ඛෙනපි ච ඔනතො;
අකම්පා සුඛදුක්ඛෙසු, තාදිසා සමණා මමා’’ති. (ධ. ප. අට්ඨ. 2.303 චූළසුභද්දාවත්ථු) –

එවමාදිං සඞ්ගණ්හාති.

‘‘දූරෙ සන්තො’’තිආදිගාථාය අයමත්ථො. **සන්තොති** රාගාදීනං සන්තතාය බුද්ධාදයො සන්තො නාම, ඉධ පන පුබ්බබුද්ධෙසු කතාධිකාරා උස්සන්නකුසලමූලා භාවිතභාවනා සත්තා සන්තොති අධිප්පෙතා. **පකාසන්තීති** දූරෙ ඨිතාපි බුද්ධානං ඤාණපථං ආගච්ඡන්තා පාකටා හොන්ති. **හිමවන්තොවාති** යථා තියොජනසහස්සවිත්ථතො පඤ්චයොජනසතුබ්බෙධො චතුරාසීතියා කූටසහස්සෙහි පටිමණ්ඩිතො හිමවන්තපබ්බතො දූරෙ ඨිතානම්පි අභිමුඛෙ ඨිතො විය පකාසති, එවං පකාසන්තීති අත්ථො. **අසන්තෙත්ථ න දිස්සන්තීති** ලාභගරුකා, විත්ථිණ්ණපරලොකා, ආමිසචක්ඛුකා, ජීවිකත්ථාය පබ්බජිතා, බාලපුග්ගලා අසන්තො නාම. තෙ එත්ථ බුද්ධානං දක්ඛිණස්ස ජාණුමණ්ඩලස්ස සන්තිකෙ නිසින්නාපි න දිස්සන්ති න පඤ්ඤායන්ති. **රත්තිං ඛිත්තා යථා සරාති** රත්තිං චතුරඞ්ගසමන්නාගතෙ අන්ධකාරෙ ඛිත්තා සරා විය තථාරූපස්ස උපනිස්සයභූතස්ස පුබ්බහෙතුනො අභාවෙන න පඤ්ඤායන්තීති අත්ථො.

බ්‍රහ්මදෙය්‍යන්ති සෙට්ඨදෙය්‍යං, යථා දින්නං න පුන ගහෙතබ්බං හොති නිස්සට්ඨං පරිච්චත්තං, එවං දින්නන්ති අත්ථො.

දිට්ඨං න මඤ්ඤතීති එත්ථ **දිට්ඨන්ති** මංසචක්ඛුනාපි දිට්ඨං, දිබ්බචක්ඛුනාපි දිට්ඨං, රූපායතනස්සෙතං අධිවචනං. යඤ්හි චක්ඛුද්වයෙන කතදස්සනකිරියාසමාපනං, යං චක්ඛුද්වයං පස්සති අපස්සි පස්සිස්සති, සමවායෙ පස්සෙය්‍ය, තං සබ්බං කාලවිසෙසවචනිච්ඡාය අභාවතො ‘‘දිට්ඨ’’න්තෙව වුත්තං යථා ‘‘දුද්ධ’’න්ති. තෙනෙවාහ **‘‘දිට්ඨං රූපායතන’’**න්ති. **එවරූපානි හි වචනානීති** ‘‘දට්ඨබ්බං සොතබ්බ’’න්තිආදීනි.

ලාභෙපි තාදී, අලාභෙපි තාදීති යථා අලාභකාලෙ ලාභස්ස ලද්ධකාලෙපි තථෙවාති තාදිසො. **යසෙපීති** යසෙ සතිපි මහාපරිවාරකාලෙපි. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව.

කාළකාරාමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. බ්‍රහ්මචරියසුත්තවණ්ණනා

25. පඤ්චමෙ **නයිදන්ති** එත්ථ න-ඉති පටිසෙධෙ නිපාතො, තස්ස ‘‘වුස්සතී’’ති ඉමිනා සම්බන්ධො ‘‘න වුස්සතී’’ති, ය-කාරො පදසන්ධිකරො. **ඉදං**-සද්දො ‘‘එකමිදාහං, භික්ඛවෙ, සමයං උක්කට්ඨායං විහරාමි සුභගවනෙ සාලරාජමූලෙ’’තිආදීසු (දී. නි. 2.91; ම. නි. 1.501) නිපාතමත්තං, ‘‘ඉදං ඛො තං, භික්ඛවෙ, අප්පමත්තකං සීලමත්තක’’න්තිආදීසු (දී. නි. 1.27) යථාවුත්තෙ ආසන්නපච්චක්ඛෙ ආගතො.

‘‘ඉදඤ්හි තං ජෙතවනං, ඉසිසඞ්ඝනිසෙවිතං;
ආවුත්ථං ධම්මරාජෙන, පීතිසඤ්ජනනං මමා’’ති. (ම. නි. 3.387-388; සං. නි. 1.48, 101) –

ආදීසු වක්ඛමානෙ ආසන්නපච්චක්ඛෙ. ඉධාපි වක්ඛමානෙයෙව ආසන්නපච්චක්ඛෙ දට්ඨබ්බො.

බ්‍රහ්මචරිය-සද්දො –

‘‘කිං තෙ වතං කිං පන බ්‍රහ්මචරියං,
කිස්ස සුචිණ්ණස්ස අයං විපාකො;
ඉද්ධී ජුතී බලවීරියූපපත්ති,
ඉදඤ්ච තෙ නාග මහාවිමානං.

‘‘අහඤ්ච භරියා ච මනුස්සලොකෙ,
සද්ධා උභො දානපතී අහුම්හා;
ඔපානභූතං මෙ ඝරං තදාසි,
සන්තප්පිතා සමණබ්‍රාහ්මණා ච.

‘‘තං මෙ වතං තං පන බ්‍රහ්මචරියං,
තස්ස සුචිණ්ණස්ස අයං විපාකො;

ඉද්ධී ජුතී බලවීරියූපපත්ති,
ඉදඤ්ච මෙ වීර මහාවිමාන''න්ති. –

ඉමස්මිං **පුණ්ණකජාතකෙ** (ජා. 2.22.1595) දානෙ ආගතො.

''කෙන පාණි කාමදදො, කෙන පාණි මධුස්සවො;
කෙන තෙ බ්‍රහ්මචරියෙන, පුඤ්ඤං පාණිම්හි ඉජ්ඣතී''ති. –

ඉමස්මිං **අඞ්කුරපෙතවත්ථුස්මිං** (පෙ. ව. 275, 277) වෙය්‍යාවච්චෙ.

''එවං ඛො තං, භික්ඛවෙ, තිත්තිරියං නාම බ්‍රහ්මචරියං අහොසී''ති ඉමස්මිං **තිත්තිරජාතකෙ** (චූළව. 311) පඤ්චසික්ඛාපදසීලෙ.

''තං ඛො පන මෙ, පඤ්චසිඛ, බ්‍රහ්මචරියං නෙව නිබ්බිදාය න විරාගාය…පෙ.… යාවදෙව බ්‍රහ්මලොකූපපත්තියා''ති ඉමස්මිං **මහාගොවින්දසුත්තෙ** (දී. නි. 2.329) බ්‍රහ්මවිහාරෙ.

''පරෙ අබ්‍රහ්මචාරී භවිස්සන්ති, මයමෙත්ථ බ්‍රහ්මචාරී භවිස්සාමා''ති ඉමස්මිං **සල්ලෙඛසුත්තෙ** (ම. නි. 1.83) මෙථුනවිරතියං.

''මයඤ්ච භරියා නාතික්කමාම,
අම්හෙ ච භරියා නාතික්කමන්ති;
අඤ්ඤත්‍ර තාහි බ්‍රහ්මචරියං චරාම,
තස්මා හි අම්හං දහරා න මීයරෙ''ති. –

ඉමස්මිං **මහාධම්මපාලජාතකෙ** (ජා. 1.10.97) සදාරසන්තොසෙ.

''අභිජානාමි ඛො පනාහං, සාරිපුත්ත, චතුරඞ්ගසමන්නාගතං බ්‍රහ්මචරියං චරිතා, තපස්සී සුදං හොමි''ති **ලොමහංසසුත්තෙ** (ම. නි. 1.155) වීරියෙ.

''හීනෙන බ්‍රහ්මචරියෙන, ඛත්තියෙ උපපජ්ජති;
මජ්ඣිමෙන ච දෙවත්තං, උත්තමෙන විසුජ්ඣතී''ති. –

නිමිජාතකෙ (ජා. 2.22.429) අත්තදමනවසෙන කතෙ අට්ඨඞ්ගිකෙ උපොසථෙ.

''ඉදං ඛො පන මෙ, පඤ්චසිඛ, බ්‍රහ්මචරියං එකන්තනිබ්බිදාය විරාගාය…පෙ.… අයමෙව අරියො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො''ති **මහාගොවින්දසුත්තෙයෙව** (දී. නි. 2.329) අරියමග්ගෙ.

''තයිදං බ්‍රහ්මචරියං ඉද්ධඤ්චෙව ඵීතඤ්ච විත්ථාරිකං බාහුජඤ්ඤං පුථුභූතං යාව දෙවමනුස්සෙහි සුප්පකාසිත''න්ති **පාසාදිකසුත්තෙ** (දී. නි. 3.174) සික්ඛත්තයසඞ්ගහිතෙ සකලස්මිං සාසනෙ. ඉධාපි අරියමග්ගෙ සාසනෙ ච වත්තති.

වුස්සතීති වුසීයති, චරීයතීති අත්ථො. **ජනකුහනත්ථන්ති** ''අහො අයෙ‍යා සීලවා වත්තසම්පන්නො අප්පිච්ඡො සන්තුට්ඨො මහිද්ධිකො මහානුභාවො''තිආදිනා ජනස්ස සත්තලොකස්ස විම්හාපනත්ථං. කෙචි පන **''කුහනත්ථන්ති** පාපිච්ඡස්ස ඉච්ඡාපකතස්ස සතො සාමන්තජප්පනඉරියාපථනිස්සිතපච්චයපටිසෙවනසඞ්ඛාතෙන තිවිධෙන කුහනවත්ථුනා කුහකභාවෙන ජනස්ස විම්හාපනත්ථ''න්ති වදන්ති. ඉධාපි අයමෙවත්ථො දස්සිතො. තෙනෙවාහ **''තීහි කුහනවත්ථූහි ජනස්ස කුහනත්ථායා''**ති, ජනස්ස විම්හාපනත්ථායාති අත්ථො. **ජනලාපනත්ථන්ති** ''එවරූපස්ස නාම අය්‍යස්ස දින්නං මහප්ඵලං භවිස්සතී''ති පසන්නචිත්තෙහි ''කෙනත්ථො, කිං ආහරීයතූ''ති වදාපනත්ථං. ''ජනලපනත්ථ''න්තිපි පඨන්ති, තස්ස පාපිච්ඡස්ස සතො පච්චයත්ථං පරිකථොභාසාදිවසෙන ලපනභාවෙන උපලාපකභාවෙන ජනස්ස ලපනත්ථන්ති අත්ථො. තෙනෙවාහ **''න ජනලපනත්ථන්ති න ජනස්ස උපලාපනත්ථ''**න්ති.

න ඉතිවාදප්පමොක්ඛානිසංසත්ථන්ති එත්ථ ''න ලාභසක්කාරසිලොකානිසංසත්ථ''න්තිපි පඨන්ති. තත්ථ ය්වායං ''ආකඞ්ඛෙය්‍ය චෙ, භික්ඛවෙ, භික්ඛු 'ලාභී අස්සං චීවරපිණ්ඩපාතසෙනාසනගිලානපච්චයභෙසජ්ජපරික්ඛාරාන'න්ති, සීලෙස්වෙවස්ස පරිපූරකාරී''ති (ම. නි. 1.65) සීලානිසංසභාවෙන වුත්තො චතුපච්චයලාභො ච. චතුන්නං පච්චයානං සක්කච්චදානසඞ්ඛාතො ආදරබහුමානගරුකරණසඞ්ඛාතො ච සක්කාරො, යො ච ''සීලසම්පන්නො බහුස්සුතො සුතධරො ආරද්ධවීරියො''තිආදිනා නයෙන උග්ගච්ඡනකථුතිඝොසසඞ්ඛාතො සිලොකො බ්‍රහ්මචරියං වසන්තානං

දිට්ඨධම්මිකො ආනිසංසො, තදත්ථන්ති අත්ථො. කෙචි පන **‘‘ලාභසක්කාරසිලොකානිසංසත්ථ’’**න්ති පාපිච්ඡස්සෙව සතො ලාභාදිගරුතාය ලාභසක්කාරසිලොකසඞ්ඛාතස්ස ආනිසංසස්ස උදයස්ස නිප්ඵාදනත්ථ’’න්ති එවමත්ථං වදන්ති.

න ඉති මං ජනො ජානාතූති එවං බ්‍රහ්මචරියවාසෙ සති ‘‘සීලවා කල්‍යාණධම්මො’’තිආදිනා මං ලොකො ජානාතු සම්භාවෙතූති අත්තනො සන්තගුණවසෙන සම්භාවනත්ථම්පි න ඉදං බ්‍රහ්මචරියං වුස්සතීති සම්බන්ධො. කෙචි පන ‘‘පාපිච්ඡස්ස සතො අසන්තගුණසම්භාවනාධිප්පායෙන ‘ඉති එවංගුණොති මං ලොකො ජානාතූ’ති න ඉදං බ්‍රහ්මචරියං වුස්සතී’’ති එවමෙත්ථ අත්ථං වදන්ති. සබ්බත්ථාපි පනෙත්ථ පුරිමො පුරිමොයෙව අත්ථවිකප්පො සුන්දරතරො.

අථ ඛොති එත්ථ **අථා**ති අඤ්ඤත්ථෙ නිපාතො, **ඛො**ති අවධාරණෙ. තෙන කුහනාදිතො අඤ්ඤදත්ථංයෙව ඉදං, භික්ඛවෙ, බ්‍රහ්මචරියං වුස්සතීති දස්සෙති. ඉදානි තං පයොජනං දස්සෙන්තො **‘‘සංවරත්ථං පහානත්ථ’’**න්ති ආහ. තත්ථ පඤ්චවිධො සංවරො – පාතිමොක්ඛසංවරො, සතිසංවරො, ඤාණසංවරො, ඛන්තිසංවරො, වීරියසංවරොති. ‘‘ඉති ඉමිනා පාතිමොක්ඛසංවරෙන උපෙතො හොති සමුපෙතො’’තිආදිනා (විභ. 511) නයෙන ආගතො අයං **පාතිමොක්ඛසංවරො,** සීලසංවරොතිපි වුච්චති. ‘‘රක්ඛති චක්ඛුන්ද්‍රියං, චක්ඛුන්ද්‍රියෙ සංවරං ආපජ්ජතී’’ති (ම. නි. 1.295; සං. නි. 4.239; අ. නි. 3.16) ආගතො අයං **සතිසංවරො**.

> ‘‘යානි සොතානි ලොකස්මිං, සති තෙසං නිවාරණං;
> සොතානං සංවරං බ්‍රූමි, පඤ්ඤායෙතෙ පිධීයරෙ’’ති. (සු. නි. 1041; චූළනි. අජිතමාණවපුච්ඡානිද්දෙසො 4; නෙත්ති. 4.11, 45) –

ආගතො අයං **ඤාණසංවරො**. ‘‘ඛමො හොති සීතස්ස උණ්හස්සා’’තිආදිනා (ම. නි. 1.24; අ. නි. 4.114; 6.58) නයෙන ආගතො අයං **ඛන්තිසංවරො**.

‘‘උප්පන්නං කාමවිතක්කං නාධිවාසෙතී’’තිආදිනා (ම. නි. 1.26; අ. නි. 4.114; 6.58) නයෙන ආගතො අයං **වීරියසංවරො**.

අත්ථතො පන පාණාතිපාතාදීනං පජහනවසෙන වත්තපටිවත්තානං පූරණවසෙන ච පවත්තා චෙතනා චෙව විරති ච. සඞ්ඛෙපතො සබ්බො කායවචීසංයමො, විත්ථාරතො සත්තන්නං ආපත්තික්ඛන්ධානං අවීතික්කමො සීලසංවරො. සති එව **සතිසංවරො,** සතිප්පධානා වා කුසලා ඛන්ධා. ඤාණමෙව **ඤාණසංවරො**. අධිවාසනවසෙන අදොසො, අදොසප්පධානා වා තථාපවත්තා කුසලා ඛන්ධා **ඛන්තිසංවරො,** පඤ්ඤාති එකෙ. කාමවිතක්කාදීනං අභිභවනවසෙන පවත්තං වීරියමෙව **වීරියසංවරො**. තෙසු පඨමො කායදුච්චරිතාදීසු දුස්සීල්‍යස්ස සංවරණතො සංවරො, දුතියො මුට්ඨස්සච්චස්ස , තතියො අඤ්ඤාණස්ස, චතුත්ථො අක්ඛන්තියා, පඤ්චමො කොසජ්ජස්ස සංවරණතො පිදහනතො සංවරොති වෙදිතබ්බො. එවමෙතස්ස සංවරස්ස අත්ථාය **සංවරත්ථං** සංවරනිප්ඵාදනත්ථන්ති අත්ථො.

තීහි පහානෙහීති තදඞ්ගවික්ඛම්භනසමුච්ඡෙදසඞ්ඛාතෙහි තීහි පහානෙහි. පඤ්චවිධප්පහානම්පි ඉධ වත්තුං වට්ටතියෙව. පඤ්චවිධඤ්හි පහානං තදඞ්ගවික්ඛම්භනසමුච්ඡෙදප්පටිප්පස්සද්ධිනිස්සරණවසෙන. තත්ථ යං දීපාලොකෙනෙව තමස්ස පටිපක්ඛභාවතො අලොභාදීහි ලොභාදිකස්ස නාමරූපපරිච්ඡෙදාදිවිපස්සනාඤාණෙහි තස්ස තස්ස අනත්ථස්ස පහානං, සෙය්‍යථිදං – පරිච්චාගෙන ලොභාදිමලස්ස, සීලෙන පාණාතිපාතාදිදුස්සීල්‍යස්ස, සද්ධාදීහි අස්සද්ධියාදිකස්ස, නාමරූපවවත්ථානෙන සක්කායදිට්ඨියා, පච්චයපරිග්ගහෙන අහෙතුවිසමහෙතුදිට්ඨීනං, තස්සෙව අපරභාගෙන කඞ්ඛාවිතරණෙන කථංකථීභාවස්ස, කලාපසම්මසනෙන අහංමමාති ගාහස්ස, මග්ගාමග්ගවවත්ථානෙන අමග්ගෙ මග්ගසඤ්ඤාය, උදයදස්සනෙන උච්ඡෙදදිට්ඨියා, වයදස්සනෙන සස්සතදිට්ඨියා, භයදස්සනෙන සභයෙ අභයසඤ්ඤාය, ආදීනවදස්සනෙන අස්සාදසඤ්ඤාය, නිබ්බිදානුපස්සනෙන අභිරතිසඤ්ඤාය, මුච්චිතුකම්‍යතාඤාණෙන අමුච්චිතුකම්‍යතාය, උපෙක්ඛාඤාණෙන අනුපෙක්ඛාය, අනුලොමෙන ධම්මට්ඨිතියං නිබ්බානෙ ච පටිලොමභාවස්ස, ගොත්‍රභුනා සඞ්ඛාරනිමිත්තග්ගාහස්ස පහානං, එතං **තදඞ්ගප්පහානං** නාම.

යං පන උපචාරප්පනාභෙදෙන සමාධිනා පවත්තිභාවනිවාරණතො ඝටප්පහාරෙනෙව උදකපිට්ඨෙ සෙවාලස්ස, තෙසං තෙසං නීවරණාදිධම්මානං පහානං, එතං **වික්ඛම්භනප්පහානං** නාම. යං චතුන්නං අරියමග්ගානං භාවිතත්තා තංතංමග්ගවතො අත්තනො සන්තානෙ ‘‘දිට්ඨිගතානං පහානායා’’තිආදිනා (ධ. ස. 277; විභ. 628) නයෙන වුත්තස්ස සමුදයපක්ඛියස්ස කිලෙසගණස්ස අච්චන්තං අප්පවත්තිභාවෙන සමුච්ඡින්දනං, එතං **සමුච්ඡෙදප්පහානං** නාම. යං පන ඵලක්ඛණෙ පටිප්පස්සද්ධත්තං කිලෙසානං, එතං **පටිප්පස්සද්ධිප්පහානං** නාම. යං සබ්බසඞ්ඛතනිස්සටත්තා පහීනසබ්බසඞ්ඛතං නිබ්බානං, එතං **නිස්සරණප්පහානං** නාම . තස්ස පඤ්චවිධස්සපි තථා තථා රාගාදිකිලෙසානං පටිනිස්සජ්ජනට්ඨෙන සමතික්කමනට්ඨෙන වා පහානස්ස අත්ථාය, පහානසාධනත්ථන්ති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො.

තත්ථ සංවරෙන කිලෙසානං චිත්තසන්තානෙ පවෙසනිවාරණං පහානෙන ච පවෙසනිවාරණමෙව සමුග්ඝාතො වාති වදන්ති. උභයෙනපි පන යථාරහං උභයං සම්පජ්ජතීති දට්ඨබ්බං. සීලාදිධම්මා එව හි සංවරණතො සංවරං, පජහනතො පහානන්ති.

අනීතිහන්ති ඊතියො වුච්චන්ති උපද්දවා දිට්ඨධම්මිකා සම්පරායිකා ච. ඊතියො හන්තීති ඊතිහං, අනු ඊතිහන්ති **අනීතිහං,** සාසනබ්‍රහ්මචරියං මග්ගබ්‍රහ්මචරියඤ්ච. අථ වා ඊතීහි අනත්ථෙහි සද්ධිං හනන්ති ගච්ඡන්ති පවත්තන්තීති ඊතිහා, තණ්හාදිඋපක්කිලෙසා. නත්ථි එත්ථ ඊතිහාති **අනීතිහං**. ඊතිහා වා යථාවුත්තෙනත්ථෙන තිත්ථියසමයා, තප්පටිපක්ඛතො ඉදං **අනීතිහං**. ''අනිතිහ''න්තිපි පාඨො. තස්සත්ථො – ''**ඉතිහාය**''න්ති ධම්මෙසු අනෙකංසග්ගාහභාවතො විචිකිච්ඡා ඉතිහං නාම, සම්මාසම්බුද්ධප්පවෙදිතත්තා යථානුසිට්ඨං පටිපජ්ජන්තානං නික්කඞ්ඛභාවසාධනතො ච නත්ථි එත්ථ ඉතිහන්ති **අනිතිහං,** අපරපත්තියන්ති අත්ථො. වුත්තඤ්හෙතං ''පච්චත්තං වෙදිතබ්බො විඤ්ඤූහී''ති, ''අතක්කාවචරො''ති (දී. නි. 2.67; ම. නි. 1.281; 2.337; සං. නි. 1.172; මහාව. 7-8) ච. ගාථාබන්ධසුඛත්ථං පන ''අනීතිහ''න්ති දීඝං කත්වා පඨන්ති. පච්ඡිමං පනෙත්ථ අත්ථවිකප්පං දස්සෙතුං **''ඉතිහපරිවජ්ජිත''**න්තිආදි වුත්තං.

නිබ්බානසඞ්ඛාතං ඔගධං පතිට්ඨං පාරං ගච්ඡතීති නිබ්බානොගධගාමී, විමුත්තිරසත්තා එකන්තෙනෙව නිබ්බානසම්පාපකොති අත්ථො, තං **නිබ්බානොගධගාමිනං** බ්‍රහ්මචරියං. **නිබ්බානොගධො**ති වා අරියමග්ගො වුච්චති තෙන විනා නිබ්බානාවගාහණස්ස අසම්භවතො තස්ස ච නිබ්බානං අනාලම්බිත්වා අප්පවත්තනතො, තඤ්චෙතං එකන්තසම්පාදනෙන ගච්ඡතීති **නිබ්බානොගධගාමී**. අථ වා **නිබ්බානොගධගාමින**න්ති නිබ්බානස්ස අන්තොගාමිනං. මග්ගබ්‍රහ්මචරියඤ්හි නිබ්බානං ආරම්මණං කරිත්වා තස්ස අන්තො එව පවත්තතීති. ඉමමෙව ච අත්ථවිකප්පං දස්සෙතුං **''නිබ්බානස්ස අන්තොගාමින''**න්තිආදි වුත්තං. **සොති** යො සො සමතිංස පාරමියො පූරෙත්වා සබ්බකිලෙසෙ භඤ්ජිත්වා අනුත්තරං සම්මාසම්බොධිං අභිසම්බුද්ධො, සො භගවා **අදෙසයි** දෙසෙසි . **මහන්තෙහීති** මහාආතුමෙහි උළාරජ්ඣාසයෙහි. මහන්තං නිබ්බානං, මහන්තෙ වා සීලක්ඛන්ධාදිකෙ එසන්ති ගවෙසන්තීති **මහෙසිනො,** බුද්ධාදයො අරියා. තෙහි **අනුයාතො** පටිපන්නො.

යථා බුද්ධෙන දෙසිතන්ති යථා අභිඤ්ඤෙය්‍යාදිභාවෙන සම්මාසම්බුද්ධෙන මයා දෙසිතං, එවං යෙ එතං මග්ගබ්‍රහ්මචරියං තදත්ථං සාසනබ්‍රහ්මචරියඤ්ච පටිපජ්ජන්ති. තෙ දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකපරමත්ථෙහි යථාරහං අනුසාසන්තස්ස සත්ථු මය්හං සාසනකාරිනො ඔවාදප්පටිකරා සකලස්ස වට්ටදුක්ඛස්ස අන්තං පරියන්තං අප්පවත්තිං කරිස්සන්ති, දුක්ඛස්ස වා අන්තං නිබ්බානං සච්ඡිකරිස්සන්තීති.

බ්‍රහ්මචරියසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. කුහසුත්තවණ්ණනා

26. ඡට්ඨෙ **කුහකාති** සාමන්තජප්පනාදිනා කුහනවත්ථුනා කුහකා, අසන්තගුණසම්භාවනිච්ඡාය කොහඤ්ඤං කත්වා පරෙසං විද්ධංසකාති අත්ථො. **ථද්ධාති** ''කොධනො හොති උපායාසබහුලො, අප්පම්පි වුත්තො සමානො අභිසජ්ජති කුප්පති බ්‍යාපජ්ජති පතිත්ථීයතී''ති (අ. නි. 3.25, 27) එවං වුත්තෙන කොධෙන ච, ''දුබ්බචො හොති දොවචස්සකරණෙහි ධම්මෙහි සමන්නාගතො අක්ඛමො අප්පදක්ඛිණග්ගාහී අනුසාසනි''න්ති (ම. නි. 1.181; පාරා. 426). එවං වුත්තෙන දොවචස්සෙන ච, ''ජාතිමදො, ගොත්තමදො, ලාභමදො, ආරොග්‍යමදො, යොබ්බනමදො, ජීවිතමදො''ති (විභ. 832) එවං වුත්තජාතිමදාදිභෙදෙන මානෙන ච ගරුකාතබ්බෙසු ගරුසුපි නිපච්චකාරං අකත්වා අයොසලාකං ගිලිත්වා ඨිතා විය අනොනතා හුත්වා විචරණකා. තෙනාහ **''කොධෙන වා''**තිආදි.

උපලාපකාති මිච්ඡාජීවවසෙන කුලසඞ්ගණ්හකා. **ලපාති** පච්චයත්ථං පයුත්තවාචාවසෙන නිප්පෙසිකතාවසෙන ලපකාති අත්ථො. **සිඞ්ගන්ති** සිඞ්ගාරං. තඤ්හි කුසලස්ස විජ්ඣනතො සුට්ඨු ආසෙවිතතාය සීසෙ පරික්ඛිත්තං සුනිබ්බත්තං විසාණං විය ඨිරත්තා ච සිඞ්ගං වියාති සිඞ්ගං, නාගරිකභාවසඞ්ඛාතස්ස කිලෙසසිඞ්ගස්සෙතං නාමං. සිඞ්ගාරභාවො **සිඞ්ගාරතා,** සිඞ්ගාරකරණකආකාරො වා. චාතුරභාවො **චාතුරතා**. තථා **චාතුරියං**. පරික්ඛතභාවො **පරික්ඛතතා,** පරිඛණිත්වා ඨපිතස්සෙව දළ්හසිඞ්ගාරස්සෙතං නාමං. ඉතරං තස්සෙව වෙවචනං. එවං සබ්බෙහි වාරෙහි කිලෙසසිඞ්ගාරතාව කථිතා.

උග්ගතනළාති නළසදිසං තුච්ඡමානං උක්ඛිපිත්වා විචරණකා. තෙනාහ **''තුච්ඡමානං උක්ඛිපිත්වා ඨිතා''**ති. යස්මා තෙ කුහනාදියොගතො න සම්මාපටිපන්නා, තස්මා **''මම සන්තකා න හොන්ති''**ති වුත්තං. **අපගතාති** යදිපි තෙ මම සාසනෙ පබ්බජිතා, යථානුසිට්ඨං පන අප්පටිපජ්ජනතො අපගතා එව ඉමස්මා ධම්මවිනයා, ඉතො තෙ සුවිදූරෙ ඨිතාති දස්සෙති. වුත්තඤ්හෙතං –

> ''නභඤ්ච දූරෙ පථවී ච දූරෙ,
> පාරං සමුද්දස්ස තදාහු දූරෙ;
> තතො හවෙ දූරතරං වදන්ති,
> සතඤ්ච ධම්මො අසතඤ්ච රාජා''ති. (ජා. 2.21.414);

සබ්බත්ථ පත්ථටතාය වෙපුල්ලං පාපුණන්තීති සබ්බත්ථ පත්ථටභාවෙන සීලාදිධම්මක්ඛන්ධපාරිපූරියා වෙපුල්ලං පාපුණන්ති.

කුහසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. සන්තුට්ඨිසුත්තවණ්ණනා

27. සත්තමෙ **නිද්දොසානීති** අවජ්ජරහිතානි ආගමනසුද්ධිතො කායමණ්ඩනාදිකිලෙසවත්ථුභාවාභාවතො ච. තත්ථ සුලභතාය පරියෙසනදුක්ඛස්ස අභාවො දස්සිතො, අප්පතාය පරිහරණදුක්ඛස්සපි අභාවො දස්සිතො, අනවජ්ජතාය අගරහිතබ්බතාය භික්ඛුසාරුප්පභාවො දස්සිතො හොති. අප්පතාය වා පරිත්තාසස්ස අවත්ථුතා, සුලභතාය ගෙධාදීනං අවත්ථුතා, අනවජ්ජතාය ආදීනවදස්සනනිස්සරණපඤ්ඤානං අත්ථිතා දස්සිතා හොති. අප්පතාය වා ලාභෙන න සොමනස්සං ජනයන්ති, අලාභෙන න දොමනස්සං ජනයන්ති, අනවජ්ජතාය විප්පටිසාරනිමිත්තං අඤ්ඤාණුපෙක්ඛං න ජනයන්ති අවිප්පටිසාරවත්ථුභාවතො.

පංසුකූලන්ති සඞ්කාරකූටාදීසු යත්ථ කත්ථචි පංසූනං උපරි ඨිතත්තා අබ්භුග්ගතට්ඨෙන පංසුකූලං වියාති පංසුකූලං, පංසු විය කුච්ඡිතභාවං උලති ගච්ඡතීති පංසුකූලන්ති එවං ලද්ධනාමං රථිකාදීසු පතිතනන්තකානි උච්චිනිත්වා කතචීවරං. **රුක්ඛමූලන්ති** විවෙකානුරූපං යං කිඤ්චි රුක්ඛසමීපං. **යං කිඤ්චි මුත්තන්ති** යං කිඤ්චි ගොමුත්තං. කෙචි පනෙත්ථ ''ගොමුත්තපරිභාවිතහරීතකඛණ්ඩං **පූතිමුත්ත**''න්ති වදන්ති. ''පූතිභාවෙන ආපණාදිතො විස්සට්ඨං ඡඩ්ඩිතං අපරිග්ගහිතං යං කිඤ්චි භෙසජ්ජං **පූතිමුත්තන්ති** අධිප්පෙත''න්ති අපරෙ.

යතො ඛොති පච්චත්තෙ නිස්සක්කවචනං, යං ඛොති වුත්තං හොති. **තෙන තුට්ඨො හොතීති** වුත්තකිරියං පරාමසති. **තුට්ඨොති** සන්තුට්ඨො. **ඉදමස්සාහන්ති** ය්වායං චතුබ්බිධෙන යථාවුත්තෙන පච්චයෙන අප්පෙන සුලභෙන සන්තොසො, ඉදං ඉමස්ස භික්ඛුනො සීලසංවරාදීසු අඤ්ඤතරං එකං සාමඤ්ඤඞ්ගං සමණභාවකාරණන්ති අහං වදාමි. සන්තුට්ඨස්ස හි චතුපාරිසුද්ධිසීලං පරිපුණ්ණං හොති, සමථවිපස්සනා ච භාවනාපාරිපූරිං ගච්ඡන්ති. අථ වා සාමඤ්ඤං නාම අරියමග්ගො, තස්ස සඞ්ඛෙපතො ද්වෙ අඞ්ගා බාහිරං අජ්ඣත්තිකන්ති. තත්ථ බාහිරං සප්පුරිසූපනිස්සයො සද්ධම්මස්සවනඤ්ච. අජ්ඣත්තිකං පන යොනිසොමනසිකාරො ධම්මානුධම්මප්පටිපත්ති ච. තෙසු යස්මා යථාරහං ධම්මානුධම්මප්පටිපත්තිභූතා තස්ස මූලභූතා චෙතෙ ධම්මා, යදිදං අප්පිච්ඡතා සන්තුට්ඨිතා පවිවිත්තතා අසංසට්ඨතා ආරද්ධවීරියතාති එවමාදයො, තස්මා වුත්තං **''ඉදමස්සාහං අඤ්ඤතරං සාමඤ්ඤඞ්ගන්ති වදාමී''**ති.

සෙනාසනමාරබ්භාති විහාරාදිං මඤ්චපීඨාදිඤ්ච සෙනාසනං නිස්සාය. **චීවරං පානභොජනන්ති** නිවාසනාදිචීවරං අම්බපානකාදිපානං ඛාදනීයභොජනීයාදිභුඤ්ජිතබ්බවත්ථුඤ්ච ආරබ්භාති සම්බන්ධො. **විඝාතොති** විඝාතභාවො, චිත්තස්ස දුක්ඛං න හොතීති යොජනා. අයඤ්හෙත්ථ සඞ්ඛෙපත්ථො – ''අමුකස්මිං නාම ආවාසෙ පච්චයා සුලභා''ති ලභිතබ්බට්ඨානගමනෙන වා ''මය්හං පාපුණාති, න තුය්හ''න්ති විවාදාපජ්ජනෙන වා නවකම්මකරණාදිවසෙන වා සෙනාසනාදීනි පරියෙසන්තානං අසන්තුට්ඨානං ඉච්ඡිතාලාභාදිනා යො විඝාතො චිත්තස්ස හොති, සො තත්ථ සන්තුට්ඨස්ස න හොති. **දිසා නප්පටිහඤ්ඤතීති** සන්තුට්ඨියා චාතුද්දිසභාවෙන දිසා න පටිහනති. වුත්තඤ්හෙතං ''චාතුද්දිසො අප්පටිඝො ච හොති, සන්තුස්සමානො ඉතරීතරෙනා''ති (සු. නි. 42).

සමණධම්මස්ස අනුලොමාති සමණධම්මස්ස සමථවිපස්සනාභාවනාය, අරියමග්ගස්සෙව වා අනුච්ඡවිකා අප්පිච්ඡතාදයො. **තුට්ඨචිත්තස්ස භික්ඛුනොති** තුට්ඨචිත්තෙන භික්ඛුනා. **අධිග්ගහිතා හොන්තීති** පටිපක්ඛධම්මෙ අභිභවිත්වා ගහිතා හොන්ති. **අන්තොගතාති** අබ්භන්තරගතා. න **පරිබාහිරාති** න බාහිරා කතා.

සන්තුට්ඨිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. අරියවංසසුත්තවණ්ණනා

28. අට්ඨමෙ **වංස**-සද්දො ''පිට්ඨිවංසං අතික්කමිත්වා නිසීදතී''තිආදීසු ද්වින්නං ගොපානසීනං සන්ධානට්ඨානෙ ඨපෙතබ්බදණ්ඩකෙ ආගතො.

> ''වංසො විසාලො ච යථා විසත්තො,
> පුත්තෙසු දාරෙසු ච යා අපෙක්ඛා;
> වංසක්කළීරොව අසජ්ජමානො,
> එකො චරෙ ඛග්ගවිසාණකප්පො''ති. –

ආදීසු කට්ඨකෙ. ''භෙරිසද්දො මුදිඞ්ගසද්දො වංසතාලසද්දො''තිආදීසු තූරියවිසෙසෙ, වෙණුතිපි වුච්චති . ''භින්නෙන පිට්ඨිවංසෙන මතො හත්ථී''තිආදීසු හත්ථිආදීනං පිට්ඨිවෙමජ්ඣෙ පදෙසෙ. ''කුලවංසං ඨපෙස්සාමී''තිආදීසු කුලන්වයෙ. ''වංසානුරක්ඛකො පවෙණිපාලකො''තිආදීසු ගුණානුපුබ්බියං ගුණානං පබන්ධප්පවත්තියං. ඉධ පන චතුපච්චයසන්තොසභාවනාරාමතාසඞ්ඛාතගුණානං පබන්ධෙ දට්ඨබ්බො. තස්ස පන වංසස්ස කුලන්වයං ගුණන්වයඤ්ච නිදස්සනවසෙන දස්සෙතුං **''යථා හී''**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **ඛත්තියවංසොති** ඛත්තියකුලවංසො. එස නයො සෙසපදෙසුපි. **සමණවංසො** පන සමණතන්ති සමණපවෙණී. **මූලගන්ධාදීනන්ති ආදි**-සද්දෙන යථා

සාරගන්ධාදීනං සඞ්ගහො, එවමෙත්ථ ගොරසාදීනම්පි සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො, දුතියෙන පන **ආදි**-සද්දෙන කාසිකවත්ථසප්පිමණ්ඩාදීනං.

අරිය-සද්දො අම්ලක්ඛෙසුපි මනුස්සෙසු පවත්තති, යෙසං නිවසනට්ඨානං අරියං ආයතනන්ති වුච්චති. යථාහ ‘‘යාවතා, ආනන්ද, අරියං ආයතන’’න්ති (දී. නි. 2.152; උදා. 76). ලොකියසාධුජනෙසුපි ‘‘යෙ හි වො අරියා පරිසුද්ධකායසමාචාරා, තෙසං අහං අඤ්ඤතරො’’තිආදීසු (ම. නි. 1.35). ඉධ පන යෙ ‘‘ආරකා කිලෙසෙහී’’තිආදිනා ලද්ධනිබ්බචනා පටිවිද්ධඅරියසච්චා, තෙ එව අධිප්පෙතාති දස්සෙතුං **‘‘කෙ පන තෙ අරියා’’**ති පුච්ඡං කත්වා **‘‘අරියා වුච්චන්තී’’**තිආදි වුත්තං. තත්ථ යෙ මහාපණිධානකප්පතො පට්ඨාය යාවායං කප්පො, එත්ථන්තරෙ උප්පන්නා සම්මාසම්බුද්ධා. තෙ තාව සරූපතො දස්සෙත්වා තදඤ්ඤෙපි සම්මාසම්බුද්ධෙ පච්චෙකබුද්ධෙ බුද්ධසාවකෙ ච සඞ්ගහෙත්වා අනවසෙසතො අරියෙ දස්සෙතුං **‘‘අපිචා’’**තිආදි වුත්තං. තත්ථ යාව සාසනං අන්තරධායති, තාව සත්ථා ධරති එව නාමාති ඉමමෙව භගවන්තං. යෙ චෙතරහි බුද්ධසාවකා, තෙ ච සන්ධාය පච්චුප්පන්නග්ගහණං. තස්මිං තස්මිං කාලෙ තෙ තෙ පච්චුප්පන්නාති චෙ, අතීතානාගතග්ගහණං න කත්තබ්බං සියා.

ඉදානි යථා භගවා ‘‘ධම්මං වො, භික්ඛවෙ, දෙසෙස්සාමි ආදිකල්‍යාණං මජ්ඣෙකල්‍යාණං පරියොසානකල්‍යාණං සාත්ථං සබ්‍යඤ්ජනං කෙවලපරිපුණ්ණං පරිසුද්ධං බ්‍රහ්මචරියං පකාසෙස්සාමි, යදිදං ඡ ඡක්කානී’’ති **ඡඡක්කදෙසනාය** (ම. නි. 3.420) අට්ඨහි පදෙහි වණ්ණං අභාසි. එවං මහාඅරියවංසදෙසනාය අරියානං වංසං ‘‘චත්තාරොමෙ, භික්ඛවෙ, අරියවංසා අග්ගඤ්ඤා රත්තඤ්ඤා වංසඤ්ඤා පොරාණා, අසංකිණ්ණා අසංකිණ්ණපුබ්බා න සංකීයන්ති න සංකීයිස්සන්ති, අප්පටිකුට්ඨා සමණෙහි බ්‍රාහ්මණෙහි විඤ්ඤූහී’’ති යෙහි නවහි පදෙහි වණ්ණං අභාසි, තානි තාව ආනෙත්වා ථොමනාවසෙනෙව වණ්ණෙන්තො **‘‘තෙ ඛො පනෙතෙ’’**තිආදිමාහ. **අග්ගාති ජානිතබ්බා** සබ්බවංසෙහි සෙට්ඨභාවතො සෙට්ඨභාවසාධනතො ච.

රත්තඤ්ඤා චිරරත්තාති ජානිතබ්බා රත්තඤ්ඤූහි බුද්ධාදීහි තෙහි ච තථා අනුට්ඨිතත්තා. **වංසාති ජානිතබ්බාති** බුද්ධාදීනං අරියානං වංසාති ජානිතබ්බා. **පොරාණාති** පුරාතනා. **න අධුනප්පත්තිකාති** න අධුනාතනා. **අවිකිණ්ණාති** න ඛිත්තා න ඡඩ්ඩිතා. තෙනාහ **‘‘අනපනීතා’’**ති. **න අපනීතපුබ්බාති** න ඡඩ්ඩිතපුබ්බා, තිස්සන්නම්පි සික්ඛානං පරිපූරණූපායභාවතො න පරිච්චත්තපුබ්බා. තතො එව ඉදානිපි න අපනීයන්ති, අනාගතෙපි න අපනීයිස්සන්තියෙව. ධම්මසභාවස්ස විජානනෙන **විඤ්ඤූ**. සමිතපාපා **සමණා** චෙව බාහිතපාපා **බ්‍රාහ්මණා** ච. **තෙහි අප්පටිකුට්ඨා** අප්පටික්ඛිත්තා. යෙ හි න පටික්කොසිතබ්බා, තෙ අනින්දිතබ්බා. අගරහිතබ්බා අපරිච්චජිතබ්බතාය අප්පටික්ඛිපිතබ්බා හොන්තීති.

සන්තුට්ඨොති එත්ථ යථාධිප්පෙතසන්තොසමෙව දස්සෙන්තෙන පච්චයසන්තොසවසෙන සන්තුට්ඨොති වුත්තං, ඣානවිපස්සනාදිවසෙනපි ඉධ භික්ඛුනො සන්තුට්ඨතා හොතීති. **ඉතරීතරෙනාති** ඉතරෙන ඉතරෙන. ඉතරසද්දො අනියමවචනො ද්වික්ඛත්තුං වුච්චමානො යං-කිඤ්චිසද්දෙහි සමානත්ථො හොතීති වුත්තං **‘‘යෙන කෙනචී’’**ති. ස්වායං අනියමවාචිතාය එව යථා ථූලාදීනං අඤ්ඤතරවචනො, එවං යථාලද්ධාදීනම්පි අඤ්ඤතරවචනොති. තත්ථ දුතියපක්ඛස්සෙව ඉධ ඉච්ඡිතභාවං දස්සෙන්තො **‘‘අථ ඛො’’**තිආදිමාහ. නනු ච යථාලද්ධාදයොපි ථූලාදයො එව? සච්චමෙතං, තථාපි අත්ථි විසෙසො. යො හි යථාලද්ධෙසු ථූලාදීසු සන්තොසො, සො යථාලාභසන්තොසොව, න ඉතරො. න හි සො පච්චයමත්තසන්නිස්සයො ඉච්ඡිතො, අථ ඛො අත්තනො කායබලසාරුප්පභාවසන්නිස්සයොපි. ථුල්ලදුකාදයො තයොපි චීවරෙ ලබ්භන්ති, මජ්ඣිමො චතුපච්චයසාධාරණො, පච්ඡිමො පන චීවරෙ සෙනාසනෙ ච ලබ්භතීති දට්ඨබ්බං. **ඉමෙ තයො සන්තොසෙති** ඉදං සබ්බසඞ්ගාහිකනයෙන වුත්තං. යෙ හි පරතො ගිලානපච්චයං පිණ්ඩපාතෙ එව පක්ඛිපිත්වා චීවරෙ වීසති, පිණ්ඩපාතෙ පන්නරස, සෙනාසනෙ පන්නරසාති සමපඤ්ඤාස සන්තොසා වුච්චන්ති, තෙ සබ්බෙපි යථාරහං ඉමෙසු එව තීසු සන්තොසෙසු සඞ්ගහං සමොසරණං ගච්ඡන්තීති.

චීවරං ජානිතබ්බන්ති ‘‘ඉදං නාම චීවරං කප්පිය’’න්ති ජාතිතො චීවරං ජානිතබ්බං. **චීවරඛෙත්තන්ති** චීවරස්ස උප්පත්තික්ඛෙත්තං. **පංසුකූලන්ති** පංසුකූලචීවරං, පංසුකූලලක්ඛණප්පත්තං චීවරං ජානිතබ්බන්ති අත්ථො. **චීවරසන්තොසොති** චීවරෙ ලබ්භමානො සබ්බො සන්තොසො ජානිතබ්බො. **චීවරප්පටිසංයුත්තානි ධුතඞ්ගානි ජානිතබ්බානි,** යානි ගොපෙන්තො චීවරසන්තොසෙන සම්මදෙව සන්තුට්ඨො හොතීති. ඛොමකප්පාසිකකොසෙය්‍යකම්බලසාණභඞ්ගානි **ඛොමාදීනි**. තත්ථ **ඛොමං** නාම ඛොමසුත්තෙහි වායිතං ඛොමපට්ටචීවරං. තථා සෙසානිපි. **සාණන්ති** සාණවාකසුත්තෙහි කතචීවරං. **භඞ්ගන්ති** පන ඛොමසුත්තාදීනි සබ්බානි, එකච්චානි වා මිස්සෙත්වා කතචීවරං. භඞ්ගම්පි වාකමයමෙවාති කෙචි. **ජාති** ගණනපරිච්ඡෙදො. යදි එවං ඉතො අඤ්ඤා වත්ථජාති නත්ථීති? නො නත්ථි. සා පන එතෙසං අනුලොමාති දස්සෙතුං **‘‘දුකූලාදීනී’’**තිආදි වුත්තං. ආදි-සද්දෙන පත්තුණ්ණං, සොමාරපට්ටං, චීනපට්ටං, ඉද්ධිජං, දෙවදින්නන්ති තෙසං සඞ්ගහො. තත්ථ දුකූලං සාණස්ස අනුලොමං වාකමයත්තා. පත්තුණ්ණදෙසෙ සඤ්ජාතවත්ථං **පත්තුණ්ණං**. ‘‘කොසෙය්‍යවිසෙසො’’ති හි අභිධානකොසෙ වුත්තං. සොමාරදෙසෙ චීනදෙසෙ ච ජාතවත්ථානි **සොමාරචීනපට්ටානි**. පත්තුණ්ණාදීනි තීණි කොසෙය්‍යස්ස අනුලොමානි පාණකෙහි කතසුත්තමයත්තා. **ඉද්ධිජං** එහිභික්ඛූනං පුඤ්ඤිද්ධියා නිබ්බත්තචීවරං, තං ඛොමාදීනං අඤ්ඤතරං හොතීති තෙසං එව අනුලොමං. දෙවතාහි දින්නචීවරං **දෙවදින්නං,** තං කප්පරුක්ඛෙ නිබ්බත්තං ජාලිනියා දෙවකඤ්ඤාය අනුරුද්ධත්ථෙරස්ස දින්නවත්ථසදිසං, තම්පි ඛොමාදීනංයෙව අනුලොමං හොති තෙසු අඤ්ඤතරභාවතො.

ඉමානීති අන්තොගධාවධාරණවචනං, ඉමානි එවාති අත්ථො. බුද්ධාදීනං පරිභොගයොග්ගතාය **කප්පියචීවරානි.** ඉදානි අවධාරණෙන නිවත්තිතානි එකදෙසෙන දස්සෙතුං **''කුසචීර''**න්තිආදි වුත්තං. තත්ථ කුසතිණෙහි අඤ්ඤෙහි වා තාදිසෙහි තිණෙහි කතචීවරං **කුසචීරං.** අක්කවාකාදීහි වාකෙහි කතචීවරං **වාකචීරං.** චතුක්කොණෙහි තිකොණෙහි වා ඵලකෙහි කතචීවරං **ඵලකචීරං.** මනුස්සානං කෙසෙහි කතකම්බලං **කෙසකම්බලං.** චාමරිවාලඅස්සවාලාදීහි කතං **වාලකම්බලං.** මකචිතන්තූහි වායිතො **පොත්ථකො. චම්ම**න්ති මිගචම්මාදි යං කිඤ්චි චම්මං. උලූකපක්ඛෙහි ගන්ථිත්වා කතචීවරං **උලූකපක්ඛං.** භුජපත්තතචාදිමයං **රුක්ඛදුස්සං.** තිරීටකන්ති අත්ථො. සුඛුමතරාහි ලතාහි ලතාවාකෙහි වා වායිතං **ලතාදුස්සං.** එරකවාකෙහි කතං **එරකදුස්සං.** තථා **කදලිදුස්සං.** සුඛුමෙහි වෙළුවිලීවෙහි කතං **වෙළුදුස්සං. ආදි-**සද්දෙන වක්කලාදීනං සඞ්ගහො. **අකප්පියචීවරානි** තිත්ථියද්ධජභාවතො.

අට්ඨන්නං මාතිකානං වසෙනාති ''සීමාය දෙති, කතිකාය දෙතී''තිආදිනා (මහාව. 379) ආගතානං අට්ඨන්නං චීවරුප්පත්තිමාතිකානං වසෙන. චීවරානං පටිලාභක්ඛෙත්තදස්සනත්ථඤ්හි භගවතා ''අට්ඨිමා, භික්ඛවෙ, මාතිකා''තිආදිනා මාතිකා ඨපිතා. **මාතිකාති** හි මාතරො චීවරුප්පත්තිජනිකාති.

සොසානිකන්ති සුසානෙ පතිතං. **පාපණිකන්**ති ආපණද්වාරෙ පතිතං. **රථියන්**ති පුඤ්ඤත්ථිකෙහි වාතපානන්තරෙන රථිකාය ඡඩ්ඩිතචොළකං. **සඞ්කාරකූටකන්**ති සඞ්කාරට්ඨානෙ ඡඩ්ඩිතචොළකං. **සිනානන්**ති නහානචොළකං, යං භූතවෙජ්ජෙහි සසීසං නහායිත්වා කාලකණ්ණිචොළන්ති ඡඩ්ඩෙත්වා ගච්ඡන්ති. **තිත්ථන්**ති තිත්ථචොළං, සිනානතිත්ථෙ ඡඩ්ඩිතපිලොතිකා. **අග්ගිදඩ්ඪන්**ති අග්ගිනා දඩ්ඪප්පදෙසං. තඤ්හි මනුස්සා ඡඩ්ඩෙන්ති. **ගොඛායිතාදීනි** පාකටානෙව. තානිපි හි මනුස්සා ඡඩ්ඩෙන්ති. **ධජං උස්සාපෙත්වාති** නාවං ආරොහන්තෙහි වා යුද්ධං පවිසන්තෙහි වා ධජයට්ඨිං උස්සාපෙත්වා, තත්ථ බද්ධං වාතෙන **ආනීතං** තෙහි ඡඩ්ඩිතන්ති අධිප්පායො.

සාදකභික්ඛුනාති ගහපතිචීවරස්ස සාදියනභික්ඛුනා. **එකමාසමත්තන්**ති චීවරමාසසඤ්ඤිතං එකමාසමත්තං **විතක්කෙතුං වට්ටති,** න තතො පරන්ති අධිප්පායො. සබ්බස්සපි හි තණ්හානිග්ගහත්ථා සාසනෙ පටිපත්තීති. **පංසුකූලිකො අද්ධමාසෙනෙව කරොති** අපරප්පටිබද්ධත්තා පටිලාභස්ස, ඉතරස්ස පන පරප්පටිබද්ධත්තා මාසමත්තං අනුඤ්ඤාතං. **ඉදං මාසඩ්ඪමාසමත්තං...පෙ.... විතක්කසන්තොසො** විතක්කෙන්තස්ස පරිමිතකාලිකත්තා. මහාථෙරං තත්ථ අත්තනො සහායං ඉච්ඡන්තොපි ගරුගාරවෙන **''ගාමද්වාරං, භන්තෙ, ගමිස්සාමී''**ඉච්චෙවාහ. ථෙරොපි තස්ස අජ්ඣාසයං ඤත්වා **''අහම්පාවුසො, ගමිස්සාමී''**ති ආහ. ''ඉමස්ස භික්ඛුනො විතක්කස්ස අවසරො මා හොතූ''ති **පඤ්හං පුච්ඡමානො ගාමං පාවිසි. උච්චාරපලිබුද්ධොති** උච්චාරෙන පීළිතො. තදා භගවතො දුක්කරකිරියානුස්සරණමුඛෙන තථාගතෙ උප්පන්නස්ස පීතිසොමනස්සවෙගස්ස බලවභාවෙන කිලෙසානං වික්ඛම්භිතත්තා **තස්මිංයෙව...පෙ.... තීණි ඵලානි පත්තො.**

කත්ථ ලභිස්සාමීති චින්තනාපි ලාභාසාපුබ්බිකාති තථා **''අචින්තෙත්වා''**ති වුත්තං. ''සුන්දරං ලභිස්සාමි, මනාපං ලභිස්සාමී''තිඑවමාදිචින්තනාය කා නාම කථා, කථං පන ගන්තබ්බන්ති ආහ **''කම්මට්ඨානසීසෙනෙව ගමන''**න්ති. තෙන චීවරං පටිච්ච කිඤ්චිපි න චින්තෙතබ්බමෙවාති දස්සෙති. අපෙසලො අප්පතිරූපායපි පරියෙසනාය පච්චයො භවෙය්‍යාති **''පෙසලං භික්ඛුං ගහෙත්වා''**ති වුත්තං. **ආහරියමානන්**ති සුසානාදීසු පතිතං වත්ථං ''ඉමෙ භික්ඛූ පංසුකූලපරියෙසනං චරන්තී''ති ඤත්වා කෙනචි පුරිසෙන තතො ආනීයමානං. **එවං ලද්ධං ගණ්හන්තස්සපීති** එවං පටිලාභසන්තොසං අකොපෙත්වා ලද්ධං ගණ්හන්තස්සපි. **අත්තනො පහොනකමත්තෙනෙවාති** යථාලද්ධානං පංසුකූලානං එකපට්ටදුපට්ටානං අත්ථාය අත්තනො පහොනකප්පමාණෙනෙව. අවධාරණෙන උපරි පච්චාසං නිවත්තෙති. ගාමෙ භික්ඛාය ආහිණ්ඩන්තෙන සපදානචාරිනා විය ද්වාරප්පටිපාටියා චරණං **ලොලුප්පවිවජ්ජනං** නාම ලොලුප්පස්ස දූරසමුස්සාරිතත්තා.

යාපෙතුන්ති අත්තභාවං පවත්තෙතුං. **ධොවනුපගෙනාති** ධොවනයොග්ගෙන. **පණ්ණානීති** අම්බජම්බාදිපණ්ණානි. **අකොපෙත්වාති** සන්තොසං අකොපෙත්වා. **පහොනකනීහාරෙනෙවාති** අන්තරවාසකාදීසු යං කාතුකාමො, තස්ස පහොනකනියාමෙනෙව යථාලද්ධං ථූලසුඛුමාදිං ගහෙත්වා කරණං. **තිමණ්ඩලප්පටිච්ඡාදනමත්තස්සෙවාති** නිවාසනං චෙ නාභිමණ්ඩලං, ජාණුමණ්ඩලං, ඉතරඤ්චෙ ගලවාටමණ්ඩලං , ජාණුමණ්ඩලන්ති තිමණ්ඩලප්පටිච්ඡාදනමත්තස්සෙව කරණං. තං පන අත්ථතො තිණ්ණං චීවරානං හෙට්ඨිමන්තෙන වුත්තපරිමාණංයෙව හොති. **අච්චාරෙත්වා** න විචාරෙත්වා.

කුසිබන්ධනකාලෙති මණ්ඩලානි යොජෙත්වා සිබ්බනකාලෙ. **සත්ත වාරෙති** සත්ත සිබ්බනවාරෙ. කප්පබින්දුඅපදෙසෙන කස්සචි විකාරස්ස අකරණං **කප්පසන්තොසො.**

සීතප්පටිඝාතනාදි අත්ථාපත්තිතො සිජ්ඣතීති මුඛ්‍යමෙව චීවරපරිභොගෙ පයොජනං දස්සෙතුං **''හිරිකොපීනප්පටිච්ඡාදනමත්තවසෙනා''**ති වුත්තං. තෙනාහ භගවා ''යාවදෙව හිරිකොපීනප්පටිච්ඡාදනත්ථ''න්ති (ම. නි. 1.23; අ. නි. 6.58; මහානි. 206). **වට්ටති,** න තාවතා සන්තොසො කුප්පති සම්භාරානං දක්ඛිණෙය්‍යානං අලාභතො. **සාරණීයධම්මෙ ඨත්වාති** සීලවන්තෙහි භික්ඛූහි සාධාරණභොගිභාවෙ ඨත්වා. **ඉතීති**ආදිනා පඨමස්සෙව අරියවංසස්ස

පංසුකූලිකඞ්ගතෙචීවරිකඞ්ගානං තෙසඤ්චස්ස පච්චයතං දස්සෙන්තො ‘‘ඉති ඉමෙ ධම්මා අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස සමුට්ඨාපකා උපත්ථම්භකා චා’’ති දීපෙති. එස නයො ඉතො පරෙසු.

සන්තුට්ඨො හොති වණ්ණවාදීති එත්ථ චතුක්කොටිකං සම්භවති. තත්ථ චතුත්ථොයෙව පක්ඛො වණ්ණිතථොමිතොති තථා දෙසනා කතා. **එකො සන්තුට්ඨො හොති, සන්තොසස්ස වණ්ණං න කථෙති** සෙය්‍යථාපි ථෙරො නාළකො. **එකො න සන්තුට්ඨො හොති, සන්තොසස්ස වණ්ණං කථෙති** සෙය්‍යථාපි උපනන්දො සක්‍යපුත්තො. **එකො නෙව සන්තුට්ඨො හොති, න සන්තොසස්ස වණ්ණං කථෙති** සෙය්‍යථාපි ථෙරො ලාළුදායි . **එකො සන්තුට්ඨො චෙව හොති, සන්තොසස්ස ච වණ්ණං කථෙති** සෙය්‍යථාපි ථෙරො මහාකස්සපො.

අනෙසනන්ති අයුත්තං එසනං. තෙනාහ **‘‘අප්පතිරූප’’**න්ති, සාසනෙ ඨිතානං අප්පතිරූපං අයොග්ගං. **කොහඤ්ඤං කරොන්තොති** චීවරුප්පාදනනිමිත්තං පරෙසං කුහනං විම්හාපනං කරොන්තො. **උත්තසතීති** තණ්හාසන්තාසෙන උපරූපරි තසති. **පරිතස්සතීති** පරිතො තස්සති. යථා සබ්බෙ කායවචීපයොගා තදත්ථා එව ජායන්ති, එවං සබ්බභාගෙහි තසති. ගධිතං වුච්චති ගිද්ධො, සො චෙත්ථ අභිජ්ඣාලක්ඛණො අධිප්පෙතො. ගධිතං එතස්ස නත්ථීති **අගධිතොති** ආහ **‘‘විගතලොභගිද්ධො’’**ති. **මුච්ඡන්ති** තණ්හාවසෙන මුය්හනං. තස්ස සමුස්සයස්ස අධිගතං **අනාපන්නො** අනුපගතො. **අනොත්ථතො** අනජ්ඣොත්ථතො. **අපරියොනද්ධොති** තණ්හච්ඡදනෙන අච්ඡාදිතො. **ආදීනවං පස්සමානොති** දිට්ඨධම්මිකං සම්පරායිකඤ්ච දොසං පස්සන්තො. ගධිතපරිභොගතො නිස්සරති එතෙනාති නිස්සරණං , ඉදමට්ඨිකතා. තං පජානාතීති **නිස්සරණපඤ්ඤො**. තෙනාහ **‘‘යාවදෙව…පෙ…. ජානන්තො’’**ති.

නෙවත්තානුක්කංසෙතීති අත්තානං නෙව උක්කංසෙති න උක්ඛිපති න උක්කට්ඨතො දහති. අහන්තිආදි උක්කංසනාකාරදස්සනං. **න වම්භෙති** න හීළෙති න නිහීනතො දහති. **තස්මිං චීවරසන්තොසෙති** තස්මිං යථාවුත්තෙ වීසතිවිධෙ චීවරසන්තොසෙ. කාමඤ්චෙත්ථ වුත්තප්පකාරසන්තොසග්ගහණෙනෙව චීවරහෙතු අනෙසනාපජ්ජනාදිපි ගහිතමෙව තස්මිං සති තස්ස භාවතො, අසති ච අභාවතො. වණ්ණවාදිතාඅත්තුක්කංසනපරවම්භනානි පන ගහිතානි න හොන්තීති **‘‘වණ්ණවාදාදීසු වා’’**ති විකප්පො වුත්තො. එත්ථ ච **දක්ඛොති**ආදි යෙසං ධම්මානං වසෙනස්ස යථාවුත්තසන්තොසාදී ඉජ්ඣන්ති, තංදස්සනං. තත්ථ **දක්ඛොති** ඉමිනා තෙසං සමුට්ඨාපනපඤ්ඤං දස්සෙති. **අනලසොති** ඉමිනා පග්ගණ්හනවීරියං, **සම්පජානොති** ඉමිනා පාරිහාරියපඤ්ඤං, **පටිස්සතොති** ඉමිනා තත්ථ අසම්මොසවුත්තිං දස්සෙති.

පිණ්ඩපාතො ජානිතබ්බොති පභෙදතො පිණ්ඩපාතො ජානිතබ්බො. **පිණ්ඩපාතක්ඛෙත්තන්ති** පිණ්ඩපාතස්ස උප්පත්තිට්ඨානං. **පිණ්ඩපාතසන්තොසො ජානිතබ්බොති** පිණ්ඩපාතසන්තොසප්පභෙදො ජානිතබ්බො. ඉධ භෙසජ්ජම්පි පිණ්ඩපාතගතිකමෙව. ආහරිතබ්බතො හි සප්පිආදීනම්පි ගහණං කතං.

පිණ්ඩපාතක්ඛෙත්තං පිණ්ඩපාතස්ස උප්පත්තිට්ඨානං ඛෙත්තං විය ඛෙත්තං. උප්පජ්ජති එත්ථ, එතෙනාති ච **උප්පත්තිට්ඨානං**. සඞ්ඝතො වා හි භික්ඛුනො පිණ්ඩපාතො උප්පජ්ජති උද්දිස්සවසෙන වා. තත්ථ සකලස්ස සඞ්ඝස්ස දාතබ්බභත්තං **සඞ්ඝභත්තං**. කතිපයෙ භික්ඛූ උද්දිසිත්වා උද්දෙසෙන දාතබ්බභත්තං **උද්දෙසභත්තං**. නිමන්තෙත්වා දාතබ්බභත්තං **නිමන්තනං**. සලාකාය දාතබ්බභත්තං **සලාකභත්තං**. එකස්මිං පක්ඛෙ එකදිවසං දාතබ්බභත්තං **පක්ඛිකං**. උපොසථෙ උපොසථෙ දාතබ්බභත්තං **උපොසථිකං**. පාටිපදදිවසෙ දාතබ්බභත්තං **පාටිපදිකං**. ආගන්තුකානං දාතබ්බභත්තං **ආගන්තුකභත්තං**. ධුරගෙහෙ එව ඨපෙත්වා දාතබ්බභත්තං **ධුරභත්තං**. කුටිං උද්දිස්ස දාතබ්බභත්තං **කුටිභත්තං**. ගාමවාසිආදීහි වාරෙන දාතබ්බභත්තං **වාරභත්තං**. විහාරං උද්දිස්ස දාතබ්බභත්තං **විහාරභත්තං**. සෙසානි පාකටානෙව.

විතක්කෙති ‘‘කත්ථ නු ඛො අහං අජ්ජ පිණ්ඩාය චරිස්සාමී’’ති. **‘‘ස්වෙ කත්ථ පිණ්ඩාය චරිස්සාමා’’**ති ථෙරෙන වුත්තෙ **‘‘අසුකගාමෙ, භන්තෙ’’**ති කාමමෙතං පටිවචනදානං, යෙන පන චිත්තෙන චින්තෙත්වා තං වුත්තං, තං සන්ධායාහ **‘‘එත්තකං චින්තෙත්වා’’**ති. **තතො පට්ඨායාති** විතක්කමාළකෙ ඨත්වා විතක්කිතකාලතො පට්ඨාය. **තතො පරං විතක්කෙන්තො අරියවංසා චුතො හොතීති** ඉදං තිණ්ණම්පි අරියවංසිකානං වසෙන ගහෙතබ්බං, න එකචාරිකස්සෙව. සබ්බොපි හි අරියවංසිකො එකවාරමෙව විතක්කෙතුං ලභති, න තතො පරං. **පරිබාහිරොති** අරියවංසිකභාවතො බහිභූතො. ස්වායං විතක්කසන්තොසො කම්මට්ඨානමනසිකාරෙන න කුප්පති විසුජ්ඣති ච. ඉතො පරෙසුපි එසෙව නයො. තෙනෙවාහ **‘‘කම්මට්ඨානසීසෙන ගන්තබ්බ’’**න්ති. **ගහෙතබ්බමෙවාති** අට්ඨානප්පයුත්තො එව-සද්දො. යාපනමත්තමෙව ගහෙතබ්බන්ති යොජෙතබ්බං.

එත්ථාති එතස්මිං පිණ්ඩපාතප්පටිග්ගහණෙ. **අප්පන්ති** අත්තනො යාපනප්පමාණතොපි අප්පං ගහෙතබ්බං දායකස්ස චිත්තාරාධනත්ථං. **පමාණෙනෙවාති** අත්තනො පමාණෙනෙව අප්පං ගහෙතබ්බං. **පමාණෙන ගහෙතබ්බන්ති** එත්ථ කාරණං දස්සෙතුං **‘‘පටිග්ගහණස්මිඤ්හි’’**තිආදි වුත්තං. **මක්ඛෙතීති** විද්ධංසෙති අපනෙති. **විනිපාතෙති** විනාසෙති අට්ඨානවිනියොගෙන. **සාසනන්ති** සත්ථුසාසනං අනුසිට්ඨිං **න කරොති** න පටිපජ්ජති. සපදානචාරිනා විය ද්වාරපටිපාටියා චරණං **ලොලුප්පවිවජ්ජනසන්තොසොති** ආහ **‘‘ද්වාරපටිපාටියා ගන්තබ්බ’’**න්ති.

හරාපෙත්වාති අධිකං අපනෙත්වා. ආහාරගෙධතො නිස්සරති එතෙනාති **නිස්සරණං**. ජිඝච්ඡාය පටිවිනොදනත්ථං කතා, කායස්ස ඨිතිආදිපයොජනං පන අත්ථාපත්තිතො ආගතමෙවාති ආහ **"ජිඝච්ඡාය...පෙ.... සන්තොසො නාමා"**ති. **නිදහිත්වා න පරිභුඤ්ජිතබ්බං** තදහුපීති අධිප්පායො. ඉතරත්ථ පන සික්ඛාපදෙනෙව වාරිතං. **සාරණීයධම්මෙ ඨිතෙනාති** සීලවන්තෙහි භික්ඛූහි සාධාරණභොගිභාවෙ ඨිතෙන.

සෙනාසනෙනාති සයනෙන ආසනෙන ච. යත්ථ යත්ථ හි මඤ්චාදිකෙ විහාරාදිකෙ ච සෙති, තං සෙනං. යත්ථ යත්ථ පීඨාදිකෙ ආසති, තං ආසනං. තදුභයං එකතො කත්වා **"සෙනාසන"**න්ති වුත්තං. තෙනාහ **"මඤ්චො"**තිආදි. තත්ථ **මඤ්චො** මසාරකාදි. තථා **පීඨං**. මඤ්චභිසි, පීඨභිසීති දුවිධො **භිසි. විහාරො** පාකාරපරිච්ඡින්නො සකලො ආවාසො, "දීඝමුඛපාසාදො"ති කෙචි. **අඩ්ඪයොගො** දීඝපාසාදො, "එකපස්සච්ඡදනකසෙනාසන"න්ති කෙචි. **පාසාදොති** චතුරස්සපාසාදො, "ආයතචතුරස්සපාසාදො"ති කෙචි. **හම්මියන්ති** මුණ්ඩච්ඡදනපාසාදො. **ගුහාති** කෙවලා පබ්බතගුහා. **ලෙණං** ද්වාරබන්ධං. **අට්ටො** බහලභිත්තිකගෙහං, යස්ස ගොපානසියො අග්ගහෙත්වා ඉට්ඨකාහි එව ඡදනං හොති, "අට්ටලාකාරෙන කරීයතී"තිපි වදන්ති. **මාළො** එකකූටසඞ්ගහිතො අනෙකකොණො පටිස්සයවිසෙසො, "වට්ටාකාරෙන කතසෙනාසන"න්ති කෙචි.

පිණ්ඩපාතෙ වුත්තනයෙනෙවාති "සාදකො භික්ඛු 'අහං කත්ථ වසිස්සාමී'ති විතක්කෙතී"තිආදිනා යථාරහං පිණ්ඩපාතෙ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බා. "තතො පරං විතක්කෙන්තො අරියවංසා චුතො හොති පරිබාහිරො, සෙනාසනං කුහිං ලභිස්සාමීති අචින්තෙත්වා කම්මට්ඨානසීසෙනෙව ගන්තබ්බ"න්ති ච එවමාදි සබ්බං පුරිමනයෙනෙව.

කස්මා පනෙත්ථ පච්චයසන්තොසං දස්සෙන්තෙන භගවතා ගිලානපච්චයසන්තොසො න ගහිතොති? න ඛො පනෙතං එවං දට්ඨබ්බන්ති දස්සෙන්තො **"ගිලානපච්චයො පන පිණ්ඩපාතෙ එව පවිට්ඨො"**ති ආහ, ආහරිතබ්බතාසාමඤ්ඤෙනාති අධිප්පායො. යදි එවං තත්ථාපි පිණ්ඩපාතෙ විය විතක්කසන්තොසාදයොපි පන්නරස සන්තොසා ඉච්ඡිතබ්බාති? නොති දස්සෙන්තො ආහ **"තත්ථා"**තිආදි. නනු චෙත්ථ ද්වාදසෙව ධුතඞ්ගානි විනියොගං ගතානි, එකං පන නෙසජ්ජිකඞ්ගං න කත්ථචි විනියුත්තන්ති ආහ **"නෙසජ්ජිකඞ්ගං භාවනාරාමඅරියවංසං භජතී"**ති. අයඤ්ච අත්ථො අට්ඨකථාරුළ්හො එවාති දස්සෙන්තො **"වුත්තම්පි චෙත"**න්තිආදිමාහ.

පථවිං පත්ථරමානො වියාතිආදි අරියවංසදෙසනාය සුදුක්කරභාවදස්සනං මහාවිසයත්තා තස්සා දෙසනාය. යස්මා නයසහස්සපටිමණ්ඩිතං හොති, අරියමග්ගාධිගමාය විත්ථාරතො පවත්තියමානා දෙසනා **චිත්තුප්පාදකණ්ඩෙ** අයඤ්ච භාවනාරාමඅරියවංසකථා අරියමග්ගාධිගමාය විත්ථාරතො පවත්තියමානා එව හොතීති වුත්තං **"සහස්සනයපටිමණ්ඩිතං...පෙ.... දෙසනං ආරභී"**ති.

පටිපක්ඛවිධමනතො අභිමුඛභාවෙන රමණං ආරමණං **ආරාමොති** ආහ **"අභිරතීති අත්ථො"**ති. බ්‍යධිකරණානම්පි පදානං වසෙන භවති බාහිරත්ථසමාසො යථා "උරසිලොමො කණ්ඨෙකාළො"ති ආහ **"භාවනාය ආරාමො අස්සාති භාවනාරාමො"**ති. අභිරමිතබ්බට්ඨෙන වා ආරාමො, භාවනා ආරාමො අස්සාති **භාවනාරාමොති** එවම්පෙත්ථ සමාසයොජනා වෙදිතබ්බා. **භාවෙන්තො රමතීති** එතෙන භාවනාරාමසද්දානං කත්තුසාධනතං කම්මධාරයසමාසතඤ්ච දස්සෙති. **"පජහන්තො රමතී"**ති වුත්තත්තා **පහානාරාමොති** එත්ථාපි එසෙව නයො.

කාමං "නෙසජ්ජිකඞ්ගං භාවනාරාමඅරියවංසං භජතී"ති වුත්තං භාවනානුයොගස්ස අනුච්ඡවිකත්තා, නෙසජ්ජිකඞ්ගවසෙන පන නෙසජ්ජිකස්ස භික්ඛුනො එකච්චාහි ආපත්තීහි අනාපත්තිභාවොති තම්පි සඞ්ගණ්හන්තො **"තෙරසන්නං ධුතඞ්ගාන"**න්ති වත්වා විනයං පත්වා ගරුකෙ ඨාතබ්බන්ති ඉච්ඡිතත්තා සල්ලෙඛස්ස අපරිච්චජනවසෙන පටිපත්ති නාම විනයෙ ඨිතස්සෙවාති ආහ **"තෙරසන්නං...පෙ.... කථිතං හොතී"**ති. කාමං සුත්තාභිධම්මපිටකෙසුපි තත්ථ තත්ථ සීලකථා ආහටායෙව, යෙහි පන ගුණෙහි සීලස්ස වොදානං හොති, තෙසු කථිතෙසු යථා සීලකථාබාහුල්ලං විනයපිටකං කථිතං හොති, එවං භාවනාකථාබාහුල්ලං සුත්තපිටකං අභිධම්මපිටකඤ්ච චතුත්ථෙන අරියවංසෙන කථිතෙන කථිතමෙව හොතීති වුත්තං **"භාවනාරාමෙන අවසෙසං පිටකද්වයං කථිත"**න්ති. "සො නෙක්ඛම්මං භාවෙන්තො රමතී"ති නෙක්ඛම්මපදං ආදිං කත්වා තත්ථ දෙසනාය පවත්තත්තා සබ්බෙසම්පි වා සමථවිපස්සනාමග්ගධම්මානං යථාසකං පටිපක්ඛතො නික්ඛමනෙන නෙක්ඛම්මසඤ්ඤිතානං තත්ථ ආගතත්තා සො පායො නෙක්ඛම්මපාළීති වුච්චතීති ආහ **"නෙක්ඛම්මපාළියා කථෙතබ්බො"**ති. තෙනාහ **අට්ඨකථායං** "සබ්බෙපි කුසලා ධම්මා, නෙක්ඛම්මන්ති පවුච්චරෙ"ති. **දසුත්තරසුත්තන්තපරියායෙනාති** දසුත්තරසුත්තන්තධම්මෙන (දී. නි. 3.350 ආදයො) දසුත්තරසුත්තන්තෙ ආගතනයෙනාති වා අත්ථො. සෙසපදද්වයෙපි එසෙව නයො.

සොති ජාගරියං අනුයුත්තො භික්ඛු. **නෙක්ඛම්මන්ති** කාමෙහි නික්ඛන්තභාවතො නෙක්ඛම්මසඤ්ඤිතං පඨමජ්ඣානූපචාරං, සො "අභිජ්ඣං ලොකෙ පහායා"තිආදිනා (විභ. 508) ආගතො. පඨමජ්ඣානස්ස පුබ්බභාගභාවනා හි ඉධාධිප්පෙතා, තස්මා "අබ්‍යාපාද"න්තිආදීසුපි එවමෙව අත්ථො වෙදිතබ්බො. සඋපායානඤ්හි අට්ඨන්නං සමාපත්තීනං අට්ඨාරසන්නං මහාවිපස්සනානං චතුන්නං අරියමග්ගානඤ්ච වසෙනෙත්ථ දෙසනා පවත්තාති. තත්ථ **අබ්‍යාපාදන්ති** මෙත්තා. **ආලොකසඤ්ඤන්ති** විභූතං කත්වා මනසිකරණෙන උපට්ඨිතආලොකසඤ්ජානනං. **අවික්ඛෙපන්ති** සමාධිං. **ධම්මවවත්ථානන්ති** කුසලාදිධම්මානං යාථාවනිච්ඡයං, "සපච්චයනාමවවත්ථාන"න්තිපි

වදන්ති. එවං කාමච්ඡන්දාදිනීවරණප්පහානෙන ‘‘අභිජ්ඣං ලොකෙ පහායා’’තිආදිනා වුත්තස්ස පඨමජ්ඣානස්ස පුබ්බභාගපටිපදාය භාවනාරාමතං පහානාරාමතඤ්ච දස්සෙත්වා ඉදානි සහ උපායෙන අට්ඨසමාපත්තීහි අට්ඨාරසහි ච මහාවිපස්සනාහි තං දස්සෙතුං **‘‘ඤාණ’’**න්තිආදිමාහ. නාමරූපපරිග්ගහණකඞ්ඛාවිතරණානඤ්හි විබන්ධභූතස්ස මොහස්ස දූරීකරණෙන ඤාතපරිඤ්ඤාය ඨිතස්ස අනිච්චසඤ්ඤාදයො සිජ්ඣන්ති. තථා ඣානසමාපත්තීසු අනභිරතිනිමිත්තෙන පාමොජ්ජෙන තත්ථ අනභිරතියා විනොදිතාය ඣානාදීනං සමධිගමොති සමාපත්තිවිපස්සනං අරතිවිනොදනඅවිජ්ජාපදාලනඋපායො. උප්පටිපාටිනිද්දෙසො පන නීවරණසභාවාය අවිජ්ජාය හෙට්ඨානීවරණෙසු සඞ්ගහදස්සනත්ථන්ති දට්ඨබ්බං. කිඤ්චාපි පඨමජ්ඣානූපචාරෙයෙව දුක්ඛං, චතුත්ථජ්ඣානූපචාරෙයෙව සුඛං පහීයති, අතිසයප්පහානං පන සන්ධායාහ **‘‘චතුත්ථජ්ඣානං සුඛදුක්ඛෙ’’**ති.

අනිච්චස්ස , අනිච්චන්ති ච අනුපස්සනා **අනිච්චානුපස්සනා,** තෙභූමකධම්මානං අනිච්චතං ගහෙත්වා පවත්තාය අනුපස්සනායෙතං නාමං. **නිච්චසඤ්ඤ**න්ති සඞ්ඛතධම්මෙසු නිච්චා සස්සතාති පවත්තං මිච්ඡාසඤ්ඤං. සඤ්ඤාසීසෙන දිට්ඨිචිත්තානම්පි ගහණං දට්ඨබ්බං. එස නයො ඉතො පරෙසුපි. **නිබ්බිදානුපස්සන**න්ති සඞ්ඛාරෙසු නිබ්බින්දනාකාරෙන පවත්තං අනුපස්සනං. **නන්දි**න්ති සප්පීතිකතණ්හං. **විරාගානුපස්සන**න්ති විරජ්ජනාකාරෙන පවත්තං අනුපස්සනං. **නිරොධානුපස්සන**න්ති සඞ්ඛාරානං නිරොධස්ස අනුපස්සනං. ‘‘තෙ සඞ්ඛාරා නිරුජ්ඣන්තියෙව, ආයතිං සමුදයවසෙන න උප්පජ්ජන්ති’’ති එවං වා අනුපස්සනා **නිරොධානුපස්සනා**. තෙනෙවාහ ‘‘නිරොධානුපස්සනාය නිරොධෙති නො සමුදෙති’’ති. මුච්චිතුකාමතා හි අයං බලප්පත්තාති. පටිනිස්සජ්ජනාකාරෙන පවත්තා අනුපස්සනා **පටිනිස්සග්ගානුපස්සනා**. පටිසඞ්ඛා සන්තිට්ඨනා හි අයං. **ආදාන**න්ති නිච්චාදිවසෙන ගහණං. සන්තතිසමූහකිච්චාරම්මණානං වසෙන එකත්තගහණං **ඝනසඤ්ඤා. ආයූහනං** අභිසඞ්ඛරණං. අවත්ථාවිසෙසාපත්ති **විපරිණාමො. ධුවසඤ්ඤ**න්ති ථිරභාවග්ගහණං.

නිමිත්තන්ති සමූහඝනවසෙන, සකිච්චපරිච්ඡෙදතාය ච සඞ්ඛාරානං සවිග්ගහතං. **පණිධි**න්ති රාගාදිපණිධිං. සා පනත්ථතො තණ්හාවසෙන සඞ්ඛාරෙසු නින්නතා. **අභිනිවෙස**න්ති අත්තානුදිට්ඨිං. අනිච්චදුක්ඛාදිවසෙන සබ්බධම්මතීරණං **අධිපඤ්ඤාධම්මවිපස්සනා. සාරාදානාභිනිවෙස**න්ති අසාරෙ සාරන්ති ගහණවිපල්ලාසං. ‘‘ඉස්සරකුත්තාදිවසෙන ලොකො සමුප්පන්නො’’ති අභිනිවෙසො **සම්මොහාභිනිවෙසො**. කෙචි පන ‘‘අහොසිං නු ඛො අහමතීතමද්ධාන’’න්තිආදිනා (ම. නි. 1.18; සං. නි. 2.20) පවත්තසංසයාපත්ති සම්මොහාභිනිවෙසො’’ති වදන්ති. සඞ්ඛාරෙසු තාණලෙණභාවග්ගහණං **ආලයාභිනිවෙසො**. ‘‘ආලයරතා ආලයසම්මුදිතා’’ති (දී. නි. 2.64, 67; ම. නි. 1.281; 2.337; සං. නි. 1.172; මහාව. 7, 8) ච වචනතො ආලයො තණ්හා, සායෙව චක්ඛාදීසු රූපාදීසු ච අභිනිවෙසවසෙන පවත්තියා ආලයාභිනිවෙසොති කෙචි. එවං ඨිතා තෙ සඞ්ඛාරා පටිනිස්සජ්ජීයන්තීති පවත්තං ඤාණං **පටිසඞ්ඛානුපස්සනා**. වට්ටතො විගතත්තා විවට්ටං නිබ්බානං, තත්ථ ආරම්මණසඞ්ඛාතෙන අනුපස්සනෙන පවත්තියා **විවට්ටානුපස්සනා** ගොත්‍රභූ. **සංයොගාභිනිවෙස**න්ති සංයුජ්ජනවසෙන සඞ්ඛාරෙසු නිවෙසනං. **දිට්ඨෙකට්ඨෙ**ති දිට්ඨියා සහජාතෙකට්ඨෙ පහානෙකට්ඨෙ ච. **ඔළාරිකෙ**ති උපරිමග්ගවජ්ඣෙ කිලෙසෙ අපෙක්ඛිත්වා වුත්තං, අඤ්ඤථා දස්සනප්පහාතබ්බාපි දුතියමග්ගවජ්ඣෙහිපි ඔළාරිකාති. **අණුසහගතෙ**ති අණුභූතෙ. ඉදං හෙට්ඨිමමග්ගවජ්ඣෙ අපෙක්ඛිත්වා වුත්තං. **සබ්බකිලෙසෙ**ති අවසිට්ඨසබ්බකිලෙසෙ. න හි පඨමාදිමග්ගෙහිපි පහීනා කිලෙසා පුන පහීයන්තීති.

එවන්ති පටිසම්භිදාමග්ගෙ (පටි. ම. 1.41, 95) නෙක්ඛම්මපාළියා යොජනං නිගමෙත්වා **දීඝනිකායෙ**තිආදිනා දසුත්තරපරියායෙන (දී. නි. 3.350 ආදයො) යොජනං දස්සෙති . **එකං ධම්මං භාවෙන්තො රමති, එකං ධම්මං පජහන්තො රමතී**ති ච නයිදං දසුත්තරසුත්තෙ (දී. නි. 3.350 ආදයො) ආගතනියාමෙන වුත්තං, තත්ථ පන ‘‘එකො ධම්මො භාවෙතබ්බො, එකො ධම්මො පහාතබ්බො’’ති දෙසනා ආගතා. එවං සන්තෙපි යස්මා අත්ථතො භෙදො නත්ථි, තස්මා පටිසම්භිදාමග්ගෙ (පටි. ම. 1.41, 95) නෙක්ඛම්මපාළියං ආගතනීහාරෙනෙව **‘‘එකං ධම්මං භාවෙන්තො රමති, එකං ධම්මං පජහන්තො රමතී’’**ති වුත්තං. එස නයො සෙසවාරෙසුපි.

එවන්තිආදිනා දසුත්තරපරියායෙන (දී. නි. 3.350 ආදයො) යොජනං නිගමෙත්වා ඉදානි සතිපට්ඨානසුත්තන්තපරියායෙන (ම. නි. 1.105 ආදයො) යොජනං දස්සෙතුං **‘‘මජ්ඣිමනිකායෙ’’**තිආදි ආරද්ධං. කාමඤ්චෙත්ථ කායානුපස්සනාවසෙනෙව සංඛිපිත්වා යොජනා කතා, එකවීසතියා පන ඨානානං වසෙනපි යොජනා කාතබ්බා. ඉදානි අභිධම්මනිද්දෙසපරියායෙන දස්සෙතුං **‘‘අභිධම්මෙ නිද්දෙසපරියායෙනා’’**තිආදි ආරද්ධං. **අනිච්චතො**තිආදීසු යං වත්තබ්බං, තං **විසුද්ධිමග්ගසංවණ්ණනාසු** (විසුද්ධි. 2.698; විසුද්ධි. මහාටී. 2.698) වුත්තනයෙන වෙදිතබ්බං.

උක්කණ්ඨිතන්ති අධිකුසලෙසු ධම්මෙසු පන්තසෙනාසනෙසු ච උක්කණ්ඨාදිඤ්ච, අනනුයොගොති අත්ථො. අරියවංසපූරකො ධීරො සීලවා භික්ඛු අරියවංසපරිපූරණස්ස භෙදං අනිච්ඡන්තො සමාහිතො විපස්සකො ච පච්චයඝාතෙන අරතියා රතියා ච සහිතා අභිභවිතා හොතීති වුත්තං **‘‘අරතිරතිසහො, භික්ඛවෙ, ධීරො’’**ති. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

අරියවංසසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. ධම්මපදසුත්තවණ්ණනා

29. නවමෙ ඣානාදිභෙදො ධම්මො පජ්ජති එතෙනාති ධම්මපදං, අනභිජ්ඣාව ධම්මපදං **අනභිජ්ඣාධම්මපදං,** අනභිජ්ඣාපධානො වා ධම්මකොට්ඨාසො **අනභිජ්ඣාධම්මපදං**. එවං සෙසෙසුපි. අත්ථතො පන **අනභිජ්ඣාධම්මපදං** නාම අලොභො වා අලොභසීසෙන අධිගතජ්ඣානවිපස්සනාමග්ගඵලනිබ්බානානි වා. **අබ්‍යාපාදො ධම්මපදං** නාම මෙත්තා වා මෙත්තාසීසෙන අධිගතජ්ඣානාදීනි වා. **සම්මාසතිධම්මපදං** නාම සුපට්ඨිතස්සති වා සතිසීසෙන අධිගතජ්ඣානාදීනි වා. **සම්මාසමාධිධම්මපදං** නාම අට්ඨසමාපත්ති වා අට්ඨසමාපත්තිසීසෙන අධිගතජ්ඣානවිපස්සනාමග්ගඵලනිබ්බානානි වා. දසඅසුභවසෙන වා අධිගතජ්ඣානාදීනි **අනභිජ්ඣා ධම්මපදං.** චතුබ්‍රහ්මවිහාරවසෙන අධිගතානි **අබ්‍යාපාදො ධම්මපදං**. දසානුස්සති ආහාරෙපටිකූලසඤ්ඤාවසෙන අධිගතානි **සම්මාසතිධම්මපදං**. දසකසිණආනාපානවසෙන අධිගතානි **සම්මාසමාධිධම්මපදං. අනභිජ්ඣාලූ**ති අනභිජ්ඣායනසීලො. අභිපුබ්බො ඣෙසද්දො අභිජ්ඣායනට්ඨො. තෙනෙවාහ **"නිත්තණ්හො හුත්වා"**ති. **පකතිභාවං අවිජහන්තෙනා**ති පරිසුද්ධභාවං සභාවසඞ්ඛාතඅනවජ්ජසඞ්ඛාතං පකතිභාවං අවිජහන්තෙන. සාවජ්ජධම්මසමුප්පත්තියා හි චිත්තස්ස අනවජ්ජභාවො ජහිතො හොතීති.

ධම්මපදසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. පරිබ්බාජකසුත්තවණ්ණනා

30. දසමෙ **අභිඤ්ඤාතා**ති එදිසො ච එදිසො චාති අභිලක්ඛණවසෙන ඤාතා. තෙනාහ **"ඤාතා පාකටා"**ති. **පටිසල්ලානා වුට්ඨිතො**ති එත්ථ **පටිසල්ලාන**න්ති තෙහි තෙහි සද්ධිවිහාරිකඅන්තෙවාසිකඋපාසකාදිසත්තෙහි චෙව රූපාරම්මණාදිසඞ්ඛාරෙහි ච පටිනිවත්තිත්වා අපසක්කිත්වා සල්ලීනං නිලීයනං, එකීභාවො පවිවෙකොති වුත්තං හොති. යො තතො වුට්ඨිතො, සො පටිසල්ලානා වුට්ඨිතො නාම හොති. භගවා පන යස්මා පටිසල්ලානා උත්තමතො ඵලසමාපත්තිතො වුට්ඨාසි, තස්මා වුත්තං **"පටිසල්ලානා වුට්ඨිතොති ඵලසමාපත්තිතො වුට්ඨිතො"**ති. **වත්ථුකාමෙසූ**ති රූපාදීසු කිලෙසකාමස්ස වත්ථුභූතෙසු කාමෙසු. **බහලරාග**න්ති චිරමූලදුම්මොචනීයතාහි අජ්ඣොසානෙන බහලභූතං කිලෙසකාමං . **සකාරණා**ති යෙහි කාරණෙහි පරෙසං වාදෙ දොසං දස්සෙන්ති, තෙහි කාරණෙහි සකාරණා. න හි ලක්ඛණයුත්තෙන හෙතුනා විනා පරවාදෙසු දොසං දස්සෙතුං සක්කා.

එවමාදීති එත්ථ ආදිසද්දෙන ''නත්ථි හෙතු නත්ථි පච්චයො සත්තානං සංකිලෙසාය''ති (දී. නි. 1.168) එවමාදිං සඞ්ගණ්හාති, තස්මා **එවමාදිවාදිනො** එවං හෙතුප්පටික්ඛෙපවාදිනොති අත්ථො. එත්ථ ච නත්ථිකදිට්ඨි විපාකං පටිබාහති, අකිරියදිට්ඨි කම්මං පටිබාහති, අහෙතුකදිට්ඨි උභයං පටිබාහති. තත්ථ කම්මං පටිබාහන්තෙන විපාකො පටිබාහිතො හොති, විපාකං පටිබාහන්තෙනපි කම්මං පටිබාහිතං. ඉති සබ්බෙපෙතෙ අත්ථතො උභයපටිබාහකා අහෙතුවාදා චෙව අකිරියවාදා ච නත්ථිකවාදා ච හොන්ති.

ඔක්කන්තනියමාති ඔගාළ්හමිච්ඡත්තනියමා. **සජ්ඣායතී**ති තං දිට්ඨිදීපකං ගන්ථං උග්ගහෙත්වා පඨති. **වීමංසතී**ති තස්ස අත්ථං විචාරෙති. **තස්සා**තිආදි වීමංසනාකාරදස්සනං. **තස්මිං ආරම්මණෙ**ති යථාපරිකප්පිතහෙතුපච්චයාභාවාදිකෙ නත්ථි හෙතුතිආදිනයප්පවත්තාය ලද්ධියා ආරම්මණෙ. **මිච්ඡාසති සන්තිට්ඨතී**ති ''නත්ථි හෙතු''තිආදිවසෙන අනුස්සවූපලද්ධෙ අත්ථෙ තදාකාරපරිවිතක්කනෙහි සවිග්ගහෙ විය සරූපතො චිත්තස්ස පච්චුපට්ඨිතෙ චිරකාලපරිචයෙන එවමෙතන්ති නිජ්ඣානක්ඛමභාවූපගමනෙන නිජ්ඣානක්ඛන්තියා තථාගහිතෙ පුනප්පුනං තථෙව ආසෙවන්තස්ස බහුලීකරොන්තස්ස මිච්ඡාවිතක්කෙන සමානීයමානා මිච්ඡාවායාමොපත්ථම්භිතා අතංසභාවං තංසභාවන්ති ගණ්හන්ති මිච්ඡාසතීති ලද්ධනාමා තංලද්ධිසහගතා තණ්හා සන්තිට්ඨති. **චිත්තං එකග්ගං හොතී**ති යථාවුත්තවිතක්කාදිපච්චයලාභෙන තස්මිං ආරම්මණෙ අවට්ඨිතතාය අනෙකග්ගතං පහාය චිත්තං එකග්ගං අප්පිතං විය හොති මිච්ඡාසමාධිනා. සොපි හි පච්චයවිසෙසෙන ලද්ධභාවනාබලො කදාචි සමාධානපතිරූපකිච්චකරො හොතියෙව පහරණවිජ්ඣනාදීසු වියාති දට්ඨබ්බං.

ජවනානි ජවන්තීති අනෙකක්ඛත්තුං තෙනාකාරෙන පුබ්බභාගියෙසු ජවනවාරෙසු පවත්තෙසු සබ්බපච්ඡිමෙ ජවනවාරෙ සත්ත ජවනානි ජවන්ති. **පඨමජවනෙ සතෙකිච්ඡො හොති, තථා දුතියාදීසූ**ති ධම්මසභාවදස්සනමෙතං, න පන තස්මිං ඛණෙ තෙසං සතෙකිච්ඡභාවාපාදනං කෙනචි සක්කා කාතුං. **තත්ථා**ති තෙසු තීසු මිච්ඡාදස්සනෙසු. **කොචි එකං දස්සනං ඔක්කමතී**ති යස්ස එකස්මිංයෙව අභිනිවෙසො ආසෙවනා පවත්තා, සො එකංයෙව දස්සනං ඔක්කමති. යස්ස ද්වීසු තීසුපි වා අභිනිවෙසො ආසෙවනා පවත්තා, සො **ද්වෙ තීණි ඔක්කමති**. එතෙන යා පුබ්බෙ උභයපටිබාහිකතාමුඛෙන පවත්තා අත්ථසිද්ධා සබ්බදිට්ඨිකා, සා පුබ්බභාගියා, මිච්ඡානියාමොක්කන්තියා පන යථාසකං පච්චයසමුදාගමදිට්ඨිතො භින්නාරම්මණානං විය විසෙසාධිගමානං එකජ්ඣං අනුප්පත්තියා අභිකිණ්ණා එවාති දස්සෙති. එකස්මිං ඔක්කන්තෙපි ද්වීසු තීසු ඔක්කන්තෙසුපි නියතමිච්ඡාදිට්ඨිකොව හොතීති ඉමිනා තිස්සන්නම්පි දිට්ඨීනං සමානඵලතං සමානබලඤ්ච දස්සෙති. තස්මා තිස්සොපි චෙතනා එකස්ස උප්පන්නා අඤ්ඤමඤ්ඤං අනුබලප්පදායිකා හොන්ති.

කිං පනෙස එතස්මිඤ්ඤෙව අත්තභාවෙ නියතො, උදාහු අඤ්ඤස්මිම්පීති? එතස්මිඤ්ඤෙව නියතො. අකුසලඤ්හි නාමෙතං අබලං, න කුසලං විය මහාබලං. අඤ්ඤථා සම්මත්තනියාමො විය අච්චන්තිකො සියා, ආසෙවනවසෙන පන භවන්තරෙපි තං තං දිට්ඨිං රොචෙතියෙව. තෙනෙවාහ **"වට්ටඛාණුකො නාමෙස සත්තො"**ති. තස්මා ''සකිං නිමුග්ගො නිමුග්ගො එව බාලො''ති විය වට්ටඛාණුජොතනා, යාදිසෙහි පන පච්චයෙහි අයං තං දස්සනං ඔක්කන්තො පුන කදාචි මිච්ඡත්තනියාමො තප්පටික්ඛෙපපච්චයෙ පටිච්ච තතො සීසුක්ඛෙපනමස්ස න හොතීති න වත්තබ්බං. තෙන වුත්තං **"යෙභුය්‍යෙනා"**ති. **එදිසාති** ''බුද්ධානම්පි අතෙකිච්ඡා''තිආදිනා වුත්තසදිසා.

අත්තනො නින්දාභයෙනාති ''සම්මා දිට්ඨීඤ්ච නාම තෙ ගරහන්තී''තිආදිනා අත්තනො උපරි පරෙහි වත්තබ්බනින්දාභයෙන. **ඝට්ටනභයෙනාති** තථා පරෙසං අපසාදනභයෙන. සහධම්මෙන පරෙන අත්තනො උපරි කාතබ්බනිග්ගහො උපාරම්භො, තතො පරිත්තාසො උපාරම්භභයං. තං පන අත්ථතො උපවාදභයං හොතීති ආහ **"උපවාදභයෙනා"**ති. පටිප්පස්සද්ධිවසෙන අභිජ්ඣා විනයති එතෙනාති **අභිජ්ඣාවිනයො,** අරහත්තඵලං. තෙනාහ **"අභිජ්ඣාවිනයො වුච්චති අරහත්ත"**න්ති.

පරිබ්බාජකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

උරුවෙලවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. චක්කවග්ගො

1. චක්කසුත්තවණ්ණනා

31. චතුත්ථස්ස පඨමෙ **චත්තාරි චක්කානීති** එත්ථ චක්කං නාම දාරුචක්කං, රතනචක්කං, ධම්මචක්කං, ඉරියාපථචක්කං, සම්පත්තිචක්කන්ති පඤ්චවිධං. තත්ථ ''යං පනිදං, සම්ම, රථකාරචක්කං ඡහි මාසෙහි නිට්ඨිතං ඡාරත්තූනෙහී''ති (අ. නි. 3.15) ඉදං දාරුචක්කං. ''පිතරා පවත්තිතං චක්කං අනුවත්තෙතී''ති (සං. නි. 1.215) ඉදං රතනචක්කං. ''මයා පවත්තිතං චක්ක''න්ති (සු. නි. 562; බු. වං. 27.17; ජා. 1.1.104; 1.5.100, 103) ඉදං ධම්මචක්කං. ''චතුචක්කං නවද්වාර''න්ති (සං. නි. 1.29, 109) ඉදං ඉරියාපථචක්කං. ''චත්තාරිමානි, භික්ඛවෙ, චක්කානි යෙහි සමන්නාගතානං දෙවමනුස්සානං චතුචක්කං පවත්තතී''ති (අ. නි. 4.31) ඉදං සම්පත්තිචක්කං. ඉධාපි එතදෙව අධිප්පෙතන්ති ආහ **''චත්තාරි සම්පත්තිචක්කානි වත්තන්තී''**ති. **අනුච්ඡවිකෙ දෙසෙති** පුඤ්ඤකිරියාය සම්මාපටිපත්තියා අනුරූපදෙසෙ. **සෙවනං** කාලෙන කාලං උපසඞ්කමනං. **භජනං** භත්තිවසෙන පයිරුපාසනං. **අත්තනො සම්මා ඨපනන්ති** අත්තනො චිත්තසන්තානස්ස යොනිසො ඨපනං. සද්ධාදීසු නිවෙසනන්ති ආහ **''සචෙ''**තිආදි. **ඉදමෙව චෙත්ථ පමාණන්ති** ඉදමෙව පුබ්බෙකතපුඤ්ඤතාසඞ්ඛාතං සම්පත්තිචක්කං එව එතෙසු සම්පත්තිචක්කෙසු පමාණභූතං ඉතරෙසං කාරණභාවතො . තෙනාහ **''යෙන හී''**තිආදි. **සො එව ච කතපුඤ්ඤො පුග්ගලො අත්තානං සම්මා ඨපෙති** අකතපුඤ්ඤස්ස තදභාවතො.

චක්කසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. සඞ්ගහසුත්තවණ්ණනා

32. දුතියෙ **තස්ස දානමෙව දාතබ්බන්ති** පබ්බජිතස්ස පබ්බජිතපරික්ඛාරං පත්තචීවරාදි, ගිහිනො ගිහිපරික්ඛාරං වත්ථාවුධයානසයනාදි දාතබ්බං. **සබ්බන්ති** සබ්බං උපකාරං. **මක්ඛෙත්වා නාසෙති** මක්ඛිභාවෙ ඨත්වා. **තෙලෙන විය මක්ඛෙතීති** සතධොතතෙලෙන මක්ඛෙති විය. **අත්ථවඩ්ඪනකථාති** හිතාවහකථා. කථාගහණඤ්චෙත්ථ නිදස්සනමත්තං, පරෙසං හිතාවහො කායප්පයොගොපි **අත්ථචරියා**. අට්ඨකථායං පන වචීප්පයොගවසෙනෙව අත්ථචරියා වුත්තා. **සමානත්තතාති** සදිසභාවො, සමානට්ඨානෙ ඨපනං, තං පනස්ස සමානට්ඨපනං අත්තසදිසතාකරණමුඛෙන එකසම්භොගතා. අත්තනො සුඛුප්පත්තියං තස්ස ච දුක්ඛුප්පත්තියං තෙන දුක්ඛෙන අත්තනා එකසම්භොගතාති ආහ **''සමානසුඛදුක්ඛභාවො''**ති. සා ච සමානසුඛදුක්ඛතා එකතො නිසජ්ජාදිනා පාකටා හොතීති දස්සෙන්තො **''එකාසනෙ''**තිආදිමාහ.

තත්ථ ජාතියා හීනො භොගෙන අධිකො දුස්සඞ්ගහො හොති. න හි සක්කා තෙන සද්ධිං එකපරිභොගො කාතුං ජාතියා හීනත්තා. තස්ස තථා අකරියමානෙ ච සො කුජ්ඣති භොගෙන අධිකත්තා, තස්මා සො දුස්සඞ්ගහො. භොගෙන හීනො ජාතියා අධිකොපි දුස්සඞ්ගහො හොති. සො හි ''අහං ජාතිමා''ති භොගසම්පන්නෙන සද්ධි එකපරිභොගං ඉච්ඡති, තස්මිං අකරියමානෙ කුජ්ඣති. උභොහිපි හීනො සුසඞ්ගහො හොති. න හි සො ඉතරෙන සද්ධිං එකපරිභොගං ඉච්ඡති ජාතියා හීනභාවතො, න අකරියමානො කුජ්ඣති භොගෙන හීනභාවතො. උභොහි සදිසොපි සුසඞ්ගහොයෙව. සදිසභාවෙනෙව ඉතරෙන සහ එකපරිභොගස්ස පච්චාසීසාය, අකරණෙ ච තස්ස කුජ්ඣනස්ස අභාවතො. භික්ඛු දුස්සීලො දුස්සඞ්ගහො හොති. න හි සක්කා තෙන සද්ධිං එකපරිභොගං කාතුං, අකරියමානෙ ච කුජ්ඣති. සීලවා පන සුසඞ්ගහො හොති. සීලවා හි අදීයමානෙපි කිස්මිඤ්චි ආමිසෙ අකරියමානෙපි සඞ්ගහෙ න කුජ්ඣති, අඤ්ඤං අත්තනා සද්ධිං පරිභොගං අකරොන්තම්පි න පාපකෙන චිත්තෙන පස්සති පෙසලභාවතො. තතො එව පරිභොගොපි අනෙන සද්ධිං සුකරො හොති, තස්මා ගිහි වෙ, උභොහි සදිසො. පබ්බජිතො වෙ, සීලවා පුග්ගලො . එවං සමානත්තතාය සඞ්ගහෙතබ්බො. තෙනෙවාහ **''සො සචෙ ගහට්ඨස්ස ජාතියා පබ්බජිතස්ස සීලෙන සදිසො හොති, තස්සායං සමානත්තතා කාතබ්බා''**ති. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

සඞ්ගහසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. සීහසුත්තවණ්ණනා

33. තතියෙ **සීහොති** පරිස්සයසහනතො පටිපක්ඛහනනතො ච ''සීහො''ති ලද්ධනාමො මිගාධිපති. **චත්තාරොති** සමානෙපි සීහජාතිභාවෙ වණ්ණවිසෙසාදිසිද්ධෙන විසෙසෙන චත්තාරො සීහා. තෙ ඉදානි නාමතො වණ්ණතො ආහාරතො දස්සෙත්වා ඉධාධිප්පෙතසීහං නානප්පකාරතො විභාවෙතුං **''තිණසීහො''**තිආදි ආරද්ධං. තිණභක්ඛො සීහො **තිණසීහො** පුරිමපදෙ උත්තරපදලොපෙන යථා ''සාකපත්ථිවො''ති (පාණිනි 2.1.60). කාළවණ්ණතාය **කාළසීහො**. තථා **පණ්ඩුසීහො**. තෙනාහ **''කාළගාවිසදිසො, පණ්ඩුපලාසවණ්ණගාවිසදිසො''**ති ච. රත්තකම්බලස්ස විය කෙසරො කෙසරකලොමො එතස්ස අත්ථීති **කෙසරී**. ලාඛාපරිකම්මකතෙහි විය පාදපරියන්තෙහීති ච යොජනා.

කම්මානුභාවසිද්ධඅධිපච්චමහෙසක්ඛතාහි **සබ්බමිගගණස්ස රාජා. සුවණ්ණගුහතො** වාතිආදි ‘‘සීහස්ස විහාරො කිරියා එවං හොති’’ති කත්වා වුත්තං.

සමං පතිට්ඨාපෙත්වාති සබ්බභාගෙහි සමමෙව භූමියං පතිට්ඨාපෙත්වා. **ආකඩ්ඪිත්වාති** පුරතො ආකඩ්ඪිත්වා. **අභිහරිත්වාති** අභිමුඛං හරිත්වා. **සඞ්ඝාතන්ති** විනාසං. වීසතියට්ඨිකං ඨානං **උසභං.**

සමසීහොති සමජාතිකො සමප්පභාවො ච සීහො. **සමානොස්මීති** දෙසනාමත්තං, සමප්පභාවතාය එව **න භායති. සක්කායදිට්ඨිබලවතායාති** ‘‘කෙ අඤ්ඤෙ අම්හෙහි උත්තරිතරා, අථ ඛො මයමෙව මහාබලා’’ති එවං බලාතිමානනිමිත්තාය අහංකාරහෙතුභූතාය සක්කායදිට්ඨියා බලවභාවෙන. **සක්කායදිට්ඨියා පහීනත්තාති** නිරහංකාරත්තා අත්තසිනෙහස්ස සුට්ඨු සමුග්ඝාතත්තා **න භායති.**

තථා තථාති සීහසදිසතාදිනා තෙන තෙන පකාරෙන අත්තානං කථෙසීති වත්වා තමත්ථං විවරිත්වා දස්සෙතුං **‘‘සීහොති ඛො’’**තිආදි වුත්තං.

කතමහාභිනීහාරස්ස ලොකනාථස්ස බොධියා නියතභාවප්පත්තියා එකන්තභාවී බුද්ධභාවොති කත්වා ‘‘තීසු පාසාදෙසු නිවාසකාලො , මගධරඤ්ඤො පටිඤ්ඤාදානකාලො, පායාසස්ස පරිභුත්තකාලො’’තිආදිනා අභිසම්බොධිතො පුරිමාවත්ථාපි සීහසදිසා කත්වා දස්සිතා. භාවිනි භූතූපචාරොපි හි ලොකවොහාරො. විජ්ජාභාවසාමඤ්ඤතො ද්විවිජ්ජං ඉතරවිජ්ජම්පි එකජ්ඣං ගහෙත්වා පටිච්චසමුප්පාදසම්මසනතො තං පුරෙතරසිද්ධං විය කත්වා ආහ **‘‘තිස්සො විජ්ජා සොධෙත්වා’’**ති. අනුලොමපටිලොමතො පවත්තඤාණස්ස වසෙන **‘‘යමකඤාණමන්ථනෙනා’’**ති වුත්තං.

තත්ථ විහරන්තස්සාති අජපාලනිග්‍රොධමූලෙ විහරන්තස්ස. **එකාදසමෙ දිවසෙති** සත්තසත්තාහතො පරං එකාදසමෙ දිවසෙ. **අචලපල්ලඞ්කෙති** ඉසිපතනෙ ධම්මචක්කප්පවත්තනත්ථං නිසින්නපල්ලඞ්කෙ. තම්පි හි කෙනචි අප්පටිවත්තියං ධම්මචක්කප්පවත්තනත්ථං නිසජ්ජාති කත්වා වජිරාසනං විය අචලපල්ලඞ්කං වුච්චති. **ඉමස්මිඤ්ච පන පදෙති** ‘‘ද්වෙමෙ, භික්ඛවෙ, අන්තා’’තිආදිනයප්පවත්තෙ ච ඉමස්මිං සද්ධම්මකොට්ඨාසෙ. **ධම්මඝොසො…පෙ…. දසසහස්සිලොකධාතුං පටිච්ඡාදෙසි** ‘‘සබ්බත්ථ යීතා සුණන්තු’’ති අධිට්ඨානෙන. **සොළසහාකාරෙහීති** දුක්ඛපරිඤ්ඤා, සමුදයප්පහානං, නිරොධසච්ඡිකිරියා, මග්ගභාවනාති එකෙකස්මිං මග්ගෙ චත්තාරි චත්තාරි කත්වා සොළසහි ආකාරෙහි.

පඨමෙන නයෙන අභිසම්බොධිතො පුරිමතරාවත්ථාපි අවස්සංභාවිතාය ගහෙත්වා සීහසදිසතං දස්සෙත්වා ඉදානි අභිසම්බුද්ධාවත්ථාසු එව සීහසදිසතං දස්සෙතුං **‘‘අපරො නයො’’**තිආදි ආරද්ධං. **අට්ඨහි කාරණෙහීති** ‘‘තථා ආගතොති තථාගතො, තථා ගතොති තථාගතො, තථලක්ඛණං ආගතොති තථාගතො, තථධම්මෙ යාථාවතො අභිසම්බුද්ධොති තථාගතො, තථදස්සිතාය තථාගතො, තථවාදිතාය තථාගතො, තථාකාරිතාය තථාගතො, අභිභවනට්ඨෙන තථාගතො’’ති (දී. නි. අට්ඨ. 1.7; ම. නි. අට්ඨ. 1.12; සං. නි. අට්ඨ. 2.3.78; අ. නි. අට්ඨ. 1.1.170; උදා. අට්ඨ. 18; ඉතිවු. අට්ඨ. 38; ථෙරගා. අට්ඨ. 1.3; බු. වං. අට්ඨ. 1.2 නිදානකථා; මහානි. අට්ඨ. 14; පටි. ම. 1.37) එවං වුත්තෙහි අට්ඨහි තථාගතසාධකෙහි කාරණෙහි. යදිපි භගවා බොධිපල්ලඞ්කෙ නිසින්නමත්තෙව අභිසම්බුද්ධො න ජාතො, තථාපි තාය නිසජ්ජාය නිසින්නොව පනුජ්ජ සබ්බං පරිස්සයං අභිසම්බුද්ධො ජාතො. තථා හි තං ‘‘අපරාජිතපල්ලඞ්ක’’න්ති වුච්චති, තස්මා **‘‘යාව බොධිපල්ලඞ්කා වා’’**ති වත්වා තෙන අපරිතුස්සන්තො **‘‘යාව අරහත්තමග්ගඤාණා වා’’**ති ආහ.

ඉති සක්කායොති එත්ථ **ඉති**සද්දො නිදස්සනත්ථො. තෙන සක්කායො සරූපතො පරිමාණතො පරිච්ඡෙදතො ච දස්සිතොති ආහ **‘‘අයං සක්කායො’’**තිආදි. ‘‘අයං සක්කායො’’ති ඉමිනා පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා සරූපතො දස්සිතා. **‘‘එත්තකො සක්කායො’’**ති ඉමිනා තෙ පරිමාණතො දස්සිතා. තස්ස ච පරිමාණස්ස එකන්තිකභාවං දස්සෙන්තෙන **‘‘න ඉතො භියො සක්කායො අත්ථී’’**ති වුත්තං. **සභාවතොති** සලක්ඛණතො. **සරසතොති** සකිච්චතො. **පරියන්තතොති** පරිමාණපරියන්තතො. **පරිච්ඡෙදතොති** යත්තකෙ ඨානෙ තස්ස පවත්තිතස්ස පරිච්ඡින්දනතො. **පරිවටුමතොති** පරියොසානප්පවත්තිතො. **සබ්බෙපි පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා දස්සිතා හොන්ති** යථාවුත්තෙන විභාගෙන. **අයං සක්කායස්ස සමුදයො නාමාති** අයං ආහාරාදිසක්කායස්ස සමුදයො නාම. තෙනාහ **‘‘එත්තාවතා’’**තිආදි. **අත්ථඞ්ගමොති** නිරොධො. ‘‘ආහාරසමුදයා ආහාරනිරොධා’’ති ච අසාධාරණමෙව තං ගහෙත්වා සෙසෙසු **ආදි**-සද්දෙන සඞ්ගණ්හාති.

පණ්ණාසලක්ඛණපටිමණ්ඩිතන්ති පණ්ණාසඋදයවයලක්ඛණවිභූසිතං සමුදයත්ථඞ්ගමග්ගහණතො. **ඛීණාසවත්තාති** අනවසෙසං සාවසෙසඤ්ච ආසවානං පරික්ඛීණත්තා. අනාගාමීනම්පි හි භයං චිත්තුත්‍රාසඤ්ච න හොතීති. **ඤාණසංවෙගො** භයතුපට්ඨානපඤ්ඤා. **ඉතරාසං පන දෙවතානන්ති** අඛීණාසවදෙවෙ සන්ධාය වදති. **හොති ධම්මාලපනමත්තන්ති** සභාවකථනමත්තං.

චක්කන්ති සත්ථු ආණාචක්කං. තං පන ධම්මතො ආගතන්ති **ධම්මචක්කං**. තත්ථ අරියසාවකානං පටිවෙධධම්මතො ආගතන්ති **ධම්මචක්කං**. ඉතරෙසං දෙසනාධම්මතො ආගතන්ති **ධම්මචක්කං**. දුවිධෙපි ඤාණං

පධානන්ති ඤාණසීසෙන වුත්තං **‘‘පටිවෙධඤාණම්පි දෙසනාඤාණම්පී’’**ති. ඉදානි තං ඤාණං සරූපතො දස්සෙතුං **‘‘පටිවෙධඤාණං නාමා’’**තිආදි වුත්තං. යස්මා තස්ස ඤාණස්ස පටිවිද්ධත්තා භගවා තානි සට්ඨි නයසහස්සානි වෙනෙය්‍යානං දස්සෙතුං සමත්ථො අහොසි, තස්මා තානි සට්ඨි නයසහස්සානි තෙන ඤාණෙන සද්ධිංයෙව සිද්ධානීති කත්වා දස්සෙන්තො **‘‘සට්ඨියා ච නයසහස්සෙහි පටිවිජ්ඣී’’**ති ආහ. **තිපරිවට්ටන්ති** ‘‘ඉදං දුක්ඛ’’න්ති ච ‘‘පරිඤ්ඤෙය්‍ය’’න්ති ච ‘‘පරිඤ්ඤාත’’න්ති ච එවං තිපරිවට්ටං, තංයෙව **ද්වාදසාකාරං. තන්ති** දෙසනාඤාණං. **එස** භගවා. **අප්පටිපුග්ගලොති** පටිනිධිභූතපුග්ගලරහිතො. **එකසදිසස්සාති** නිබ්බිකාරස්ස.

සීහසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. අග්ගපසාදසුත්තවණ්ණනා

34. චතුත්ථෙ **අග්ගෙසු පසාදාති** සෙට්ඨෙසු පසාදා. **අග්ගා වා පසාදාති** සෙට්ඨභූතා පසාදා. සෙට්ඨවචනො හෙත්ථ **අග්ගසද්දො**. පුරිමස්මිං අත්ථවිකප්පෙ අග්ගසද්දෙන බුද්ධාදිරතනත්තයං වුච්චති. තෙසු භගවා තාව අසදිසට්ඨෙන, ගුණවිසිට්ඨට්ඨෙන, අසමසමට්ඨෙන ච අග්ගො. සො හි මහාභිනීහාරං දසන්නං පාරමීනං පච්චයඤ්ච ආදිං කත්වා බොධිසම්භාරගුණෙහි චෙව බුද්ධගුණෙහි ච පයොජනෙහි ච සෙසජනෙහි අසදිසොති අසදිසට්ඨෙනපි අග්ගො. යෙ චස්ස තෙ ගුණා මහාකරුණාදයො, තෙහි සෙසසත්තානං ගුණෙහි විසිට්ඨට්ඨෙනපි සබ්බසත්තුත්තමතාය අග්ගො. යෙ පන පුරිමකා සම්මාසම්බුද්ධා සබ්බසත්තෙහි අසමා, තෙහි සද්ධිං අයමෙව රූපකායගුණෙහි චෙව ධම්මකායගුණෙහි ච සමොති අසමසමට්ඨෙනපි අග්ගො. තථා දුල්ලභපාතුභාවතො අච්ඡරියමනුස්සභාවතො බහුජනහිතසුඛාවහතො අදුතියඅසහායාදිභාවතො ච භගවා ලොකෙ අග්ගොති වුච්චති. යථාහ –

> ‘‘එකපුග්ගලස්ස, භික්ඛවෙ, පාතුභාවො දුල්ලභො ලොකස්මිං. කතමස්ස එකපුග්ගලස්ස? තථාගතස්ස අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස. එකපුග්ගලො, භික්ඛවෙ, ලොකෙ උප්පජ්ජමානො උප්පජ්ජති අච්ඡරියමනුස්සො. එකපුග්ගලො, භික්ඛවෙ, ලොකෙ උප්පජ්ජමානො උප්පජ්ජති බහුජන…පෙ.… සම්මාසම්බුද්ධො. එකපුග්ගලො, භික්ඛවෙ, ලොකෙ උප්පජ්ජමානො උප්පජ්ජති අදුතියො අසහායො අප්පටිමො අප්පටිභාගො අප්පටිපුග්ගලො අසමො අසමසමො ද්විපදානං අග්ගො. කතමො එකපුග්ගලො? තථාගතො අරහං සම්මාසම්බුද්ධො’’ති (අ. නි. 1.171-173).

ධම්මසඞ්ඝා අඤ්ඤධම්මසඞ්ඝෙහි අසදිසට්ඨෙන විසිට්ඨගුණතාය දුල්ලභපාතුභාවාදිනා ච අග්ගා. තථා හි තෙසං ස්වාක්ඛාතතාදිසුප්පටිපන්නතාදිගුණවිසෙසෙහි අඤ්ඤෙ ධම්මසඞ්ඝසදිසා අප්පතරං නිහීනා වා නත්ථි, කුතො සෙට්ඨා. සයමෙව තෙහි විසිට්ඨගුණතාය සෙට්ඨා. තථා දුල්ලභුප්පාදඅච්ඡරියභාවබහුජනහිතසුඛාවහඅදුතියාසහායාදිසභාවා ච තෙ. යදග්ගෙන හි භගවා දුල්ලභපාතුභාවො, තදග්ගෙන ධම්මසඞ්ඝාපීති. **අච්ඡරියාදීසුපි** එසෙව නයො. එවං අග්ගෙසු සෙට්ඨෙසු උත්තමෙසු පවරෙසු ගුණවිසිට්ඨෙසු පසාදාති **අග්ගප්පසාදා**.

දුතියස්මිං පනත්ථෙ යථාවුත්තෙසු අග්ගෙසු බුද්ධාදීසු උප්පත්තියා අග්ගභූතා පසාදා **අග්ගප්පසාදා**. යෙ පන අරියමග්ගෙන ආගතා අවෙච්චප්පසාදා, තෙ එකන්තෙනෙව අග්ගභූතා පසාදාති **අග්ගප්පසාදා**. යථාහ – ‘‘ඉධ, භික්ඛවෙ, අරියසාවකො බුද්ධෙ අවෙච්චප්පසාදෙන සමන්නාගතො හොතී’’තිආදි (සං. නි. 5.1037-1038). අග්ගවිපාකත්තාපි චෙතෙ **අග්ගප්පසාදා**. වුත්තම්පි චෙතං – ‘‘අග්ගෙ ඛො පන පසන්නානං අග්ගො විපාකො’’ති (අ. නි. 4.34; ඉතිවු. 90).

අපදා වාතිආදීසු වා-සද්දො සමුච්චයත්ථො, න විකප්පත්ථො. යථා ‘‘අනුප්පන්නො වා කාමාසවො උප්පජ්ජති, උප්පන්නො වා කාමාසවො පවඩ්ඪතී’’ති (ම. නි. 1.17) එත්ථ අනුප්පන්නො ච උප්පන්නො චාති අත්ථො. යථා ච ‘‘භූතානං වා සත්තානං ඨිතියා සම්භවෙසීනං වා අනුග්ගහාය’’ති එත්ථ භූතානඤ්ච සම්භවෙසීනඤ්චාති අත්ථො. යථා ච ‘‘අග්ගිතො වා උදකතො වා මිථුභෙදතො වා’’ති (දී. නි. 2.152) එත්ථ අග්ගිතො ච උදකතො ච මිථුභෙදතො චාති අත්ථො, එවං ‘‘අපදා වා…පෙ.… අග්ගමක්ඛායතී’’ති (අ. නි. 4.34; ඉතිවු. 90) එත්ථාපි අපදා ච ද්විපදා චාති සම්පිණ්ඩනවසෙන අත්ථො දට්ඨබ්බො. තෙන වුත්තං ‘‘වා-සද්දො සමුච්චයත්ථො, න විකප්පත්ථො’’ති.

රූපිනොති රූපවන්තො. න රූපිනොති **අරූපිනො. සඤ්ඤිනොති** සඤ්ඤවන්තො. න සඤ්ඤිනොති **අසඤ්ඤිනො.** ‘‘අපදා වා’’තිආදිසබ්බපදෙහි කාමභවො, රූපභවො, අරූපභවො, එකවොකාරභවො, චතුවොකාරභවො, පඤ්චවොකාරභවො, සඤ්ඤිභවො, අසඤ්ඤිභවො, නෙවසඤ්ඤිනාසඤ්ඤිභවොති නවවිධෙපි භවෙ සත්තෙපි අනවසෙසතො පරියාදියිත්වා දස්සෙති. එත්ථ හි රූපිග්ගහණෙන කාමභවො, රූපභවො, පඤ්චවොකාරභවො, එකවොකාරභවො ච දස්සිතො, අරූපිග්ගහණෙන අරූපභවො, චතුවොකාරභවො ච දස්සිතො, සඤ්ඤිභවාදයො පන සරූපෙනෙව දස්සිතා. අපදාදිග්ගහණෙන කාමභවපඤ්චවොකාරභවසඤ්ඤිභවානං එකදෙසොව දස්සිතො.

කස්මා පනෙත්ථ යථා අදුතියසුත්තෙ ‘‘ද්විපදානං අග්ගො’’ති ද්විපදා එව ගහිතා, එවං ද්විපදග්ගහණමෙව අකත්වා අපදාදිග්ගහණං කතන්ති? වුච්චතෙ – අදුතියසුත්තෙ තාව සෙට්ඨතරවසෙන ද්විපදග්ගහණමෙව කතං. ඉමස්මිඤ්හි ලොකෙ සෙට්ඨො නාම උප්පජ්ජමානො අපදචතුප්පදබහුපදෙසු න උප්පජ්ජති, ද්විපදෙසුයෙව උප්පජ්ජති. කතරෙසු ද්විපදෙසු? මනුස්සෙසු චෙව දෙවෙසු ච. මනුස්සෙසු උප්පජ්ජමානො සකලලොකං වසෙ වත්තෙතුං සමත්ථො බුද්ධො

හුත්වා උප්පජ්ජති, දෙවෙසු උප්පජ්ජමානො දසසහස්සිලොකධාතුං වසෙ වත්තනකො මහාබ්‍රහ්මා හුත්වා උප්පජ්ජති, සො තස්ස කප්පියකාරකො වා ආරාමිකො වා සම්පජ්ජති. ඉති තතොපි සෙට්ඨතරවසෙනෙස ද්විපදානං අග්ගොති තත්ථ වුත්තං. ඉධ පන අනවසෙසපරියාදානවසෙන එවං වුත්තං ‘‘යාවතා, භික්ඛවෙ, සත්තා අපදා වා…පෙ…. නෙවසඤ්ඤිනාසඤ්ඤිනො වා, තථාගතො තෙසං අග්ගමක්ඛායතී’’ති . නිද්ධාරණෙ චෙතං සාමිවචනං. **ම**-කාරො පදසන්ධිකරො, අග්ගො අක්ඛායතීති පදවිභාගො. තෙනෙවාහ **‘‘ගුණෙහි අග්ගො’’**තිආදි.

අග්ගො විපාකො හොතීති අග්ගෙ සම්මාසම්බුද්ධෙ පසන්නානං යො පසාදො අග්ගො සෙට්ඨො උත්තමකොටිභූතො වා, තස්මා තස්ස විපාකොපි අග්ගො සෙට්ඨො උත්තමකොටිභූතො උළාරතමො පණීතතමො හොති. සො පන පසාදො දුවිධො ලොකියලොකුත්තරභෙදතො. තෙසු ලොකියස්ස තාව –

‘‘යෙ කෙචි බුද්ධං සරණං ගතාසෙ,
න තෙ ගමිස්සන්ති අපායභූමිං;
පහාය මානුසං දෙහං,
දෙවකායං පරිපූරෙස්සන්ති. (දී. නි. 2.332; ඉතිවු. අට්ඨ. 90; සං. නි. 1.37);

‘‘බුද්ධොති කිත්තයන්තස්ස, කායෙ භවති යා පීති;
වරමෙව හි සා පීති, කසිණෙනපි ජම්බුදීපස්ස. (දී. නි. අට්ඨ. 1.6; ඉතිවු. අට්ඨ. 90);

‘‘සතං හත්ථී සතං අස්සා, සතං අස්සතරීරථා;
සතං කඤ්ඤාසහස්සානි, ආමුක්කමණිකුණ්ඩලා;
එකස්ස පදවීතිහාරස්ස, කලං නාග්ඝන්ති සොළසිං’’. (චූළව. 305);

‘‘සාධු ඛො, දෙවානමින්ද, බුද්ධං සරණගමනං හොති, බුද්ධං සරණගමනහෙතු ඛො, දෙවානමින්ද, එවමිධෙකච්චෙ සත්තා කායස්ස භෙදා පරං මරණා සුගතිං සග්ගං ලොකං උපපජ්ජන්ති. තෙ අඤ්ඤෙ දෙවෙ දසහි ඨානෙහි අධිග්ගණ්හන්ති දිබ්බෙන ආයුනා, දිබ්බෙන වණ්ණෙන, දිබ්බෙන සුඛෙන, දිබ්බෙන යසෙන, දිබ්බෙන ආධිපතෙය්‍යෙන, දිබ්බෙහි රූපෙහි, දිබ්බෙහි සද්දෙහි, දිබ්බෙහි ගන්ධෙහි, දිබ්බෙහි රසෙහි, දිබ්බෙහි ඵොට්ඨබ්බෙහී’’ති (සං. නි. 4.341) –

එවමාදීනං සුත්තපදානං වසෙන පසාදඵලවිසෙසයොගො වෙදිතබ්බො, තස්මා සො අපායදුක්ඛවිනිවත්තනෙන සද්ධිං සම්පත්තිභවෙසු සුඛවිසෙසදායකොව දට්ඨබ්බො.

ලොකුත්තරො පන සාමඤ්ඤඵලවිපාකදායකො වට්ටදුක්ඛවිනිවත්තකො. සබ්බොපි චායං පසාදො පරම්පරාය වට්ටදුක්ඛං විනිවත්තෙතියෙව. වුත්තඤ්හෙතං –

‘‘යස්මිං සමයෙ, භික්ඛවෙ, අරියසාවකො අත්තනො සද්ධං අනුස්සරති, නෙවස්ස තස්මිං සමයෙ රාගපරියුට්ඨිතං චිත්තං හොති, න දොසපරියුට්ඨිතං…පෙ…. න මොහපරියුට්ඨිතං චිත්තං හොති, උජුගතමෙවස්ස තස්මිං සමයෙ චිත්තං හොති, උජුගතචිත්තස්ස පාමොජ්ජං ජායති, පමුදිතස්ස පීති ජායති…පෙ.… නාපරං ඉත්ථත්තායාති පජානාතී’’ති.

ධම්මාති සභාවධම්මා. **සඞ්ඛතාති** සමෙච්ච සම්භූය පච්චයෙහි කතාති සඞ්ඛතා, සපච්චයා ධම්මා. හෙතූහි පච්චයෙහි ච න කෙහිචි කතා සඞ්ඛතාති **අසඞ්ඛතා,** අපච්චයො නිබ්බානං. සඞ්ඛතානං පරියොසිතභාවෙන ‘‘අසඞ්ඛතා’’ති පුථුවචනං. **විරාගො තෙසං අග්ගමක්ඛායතීති** තෙසං සඞ්ඛතාසඞ්ඛතධම්මානං යො විරාගසඞ්ඛාතො අසඞ්ඛතධම්මො, සො සභාවෙනෙව සණ්හසුඛුමභාවතො සන්තතරපණීතතරභාවතො ගම්භීරාදිභාවතො මදනිම්මදනාදිභාවතො අග්ගං සෙට්ඨං උත්තමං පවරන්ති වුච්චති. **යදිදන්ති** නිපාතො, යො අයන්ති අත්ථො. **මදනිම්මදනොතිආදීනි** සබ්බානි නිබ්බානවෙවචනානි. තෙනෙවාහ **‘‘විරාගොතිආදීනි නිබ්බානස්සෙව නාමානී’’**ති. **රාගමදාදයොති ආදි**-සද්දෙන මානමදපුරිසමදාදිකෙ සඞ්ගණ්හාති . **සබ්බා පිපාසාති** කාමපිපාසාදිකා සබ්බා පිපාසා. **සබ්බෙ ආලයා සමුග්ඝාතං ගච්ඡන්තීති** කාමාලයාදිකා සබ්බෙපි ආලයා සමුග්ඝාතං යන්ති. **වට්ටානීති** කම්මවට්ටවිපාකවට්ටානි. **තණ්හාති** අට්ඨසතප්පභෙදා සබ්බාපි තණ්හා.

අග්ගො විපාකො හොතීති එත්ථාපි –

‘‘යෙ කෙචි ධම්මං සරණං ගතාසෙ…පෙ….’’. (දී. නි. 2.332; සං නි. 1.37);

‘‘ධම්මොති කිත්තයන්තස්ස, කායෙ භවති යා පීති…පෙ….’’. (දී. නි. අට්ඨ. 1.6; ඉතිවු. අට්ඨ. 90);

‘‘සාධු ඛො, දෙවානමින්ද, ධම්මං සරණගමනං හොති, ධම්මං සරණගමනහෙතු ඛො, දෙවානමින්ද, එවමිධෙකච්චෙ…පෙ…. දිබ්බෙහි ඵොට්ඨබ්බෙහී’’ති (සං. නි. 4.341) –

එවමාදීනං සුත්තපදානං වසෙන ධම්මෙ පසාදස්ස ඵලවිසෙසයොගො වෙදිතබ්බො.

සඞ්ඝා වා ගණා වාති ජනසමූහසඞ්ඛාතා යාවතා ලොකෙ සඞ්ඝා වා ගණා වා. **තථාගතසාවකසඞ්ඝොති** අට්ඨඅරියපුග්ගලසමූහසඞ්ඛාතො දිට්ඨිසීලසාමඤ්ඤෙන සංහතො තථාගතස්ස සාවකසඞ්ඝො. **අග්ගමක්ඛායතීති** අත්තනො සීලසමාධිපඤ්ඤාවිමුත්තිආදිගුණවිසෙසෙන තෙසං සඞ්ඝානං අග්ගො සෙට්ඨො උත්තමො පවරොති වුච්චති. **යදිදන්ති** යානි ඉමානි. **චත්තාරි පුරිසයුගානි** යුගළවසෙන, පඨමමග්ගට්ඨො පඨමඵලට්ඨොති ඉදමෙකං යුගළං, යාව චතුත්ථමග්ගට්ඨො චතුත්ථඵලට්ඨොති ඉදමෙකං යුගළන්ති එවං චත්තාරි පුරිසයුගානි. **අට්ඨ පුරිසපුග්ගලාති** පුරිසපුග්ගලවසෙන එකො පඨමමග්ගට්ඨො, එකො පඨමඵලට්ඨොති ඉමිනා නයෙන අට්ඨ පුරිසපුග්ගලා. එත්ථ ච පුරිසොති වා පුග්ගලොති වා එකත්ථානි එතානි පදානි, වෙනෙය්‍යවසෙන පනෙවං වුත්තං. **එස භගවතො සාවකසඞ්ඝොති** යානිමානි යුගළවසෙන චත්තාරි යුගානි පාටියෙක්කතො අට්ඨ පුරිසපුග්ගලා, එස භගවතො සාවකසඞ්ඝො. **ආහුනෙය්‍යොති**ආදීනි වුත්තත්ථානෙව. ඉධාපි –

‘‘යෙ කෙචි සඞ්ඝං සරණං ගතාසෙ…පෙ….’’. (දී. නි. 2.332; සං. නි. 1.37);

‘‘සඞ්ඝොති කිත්තයන්තස්ස, කායෙ භවති යා පීති…පෙ….’’. (දී. නි. අට්ඨ. 1.6; ඉතිවු. අට්ඨ. 90);

‘‘සාධු ඛො, දෙවානමින්ද, සඞ්ඝං සරණගමනං හොති, සඞ්ඝං සරණගමනහෙතු ඛො, දෙවානමින්ද…පෙ. … දිබ්බෙහි ඵොට්ඨබ්බෙහී’’ති (සං. නි. 4.341) –

ආදීනං සුත්තපදානං වසෙන සඞ්ඝෙ පසාදස්ස ඵලවිසෙසයොගො තස්ස අග්ගවිපාකතා ච වෙදිතබ්බා. තථා අනුත්තරියපටිලාභො සත්තමභවාදිතො පට්ඨාය වට්ටදුක්ඛසමුච්ඡෙදො අනුත්තරසුඛාධිගමොති එවමාදිඋළාරඵලනිප්ඵාදනවසෙන අග්ගවිපාකතා වෙදිතබ්බා.

ගාථාසු **අග්ගතොති** අග්ගෙ රතනත්තයෙ, අග්ගභාවතො වා පසන්නානං. **අග්ගං ධම්මන්ති** අග්ගසභාවං බුද්ධසුබොධිං ධම්මසුධම්මතං සඞ්ඝසුප්පටිපත්තිං, රතනත්තයස්ස අනඤ්ඤසාධාරණං උත්තමසභාවං, දසබලාදිස්වාක්ඛාතතාදිසුප්පටිපන්නතාදිගුණසභාවං වා. **විජානතන්ති** විජානන්තානං. එවං සාධාරණතො අග්ගප්පසාදවත්ථුං දස්සෙත්වා ඉදානි අසාධාරණතො තං විභාගෙන දස්සෙතුං **‘‘අග්ගෙ බුද්ධෙ’’**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **පසන්නානන්ති** අවෙච්චප්පසාදෙන ච ඉතරප්පසාදෙන ච පසන්නානං අධිමුත්තානං. **විරාගූපසමෙති** විරාගෙ උපසමෙ ච, සබ්බස්ස රාගස්ස සබ්බෙසං කිලෙසානං අච්චන්තවිරාගහෙතුභූතෙ අච්චන්තඋපසමහෙතුභූතෙ චාති අත්ථො. **සුඛෙති** වට්ටදුක්ඛක්ඛයභාවෙන සඞ්ඛාරූපසමසුඛභාවෙන සුඛෙ.

අග්ගස්මිං දානං දදතන්ති අග්ගෙ රතනත්තයෙ දානං දදන්තානං දෙය්‍යධම්මං පරිච්චජන්තානං. තත්ථ ධරමානං භගවන්තං චතූහි පච්චයෙහි උපට්ඨහන්තා පූජෙන්තා සක්කරොන්තා, පරිනිබ්බුතං භගවන්තං උද්දිස්ස ධාතුචෙතියාදිකෙ උපට්ඨහන්තා පූජෙන්තා සක්කරොන්තා බුද්ධෙ දානං දදන්ති නාම. ‘‘ධම්මං පූජෙස්සාමා’’ති ධම්මධරෙ පුග්ගලෙ චතූහි පච්චයෙහි උපට්ඨහන්තා පූජෙන්තා සක්කරොන්තා ධම්මඤ්ච චිරට්ඨිතිකං කරොන්තා ධම්මෙ දානං දදන්ති නාම. තථා අරියසඞ්ඝං චතූහි පච්චයෙහි උපට්ඨහන්තා පූජෙන්තා සක්කරොන්තා තං උද්දිස්ස ඉතරස්මිම්පි තථා පටිපජ්ජන්තා සඞ්ඝෙ දානං දදන්ති නාම. **අග්ගං පුඤ්ඤං පවඩ්ඪතීති** එවං රතනත්තයෙ පසන්නෙන චෙතසා උළාරං පරිච්චාගං උළාරඤ්ච පූජාසක්කාරං පවත්තෙන්තානං දිවසෙ දිවසෙ අග්ගං උළාරං කුසලං උපචීයති. ඉදානි තස්ස පුඤ්ඤස්ස අග්ගවිපාකතාය අග්ගභාවං දස්සෙතුං **‘‘අග්ගං ආයූ’’**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **ආයූති** දිබ්බං වා මානුසං වා අග්ගං උළාරං පරමං ආයු **පවඩ්ඪති** උපරූපරි බ්‍රූහති. **වණ්ණොති** රූපසම්පදා. **යසොති** පරිවාරසම්පදා. **කිත්තීති** ථුතිඝොසො. **සුඛන්ති** කායිකං චෙතසිකඤ්ච සුඛං. **බලන්ති** කායබලඤ්චෙව ඤාණබලඤ්ච.

අග්ගස්ස රතනත්තයස්ස දානං **දාතා**. අථ වා **අග්ගස්ස** දෙය්‍යධම්මස්ස දානං උළාරං කත්වා තත්ථ පුඤ්ඤං පවත්තෙතා. **අග්ගධම්මසමාහිතොති** අග්ගෙන පසාදධම්මෙන දානාදිධම්මෙන ච සංහිතො සමන්නාගතො අචලප්පසාදයුත්තො, තස්ස වා විපාකභූතෙහි බහුජනස්ස පියමනාපතාදිධම්මෙහි යුත්තො. **අග්ගප්පත්තො පමොදතීති** යත්ථ යත්ථ සත්තනිකායෙ උප්පන්නො, තත්ථ තත්ථ අග්ගභාවං සෙට්ඨභාවං අධිගතො, අග්ගභාවං වා ලොකුත්තරමග්ගඵලං අධිගතො පමොදති අභිරමති පරිතුස්සතීති.

අග්ගපසාදසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. වස්සකාරසුත්තවණ්ණනා

35. පඤ්චමෙ **අරියෙ ඤායෙති** සංකිලෙසතො ආරකත්තා අරියෙ නිද්දොසෙ පරිසුද්ධෙ නිය්‍යානිකධම්මභාවතො ඤායෙ කාරණෙති අත්ථො. ඤායති නිච්ඡයෙන කමති නිබ්බානං, තං වා ඤායති පටිවිජ්ඣීයති එතෙනාති ඤායො, අරියමග්ගො. සො එව ච සම්පාපකහෙතුභාවතො කාරණන්ති වුච්චති. ඉධ පන සහ විපස්සනාය අරියමග්ගො අධිප්පෙතොති ආහ **‘‘සහවිපස්සනකෙ මග්ගෙ’’**ති. ගාථාසු **‘‘ඤායං ධම්ම’’**න්ති එත්ථාපි එසෙව නයො.

වස්සකාරසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. දොණසුත්තවණ්ණනා

36. ඡට්ඨෙ **උක්කාහි ධාරියමානාහීති** දීපිකාහි ධාරියමානාහි, දණ්ඩදීපිකාසු ජාලෙත්වා ධාරියමානාසු මාපිතත්තාති වුත්තං හොති. තඤ්හි නගරං ‘‘මඞ්ගලදිවසෙ සුඛණෙ සුනක්ඛත්තං මා අතික්කමී’’ති රත්තිම්පි උක්කාසු ධාරියමානාසු මාපිතං. උක්කාසු ඨාති **උක්කට්ඨා,** උක්කාසු විජ්ජොතයන්තීසු ඨිතා පතිට්ඨිතාති මූලවිභූජාදිපක්ඛෙපෙන (පාණිනි 3.2.5) සද්දසිද්ධි වෙදිතබ්බා. නිරුත්තිනයෙන වා උක්කාසු ඨිතාසු ඨිතා ආසීති **උක්කට්ඨා**. අපරෙ පන භණන්ති ‘‘භූමිභාගසම්පත්තියා මනුස්සසම්පත්තියා උපකරණසම්පත්තියා ච සා නගරී උක්කට්ඨගුණයොගතො **උක්කට්ඨාති** නාමං ලභතී’’ති. **සෙතබ්‍යන්ති** තස්ස නගරස්ස නාමං. තං පන කස්සපදසබලස්ස ජාතනගරන්ති ආහ **‘‘අතීතෙ කස්සපසම්මාසම්බුද්ධස්ස ජාතනගර’’**න්ති.

විජ්ජන්තරිකායාති විජ්ජුනිච්ඡරණක්ඛණෙ. **අන්තරතොති** හදයෙ. **අන්තරාති** ආරම්භනිබ්බත්තීනං වෙමජ්ඣෙ. **අන්තරිකායාති** අන්තරාළෙ. එත්ථ ච ‘‘තදන්තරං කො ජානෙය්‍ය (අ. නි. 6.44; 10.75), එතෙසං අන්තරා කප්පා ගණනතො අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යා (බු. වං. 28.3), අන්තරන්තරා කථං ඔපපාතෙතී’’ති (ම. නි. 2.426) ච ආදීසු විය කාරණවෙමජ්ඣෙසු වත්තමානා අන්තරාසද්දා එව උදාහරිතබ්බා සියුං, න පන චිත්තක්ඛණවිවරෙසු වත්තමානා අන්තරඅන්තරිකසද්දා. අන්තරාසද්දස්ස හි අයමත්ථුද්ධාරොති.

අයං පනෙත්ථ අධිප්පායො සියා – යෙසු අන්තරාසද්දො වත්තති, තෙසු අන්තරසද්දොපි වත්තතීති සමානත්ථත්තා අන්තරාසද්දත්ථෙ වත්තමානො අන්තරසද්දො උදාහටො. අන්තරාසද්දො එව වා ‘‘යස්සන්තරතො’’ති එත්ථ ගාථාසුඛත්ථං රස්සං කත්වා වුත්තොති දට්ඨබ්බං. අන්තරාසද්දො එව පන ඉකසද්දෙන පදං වඩ්ඪෙත්වා ‘‘අන්තරිකා’’ති වුත්තොති එවමෙත්ථ උදාහරණොදාහරිතබ්බානං විරොධාභාවො දට්ඨබ්බො. **අයොජියමානෙ උපයොගවචනං න පාපුණාති** සාමිවචනස්ස පසඞ්ගෙ අන්තරාසද්දයොගෙන උපයොගවචනස්ස ඉච්ඡිතත්තා. තෙනෙවාහ **‘‘අන්තරාසද්දෙන පන යුත්තත්තා උපයොගවචනං කත’’**න්ති.

සකලජම්බුදීපෙ උප්පන්නං මහාකලහං වූපසමෙත්වාති පරිනිබ්බුතෙ භගවති ධාතූනං අත්ථාය කුසිනාරනගරං පරිවාරෙත්වා ඨිතෙහි සෙසරාජූහි ‘‘අම්හාකං ධාතුයො වා දෙන්තු යුද්ධං වා’’තිආදිනා කොසිනාරකෙහි මල්ලෙහි සද්ධිං කතං විවාදං වූපසමෙත්වා. සො කිර බ්‍රාහ්මණො තෙසං විවාදං සුත්වා ‘‘එතෙ රාජානො භගවතො පරිනිබ්බුතට්ඨානෙ විවාදං කරොන්ති, න ඛො පනෙතං පතිරූපං, අලං ඉමිනා කලහෙන, වූපසමෙස්සාමි න’’න්ති ගන්ත්වා උන්නතෙ පදෙසෙ ඨත්වා ද්වෙභාණවාරපරිමාණං දොණගජ්ජිතං නාම අවොච. තත්ථ පඨමභාණවාරෙ තාව එකපදම්පි තෙ න ජානිංසු. දුතියභාණවාරපරියොසානෙ ච ‘‘ආචරියස්ස විය භො සද්දො, ආචරියස්ස විය භො සද්දො’’ති සබ්බෙ නිරවා අහෙසුං. ජම්බුදීපතලෙ කිර කුලඝරෙ ජාතො යෙභුය්‍යෙන තස්ස න-අන්තෙවාසිකො නාම නත්ථි, අථ ඛො සො අත්තනො වචනං සුත්වා නිරවෙ තුණ්හීභූතෙ විදිත්වා පුන –

‘‘සුණන්තු භොන්තො මම එකවාචං,
අම්හාක බුද්ධො අහු ඛන්තිවාදො;
න හි සාධුයං උත්තමපුග්ගලස්ස,
සරීරභාගෙ සියා සම්පහාරො.

‘‘සබ්බෙව භොන්තො සහිතා සමග්ගා,
සම්මොදමානා කරොමට්ඨභාගෙ;
විත්ථාරිකා හොන්තු දිසාසු ථූපා,
බහූ ජනා චක්ඛුමතො පසන්නා’’ති. (දී. නි. 2.237) –

ඉමං ගාථාද්වයං වත්වා තං කලහං වූපසමෙත්වා ධාතුයො අට්ඨධා භාජෙත්වා අදාසි, තං සන්ධායෙතං වුත්තං **‘‘සකලජම්බුදීපෙ උප්පන්නං මහාකලහං වූපසමෙත්වා ධාතුයො භාජෙස්සතී’’**ති. **ලක්ඛණචක්කානීති** ද්වීසු පාදතලෙසු ද්වෙ ලක්ඛණචක්කානි.

ආසවෙනාති කම්මකිලෙසකාරණෙන ආසවෙන. එත්ථ හි තෙභූමකඤ්ච කම්මං, අවසෙසා ච අකුසලා ධම්මා ‘‘ආසවා’’ති වුත්තා. **දෙවූපපත්තීති** දෙවෙසු උප්පත්ති නිබ්බත්ති. එත්ථ ච යක්ඛගන්ධබ්බතාය විනිමුත්තා සබ්බෙ දෙවා දෙවග්ගහණෙන ගහිතා. **ගන්ධබ්බො වා විහඞ්ගමො** ආකාසචාරී. **අහන්ති** විභත්තිවිපරිණාමෙන යොජෙතබ්බං.

දොණසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. අපරිහානියසුත්තවණ්ණනා

37. සත්තමෙ **නිබ්බානසන්තිකෙයෙව චරතී**ති කිලෙසනිබ්බානස්ස අනුපාදාපරිනිබ්බානස්ස ච සන්තිකෙයෙව චරති ‘‘න චිරස්සෙව අධිගමිස්සතී’’ති කත්වා . ගාථාය **අප්පමාදරතො**ති සමථවිපස්සනාය අප්පමජ්ජනෙ රතො අභිරතො, අප්පමාදෙනෙව රත්තින්දිවං වීතිනාමෙන්තොති අත්ථො. **පමාදං භයතො පස්සන්තො**ති නිරයූපපත්තිආදිභයහෙතුතො පමාදං භයතො පස්සන්තො. **අභබ්බො පරිහානායා**ති සො එවරූපො සමථවිපස්සනාධම්මෙහි මග්ගඵලෙහි වා පරිහානාය අභබ්බො. සමථවිපස්සනාතො හි සම්පත්තතො න පරිහායති, ඉතරානි ච අප්පත්තානි පාපුණාතීති.

අපරිහානියසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. පතිලීනසුත්තවණ්ණනා

38. අට්ඨමෙ **අන්තවා ලොකො**ති එකපස්සෙන වඩ්ඪිතං කසිණනිමිත්තං ‘‘ලොකො’’ති ගාහෙන වා තක්කෙන වා උප්පන්නදිට්ඨි. ලාභී හි ඣානචක්ඛුනා පස්සිත්වා ගණ්හාති, ඉතරො තක්කමත්තෙන. **අනන්තවා**ති සමන්තතො වඩ්ඪිතං අප්පමාණං කසිණනිමිත්තං ‘‘ලොකො’’ති ගාහෙන වා තක්කෙන වා උප්පන්නදිට්ඨි. **තං ජීවං තං සරීරන්**ති ජීවො සරීරඤ්ච එකමෙව වත්ථූති උප්පන්නදිට්ඨි. **විස්සට්ඨානී**ති සකපරිච්චජනවසෙන නිස්සට්ඨානි. **වන්තානී**ති ඉදං පුන අනාදියනභාවදස්සනවසෙන වුත්තං. වත්තම්පි හි කෙචි ගණ්හන්ති, නයිදමෙවන්ති දස්සනත්ථං **‘‘වන්තානී’’**ති වුත්තං. න හි යං යෙන වන්තං, න සො තං පුන ආදියති. වන්තම්පි කිඤ්චි සසන්තතිලග්ගං සියා, නයිදමෙවන්ති දස්සනත්ථං **‘‘මුත්තානී’’**ති වුත්තං. තෙනෙවාහ **‘‘ඡින්නබන්ධනානි කතානී’’**ති, සන්තතිතො විනිමොචනවසෙන ඡින්නබන්ධනානි කතානීති අත්ථො. මුත්තම්පි කිඤ්චි මුත්තබන්ධනං විය ඵලං කුහිඤ්චි තිට්ඨති, න එවමිදන්ති දස්සනත්ථං **‘‘පහීනානී’’**ති වුත්තං. යථා කිඤ්චි දුන්නිස්සට්ඨං පුන ආදාය සම්මදෙව නිස්සට්ඨං ‘‘පටිනිස්සට්ඨ’’න්ති වුච්චති, එවං විපස්සනාය නිස්සට්ඨානි ආදින්නසදිසානි මග්ගෙන පහීනානි පටිනිස්සට්ඨානි නාම හොන්තීති දස්සනත්ථං **‘‘පටිනිස්සට්ඨානී’’**ති වුත්තං. තෙනෙවාහ **‘‘යථා න පුන චිත්තං ආරොහන්ති, එවං පටිනිස්සජ්ජිතානී’’**ති.

කාමෙසනාති කාමානං එසනා, කාමසඞ්ඛාතා වා එසනා කාමෙසනා. වුත්තඤ්හෙතං ‘‘තත්ථ කතමා කාමෙසනා? යො කාමෙසු කාමච්ඡන්දො කාමරාගො කාමනන්දී කාමපිපාසා කාමමුච්ඡා කාමජ්ඣොසානං, අයං වුච්චති කාමෙසනා’’ති, තස්මා කාමරාගො ‘‘කාමෙසනා’’ති වෙදිතබ්බො. තෙනෙවාහ **‘‘කාමෙසනා…පෙ…. අනාගාමිමග්ගෙන පහීනා’’**ති. භවානං එසනා **භවෙසනා**. වුත්තම්පි චෙතං ‘‘තත්ථ කතමා භවෙසනා? යො භවෙසු භවච්ඡන්දො…පෙ…. භවජ්ඣොසානං, අයං වුච්චති භවෙසනා’’ති, තස්මා භවෙසනරාගො රූපාරූපභවපත්ථනාති වෙදිතබ්බො. තෙනෙවාහ **‘‘භවෙසනා පන අරහත්තමග්ගෙන පහීයතී’’**ති.

බ්‍රහ්මචරියස්ස එසනා **බ්‍රහ්මචරියෙසනා**. සා ච මග්ගබ්‍රහ්මචරියස්ස, දිට්ඨිගතිකසම්මතබ්‍රහ්මචරියස්ස ච ගවෙසනවසෙන ද්විප්පකාරාති ආහ **‘‘බ්‍රහ්මචරියං එසිස්සාමී’’**තිආදි. දිට්ඨිගතිකසම්මතස්ස බ්‍රහ්මචරියස්ස එසනාපි හි බ්‍රහ්මචරියෙසනාති වුච්චති. වුත්තම්පි චෙතං –

> ‘‘තත්ථ කතමා බ්‍රහ්මචරියෙසනා? සස්සතො ලොකොති වා, අසස්සතො ලොකොති වා, අන්තවා ලොකොති වා, අනන්තවා ලොකොති වා, තං ජීවං තං සරීරන්ති වා, අඤ්ඤං ජීවං අඤ්ඤං සරීරන්ති වා, හොති තථාගතො පරං මරණාති වා, න හොති තථාගතො පරං මරණාති වා, හොති ච න ච හොති තථාගතො පරං මරණාති වා, නෙව හොති න න හොති තථාගතො පරං මරණාති වා, යා එවරූපා දිට්ඨි දිට්ඨිගතං දිට්ඨිගහනං දිට්ඨිකන්තාරං දිට්ඨිවිසූකායිකං දිට්ඨිවිප්ඵන්දිතං දිට්ඨිසංයොජනං ගාහො පතිට්ඨාහො අභිනිවෙසො පරාමාසො කුම්මග්ගො මිච්ඡාපථො මිච්ඡත්තං තිත්ථායතනං විපරියෙසග්ගාහො, අයං වුච්චති බ්‍රහ්මචරියෙසනා’’ති (විභ. 919).

තස්මා දිට්ඨිගතිකසම්මතස්ස බ්‍රහ්මචරියස්ස එසනා දිට්ඨිබ්‍රහ්මචරියෙසනාති වෙදිතබ්බා. තෙනෙවාහ **‘‘දිට්ඨිබ්‍රහ්මචරියෙසනා පන සොතාපත්තිමග්ගෙනෙව පටිප්පස්සම්භතී’’**ති. එත්තාවතා ච රාගදිට්ඨියො එසනාති දස්සිතං හොති. න කෙවලඤ්ච රාගදිට්ඨියො එව එසනා, තදෙකට්ඨං කම්මම්පි. වුත්තම්පි චෙතං –

> ‘‘තත්ථ කතමා කාමෙසනා? කාමරාගො තදෙකට්ඨං අකුසලං කායකම්මං වචීකම්මං මනොකම්මං, අයං වුච්චති කාමෙසනා. තත්ථ කතමා භවෙසනා? භවරාගො තදෙකට්ඨං අකුසලං කායකම්මං වචීකම්මං මනොකම්මං, අයං වුච්චති භවෙසනා. තත්ථ කතමා බ්‍රහ්මචරියෙසනා? අන්තග්ගාහිකා දිට්ඨි තදෙකට්ඨං අකුසලං කායකම්මං වචීකම්මං මනොකම්මං, අයං වුච්චති බ්‍රහ්මචරියෙසනා’’ති (විභ. 919).

නවවිධමානොති ''සෙය්‍යස්ස සෙය්‍යොහමස්මී''තිආදිනා (සං. නි. 4.108; ධ. ස. 1121; විභ. 866; මහානි. 21) ආගතො නවවිධමානො.

''කාමෙසනා''තිආදිගාථාය පන **බ්‍රහ්මචරියෙසනා සහාති** බ්‍රහ්මචරියෙසනාය සද්ධිං. විභත්තිලොපෙන හි අයං නිද්දෙසො. කරණත්ථෙ වා එතං පච්චත්තවචනං. ඉදං වුත්තං හොති ''බ්‍රහ්මචරියෙසනාය සද්ධිං කාමෙසනා භවෙසනාති තිස්සො එසනා''ති. තාසු බ්‍රහ්මචරියෙසනං සරූපතො දස්සෙතුං **''ඉතිසච්චපරාමාසො, දිට්ඨිට්ඨානා සමුස්සයා''**ති වුත්තං. තස්සත්ථො – ඉති එවං සච්චන්ති පරාමාසො **ඉතිසච්චපරාමාසො.** ඉදමෙව සච්චං මොඝමඤ්ඤන්ති දිට්ඨියා පවත්තිආකාරං දස්සෙති. දිට්ඨියො එව සබ්බානත්ථහෙතුභාවතො **දිට්ඨිට්ඨානා.** වුත්තඤ්හෙතං – ''මිච්ඡාදිට්ඨිපරමාහං, භික්ඛවෙ, වජ්ජං වදාමී''ති (අ. නි. 1.310). තා එව ච උපරූපරි වුද්ධියා මානලොභාදිකිලෙසසමුස්සයනෙන වට්ටදුක්ඛසමුස්සයනෙන ච **සමුස්සයා,** ''ඉදමෙව සච්චං මොඝමඤ්ඤ''න්ති මිච්ඡාභිනිවිසමානා සබ්බානත්ථහෙතුකා කිලෙසදුක්ඛුපචයතො හෙතුභූතා ච දිට්ඨියො බ්‍රහ්මචරියෙසනාති වුත්තං හොති. එතෙන පවත්තිආකාරතො නිබ්බත්තිතො ච බ්‍රහ්මචරියෙසනා දස්සිතාති වෙදිතබ්බා.

සබ්බරාගවිරත්තස්සාති සබ්බෙහි කාමභවරාගෙහි විරත්තස්ස. තතො එව තණ්හාක්ඛයසඞ්ඛාතෙ නිබ්බානෙ විමුත්තත්තා **තණ්හාක්ඛයවිමුත්තිනො** අරහතො. **එසනා පටිනිස්සට්ඨාති** කාමෙසනා, භවෙසනා සබ්බසො නිස්සට්ඨා පහීනා. **දිට්ඨිට්ඨානා සමූහතාති** බ්‍රහ්මචරියෙසනාසඞ්ඛාතා දිට්ඨිට්ඨානා ච පඨමමග්ගෙනෙව සමුග්ඝාතිතා. එවම්පි ඉමිස්සා ගාථාය අත්ථවණ්ණනා වෙදිතබ්බා. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

පතිලීනසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. උජ්ජයසුත්තවණ්ණනා

39. නවමෙ **අනුකුලයඤ්ඤන්ති** අනුකුලං කුලානුක්කමං උපාදාය දාතබ්බදානං. තෙනාහ **''අම්හාකං…පෙ.… කුලානුකුලවසෙන යජිතබ්බ''**න්ති. වංසපරම්පරාය පච්ඡා දුග්ගතපුරිසෙහි පදාතබ්බදානං. එවරූපං කුලං සීලවන්තෙ උද්දිස්ස නිබද්ධදානං, තස්මිං කුලෙ දලිද්දානිපි න උපච්ඡින්දන්ති. තත්‍රිදං වත්ථු – අනාථපිණ්ඩිකස්ස ඝරෙ පඤ්ච සලාකභත්තසතානි දීයිංසු. දන්තමයසලාකානං පඤ්චසතානි අහෙසුං. අථ තං කුලං අනුක්කමෙන දාලිද්දියෙන අභිභූතං. එකා තස්මිං කුලෙ දාරිකා එකසලාකතො උද්ධං දාතුං නාසක්ඛි. සාපි පච්ඡා සාතවාහනං රට්ඨං ගන්ත්වා බලං සොධෙත්වා ලද්ධධඤ්ඤෙන තං සලාකං අදාසි. එකො ථෙරො රඤ්ඤො ආරොචෙසි. රාජා තං ආනෙත්වා අග්ගමහෙසිට්ඨානෙ ඨපෙසි. සා තතො පට්ඨාය පුන පඤ්චපි සලාකසතානි පවත්තෙසි.

අස්සමෙධන්තිආදීසු පොරාණකරාජකාලෙ කිර සස්සමෙධං, පුරිසමෙධං, සම්මාපාසං, වාචාපෙය්‍යන්ති චත්තාරි සඞ්ගහවත්ථූනි අහෙසුං, යෙහි රාජානො ලොකං සඞ්ගණ්හිංසු. තත්ථ නිප්ඵන්නසස්සතො දසමභාගග්ගහණං **සස්සමෙධං** නාම, සස්සසම්පාදනෙ මෙධාවිතාති අත්ථො. මහායොධානං ඡමාසිකභත්තවෙතනානුප්පදානං **පුරිසමෙධං** නාම, පුරිසසඞ්ගණ්හනෙ මෙධාවිතාති අත්ථො. දලිද්දමනුස්සානං හත්ථෙ ලෙඛං ගහෙත්වා තීණි වස්සානි විනා වඩ්ඪියා සහස්සද්විසහස්සමත්තධනානුප්පදානං **සම්මාපාසං** නාම. තඤ්හි සම්මා මනුස්සෙ පාසෙති හදයෙ බන්ධිත්වා විය ඨපෙති, තස්මා සම්මාපාසන්ති වුච්චති. ''තාත, මාතුලා''තිආදිනා පන සණ්හවාචාභණනං **වාචාපෙය්‍යං** නාම, පෙය්‍යවජ්ජං පියවචනතාති අත්ථො. එවං චතූහි වත්ථූහි සඞ්ගහිතං රට්ඨං ඉද්ධඤ්චෙව හොති ඵීතඤ්ච පහූතඅන්නපානං ඛෙමං නිරබ්බුදං, මනුස්සා මුදා මොදනා උරෙ පුත්තෙ නච්චෙන්තා අපාරුතඝරද්වාරා විහරන්ති. ඉදං ඝරද්වාරෙසු අග්ගළානං අභාවතො **නිරග්ගළන්ති** වුච්චති. අයං පොරාණිකා පවෙණී. අපරභාගෙ පන ඔක්කාකරාජකාලෙ බ්‍රාහ්මණා ඉමානි චත්තාරි සඞ්ගහවත්ථූනි ඉමඤ්ච රට්ඨසම්පත්තිං පරිවත්තෙන්තා උම්මූලං කත්වා අස්සමෙධං පුරිසමෙධන්තිආදිකෙ පඤ්ච යඤ්ඤෙ නාම අකංසු. වුත්තඤ්හෙතං භගවතා **බ්‍රාහ්මණධම්මියසුත්තෙ** –

> ''තෙසං ආසි විපල්ලාසො, දිස්වාන අණුතො අණුං…පෙ.…;
> තෙ තත්ථ මන්තෙ ගන්ථෙත්වා, ඔක්කාකං තදුපාගමු''න්ති. (සු. නි. 301-304);

ඉදානි තෙහි පරිවත්තෙත්වා ඨපිතමත්ථං දස්සෙන්තො **''අස්සමෙධ''**න්තිආදිමාහ. තත්ථ **මෙධන්තීති** වධෙන්ති. **ද්වීහි පරියඤ්ඤෙහීති** මහායඤ්ඤස්ස පුබ්බභාගෙ පච්ඡා ච පවත්තෙතබ්බෙහි ද්වීහි පරිවාරයඤ්ඤෙහි. **සත්තනවුතිපඤ්චපසුසතඝාතභිංසනස්සාති** සත්තනවුතාධිකානං පඤ්චන්නං පසුසතානං මාරණෙන භෙරවස්ස පාපභීරුකානං භයාවහස්ස. තථා හි වදන්ති –

> ''ඡසතානි නියුජ්ජන්ති, පසූනං මජ්ඣිමෙ හනි;
> අස්සමෙධස්ස යඤ්ඤස්ස, ඌනානි පසූහි තීහී''ති. (සං. නි. ටී. 1.1.120);

සම්මන්ති යුගච්ඡිද්දෙ පක්ඛිපිතබ්බදණ්ඩකං. **පාසන්තීති** ඛිපන්ති. **සංහාරිමෙහීති** සකටෙහි වහිතබ්බෙහි. පුබ්බෙ කිර එකො රාජා සම්මාපාසං යජන්තො සරස්සතිනදිතීරෙ පථවියා විවරෙ දින්නෙ නිමුග්ගොයෙව අහොසි, අන්ධබාලබ්‍රාහ්මණා ගතානුගතිගතා ''අයං තස්ස සග්ගගමනමග්ගො''ති සඤ්ඤාය තත්ථ සම්මාපාසයඤ්ඤං

පට්ඨපෙන්ති. තෙන වුත්තං **“නිමුග්ගොකාසතො පභුති”**ති. අයූපො අප්පකදිවසො යාගො, සයූපො බහුදිවසං නෙයොා **සත්‍රයාගොති**. මන්තපදාභිසඞ්ඛතානං සප්පිමධූනං **වාජමිති** සමඤ්ඤා. හිරඤ්ඤසුවණ්ණගොමහිංසාදි **සත්තරසකදක්ඛිණස්ස**. සාරගබ්භකොට්ඨාගාරාදීසු නත්ථි එත්ථ අග්ගළන්ති **නිරග්ගළො**. තත්ථ කිර යඤ්ඤෙ අත්තනො සාපතෙය්‍යං අනවසෙසතො අනිගූහිත්වා නියාාතීයති.

මහාරම්භාති බහුපසුඝාතකම්මා. අට්ඨකථායං පන ‘‘විවිධා යත්ථ හඤ්ඤරෙ’’ති වක්ඛමානත්තා ‘‘මහාකිච්චා මහාකරණීයා’’ති පඨමො අත්ථවිකප්පො වුත්තො. දුතියො පන අත්ථවිකප්පො ‘‘මහාරම්භාති පපඤ්චවසෙන අජෙළකා’’තිආදි වුත්තන්ති අධිප්පායෙන **“අපිචා”**තිආදිනා ආරද්ධො. **නිරාරම්භාති** එත්ථාපි වුත්තනයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. නනු ච පාණාතිපාතාදිඅකුසලකම්මස්ස අප්පමත්තකම්පි ඵලං නුපලබ්භති, තස්මා තස්ස නිප්ඵලභාවං අවත්වා ‘‘න තෙ හොන්ති මහප්ඵලා’’ති කස්මා වුත්තන්ති ආහ **“නිරවසෙසත්ථෙ”**තිආදි. අනුගතං කුලන්ති **අනුකුලං,** කුලානුගතන්ති අත්ථො. යෙ නිච්චභත්තාදිං පුබ්බපුරිසෙහි පට්ඨපිතං අපරාපරං අනුපච්ඡින්දන්තා මනුස්සා දදන්ති, තෙ අනුකුලං යජන්ති නාම. තෙනෙවාහ **“යෙ අඤ්ඤෙ අනුකුලං යජන්ති”**තිආදි.

උජ්ජයසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. උදායිසුත්තවණ්ණනා

40. දසමෙ **පාණසමාරම්භරහිතන්ති** පාණඝාතරහිතං. **අබ්‍යාබජ්ඣං සුඛං ලොකං, පණ්ඩිතො උපපජ්ජතීති** කාමච්ඡන්දාදිබ්‍යාපාදවිරහිතත්තා අබ්‍යාබජ්ඣං නිද්දුක්ඛං. පරපීළාභාවෙ පන වත්තබ්බං නත්ථි. ඣානසමාපත්තිවසෙන සුඛබහුලත්තා සුඛං එකන්තසුඛං බ්‍රහ්මලොකං ඣානපුඤ්ඤෙන, ඉතරපුඤ්ඤෙන පන තදඤ්ඤසම්පත්තිභවසඞ්ඛාතං සුඛං ලොකං පණ්ඩිතො සප්පඤ්ඤො උපෙති. සෙසං උත්තානමෙව.

උදායිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

චක්කවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. රොහිතස්සවග්ගො

1. සමාධිභාවනාසුත්තවණ්ණනා

41. පඤ්චමස්ස පඨමෙ **දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරායාති** ඉමස්මිංයෙව අත්තභාවෙ සුඛවිහාරත්ථාය, නික්කිලෙසතාය නිරාමිසෙන සුඛෙන විහරණත්ථායාති අත්ථො. ඉමිනා චත්තාරි ඵලසමාපත්තිජ්ඣානානි ඛීණාසවස්ස ආසවක්ඛයාධිගමතො අපරභාගෙ අධිගතරූපාරූපජ්ඣානානි ච කථිතානි. **දිබ්බචක්ඛුඤාණදස්සනප්පටිලාභායාති** දිබ්බචක්ඛුඤාණප්පටිලාභත්ථාය. දිබ්බචක්ඛුඤාණඤ්හි රූපගතස්ස දිබ්බස්ස ඉතරස්ස ච දස්සනට්ඨෙන ඉධ ‘‘ඤාණදස්සන’’න්ති අධිප්පෙතං. **ආලොකසඤ්ඤං මනසි කරොතීති** දිවා වා රත්තිං වා සූරියදීපචන්දමණිඋක්කාවිජ්ජුලතාදීනං ආලොකො දිවා රත්තිඤ්ච උපලද්ධො, යථාලද්ධවසෙනෙව ආලොකං මනසි කරොති චිත්තෙ ඨපෙති, තථා ච නං මනසි කරොති, යථාස්ස සුභාවිතාලොකකසිණස්ස විය කසිණාලොකො යථිච්ඡකං යාවදිච්ඡකඤ්ච සො ආලොකො රත්තියං උපතිට්ඨති , යෙන තත්ථ දිවාසඤ්ඤං ඨපෙති, දිවා විය විගතථිනමිද්ධො හොති. තෙනාහ **‘‘යථා දිවා තථා රත්ති’’**න්ති.

යථා දිවා ආලොකසඤ්ඤා මනසි කතා, තථෙව නං රත්තිම්පි මනසි කරොතීති යථා දිවා දිට්ඨො ආලොකො, තථෙව තං රත්තිං මනසි කරොති. **දුතියපදෙති** ‘‘යථා රත්තිං තථා දිවා’’ති ඉමස්මිං වාක්‍යෙ. **එස නයොති** ඉමිනා යථා රත්තියං චන්දාලොකාදි ආලොකො දිට්ඨො, එවමෙව රත්තිං දිට්ඨාකාරෙනෙව දිවා තං ආලොකං මනසි කරොති චිත්තෙ ඨපෙතීති ඉමමත්ථං අතිදිසති. **ඉති විවටෙන චෙතසාති** එවං අපිහිතෙන චිත්තෙන, ථිනමිද්ධාපිධානෙන අපිහිතචිත්තෙනාති වුත්තං හොති. **අපරියොනද්ධෙනාති** සමන්තතො අනද්ධෙන අසඤ්ඡාදිතෙන. **කිඤ්චාපීති**ආදිනා අත්තනා වුත්තමෙවත්ථං සමත්ථෙති. **ආලොකසදිසං කතං** ‘‘යථා දිවා තථා රත්ති’’න්තිආදිනා.

සත්තට්ඨානිකස්සාති ‘‘අභික්කන්තෙ පටික්කන්තෙ සම්පජානකාරී හොති’’තිආදිනා (දී. නි. 1.214; 2.376; ම. නි. 1.109) වුත්තස්ස සත්තට්ඨානිකස්ස සතිසම්පජඤ්ඤස්ස අත්ථාය. **පරිග්ගහිතවත්ථාරම්මණතායාති** වත්ථුනො ආරම්මණස්ස ච යාථාවතො විදිතභාවෙන. යථා හි සප්පං පරියෙසන්තෙන තස්ස ආසයෙ විදිතෙ සොපි විදිතො ගහිතො එව ච හොති මන්තාගදබලෙන තස්ස ගහණස්ස සුකරත්තා, එවං වෙදනාය ආසයභූතෙ වත්ථුම්හි ආරම්මණෙ ච විදිතෙ ආදිකම්මිකස්සපි වෙදනා විදිතා ගහිතා එව හොති සලක්ඛණතො සාමඤ්ඤලක්ඛණතො ච තස්සා ගහණස්ස සුකරත්තා. පගෙව පරිඤ්ඤාතවත්ථුකස්ස ඛීණාසවස්ස. තස්ස හි උප්පාදක්ඛණෙපි ඨිතික්ඛණෙපි භඞ්ගක්ඛණෙපි වෙදනා විදිතා පාකටා හොන්ති ‘‘තා වෙදනා එවං උප්පජ්ජිත්වා’’තිආදිනා. න කෙවලඤ්ච වෙදනා එව, ඉධ වුත්තා සඤ්ඤාදයොපි අවුත්තා චෙතනාදයොපි විදිතාව උප්පජ්ජන්ති චෙව තිට්ඨන්ති ච නිරුජ්ඣන්ති ච. නිදස්සනමත්තඤ්හෙතං, යදිදං පාළියං වෙදනාසඤ්ඤාවිතක්කග්ගහණං. තෙන අනවසෙසතො සබ්බධම්මානම්පි උප්පාදාදිතො විදිතභාවං දස්සෙති.

අපිච වෙදනාය උප්පාදො විදිතො හොති, උපට්ඨානං විදිතං හොති, අත්ථඞ්ගමො විදිතො හොති. කථං වෙදනාය උප්පාදො විදිතො හොති ? අවිජ්ජාසමුදයා වෙදනාසමුදයො, තණ්හාසමුදයා කම්මසමුදයො, ඵස්සසමුදයා වෙදනාසමුදයොති නිබ්බත්තිලක්ඛණං පස්සන්තොපි වෙදනාක්ඛන්ධස්ස සමුදයං පස්සති. එවං වෙදනාය උප්පාදො විදිතො හොති. කථං වෙදනාය උපට්ඨානං විදිතං හොති? අනිච්චතො මනසිකරොතො ඛයතුපට්ඨානං විදිතං හොති, දුක්ඛතො මනසිකරොතො භයතුපට්ඨානං විදිතං හොති, අනත්තතො මනසිකරොතො සුඤ්ඤතුපට්ඨානං විදිතං හොති. එවං වෙදනාය උපට්ඨානං විදිතං හොති. ඉති ඛයතො භයතො සුඤ්ඤතො ජානාති. කථං වෙදනාය අත්ථඞ්ගමො විදිතො හොති? අවිජ්ජානිරොධා වෙදනානිරොධො…පෙ…. එවං වෙදනාය අත්ථඞ්ගමො විදිතො හොති. ඉමිනාපි නයෙනෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො.

ඉති රූපන්ති එත්ථ **ඉති**සද්දො අනවසෙසතො රූපස්ස සරූපනිදස්සනත්ථොති තස්ස **ඉදං රූපන්ති** එතෙන සාධාරණතො සරූපනිදස්සනමාහ, **එත්තකං රූපන්ති** එතෙන අනවසෙසතො, **න ඉතො පරං රූපං අත්ථීති** තබ්බිනිමුත්තස්ස අඤ්ඤස්ස අභාවං. **ඉති වෙදනාති**ආදීසුපි අයං වෙදනා, එත්තකා වෙදනා, ඉතො පරං වෙදනා නත්ථි. අයං සඤ්ඤා…පෙ…. ඉමෙ සඞ්ඛාරා…පෙ…. ඉදං විඤ්ඤාණං, එත්තකං විඤ්ඤාණං, ඉතො පරං විඤ්ඤාණං නත්ථීති එවමත්ථො දට්ඨබ්බොති ආහ **‘‘වෙදනාදීසුපි එසෙව නයො’’**ති.

ඤාණෙන ජානිත්වා පරොපරානි. **පරොපරානීති** පරානි ච ඔපරානි ච. **උත්තමාධමානීති** පරත්තභාවසකත්තභාවාදීනි උත්තමාධමානි. **චලිතන්ති** තණ්හාදිට්ඨිවිප්ඵන්දිතං. **අනීඝොති** රාගාදිඊඝරහිතො. **අතාරි සොති** සො එවරූපො අරහා ජාතිජරං අතරි.

සමාධිභාවනාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2-4. පඤ්හබ්‍යාකරණසුත්තාදිවණ්ණනා

42-44. දුතියෙ **එතෙසං පඤ්හානන්ති** එකංසබ්‍යාකරණාදීනං චතුන්නං පඤ්හානං. **තස්මිං තස්මිං ඨානෙ බ්‍යාකරණං ජානාතීති** ''චක්ඛුං අනිච්චං''න්ති පුට්ඨෙ ''අනිච්චං''න්ති එකංසෙනෙව බ්‍යාකාතබ්බං. ''අනිච්චං නාම චක්ඛු''න්ති පුට්ඨෙ පන ''න කෙවලං චක්ඛුමෙව, සොතම්පි අනිච්චං''න්ති එවං විභජිත්වා බ්‍යාකාතබ්බං. ''යථා චක්ඛුං තථා සොතං, යථා සොතං තථා චක්ඛු''න්ති පුට්ඨෙ ''කෙනට්ඨෙන පුච්ඡසී''ති පටිපුච්ඡිත්වා ''දස්සනට්ඨෙන පුච්ඡාමී''ති වුත්තෙ ''න හී''ති බ්‍යාකාතබ්බං. ''අනිච්චට්ඨෙන පුච්ඡාමී''ති වුත්තෙ ''ආමා''ති බ්‍යාකාතබ්බං. ''තං ජීවං තං සරීර''න්තිආදීනි පුට්ඨෙන පන ''අබ්‍යාකතමෙතං භගවතා''ති ඨපෙතබ්බො, එස පඤ්හො න බ්‍යාකාතබ්බොති එවං ජානාතීති අත්ථො. **අත්ථසමාගමෙනාති** අත්ථස්ස පටිලාභෙන ලද්ධබ්බෙන. සමිති සඞ්ගති සමොධානන්ති සමයො, පටිලාභො. සමයො එව **අභිසමයො,** අභිමුඛභාවෙන වා සමයො **අභිසමයොති** එවමෙත්ථ පදත්ථො වෙදිතබ්බො. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව. තතියචතුත්ථානි උත්තානත්ථානෙව.

පඤ්හබ්‍යාකරණසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5-6. රොහිතස්සසුත්තාදිවණ්ණනා

45-46. පඤ්චමෙ (සං. නි. ටී. 1.1.107) **එකොකාසෙති** චක්කවාළස්ස පරියන්තසඤ්ඤිතෙ එකස්මිං ඔකාසෙ. **භුම්මන්ති** ''යත්ථා''ති ඉදං භුම්මවචනං. සාමඤ්ඤතො වුත්තම්පි ''සො ලොකස්ස අන්තො''ති වචනතො විසිට්ඨවිසයමෙව හොති. ''න ජායති, න මීයතී''ති වත්වා පුන ''න චවති, න උපපජ්ජතී''ති කස්මා වුත්තන්ති ආහ **''ඉදං අපරාපරං…පෙ…. ගහිත''**න්ති. **පදගමනෙනාති** පදසා ගමනෙන. **සත්ථා සඞ්ඛාරලොකස්ස අන්තං සන්ධාය වදති** උපරි සබ්බානි පකාසෙතුකාමො. සඞ්ඛාරලොකස්ස හි අන්තො නිබ්බානං.

දළ්හං ථිරං ධනු එතස්සාති දළ්හධන්වා, සො එව ''දළ්හධම්මා''ති වුත්තො. තෙනාහ **''දළ්හධනූ''**ති. **උත්තමප්පමාණං** නාම සහස්සථාමධනු. ධනුග්ගණ්හනසිප්පචිත්තකතාය ධනුග්ගහො, න ධනුග්ගහණමත්තෙනාති ආහ **''ධනුග්ගහොති ධනුආචරියො''**ති. ''ධනුග්ගහො''ති වත්වා ''සික්ඛිතො''ති වුත්තෙ ධනුසික්ඛාය සික්ඛිතොති විඤ්ඤායති. සික්ඛා ච එත්තකෙන කාලෙන සික්ඛන්තස්ස උක්කංසගතා හොතීති ආහ **''ද්වාදස වස්සානි ධනුසිප්පං සික්ඛිතො''**ති. **උසභප්පමාණෙති** වීසති යට්ඨියො උසභං, තස්මිං උසභප්පමාණෙ පදෙසෙ. **වාලග්ගන්ති** වාලකොටිං. **කතහත්ථොති** පරිචිතහත්ථො. **කතසරක්ඛෙපොති** ථිරලක්ඛෙ ච චලලක්ඛෙ ච පරෙසං දස්සනවසෙන සරක්ඛෙපස්ස කතාපී. තෙනාහ **''දස්සිතසිප්පො''**ති, ''කතයොග්ගො''ති කෙචි. අසන්ති එතෙනාති **අසනං,** කණ්ඩො. **තාලච්ඡාදින්ති** තාලච්ඡායං. සා පන රතනමත්තා විදත්ථිචතුරඞ්ගුලා.

පුරත්ථිමා සමුද්දාති එකස්මිං චක්කවාළෙ පුරත්ථිමා සමුද්දා. සමුද්දසීසෙන පුරත්ථිමචක්කවාළමුඛවට්ටිං වදති. **පච්ඡිමසමුද්දොති** එත්ථාපි එසෙව නයො. **නිප්පපඤ්චතන්ති** අදන්තකාරිතං. **සම්පත්තෙති** තාදිසෙන ජවෙන ගච්ඡන්තෙන සම්පත්තෙ. **අනොතත්තෙති** එත්ථාපි ''සම්පත්තෙ''ති පදං ආනෙත්වා සම්බන්ධො, තථා ''නාගලතාදන්තකට්ඨ''න්ති එත්ථාපි. **තදාති** යදා සො ලොකන්තගවෙසකො අහොසි, තදා. **දීඝායුකකාලොති** අනෙකවස්සසහස්සායුකකාලො. **චක්කවාළලොකස්සාති** සාමඤ්ඤවසෙන එකවචනං, චක්කවාළලොකානන්ති අත්ථො. ඉමස්මිංයෙව චක්කවාළෙ නිබ්බත්තිපුබ්බපරිචයසිද්ධාය නිකන්තියා.

සසඤ්ඤිම්හි සමනකෙති න රූපධම්මමත්තකෙ, අථ ඛො පඤ්චක්ඛන්ධසමුදායෙති දස්සෙති. **සමිතපාපොති** සමුච්ඡින්නසංකිලෙසධම්මො. ඡට්ඨං උත්තානමෙව.

රොහිතස්සසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. සුවිදූරසුත්තවණ්ණනා

47. සත්තමෙ **සුවිදූරවිදූර-**සද්දානං සමානත්ථානංයෙව එකත්ථ ගහණං ඉධ නිද්දෙසො දූරාසන්නභාවස්ස අපෙක්ඛාසිද්ධත්තා ඉධාධිප්පෙතස්ස දූරභාවස්ස කෙනචි පරියායෙන අනාසන්නභාවදස්සනත්ථං කතන්ති ආහ **''කෙනචි පරියායෙන අනාසන්නානි හුත්වා''**තිආදි. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව.

සුවිදූරසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. විසාඛසුත්තවණ්ණනා

48. අට්ඨමෙ වාක්කරණචාතුරියතො වචනගුණහෙතූනං පූරියා පොරී, පොරියං භවාති පොරී, තාය **පොරියා.** තෙනාහ **''පරිපුණ්ණවාචායා''**ති, අක්ඛරපදපරිපුණ්ණාය වාචායාති අත්ථො. **අපලිබුද්ධායාති** පිත්තාදීහි න විබද්ධාය අනනුබන්ධිතාය. **අනෙලගලායාති** අනෙලාය අගලාය නිද්දොසාය අගළිතපදබ්‍යඤ්ජනාය ච. ථෙරස්ස හි කථයතො පදං වා බ්‍යඤ්ජනං වා න පරිහායති. තෙනාහ **''අනෙලගලායාති නිද්දොසාය චෙව අගළිතාය වා''**තිආදි. තත්ථ

නිද්දොසායාති අත්ථතො ච බ්‍යඤ්ජනතො ච විගතදොසාය. **අපතිතපදබ්‍යඤ්ජනායාති** අවිරහිතපදබ්‍යඤ්ජනාය. අථ වා **අනෙලගලායාති** න එලං දොසං ගලතීති අනෙලගලා. අවිච්ඡින්නවාචාය අනෙලගලාය යථා දන්ධමනුස්සා මුඛෙන ඛෙළං ගළන්තෙන වාචං භාසන්ති, න එවරූපාය. අථ ඛො නිද්දොසාය විසදවාචායාති අත්ථො. විවට්ටප්පකාසිනී වාචා න කදාචි විවට්ටමුත්තාති කත්වා ආහ **"විවට්ටපරියාපන්නායා"**ති, විවට්ටං අමුඤ්චිත්වා පවත්තායාති අත්ථො. විවට්ටප්පකාසිනී හි වාචා විවට්ටං පරිච්ඡිජ්ජ ආපාදෙන්තී පවත්තති. නවලොකුත්තරධම්මො සබ්බධම්මෙහි සමුස්සිතට්ඨෙන අබ්භුග්ගතට්ඨෙන ච ධජො නාමාති ආහ **"අබ්භුග්ගතට්ඨෙනා"**තිආදි. සෙසමෙත්ථ සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

විසාඛසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. විපල්ලාසසුත්තවණ්ණනා

49. නවමෙ අනිච්චාදීනි වත්ථූනි නිච්චන්තිආදිනා විපරීතතො අසන්තීති විපල්ලාසා , සඤ්ඤාය විපල්ලාසො **සඤ්ඤාවිපල්ලාසො**. ඉතරෙසුපි තීසු එසෙව නයො. එවමෙතෙ චතුන්නං වත්ථූනං වසෙන චත්තාරො, තෙසු වත්ථූසු සඤ්ඤාදීනං වසෙන ද්වාදස හොන්ති. තෙසු අට්ඨ සොතාපත්තිමග්ගෙන පහීයන්ති. **අසුභෙ සුභන්ති** සඤ්ඤාචිත්තවිපල්ලාසා සකදාගාමිමග්ගෙන තනුකා හොන්ති, අනාගාමිමග්ගෙන පහීයන්ති. **දුක්ඛෙ සුඛන්ති** සඤ්ඤාචිත්තවිපල්ලාසා අරහත්තමග්ගෙන පහීයන්තීති වෙදිතබ්බා. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව.

විපල්ලාසසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. උපක්කිලෙසසුත්තවණ්ණනා

50. දසමෙ **උපක්කිලිට්ඨභාවකරණෙනාති** මලීනභාවකරණෙන. **පඤ්චවිධාය සුරාය චතුබ්බිධස්ස ච මෙරයස්සාති** එත්ථ පූවසුරා, පිට්ඨසුරා, ඔදනසුරා, කිණ්ණපක්ඛිත්තා, සම්භාරසංයුත්තාති පඤ්ච සුරා. පුප්ඵාසවො, ඵලාසවො, මධ්වාසවො, ගුළාසවොති චත්තාරො ආසවා, චතුබ්බිධං මෙරයං නාම. තත්ථ පූවෙ භාජනෙ පක්ඛිපිත්වා තජ්ජං උදකං දත්වා මද්දිත්වා කතා **පූවසුරා**. එවං සෙසසුරාපි. **කිණ්ණාති** පන තස්සා සුරාය බීජං වුච්චති. යෙ සුරා ''මොදකා''තිපි වුච්චන්ති, තෙ පක්ඛිපිත්වා කතා **කිණ්ණපක්ඛිත්තා**. ධාතකිආසවාදිනානාසම්භාරෙහි සංයොජිතා **සම්භාරසංයුත්තා.**මධුකතාලනාළිකෙරාදිපුප්ඵරසො චිරපරිවාසිතො **පුප්ඵාසවො**. පනසාදිඵලරසො **ඵලාසවො**. මුද්දිකාරසො **මධ්වාසවො**. උච්ඡුරසො **ගුළාසවො**.

උපක්කිලෙසසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

රොහිතස්සවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පඨමපණ්ණාසකං නිට්ඨිතං.

2. දුතියපණ්ණාසකං

(6) 1. පුඤ්ඤාභිසන්දවග්ගො

1. පඨමපුඤ්ඤාභිසන්දසුත්තවණ්ණනා

51. දුතියස්ස පඨමෙ **පුඤ්ඤාභිසන්දා**ති වා පුඤ්ඤනදියො. අවිච්ඡෙදෙන නිච්චං පවත්තියමානානි හි පුඤ්ඤානි අභිසන්දනට්ඨෙන ‘‘පුඤ්ඤාභිසන්දා’’ති වුත්තා. **අපරිමිතන්ති** ආළ්හකගණනාය අපරිමිතං, යොජනවසෙන පනස්ස පරිමාණං අත්ථි. තථා හි හෙට්ඨා මහාපථවියා උපරි ආකාසෙන පරතො චක්කවාළපබ්බතෙන මජ්ඣෙ තත්ථ තත්ථ ඨිතෙහි දීපපබ්බතපරියන්තෙහි පරිච්ඡින්නත්තා යොජනතො සක්කා පමාණං කාතුං. **භෙරවාරම්මණෙහීති** සවිඤ්ඤාණකාවිඤ්ඤාණකෙහි භෙරවාරම්මණෙහි. තථා හි තං මහාසරීරමච්ඡකුම්භීලයක්ඛරක්ඛසමහානාගදානවාදීනං සවිඤ්ඤාණකානං වළවාමුඛපාතාලාදීනං අවිඤ්ඤාණකානඤ්ච භෙරවාරම්මණානං වසෙන ‘‘බහුභෙරව’’න්ති වුච්චති. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව.

පඨමපුඤ්ඤාභිසන්දසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. දුතියපුඤ්ඤාභිසන්දසුත්තවණ්ණනා

52. දුතියෙ **සොතාපන්නස්ස සද්ධා අධිප්පෙතාති** සොතාපන්නස්ස මග්ගෙනාගතා සද්ධා අධිප්පෙතා.

දුතියපුඤ්ඤාභිසන්දසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3-4. පඨමසංවාසසුත්තාදිවණ්ණනා

53-54. තතියෙ යථාකම්මං තා තා ගතියො **අරන්ති** උපගච්ඡන්තීති අරියා, සත්තා. ඉමෙ පන කුච්ඡිතා අරියාති **කදරියා**. ථද්ධමච්ඡරිනො, ථද්ධෙන මච්ඡරෙන සමන්නාගතාති අත්ථො. ථද්ධමච්ඡරියසදිසඤ්හි කුච්ඡිතං සබ්බදා නිහීනං නත්ථි සබ්බගුණානං ආදිභූතස්ස භොගසම්පත්තිආදිසබ්බසම්පත්තීනං මූලභූතස්ස දානස්ස නිසෙධනතො. තෙනාහ **‘‘කදරියාති ථද්ධමච්ඡරිනො’’**ති. එකච්චො හි අත්තනො වසනට්ඨානෙ භික්ඛූ හත්ථං පසාරෙත්වාපි න වන්දති. අඤ්ඤත්ථ ගතො විහාරං පවිසිත්වා සක්කච්චං වන්දිත්වා මධුරප්පටිසන්ථාරං කරොති ‘‘කිං, භන්තෙ, අම්හාකං වසනට්ඨානං නාගච්ඡථ, සම්පන්නො පදෙසො, පටිබලාහං අය්‍යානං යාගුභත්තාදීහි උපට්ඨානං කාතු’’න්ති. භික්ඛූ ‘‘සද්ධො අයං උපාසකො’’ති යාගුභත්තාදීහි සඞ්ගණ්හාති.

අථෙකො ථෙරො තස්ස ගාමං ගන්ත්වා පිණ්ඩාය චරති. සො තං දිස්වා අඤ්ඤෙන වා ගච්ඡති, ඝරං වා පවිසති. සචෙපි සම්මුඛීභාවං ආගච්ඡති, හත්ථෙන වන්දිත්වා ‘‘අය්‍යස්ස භික්ඛං දෙථ, අහං එකෙන කම්මෙන ගච්ඡාමී’’ති පක්කමති. ථෙරො සකලගාමං චරිත්වා තුච්ඡපත්තොව නික්ඛමති. ඉදං තාව මුදුමච්ඡරියං නාම. යෙන අදායකොපි දායකො විය පඤ්ඤායති. ඉධ පන ථද්ධමච්ඡරියං අධිප්පෙතං. යෙන සමන්නාගතො භික්ඛූසු පිණ්ඩාය පවිට්ඨෙසු ‘‘ථෙරා ඨිතා’’ති වුත්තෙ ‘‘කිං මය්හං පාදා රුජ්ජන්තී’’තිආදීනි වත්වා සිලාථම්භො විය ඛාණුකො විය ච ථද්ධො හුත්වා තිට්ඨති, සාමීචිම්පි න කරොති, කුතො දානං. අයමිධ අධිප්පෙතො. තෙන වුත්තං **‘‘ථද්ධමච්ඡරිනොති ථද්ධෙන මච්ඡරෙන සමන්නාගතාති අත්ථො’’**ති. මච්ඡරං මච්ඡෙරං මච්ඡරියන්ති අත්ථතො එකං.

පරිභාසකාති භික්ඛූ ඝරද්වාරෙ ඨිතෙ දිස්වා ‘‘කිං තුම්හෙ කසිත්වා ආගතා වපිත්වා ලායිත්වා, මයං අත්තනොපි න ලභාම, කුතො තුම්හාකං, සීඝං නික්ඛමථා’’තිආදීහි සන්තජ්ජකා. **යාචකානං වචනස්ස අත්ථං ජානන්තීති** එත්ථ කිඤ්චාපි භික්ඛූ ඝරද්වාරෙ ඨිතා තුණ්හී හොන්ති, අත්ථතො පන ‘‘භික්ඛං දෙථා’’ති වදන්ති නාම අරියාය යාචනාය. වුත්තඤ්හෙතං ‘‘උද්දිස්ස අරියා තිට්ඨන්ති, එසා අරියාන යාචනා’’ති (මි. ප. 4.5.9). තත්‍ර යෙ ‘‘මයං පචාම, ඉමෙ න පචන්ති, පචමානෙ පත්වා අලභන්තා කුහිං ලභිස්සන්තී’’ති දෙය්‍යධම්මං සංවිභජන්ති, තෙ වදඤ්ඤූ යාචකානං වචනස්ස අත්ථං ජානන්ති නාම ඤත්වා කත්තබ්බකරණතො. චතුත්ථං උත්තානමෙව.

පඨමසංවාසසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5-6. සමජීවීසුත්තාදිවණ්ණනා

55-56. පඤ්චමෙ **අනුග්ගණ්හනත්ථන්ති** නකුලමාතා නකුලපිතාති ඉමෙසං ද්වින්නං සඞ්ගහත්ථාය. නකුලස්ස දාරකස්ස පිතා **නකුලපිතා. නකුලමාතාති** එත්ථාපි එසෙව නයො. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව. ඡට්ඨෙ නත්ථි වත්තබ්බං.

සමජීවීසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7-10. සුප්පවාසාසුත්තාදිවණ්ණනා

57-60. සත්තමෙ **ආයුභාගපටිලාභිනී හොතීති** ආයුකොට්ඨාසස්ස පටිලාභිනී හොති. **තිවිධලොකන්ති** සත්තසඞ්ඛාරභාජනසඞ්ඛාතං තිවිධං ලොකං. **විදිතං කත්වාති** විභූතං කත්වා. **ලොකවිදූනන්ති** කරණත්ථෙ සාමිවචනන්ති ආහ **"බුද්ධෙහි පසත්ථා"**ති. අට්ඨමනවමදසමානි උත්තානත්ථානෙව.

සුප්පවාසාසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පුඤ්ඤාභිසන්දවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

(7) 2. පත්තකම්මවග්ගො

1-4. පත්තකම්මසුත්තාදිවණ්ණනා

61-64. දුතියස්ස පඨමෙ යෙ අනිට්ඨා න හොන්ති, තෙ ඉට්ඨාති අධිප්පෙතාති ආහ **“අනිට්ඨපටික්ඛෙපෙන ඉට්ඨා”**ති. **ඉට්ඨා**ති ච පරියිට්ඨා වා හොතු මා වා, ඉට්ඨාරම්මණභූතාති අත්ථො. ගවෙසිතම්පි හි ඉට්ඨන්ති වුච්චති, තං ඉධ නාධිප්පෙතං. **මනෙ**ති මනස්මිං. **කන්තා**ති වා කමනීයා, කාමෙතබ්බාති අත්ථො. **මනං අප්පායන්තී**ති ඉට්ඨභාවෙන මනං වඩ්ඪෙන්ති. කම්මසාධනො ඉධ **භොග**-සද්දොති ආහ **“භොගාති භුඤ්ජිතබ්බා”**තිආදි. **ධම්මූපඝාතං කත්වා** කුසලධම්මං විනොදෙත්වා. උපනිජ්ඣායියන්තීති **උපජ්ඣායා**ති ආහ **“සුඛදුක්ඛෙසු උපනිජ්ඣායිතබ්බත්තා”**ති, සුඛදුක්ඛෙසු උප්පන්නෙසු අනුස්සරිතබ්බත්තාති අත්ථො. **සන්දිට්ඨසම්භත්තෙහී**ති එත්ථ තත්ථ තත්ථ සඞ්ගම්ම දිට්ඨමත්තා නාතිදළ්හමිත්තා **සන්දිට්ඨා,** සුට්ඨු භත්තා සිනෙහවන්තො දළ්හමිත්තා **සම්භත්තා**.

විසමලොභන්ති බලවලොභං. **සුඛිත**න්ති සඤ්ජාතසුඛං. **පීණිත**න්ති ධාතං සුහිතං. තථාභූතො පන යස්මා බලසම්පන්නො හොති, තස්මා **“බලසම්පන්නං කරොතී”**ති වුත්තං.

සොභනෙ කායිකවාචසිකකම්මෙ රතොති සූරතො උකාරස්ස දීඝං කත්වා, තස්ස භාවො **සොරච්චං,** කායිකවාචසිකො අවීතික්කමො. සො පන අත්ථතො සුසීලභාවොති ආහ **“ඛන්තිසොරච්චෙ නිවිට්ඨාති අධිවාසනක්ඛන්තියඤ්ච සුසීලතාය ච නිවිට්ඨා”**ති. **එකමත්තාන**න්ති එකං චිත්තන්ති අත්ථො. රාගාදීනඤ්හි පුබ්බභාගියං දමනාදි පච්චෙකං ඉච්ඡිතබ්බං, න මග්ගක්ඛණෙ විය එකජ්ඣං පටිසඞ්ඛානමුඛෙන පජහනතො. **එකමත්තාන**න්ති වා විවෙකවසෙන එකං එකාකිනං අත්තානං. තෙනෙවාහ **“එකං අත්තනොව අත්තභාව”**න්තිආදි. **උපරූපරිභූමීසූ**ති ඡකාමසග්ගසඞ්ඛාතාසු උපරූපරිකාමභූමීසු. කම්මස්ස ඵලං **අග්ගං** නාම. තං පනෙත්ථ උච්චගාමීති ආහ **“උද්ධමග්ගමස්සා”**ති. සුවග්ගෙ නියුත්තා, සුවග්ගප්පයොජනාති වා **සොවග්ගිකා. දසන්නං විසෙසාන**න්ති දිබ්බආයුවණ්ණයසසුඛආධිපතෙය්‍යානඤ්චෙව ඉට්ඨරූපාදීනඤ්ච ඵලවිසෙසානං. වණ්ණග්ගහණෙන චෙත්ථ සකො අත්තභාවවණ්ණො ගහිතො, රූපග්ගහණෙන බහිද්ධා රූපාරම්මණං. දුතියතතියචතුත්ථානි උත්තානත්ථානෙව.

පත්තකම්මසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. රූපසුත්තවණ්ණනා

65. පඤ්චමෙ පමිනොති උළාරතාදිවිසෙසං එතෙනාති පමාණං, රූපකායො පමාණං එතස්සාති **රූපප්පමාණො**. තතො එව රූපෙ පසන්නොති **රූපප්පසන්නො. සොසො**ති චෙත්ථ ථුතිඝොසො. **ලූඛ**න්ති පච්චයලූඛතා. **ධම්මා**ති සීලාදයො ගුණධම්මා අධිප්පෙතා. ඉමෙසං පන චතුන්නං පුග්ගලානං නානාකරණං පාළියංයෙව ආගතං. වුත්තඤ්හෙතං –

‘‘කතමො ච පුග්ගලො රූපප්පමාණො රූපප්පසන්නො? ඉධෙකච්චො පුග්ගලො ආරොහං වා පස්සිත්වා පරිණාහං වා පස්සිත්වා සණ්ඨානං වා පස්සිත්වා පාරිපූරිං වා පස්සිත්වා තත්ථ පමාණං ගහෙත්වා පසාදං ජනෙති. අයං වුච්චති පුග්ගලො රූපප්පමාණො රූපප්පසන්නො.

‘‘කතමො ච පුග්ගලො ඝොසප්පමාණො ඝොසප්පසන්නො? ඉධෙකච්චො පුග්ගලො පරවණ්ණනාය පරථොමනාය පරපසංසනාය පරවණ්ණහාරිකාය තත්ථ පමාණං ගහෙත්වා පසාදං ජනෙති. අයං වුච්චති පුග්ගලො ඝොසප්පමාණො ඝොසප්පසන්නො.

‘‘කතමො ච පුග්ගලො ලූඛප්පමාණො ලූඛප්පසන්නො? ඉධෙකච්චො පුග්ගලො චීවරලූඛං වා පස්සිත්වා පත්තලූඛං වා පස්සිත්වා සෙනාසනලූඛං වා පස්සිත්වා විවිධං වා දුක්කරකාරිකං පස්සිත්වා තත්ථ පමාණං ගහෙත්වා පසාදං ජනෙති. අයං වුච්චති පුග්ගලො ලූඛප්පමාණො ලූඛප්පසන්නො.

‘‘කතමො ච පුග්ගලො ධම්මප්පමාණො ධම්මප්පසන්නො? ඉධෙකච්චො පුග්ගලො සීලං වා පස්සිත්වා සමාධිං වා පස්සිත්වා පඤ්ඤං වා පස්සිත්වා තත්ථ පමාණං ගහෙත්වා පසාදං ජනෙති. අයං වුච්චති පුග්ගලො ධම්මප්පමාණො ධම්මප්පසන්නො’’ති (පු. ප. 171-172).

තත්ථ **ආරොහ**න්ති උච්චතං. සා ච ඛො තස්මිං තස්මිං කාලෙ පමාණයුත්තා දට්ඨබ්බා. **පරිණාහ**න්ති නාතිකිසථූලතාවසෙන පීණතං. **සණ්ඨාන**න්ති තෙසං තෙසං අඞ්ගපච්චඞ්ගානං සුසණ්ඨිතතං දීඝරස්සවට්ටාදියුත්තට්ඨානෙසු තථාභාවං. **පාරිපූරි**න්ති සබ්බෙසං සරීරාවයවානං පරිපුණ්ණතං අවිකලතං. **තත්ථ පමාණං ගහෙත්වා**ති තස්මිං රූපෙ රූපසම්පත්තියං පමාණභාවං උපාදාය. **පසාදං ජනෙතී**ති අධිමොක්ඛං ජනෙති උප්පාදෙති.

පරවණ්ණනායාති ''අසුකො එදිසො ච එදිසො වා''ති පරස්ස ගුණවචනෙන. **පරථොමනායාති** පරම්මුඛා පරස්ස සිලාසුප්පාදකෙන අභිත්ථවනෙන පරෙන ථුතිවසෙන, ගාථාදිඋපනිබන්ධනෙන වුත්තාය ථොමනායාති වුත්තං හොති. **පරපසංසනායාති** පරම්මුඛා පරස්ස ගුණසංකිත්තනෙන. **පරවණ්ණහාරිකායාති** පරම්පරවණ්ණහාරිකාය පරම්පරාය පරස්ස කිත්තනසද්දස්ස උපසංහාරෙන. **තත්ථා**ති තස්මිං ථුතිඝොසෙ.

චීවරලූඛන්ති ථූලජිණ්ණබහුතුන්නකතාදිචීවරස්ස ලූඛභාවං. **පත්තලූඛ**න්ති අනෙකගණ්ඨිකාහටතාදිපත්තස්ස ලූඛභාවං. **විවිධං වා දුක්කරකාරික**න්ති ධුතඞ්ගාදිවසෙන පවත්තනානාවිධං දුක්කරචරියං. **සීලං වා පස්සිත්වාති** සීලපාරිපූරිවසෙන විසුද්ධං කායවචීසුචරිතං ඤාණචක්ඛුනා පස්සිත්වා, ඣානාදිඅධිගමසුද්ධිසමාධිං වා විපස්සනාභිඤ්ඤාසඞ්ඛාතං පඤ්ඤං වා පස්සිත්වාති අත්ථො.

එවමෙතස්මිං චතුප්පමාණෙ ලොකසන්නිවාසෙ බුද්ධෙසු අප්පසන්නා මන්දා, පසන්නා බහුකා. රූපප්පමාණස්ස හි බුද්ධරූපතො උත්තරි පසාදාවහං රූපං නාම නත්ථි. ඝොසප්පමාණස්ස බුද්ධානං කිත්තිඝොසතො උත්තරි පසාදාවහො ඝොසො නාම නත්ථි. ලූඛප්පමාණස්ස කාසිකානි වත්ථානි මහාරහානි කඤ්චනභාජනානි තිණ්ණං උතූනං අනුච්ඡවිකෙ සබ්බසම්පත්තියුත්තෙ පාසාදවරෙ පහාය පංසුකූලචීවරසෙලමයපත්තරුක්ඛමූලාදිසෙනාසනසෙවිනො බුද්ධස්ස භගවතො ලූඛතො උත්තරි පසාදාවහං අඤ්ඤං ලූඛං නාම නත්ථි. ධම්මප්පමාණස්ස සදෙවකෙ ලොකෙ අසාධාරණසීලාදිගුණස්ස තථාගතස්ස සීලාදිගුණතො උත්තරි පසාදාවහො අඤ්ඤො සීලාදිගුණො නාම නත්ථි. ඉති භගවා ඉමං චතුප්පමාණිකං ලොකසන්නිවාසං මුට්ඨිනා ගහෙත්වා විය ඨිතොති.

පමාණිංසූති පමාණං අග්ගහෙසුං. **නියකජ්ඣත්තෙ තස්ස ගුණං න ජානාතී**ති තස්ස අබ්භන්තරෙ පවත්තමානං සීලාදිගුණං න ජානාති. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

රූපසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. අහිරාජසුත්තවණ්ණනා

67. සත්තමෙ **දට්ඨවිසානෙවා**ති අවධාරණෙන දිට්ඨවිසාදයො නිවත්තෙති. කට්ඨමුඛාදයො හි චත්තාරො ආසීවිසා දට්ඨවිසො, දිට්ඨවිසො, ඵුට්ඨවිසො, වාතවිසොති පච්චෙකං චතුබ්බිධා හොන්තීති විසවෙගවිකාරවසෙන සොළස වුත්තා. තෙසු දට්ඨවිසානංයෙව ඉධ ගහණං, න ඉතරෙසන්ති දස්සෙති. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

අහිරාජසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. දෙවදත්තසුත්තවණ්ණනා

68. අට්ඨමෙ **කාලෙ සම්පත්තෙ**ති ගබ්භස්ස පරිපාකගතත්තා විජායනකාලෙ සම්පත්තෙ. **පොතක**න්ති අස්සතරියා පුත්තං. ''ඵලං වෙ කදලිං හන්ති''තිආදිගාථාය කුක්කුජකෙනෙව පත්තවට්ටිපසවස්ස උච්ඡින්නත්තා ඵලුප්පත්ති කදලියා පරාභවාය හොතීති ආහ **''ඵලං වෙ කදලිං හන්ති''**ති. **කුක්කුජකං** නාම කදලියා පුප්ඵනාළං. තථා ඵලපාකපරියොසානත්තා ඔසධීනං **''ඵලං වෙළුං නළ''**න්ති වුත්තං. අයං පනෙත්ථ පිණ්ඩත්ථො – යථා අත්තනො ඵලං කදලිවෙළුනළෙ විනාසෙති, ගබ්භො ච අස්සතරිං, එවං අත්තනො කම්මභූතො සක්කාරො අසප්පුරිසං විනාසෙතීති.

දෙවදත්තසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. පධානසුත්තවණ්ණනා

69. නවමෙ පදහති එතෙහීති **පධානානි. උත්තමවීරියානි** සෙට්ඨවීරියානි විසිට්ඨස්ස අත්ථස්ස සාධනතො. **කිලෙසානං සංවරත්ථායාති** යථා අභිජ්ඣාදයො න උප්පජ්ජන්ති, එවං සතියා උපට්ඨානෙන කිලෙසානං සංවරණත්ථාය. **පජහනත්ථායාති** කාමවිතක්කාදීනං විනොදනත්ථාය. **පධාන**න්ති තස්සෙව පජහනස්ස සාධනවසෙන පවත්තවීරියං. **කුසලානං ධම්මානං බ්‍රූහනත්ථායාති** බොජ්ඣඞ්ගසඞ්ඛාතානං කුසලධම්මානං වඩ්ඪනත්ථාය. **පධාන**න්ති තස්සෙව වඩ්ඪනස්ස සාධනවසෙන පවත්තවීරියං.

පධානසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. අධම්මිකසුත්තවණ්ණනා

70. දසමෙ **විසම**න්ති භාවනපුංසකමෙතං. තෙනාහ **''විසමා හුත්වා''**ති. **අසමයෙනාති** අකාලෙ. භුම්මත්ථෙ හෙතං කරණවචනං. පකට්ඨං පධානං අඤ්ජසං එතෙසන්ති පඤ්ජසා, අඤ්ජසං පගතා පටිපන්නාති වා පඤ්ජසා,

පකතිමග්ගගාමිනො. න පඤ්ජසා **අපඤ්ජසා,** අමග්ගප්පටිපන්නා. තෙ පන යස්මා මග්ගතො අපගතා නාම හොන්ති, තස්මා වුත්තං **“මග්ගතො අපගතා”**තිආදි.

ගාථාසු පන එවමෙත්ථ සම්බන්ධො වෙදිතබ්බො. **ගුන්නං චෙ තරමානානන්**ති ගාවීසු මහොඝං තරන්තීසු. **ජිම්හං ගච්ඡති පුඞ්ගවොති** යදි යූථපති උසභො කුටිලං ගච්ඡති. **සබ්බා තා ජිම්හං ගච්ඡන්ති**ති සබ්බා තා ගාවියො කුටිලමෙව ගච්ඡන්ති. කස්මා? **නෙත්තෙ ජිම්හං ගතෙ සති** තස්ස කුටිලගතත්තා. සො හි තාසං පච්චයිකො උපද්දවහරො ච. **එවමෙවන්**ති යථා චෙතං, එවමෙව යො මනුස්සෙසු පධානසම්මතො, යදි සො අධම්මචාරී සියා, යෙ තස්ස අනුජීවිනො, සබ්බෙපි අධම්මිකා හොන්ති. සාමිසම්පදා හි පකතිසම්පදං සම්පාදෙති. යස්මා එතදෙවං, තස්මා **සබ්බං රට්ඨං දුක්ඛං සෙති, රාජා චෙ හොති අධම්මිකො.**

අධම්මිකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පත්තකම්මවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

(8) 3. අපණ්ණකවග්ගො

1-2. පධානසුත්තාදිවණ්ණනා

71-72. තතියවග්ගස්ස පඨමෙ යවති තෙන ඵලං මිස්සිතං විය හොතීති **යොනි,** එකන්තිකං කාරණං. **අස්සාති** යථාවුත්තස්ස භික්ඛුනො. **පරිපූණ්ණන්ති** අවිකලං අනවසෙසං. ආසවෙ ඛෙපෙතීති **ආසවක්ඛයො,** අග්ගමග්ගො. ඉධ පන අරහත්තඵලං අධිප්පෙතන්ති ආහ **"අරහත්තත්ථායා"**ති. දුතියං උත්තානමෙව.

පධානසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3-5. සප්පුරිසසුත්තාදිවණ්ණනා

73-75. තතියෙ **පඤ්හත්ථාය අභිනීතොති** පඤ්හකරණත්ථාය අභිමුඛං නීතො. **අලම්බිතං කත්වාති** අලම්බං කත්වා, අයමෙව වා පාඨො, විපලම්බං අකත්වාති අත්ථො. **අවජානාතීති** අවඤ්ඤං කරොති, නින්දතීති අත්ථො. චතුත්ථපඤ්චමෙ නත්ථි වත්තබ්බං.

සප්පුරිසසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. කුසිනාරසුත්තවණ්ණනා

76. ඡට්ඨෙ නගරං පවිසිතුකාමා උය්‍යානතො උපෙච්ච වත්තන්ති ගච්ඡන්ති එතෙනාති **උපවත්තනං**. යථෙව හි කලම්බනදිතීරතො රාජමාතුවිහාරද්වාරෙන ථූපාරාමං ගන්තබ්බං හොති, එවං හිරඤ්ඤවතිකාය පාරිමතීරතො සාලවනං උය්‍යානං, යථා අනුරාධපුරස්ස ථූපාරාමො දක්ඛිණපච්ඡිමදිසාය, එවං තං උය්‍යානං කුසිනාරාය දක්ඛිණපච්ඡිමදිසාය හොති. යථා ථූපාරාමතො දක්ඛිණද්වාරෙන නගරං පවිසනමග්ගො පාචීනමුඛො ගන්ත්වා උත්තරෙන නිවත්තති, එවං උය්‍යානතො සාලපන්ති පාචීනමුඛා ගන්ත්වා උත්තරෙන නිවත්තා, තස්මා තං ''උපවත්තන''න්ති වුච්චති. **අන්තරෙති** ද්වින්නං සාලරුක්ඛානං වෙමජ්ඣෙ. තත්ථ හි පඤ්ඤාපියමානස්ස මඤ්චස්ස එකා සාලපන්ති සීසභාගෙ හොති, එකා පාදභාගෙ. තත්‍රාපි එකො තරුණසාලො සීසභාගස්ස ආසන්නො හොති, එකො පාදභාගස්ස. අපිච **යමකසාලා** නාම මූලඛන්ධවිටපපත්තෙහි අඤ්ඤමඤ්ඤං සංසිබ්බිත්වා ඨිතසාලාතිපි වදන්ති.

ද්වෙළ්හකන්ති ද්විධාගාහො, අනෙකංසග්ගාහොති අත්ථො. **විමතීති** සංසයාපත්තීති ආහ **"විනිච්ඡිතුං අසමත්ථතා"**ති. **තං වො වදාමීති** තං සංසයවන්තං භික්ඛුං සන්ධාය වො තුම්හෙ වදාමීති. **නික්කඞ්ඛභාවපච්චක්ඛකරණන්ති** බුද්ධාදීසු තෙසං භික්ඛූනං නික්කඞ්ඛභාවස්ස පච්චක්ඛකාරියා යාථාවතො තමත්ථං පටිවිජ්ඣිත්වා ඨිතං සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණමෙව. **එත්ථාති** එතස්මිං අත්ථෙ.

කුසිනාරසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. අචින්තෙය්‍යසුත්තවණ්ණනා

77. සත්තමෙ **ලොකචින්තාති** ලොකසන්නිවෙසප්පටිසංයුත්තා වීමංසා. තෙනාහ **"කෙන නු ඛො චන්දිමසූරියා"**තිආදි. **නාළිකෙරාදයොති ආදි-**සද්දෙන අවුත්තානං ඔසධිතිණවනප්පතිආදීනං සඞ්ගහො. **එවරූපා ලොකචින්තාති** එදිසා වුත්තසදිසා අඤ්ඤාපි සා ලොකචින්තා.

අචින්තෙය්‍යසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. දක්ඛිණසුත්තවණ්ණනා

78. අට්ඨමෙ **දානසඞ්ඛාතාය දක්ඛිණායාති** දෙය්‍යධම්මසඞ්ඛාතාය දක්ඛිණාය. විසුද්ධි නාම මහාජුතිකතා. සා පන මහප්ඵලතාය වෙදිතබ්බාති ආහ **"මහප්ඵලභාවෙනා"**ති. **විසුජ්ඣතීති** න කිලිස්සති, අමලිනා මහාජුතිකා මහාවිප්ඵාරා හොතීති අත්ථො. **සුචිධම්මොති** රාගාදිඅසුචිවිධමනෙන සුචිසභාවො. **ලාමකධම්මොති** හීනසභාවො පාපකිරියාය. අකුසලධම්මා හි එකන්තනිහීනා. ජූජකො සීලවා කල්‍යාණධම්මො න හොති, තස්ස මහාබොධිසත්තස්ස අත්තනො පුත්තදානං දානපාරමියා මත්ථකං ගණ්හන්තං මහාපථවිකම්පනසමත්ථං ජාතං. ස්වායං දායකගුණොති ආහ **"වෙස්සන්තරමහාරාජා කථෙතබ්බො"**තිආදි. **උද්ධරතීති** බහුලං පාපකම්මවසෙන ලද්ධබ්බවිනිපාතතො උද්ධරති, තස්මා නත්ථි මය්හං කිඤ්චි චිත්තස්ස අඤ්ඤථත්තන්ති අධිප්පායො.

පෙතදක්ඛිණන්ති පෙතෙ උද්දිස්ස දාතබ්බදක්ඛිණං. **පාපිතකාලෙයෙවාති** ''ඉදං දානං අසුකස්ස පෙතස්ස හොතූ''ති තංඋද්දිසනවසෙන පත්තියා පාපිතකාලෙයෙව. **අස්සාති** පෙතස්ස. **පාපුණීති** ඵලසම්පත්තිලභාපනවසෙන පාපුණි. අයඤ්හි පෙතෙ උද්දිස්ස දානෙ ධම්මතා. තදා කොසලරඤ්ඤො පරිච්චාගවසෙන අතිවිය දානජ්ඣාසයතං බුද්ධප්පමුඛස්ස ච සඞ්ඝස්ස උක්කංසගතගුණවිසිට්ඨතං සන්ධායාහ **''අසදිසදානං කරෙතබ්බ''**න්ති.

දක්ඛිණසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9-10. වණිජ්ජසුත්තාදිවණ්ණනා

79-80. නවමෙ **තංසදිසාති** යාදිසා වණිජ්ජා පයුත්තා අයථාධිප්පායා අඤ්ඤා වා සම්පජ්ජති, තාදිසාවාති අත්ථො. **ඡෙදං ගච්ඡතීති** විනාසං පාපුණාති. අධිප්පායතො පරා විසිට්ඨාති **පරාධිප්පායො**. තෙනෙවාහ **''අජ්ඣාසයතො අධිකතරඵලා හොතී''**ති. **චීවරාදිනා පච්චයෙන වදෙය්‍යාසීති** චීවරාදිපච්චයහෙතු මං වදෙය්‍යාසි පත්ථෙය්‍යාසි. අථ වා යදා චීවරාදිනා පච්චයෙන අත්ථො හොති, තදා මං යාචෙය්‍යාසීති අත්ථො. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව. දසමං උත්තානමෙව.

වණිජ්ජසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

අපණ්ණකවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

(9) 4. මචලවග්ගො

1-6. පාණාතිපාතසුත්තාදිවණ්ණනා

81-86. චතුත්ථස්ස පඨමාදීනි උත්තානත්ථානෙව. පඤ්චමෙ (සං. නි. ටී. 1.1.132) ‘‘නීචෙ කුලෙ පච්චාජාතො’’තිආදිකෙන අප්පකාසභාවෙන තමතීති තමො, තෙන තමෙන යුත්තොති **තමො** පුග්ගලො වුච්චති. තථා හි තංයොගතො පුග්ගලස්ස තබ්බොහාරො යථා ‘‘මච්ඡෙරයොගතො මච්ඡරො’’ති, තස්මා **තමොති** අප්පකාසභාවෙන තමො තමභූතො අන්ධකාරං විය ජාතො, අන්ධකාරත්තං වා පත්තොති අත්ථො. වුත්තලක්ඛණං තමමෙව පරම්පරතො අයනං ගති නිට්ඨා එතස්සාති **තමපරායණො**. උභයෙනපි තමග්ගහණෙන බන්ධතමො කථිතො, න අන්ධකාරතමො. **බන්ධතමොති** ච සම්පත්තිරහිතා බන්ධපවත්තියෙව දට්ඨබ්බා. ‘‘උච්චෙ කුලෙ පච්චාජාතො’’තිආදිකෙන පකාසභාවෙන ජොතෙතීති ජොති, තෙන ජොතිනායුත්තොතිආදි සබ්බං වුත්තනයෙන වෙදිතබ්බං. **ඉතරෙ ද්වෙති** ජොතිතමපරායණො, ජොතිජොතිපරායණොති ඉතරෙ ද්වෙ පුග්ගලෙ.

වෙණුවෙත්තාදිවිලීවෙහි පෙළභාජනාදිකාරකා **විලීවකාරකා**. මිගමච්ඡාදීනං නිසාදනතො **නෙසාදා,** මාගවිකමච්ඡබන්ධාදයො. රථෙසු චම්මෙන නහණකරණතො **රථකාරා,** චම්මකාරා. පුඉති කරීසස්ස නාමං, තං කුසෙන්ති අපනෙන්තීති **පුක්කුසා,** පුප්ඵඡඩ්ඩකා. **දුබ්බණ්ණොති** විරූපො. **ඔකොටිමකොති** ආරොහාභාවෙන හෙට්ඨිමකො, රස්සකායොති අත්ථො. තෙනාහ **‘‘ලකුණ්ඩකො’’**ති. ලකු විය සටිකා විය ඩෙති පවත්තතීති **ලකුණ්ඩකො,** රස්සො. කණති නිමීලතීති **කාණො**. තං පනස්ස නිමීලනං එකෙන අක්ඛිනා ද්වීහිපි වාති ආහ **‘‘එකච්ඡිකාණො වා උභයච්ඡිකාණො වා’’**ති. කුණනං කුණො, හත්ථවෙකල්ලං, සො එතස්ස අත්ථීති **කුණී. ඛඤ්ජො** වුච්චති පාදවිකලො. හෙට්ඨිමකායසඞ්ඛාතො සරීරස්ස පක්ඛො පදෙසො හතො අස්සාති **පක්ඛහතො**. තෙනාහ **‘‘පීඨසප්පී’’**ති. පදීපෙ පදීපනෙ එතබ්බං නෙතබ්බන්ති **පදීපෙය්‍යං,** තෙලකපාලාදිඋපකරණං. **වුත්තනන්ති** අට්ඨකථායං වුත්තං.

ආගමනවිපත්තීති ආගමනට්ඨානවසෙන විපත්ති ‘‘ආගමො එත්ථා’’ති කත්වා. **පුබ්බුප්පන්නපච්චයවිපත්තීති** පඨමුප්පන්නපච්චයවසෙන විපරාවත්ති. චණ්ඩාලාදිසභාවා හිස්ස මාතාපිතරො පඨමුප්පන්නපච්චයො. **පවත්තපච්චයවිපත්තීති** පවත්තෙ සුඛපච්චයවිපත්ති. තාදිසෙ නිහීනකුලෙ උප්පන්නොපි කොචි විභවසම්පන්නො සියා, අයං පන දුග්ගතො දුරූපො. **ආජීවුපායවිපත්තීති** ආජීවනුපායවසෙන විපත්ති. සුඛෙන හි ජීවිකං පවත්තෙතුං උපායභූතා හත්ථිසිප්පාදයො ඉමස්ස නත්ථි, පුප්ඵඡඩ්ඩනසිලාකොට්ටනාදිකම්මං පන කත්වා ජීවිකං පවත්තෙති. තෙනාහ **‘‘කසිරවුත්තිකෙ’’**ති. **අත්තභාවවිපත්තීති** උපධිවිපත්ති. **දුක්ඛකාරණසමායොගොති** කායිකචෙතසිකදුක්ඛුප්පත්තියා පච්චයසමොධානං. **සුඛකාරණවිපත්තීති** සුඛපච්චයපරිහානි. **උපභොගවිපත්තීති** උපභොගසුඛස්ස විනාසො අනුපලද්ධි. ජොති චෙව ජොතිපරායණභාවො ච **සුක්කපක්ඛො**. ඡට්ඨං උත්තානමෙව.

පාණාතිපාතසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. පුත්තසුත්තවණ්ණනා

87. සත්තමෙ **ම-කාරො පදසන්ධිකරො** ‘‘අඤ්ඤමඤ්ඤ’’න්තිආදීසු විය. **නිච්චලසමණොති** ථිරසමණො. අභිසිඤ්චිතබ්බොති **අභිසෙකොති** කම්මසාධනො අභිසෙකසද්දො. තෙනාහ **‘‘අභිසෙකං කාතුං යුත්තො’’**ති.

බාකුලත්ථෙරො වියාති ථෙරො හි මහායසස්සී, තස්ස පුත්තධීතරො නත්තුපනත්තකා සුඛුමසාටකෙහි චීවරානි කාරෙත්වා රජාපෙත්වා සමුග්ගෙ පක්ඛිපිත්වා පහිණන්ති. ථෙරස්ස නහානකාලෙ නහානකොට්ඨකෙ ඨපෙන්ති. ථෙරො තානි නිවාසෙති චෙව පාරුපති ච. තෙනෙවෙතං වුත්තං.

ඛදිරවනමග්ගෙ සීවලිත්ථෙරො වියාති සත්ථරි කිර තං මග්ගං පටිපන්නෙ දෙවතා ‘‘අම්හාකං අය්‍යස්ස සීවලිත්ථෙරස්ස සක්කාරං කරිස්සාමා’’ති චින්තෙත්වා එකෙකයොජනෙ විහාරං කාරෙත්වා එකයොජනතො උද්ධං ගන්තුං අදත්වා පාතොව උට්ඨාය දිබ්බානි යාගුආදීනි ගහෙත්වා ‘‘අම්හාකං අය්‍යො සීවලිත්ථෙරො කහං නිසින්නො’’ති විචරන්ති. ථෙරො අත්තනො අභිහටං බුද්ධප්පමුඛස්ස භික්ඛුසඞ්ඝස්ස දාපෙසි. එවං සත්ථා සපරිවාරො තිංසයොජනිකං කන්තාරං සීවලිත්ථෙරස්ස පුඤ්ඤඵලං අනුභවමානොව අගමාසි. තෙනෙවෙතං වුත්තං.

අට්ඨකනාගරසුත්තෙ ආනන්දත්ථෙරො වියාති අට්ඨකනාගරකො කිර ගහපති ථෙරස්ස ධම්මදෙසනාය පසීදිත්වා පඤ්චසතග්ඝනකං විහාරං කාරෙත්වා අදාසි. තං සන්ධායෙතං වුත්තං.

පිලින්දවච්ඡත්ථෙරො වියාති ථෙරස්ස කිර ඉද්ධානුභාවෙන පසන්නා මනුස්සා සප්පිආදීනි බහූනි භෙසජ්ජානි අභිහරිංසු. පකතියාපි ච ආයස්මා පිලින්දවච්ඡො ලාභී හොති පඤ්චන්නං භෙසජ්ජානං, ලද්ධං ලද්ධං පරිසාය විස්සජ්ජෙති. තෙනෙතං වුත්තං **‘‘ගිලානපච්චයං පිලින්දවච්ඡත්ථෙරො වියා’’**ති.

තිණ්ණම්පි සන්නිපාතෙන නිබ්බත්තානීති පිත්තාදීනං තිණ්ණම්පි විසමානං සන්නිපාතෙන ජාතානි. අතිසීතාදිභාවෙන උතූනං පරිණාමොති ආහ **"අතිසීතඅතිඋණ්හඋතුතො ජාතානී"**ති. පුරිමඋතුතො විසදිසො උතු උතුපරිණාමො, තතො ජාතානි **උතුපරිණාමජානි,** විසභාගඋතුතො ජාතානීති අත්ථො. ජඞ්ගලදෙසවාසීනඤ්හි අනූපදෙසෙ වසන්තානං විසභාගොව උතු උප්පජ්ජති, අනූපදෙසවාසීනඤ්ච ජඞ්ගලදෙසෙති. එවං මලයසමුද්දතීරාදිවසෙනපි උතුවිසභාගතා උප්පජ්ජතියෙව. තතො ජාතානි උතුපරිණාමජානි නාම.

අත්තනො පකතිචරියානං විසමං කායස්ස පරිහරණවසෙන **විසමපරිහාරජානි**. තානි පන අච්චාසනඅතිට්ඨානාදිනා වෙදිතබ්බානීති ආහ **"අච්චාසනඅතිට්ඨානාදිකා"**ති. ආදි-සද්දෙන මහාභාරවහණසුධාකොට්ටනඅදෙසකාලචරණාදීනි සඞ්ගණ්හාති. පරස්ස උපක්කමතො නිබ්බත්තානි **ඔපක්කමිකානි,** අයං චොරොති වා පාරදාරිකොති වා ගහෙත්වා ජණ්ණුකකප්පරමුග්ගරාදීහි නිප්පොථනඋපක්කමං පච්චයං කත්වා උප්පන්නානීති අත්ථො. තෙනාහ **"වධබන්ධනාදිඋපක්කමෙන නිබ්බත්තානී"**ති. **කෙවල**න්ති බාහිරං පච්චයං අනපෙක්ඛිත්වා කෙවලං, තෙන විනාති අත්ථො. තෙනාහ **"පුබ්බෙකතකම්මවිපාකවසෙනෙව ජාතානී"**ති.

පුත්තසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8-10. සංයොජනසුත්තාදිවණ්ණනා

88-90. අට්ඨමෙ සොතාපන්නො චතූහි වාතෙහි ඉන්දඛීලො විය පරප්පවාදෙහි අකම්පියො අචලසද්ධාය සමන්නාගතත්තා සාසනෙ ලද්ධප්පතිට්ඨො **සමණමචලො** නාමාති ආහ **"සාසනෙ ලද්ධප්පතිට්ඨත්තා"**තිආදි. **ඵද්ධභාවකරානං කිලෙසානං සබ්බසො සමුච්ඡින්නත්තා**ති චිත්තස්ස ථද්ධභාවකරානං උද්ධම්භාගියකිලෙසානං සබ්බසො අභාවා **සමණසුඛුමාලො** නාම සුඛුමාලභාවප්පත්තිතො. නවමදසමානි සුවිඤ්ඤෙය්‍යානෙව.

සංයොජනසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

මචලවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

(10) 5. අසුරවග්ගො

1-2. අසුරසුත්තාදිවණ්ණනා

91-92. පඤ්චමස්ස පඨමදුතියානි උත්තානත්ථානෙව.

අසුරසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. දුතියසමාධිසුත්තවණ්ණනා

93. තතියෙ **අප්පටිවානීති** භාවප්පධානො නිද්දෙසොති ආහ **''අනිවත්තනතා''**ති. ''අප්පටිවානිතා''ති වත්තබ්බෙ ''අප්පටිවානී''ති වුත්තං. තථා හි වීරියප්පවාහෙ වත්තමානෙ අන්තරා එව පටිගමනං නිවත්තනං පටිවානං, තං අස්ස අත්ථීති පටිවානී, න පටිවානී අප්පටිවානී, තස්ස භාවො **අප්පටිවානිතා,** අනිවත්තනාති අත්ථො. **අප්පටිවානීති** වා ඉත්ථිලිඞ්ගවසෙනෙවායං නිද්දෙසො. අන්තරායෙව පටිගමනං නිවත්තනං පටිවානී, න පටිවානී **අප්පටිවානී,** අනිවත්තනාති අත්ථො.

දුතියසමාධිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. තතියසමාධිසුත්තවණ්ණනා

94. චතුත්ථෙ **සණ්ඨපෙතබ්බ**න්ති සම්මදෙව ඨපෙතබ්බං. යථා පන ඨපිතං සණ්ඨපිතං හොති, තං දස්සෙතුං **''සන්නිසාදෙතබ්බ''**න්තිආදි වුත්තං. තත්ථ **සන්නිසාදෙතබ්බ**න්ති සමාධිප්පටිපක්ඛෙ කිලෙසෙ සන්නිසීදාපෙන්තෙන චිත්තං ගොචරජ්ඣත්තෙ සන්නිසීදාපෙතබ්බන්ති. **එකොදි කාතබ්බ**න්ති අබ්‍යග්ගභාවාපාදනෙන එකග්ගං කාතබ්බං. **සමාදහිතබ්බ**න්ති යථා ආරම්මණෙ සුට්ඨු අප්පිතං හොති, එවං සම්මා සම්මදෙව ආදහිතබ්බං, සුට්ඨු ආරොපෙතබ්බං සමාහිතං කාතබ්බන්ති අත්ථො.

තතියසමාධිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5-6. ඡවාලාතසුත්තාදිවණ්ණනා

95-96. පඤ්චමෙ **ඡවාලාත**න්ති ඡවානං දඩ්ඪට්ඨානෙ අලාතං. තෙනෙවාහ **''සුසානෙ අලාත''**න්ති. **මජ්ඣට්ඨානෙ ගූථමක්ඛිත**න්ති පමාණෙන අට්ඨඞ්ගුලමත්තං ද්වීසු ඨානෙසු ආදිත්තං මජ්ඣෙ ගූථමක්ඛිතං. **කට්ඨත්ථ**න්ති කට්ඨෙන කාතබ්බකිච්චං. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව. ඡට්ඨං උත්තානමෙව.

ඡවාලාතසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7-10. ඛිප්පනිසන්තිසුත්තාදිවණ්ණනා

97-100. සත්තමෙ **ඛිප්පනිසන්තීති** ඛිප්පපඤ්ඤො. තෙනාහ **''ඛිප්පනිසාමනො''**තිආදි. **අනුරූපධම්ම**න්ති ලොකුත්තරාධිගමස්ස අනුච්ඡවිකසභාවං. කල්‍යාණා සුන්දරා පරිමණ්ඩලපදබ්‍යඤ්ජනා වාචා අස්සාති **කල්‍යාණවාචො.** තෙනාහ **''සුන්දරවචනො''**ති. කල්‍යාණං මධුරං වාක්කරණං උදාහාරඝොසො අස්සාති **කල්‍යාණවාක්කරණො.** ගුණපරිපුණ්ණභාවෙන පුරෙ පුණ්ණභාවෙ භවාති පොරී, තාය **පොරියා.** තෙනාහ **''ගුණපරිපුණ්ණායා''**ති. පුරෙ භවත්තා පොරියා නාගරිකිත්ථියා සුඛුමාලත්තනෙන සදිසාති පොරී, තාය **පොරියා.** ''සුඛුමාලත්තනෙනා''ති ඉමිනා තස්සා වාචාය මුදුසණ්හභාවො වුත්තො. **අපලිබුද්ධායාති** පිත්තසෙම්හාදීහි න පලිවෙඨිතාය. **අදොසායාති** සන්දිද්ධවිලම්බිතාදිදොසරහිතාය **අගළිතපදබ්‍යඤ්ජනායාති** අපතිතපදබ්‍යඤ්ජනාය අවිරහිතපදබ්‍යඤ්ජනාය. උභයමෙතං අනෙලගලායාති ඉමස්සෙව අත්ථවචනං. **අනෙලගලායාති** හි අනෙලාය චෙව අගලාය චාති අත්ථො. **අත්ථං විඤ්ඤාපෙතුං සමත්ථායාති** ආදිමජ්ඣපරියොසානං පාකටං කත්වා භාසිතත්ථස්ස විඤ්ඤාපනසත්ථාය. අට්ඨමනවමදසමානි උත්තානත්ථානෙව.

ඛිප්පනිසන්තිසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

අසුරවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

දුතියපණ්ණාසකං නිට්ඨිතං.

3. තතියපණ්ණාසකං

(11) 1. වලාහකවග්ගො

1-2. වලාහකසුත්තද්වයවණ්ණනා

101-2. තතියපණ්ණාසකස්ස පඨමෙ **ගජ්ජිතාති** ථනිතා. තත්ථ ගජ්ජිත්වා නොවස්සනභාවො නාම පාපකො. මනුස්සා හි යදා දෙවො ගජ්ජති, තදා ''සුවුට්ඨිකා භවිස්සතී''ති බීජානි නීහරිත්වා වපන්ති. අථ දෙවෙ අවස්සන්තෙ ඛෙත්තෙ බීජානි ඛෙත්තෙයෙව නස්සන්ති, ගෙහෙ බීජානි ගෙහෙයෙව නස්සන්තීති දුබ්භික්ඛං හොති. නොගජ්ජිත්වා වස්සනභාවොපි පාපකො. මනුස්සා හි ඉමස්මිං කාලෙ ''දුබ්බුට්ඨිකා භවිස්සතී''ති නින්නට්ඨානෙසුයෙව වප්පං කරොන්ති. අථ දෙවො වස්සිත්වා සබ්බබීජානි මහාසමුද්දං පාපෙති, දුබ්භික්ඛමෙව හොති. ගජ්ජිත්වා වස්සනභාවො පන භද්දකො. තදා හි සුභික්ඛං හොති. නොගජ්ජිත්වා නොවස්සනභාවො එකන්තපාපකොව. **භාසිතා හොති නො කත්තාති** ''ඉදානි ගන්ථධුරං පූරෙස්සාමි, වාසධුරං පූරෙස්සාමී''ති කථෙතියෙව, න උද්දෙසං ගණ්හාති, න කම්මට්ඨානං භාවෙති.

කත්තා හොති නො භාසිතාති ''ගන්ථධුරං පූරෙස්සාමි, වාසධුරං වා''ති න භාසති, සම්පත්තෙ පන කාලෙ සමත්තං සම්පාදෙති. ඉමිනා නයෙන ඉතරෙපි වෙදිතබ්බා. අථ වා සබ්බං පනෙතං පච්චයදායකෙහෙව කථිතං. එකො හි ''අසුකදිවසෙ නාම දානං දස්සාමී''ති සඞ්ඝං නිමන්තෙති, සම්පත්තෙ කාලෙ නො කරොති. අයං පුග්ගලො පුඤ්ඤෙන පරිහායති, භික්ඛුසඞ්ඝො පන ලාභෙන පරිහායති. අපරො සඞ්ඝං අනිමන්තෙත්වා සක්කාරං කත්වා ''භික්ඛූ ආනෙස්සාමී''ති න ලභි, සබ්බෙ අඤ්ඤත්ථ නිමන්තිතා හොන්ති. අයම්පි පුඤ්ඤෙන පරිහායති, සඞ්ඝොපි ලාභෙන පරිහායති. අපරො පඨමං සඞ්ඝං නිමන්තෙත්වා පච්ඡා සක්කාරං කත්වා දානං දෙති, අයං කිච්චකාරී හොති. අපරො නෙව සඞ්ඝං නිමන්තෙති, න දානං දෙති, අයං පාපපුග්ගලොති වෙදිතබ්බො. දුතියං උත්තානමෙව.

වලාහකසුත්තද්වයවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. කුම්භසුත්තවණ්ණනා

103. තතියෙ **රිත්තකොති** අන්තො රිත්තො. **පිහිතමුඛොති** පිදහිත්වා ඨපිතො. **අපාරුතමුඛොති** විවරිත්වා ඨපිතො, උපමිතපුග්ගලෙසු පනෙත්ථ අන්තොගුණසාරවිරහිතො ච **තුච්ඡො,** බාහිරසොභනතාය **පිහිතො** පුග්ගලොති වෙදිතබ්බො. සෙසෙසුපි එසෙව නයො.

කුම්භසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. උදකරහදසුත්තවණ්ණනා

104. චතුත්ථෙ උදකරහදො ජණ්ණුකමත්තෙපි උදකෙ සති පණ්ණරසසම්භින්නවණ්ණත්තා වා බහලත්තා වා උදකස්ස අපඤ්ඤායමානතලො **උත්තානො ගම්භීරොභාසො** නාම හොතීති ආහ **''පූරාණපණ්ණරස…පෙ…. ගම්භීරොභාසො නාමා''**ති. තිපොරිසචතුපොරිසෙ පන උදකෙ සති අච්ඡත්තා උදකස්ස පඤ්ඤායමානතලො **ගම්භීරො උත්තානොභාසො** නාම හොතීති ආහ **''අච්ඡවිප්පසන්නමණිවණ්ණඋදකො උත්තානොභාසො නාමා''**ති. උභයකාරණසම්භවතො පන ඉතරෙ ද්වෙ වෙදිතබ්බා. පුග්ගලෙපි කිලෙසුස්සදභාවතො ගුණගම්භීරතාය ච අභාවතො ගුණගම්භීරානං සදිසෙහි අභික්කමනාදීහි යුත්තො **උත්තානො ගම්භීරොභාසො** නාම. ඉමිනා නයෙන සෙසා වෙදිතබ්බා.

උදකරහදසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5-6. අම්බසුත්තාදිවණ්ණනා

105-6. පඤ්චමෙ **ආමකං භුත්වාති** අන්තො ආමං හුත්වා. **පක්කං ආමවණ්ණීති** අන්තො පක්කං බහි ආමසදිසං. තත්ථ යථා අම්බෙ අපක්කභාවො ආමතා හොති, එවං පුග්ගලෙපි පුථුජ්ජනතා. යථා ච තත්ථ පක්කසදිසතා පක්කවණ්ණිතා, එවං පුග්ගලෙපි අරියානං අභික්කමනාදිසදිසතා පක්කවණ්ණිතාති ඉමිනා නයෙන සෙසා වෙදිතබ්බා. ඡට්ඨං උත්තානමෙව.

අම්බසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. මූසිකසුත්තවණ්ණනා

107. සත්තමෙ **ආවාටං ඛනතීති** අත්තනො ආසයං බිලකූපං ඛනති. **න ච තත්ථ වසතීති** තත්ථ අවසිත්වා කිස්මිඤ්චිදෙව ඨානෙ වසති, එවං බිළාරාදිඅමිත්තවසං ගච්ඡති. **වසිතා නො ගාධං කත්තාති** සයං න ඛනති, පරෙන

කතෙ බිලෙ වසති, එවං ජීවිතං රක්ඛති. තතියා ද්වෙපි කරොන්තී ජීවිතං රක්ඛති. චතුත්ථී ද්වෙපි අකරොන්තී අමිත්තවසං ගච්ඡති. ඉමාය පන උපමාය උපමිතෙසු පුග්ගලෙසු පඨමො යථා සා මූසිකා ගාධං ඛනති, එවං නවඞ්ගං සත්ථුසාසනං උග්ගණ්හාති. යථා පන සා තත්ථ න වසති, කිස්මිඤ්චිදෙව ඨානෙ වසන්තී අමිත්තවසං ගච්ඡති, තථා අයම්පි පරියත්තිවසෙන ඤාණං පෙසෙත්වා චතුසච්චධම්මං න පටිවිජ්ඣති, ලොකාමිසට්ඨානෙසු විචරන්තො මච්චුමාරකිලෙසමාරදෙවපුත්තමාරසඞ්ඛාතානං වසං ගච්ඡති. දුතියො යථා මූසිකා ගාධං න ඛනති, එවං නවඞ්ගං සත්ථුසාසනං න උග්ගණ්හාති. යථා පන පරෙන ඛනිතෙ බිලෙ වසන්තී ජීවිතං රක්ඛති, එවං පරස්ස කථං සුත්වා චතුසච්චධම්මං පටිවිජ්ඣිත්වා තිණ්ණං මාරානං වසං අතික්කමති. ඉමිනා නයෙන තතියචතුත්ථෙසුපි ඔපම්මසංසන්දනං වෙදිතබ්බං.

මූසිකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. බලීබද්දසුත්තවණ්ණනා

108. අට්ඨමෙ බලීබද්දො තාව යො අත්තනො ගොගණං ඝට්ටෙති උබ්බෙජෙති, පරගොගණෙ පන සූරතො සුඛසීලො හොති, අයං **සගවචණ්ඩො නො පරගවචණ්ඩො** නාම. පුග්ගලොපි අත්තනො පරිසං ඝට්ටෙන්තො විජ්ඣන්තො ඵරුසෙ සමුදාචරන්තො, පරපරිසාය පන සොරච්චං නිවාතවුත්තිතං ආපජ්ජන්තො **සගවචණ්ඩො** නාමාති ඉමිනා නයෙන සෙසාපි වෙදිතබ්බා.

බලීබද්දසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. රුක්ඛසුත්තවණ්ණනා

109. **නවමෙ** රුක්ඛො තාව **ඵෙග්ගු සාරපරිවාරොති** වනජෙට්ඨකරුක්ඛො සයං ඵෙග්ගු හොති, පරිවාරරුක්ඛා පනස්ස සාරා හොන්ති. ඉමිනා නයෙන සෙසා වෙදිතබ්බා. පුග්ගලෙසු පන සීලසාරවිරහිතතො ඵෙග්ගුතා, සීලාචාරසමන්නාගමෙන ච සාරතා වෙදිතබ්බා.

රුක්ඛසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. ආසීවිසසුත්තවණ්ණනා

110. දසමෙ යස්ස විසං පජ්ජලිතතිණුක්කාය අග්ගි විය සීඝං අභිරුහිත්වා අක්ඛීනි ගහෙත්වා ඛන්ධං ගහෙත්වා සීසං ගහෙත්වා ඨිතන්ති වත්තබ්බතං ආපජ්ජති මණිසප්පාදීනං විසං විය, මන්තං පන පරිවත්තෙත්වා කණ්ණවාතං දත්වා දණ්ඩකෙන පහටමත්තෙ ඔතරිත්වා දට්ඨට්ඨානෙයෙව තිට්ඨති, අයං **ආගතවිසො න සොරවිසො** නාම. යස්ස පන විසං සණිකං අභිරුහති, ආරුළ්හාරුළ්හට්ඨානෙ පන ආසිත්තඋදකං විය හොති උදකසප්පාදීනං විය, ද්වාදසවස්සච්චයෙනපි කණ්ණවිද්ධඛන්ධපිට්ඨිකාදීසු පඤ්ඤායති, මන්තපරිවත්තනාදීසු ච කරියමානෙසු සීඝං න ඔතරති, අයං **සොරවිසො න ආගතවිසො** නාම. යස්ස පන විසං සීඝං අභිරුහති, න සීඝං ඔතරති අනෙළකසප්පාදීනං විසං විය, අයං **ආගතවිසො ච සොරවිසො ච. අනෙළකසප්පො** නාම මහාආසීවිසො. යස්ස විසං මන්දං හොති, ඔහාරියමානම්පි සුඛෙනෙව ඔතරති නීලසප්පධමනිසප්පාදීනං විසං විය, අයං **නෙව ආගතවිසො න සොරවිසො. නීලසප්පො** නාම සාඛවණ්ණො රුක්ඛග්ගාදීසු විචරණසප්පො.

ආසීවිසසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

වලාහකවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

(12) 2. කෙසිවග්ගො

1-7. කෙසිසුත්තාදිවණ්ණනා

111-117. දුතියස්ස පඨමෙ **අස්සදම්මෙති** දම්මනයොග්ගෙ අස්සෙ. **සාරෙතීති** සික්ඛාපෙති පවත්තෙති. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව. දුතියාදීනි උත්තානත්ථානෙව.

කෙසිසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8-10. සංවෙජනීයසුත්තාදිවණ්ණනා

118-120. අට්ඨමෙ **සද්ධස්සාති** බුද්ධාදීසු පසන්නචිත්තස්ස වත්තසම්පන්නස්ස, යස්ස පාතො වුට්ඨාය චෙතියඞ්ගණවත්තාදීනි සබ්බවත්තානි කතානෙව පඤ්ඤායන්ති. **දස්සනීයානීති** දස්සනාරහානි. **සංවෙගො** නාම සහොත්තප්පං ඤාණං. අභිජාතිට්ඨානාදීනිපි තස්ස උප්පත්තිහෙතූනි භවන්තීති සික්ඛාපෙන්තො ආහ **"සංවෙගජනකානී"**ති. **ඨානානීති** කාරණානි, පදෙසට්ඨානානි වා. නවමදසමානි සුවිඤ්ඤෙය්‍යානි.

සංවෙජනීයසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

කෙසිවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

(13) 3. භයවග්ගො

1. අත්තානුවාදසුත්තවණ්ණනා

121. තතියස්ස පඨමෙ **අත්තානං අනුවදන්තස්ස උප්පජ්ජනකභයන්**ති අත්තානං අනුවදන්තස්ස පාපකම්මිනො උප්පජ්ජනකභයං. **ද්වත්තිංසකම්මකාරණෙ පටිච්ච උප්පජ්ජනකභයන්**ති අගාරිකානං වසෙන වුත්තං , අනගාරිකානං පන විනයදණ්ඩං පටිච්ච උප්පජ්ජනකභයම්පි දණ්ඩභයන්තෙව සඞ්ඛං ගච්ඡති. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

අත්තානුවාදසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. ඌමිභයසුත්තවණ්ණනා

122. දුතියෙ **කොධූපායාසස්සෙතං අධිවචනන්**ති එත්ථ කුජ්ඣනට්ඨෙන **කොධො,** ස්වෙව චිත්තස්ස කායස්ස ච අතිප්පමද්දනමථනුප්පාදනෙහි දළ්හආයාසට්ඨෙන **උපායාසො.** අනෙකවාරං පවත්තිත්වා අත්තනා සමවෙතං සත්තං අජ්ඣොත්ථරිත්වා සීසං උක්ඛිපිතුං අදත්වා ඌමිසදිසතා දට්ඨබ්බා. යථා හි බාහිරං උදකං ඔතිණ්ණො ඌමීසු ඔසීදිත්වා මරති, එවං ඉමස්මිං සාසනෙ කොධූපායාසෙ ඔසීදිත්වා විබ්භමති, තස්මා කොධූපායාසො **‘‘ඌමිභය’’**න්ති වුත්තො. **ඔදරිකත්තස්සෙතං අධිවචනන්**ති යථා හි බාහිරං උදකං ඔතිණ්ණො කුම්භීලෙන ඛාදිතො මරති, එවං ඉමස්මිං සාසනෙ ඔදරිකත්තෙන ඔදරිකභාවෙන ආමිසගෙධෙන මිච්ඡාජීවෙන ජීවිකකප්පනෙන නාසිතසීලාදිගුණතාය ඛාදිතධම්මසරීරො විබ්භමති, තස්මා ඔදරිකත්තං **‘‘කුම්භීලභය’’**න්ති වුත්තං.

අනුපට්ඨිතාය සතියාති කායගතං සතිං අනුට්ඨාපෙත්වා. **අසංවුතෙහී**ති අපිහිතෙහි. **පඤ්චන්නෙතං කාමගුණානං අධිවචනන්**ති යථා හි බාහිරං උදකං ඔතිණ්ණො ආවට්ටෙ නිමුජ්ජිත්වා මරති, එවං ඉමස්මිං සාසනෙ පබ්බජිතො පඤ්චකාමගුණාවට්ටෙ නිමුජ්ජිත්වා විබ්භමති. කාමරාගාභිභූතො හි සත්තො ඉතො ච එත්තො, එත්තො ච ඉතොති එවං මනාපියරූපාදිවිසයසඞ්ඛාතෙ ආවට්ටෙ අත්තානං සංසාරෙත්වා යථා තතො බහිභූතෙ නෙක්ඛම්මෙ චිත්තම්පි න උප්පාදෙති, එවං ආවට්ටෙත්වා බ්‍යසනාපාදනෙන කාමගුණානං ආවට්ටසදිසතා දට්ඨබ්බා.

අනුද්ධංසෙතීති කිලමෙති විලොලති. **රාගානුද්ධංසිතෙනා**ති රාගෙන අනුද්ධංසිතෙන. **මාතුගාමස්සෙතං අධිවචනන්**ති. යථා හි බාහිරං උදකං ඔතිණ්ණො චණ්ඩමච්ඡං ආගම්ම ලද්ධප්පහාරො මරති, එවං ඉමස්මිං සාසනෙ මාතුගාමං ආරබ්භ උප්පන්නකාමරාගො විබ්භමති, තස්මා මාතුගාමො **‘‘සුසුකාභය’’**න්ති වුත්තො. මාතුගාමො හි යොනිසොමනසිකාරරහිතං අධීරපුරිසං ඉත්ථිකුත්තභූතෙහි අත්තනො හාසභාවවිලාසෙහි අභිභුය්‍ය ගහෙත්වා ධීරජාතිකම්පි අත්තනො රූපාදීහි සම්පලොභනවසෙන අනවසෙසං අත්තනො උපකාරධම්මෙ සීලාදිකෙ සම්පාදෙතුං අසමත්ථං කරොන්තො අනයබ්‍යසනං පාපෙති.

ඉමානි පන චත්තාරි භයානි භායිත්වා යථා උදකං අනොරොහන්තස්ස උදකං නිස්සාය උදකපිපාසාවිනයනං සරීරසුද්ධිපරිළාහූපසමො කායඋතුග්ගාහාපනන්ති, එවමාදි ආනිසංසො නත්ථි, එවමෙවං ඉමානි චත්තාරි භයානි භායිත්වා සාසනෙ අපබ්බජන්තස්සපි ඉමං සාසනං නිස්සාය සඞ්ඛෙපතො වට්ටදුක්ඛූපසමො, විත්ථාරතො පන සීලානිසංසාදිවසෙන අනෙකවිධො ආනිසංසො නත්ථි. යථා පන ඉමානි චත්තාරි භයානි අභායිත්වා උදකං ඔරොහන්තස්ස වුත්තප්පකාරො ආනිසංසො හොති, එවං ඉමානි අභායිත්වා සාසනෙ පබ්බජන්තස්සපි වුත්තප්පකාරො ආනිසංසො හොති. **මහාධම්මරක්ඛිතත්ථෙරො** පනාහ ‘‘චත්තාරි භයානි භායිත්වා උදකං අනොතරන්තො සොතං ඡින්දිත්වා පරතීරං පාපුණිතුං න සක්කොති, අභායිත්වා ඔතරන්තො සක්කොති, එවමෙවං භායිත්වා සාසනෙ අපබ්බජන්තොපි තණ්හාසොතං ඡින්දිත්වා නිබ්බානපාරං දට්ඨුං න සක්කොති, අභායිත්වා පබ්බජන්තො සක්කොතී’’ති.

ඌමිභයසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. පඨමනානාකරණසුත්තවණ්ණනා

123. තතියෙ **බ්‍රහ්මකායිකානං දෙවානන්**ති එත්ථ බ්‍රහ්මානං කායො සමූහොති බ්‍රහ්මකායො, තප්පරියාපන්නතාය තත්ථ ගතාති **බ්‍රහ්මකායිකා.** එතාය ච සබ්බස්සපි බ්‍රහ්මකායස්ස සමඤ්ඤාය භවිතබ්බං. **ආභස්සරානං දෙවානන්**තිආදිනා පන දුතියජ්ඣානභූමිකාදීනං උපරි ගහිතත්තා ගොබලීබද්දඤ්ඤායෙන තදවසිට්ඨානං අයං සමඤ්ඤා, තස්මා ‘‘බ්‍රහ්මකායිකානං දෙවාන’’න්ති පඨමජ්ඣානභූමිකානංයෙව ගහණං වෙදිතබ්බං. සහ බ්‍යායති ගච්ඡතීති සහබ්‍යො, සහවත්තනකො. තස්ස භාවො **සහබ්‍යතා,** සහපවත්තීති ආහ **‘‘සහභාවං උපගච්ඡතී’’**ති. **කප්පො ආයුප්පමාණන්**ති එත්ථ යදිපි බ්‍රහ්මපාරිසජ්ජාදීනං ආයුනො අන්තරං අත්ථි, උක්කට්ඨපරිච්ඡෙදෙන පනෙතං වුත්තන්ති දස්සෙන්තො **‘‘පඨමජ්ඣානං අත්ථි හීන’’**න්තිආදිමාහ.

ද්වෙ කප්පා ආයුප්පමාණන්ති එත්ථ පන හීනජ්ඣානෙන නිබ්බත්තානං වසෙන අයං පරිච්ඡෙදො කතොති දස්සෙතුං **‘‘දුතියජ්ඣානං වුත්තනයෙනෙව තිවිධං හොති’’**තිආදි ආරද්ධං. **චත්තාරො කප්පා**ති එත්ථ පන උක්කට්ඨපරිච්ඡෙදෙන චතුසට්ඨි කප්පා වත්තබ්බාති දස්සෙන්තො **‘‘යං හෙට්ඨා වුත්තං ‘කප්පො ද්වෙ කප්පා’ති , තම්පි ආහරිත්වා අත්ථො වෙදිතබ්බො’’**ති ආහ. කථං පනෙත්ථ අයමත්ථො ලබ්භතීති ආහ **‘‘කප්පොති ච ගුණස්සපි නාම’’**න්ති. තත්ථ **පඨමං වුත්තො කප්පො,** තතො එකෙන ගුණෙන, එකස්මිං වාරෙ ගණනායාති අත්ථො. **ද්වෙ කප්පා හොන්තී**ති එකවාරගණනාය කප්පස්ස ද්විගුණිතත්තා ද්වෙ මහාකප්පා හොන්තීති අත්ථො. **දුතියෙනා**ති දුතියවාරගණනාය. **චත්තාරො**ති දුතියවාරගණනාය ද්වීසු කප්පෙසු ද්විගුණිතෙසු චත්තාරො මහාකප්පා හොන්තීති අත්ථො. **පුන තෙ චත්තාරො කප්පා**ති වුත්තනයෙන ද්වෙ වාරෙ ගුණෙත්වා යෙ චත්තාරො කප්පා දස්සිතා, පුන තෙ චත්තාරො කප්පා චතුග්ගුණා හොන්තීති අත්ථො. ඉදං වුත්තං හොති – ද්වෙ වාරෙ ගුණෙත්වා යෙ චත්තාරො කප්පා දස්සිතා, තෙසු චතුක්ඛත්තුං ගුණිතෙසු චතුසට්ඨි කප්පා සම්පජ්ජන්තීති. තථා හි චත්තාරො එකස්මිං වාරෙ ගුණිතා අට්ඨ හොන්ති, පුන තෙ අට්ඨ දුතියවාරෙ ගුණිතා සොළස හොන්ති, පුන තෙ සොළස තතියවාරෙ ගුණිතා ද්වත්තිංස හොන්ති, පුන තෙ ද්වත්තිංස චතුත්ථවාරෙ ගුණිතා චතුසට්ඨි හොන්ති. තෙනෙවාහ **‘‘ඉමෙහි චතූහි ගුණෙහි ගුණිතා එකෙන ගුණෙන අට්ඨ හොන්ති’’**තිආදි. එත්ථ ච හෙට්ඨා **උපොසථසුත්තෙ** (අ. නි. 3.71) –

‘‘යානි මානුසකානි පඤ්ඤාස වස්සානි, චාතුමහාරාජිකානං දෙවානං එසො එකො රත්තින්දිවො’’ති –

ආදිනා කාමාවචරදෙවානමෙව ආයුප්පමාණං දස්සිතං. හෙට්ඨායෙව –

‘‘තයොමෙ, භික්ඛවෙ, පුග්ගලා සන්තො සංවිජ්ජමානා ලොකස්මිං. කතමෙ තයො? ඉධ, භික්ඛවෙ, එකච්චො පුග්ගලො සබ්බසො රූපසඤ්ඤානං සමතික්කමා…පෙ…. ආකාසානඤ්චායතනූපගානං දෙවානං සහබ්‍යතං උපපජ්ජති. ආකාසානඤ්චායතනූපගානං, භික්ඛවෙ, දෙවානං වීසති කප්පසහස්සානි ආයුප්පමාණ’’න්ති (අ. නි. 3.117) –

ආදිනා අරූපාවචරානංයෙව ආයුප්පමාණං වුත්තං. ඉධ පන රූපාවචරානමෙව ආයුප්පමාණං දස්සිතං. **විභඞ්ගපාළියං** (විභ. 1022) පන ‘‘මනුස්සානං කිත්තකං ආයුප්පමාණං, වස්සසතං අප්පං වා භිය්‍යො’’තිආදිනා දෙවමනුස්සානඤ්චෙව රූපාරූපාවචරසත්තානඤ්ච ආයුප්පමාණං දස්සිතං.

තත්ථ සම්මාසම්බුද්ධෙන මනුස්සානං දෙවානඤ්ච ආයුං පරිච්ඡින්දමානෙන චතූසු අපායෙසු භුම්මදෙවෙසු ච ආයු න පරිච්ඡින්නං. තං කස්මාති? නිරයෙ තාව කම්මමෙව පමාණං. යාව කම්මං න ඛීයති, තාව පච්චන්ති. තථා සෙසඅපායෙසු. භුම්මදෙවානම්පි කම්මමෙව පමාණං. තත්ථ නිබ්බත්තා හි කෙචි සත්තාහමත්තං තිට්ඨන්ති, කෙචි අඩ්ඪමාසං, කප්පං තිට්ඨමානාපි අත්ථියෙව. තත්ථ මනුස්සෙසු ගිහිභාවෙ ඨිතායෙව සොතාපන්නාපි හොන්ති, සකදාගාමිඵලං අනාගාමිඵලං අරහත්තම්පි පාපුණන්ති, තෙසු සොතාපන්නාදයො යාවජීවං තිට්ඨන්ති, ඛීණාසවා පන පරිනිබ්බායන්ති වා පබ්බජන්ති වා. කස්මා? අරහත්තං නාම සෙට්ඨගුණං, ගිහිලිඞ්ගං හීනං, තං හීනතාය උත්තමං ගුණං ධාරෙතුං න සක්කොති, තස්මා තෙ පරිනිබ්බාතුකාමා වා හොන්ති පබ්බජිතුකාමා වා. භුම්මදෙවා පන අරහත්තං පත්තාපි යාවජීවං තිට්ඨන්ති, ඡසු කාමාවචරෙසු දෙවෙසු සොතාපන්නසකදාගාමිනො යාවජීවං තිට්ඨන්ති, අනාගාමිනා රූපභවං ගන්තුං වට්ටති ඛීණාසවෙන පරිනිබ්බාතුං. කස්මා? නිලීයනොකාසස්ස අභාවා. රූපාවචරාරූපාවචරෙසු සබ්බෙපි යාවජීවං තිට්ඨන්ති, තත්ථ රූපාවචරෙ නිබ්බත්තා සොතාපන්නසකදාගාමිනො න පුන ඉධාගච්ඡන්ති, තත්ථෙව පරිනිබ්බායන්ති. එතෙ හි ඣානඅනාගාමිනො නාම.

අට්ඨසමාපත්තිලාභීනං පන කිං නියමෙති? පගුණජ්ඣානං. යදෙවස්ස පගුණං හොති, තෙන උපපජ්ජති. සබ්බෙසු පගුණෙසු කිං නියමෙති? නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනසමාපත්ති. එකංසෙනෙව හි සො නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනෙ උපපජ්ජති. නවසු බ්‍රහ්මලොකෙසු නිබ්බත්තඅරියසාවකානං තත්ථූපපත්තිපි උපරූපපත්තිපි, න හෙට්ඨූපපත්ති. පුථුජ්ජනානං පන තත්ථූපපත්තිපි හොති, උපරූපපත්තිපි, හෙට්ඨූපපත්තිපි. පඤ්චසු සුද්ධාවාසෙසු චතූසු ච අරූපෙසු අරියසාවකානං තත්ථූපපත්තිපි හොති උපරූපපත්තිපි. පඨමජ්ඣානභූමියං නිබ්බත්තො අනාගාමී නව බ්‍රහ්මලොකෙ සොධෙත්වා මත්ථකෙ ඨිතො පරිනිබ්බාති. වෙහප්ඵලං, අකනිට්ඨං, නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනන්ති ඉමෙ තයො දෙවලොකා සෙට්ඨභවා නාම. ඉමෙසු තීසු ඨානෙසු නිබ්බත්තඅනාගාමිනො නෙව උද්ධං ගච්ඡන්ති, න අධො, තත්ථ තත්ථෙව පරිනිබ්බායන්තීති ඉදං පකිණ්ණකං වෙදිතබ්බං.

පඨමනානාකරණසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4-6. දුතියනානාකරණසුත්තාදිවණ්ණනා

124-6. චතුත්ථෙ **තෙ ධම්මෙ**ති තෙ ‘‘රූපගත’’න්තිආදිනා නයෙන වුත්තෙ රූපාදයො ධම්මෙ. **අනිච්චතො**ති ඉමිනා නිච්චපටික්ඛෙපතො තෙසං අනිච්චතමාහ, තතො එව ච උදයවයවන්තතො විපරිණාමතො තාවකාලිකතො ච තෙ අනිච්චාති ජොතිතං හොති. යඤ්හි නිබ්බත්තං හොති, තං උදයවයපරිච්ඡින්නං . ජරාය මරණෙන ච තදෙව විපරීතං,

ඉත්තරක්ඛණමෙව ච හොතීති. **දුක්ඛතොති** ඉමිනා සුඛප්පටික්ඛෙපතො තෙසං දුක්ඛතමාහ. තතො එව ච අභිණ්හප්පටිපීළනතො දුක්ඛවත්ථුතො ච තෙ දුක්ඛාති ජොතිතං හොති. උදයවයවන්තතාය හි තෙ අභිණ්හප්පටිපීළනතො නිරන්තරදුක්ඛතාය දුක්ඛස්සෙව ච අධිට්ඨානභූතා. පච්චයයාපනීයතාය රොගමූලතාය ච **රොගතො.** දුක්ඛතාසූලයොගතො කිලෙසාසුචිපග්ඝරණතො උප්පාදජරාභඞ්ගෙහි උද්ධුමාතපරිපක්කපභින්නතො ච **ගණ්ඩතො.** පීළාජනනතො, අන්තොතුදනතො, දුන්නීහරණතො ච **සල්ලතො.** අවඩ්ඪිආවහනතො අඝවත්ථුතො ච **අඝතො.** අසෙරිභාවජනනතො ආබාධපදට්ඨානතාය ච **ආබාධතො.** අවසවත්තනතො අවිධෙය්‍යතාය ච **පරතො.** බ්‍යාධිජරාමරණෙහි පලුජ්ජනීයතාය **පලොකතො.** සාමිනිවාසිකාරකවෙදකඅධිට්ඨායකවිරහතො **සුඤ්ඤතො.** අත්තප්පටික්ඛෙපට්ඨෙන **අනත්තතො.** රූපාදිධම්මා හි න එත්ථ අත්තා අත්ථීති **අනත්තා.** එවං සයම්පි අත්තා න හොන්තීති **අනත්තා.** තෙන අබ්‍යාපාරතො නිරීහතො තුච්ඡතො අනත්තාති දීපිතං හොති. ලක්ඛණත්තයමෙව සුඛාවබොධනත්ථං එකාදසහි පදෙහි විභජිත්වා ගහිතන්ති දස්සෙතුං **''තත්ථා''**තිආදි වුත්තං. පඤ්චමඡට්ඨානි උත්තානත්ථානෙව.

දුතියනානාකරණසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. පඨමතථාගතඅච්ඡරියසුත්තවණ්ණනා

127. සත්තමෙ වත්තමානසමීපෙ වත්තමානෙ විය වොහරිතබ්බන්ති **''ඔක්කමතී''**ති ආහ **''ඔක්කන්තො හොතීති අත්ථො''**ති. දසසහස්සචක්කවාළපත්ථරණො සමුජ්ජලභාවෙන **උළාරො. දෙවානුභාවන්ති** දෙවානං පභානුභාවං. දෙවානඤ්හි පභං සො ඔභාසො අධිභවති, න දෙවෙ. තෙනාහ **''දෙවාන''**න්තිආදි. රුක්ඛගච්ඡාදිනා කෙනචි න හඤ්ඤතීති **අඝා,** අසම්බාධා. තෙනාහ **''නිච්චවිවරා''**ති. **අසංවුතාති** හෙට්ඨා උපරි කෙනචි අපිහිතා. තෙනාහ **''හෙට්ඨාපි අප්පතිට්ඨා''**ති. තත්ථ **පි**-සද්දෙන යථා හෙට්ඨා උදකස්ස පිධායිකා සන්ධාරිකා පථවී නත්ථි අසංවුතා ලොකන්තරිකා, එවං උපරිපි චක්කවාළෙසු දෙවවිමානානං අභාවතො අසංවුතා අප්පතිට්ඨාති දස්සෙති. අන්ධකාරො එත්ථ අත්ථීති **අන්ධකාරා. චක්ඛුවිඤ්ඤාණං න ජායති** ආලොකස්ස අභාවතො, න චක්ඛුනො. තථා හි **''තෙනොභාසෙන අඤ්ඤමඤ්ඤං සඤ්ජානන්තී''**ති වුත්තං. ජම්බුදීපෙ ඨිතමජ්ඣන්හිකවෙලාය පුබ්බවිදෙහවාසීනං අත්ථඞ්ගමවසෙන උපඩ්ඪං සූරියමණ්ඩලං පඤ්ඤායති, අපරගොයානවාසීනං උග්ගමනවසෙන. එවං සෙසදීපෙසුපීති ආහ **''එකප්පහාරෙනෙව තීසු දීපෙසු පඤ්ඤායන්තී''**ති. ඉතො අඤ්ඤථා ද්වීසු එව දීපෙසු පඤ්ඤායන්ති. එකෙකාය දිසාය නවනවයොජනසතසහස්සානි අන්ධකාරවිධමනම්පි ඉමිනාව නයෙන දට්ඨබ්බං. **පභාය නප්පහොන්තීති** අත්තනො පභාය ඔභාසිතුං නාභිසම්භුණන්ති. යුගන්ධරපබ්බතමත්ථකසමප්පමාණෙ ආකාසෙ විචරණතො **''චක්කවාළපබ්බතස්ස වෙමජ්ඣෙන චරන්තී''**ති වුත්තං.

බ්‍යාවටාති බාදනත්ථං ගණ්හිතුං උපක්කමන්තා. **විපරිවත්තිත්වාති** විවට්ටිත්වා. **ඡිජ්ජිත්වාති** මුච්ඡාපවත්තියා ඨිතට්ඨානතො මුච්චිත්වා, අඞ්ගපච්චඞ්ගඡෙදනවසෙන වා **ඡිජ්ජිත්වා. අච්චන්තඛාරෙති** ආතපසන්තාපාභාවෙන අතිසීතභාවං සන්ධාය අච්චන්තඛාරතා වුත්තා සියා. න හි තං කප්පසණ්ඨානඋදකං සම්පත්තිකරමහාමෙඝවුට්ඨං පථවිසන්ධාරකං කප්පවිනාසකඋදකං විය ඛාරං භවිතුමරහති, තථා සති පථවීපි විලීයෙය්‍ය, තෙසං වා පාපකම්මඵලෙන පෙතානං පකතිඋදකස්ස පුබ්බඛෙළභාවාපත්ති විය තස්ස උදකස්ස ඛාරභාවාපත්ති හොතීති වුත්තං **''අච්චන්තඛාරෙ උදකෙ''**ති.

පඨමතථාගතඅච්ඡරියසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. දුතියතථාගතඅච්ඡරියසුත්තවණ්ණනා

128. අට්ඨමෙ ආලීයන්ති ආරමිතබ්බට්ඨෙන සෙවීයන්තීති ආලයා, පඤ්ච කාමගුණා. **ආරමන්තීති** රතිං වින්දන්ති කීළන්ති ලළන්ති. ආලීයන්ති වා අල්ලීයන්තා අභිරමණවසෙන සෙවන්තීති ආලයා, තණ්හාවිචරිතානි. තෙහි ආලයෙහි රමන්තීති **ආලයාරාමා.** යථෙව හි සුසජ්ජිතං පුප්ඵඵලහරිතරුක්ඛාදිසම්පන්නඋය්‍යානං පවිට්ඨො රාජා තාය සම්පත්තියා රමති, සම්මුදිතො ආමොදිතප්පමොදිතො හොති, න උක්කණ්ඨති, සායම්පි නික්ඛමිතුං න ඉච්ඡති, එවමිමෙහි කාමාලයතණ්හාලයෙහි සත්තා රමන්ති, සංසාරවට්ටෙ පමුදිතා අනුක්කණ්ඨිතා වසන්ති. තෙන තෙසං භගවා දුවිධම්පි ආලයං උය්‍යානභූමිං විය දස්සෙන්තො **''ආලයාරාමා''**තිආදිමාහ. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව.

දුතියතථාගතඅච්ඡරියසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9-10. ආනන්දඅච්ඡරියසුත්තාදිවණ්ණනා

129-130. නවමෙ **පටිසන්ථාරධම්මන්ති** පකතිචාරිත්තවසෙන වුත්තං, උපගතානං පන භික්ඛූනං භික්ඛුනීනඤ්ච පුච්ඡාවිස්සජ්ජනවසෙන චෙව චිත්තරුචිවසෙන ච යථාකාලං ධම්මං දෙසෙතියෙව, උපාසකඋපාසිකානං පන උපනිසින්නකකථාවසෙන. දසමං උත්තානමෙව.

ආනන්දඅච්ඡරියසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

භයවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

(14) 4. පුග්ගලවග්ගො

1. සංයොජනසුත්තවණ්ණනා

131. චතුත්ථස්ස පඨමෙ උපපත්තිප්පටිලාභං සංවත්තනිකානීති **උපපත්තිපටිලාභියානි. භවපටිලාභියානීති** එත්ථාපි එසෙව නයො. **යෙහීති** යෙහි සංයොජනෙහි හෙතුභූතෙහි, කරණභූතෙහි වා. නනු ච සොතාපන්නස්සපි ඔරම්භාගියානි සංයොජනානි අප්පහීනානි, කස්මා පන සකදාගාමීයෙව ඉධ ගහිතොති ආහ **"සකදාගාමිස්සාති ඉදං අප්පහීනසංයොජනෙසු අරියෙසු උත්තමකොටියා ගහිත"**න්ති. තත්ථ **අප්පහීනසංයොජනෙසූති** අප්පහීනඔරම්භාගියසංයොජනෙසු. **උත්තමකොටියා ගහිතන්ති** උක්කට්ඨපරිච්ඡෙදෙන ගහිතං. සකදාගාමිතො පරඤ්හි අප්පහීනඔරම්භාගියසංයොජනො අරියො නාම නත්ථි. නනු ච සකදාගාමිස්ස පහීනානිපි ඔරම්භාගියානි සංයොජනානි අත්ථි දිට්ඨිවිචිකිච්ඡාසීලබ්බතපරාමාසසංයොජනානං පහීනත්තා, තස්මා ''ඔරම්භාගියානි සංයොජනානි අප්පහීනානී''ති කස්මා වුත්තන්ති ආහ **"ඔරම්භාගියෙසු ච අප්පහීනං උපාදායා"**තිආදි. යස්මා කාමරාගබ්‍යාපාදසංයොජනානි සකදාගාමිස්ස අප්පහීනානි, තස්මා තානි අප්පහීනානි උපාදාය **"ඔරම්භාගියානි සංයොජනානි අප්පහීනානී"**ති වුත්තං, න සබ්බෙසං අප්පහීනත්තාති අධිප්පායො.

සංයොජනසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. පටිභානසුත්තවණ්ණනා

132. දුතියෙ පටිභානං වුච්චති ඤාණම්පි ඤාණස්ස උපට්ඨිතවචනම්පි, තං ඉධ අධිප්පෙතං, අත්ථයුත්තං කාරණයුත්තඤ්ච පටිභානමස්සාති **යුත්තප්පටිභානො**. පුච්ඡානන්තරමෙව සීඝං බ්‍යාකාතුං අසමත්ථතාය නොමුත්තප්පටිභානමස්සාති **නොමුත්තප්පටිභානො**. ඉමිනා නයෙන සෙසා වෙදිතබ්බා. එත්ථ පන පඨමො කඤ්චි කාලං වීමංසිත්වා යුත්තමෙව පෙක්ඛති **තිපිටකචූළනාගත්ථෙරො** විය. සො පන පඤ්හං පුට්ඨො පරිග්ගහෙත්වා යුත්තප්පත්තකාරණමෙව කථෙති. දුතියො පුච්ඡානන්තරමෙව යෙන වා තෙන වා වචනෙන පටිබාහති, වීමංසිත්වාපි ච යුත්තං න පක්ඛෙති **චතුනිකායිකපිණ්ඩතිස්සත්ථෙරො** විය. සො පන පඤ්හං පුට්ඨො පඤ්හපරියොසානම්පි නාගමෙති, යං වා තං වා කථෙතියෙව, වචනත්ථං පනස්ස වීමංසියමානං කත්ථචි න ලගති. තතියො පුච්ඡාසමකාලමෙව යුත්තං පෙක්ඛති, තංඛණංයෙව ච නං බ්‍යාකරොති **තිපිටකචූළාභයත්ථෙරො** විය. සො පන පඤ්හං පුට්ඨො සීඝමෙව කථෙති, යුත්තප්පත්තකාරණො ච හොති. චතුත්ථො පුට්ඨො සමානො නෙව යුත්තං පෙක්ඛති, න යෙන වා තෙන වා පටිබාහිතුං සක්කොති, තිබ්බන්ධකාරනිමුග්ගො විය හොති **ලාළුදායිත්ථෙරො** විය.

පටිභානසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3-4. උග්ඝටිතඤ්ඤූසුත්තාදිවණ්ණනා

133-4. තතියෙ **උග්ඝටිතඤ්ඤූති** එත්ථ උග්ඝටනං නාම ඤාණුග්ඝටනං, ඤාණෙන උග්ඝටිතමත්තෙයෙව ජානාතීති අත්ථො. **සහ උදාහටවෙලායාති** උදාහාරෙ උදාහටමත්තෙයෙව. **ධම්මාභිසමයො හොතීති** චතුසච්චධම්මස්ස ඤාණෙන සද්ධිං අභිසමයො. **අයං වුච්චතීති** අයං ''චත්තාරො සතිපට්ඨානා''තිආදිනා (විභ. 355) නයෙන සංඛිත්තෙන මාතිකාය ඨපියමානාය දෙසනානුසාරෙන ඤාණං පෙසෙත්වා අරහත්තං ගණ්හිතුං සමත්ථො පුග්ගලො ''උග්ඝටිතඤ්ඤූ''ති වුච්චති. විපඤ්චිතං විත්ථාරිතමෙව අත්ථං ජානාතීති **විපඤ්චිතඤ්ඤූ. අයං වුච්චතීති** අයං සංඛිත්තෙන මාතිකං ඨපෙත්වා විත්ථාරෙන අත්ථෙ භාජියමානෙ අරහත්තං පාපුණිතුං සමත්ථො පුග්ගලො ''විපඤ්චිතඤ්ඤූ''ති වුච්චති . උද්දෙසාදීහි නෙතබ්බොති **නෙය්‍යො. අනුපුබ්බෙන ධම්මාභිසමයොති** අනුක්කමෙන අරහත්තප්පත්ති. බ්‍යඤ්ජනපදමෙව පරමං අස්සාති **පදපරමො. න තාය ජාතියා ධම්මාභිසමයො හොතීති** තෙන අත්තභාවෙන ඣානං වා විපස්සනං වා මග්ගං වා ඵලං වා නිබ්බත්තෙතුං න සක්කොතීති අත්ථො. චතුත්ථං උත්තානමෙව.

උග්ඝටිතඤ්ඤූසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5-8. සාවජ්ජසුත්තාදිවණ්ණනා

135-8. පඤ්චමෙ **සාවජ්ජොති** සදොසො. **සාවජ්ජෙන කායකම්මෙනාති** සදොසෙන පාණාතිපාතාදිනා කායකම්මෙන. ඉතරෙසුපි එසෙව නයො. **අයං වුච්චතීති** අයං පුග්ගලො තීහි ද්වාරෙහි ආයූහනකම්මස්ස සදොසත්තා ගූථකුණපාදිභරිතො පදෙසො විය ''සාවජ්ජො''ති වුච්චති. **සාවජ්ජෙන බහුලන්ති** යස්ස සාවජ්ජමෙව කායකම්මං බහුලං හොති, අප්පං අනවජ්ජං. සො ''සාවජ්ජෙන බහුලං කායකම්මෙන සමන්නාගතො අප්පං අනවජ්ජෙනා''ති වුච්චති. ඉතරෙසුපි එසෙව නයො. කො පන එවරූපො හොතීති? යො ගාමධම්මතාය වා නිගමධම්මතාය වා කදාචි කරහචි උපොසථං සමාදියති, සීලානි පූරෙති. **අයං වුච්චතීති** අයං පුග්ගලො තීහි ද්වාරෙහි ආයූහනකම්මෙසු සාවජ්ජස්සෙව

බහුලතාය අනවජ්ජස්ස අප්පතාය ‘‘වජ්ජබහුලො’’ති වුච්චති. යථා හි එකස්මිං පදෙසෙ දුබ්බණ්ණානි දුග්ගන්ධානි පුප්ඵානි රාසිකතානස්සු, තෙසං උපරි තහං තහං අධිමුත්තකවස්සිකපාටලානි පතිතානි භවෙය්‍යුං, එවරූපො අයං පුග්ගලො වෙදිතබ්බො. යථා පන එකස්මිං පදෙසෙ අධිමුත්තකවස්සිකපාටලානි රාසිකතානස්සු, තෙසං උපරි තහං තහං දුග්ගන්ධානි බදරපුප්ඵාදීනි පතිතානි භවෙය්‍යුං. එවරූපො තතියො පුග්ගලො වෙදිතබ්බො. චතුත්ථො පන තීහි ද්වාරෙහි ආයූහනකම්මස්ස නිද්දොසත්තා ච චතුමධුරහරිතසුවණ්ණපාති විය දට්ඨබ්බො. ඡට්ඨාදීනි උත්තානත්ථානෙව.

සාවජ්ජසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9-10. ධම්මකථිකසුත්තාදිවණ්ණනා

139-140. නවමෙ **අප්පඤ්ච භාසතී**ති සම්පත්තපරිසාය ථොකමෙව කථෙති. **අසහිතඤ්චා**ති කථෙන්තො ච පන න අත්ථයුත්තං කාලයුත්තං කථෙති. **පරිසා චස්ස න කුසලා හොතී**ති සොතුං නිසින්නපරිසා චස්ස යුත්තායුත්තං කාරණාකාරණං සිලිට්ඨාසිලිට්ඨං න ජානාතීති අත්ථො. **එවරූපො**ති අයං එවංජාතිකො බාලධම්මකථිකො එවංජාතිකාය බාලපරිසාය ධම්මකථිකොත්වෙව නාමං ලභති. ඉමිනා නයෙන සබ්බත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො. එත්ථ ච ද්වෙයෙව ජනා සභාවධම්මකථිකා, න ඉතරෙ. ඉතරෙ පන ධම්මකථිකානං අන්තො පවිට්ඨත්තා එවං වුත්තා. දසමං උත්තානමෙව.

ධම්මකථිකසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පුග්ගලවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

(15) 5. ආභාවග්ගො

1-6. ආභාසුත්තාදිවණ්ණනා

141-146. පඤ්චමස්ස පඨමාදීනි උත්තානත්ථානෙව.

ආභාසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7-10. දුතියකාලසුත්තාදිවණ්ණනා

147-150. සත්තමෙ පරමත්ථතො අවිජ්ජමානසභාවස්ස කාලස්ස භාවනාදියොගො න සම්භවතීති ආහ **“කාලාති තස්මිං තස්මිං කාලෙ ධම්මස්සවනාදිවසෙන පවත්තානං කුසලධම්මානං එතං අධිවචන”**න්ති. කාලසහචරිතා හි කුසලා ධම්මා ඉධ කාල-සද්දෙන ගහිතා අපරස්ස අසම්භවතො. අට්ඨමාදීනි උත්තානත්ථානෙව.

දුතියකාලසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ආභාවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

තතියපණ්ණාසකං නිට්ඨිතං.

4. චතුත්ථපණ්ණාසකං

(16) 1. ඉන්ද්‍රියවග්ගො

1-5. ඉන්ද්‍රියසුත්තාදිවණ්ණනා

151-155. චතුත්ථස්ස පඨමාදීනි උත්තානානෙව.

ඉන්ද්‍රියසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6-8. කප්පසුත්තාදිවණ්ණනා

156-158. ඡට්ඨෙ සංවට්ටනං විනස්සනං **සංවට්ටො,** සංවට්ටතො උද්ධං තථා ඨායී **සංවට්ටට්ඨායී**. විවට්ටනං නිබ්බත්තනං, වඩ්ඪනං වා **විවට්ටො**. ‘‘තෙජොසංවට්ටො, ආපොසංවට්ටො, වායොසංවට්ටොති එවං සංවට්ටසීමානුක්කමෙන සංවට්ටෙසු වත්තබ්බෙසු තථා අවත්වා ආපොසංවට්ටො, තෙජොසංවට්ටො, වායොසංවට්ටොති වචනං සංවට්ටමහාභූතදෙසනානුපුබ්බියා’’ති කෙචි. ‘‘භාවීසංවට්ටානුපුබ්බියා’’ති අපරෙ. ආපෙන සංවට්ටො **ආපොසංවට්ටො. සංවට්ටසීමා**ති සංවට්ටනමරියාදා. **සංවට්ටතී**ති විනස්සති. **සදා**ති සබ්බකාලං, තීසුපි සංවට්ටකාලෙසූති අත්ථො. **එකං බුද්ධක්ඛෙත්තං විනස්සතී**ති එත්ථ බුද්ධක්ඛෙත්තං නාම තිවිධං හොති ජාතික්ඛෙත්තං, ආණාක්ඛෙත්තං, විසයක්ඛෙත්තඤ්ච.

තත්ථ **ජාතික්ඛෙත්තං** දසසහස්සචක්කවාළපරියන්තං හොති, තථාගතස්ස පටිසන්ධිග්ගහණාදීසු කම්පති. **ආණාක්ඛෙත්තං** කොටිසතසහස්සචක්කවාළපරියන්තං, යත්ථ **රතනසුත්තං** (ඛු. පා. 6.1 ආදයො; සු. නි. 224 ආදයො) **ඛන්ධපරිත්තං** (අ. නි. 4.67; චූළව. 251) **ධජග්ගපරිත්තං** (සං. නි. 1.249) **ආටානාටියපරිත්තං** (දී. නි. 3.277-278) **මොරපරිත්ත**න්ති (ජා. 1.2.17-18) ඉමෙසං පරිත්තානං ආනුභාවො වත්තති. **විසයක්ඛෙත්තං** අනන්තාපරිමාණං, යං ‘‘යාවතා වා පනාකඞ්ඛෙය්‍යා’’ති (අ. නි. 3.81) වුත්තං. තත්ථ යං යං තථාගතො ආකඞ්ඛති, තං තං ජානාති. එවමෙතෙසු තීසු බුද්ධක්ඛෙත්තෙසු එකං ආණාක්ඛෙත්තං විනස්සති , තස්මිං පන විනස්සන්තෙ ජාතික්ඛෙත්තං විනට්ඨමෙව හොති, විනස්සන්තඤ්ච එකතොව විනස්සති, සණ්ඨහන්තඤ්ච එකතොව සණ්ඨහති. සෙසමෙත්ථ **විසුද්ධිමග්ගසංවණ්ණනාසු** (විසුද්ධි. මහාටී. 2.404) වුත්තනයෙනෙව ගහෙතබ්බං. සත්තමට්ඨමානි උත්තානත්ථානෙව.

කප්පසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. භික්ඛුනීසුත්තවණ්ණනා

159. නවමෙ **එවං පවත්තං පච්චුප්පන්නතණ්හං නිස්සායා**ති ‘‘කුදාස්සු නාමාහම්පි ආසවානං ඛයා’’තිආදිනා නයෙන අනුත්තරෙ විමොක්ඛෙ පිහං උප්පාදෙන්තස්ස උප්පන්නතණ්හං නිස්සාය. කථං පන ලොකුත්තරධම්මෙ ආරබ්භ ආසා උප්පජ්ජතීති? න ඛො පනෙතං එවං දට්ඨබ්බං, න ආරම්මණකරණවසෙන තත්ථ පිහා පවත්තති අවිසයත්තා පුග්ගලස්ස ච අනධිගතභාවතො. අනුස්සවූපලද්ධෙ පන අනුත්තරවිමොක්ඛෙ උද්දිස්ස පිහං උප්පාදෙන්තො තත්ථ පිහං උප්පාදෙති නාම. **නාකඞ්ඛතී**ති කම්මපථභාවං අප්පත්තතාය පටිසන්ධිං න දෙති. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

භික්ඛුනීසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. සුගතවිනයසුත්තවණ්ණනා

160. දසමෙ **වළඤ්ජෙන්තී**ති සජ්ඣායන්ති චෙව වාචුග්ගතං කරොන්තා ධාරෙන්ති ච. අවිගතතණ්හතාය තං තං පරික්ඛාරජාතං බහුම්පි ආදියන්තීති බහුලා, තෙ එව **බාහුලිකා** යථා ‘‘වෙනයිකො’’ති (ම. නි. 1.246; අ. නි. 8.11; පාරා. 8). තෙ පන යස්මා පච්චයබහුලභාවා යුත්තප්පයුත්තා නාම හොන්ති, තස්මා ආහ **‘‘පච්චයබාහුල්ලාය පටිපන්නා’’**ති. සිථිලං ගණ්හන්තීති **සාථලිකා,** සික්ඛාය ආදරගාරවාභාවෙන සිථිලං අදළ්හං ගණ්හන්තීති අත්ථො. **සිථිල**න්ති ච භාවනපුංසකනිද්දෙසො, සිථිල-සද්දෙන වා සමානත්ථස්ස සාථලසද්දස්ස වසෙන **සාථලිකා**ති පදසිද්ධි වෙදිතබ්බා. **අවගමනතො**ති අධොගමනතො, ඔරම්භාගියභාවතොති අත්ථො. **නික්ඛිත්තධුරා**ති උජ්ඣිතුස්සාහා තදධිගමාය ආරම්භම්පි අකුරුමානා.

සුගතවිනයසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ඉන්ද්‍රියවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

(17) 2. පටිපදාවග්ගො

1. සංඛිත්තසුත්තවණ්ණනා

161. දුතියස්ස පඨමෙ **දුක්ඛාපටිපදා දන්ධාභිඤ්ඤා**තිආදීසු පාළියා ආගතනයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. තථා හි –

> ‘‘තත්ථ කතමා දුක්ඛපටිපදා දන්ධාභිඤ්ඤා පඤ්ඤා? කිච්ඡෙන කසිරෙන සමාධිං උප්පාදෙන්තස්ස දන්ධං තං ඨානං අභිජානන්තස්ස යා උප්පජ්ජති පඤ්ඤා පජානනා…පෙ…. අමොහො ධම්මවිචයො සම්මාදිට්ඨි, අයං වුච්චති දුක්ඛපටිපදා දන්ධාභිඤ්ඤා පඤ්ඤා. තත්ථ කතමා දුක්ඛපටිපදා ඛිප්පාභිඤ්ඤා පඤ්ඤා? කිච්ඡෙන කසිරෙන සමාධිං උප්පාදෙන්තස්ස ඛිප්පං තං ඨානං අභිජානන්තස්ස යා උප්පජ්ජති පඤ්ඤා පජානනා…පෙ…. සම්මාදිට්ඨි, අයං වුච්චති දුක්ඛපටිපදා ඛිප්පාභිඤ්ඤා පඤ්ඤා. තත්ථ කතමා සුඛපටිපදා දන්ධාභිඤ්ඤා පඤ්ඤා? අකිච්ඡෙන අකසිරෙන සමාධිං උප්පාදෙන්තස්ස දන්ධං තං ඨානං අභිජානන්තස්ස යා උප්පජ්ජති පඤ්ඤා පජානනා…පෙ…. සම්මාදිට්ඨි, අයං වුච්චති සුඛපටිපදා දන්ධාභිඤ්ඤා පඤ්ඤා. තත්ථ කතමා සුඛපටිපදා ඛිප්පාභිඤ්ඤා පඤ්ඤා? අකිච්ඡෙන අකසිරෙන සමාධිං උප්පාදෙන්තස්ස ඛිප්පං තං ඨානං අභිජානන්තස්ස යා උප්පජ්ජති පඤ්ඤා පජානනා…පෙ…. සම්මාදිට්ඨි, අයං වුච්චති සුඛපටිපදා ඛිප්පාභිඤ්ඤා පඤ්ඤා’’ති (විභ. 801) – අයමෙත්ථ පාළි.

තත්ථ **කිච්ඡෙන කසිරෙන සමාධිං උප්පාදෙන්තස්සා**ති පුබ්බභාගෙ ආගමනකාලෙ කිච්ඡෙන කසිරෙන දුක්ඛෙන සසඞ්ඛාරෙන සප්පයොගෙන කිලෙසෙ වික්ඛම්භෙත්වා ලොකුත්තරසමාධිං උප්පාදෙන්තස්ස. **දන්ධං තං ඨානං අභිජානන්තස්සා**ති වික්ඛම්භිතෙසු කිලෙසෙසු විපස්සනාපරිවාසෙ චිරං වසිත්වා තං ලොකුත්තරසමාධිසඞ්ඛාතං ඨානං දන්ධං සණිකං අභිජානන්තස්ස පටිවිජ්ඣන්තස්ස, පාපුණන්තස්සාති අත්ථො. **අයං වුච්චතී**ති යා එසා එවං උප්පජ්ජති, අයං කිලෙසවික්ඛම්භනප්පටිපදාය දුක්ඛත්තා, විපස්සනාපරිවාසපඤ්ඤාය ච දන්ධත්තා මග්ගකාලෙ එකචිත්තක්ඛණෙ උප්පන්නාපි පඤ්ඤා ආගමනවසෙන **‘‘දුක්ඛපටිපදා දන්ධාභිඤ්ඤා නාමා’’**ති වුච්චති. උපරි තීසු පදෙසුපි ඉමිනා නයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො.

සංඛිත්තසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. විත්ථාරසුත්තවණ්ණනා

162. දුතියෙ **අකතාභිනිවෙසො**ති අකතාධිකාරො. රූපානං ලක්ඛණාදීහි පරිච්ඡින්දිත්වා ගහණං **රූපපරිග්ගහො. තීසු අද්ධාසු කිලමතී**ති පුබ්බන්තෙ අපරන්තෙ පුබ්බන්තාපරන්තෙති එවං තීසු පදෙසෙසු කිලමති. **පඤ්චසු ඤාණෙසූ**ති රූපපරිග්ගහාදීසු පඤ්චසු ඤාණෙසු. **නවසු විපස්සනාඤාණෙසූ**ති උදයබ්බයාදිනවවිපස්සනාඤාණෙසු. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව.

විත්ථාරසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. අසුභසුත්තවණ්ණනා

163. තතියෙ **‘‘යථා එතං, තථා ඉද’’න්ති ඉමිනා නයෙනා**ති එතෙන –

> ‘‘යථා ඉදං තථා එතං, යථා එතං තථා ඉදං;
> අජ්ඣත්තඤ්ච බහිද්ධා ච, කායෙ ඡන්දං විරාජයෙ’’ති. (සු. නි. 205); –

ඉමං දෙසනානයං සඞ්ගණ්හාති. තස්සත්ථො – යථා ඉදං සවිඤ්ඤාණකාසුභං ආයුඋස්මාවිඤ්ඤාණානං අනපගමා චරති තිට්ඨති නිසීදති සයති, තථා එතං එතරහි සුසානෙ සයිතං අවිඤ්ඤාණකම්පි පුබ්බෙ තෙසං ධම්මානං අනපගමා අහොසි. යථා ච එතං එතරහි මතසරීරං තෙසං ධම්මානං අපගමා න චරති න තිට්ඨති න නිසීදති න සෙය්‍යං කප්පෙති, තථා ඉදං සවිඤ්ඤාණකම්පි තෙසං ධම්මානං අපගමා භවිස්සති. යථා ච ඉදං සවිඤ්ඤාණකං නෙතරහි සුසානෙ මතං සෙති න උද්ධුමාතකාදිභාවමුපගතං, තථා එතං එතරහි මතසරීරම්පි පුබ්බෙ අහොසි. යථා පනෙතං එතරහි අවිඤ්ඤාණකාසුභං මතකසුසානෙ සෙති උද්ධුමාතකාදිභාවඤ්ච උපගතං, තථා ඉදං සවිඤ්ඤාණකම්පි භවිස්සතීති. තත්ථ **යථා ඉදං තථා එතන්ති** අත්තනා මතසරීරස්ස සමානභාවං කරොන්තො බාහිරෙ දොසං පජහති. **යථා එතං තථා ඉදන්ති** මතසරීරෙන අත්තනො සමානභාවං කරොන්තො අජ්ඣත්තිකෙ රාගං පජහති. යෙනාකාරෙන උභයං සමං කරොති, තං සම්පජානන්තො උභයත්ථ මොහං පජහති.

බහිද්ධා දිට්ඨානන්ති බහිද්ධා සුසානාදීසු දිට්ඨානං උද්ධුමාතකාදිදසන්නං අසුභානං. **‘‘නවන්නං පාටිකුල්‍යානං වසෙනා’’**ති කස්මා වුත්තං, නනු අන්තිමජීවිකාභාවතො පිණ්ඩපාතස්ස අලාභලාභෙසු පරිතස්සනගෙධාදිසමුප්පත්තිතො

හත්තස්ස සම්මදජනනතො කිමිකුලසංවද්ධනතොති එවමාදීහිපි ආකාරෙහි ආහාරෙපටිකූලතා පච්චවෙක්ඛිතබ්බා. වුත්තඤ්හෙතං – ''අන්තමිදං, භික්ඛවෙ, ජීවිකානං යදිදං පිණ්ඩොල්‍යං අභිපාපොයං ලොකස්මිං යදිදං පිණ්ඩොලො විචරති පත්තපාණීති (සං. නි. 3.80; ඉතිවු. 91). අලද්ධා ච පිණ්ඩපාතං පරිතස්සති, ලද්ධා ච පිණ්ඩපාතං ගධිතො මුච්ඡිතො අජ්ඣොපන්නො අනාදීනවදස්සාවී අනිස්සරණපඤ්ඤො පරිභුඤ්ජතීති (අ. නි. 3.124). භුත්තො ච ආහාරො කස්සචි කදාචි මරණං වා මරණමත්තං වා දුක්ඛං ආවහතී''ති.

කටුකීටකාදයො ද්වත්තිංසකුලප්පභෙදා කිමියො නං උපනිස්සාය ජීවන්තීති? වුච්චතෙ – අන්තිමජීවිකාභාවො තාව චිත්තසංකිලෙසවිසොධනත්ථං කම්මට්ඨානාභිනිවෙසනතො පගෙව මනසි කාතබ්බො ''මාහං ඡවාලාතසදිසො භවෙය්‍යා''න්ති. තථා පිණ්ඩපාතස්ස අලාභලාභෙසු පරිතස්සනගෙධාදිසමුප්පත්තිනිවාරණං පගෙව අනුට්ඨාතබ්බං සුපරිසුද්ධසීලස්ස පටිසඞ්ඛානවතො තදභාවතො. හත්තසම්මදො අනෙකන්තිකො පරිභොගෙ අන්තොගධොවාති වෙදිතබ්බො. කිමිකුලසංවද්ධනං පන සඞ්ගහෙතබ්බං, සඞ්ගහිතමෙව වා ''නවන්නං පාටිකුල්‍යානං වසෙනා''ති එත්ථ නියමස්ස අකතත්තා. ඉමිනා වා නයෙන ඉතරෙසම්පෙත්ථ සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො යථාසම්භවමෙත්ථ පටිකූලතාපච්චවෙක්ඛණස්ස අධිප්පෙතත්තා.

එවඤ්ච කත්වා **විසුද්ධිමග්ගෙ** (විසුද්ධි. 1.294-295) දසහි ආකාරෙහි පටිකූලතා වෙදිතබ්බා. සෙය්‍යථිදං – ගමනතො, පරියෙසනතො, පරිභොගතො, ආසයතො, නිධානතො, අපරිපක්කතො, පරිපක්කතො, ඵලතො, නිස්සන්දතො, සම්මක්ඛනතොති. එවං දසන්නං වසෙන පාටිකුල්‍යවචනෙනපි ඉධ ''නවන්න''න්ති වචනං න විරුජ්ඣති, සම්මක්ඛනස්ස පරිභොගාදීසු ලබ්භමානභාවා විසුං තං අග්ගහෙත්වා න වදන්ති. **විසුද්ධිමග්ගෙ** (විසුද්ධි. 1.304) පන සම්මක්ඛනං පරිභොගාදීසු ලබ්භමානම්පි නිස්සන්දවසෙන විසෙසතො පටිකූලන්ති දස්සෙතුං සබ්බපච්ඡා ඨපිතා.

උක්කණ්ඨිතසඤ්ඤාය සමන්නාගතොති තීසු භවෙසු අරුච්චනවසෙන පවත්තාය විපස්සනාපඤ්ඤාය සමන්නාගතො. නිබ්බිදානුපස්සනා හෙසා සඤ්ඤාසීසෙන වුත්තා. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව.

අසුභසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4-6. පඨමඛමසුත්තාදිවණ්ණනා

164-166. චතුත්ථෙ පධානකරණකාලෙ සීතාදීනි නක්ඛමති න සහතීති **අක්ඛමා**. ඛමති සහති අභිභවතීති **ඛමා**. ඉන්ද්‍රියදමනං **දමා**. ''උප්පන්නං කාමවිතක්කං නාධිවාසෙතී''තිආදිනා (ම. නි. 1.26; අ. නි. 4.14; 6.58) නයෙන විතක්කසමනං **සමාති** ආහ **''අකුසලවිතක්කානං වූපසමනපටිපදා''**ති. නිදස්සනමත්තඤ්චෙතං, සබ්බෙසම්පි කිලෙසානං සමනවසෙන පවත්තා පටිපදා සමා. පඤ්චමඡට්ඨානි උත්තානත්ථානෙව.

පඨමඛමසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7-8. මහාමොග්ගල්ලානසුත්තාදිවණ්ණනා

167-168. සත්තමට්ඨමෙසු **මහාමොග්ගල්ලානත්ථෙරස්සාති**ආදිනා මොග්ගල්ලානත්ථෙරස්ස හෙට්ඨා තිණ්ණං මග්ගානං සුඛපටිපදදන්ධාභිඤ්ඤභාවො, අරහත්තමග්ගස්ස දුක්ඛපටිපදඛිප්පාභිඤ්ඤභාවො වුත්තො, සාරිපුත්තත්ථෙරස්ස පන හෙට්ඨිමානං තිණ්ණං මග්ගානං සුඛපටිපදදන්ධාභිඤ්ඤභාවො, අරහත්තමග්ගස්ස ච සුඛපටිපදඛිප්පාභිඤ්ඤභාවො දස්සිතො. යං පන වුත්තං **විසුද්ධිමග්ගෙ** (විසුද්ධි. 2.801) ''බුද්ධානං පන චත්තාරොපි මග්ගා සුඛපටිපදඛිප්පාභිඤ්ඤාව අහෙසුං, තථා ධම්මසෙනාපතිස්ස. මහාමොග්ගල්ලානත්ථෙරස්ස පන පඨමමග්ගො සුඛපටිපදඛිප්පාභිඤ්ඤො අහොසි, උපරි තයො දුක්ඛපටිපදදන්ධාභිඤ්ඤා''ති. යඤ්ච වුත්තං **අට්ඨසාලිනියං** (ධ. ස. අට්ඨ. 1476) ''තථාගතස්ස හි සාරිපුත්තත්ථෙරස්ස ච චත්තාරොපි මග්ගා සුඛපටිපදඛිප්පාභිඤ්ඤාව අහෙසුං, මහාමොග්ගල්ලානත්ථෙරස්ස පන පඨමමග්ගො සුඛපටිපදඛිප්පාභිඤ්ඤො උපරි තයො දුක්ඛපටිපදඛිප්පාභිඤ්ඤා''ති, තං සබ්බං අඤ්ඤමඤ්ඤං නානුලොමෙති. ඉමාය පාළියා ඉමාය ච අට්ඨකථාය න සමෙති, තස්මා වීමංසිතබ්බමෙතං. තංතංභාණකානං වා මතෙන තත්ථ තත්ථ තථා තථා වුත්තන්ති ගහෙතබ්බං.

මහාමොග්ගල්ලානසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. සසඞ්ඛාරසුත්තවණ්ණනා

169. නවමෙ සසඞ්ඛාරෙන දුක්ඛෙන කසිරෙන අධිමත්තපයොගං කත්වාව කිලෙසපරිනිබ්බානධම්මොති **සසඞ්ඛාරපරිනිබ්බායී**. අසඞ්ඛාරෙන අප්පයොගෙන අධිමත්තපයොගං අකත්වාව කිලෙසපරිනිබ්බානධම්මොති **අසඞ්ඛාරපරිනිබ්බායී**. ධම්මානුසාරී පුග්ගලො හි ආගමනම්හි කිලෙසෙ වික්ඛම්භෙන්තො අප්පදුක්ඛෙන අකසිරෙන අකිලමන්තොව වික්ඛම්භෙතුං සක්කොති. සද්ධානුසාරී පුග්ගලො පන දුක්ඛෙන කසිරෙන කිලමන්තො හුත්වා

වික්ඛම්භෙතුං, තස්මා ධම්මානුසාරිස්ස පුබ්බභාගමග්ගක්ඛණෙ කිලෙසච්ඡෙදකං ඤාණං අදන්ධං තිඛිණං සූරං හුත්වා වහති. යථා නාම තිඛිණෙන අසිනා කදලිං ඡින්දන්තස්ස ඡින්නට්ඨානං මට්ඨං හොති, අතිසීඝං වහති, සද්දො න සුය්‍යති, බලවවායාමකිච්චං න හොති, එවරූපා ධම්මානුසාරිනො පුබ්බභාගභාවනා හොති. සද්ධානුසාරිනො පන පුබ්බභාගක්ඛණෙ කිලෙසච්ඡෙදකං ඤාණං දන්ධං අතිඛිණං අසූරං හුත්වා වහති. යථා නාම කුණ්ඨෙන අසිනා කදලිං ඡින්දන්තස්ස ඡින්නට්ඨානං න මට්ඨං හොති, අතිසීඝං න වහති, සද්දො සුය්‍යති, බලවවායාමකිච්චං ඉච්ඡිතබ්බං හොති, එවරූපා සද්ධානුසාරිනො පුබ්බභාගභාවනා හොති. එවං සන්තෙපි නෙසං කිලෙසක්ඛයෙ නානත්තං නත්ථි, අනවසෙසාව කිලෙසා ඛීයන්ති.

සසඞ්ඛාරසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. යුගනද්ධසුත්තවණ්ණනා

170. දසමෙ **සමථපුබ්බඞ්ගමං විපස්සනං භාවෙතීති** ඉදං සමථයානිකස්ස වසෙන වුත්තං. සො හි පඨමං උපචාරසමාධිං වා අප්පනාසමාධිං වා උප්පාදෙති, අයං සමථො. සො තඤ්ච තංසම්පයුත්තෙ ච ධම්මෙ අනිච්චාදීහි විපස්සති, අයං විපස්සනා, ඉති පඨමං සමථො, පච්ඡා විපස්සනා. තෙන වුච්චති ''සමථපුබ්බඞ්ගමං විපස්සනං භාවෙති''ති. **විපස්සනාපුබ්බඞ්ගමං සමථං භාවෙතීති** ඉදං පන විපස්සනායානිකස්ස වසෙන වුත්තං. සො තං වුත්තප්පකාරං සමථං අසම්පාදෙත්වා පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධෙ අනිච්චාදීහි විපස්සති. **පඨමො ලොකුත්තරමග්ගො නිබ්බත්තතීති** සොතාපත්තිමග්ගං සන්ධාය වදති, ලොකියමග්ගවසෙනෙව වා ඉමිස්සා පාළියා අත්ථො වෙදිතබ්බො. කථං? **මග්ගො සඤ්ජායති,** පුබ්බභාගියො ලොකියමග්ගො උප්පජ්ජති. **ආසෙවති** නිබ්බිදානුපස්සනාවසෙන. **භාවෙති** මුච්චිතුකම්‍යතාවසෙන. **බහුලීකරොති** පටිසඞ්ඛානුපස්සනාවසෙන. **ආසෙවති** වා භයතුපට්ඨානාදිඤාණවසෙන. **භාවෙති** මුච්චිතුකම්‍යතාදිඤාණවසෙන. **බහුලීකරොති** වුට්ඨානගාමිනිවිපස්සනාවසෙන. **සංයොජනානි පහීයන්ති. අනුසයා බ්‍යන්ති හොන්තීති** මග්ගප්පටිපාටියා පහීයන්ති බ්‍යන්ති හොන්ති.

ධම්මුද්ධච්චවිග්ගහිතමානසන්ති ඔභාසාදීසු අරියධම්මොති පවත්තං උද්ධච්චං වික්ඛෙපො ධම්මුද්ධච්චං , තෙන ධම්මුද්ධච්චෙන විපස්සනාවීථිතො උග්ගමනෙන විරූපං ගහිතං පවත්තියමානං ධම්මුද්ධච්චවිග්ගහිතමානසං. වුත්තඤ්හෙතං –

> ''ධම්මුද්ධච්චවිග්ගහිතමානසං හොති, අනිච්චතො මනසි කරොති, ඔභාසො උප්පජ්ජති, ඔභාසො ධම්මොති ඔභාසං ආවජ්ජති, තතො වික්ඛෙපො උද්ධච්චං, තෙන උද්ධච්චෙන විග්ගහිතමානසො අනිච්චතො උපට්ඨානං යථාභූතං නප්පජානාති. දුක්ඛතො…පෙ…. අනත්තතො උපට්ඨානං යථාභූතං නප්පජානාති. තථා අනිච්චතො මනසිකරොතො ඤාණං උප්පජ්ජති…පෙ…. පීති පස්සද්ධි සුඛං අධිමොක්ඛො පග්ගහො උපට්ඨානං උපෙක්ඛා නිකන්ති උප්පජ්ජති, නිකන්ති ධම්මොති නිකන්තිං ආවජ්ජති, තතො වික්ඛෙපො උද්ධච්චං, තෙන උද්ධච්චෙන විග්ගහිතමානසො අනිච්චතො උපට්ඨානං යථාභූතං නප්පජානාති. දුක්ඛතො…පෙ…. අනත්තතො උපට්ඨානං යථාභූතං නප්පජානාතී''ති (පටි. ම. 2.6). සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව.

යුගනද්ධසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පටිපදාවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

(18) 3. සඤ්චෙතනියවග්ගො

1. චෙතනාසුත්තවණ්ණනා

171. තතියස්ස පඨමෙ **කායසඤ්චෙතනාහෙතූ**ති කායකම්මනිමිත්තං, කායිකස්ස කම්මස්ස කතත්තා උපචිතත්තාති අත්ථො. එස නයො සෙසසඤ්චෙතනාද්වයෙපි. උද්ධච්චසහගතචෙතනා පවත්තිවිපාකං දෙතියෙවාති **“වීසතිවිධා”**ති වුත්තං. **තථා වචීසඤ්චෙතනා මනොසඤ්චෙතනා**ති එත්ථ කාමාවචරකුසලාකුසලවසෙන වීසති චෙතනා ලබ්භන්ති. ඉදං තථා-සද්දෙන උපසංහරති. **අපිචෙත්ථ නව මහග්ගතචෙතනාපි ලබ්භන්තී**ති ඉමිනා නවහි රූපාරූපකුසලචෙතනාහි සද්ධිං මනොද්වාරෙ එකූනතිංසාති තීසු ද්වාරෙසු එකූනසත්තති චෙතනා හොන්තීති දස්සෙති. **අවිජ්ජාපච්චයාවා**ති ඉදං තාපි චෙතනා අවිජ්ජාපච්චයාව හොන්තීති දස්සනත්ථං වුත්තං. යථාවුත්තා හි එකූනසත්තති චෙතනා කුසලාපි අවිජ්ජාපච්චයා හොන්ති, පගෙව ඉතරා අප්පහීනාවිජ්ජස්සෙව උප්පජ්ජනතො පහීනාවිජ්ජස්ස අනුප්පජ්ජනතො.

යස්මා යං තං යථාවුත්තං චෙතනාභෙදං කායසඞ්ඛාරඤ්චෙව වචීසඞ්ඛාරඤ්ච මනොසඞ්ඛාරඤ්ච පරෙහි අනුස්සාහිතො සාමම්පි අසඞ්ඛාරිකචිත්තෙන කරොති, පරෙහි කාරියමානො සසඞ්ඛාරිකචිත්තෙනපි කරොති, ‘‘ඉදං නාම කම්මං කරොන්තොපි තස්ස එවරූපො නාම විපාකො භවිස්සතී’’ති එවං කම්මං විපාකඤ්ච ජානන්තොපි කරොති, මාතාපිතූසු චෙතියවන්දනාදීනි කරොන්තෙසු අනුකරොන්තො දාරකො විය කෙවලං කම්මඤ්ඤෙව විජානන්තො ‘‘ඉමස්ස පන කම්මස්ස අයං විපාකො’’ති විපාකං අජානන්තොපි කරොති , තස්මා තං දස්සෙතුං **‘‘සාමං වා ත’’**න්තිආදි වුත්තං. **පරෙහි අනාණත්තො**ති සරසෙනෙව වත්තමානො. **ජානන්තො**ති අනුස්සවාදිවසෙන ජානන්තො.

නනු ච ඛීණාසවො චෙතියං වන්දති, ධම්මං භණති, කම්මට්ඨානං මනසි කරොති, කථමස්ස කායකම්මාදයො න හොන්තීති? අවිපාකත්තා. ඛීණාසවෙන හි කතකම්මං නෙව කුසලං හොති නාකුසලං, අවිපාකං හුත්වා කිරියාමත්තෙ තිට්ඨති. තෙනස්ස තෙ කායාදයො න හොන්ති. තෙනෙවාහ **‘‘ඛීණාසවස්ස කායෙන කරණකම්මං පඤ්ඤායතී’’**තිආදි. **තන්**ති කුසලාකුසලං.

ඛිඩ්ඩාය පදුස්සන්තීති ඛිඩ්ඩාපදොසිනො, ඛිඩ්ඩාපදොසිනො එව **ඛිඩ්ඩාපදොසිකා**. ඛිඩ්ඩාපදොසො වා එතෙසං අත්ථීති **ඛිඩ්ඩාපදොසිකා.** තෙ කිර පුඤ්ඤවිසෙසාධිගතෙන මහන්තෙන අත්තනො සිරිවිභවෙන නක්ඛත්තං කීළන්තා තාය සම්පත්තියා මහන්තතාය ‘‘ආහාරං පරිභුඤ්ජිම්හා න පරිභුඤ්ජිම්හා’’තිපි න ජානන්ති. අථ එකාහාරාතික්කමතො පට්ඨාය නිරන්තරං ඛාදන්තාපි පිවන්තාපි චවන්තියෙව න තිට්ඨන්ති. කස්මා? කම්මජතෙජස්ස බලවතාය කරජකායස්ස මන්දතාය. මනුස්සානඤ්හි කම්මජතෙජො මන්දො, කරජකායො බලවා. තෙසං තෙජස්ස මන්දතාය කායස්ස බලවතාය සත්තාහම්පි අතික්කමිත්වා උණ්හොදකඅච්ඡයාගුආදීහි සක්කා කරජකායං උපත්ථම්භෙතුං. දෙවානං පන තෙජො බලවා හොති උළාරපුඤ්ඤනිබ්බත්තත්තා උළාරගරුසිනිද්ධසුධාහාරජීරණතො ච. කරජං මන්දං මුදුසුඛුමාලභාවතො. තෙ එකං ආහාරවෙලං අතික්කමිත්වාව සණ්ඨාපෙතුං න සක්කොන්ති. යථා නාම ගිම්හානං මජ්ඣන්හිකෙ තත්තපාසාණෙ ඨපිතං පදුමං වා උප්පලං වා සායන්හසමයෙ ඝටසතෙනපි සිඤ්චියමානං පාකතිකං න හොති විනස්සතියෙව, එවමෙව පච්ඡා නිරන්තරං ඛාදන්තාපි පිවන්තාපි චවන්තියෙව න තිට්ඨන්ති. කතමෙ පන තෙ දෙවාති? ‘‘ඉමෙ නාමා’’ති අට්ඨකථාය විචාරණා නත්ථි, ‘‘ආහාරූපච්ඡෙදෙන ආතපෙ ඛිත්තමාලා වියා’’ති වුත්තත්තා යෙ කෙචි කබළීකාරාහාරූපජීවිනො දෙවා එවං කරොන්ති, තෙ එවං චවන්තීති වෙදිතබ්බා. **අභයගිරිවාසිනො** පනාහු ‘‘නිම්මානරතිපරනිම්මිතවසවත්තිනො තෙ දෙවා, ඛිඩ්ඩාය පදුස්සනමත්තෙනෙව හෙතෙ ඛිඩ්ඩාපදොසිකාති වුත්තා’’ති. කො පනෙත්ථ දෙවානං ආහාරො, කා ආහාරවෙලාති? ‘‘සබ්බෙසම්පි කාමාවචරදෙවානං සුධා ආහාරො, සා හෙට්ඨිමෙහි හෙට්ඨිමෙහි උපරිමානං උපරිමානං පණීතතමා හොති. තං යථාසකං දිවසවසෙනෙව දිවසෙ දිවසෙ භුඤ්ජන්ති. කෙචි පන බදරප්පමාණං සුධාහාරං පරිභුඤ්ජන්ති. සො ජිව්හාය ඨපිතමත්තොයෙව යාව කෙසග්ගනඛග්ගා කායං ඵරති, තෙසංයෙව දිවසවසෙන සත්තදිවසං යාපනසමත්ථොව හොතී’’ති වදන්ති.

ඉස්සාපකතත්තා පදුට්ඨෙන මනසා පදුස්සන්තීති **මනොපදොසිකා.** උසූයවසෙන වා මනසො පදොසො මනොපදොසො, සො එතෙසං අත්ථි විනාසහෙතුභූතොති **මනොපදොසිකා. අක්කුද්ධො රක්ඛතී**ති කුද්ධස්ස සො කොධො ඉතරස්මිං අක්කුජ්ඣන්තෙ අනුපාදානො එකවාරමෙව උප්පත්තියා අනාසෙවනො වාචෙතුං න සක්කොති, උදකන්තං පත්වා අග්ගි විය නිබ්බායති, තස්මා අක්කුද්ධො තං චවනතො රක්ඛති. උභොසු පන කුද්ධෙසු භියෙයො භියෙයා අඤ්ඤමඤ්ඤම්හි පරිවඩ්ඪනවසෙන තිඛිණසමුදාචාරො නිස්සයදහනරසො කොධො උප්පජ්ජමානො හදයවත්ථුං නිදහන්තො අච්චන්තසුඛුමාලං කරජකායං විනාසෙති, තතො සකලොපි අත්තභාවො අන්තරධායති. තෙනාහ **‘‘උභොසු පනා’’**තිආදි. තථා චාහ භගවා ‘‘අඤ්ඤමඤ්ඤම්හි පදුට්ඨචිත්තා කිලන්තකාය…පෙ…. චවන්තී’’ති (දී. නි. 1.47).

කතමෙ තෙන දෙවා දට්ඨබ්බාති එත්ථ තෙනාති පච්චත්තෙ කරණවචනන්ති ආහ **‘‘කතමෙ නාම තෙ දෙවා දට්ඨබ්බා’’**ති. කරණත්ථෙයෙව වා එතං කරණවචනන්ති දස්සෙන්තො ආහ **‘‘තෙන වා අත්තභාවෙනා’’**ති. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව.

චෙතනාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. විභත්තිසුත්තවණ්ණනා

172. දුතියෙ අත්ථප්පභෙදස්ස සල්ලක්ඛණවිභාවනවවත්ථානකරණසමත්ථං අත්ථෙ පභෙදගතං ඤාණං **අත්ථපටිසම්භිදා. අත්ථොති** චෙත්ථ සඞ්ඛෙපතො හෙතුඵලං. තඤ්හි හෙතුවසෙන අරණීයං ගන්තබ්බං පත්තබ්බං, තස්මා ‘‘අත්ථො’’ති වුච්චති. පභෙදතො පන යං කිඤ්චි පච්චයසමුප්පන්නං, නිබ්බානං, භාසිතත්ථො, විපාකො, කිරියාති ඉමෙ පඤ්ච ධම්මා ‘‘අත්ථො’’ති වෙදිතබ්බා , තං අත්ථං පච්චවෙක්ඛන්තස්ස තස්මිං අත්ථෙ පභෙදගතං ඤාණං **අත්ථපටිසම්භිදා**. තෙනාහ **‘‘පඤ්චසු අත්ථෙසු පභෙදගතං ඤාණ’’**න්ති. **ආචික්ඛාමී**තිආදීසු ආදිතො කථෙන්තො **ආචික්ඛති** නාම, උද්දිසතීති අත්ථො. තමෙව උද්දෙසං පරියොසාපෙන්තො **දෙසෙති**. යථාඋද්දිට්ඨමත්ථං උද්දිසනවසෙන පකාරෙහි ඤාපෙන්තො **ඤාපෙති**. පකාරෙහි එව තමත්ථං පතිට්ඨාපෙන්තො **පට්ඨපෙති**. යථාඋද්දිට්ඨං පටිනිද්දිසනවසෙන **විවරති**. විවටං **විභජති**. විභත්තඅත්ථං හෙතුදාහරණදස්සනෙහි පාකටං කරොන්තො **උත්තානීකරොති**.

තිස්සො පටිසම්භිදාති ධම්මනිරුත්තිපටිභානපටිසම්භිදා. තත්ථ **ධම්මපටිසම්භිදා** නාම ධම්මප්පභෙදස්ස සල්ලක්ඛණවිභාවනවවත්ථානකරණසමත්ථං ඤාණං. **ධම්මොති** ච සඞ්ඛෙපතො පච්චයො. සො හි යස්මා තං තං විදහති පවත්තෙති චෙව පාපෙති ච, තස්මා ‘‘ධම්මො’’ති වුච්චති. පභෙදතො පන යො කොචි ඵලනිබ්බත්තකො හෙතු, අරියමග්ගො, භාසිතං, කුසලං, අකුසලන්ති ඉමෙ පඤ්ච ධම්මා ‘‘ධම්මො’’ති වෙදිතබ්බා, තං ධම්මං පච්චවෙක්ඛන්තස්ස තස්මිං ධම්මෙ පභෙදගතං ඤාණං **ධම්මපටිසම්භිදා.** නිරුත්තිප්පභෙදස්ස සල්ලක්ඛණවිභාවනවවත්ථානකරණසමත්ථං නිරුත්තාභිලාපෙ පභෙදගතං ඤාණං **නිරුත්තිපටිසම්භිදාති**. ඉදං වුත්තං හොති – අත්ථෙ ච ධම්මෙ ච යා සභාවනිරුත්ති, තං සභාවනිරුත්තිං සද්දං ආරම්මණං කත්වා පච්චවෙක්ඛන්තස්ස තස්මිං සභාවනිරුත්තාභිලාපෙ පභෙදගතං ඤාණං නිරුත්තිපටිසම්භිදාති.

එවමයං නිරුත්තිපටිසම්භිදා සද්දාරම්මණා නාම ජාතා, න පඤ්ඤත්තිආරම්මණා. කස්මා? යස්මා සද්දං සුත්වා ‘‘අයං සභාවනිරුත්තී’’ති ජානන්ති. පටිසම්භිදාප්පත්තො හි ‘‘ඵස්සො’’ති වුත්තෙ ‘‘අයං සභාවනිරුත්තී’’ති ජානාති, ‘‘ඵස්සා’’ති වා ‘‘ඵස්ස’’න්ති වා වුත්තෙ පන ‘‘අයං අසභාවනිරුත්තී’’ති ජානාති. වෙදනාදීසුපි එසෙව නයො. අඤ්ඤං පනෙස නාමාඛ්‍යාතඋපසග්ගබ්‍යඤ්ජනසද්දං ජානාති න ජානාතීති? යදග්ගෙන සද්දං ජානිත්වා ‘‘අයං සභාවනිරුත්ති, අයං අසභාවනිරුත්තී’’ති ජානාති, තදග්ගෙන තම්පි ජානිස්සතීති. තං පන ‘‘නයිදං පටිසම්භිදාකිච්ච’’න්ති පටික්ඛිපිත්වා ඉදං වත්ථු කථිතං –

තිස්සදත්තත්ථෙරො කිර බොධිමණ්ඩෙ සුවණ්ණසලාකං ගහෙත්වා ‘‘අට්ඨාරසසු භාසාසු කතරභාසාය කථෙමී’’ති පවාරෙසි. තං පන තෙන අත්තනො උග්ගහෙ ඨත්වා පවාරිතං, න පටිසම්භිදාය ඨිතෙන. සො හි මහාපඤ්ඤතාය තං තං භාසං කථාපෙත්වා උග්ගහෙත්වා එවං පවාරෙසි. ‘‘භාසං නාම සත්තා උග්ගණ්හන්තී’’ති වත්වා පනෙත්ථ ඉදං කථිතං. මාතාපිතරො හි දහරකාලෙ කුමාරකෙ මඤ්චෙ වා පීඨෙ වා නිපජ්ජාපෙත්වා තං තං කථයමානා තානි තානි කිච්චානි කරොන්ති. දාරකා තෙසං තං තං භාසං වවත්ථාපෙන්ති ‘‘ඉමිනා ඉදං වුත්ත’’න්ති. ගච්ඡන්තෙ ගච්ඡන්තෙ කාලෙ සබ්බම්පි භාසං ජානන්ති. මාතා දමිළී, පිතා අන්ධකො. තෙසං ජාතො දාරකො සචෙ මාතුකථං පඨමං සුණාති, දමිළභාසං භාසිස්සති. සචෙ පිතුකථං පඨමං සුණාති, අන්ධකභාසං භාසිස්සති. උභින්නම්පි පන කථං අස්සුණන්තො මාගධභාසං භාසිස්සති. යොපි අගාමකෙ මහාඅරඤ්ඤෙ නිබ්බත්තො, තත්ථ අඤ්ඤො කථෙන්තො නාම නත්ථි. සොපි අත්තනො ධම්මතාය වචනං සමුට්ඨාපෙන්තො, මාගධභාසමෙව භාසිස්සති. නිරයෙ, තිරච්ඡානයොනියං, පෙත්තිවිසයෙ, මනුස්සලොකෙ, දෙවලොකෙති සබ්බත්ථ මාගධභාසාව උස්සන්නා, සෙසා ඔට්ටකිරාතඅන්ධකයොනකදමිළභාසාදිකා අට්ඨාරස භාසා පරිවත්තන්ති, කාලන්තරෙන අඤ්ඤථා හොන්ති ච නස්සන්ති ච.

අයමෙවෙකා යථාභුච්චබ්‍රහ්මවොහාරඅරියවොහාරසඞ්ඛාතා මාගධභාසා න පරිවත්තති. සා හි කත්ථචි කදාචි පරිවත්තන්තීපි න සබ්බත්ථ සබ්බදා සබ්බථාච පරිවත්තති, කප්පවිනාසෙපි තිට්ඨතියෙව. සම්මාසම්බුද්ධොපි හි තෙපිටකං බුද්ධවචනං තන්තිං ආරොපෙන්තො මාගධභාසාය එව ආරොපෙසි. කස්මා? එවඤ්හි ආහරිතුං සුඛං හොති. මාගධභාසාය හි තන්තිං ආරුළ්හස්ස බුද්ධවචනස්ස පටිසම්භිදාප්පත්තානං සොතපථාගමනමෙව පපඤ්චො. තෙන සඞ්ඝට්ටිතමත්තෙනෙව නයසතෙන නයසහස්සෙන අත්ථො උපට්ඨාති. අඤ්ඤාය භාසාය තන්තිං ආරුළ්හකං සොධෙත්වා උග්ගහෙතබ්බං හොති, බහුම්පි උග්ගහෙත්වා පන පුථුජ්ජනස්ස පටිසම්භිදාප්පත්ති නාම නත්ථි, අරියසාවකො නොපටිසම්භිදාප්පත්තො නාම නත්ථි.

පටිභානප්පභෙදස්ස සල්ලක්ඛණවිභාවනවවත්ථානකරණසමත්ථං පටිභානෙ පභෙදගතං ඤාණං **පටිභානපටිසම්භිදා.** අත්ථධම්මාදිවිසයෙසු හි තීසු ඤාණෙසු ‘‘ඉමානි ඤාණානි ඉදමත්ථජොතකානී’’ති (විභ. 725-731) එවං පවත්තඤාණස්සෙතං අධිවචනං. ඉමා පන චතස්සො පටිසම්භිදා ද්වීසු ඨානෙසු පභෙදං ගච්ඡන්ති, පඤ්චහි කාරණෙහි විසදා හොන්තීති වෙදිතබ්බා. කතමෙසු ද්වීසු? සෙක්ඛභූමියඤ්ච අසෙක්ඛභූමියඤ්ච, තත්ථ සාරිපුත්තත්ථෙරස්ස මහාමොග්ගල්ලානත්ථෙරස්ස මහාකස්සපත්ථෙරස්ස මහාකච්චායනත්ථෙරස්ස මහාකොට්ඨිකත්ථෙරස්සාති අසීතියාපි මහාථෙරානං පටිසම්භිදා අසෙක්ඛභූමියං පභෙදගතා. ආනන්දත්ථෙරස්ස, චිත්තස්ස ගහපතිනො, ධම්මිකස්ස උපාසකස්ස, උපාලිස්ස ගහපතිනො, ඛුජ්ජුත්තරාය උපාසිකායාති එවමාදීනං

පටිසම්භිදා සෙක්ඛභූමියං පභෙදගතාති ඉමාසු ද්වීසු භූමීසු පභෙදං ගච්ඡන්ති. පභෙදො නාම මග්ගෙහි අධිගතානං පටිසම්භිදානං පභෙදගමනං.

කතමෙහි පඤ්චහි කාරණෙහි පටිසම්භිදා විසදා හොන්තීති? අධිගමෙන, පරියත්තියා, සවනෙන , පරිපුච්ඡාය, පුබ්බයොගෙන. තත්ථ **අධිගමො** නාම අරහත්තං. තඤ්හි පත්තස්ස පටිසම්භිදා විසදා හොන්ති. **සවනං** නාම ධම්මස්සවනං. සක්කච්චං සුණන්තස්ස හි පටිසම්භිදා විසදා හොන්ති. **පරිපුච්ඡා** නාම අට්ඨකථා. උග්ගහිතපාළියා අත්ථං කථෙන්තස්ස හි පටිසම්භිදා විසදා හොන්ති. **පුබ්බයොගො** නාම පුබ්බයොගාවචරතා හරණපච්චාහරණනයෙන පරිහටකම්මට්ඨානතා. පුබ්බයොගාවචරස්ස හි පටිසම්භිදා විසදා හොන්ති.

එතෙසු පන පරියත්ති, සවනං, පරිපුච්ඡාති ඉමානි තීණි පභෙදස්සෙව බලවකාරණානි, පුබ්බයොගො අධිගමස්ස බලවපච්චයො. පභෙදස්ස හොති න හොතීති? හොති, න පන යථා අධිගමස්ස බලවපච්චයො හොති, තථා පභෙදස්ස. පරියත්තිසවනපරිපුච්ඡා හි පුබ්බෙ හොන්තු වා මා වා, පුබ්බයොගෙන පන පුබ්බෙ චෙව එතරහි ච සඞ්ඛාරසම්මසනං විනා පටිසම්භිදාධිගමො නාම නත්ථි. ඉමෙ පන ද්වෙපි එකතො හුත්වා පටිසම්භිදා උපත්ථම්භෙත්වා විසදා හොන්තීති.

විභත්තිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3-4. මහාකොට්ඨිකසුත්තාදිවණ්ණනා

173-4. තතියෙ **ඵස්සායතනානන්ති** එත්ථ ආකරට්ඨො ආයතනසද්දොති ආහ **''ඵස්සාකරාන''**න්තිආදි. ''සුවණ්ණායතනං, රජතායතන''න්තිආදීසු ආකරොපි ''ආයතන''න්ති වුත්තො, සඤ්ජාතිසමොසරණාදිවසෙනපි ආයතනට්ඨො ලබ්භතියෙව. **මා-**ඉති පටිසෙධෙ නිපාතො. ස්වායං ඡන්නං ඵස්සායතනානං අසෙසං විරාගනිරොධා අත්ථඤ්ඤං වචනං කිඤ්චීති සන්ධායාහාති ආහ **''මා භණීති අත්ථො''**ති. **පඤ්චඵස්සායතනානි නිරුද්ධානීති** චක්ඛාදීනඤ්ච තත්ථ අභාවං සන්ධාය වදති. **ඡට්ඨස්සාති** මනායතනස්ස. චතුත්ථෙ නත්ථි වත්තබ්බං.

මහාකොට්ඨිකසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5-6. උපවාණසුත්තාදිවණ්ණනා

175-6. පඤ්චමෙ **විජ්ජායාති** දිබ්බචක්ඛුපුබ්බෙනිවාසානුස්සතිආසවක්ඛයඤාණසඞ්ඛාතාය තිවිධාය විජ්ජාය, අට්ඨවිධාය වා. අට්ඨවිධාපි හි විජ්ජා විපස්සනාඤාණෙන මනොමයිද්ධියා ච සහ අභිඤ්ඤා පරිග්ගහෙත්වා වුත්තා. **පන්නරසධම්මභෙදෙන චරණෙන සමන්නාගතොති** සීලසංවරො, ඉන්ද්‍රියෙසු ගුත්තද්වාරතා, භොජනෙ මත්තඤ්ඤුතා, ජාගරියානුයොගො, සද්ධා, හිරී, ඔත්තප්පං, බාහුසච්චං, වීරියං, සති, පඤ්ඤා, චත්තාරි රූපාවචරජ්ඣානානීති එවං පන්නරසභෙදෙන චරණධම්මෙන සමන්නාගතො. ඉමෙයෙව හි පන්නරස ධම්මා යස්මා එතෙහි චරති අරියසාවකො ගච්ඡති අමතං දිසං, තස්මා **''චරණ''**න්ති වුත්තා. ඡට්ඨෙ නත්ථි වත්තබ්බං.

උපවාණසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. රාහුලසුත්තවණ්ණනා

177. සත්තමෙ **පථවීධාතුරෙවෙසාති** දුවිධාපෙසා ථද්ධට්ඨෙන, කක්ඛළට්ඨෙන, ඵරුසට්ඨෙන එකලක්ඛණා පථවීධාතු එවාති අජ්ඣත්තිකං බාහිරාය සද්ධිං යොජෙත්වා දස්සෙති. කස්මා? බාහිරාය පථවීධාතුයා අචෙතනාභාවො පාකටො, න අජ්ඣත්තිකාය, තස්මා බාහිරාය සද්ධිං එකසදිසා අචෙතනායෙවාති ගණ්හන්තස්ස සුඛපරිග්ගාහා හොති, යථා කිං? දන්තෙන ගොණෙන සද්ධිං යොජිතො අදන්තො කතිපාහමෙව විසූකායති විප්ඵන්දති, අථ න චිරස්සෙව දමථං උපෙති, එවං අජ්ඣත්තිකං බාහිරාය සද්ධිං එකසදිසාති ගණ්හන්තස්ස කතිපාහමෙව අචෙතනභාවෙන උපට්ඨාති, අථ න චිරෙනෙවස්සා අචෙතනභාවො පාකටො හොති ධාතුමත්තතාය දස්සනතො. **නෙතං මම...පෙ.... දට්ඨබ්බන්ති** තං උභයම්පි ''න එතං මම, න එසොහමස්මි, න එසො මෙ අත්තා''ති එවං යථාභූතං සම්මප්පඤ්ඤාය දට්ඨබ්බං. **යථාභූතන්ති** යථාසභාවං. තඤ්හි අනිච්චාදිසභාවං, තස්මා අනිච්චං දුක්ඛමනත්තාති එවං දට්ඨබ්බන්ති අත්ථො. යස්මා ''නෙතං මම, නෙසොහමස්මි, න මෙසො අත්තා''ති පස්සන්තො නෙව කත්ථචි අත්තානං පස්සති, න තං පරස්ස කිඤ්චනභාවෙ උපනෙතබ්බං පස්සති, න පරස්ස අත්තානං අත්තනො කිඤ්චනභාවෙ උපනෙතබ්බං පස්සති, තස්මා වුත්තං **''චතුකොටිකසුඤ්ඤතා නාම කථිතා''**ති.

රාහුලසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. ජම්බාලීසුත්තවණ්ණනා

178. අට්ඨමෙ **සන්තන්ති** අඞ්ගසන්තතාය චෙව ආරම්මණසන්තතාය ච කමනීයං මනොහරං. **චෙතොවිමුත්තින්ති** රූපාරූපාවචරං චිත්තවිමුත්තිං. තෙනෙවාහ **‘‘අට්ඨන්නං සමාපත්තීනං අඤ්ඤතරං සමාපත්ති’’**න්ති. **ලෙපමක්ඛිතෙනාති** ලාඛාමක්ඛිතෙන. **පාරිපන්ථිකෙ අසොධෙත්වාති** කාමච්ඡන්දාදිපාරිපන්ථිකෙ අසොධෙත්වා. යො හි කාමාදීනවපච්චවෙක්ඛණාදීහි කාමච්ඡන්දං න සුට්ඨු වික්ඛම්භෙත්වා කායප්පස්සද්ධිවසෙන දුට්ඨුල්ලං සුප්පටිප්පස්සද්ධං අකත්වා ආරම්භධාතුමනසිකාරාදිවසෙන ථිනමිද්ධං න සුට්ඨු පටිවිනොදෙත්වා සමථනිමිත්තමනසිකාරාදිවසෙන උද්ධච්චකුක්කුච්චං න සමූහතං කත්වා අඤ්ඤෙපි සමාධිපරිපන්ථෙ ධම්මෙ න සුට්ඨු සොධෙත්වා ඣානං සමාපජ්ජති. සො අසොධිතං ආසයං පවිට්ඨභමරො විය අසුද්ධං උය්‍යානං පවිට්ඨරාජා විය ච ඛිප්පමෙව නික්ඛමති. යො පන සමාධිපරිපන්ථෙ ධම්මෙ සුට්ඨු විසොධෙත්වා ඣානං සමාපජ්ජති, සො සුවිසොධිතං ආසයං පවිට්ඨභමරො විය සුපරිසුද්ධං උය්‍යානං පවිට්ඨරාජා විය ච සකලම්පි දිවසභාගං අන්තොසමාපත්තියංයෙව හොති.

ආයමුඛානීති නදිතළාකකන්දරපදරාදිතො ආගමනමග්ගා. තෙ ච කන්දරායෙවාති ආහ **‘‘චතස්සො පවිසනකන්දරා’’**ති. **අපායමුඛානීති** අපගමනමග්ගා. අපෙන්ති අපගච්ඡන්ති එතෙහීති හි අපායා, තෙ එව මුඛානීති **අපායමුඛානි**. තානි ච උදකනික්ඛමනච්ඡිද්දානීති ආහ **‘‘අපවාහනච්ඡිද්දානී’’**ති, අපායසඞ්ඛාතානි උදකනික්ඛමනච්ඡිද්දානීති අත්ථො. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

ජම්බාලීසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. නිබ්බානසුත්තවණ්ණනා

179. නවමෙ **අභිධම්මෙ වුත්තනයෙනාති** –

> ‘‘කතමා හානභාගිනී පඤ්ඤා? පඨමස්ස ඣානස්ස ලාභිං කාමසහගතා සඤ්ඤාමනසිකාරා සමුදාචරන්ති හානභාගිනී පඤ්ඤා, තදනුධම්මතා සති සන්තිට්ඨති ඨිතිභාගිනී පඤ්ඤා. අවිතක්කසහගතා සඤ්ඤාමනසිකාරා සමුදාචරන්ති විසෙසභාගිනී පඤ්ඤා. නිබ්බිදාසහගතා සඤ්ඤාමනසිකාරා සමුදාචරන්ති විරාගූපසඤ්හිතා නිබ්බෙධභාගිනී පඤ්ඤා’’ති (විභ. 799) –

ආදිනා **විභඞ්ගෙ** වුත්තනයෙන එවමත්ථො වෙදිතබ්බො.

තත්ථ **පඨමස්ස ඣානස්ස ලාභින්ති** ය්වායං අප්පගුණස්ස පඨමස්ස ඣානස්ස ලාභී, තං. **කාමසහගතා සඤ්ඤාමනසිකාරා සමුදාචරන්තීති** තතො වුට්ඨිතං ආරම්මණවසෙන කාමසහගතා හුත්වා සඤ්ඤාමනසිකාරා සමුදාචරන්ති තුදන්ති චොදෙන්ති. තස්ස කාමානුපක්ඛන්දානං සඤ්ඤාමනසිකාරානං වසෙන සා පඨමජ්ඣානපඤ්ඤා හායති පරිහායති, තස්මා ‘‘හානභාගිනී පඤ්ඤා’’ති වුත්තා. **තදනුධම්මතාති** තදනුරූපසභාවා. **සති සන්තිට්ඨතීති** ඉදං මිච්ඡාසතිං සන්ධාය වුත්තං, න සම්මාසතිං. යස්ස හි පඨමජ්ඣානානුරූපසභාවා පඨමජ්ඣානං සන්තතො පණීතතො දිස්වා අස්සාදයමානා අභිනන්දමානා නිකන්ති උප්පජ්ජති, තස්ස නිකන්තිවසෙන පඨමජ්ඣානපඤ්ඤා නෙව හායති න වඩ්ඪති, ඨිතිකොට්ඨාසිකා හොති. තෙන වුත්තං **‘‘ඨිතිභාගිනී පඤ්ඤා’’**ති. **අවිතක්කසහගතාති** අවිතක්කං දුතියජ්ඣානං සන්තතො පණීතතො මනසිකරොතො ආරම්මණවසෙන අවිතක්කසහගතා සඤ්ඤාමනසිකාරා. **සමුදාචරන්තීති** පගුණතො පඨමජ්ඣානතො වුට්ඨිතං දුතියජ්ඣානාධිගමත්ථාය තුදන්ති චොදෙන්ති, තස්ස උපරි දුතියජ්ඣානානුපක්ඛන්දානං සඤ්ඤාමනසිකාරානං වසෙන සා පඨමජ්ඣානපඤ්ඤා විසෙසභූතස්ස දුතියජ්ඣානස්ස උප්පත්තිපදට්ඨානතාය **‘‘විසෙසභාගිනී’’**ති වුත්තා.

නිබ්බිදාසහගතාති තංයෙව පඨමජ්ඣානලාභිං ඣානතො වුට්ඨිතං නිබ්බිදාසඞ්ඛාතෙන විපස්සනාඤාණෙන සහගතා. විපස්සනාඤාණඤ්හි ඣානඞ්ගභෙදෙ වත්තන්තෙ නිබ්බින්දති උක්කණ්ඨති, තස්මා ‘‘නිබ්බිදා’’ති වුච්චති. **සමුදාචරන්තීති** නිබ්බානසච්ඡිකිරියත්ථාය තුදන්ති චොදෙන්ති. **විරාගූපසඤ්හිතාති** විරාගසඞ්ඛාතෙන නිබ්බානෙන උපසංහිතා. විපස්සනාඤාණඤ්හි සක්කා ඉමිනා මග්ගෙන විරාගං නිබ්බානං සච්ඡිකාතුන්ති පවත්තිතො ‘‘විරාගූපසංහිත’’න්ති වුච්චති. තංසම්පයුත්තසඤ්ඤාමනසිකාරාපි විරාගූපසංහිතා එව නාම. තස්ස තෙසං සඤ්ඤාමනසිකාරානං වසෙන සා පඨමජ්ඣානපඤ්ඤා අරියමග්ගප්පටිවෙධස්ස පදට්ඨානතාය **‘‘නිබ්බෙධභාගිනී’’**ති වුත්තාති.

නිබ්බානසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. මහාපදෙසසුත්තවණ්ණනා

180. දසමෙ **මහාඔකාසෙති** මහන්තෙ ඔකාසෙ මහන්තානි ධම්මස්ස පතිට්ඨාපනට්ඨානානි. යෙසු පතිට්ඨාපිතො ධම්මො නිච්ඡීයති අසන්දෙහතො. කානි පන තානි? ආගමනවිසිට්ඨානි සුත්තොතරණාදීනි. දුතියවිකප්පෙ අපදිසීයන්තීති අපදෙසා, මහන්තා අපදෙසා එතෙසන්ති **මහාපදෙසා**. ‘‘සම්මුඛා මෙතං, ආවුසො, භගවතො

සුත''න්තිආදිනා කෙනචි ආහතස්ස ධම්මොති විනිච්ඡයනෙ කාරණං. කිං පන තන්ති? තස්ස යථාහතස්ස සුත්තොතරණාදි එව. යදි එවං කථං චත්තාරොති? යස්මා ධම්මස්ස ද්වෙ සම්පදායො සත්ථා සාවකො ච. තෙසු සාවකා සඞ්ඝගණපුග්ගලවසෙන තිවිධා. එවමිමම්හා මයායං ධම්මො පටිග්ගහිතොති අපදිසිතබ්බානං භෙදෙන චත්තාරො. තෙනාහ **''සම්මුඛා මෙතං, ආවුසො, භගවතො සුත''**න්තිආදි. තථා ච වුත්තං **නෙත්තියං** (නෙත්ති. 4.18) ''චත්තාරො මහාපදෙසා බුද්ධාපදෙසො, සඞ්ඝාපදෙසො, ගණාපදෙසො, පුග්ගලාපදෙසො. ඉමෙ චත්තාරො මහාපදෙසා''ති. බුද්ධො අපදෙසො එතස්සාති **බුද්ධාපදෙසො.** එස නයො සෙසෙසුපි. තෙනාහ **''බුද්ධාදයො...පෙ.... මහාකාරණානී''**ති.

නෙව අභිනන්දිතබ්බන්ති න සම්පටිච්ඡිතබ්බං, ගන්ථස්ස සම්පටිච්ඡනං නාම සවනන්ති ආහ **''න සොතබ්බ''**න්ති. **පදබ්‍යඤ්ජනානීති** පදානි ච බ්‍යඤ්ජනානි ච, අත්ථපදානි බ්‍යඤ්ජනපදානි චාති අත්ථො. පජ්ජති අත්ථො එතෙහීති **පදානි,** අක්ඛරාදීනි බ්‍යඤ්ජනපදානි. පජ්ජිතබ්බතො **පදානි,** සඞ්කාසනාදීනි අත්ථපදානි. ''අථ්‍යකථායං පදසඞ්ඛාතානි බ්‍යඤ්ජනානීති බ්‍යඤ්ජනපදානෙව වුත්තානී''ති කෙචි. අත්ථං බ්‍යඤ්ජෙන්තීති **බ්‍යඤ්ජනානි,** බ්‍යඤ්ජනපදානි. තෙහි බ්‍යඤ්ජිතබ්බතො **බ්‍යඤ්ජනානි,** අත්ථපදානීති උභයසඞ්ගහතො. **ඉමස්මිං ඨානෙති** තෙනාහතසුත්තස්ස ඉමස්මිං පදෙසෙ. **පාළි වුත්තාති** කෙවලො පාළිධම්මො වුත්තො. **අත්ථො වුත්තොති** පාළියා අත්ථො වුත්තො නිද්දිට්ඨො. **අනුසන්ධි කථිතොති** යථාරද්ධදෙසනාය උපරිදෙසනාය ච අනුසන්ධානං කථිතං, සම්බන්ධො කථිතො. **පුබ්බාපරං කථිතන්ති** පුබ්බෙන පරං අවිරුජ්ඣනඤ්චෙව විසෙසට්ඨානඤ්ච කථිතං පකාසිතං. එවං පාළිධම්මාදීනි සම්මදෙව සල්ලක්ඛෙත්වා ගහණං සාධුකං උග්ගහණන්ති ආහ **''සුට්ඨු ගහෙත්වා''**ති. **සුත්තෙ ඔතාරෙතබ්බානීති** ඤාණෙන සුත්තෙ ඔගාහෙත්වා තාරෙතබ්බානි. තං පන ඔගාහෙත්වා තරණං තත්ථ ඔතරණං අනුප්පවෙසනං හොතීති වුත්තං **''ඔතරිතබ්බානී''**ති. සංසන්දෙත්වා දස්සනං සන්දස්සනන්ති ආහ **''විනයෙ සංසන්දෙතබ්බානී''**ති.

''කිං පන තං සුත්තං, කො වා විනයො''ති විචාරණායං ආචරියානං මතිභෙදමුඛෙන තමත්ථං දස්සෙතුං **''එත්ථ ච''**තිආදි වුත්තං. **විනයොති** විභඞ්ගපාඨමාහ. සො හි මාතිකාසඞ්ඛාතස්ස සුත්තස්ස අත්ථෙ සූචනතො ''සුත්ත''න්ති වත්තබ්බතං අරහති. විවිධනයත්තා විසිට්ඨනයත්තා ච **විනයො,** ඛන්ධකපාඨො. **එවන්ති** එවං සුත්තවිනයෙසු පරිග්ගය්හමානෙසු විනයපිටකම්පි න පරියාදියති පරිවාරපාළියා අසඞ්ගහිතත්තා. සුත්තන්තාභිධම්මපිටකානි වා **සුත්තං** අත්ථසූචනාදිඅත්ථසම්භවතො. **එවම්පීති** සුත්තන්තාභිධම්මපිටකානි සුත්තං, විනයපිටකං විනයොති එවං සුත්තවිනයවිභාගෙ වුච්චමානෙපි. **න තාව පරියාදියන්තීති** න තාව අනවසෙසතො පරිග්ගය්හන්ති . කස්මාති චෙති ආහ **''අසුත්තනාමකඤ්හී''**තිආදි. යස්මා සුත්තන්ති ඉමං නාමං අනාරොපෙත්වා සඞ්ගීතං ජාතකාදිබුද්ධවචනං අත්ථි, තස්මා වුත්තනයෙන තීණි පිටකානි න පරියාදියන්තීති. සුත්තනිපාතඋදානඉතිවුත්තකානි දීඝනිකායාදයො විය සුත්තන්ති නාමං ආරොපෙත්වා අසඞ්ගීතානීති අධිප්පායෙනෙත්ථ ජාතකාදීහි සද්ධිං තානිපි ගහිතානි. බුද්ධවංසචරියාපිටකානං පනෙත්ථ අග්ගහණෙ කාරණං මග්ගිතබ්බං, කිං වා එතෙන මග්ගනෙන. සබ්බොපායං වණ්ණනානයො ථෙරවාදදස්සනමුඛෙන පටික්ඛිත්තො එවාති.

කිං අත්ථීති අසුත්තනාමකං බුද්ධවචනං නත්ථියෙවාති දස්සෙති. **තං සබ්බං පටික්ඛිපිත්වාති** ''සුත්තන්ති විනයො''තිආදිනා වුත්තසංවණ්ණනායං ''නායමත්ථො ඉධාධිප්පෙතො''ති පටිසෙධෙත්වා. විනෙති එතෙන කිලෙසෙති විනයො, කිලෙසවිනයනූපායො, සො එව කාරණන්ති ආහ **''විනයො පන කාරණ''**න්ති.

ධම්මෙති පරියත්තිධම්මෙ. **සරාගායාති** සරාගභාවාය කාමරාගභවරාගපරිබ්‍රූහනාය. **සංයොගායාති** භවසංයොජනාය. **සඋපාදානායාති** චතුරුපාදානූපසංහිතතාය. **මහිච්ඡතායාති** මහිච්ඡභාවාය. **අසන්තුට්ඨියාති** අසන්තුට්ඨභාවාය. **කොසජ්ජායාති** කුසීතභාවාය. **සඞ්ගණිකායාති** කිලෙසසඞ්ගණිකවිහාරාය. **ආචයායාති** තිවිධවට්ටාචයාය. **විරාගායාති** සකලවට්ටතො විරජ්ජනත්ථාය. **විසංයොගායාති** කාමරාගාදීහි විසංයුජ්ජනත්ථාය. **අනුපාදානායාති** සබ්බස්සපි කම්මභවස්ස අග්ගහණාය. **අප්පිච්ඡතායාති** පච්චයප්පිච්ඡතාදිවසෙන සබ්බසො ඉච්ඡාය අපගමාය. **සන්තුට්ඨියාති** ද්වාදසවිධසන්තුට්ඨභාවාය. **වීරියාරම්භායාති** කායිකස්ස චෙව චෙතසිකස්ස ච වීරියස්ස පග්ගණ්හනත්ථාය. **විවෙකායාති** පවිවිත්තභාවාය කාමවිවෙකාදිතදඞ්ගවිවෙකාදිවිවෙකසිද්ධියා. **අපචයායාති** සබ්බස්සපි වට්ටස්ස අපචයනාය, නිබ්බානායාති අත්ථො. එවං යො පරියත්තිධම්මො උග්ගහණධාරණපරිපුච්ඡාමනසිකාරවසෙන යොනිසො පටිපජ්ජන්තස්ස සරාගාදිභාවපරිවජ්ජනස්ස කාරණං හුත්වා විරාගාදිභාවාය සංවත්තති, එකංසතො **එසො ධම්මො, එසො විනයො** සම්මදෙව අපායාදීසු අපතනවසෙන ධාරණතො කිලෙසානං විනයනතො ච. සත්ථු සම්මාසම්බුද්ධස්ස ඔවාදානුරූපප්පවත්තිභාවතො **එතං සත්ථුසාසනන්ති** ච ජානෙය්‍යාසීති අත්ථො.

චතුසච්චත්ථසූචනං සුත්තන්ති ආහ **''සුත්තෙති තෙපිටකෙ බුද්ධවචනෙ''**ති. තෙපිටකඤ්හි බුද්ධවචනං සච්චවිනිමුත්තං නත්ථි. රාගාදිවිනයකාරණං යථා තෙන සුත්තපදෙන පකාසිතන්ති ආහ **''විනයෙති එතස්මිං රාගාදිවිනයකාරණෙ''**ති. සුත්තෙ ඔතරණඤ්චෙත්ථ තෙපිටකබුද්ධවචනපරියාපන්නතාවසෙනෙව වෙදිතබ්බං, න අඤ්ඤථාති ආහ **''සුත්තප්පටිපාටියා කත්ථචි අනාගන්ත්වා''**ති. **ඡල්ලිං උට්ඨපෙත්වාති** අරොගස්ස මහතො රුක්ඛස්ස තිට්ඨතො උපක්කමෙන ඡල්ලිකාය සකලිකාය පපටිකාය වා උට්ඨාපනං විය අරොගස්ස සාසනධම්මස්ස තිට්ඨතො බ්‍යඤ්ජනමත්තෙන තප්පරියාපන්නං විය හුත්වා ඡල්ලිසදිසං පුබ්බාපරවිරුද්ධතාදිදොසං උට්ඨපෙත්වා පරිදීපෙත්වා. තාදිසානි පන එකංසතො ගුළ්හවෙස්සන්තරාදිපරියාපන්නානි හොන්තීති ආහ **''ගුළ්හවෙස්සන්තර...පෙ....**

පඤ්ඤායන්තීති අත්ථො''ති. **රාගාදිවිනයෙති** රාගාදිවිනයනත්ථෙන අතදාකාරතාය **අපඤ්ඤායමානානි ඡඩ්ඩෙතබ්බානි** වජ්ජිතබ්බානි න ගහෙතබ්බානි. **සබ්බත්ථාති** සබ්බවාරෙසු.

මහාපදෙසසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සඤ්චෙතනියවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

(19) 4. බ්‍රාහ්මණවග්ගො

1-3. යොධාජීවසුත්තාදිවණ්ණනා

181-183. චතුත්ථස්ස පඨමාදීනි උත්තානත්ථානෙව.

4. අභයසුත්තවණ්ණනා

184. චතුත්ථෙ **සොචතීති** චිත්තෙ උප්පන්නබලවසොකෙන සොචති, චිත්තසන්තාපෙන අන්තො නිජ්ඣායතීති අත්ථො. **කිලමතීති** තස්සෙව සොකස්ස වසෙන කායෙ ච උප්පන්නදුක්ඛෙන කිලමති. **පරිදෙවතීති** සොකුද්දෙහකවසෙන තං තං විප්පලපන්තො වාචාය පරිදෙවති. **උරත්තාළින්ති** උරත්තාළං, උරං තාළෙත්වාති අත්ථො. තෙනාහ **"උරං තාළෙත්වා"**ති. **කඞ්ඛාවිචිකිච්ඡාති** එත්ථ "එකමෙවිදං පඤ්චමං නීවරණං. කිං නු ඛො ඉද"න්ති ආරම්මණං කඞ්ඛනතො **කඞ්ඛා,** "ඉදමෙව වර"න්ති නිච්ඡෙතුං අසමත්ථභාවතො **"විචිකිච්ඡා"**ති වුච්චති – "ධම්මසභාවං විචිනන්තො කිච්ඡති, විගතා චිකිච්ඡා"ති වා කත්වා.

අභයසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. බ්‍රාහ්මණසච්චසුත්තවණ්ණනා

185. පඤ්චමෙ **එත්ථාති** එතස්මිං සුඤ්ඤතානුපස්සනාධිකාරෙ. **ක්වචීති** කත්ථචි ඨානෙ, කාලෙ, ධම්මෙ වා. අථ වා **ක්වචීති** අජ්ඣත්තං බහිද්ධා වා. **අත්තනො අත්තානන්ති** සකත්තානං "අයං ඛො, භො බ්‍රහ්මා, මහාබ්‍රහ්මා…පෙ…. වසී පිතා භූතභබ්‍යාන"න්තිආදිනා (දී. නි. 1.42) පරෙහි පරිකප්පිතං අත්තානඤ්ච කස්සචි කිඤ්චනභූතං න පස්සතීති දස්සෙන්තො **"කස්සචී"**තිආදිමාහ. තත්ථ **පරස්සාති** පරජාති පරො පුරිසොති වා එවං ගහිතස්ස. **න ච මම ක්වචනීති** එත්ථ **මම**-සද්දො අට්ඨානපයුත්තොති ආහ **"මම-සද්දං තාව ඨපෙත්වා"**ති. **පරස්ස චාති** අත්තනො අඤ්ඤස්ස. පරො පුරිසො නාම අත්ථී මමත්ථාය ඨිතො. තස්ස වසෙන මය්හං සබ්බං ඉජ්ඣතීති එකච්චදිට්ඨිගතිකපරිකප්පිතවසෙන පරං අත්තානං තඤ්ච අත්තනො කිඤ්චනභූතං න පස්සතීති දස්සෙන්තො **"න ච ක්වචනී"**තිආදිමාහ. එත්ථ ච **නාහං ක්වචනීති** සකඅත්තනො සබ්භාවං න පස්සති. **න කස්සචි කිඤ්චනතස්මින්ති** සකඅත්තනො එව කස්සචි අත්තනියතං න පස්සති. **න ච මමාති** එතං ද්වයං යථාරහං සම්බන්ධිතබ්බං, අත්ථි-පදං පච්චෙකං. **න ච ක්වචනි පරස්ස අත්තා අත්ථීති** පරස්ස අත්තනො අභාවං පස්සති. **තස්ස පරස්ස අත්තනො මම කිඤ්චනතා නත්ථීති** පරස්ස අත්තනො අනත්තනියතං පස්සති. එවං අජ්ඣත්තං බහිද්ධා ඛන්ධානං අත්තත්තනියසුඤ්ඤතා-සුද්ධසඞ්ඛාරපුඤ්ජතා-චතුකොටිකසුඤ්ඤතාපරිග්ගණ්හනෙන නිට්ඨා හොති. සෙසමෙත්ථ සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

බ්‍රාහ්මණසච්චසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. උම්මග්ගසුත්තවණ්ණනා

186. ඡට්ඨෙ **ආකඩ්ඪීයතීති** චිත්තවසිකො ලොකො තත්ථ තත්ථ උපකඩ්ඪීයති. **තෙසංයෙවෙත්ථ ගහණං වෙදිතබ්බන්ති** යෙ අපරිඤ්ඤාතවත්ථුකා චිත්තස්ස වසං ගච්ඡන්ති, තෙසංයෙව ගහණං. න හි පරිඤ්ඤාතක්ඛන්ධා පහීනකිලෙසා චිත්තස්ස වසං ගච්ඡන්ති, චිත්තං පන අත්තනො වසෙ වත්තෙන්ති. **සහ සීලෙනාති** චාරිත්තවාරිත්තසීලෙන සද්ධිං. **පුබ්බභාගපටිපදන්ති** ධුතඞ්ගමාදිං කත්වා යාව ගොත්‍රභුඤාණං, තාව පවත්තෙතබ්බං සමථවිපස්සනාසඞ්ඛාතං සම්මාපටිපදං. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

උම්මග්ගසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. වස්සකාරසුත්තවණ්ණනා

187. සත්තමෙ **වස්සකාරො බ්‍රාහ්මණො මගධමහාමත්තොති** එත්ථ **වස්සකාරොති** තස්ස බ්‍රාහ්මණස්ස නාමං. මහතියා ඉස්සරියමත්තාය සමන්නාගතො මහාමත්තො. **ඉස්සරියමත්තායාති** ච ඉස්සරියප්පමාණෙනාති අත්ථො, ඉස්සරියෙන චෙව චිත්තූපකරණෙන චාති එවං වා එත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො, උපභොගූපකරණානිපි හි ලොකෙ "මත්තා"ති වුච්චන්ති. මගධරඤ්ඤො, මගධරට්ඨෙ වා මහාමත්තොති **මගධමහාමත්තො**. තුදිසඤ්ඤිතො ගාමො නිවාසො එතස්සාති **තොදෙය්‍යො**. තෙනෙවාහ **"තුදිගාමවාසිකස්සා"**ති. තුදිගාමවාසිතා චස්ස තත්ථ අධිපතිභාවෙනාති දට්ඨබ්බා. සො හි තං ගාමං සොණදණ්ඩො විය, චම්පං කූටදන්තො විය, ඛාණුමතං අධිපතිභාවෙන අජ්ඣාවසති. **මහද්ධනො හොති** පඤ්චචත්තාලීසකොටිවිභවො. **පරිසතීති** පරිසායං, ජනසමූහෙති අත්ථො. තෙනාහ **"සන්නිපතිතාය පරිසායා"**ති. **අභිප්පසන්නොති** එත්ථ අභික්කමනත්ථො **අභි**-සද්දොති ආහ **"අතික්කම්ම පසන්නො"**ති, පසාදනීයං

ඨානං අතික්කමිත්වා අප්පසාදනීයට්ඨානෙ පසන්නොති අධිප්පායො. තං තං කිච්චං අත්ථං පස්සතීති අත්ථදසා, අලං සමත්ථා පටිබලා අත්ථදසා අලමත්ථදසා, අලමත්ථදසෙ අතිසයන්තීති **අලමත්ථදසතරා**. තෙනාහ **"අත්ථෙ පස්සිතුං සමත්ථා"**තිආදි. **නෙව සප්පුරිසං න අසප්පුරිසං ජානාති** සප්පුරිසධම්මානං අසප්පුරිසධම්මානඤ්ච යාථාවතො අජානනතො. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව.

වස්සකාරසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. උපකසුත්තවණ්ණනා

188. අට්ඨමෙ නිබ්බත්තිවසෙන නිරයං අරහති, නිරයසංවත්තනියෙන වා කම්මුනා නිරයෙ නියුත්තොති **නෙරයිකො**. අවීචිම්හි උප්පජ්ජිත්වා තත්ථ ආයුකප්පසඞ්ඛිතං අන්තරකප්පං තිට්ඨතීති **කප්පට්ඨො**. නිරයූපපත්තිං පරිහරණවසෙන තිකිච්ඡිතුං අසක්කුණෙය්‍යොති **අතෙකිච්ඡො**. **අපරියාදින්නාවාති** අපරික්ඛීණායෙව. සචෙ හි එකො භික්ඛු කායානුපස්සනං පුච්ඡති, අඤ්ඤො වෙදනානුපස්සනං…පෙ…. චිත්තානුපස්සනං. ''ඉමිනා පුට්ඨෙ අහං පුච්ඡාමී''ති එකො එකං න ඔලොකෙති, එවං සන්තෙපි තෙසං වාරො පඤ්ඤායති එව, බුද්ධානං පන වාරො න පඤ්ඤායති. විදත්ථිචතුරඞ්ගුලං ඡායං අතික්කමනතො පුරෙතරංයෙව භගවා චුද්දසවිධෙන කායානුපස්සනං, නවවිධෙන වෙදනානුපස්සනං, සොළසවිධෙන චිත්තානුපස්සනං, පඤ්චවිධෙන ධම්මානුපස්සනං කථෙති. තිට්ඨන්තු වා එවං චත්තාරො. සචෙ හි අඤ්ඤො චත්තාරො සම්මප්පධානෙසු, අඤ්ඤො ඉද්ධිපාදෙසු, අඤ්ඤො පඤ්චින්ද්‍රියෙසු , අඤ්ඤො පඤ්චබලෙසු, අඤ්ඤො සත්තබොජ්ඣඞ්ගෙසු, අඤ්ඤො අට්ඨමග්ගඞ්ගෙසු පඤ්හෙ පුච්ඡෙය්‍යුං, තම්පි භගවා කථෙය්‍ය. තිට්ඨන්තු වා එතෙ අට්ඨ. සචෙ අඤ්ඤො සත්තතිංස ජනා බොධිපක්ඛියෙසු පඤ්හෙ පුච්ඡෙය්‍යුං, තම්පි භගවා තාවදෙව කථෙය්‍ය. කස්මා? යාවතා හි ලොකියමහාජනෙ එකං පදං කථෙන්තෙ තාව ආනන්දත්ථෙරො අට්ඨ පදානි කථෙති. ආනන්දත්ථෙරෙ පන එකං පදං කථෙන්තෙයෙව භගවා සොළස පදානි කථෙති. කස්මා? භගවතො හි ජිව්හා මුදු, දන්තාවරණං සුඵුසිතං, වචනං අගළිතං, භවඞ්ගපරිවාසො ලහුකො. තෙන වුත්තං – **"අපරියාදින්නාවස්ස තථාගතස්ස ධම්මදෙසනා, අපරියාදින්නං ධම්මපදබ්‍යඤ්ජන"**න්ති.

තත්ථ **ධම්මදෙසනාති** තන්තිට්ඨපනා. **ධම්මපදබ්‍යඤ්ජනන්ති** එත්ථ **ධම්මොති** පාළි. පජ්ජති අත්ථො එතෙනාති **පදං**. වාක්‍යඤ්ච පදෙනෙව සඞ්ගහිතං. අත්ථං බ්‍යඤ්ජෙතීති **බ්‍යඤ්ජනං,** අක්ඛරං. තඤ්හි පදවාක්‍යං පරිච්ඡිජ්ජමානං තං තං අත්ථං බ්‍යඤ්ජෙති පකාසෙති. එතෙන අපරාපරෙහි පදබ්‍යඤ්ජනෙහි සුචිරම්පි කාලං කථෙන්තස්ස තථාගතස්ස න කදාචි තෙසං පරියාදානං අත්ථීති දස්සෙති. **ගුණධංසීති** ගුණධංසනසීලො. **පගබ්බොති** වාචාපාගබ්බියෙන සමන්නාගතො.

උපකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. සච්ඡිකරණීයසුත්තවණ්ණනා

189. නවමෙ **නාමකායෙනාති** සහජාතනාමකායෙන. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව.

සච්ඡිකරණීයසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. උපොසථසුත්තවණ්ණනා

190. දසමෙ **තුණ්හීභූතං තුණ්හීභූතන්ති** ආමෙඩිතවචනං බ්‍යාපනිච්ඡාවසෙන වුත්තන්ති ආහ **"යතො යතො අනුවිලොකෙතී"**ති. **අනුවිලොකෙත්වාති** එත්ථ **අනු**-සද්දොපි බ්‍යාපනිච්ඡාවචනමෙවාති අනු අනු විලොකෙත්වාති අත්ථො, පඤ්චපසාදප්පටිමණ්ඩිතානි අක්ඛීනි උම්මීලෙත්වා තතො තතො විලොකෙත්වාති වුත්තං හොති. අලන්ති යුත්තං, ඔපායිකන්ති අත්ථො ''අලමෙව නිබ්බින්දිතු''න්තිආදීසු (දී. නි. 2.272; සං. නි. 2.124-126) විය. පුටබන්ධනෙන පරිහරිත්වා අසිතබ්බං **පුටොසං** සම්බලං අ-කාරස්ස ඔ-කාරං කත්වා. තෙනාහ **"පාථෙය්‍ය"**න්ති. සෙසමෙත්ථ සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

උපොසථසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

බ්‍රාහ්මණවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

(20) 5. මහාවග්ගො

1. සොතානුගතසුත්තවණ්ණනා

191. පඤ්චමස්ස පඨමෙ **සොතානුගතානන්ති** පසාදසොතං අනුගන්ත්වා ගතානං, පගුණානං වාචුග්ගතානන්ති අත්ථො. එවංභූතා ච පසාදසොතං ඔදහිත්වා ඤාණසොතෙන සුට්ඨු වවත්ථපිතා නාම හොන්තීති ආහ **‘‘පසාදසොත’’**න්තිආදි. එකච්චස්ස හි උග්ගහිතපුබ්බවචනං තං තං පගුණං නිච්ඡරිතං සුට්ඨු වවත්ථපිතං න හොති. ‘‘අසුකං සුත්තං වා ජාතකං වා කථෙහී’’ති වුත්තෙ ‘‘සජ්ඣායිත්වා සංසන්දිත්වා සමනුග්ගාහිත්වා ජානිස්සාමී’’ති වදන්ති. එකච්චස්ස තං තං පගුණං භවඞ්ගසොතසදිසං හොති ‘‘අසුකං සුත්තං වා ජාතකං වා කථෙහී’’ති වුත්තෙ උද්ධරිත්වා තමෙව කථෙති. තං සන්ධායෙතං වුත්තං **‘‘ඤාණසොතෙන වවත්ථපිතාන’’**න්ති. ඉත්ථිලිඞ්ගාදීනි තීණි **ලිඞ්ගානි**. නාමාදීනි චත්තාරි **පදානි**. පඨමාදයො සත්ත **විභත්තියො**.

වළඤ්ජෙතීති පාළිං අනුසන්ධිං පුබ්බාපරවසෙන වාචුග්ගතං කරොන්තො ධාරෙති. **වචසා පරිචිතාති** සුත්තදසකවග්ගදසකපණ්ණාසදසකවසෙන වාචාය සජ්ඣායිතා, ‘‘දසසුත්තානි ගතානි, දසවග්ගානි ගතානී’’තිආදිනා සල්ලක්ඛෙත්වා වාචාය සජ්ඣායිතාති අත්ථො. වග්ගාදිවසෙන හි ඉධ වචසා පරිචයො අධිප්පෙතො, න පන සුත්තෙකදෙසස්ස සුත්තමත්තස්ස වචසා පරිචයො. මනසා අනු අනු පෙක්ඛිතා භාගසො නිජ්ඣායිතා විදිතා **මනසානුපෙක්ඛිතා**. යස්ස වාචාය සජ්ඣායිතං බුද්ධවචනං මනසා චින්තෙන්තස්ස තත්ථ තත්ථ පාකටං හොති, මහාදීපං ජාලෙත්වා ඨිතස්ස රූපගතං විය විභූතං හුත්වා පඤ්ඤායති. තං සන්ධායෙතං වුත්තං. **සුප්පටිවිද්ධාති** නිජ්ජටං නිග්ගුම්බං කත්වා සුට්ඨු යාථාවතො පටිවිද්ධා. සෙසමෙත්ථ සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

සොතානුගතසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. ඨානසුත්තවණ්ණනා

192. දුතියෙ **සංවාසෙනාති** සහවාසෙන. **සීලං වෙදිතබ්බන්ති** ‘‘අයං සුසීලො වා දුස්සීලො වා’’ති සහ වසන්තෙන උපසඞ්කමන්තෙන ජානිතබ්බො. **තඤ්ච ඛො දීඝෙන අද්ධුනා, න ඉත්තරන්ති** තඤ්ච සීලං දීඝෙන කාලෙන වෙදිතබ්බං, න ඉත්තරෙන. ද්වීහතීහඤ්හි සංයතාකාරො ච සංවුතින්ද්‍රියාකාරො ච න සක්කා දස්සෙතුං. **මනසි කරොතාති** තම්පි ‘‘සීලමස්ස පරිග්ගහෙස්සාමී’’ති මනසිකරොන්තෙන පච්චවෙක්ඛන්තෙනෙව සක්කා ජානිතුං, න ඉතරෙන. **පඤ්ඤවතාති** තම්පි සප්පඤ්ඤෙනෙව පණ්ඩිතෙන. බාලො හි මනසිකරොන්තොපි ජානිතුං න සක්කොති.

සංවොහාරෙනාති අපරාපරං කථනෙන.

> ‘‘යො හි කොචි මනුස්සෙසු, වොහාරං උපජීවති;
> එවං වාසෙට්ඨ ජානාහි, වාණිජො සො න බ්‍රාහ්මණො’’ති. (ම. නි. 2.457; සු. නි. 619) –

එත්ථ හි බ්‍යවහාරො නාම. ‘‘චත්තාරො අරියවොහාරා, චත්තාරො අනරියවොහාරා’’ති (දී. නි. 3.313) එත්ථ චෙතනා. ‘‘සඞ්ඛා සමඤ්ඤා පඤ්ඤත්ති වොහාරො’’ති (ධ. ස. 1313-1315; මහානි. 73) එත්ථ පඤ්ඤත්ති. ‘‘වොහාරමත්තෙන සො වොහරෙය්‍යා’’ති (සං. නි. 1.25) එත්ථ කථාවොහාරො. ඉධාපි එසොව අධිප්පෙතො. එකච්චස්ස හි සම්මුඛාකථා පරම්මුඛාකථාය න සමෙති පරම්මුඛාකථා සම්මුඛාකථාය. තථා පුරිමකථා පච්ඡිමකථාය, පච්ඡිමකථා ච පුරිමකථාය. සො කථනෙනෙව සක්කා ජානිතුං ‘‘අසුචි එසො පුග්ගලො’’ති. සුචිසීලස්ස පන පුරිමං පච්ඡිමෙන, පච්ඡිමඤ්ච පුරිමෙන සමෙති. සම්මුඛාකථිතං පරම්මුඛාකථිතෙන සමෙති, පරම්මුඛාකථිතඤ්ච සම්මුඛාකථිතෙන, තස්මා කථනෙන සක්කා සුචිභාවො ජානිතුන්ති පකාසෙන්තො එවමාහ.

ථාමොති ඤාණථාමො. යස්ස හි ඤාණථාමො නත්ථි, සො උප්පන්නෙසු උපද්දවෙසු ගහෙතබ්බං ගහණං කත්තබ්බං කිච්චං අපස්සන්තො අද්වාරකඝරං පවිට්ඨො විය චරති. තෙනාහ **‘‘ආපදාසු, භික්ඛවෙ, ථාමො වෙදිතබ්බො’’**ති.

සාකච්ඡායාති සංකථාය. දුප්පඤ්ඤස්ස හි කථා උදකෙ ගෙණ්ඩු විය උප්පිලවති. පඤ්ඤවතො කථෙන්තස්ස පටිභානං අනන්තං හොති. උදකවිප්ඵන්දිතෙනෙව හි මච්ඡො ඛුද්දකො වා මහන්තො වාති ඤායති.

ඤාතිව්‍යසනෙනාති චොරරොගභයාදීහි ඤාතීනං විනාසො. භොගානං බ්‍යසනං **භොගබ්‍යසනං,** රාජචොරාදිවසෙන භොගවිනාසොති අත්ථො. තෙනාහ **‘‘දුතියපදෙපි එසෙව නයො’’**ති. **පඤ්හුම්මග්ගොති** පඤ්හගවෙසනං, ඤාතුං ඉච්ඡිතස්ස අත්ථස්ස වීමංසනන්ති අත්ථො. **අතප්පකන්ති** අතිත්තිකරට්ඨෙන අතප්පකං සාදුරසභොජනං විය. **සණ්හන්ති** සුඛුමසභාවං.

ඨානසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. භද්දියසුත්තවණ්ණනා

193. තතියෙ කරණස්ස උත්තරං කිරියං කරණුත්තරියං, තං ලක්ඛණං එතස්සාති **කරණුත්තරියලක්ඛණො.** සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

භද්දියසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. සාමුගියසුත්තවණ්ණනා

194. චතුත්ථෙ පුග්ගලස්ස පාරිසුද්ධියා පධානභූතානි වා අඞ්ගානි **පාරිසුද්ධිපධානියඞ්ගානි**. සෙසමෙත්ථ සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

සාමුගියසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. වප්පසුත්තවණ්ණනා

195. පඤ්චමෙ **පිහිතත්තා**ති අකුසලස්ස පවෙසනද්වාරං පිදහිත්වා ඨිතත්තා. කායෙන සංවරිතබ්බඤ්හි අපිහිතෙන ද්වාරෙන පවත්තනකං පාපධම්මං සංවරිත්වා ඨිතො **කායෙන සංවුතො නාම. ඛයවිරාගෙනා**ති අච්චන්තඛයසඞ්ඛාතෙන විරජ්ජනෙන, අනුප්පාදනිරොධෙනාති අත්ථො. කිං විජ්ජා පුබ්බෙ උප්පන්නාති? උභයමෙතං න වත්තබ්බං. පහානාභිසමයභාවනාභිසමයානං අභින්නකාලත්තා පදීපුජ්ජලනෙන අන්ධකාරං විය විජ්ජුප්පාදෙන අවිජ්ජා නිරුද්ධාව හොති, වත්තබ්බං වා හෙතුඵලත්තමුපචාරවසෙන. යථා හි පදීපුජ්ජලනහෙතුකො අන්ධකාරවිගමො, එවං විජ්ජුප්පාදහෙතුකො අවිජ්ජානිරොධො. හෙතුඵලධම්මා ච සමානකාලාපි පුබ්බාපරකාලා විය වොහරීයන්ති යථා ‘‘චක්ඛුඤ්ච පටිච්ච රූපෙ ච උප්පජ්ජති චක්ඛුවිඤ්ඤාණ’’න්ති (ම. නි. 1.400; 3.421, 425, 426; සං. නි. 2.43-44; 2.4.60; කථා. 465, 467) පච්චයාදානුප්පජ්ජනකිරියා. චිත්තස්ස කායස්ස ච විහනනතො **විඝාතො,** දුක්ඛං. පරිදහනතො **පරිළාහො.**

නිච්චවිහාරාති සබ්බදා පවත්තනකවිහාරා. ඨපෙත්වා හි සමාපත්තිවෙලං භවඞ්ගවෙලඤ්ච ඛීණාසවා ඉමිනා ඡළඞ්ගුපෙක්ඛාවිහාරෙන සබ්බකාලං විහරන්ති. **චක්ඛුනා රූපං දිස්වා**ති චක්ඛුවිඤ්ඤාණෙන රූපං දිස්වා. චක්ඛුනා රූපං දිස්වාති හි නිස්සයවොහාරෙන වුත්තං. සසම්භාරකථා හෙසා යථා ‘‘ධනුනා විජ්ඣති’’ති, තස්මා නිස්සයසීසෙන නිස්සිතස්ස ගහණං දට්ඨබ්බං. **රාගවසෙන න සොමනස්සජාතො හොතී**ති ගෙහසිතපෙමවසෙනපි ජවනක්ඛණෙ සොමනස්සජාතො න හොති මග්ගෙන සමුච්ඡින්නත්තා, **න දොමනස්සජාතො** පසාදඤ්ඤථත්තවසෙනපි. **උපෙක්ඛකො මජ්ඣත්තො හුත්වා විහරතී**ති අසමපෙක්ඛනෙන මොහං අනුප්පාදෙන්තො ඤාණුපෙක්ඛාවසෙනෙව උපෙක්ඛකො විහරති මජ්ඣත්තො. ඛීණාසවො හි ඉට්ඨෙපි අනිට්ඨෙපි මජ්ඣත්තෙපි ආරම්මණෙ යො අසමපෙක්ඛනෙන සමසමා අයොනිසොගහණෙ අඛීණාසවානං මොහො උප්පජ්ජති, තං අනුප්පාදෙන්තො මග්ගෙනෙව තස්ස සමුග්ඝාතිතත්තා ඤාණුපෙක්ඛාවසෙනෙව උපෙක්ඛකො විහරති, අයඤ්චස්ස පටිපත්ති සතිවෙපුල්ලපත්තියා පඤ්ඤාවෙපුල්ලපත්තියා චාති වුත්තං **‘‘සතිසම්පජඤ්ඤපරිග්ගහිතායා’’**ති.

එත්ථ ච ‘‘ඡසු ද්වාරෙසු උපෙක්ඛකො විහරතී’’ති ඉමිනා ඡළඞ්ගුපෙක්ඛා කථිතා. ‘‘සම්පජානො’’ති වචනතො පන චත්තාරි ඤාණසම්පයුත්තචිත්තානි ලබ්භන්ති තෙහි විනා සම්පජානතාය අසම්භවතො. ‘‘සතතවිහාරා’’ති වචනතො අට්ඨපි මහාකිරියචිත්තානි ලබ්භන්ති ඤාණුප්පත්තිපච්චයරහිතකාලෙපි පවත්තිජොතනතො. ‘‘අරජ්ජන්තො අදුස්සන්තො’’ති වචනතො හසිතුප්පාදවොට්ඨබ්බනෙහි සද්ධිං දස චිත්තානි ලබ්භන්ති. අරජ්ජනාදුස්සනවසෙන පවත්ති හි තෙසම්පි සාධාරණාති. නනු චෙත්ථ ‘‘උපෙක්ඛකො විහරතී’’ති ඡළඞ්ගුපෙක්ඛාවසෙන ඉමෙසං සතතවිහාරානං ආගතත්තා සොමනස්සං කථං ලබ්භතීති? ආසෙවනතොති. කිඤ්චාපි හි ඛීණාසවො ඉට්ඨානිට්ඨෙපි ආරම්මණෙ මජ්ඣත්තෙ විය බහුලං උපෙක්ඛකො විහරති අත්තනො පරිසුද්ධපකතිභාවාවිජහනතො, කදාචි පන තථා චෙතොභිසඞ්ඛාරභාවෙ යං තං සභාවතො ඉට්ඨං ආරම්මණං , තස්ස යාථාවතො සභාවග්ගහණවසෙනපි අරහතො චිත්තං සොමනස්සසහගතං හුත්වා පවත්තතෙව, තඤ්ච ඛො පුබ්බාසෙවනවසෙන.

කායොති (සං. නි. ටී. 2.2.51) පඤ්චද්වාරකායො, සො අන්තො අවසානං එතිස්සාති කායන්තිකා, තං **කායන්තිකං**. තෙනාහ – **‘‘යාව පඤ්චද්වාරකායො පවත්තති, තාව පවත්ත’’**න්ති. **ජීවිතන්තිකන්ති** එත්ථාපි එසෙව නයො. **පච්ඡා උප්පජ්ජිත්වා**ති එතස්මිං අත්තභාවෙ මනොද්වාරිකවෙදනාතො පච්ඡා උප්පජ්ජිත්වා තතො පඨමං නිරුජ්ඣති, තතො එව අත්ථසිද්ධමත්ථං සරූපෙනෙව දස්සෙතුං **‘‘මනොද්වාරිකවෙදනා පඨමං උප්පජ්ජිත්වා පච්ඡා නිරුජ්ඣතී’’**ති වුත්තං. ඉදානි තමෙව සඞ්ඛෙපෙන වුත්තං විවරිතුං **‘‘සා හී’’**තිආදිමාහ. යාව තෙත්තිංසවස්සානි පඨමවයො. **පඤ්ඤාසවස්සකාලෙ**ති පඨමවයතො යාව පඤ්ඤාසවස්සකාලා, තාව. **ඨිතා හොතී**ති වඩ්ඪිහානියො අනුපගන්ත්වා සමරූපෙනෙව ඨිතා හොති. **මන්දා**ති මුදුකා අතිඛිණා. **තදා**ති අසීතිනවුතිවස්සකාලෙ **වදන්තෙපි**

තථාචිරපරිචිතෙපීති අධිප්පායො. **භග්ගාති** තෙජොභග්ගෙන භග්ගා දුබ්බණ්ණා. **හදයකොටිංයෙවාති** චක්ඛාදිවත්ථුසු අප්පවත්තිත්වා තෙසං ආදිඅන්තකොටිභූතං හදයවත්ථුංයෙව. **තාවාති** යාව වෙදනා වත්තති, තාව.

වාපියාති මහාතළාකෙන. **පඤ්චඋදකමග්ගසම්පන්නන්ති** පඤ්චහි උදකස්ස පවිසනනික්ඛමනමග්ගෙහි යුත්තං. **තතො තතො විස්සන්දමානං** සබ්බසො පුණ්ණත්තා. **පඨමං දෙවෙ වස්සන්තෙති**ආදි උපමාසංසන්දනං. **ඉමං වෙදනං සන්ධායාති** ඉමං යථාවුත්තං පරියොසානප්පත්තං මනොද්වාරිකවෙදනං සන්ධාය.

කායස්ස භෙදාති අත්තභාවස්ස විනාසනතො. **පරතො අගන්ත්වාති** පරලොකවසෙන අගන්ත්වා. වෙදනානං සීතිභාවො නාම සඞ්ඛාරදරථපරිළාහාභාවො. සො පනායං සබ්බසො අප්පවත්තිවසෙනෙවාති ආහ **''අප්පවත්තනධම්මානි භවිස්සන්තී''**ති.

අත්තභාවං නාසෙතුකාමස්ස දළ්හං උප්පන්නං සංවෙගඤාණං සන්ධායාහ **''කුදාලො විය පඤ්ඤා''**ති. තතො නිබ්බත්තිතජ්ඣානසමාධිං සන්ධාය **''පිටකං විය සමාධී''**ති. තන්නිස්සාය පවත්තෙතබ්බවිපස්සනාරම්භඤාණං සන්ධාය **''ඛනිත්ති විය විපස්සනා''**ති ච වුත්තං. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව.

වප්පසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. සාළ්හසුත්තවණ්ණනා

196. ඡට්ඨෙ කායදළ්හිබහුලතං තපතීති තපො, අත්තකිලමථානුයොගවසෙන පවත්තං වීරියං. තෙන කායදළ්හිබහුලතානිමිත්තස්ස පාපස්ස ජිගුච්ඡනං විරජ්ජනං **තපොජිගුච්ඡාති** ආහ **''දුක්කරකාරිකසඞ්ඛාතෙනා''**තිආදි. **තපොජිගුච්ඡවාදාති**ආදීසු තපොජිගුච්ඡං වදන්ති, මනසාපි තමෙව සාරතො ගහෙත්වා විචරන්ති, කායෙනපි තමෙව අල්ලීනා නානප්පකාරං අත්තකිලමථානුයොගමනුයුත්තා විහරන්තීති අත්ථො. **අපරිසුද්ධකායසමාචාරාති** අපරිසුද්ධෙන පාණාතිපාතාදිනා කායසමාචාරෙන සමන්නාගතා. **අපරිසුද්ධවචීසමාචාරාති** අපරිසුද්ධෙන මුසාවාදාදිනා වචීසමාචාරෙන සමන්නාගතා. **අපරිසුද්ධමනොසමාචාරාති** අපරිසුද්ධෙන අභිජ්ඣාදිනා මනොසමාචාරෙන සමන්නාගතා. කාමං අකුසලකායසමාචාරවචීසමාචාරප්පවත්තිකාලෙපි අභිජ්ඣාදයො පවත්තන්තියෙව, තදා පන තෙ චෙතනාපක්ඛිකා වා අබ්බොහාරිකා වාති, මනොසමාචාරවාරෙ එව අභිජ්ඣාදිවසෙන යොජනා කතා. අථ වා ද්වාරන්තරෙ පවත්තානං පාණාතිපාතාදීනං වචීසමාචාරාදිභාවාභාවො විය ද්වාරන්තරෙ පවත්තානම්පි අභිජ්ඣාදීනං කායසමාචාරාදිභාවො අසිද්ධො, මනොසමාචාරභාවො එව පන සිද්ධොති කත්වා මනොසමාචාරවාරෙ එව අභිජ්ඣාදයො උද්ධටා. තථා හි වුත්තං –

> ''ද්වාරෙ චරන්ති කම්මානි, න ද්වාරා ද්වාරචාරිනො;
> තස්මා ද්වාරෙහි කම්මානි, අඤ්ඤමඤ්ඤං වවත්ථිතා''ති. (ධ. ස. අට්ඨ. 1 කාමාවචරකුසලද්වාරකථා);

අපරිසුද්ධාජීවාති අපරිසුද්ධෙන වෙජ්ජකම්මදූතකම්මවඩ්ඪියොගාදිනා එකවීසතිඅනෙසනාභෙදෙන ආජීවෙන සමන්නාගතා. ඉදඤ්ච සාසනෙ පබ්බජිතානංයෙව වසෙන වුත්තං, ''යෙපි තෙ සමණබ්‍රාහ්මණා''ති පන වචනතො බාහිරකවසෙන ගහට්ඨවසෙන ච යොජනා වෙදිතබ්බා. ගහට්ඨානම්පි හි ජාතිධම්මකුලධම්මදෙසධම්මවිලොමනවසෙන අඤ්ඤථාපි මිච්ඡාජීවො ලබ්භතෙව.

ඤාණදස්සනායාති එත්ථ **ඤාණදස්සනන්ති** මග්ගඤාණම්පි වුච්චති ඵලඤාණම්පි සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණම්පි පච්චවෙක්ඛණඤාණම්පි විපස්සනාඤාණම්පි. ''කිං නු ඛො, ආවුසො, ඤාණදස්සනවිසුද්ධත්ථං භගවති බ්‍රහ්මචරියං වුස්සතී''ති (ම. නි. 1.257) හි එත්ථ මග්ගඤාණං ''ඤාණදස්සන''න්ති වුත්තං. ''අයමඤ්ඤො උත්තරිමනුස්සධම්මො අලමරියඤාණදස්සනවිසෙසො අධිගතො ඵාසුවිහාරො''ති (ම. නි. 1.328) එත්ථ ඵලඤාණං. ''භගවතොපි ඛො ඤාණං උදපාදි සත්තාහකාලකතො ආළාරො කාලාමො''ති (මහාව. 10) එත්ථ සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං. ''ඤාණඤ්ච පන මෙ දස්සනං උදපාදි, අකුප්පා මෙ විමුත්ති, අයමන්තිමා ජාතී''ති (සං. නි. 5.1081; මහාව. 16; පටි. ම. 2.30) එත්ථ පච්චවෙක්ඛණඤාණං. ''ඤාණදස්සනාය චිත්තං අභිනීහරතී''ති (දී. නි. 1.234-235) එත්ථ විපස්සනාඤාණං. ඉධ පන ඤාණදස්සනායාති මග්ගඤාණං ''ඤාණදස්සන''න්ති වුත්තං. තෙනාහ **''මග්ගඤාණසඞ්ඛාතාය දස්සනායා''**ති. **අවිරාධිතං විජ්ඣතීති** අවිරාධිතං කත්වා විජ්ඣති. සෙසමෙත්ථ සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

සාළ්හසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. මල්ලිකාදෙවීසුත්තවණ්ණනා

197. සත්තමෙ **අප්පෙසක්ඛාති** අප්පානුභාවා. සා පන අප්පෙසක්ඛතා ආධිපතෙය්‍යසම්පත්තියා පරිවාරසම්පත්තියා ච අභාවෙන පාකටා හොති. තත්ථ පරිවාරසම්පත්තියා අභාවං දස්සෙන්තො **''අප්පපරිවාරා''**ති ආහ. **ඉස්සරාති** ආධිපතෙය්‍යසංවත්තනකම්මබලෙන ඊසනසීලා. සා පනස්සා ඉස්සරතා විභවසම්පත්තිපච්චයා පාකටා ජාතාති

අඩ්ඪතාපරියායභාවෙන වදන්තො **‘‘අඩ්ඪාති ඉස්සරා’’**ති ආහ. මහන්තං ධනමෙතිස්සා භූමිගතඤ්චෙව වළඤ්ජනකඤ්චාති **මහද්ධනා**. ඉධ පන වළඤ්ජනකෙනෙව ධනෙන මහද්ධනතං දස්සෙන්තො **‘‘වළඤ්ජනකධනෙන මහද්ධනා’’**ති ආහ. ඊසතීති ඊසා, අභිභූති අත්ථො. මහතී ඊසා මහෙසා, සුප්පතිට්ඨිතමහෙසතාය පන පරෙහි මහෙසොති අක්ඛාතබ්බතාය **මහෙසක්ඛා**. යස්මා පන සො මහෙසක්ඛභාවො ආධිපතෙය්‍යපරිවාරසම්පත්තියා විඤ්ඤායති, තස්මා **‘‘මහාපරිවාරා’’**ති වුත්තං.

සණ්ඨානපාරිපූරියා අධිකං රූපමස්සාති **අභිරූපා. සණ්ඨානපාරිපූරියා**ති ච හත්ථපාදාදිසරීරාවයවානං සුසණ්ඨිතතායාති අත්ථො. අවයවපාරිපූරියා හි සමුදායපාරිපූරිසිද්ධි. **රූප**න්ති ච සරීරං ‘‘රූපවන්තෙව සඞ්ඛ්‍යං ගච්ඡතී’’තිආදීසු විය. **දස්සනයුත්තා**ති සුරූපභාවෙන පස්සිතබ්බයුත්තා, දිස්සමානා චක්ඛූනි පියායතීති අඤ්ඤකිච්චවික්ඛෙපං හිත්වාපි දට්ඨබ්බාති වුත්තං හොති. දිස්සමානාව සොමනස්සවසෙන චිත්තං පසාදෙතීති **පාසාදිකා**. තෙනාහ **‘‘දස්සනෙන පාසාදිකා’’**ති. පොක්ඛරතාති වුච්චති සුන්දරභාවො, වණ්ණස්ස පොක්ඛරතා **වණ්ණපොක්ඛරතා,** තාය වණ්ණසම්පත්තියාති අත්ථො. පොරාණා පන **පොක්ඛර**න්ති සරීරං වදන්ති , **වණ්ණං** වණ්ණමෙව. තෙසං මතෙන වණ්ණඤ්ච පොක්ඛරඤ්ච වණ්ණපොක්ඛරානි, තෙසං භාවො **වණ්ණපොක්ඛරතා** . ඉති **පරමාය වණ්ණපොක්ඛරතායා**ති උත්තමපරිසුද්ධෙන වණ්ණෙන චෙව සරීරසණ්ඨානසම්පත්තියා චාති අත්ථො දට්ඨබ්බො. තෙනෙවාහ **‘‘වණ්ණෙන චෙව සරීරසණ්ඨානෙන චා’’**ති. තත්ථ **වණ්ණෙනා**ති වණ්ණධාතුයා. සරීරං නාම සන්නිවෙසවිසිට්ඨො කරචරණගීවාසීසාදිඅවයවසමුදායො, සො ච සණ්ඨානමුඛෙන ගය්හතීති ආහ **‘‘සරීරසණ්ඨානෙනා’’**ති.

අභිසජ්ජතීති කුජ්ඣනවසෙනෙව කුටිලකණ්ටකො විය තස්මිං තස්මිං සමුට්ඨානෙ මකරදන්තො විය ලගති. යඤ්හි කොධස්ස උප්පත්තිට්ඨානභූතෙ ආරම්මණෙ උපනාහස්ස පච්චයභූතං කුජ්ඣනවසෙන අභිසජ්ජනං, තං ඉධාධිප්පෙතං, න ලුබ්භනවසෙන. **කුප්පතී**තිආදීසු පුබ්බුප්පත්ති **කොපො,** තතො බලවතරො **බ්‍යාපාදො** ලද්ධාසෙවනතාය චිත්තස්ස බ්‍යාපජ්ජනතො. සාතිසයං ලද්ධාසෙවනතාය තතො බ්‍යාපාදතොපි බලවතරා පච්චත්ථිකභාවෙන ඨාමප්පත්ති **පතිත්ථියනා. අන්නං පාන**න්තිආදීසු අදියතො **අන්නං,** ඛාදනීයං භොජනීයඤ්ච. පාතබ්බතො **පානං,** යංකිඤ්චි පානං. වසිතබ්බතො අච්ඡාදෙතබ්බතො **වත්ථං,** නිවාසනපාවුරණං. යන්ති තෙනාති **යානං,** ඡත්තුපාහනවය්හසිවිකාදි යංකිඤ්චි ගමනපච්චයං. ඡත්තම්පි හි වස්සාතපදුක්ඛනිවාරණෙන මග්ගගමනසාධනන්ති කත්වා **‘‘යාන’’**න්ති වුච්චති. **මාල**න්ති යංකිඤ්චි සුමනමාලාදිපුප්ඵං. **ගන්ධ**න්ති යංකිඤ්චි චන්දනාදිවිලෙපනං.

මල්ලිකාදෙවීසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. අත්තන්තපසුත්තවණ්ණනා

198. අට්ඨමෙ ආහිතො අහංමානො එත්ථාති අත්තා, අත්තභාවො. ඉධ පන යො පරො න හොති, සො අත්තා, තං **අත්තානං. පර**න්ති අත්තතො අඤ්ඤං. **දිට්ඨෙ**ති පච්චක්ඛභූතෙ. **ධම්මෙ**ති උපාදානක්ඛන්ධධම්මෙ. තත්ථ හි අත්තා භවති, අත්තසඤ්ඤාදිට්ඨි භවතීති අත්තභාවසමඤ්ඤා. තෙනාහ **‘‘දිට්ඨෙව ධම්මෙති ඉමස්මිංයෙව අත්තභාවෙ’’**ති. **ඡාතං වුච්චති තණ්හා** ජිඝච්ඡාහෙතුතාය. **අන්තො තාපනකිලෙසාන**න්ති අත්තනො සන්තානෙ දරථපරිළාහජනනෙන සන්තාපනකිලෙසානං.

පරෙසං හනනඝාතනාදිනා රොදාපනතො **ලුද්දො**. තථා විඝාතකභාවෙන කායචිත්තානං විදාලනතො **දාරුණො.** ථද්ධහදයො **කක්ඛළො**. බන්ධනාගාරෙ නියුත්තො **බන්ධනාගාරිකො.**

ඛත්තියාභිසෙකෙනාති ඛත්තියානං කාතබ්බඅභිසෙකෙන. **සන්ථාගාර**න්ති සන්ථාරවසෙන කතං අගාරං යඤ්ඤාගාරං. **සප්පිතෙලෙනා**ති සප්පිමිස්සෙන තෙලෙන. යමකස්නෙහෙන හි එසා තදා කායං අබ්භඤ්ජති. වච්ඡභාවං තරිත්වා ඨිතො **වච්ඡතරො. පරික්ඛෙපකරණත්ථායා**ති නවමාලාහි සද්ධිං දබ්භෙහි වෙදියා පරික්ඛිපනත්ථාය. **යඤ්ඤභූමි**යන්ති අවසෙසයඤ්ඤට්ඨානෙ.

දූරසමුස්සාරිතමානස්සෙව සාසනෙ සම්මාපටිපත්ති සම්භවති, න මානජාතිකස්සාති ආහ **‘‘නිහතමානත්තා’’**ති. **උස්සන්නත්තා**ති බහුභාවතො. භොගාරොග්‍යාදිවත්ථුකා මදා සුප්පහියා හොන්ති නිමිත්තස්ස අවට්ඨානතො, න තථා කුලවිජ්ජාමදාති ඛත්තියබ්‍රාහ්මණකුලානං පබ්බජිතානම්පි ජාතිවිජ්ජා නිස්සාය මානජප්පනං දුප්පජහන්ති ආහ **‘‘යෙභුය්‍යෙන හි…පෙ…. මානං කරොන්තී’’**ති. **විජාතිතායා**ති නිහීනජාතිතාය. **පතිට්ඨාතුං න සක්කොන්තී**ති සුවිසුද්ධං කත්වා සීලං රක්ඛිතුං න සක්කොන්ති. සීලවසෙන හි සාසනෙ පතිට්ඨහන්ති. **පතිට්ඨාතු**න්ති වා සච්චප්පටිවෙධෙන ලොකුත්තරාය පතිට්ඨාය පතිට්ඨාතුං. යෙභුය්‍යෙන හි උපනිස්සයසම්පන්නා සුජාතායෙව හොන්ති, න දුජ්ජාතා.

පරිසුද්ධන්ති රාගාදීනං අච්චන්තමෙව පහානදීපනතො නිරුපක්කිලෙසතාය සබ්බසො විසුද්ධං. **සද්ධං පටිලභතී**ති පොථුජ්ජනිකසද්ධාවසෙන සද්දහති. විඤ්ඤුජාතිකානඤ්හි ධම්මසම්පත්තිග්ගහණපුබ්බිකා සද්ධාසිද්ධි ධම්මප්පමාණධම්මප්පසන්නභාවතො. **ජායම්පතිකා**ති සරණීපතිකා. කාමං ‘‘ජායම්පතිකා’’ති වුත්තෙ

සරසාමිකසරසාමිනිවසෙන ද්වින්නංයෙව ගහණං විඤ්ඤායති, යස්ස පන පුරිසස්ස අනෙකා පජාපතියො හොන්ති, තත්ථ කිං වත්තබ්බන්ති එකායපි සංවාසො සම්බාධොති දස්සනත්ථං **“ද්වෙ”**ති වුත්තං. රාගාදිනා සකිඤ්චනට්ඨෙන, ඛෙත්තවත්ථුආදිනා සපලිබොධට්ඨෙන රාගරජාදීනං ආගමනපථතාපි උප්පජ්ජනට්ඨානතා එවාති ද්වෙපි වණ්ණනා එකත්ථා, බ්‍යඤ්ජනමෙව නානං. **අලග්ගනට්ඨෙනාති** අසජ්ජනට්ඨෙන අප්පටිබද්ධභාවෙන. එවං අකුසලකුසලප්පවත්තීනං ඨානභාවෙන සරාවාසපබ්බජ්ජානං සම්බාධබ්භොකාසතං දස්සෙත්වා ඉදානි කුසලප්පවත්තියායෙව අට්ඨානට්ඨානභාවෙන තෙසං තං දස්සෙතුං **“අපිචා”**තිආදි වුත්තං.

සඞ්ඛෙපකථාති විසුං විසුං පදුද්ධාරං අකත්වා සඞ්ඛෙපතො අත්ථවණ්ණනා. **එකම්පි දිවසන්ති** එකදිවසමත්තම්පි. **අඛණ්ඩං කත්වාති** දුක්කටමත්තස්සපි අනාපජ්ජනෙන අඛණ්ඩිතං කත්වා. **කිලෙසමලෙන අමලිනන්ති** තණ්හාසංකිලෙසාදිවසෙන අසංකිලිට්ඨං කත්වා. **පරිදහිත්වාති** නිවාසෙත්වා චෙව පාරුපිත්වා ච. අගාරවාසො අගාරං උත්තරපදලොපෙන, තස්ස වඩ්ඪිආවහං **අගාරස්ස හිතං.**

භොගක්ඛන්ධොති භොගරාසි භොගසමුදායො. **ආබන්ධනට්ඨෙනාති** පුත්තො නත්තාතිආදිනා පෙමවසෙන සපරිච්ඡෙදවසෙන බන්ධනට්ඨෙන. අම්හාකමෙතෙති ඤායන්තීති **ඤාතී,** පිතාමහපිතුපුත්තාදිවසෙන පරිවත්තනට්ඨෙන **පරිවට්ටො.** සාමඤ්ඤවාචීපි සික්ඛා-සද්දො ආජීවසද්දසන්නිධානතො උපරිවුච්චමානවිසෙසාපෙක්ඛාය ච විසෙසනිවිට්ඨොව හොතීති වුත්තං **“යා භික්ඛූනං අධිසීලසඞ්ඛාතා සික්ඛා”**ති. සික්ඛිතබ්බට්ඨෙන **සික්ඛා,** සහ ආජීවන්ති එත්ථාති **සාජීවො. සික්ඛනභාවෙනාති** සික්ඛාය සාජීවෙ ච සික්ඛනභාවෙන. **සික්ඛං පරිපූරෙන්තොති** සීලසංවරං පරිපූරෙන්තො. **සාජීවඤ්ච අවීතික්කමන්තොති** ‘‘නාමකායො, පදකායො, නිරුත්තිකායො, බ්‍යඤ්ජනකායො’’ති (පාරා. අට්ඨ. 1.39) වුත්තං සික්ඛාපදං භගවතො ච වචනං අවීතික්කමන්තො හුත්වාති අත්ථො. ඉදමෙව ච ‘‘සික්ඛන’’න්ති වුත්තං, තත්ථ සාජීවානං අවීතික්කමො සික්ඛාපාරිපූරියා පච්චයො. තතො හි යාව මග්ගා සික්ඛාපාරිපූරී හොතීති.

අනුප්පදාතාති අනුබලප්පදාතා, අනුවත්තනවසෙන වා පදාතා. කස්ස පන අනුවත්තනං පදානඤ්චාති? ‘‘සහිතාන’’න්ති වුත්තත්තා සන්ධානස්සාති විඤ්ඤායති. තෙනාහ **“සන්ධානානුප්පදාතා”**ති. යස්මා පන අනුවත්තනවසෙන සන්ධානස්ස පදානං ආධානං ආරක්ඛනං වා දළ්හකරණං හොති, තෙන වුත්තං **“ද්වෙ ජනෙ සමග්ගෙ දිස්වා”**තිආදි. ආරමන්ති එත්ථාති **ආරාමො,** රමිතබ්බට්ඨානං. යස්මා පන ආ-කාරෙන විනාපි අයමත්ථො ලබ්භති, තස්මා වුත්තං **“සමග්ගරාමොතිපි පාළි, අයමෙවත්ථො”**ති.

එත්ථාති –

> ‘‘නෙලඞ්ගො සෙතපච්ඡාදො, එකාරො වත්තතී රථො;
> අනීඝං පස්ස ආයන්තං, ඡින්නසොතං අබන්ධන’’න්ති. (සං. නි. 4.347; උදා. 65; පෙටකො. 25) –

ඉමිස්සා ගාථාය. සීලඤ්හෙත්ථ නෙලඞ්ගන්ති වුත්තං. තෙනෙවාහ – ‘‘චිත්තො ගහපති, නෙලඞ්ගන්ති ඛො, භන්තෙ, සීලානමෙතං අධිවචන’’න්ති (සං. නි. 4.347). **සුකුමාරාති** අප්ඵරුසතාය මුදුකා. **පුරස්ස එසාති** එත්ථ **පුර**-සද්දො තන්නිවාසිවාචකො දට්ඨබ්බො – ‘‘ගාමො ආගතො’’තිආදීසු විය. තෙනෙවාහ **“නගරවාසීන”**න්ති. මනං අප්පායති වඩ්ඪෙතීති **මනාපො.** තෙන වුත්තං **“චිත්තවුඩ්ඪිකරා”**ති.

කාලවාදීතිආදි සම්ඵප්පලාපා පටිවිරතස්ස පටිපත්තිදස්සනං. අත්ථසංහිතාපි හි වාචා අයුත්තකාලප්පයොගෙන අත්ථාවහා න සියාති අනත්ථවිඤ්ඤාපනවාචං අනුලොමෙති, තස්මා සම්ඵප්පලාපං පජහන්තෙන අකාලවාදිතා පරිහරිතබ්බාති වුත්තං **“කාලවාදී”**ති. කාලෙන වදන්තෙනපි උභයානත්ථසාධනතො අභූතං පරිවජ්ජෙතබ්බන්ති ආහ **“භූතවාදී”**ති. භූතඤ්ච වදන්තෙන යං ඉධලොකපරලොකහිතසම්පාදකං, තදෙව වත්තබ්බන්ති දස්සෙතුං **“අත්ථවාදී”**ති වුත්තං. අත්ථං වදන්තෙනපි ලොකියධම්මසන්නිස්සිතමෙව අවත්වා ලොකුත්තරධම්මසන්නිස්සිතං කත්වා වත්තබ්බන්ති දස්සනත්ථං **“ධම්මවාදී”**ති වුත්තං. යථා ච අත්ථො ලොකුත්තරධම්මසන්නිස්සිතො හොති, තං දස්සෙතුං **“විනයවාදී”**ති වුත්තං. පඤ්චන්නඤ්හි සංවරවිනයානං පඤ්චන්නඤ්ච පහානවිනයානං වසෙන වුච්චමානො අත්ථො නිබ්බානාධිගමනහෙතුභාවතො ලොකුත්තරධම්මසන්නිස්සිතො හොතීති. එවං ගුණවිසෙසයුත්තොව අත්ථො වුච්චමානො දෙසනාකොසල්ලෙ සති සොභති, කිච්චකරො ච හොති, න අඤ්ඤථාති දස්සෙතුං **“නිධානවතිං වාචං භාසිතා”**ති වුත්තං. ඉදානි තං දෙසනාකොසල්ලං විභාවෙතුං **“කාලෙනා”**තිආදිමාහ. පුච්ඡාදිවසෙන හි ඔතිණ්ණවාචාවත්ථුස්මිං එකංසාදිබ්‍යාකරණවිභාගං සල්ලක්ඛෙත්වා ඨපනාහෙතුදාහරණසන්දස්සනාදිං තංතංකාලානුරූපං විභාවෙන්තියා පරිමිතපරිච්ඡින්නරූපාය විපුලතරගම්භීරොදාරපරමත්ථවිත්ථාරසඞ්ගාහිකාය කථාය ඤාණබලානුරූපං පරෙ යාථාවතො ධම්මෙ පතිට්ඨාපෙන්තො ‘‘දෙසනාකුසලො’’ති වුච්චතීති එවමෙත්ථ අත්ථයොජනා වෙදිතබ්බා.

එවං පටිපාටියා සත්ත මූලසික්ඛාපදානි විභජිත්වා අභිජ්ඣාදිප්පහානං ඉන්ද්‍රියසංවරජාගරියානුයොගෙහි විභාවෙතුං තම්පි නීහරිත්වා ආචාරසීලස්සෙව විභජනවසෙන පාළි පවත්තාති තදත්ථං විවරිතුං **“බීජගාමභූතගාමසමාරම්භා”**තිආදි වුත්තං. තත්ථ බීජානං ගාමො සමූහො **බීජගාමො.** භූතානං ජාතානං නිබ්බත්තානං රුක්ඛගච්ඡලතාදීනං සමූහො

භූතගාමො. නනු ච රුක්ඛාදයො චිත්තරහිතතාය න ජීවා, චිත්තරහිතතා ච පරිප්ඵන්දාභාවතො ඡින්නෙ විරුහනතො විසදිසජාතිභාවතො චතුයොනිඅපරියාපන්නතො ච වෙදිතබ්බා, වුද්ධි පන පවාළසිලාලවණානම්පි විජ්ජතීති න තෙසං ජීවභාවෙ කාරණං, විසයග්ගහණඤ්ච නෙසං පරිකප්පනාමත්තං සුපනං විය චිඤ්චාදීනං, තථා දොහළාදයො, අථ කස්මා බීජගාමභූතගාමසමාරම්භා පටිවිරති ඉච්ඡිතාති? සමණසාරුප්පතො තන්නිවාසිසත්තානුරක්ඛණතො ච. තෙනෙවාහ – ''ජීවසඤ්ඤිනො හි මොඝපුරිස මනුස්සා රුක්ඛස්මි''න්තිආදි (පාචි. 89).

මූලමෙව බීජං **මූලබීජං,** මූලං බීජං එතස්සාතිපි **මූලබීජං**. සෙසෙසුපි එසෙව නයො. **ඵළුබීජන්ති** පබ්බබීජං. පච්චයන්තරසමවායෙ සදිසඵලුප්පත්තියා විසෙසකාරණභාවතො විරුහනසමත්ථෙ සාරඵලෙ නිරුළ්හො බීජ-සද්දො තදත්ථසංසිද්ධියා මූලාදීසුපි කෙසුචි පවත්තතීති මූලාදිතො නිවත්තනත්ථං එකෙන බීජ-සද්දෙන විසෙසෙත්වා වුත්තං **''බීජබීජ''**න්ති ''රූපරූපං, දුක්ඛදුක්ඛ''න්ති (සං. නි. 4.327) ච යථා. කස්මා පනෙත්ථ බීජගාමභූතගාමං උද්ධරිත්වා බීජගාමො එව නිද්දිට්ඨොති? න ඛො පනෙතං එවං දට්ඨබ්බං, නනු අවොචුම්හා ''මූලමෙව බීජං මූලබීජං, මූලං බීජං එතස්සාතිපි මූලබීජ''න්ති. තත්ථ පුරිමෙන බීජගාමො නිද්දිට්ඨො, දුතියෙන භූතගාමො. දුවිධොපෙස මූලබීජඤ්ච මූලබීජඤ්ච මූලබීජන්ති සාමඤ්ඤනිද්දෙසෙන, එකසෙසනයෙන වා උද්දිට්ඨොති වෙදිතබ්බො. තෙනෙවාහ **''පඤ්චවිධස්සා''**තිආදි. **නීලතිණරුක්ඛාදිකස්සාති** අල්ලතිණස්ස චෙව අල්ලරුක්ඛාදිකස්ස ච. **ආදි**-සද්දෙන ඔසධිගච්ඡලතාදීනං සඞ්ගහො.

එකං භත්තං එකභත්තං, තං අස්ස අත්ථීති **එකභත්තිකො.** සො පන රත්තිභොජනෙනපි සියාති තන්නිවත්තනත්ථං ආහ **''රත්තූපරතො''**ති. එවම්පි අපරණ්හභොජීපි සියා එකභත්තිකොති තන්නිවත්තනත්ථං **''විරතො විකාලභොජනා''**ති වුත්තං. අරුණුග්ගමනතො පට්ඨාය යාව මජ්ඣන්හිකා අයං බුද්ධාදීනං අරියානං ආචිණ්ණසමාචිණ්ණො භොජනස්ස කාලො නාම, තදඤ්ඤො විකාලො. අට්ඨකථායං පන දුතියපදෙන රත්තිභොජනස්ස පටික්ඛිත්තත්තා ''අතික්කන්තෙ මජ්ඣන්හිකෙ යාව සූරියත්ථඞ්ගමනා භොජනං විකාලභොජනං නාමා''ති වුත්තං.

දාරුමාසකොති යෙ වොහාරං ගච්ඡන්තීති ඉති-සද්දෙන එවංපකාරෙ දස්සෙති. අඤ්ඤෙහි ගාහාපනෙ උපනික්ඛිත්තසාදියනෙ ච පටිග්ගහණත්ථො ලබ්භතීති **''නෙව තං උග්ගණ්හාති, න උග්ගහාපෙති, න උපනික්ඛිත්තං සාදියතී''**ති වුත්තං. අථ වා තිවිධං පටිග්ගහණං කායෙන, වාචාය, මනසාති. තත්ථ කායෙන පටිග්ගහණං **උග්ගණ්හනං,** වාචාය පටිග්ගහණං **උග්ගහාපනං,** මනසා පටිග්ගහණං **සාදියනන්ති** තිවිධම්පි පටිග්ගහණං එකජ්ඣං ගහෙත්වා පටිග්ගහණාති වුත්තන්ති ආහ **''නෙව තං උග්ගණ්හාතී''**තිආදි. එස නයො **ආමකධඤ්ඤපටිග්ගහණා**තිආදීසුපි. නීවාරාදිඋපධඤ්ඤස්ස සාලිආදිමූලධඤ්ඤන්තොගධත්තා වුත්තං **''සත්තවිධස්සා''**ති. ''අනුජානාමි, භික්ඛවෙ, පඤ්ච වසානි භෙසජ්ජානි අච්ඡවසං, මච්ඡවසං, සුසුකාවසං, සූකරවසං, ගද්‍රභවස''න්ති (මහාව. 262) වුත්තත්තා ඉදං **ඔදිස්ස අනුඤ්ඤාතං** නාම. තස්ස පන ''කාලෙ පටිග්ගහිත''න්ති (මහාව. 262) වුත්තත්තා පටිග්ගහණං වට්ටති සති පච්චයෙති ආහ **''අඤ්ඤත්‍ර ඔදිස්ස අනුඤ්ඤාතා''**ති.

සාරුප්පෙන වඤ්චනං **රූපකූටං,** පතිරූපෙන වඤ්චනාති අත්ථො. අඞ්ගෙන අත්තනො සරීරාවයවෙන වඤ්චනං **අඞ්ගකූටං**. ගණ්හනවසෙන වඤ්චනං **ගහණකූටං**. පටිච්ඡන්නං කත්වා වඤ්චනං **පටිච්ඡන්නකූටං. අක්කමතීති** නිප්පීළෙති, පුබ්බභාගෙ අක්කමතීති සම්බන්ධො. **හදයන්ති** නාළිආදිමානභාජනානං අබ්භන්තරං. තෙලාදීනං නාළිආදීහි මිනනකාලෙ උස්සාපිතා සිඛායෙව **සිඛාභෙදො,** තස්සා හාපනං. **කෙචීති** සාරසමාසාචරියා උත්තරවිහාරවාසිනො ච.

වධොති මුට්ඨිප්පහාරකසාතාළනාදීහි හිංසනං, විහෙඨනන්ති අත්ථො. විහෙඨනත්ථොපි හි වධ-සද්දො දිස්සති ''අත්තානං වධිත්වා වධිත්වා රොදතී''තිආදීසු. යථා හි අපටිග්ගහභාවසාමඤ්ඤෙ සතිපි පබ්බජිතෙහි අප්පටිග්ගහිතබ්බවත්ථුවිසෙසභාවසන්දස්සනත්ථං ඉත්ථිකුමාරිදාසිදාසාදයො විභාගෙන වුත්තා, එවං පරස්සහරණභාවතො අදින්නාදානභාවසාමඤ්ඤෙ සතිපි තුලාකූටාදයො අදින්නාදානවිසෙසභාවදස්සනත්ථං විභාගෙන වුත්තා. න එවං පාණාතිපාතපරියායස්ස වධස්ස පුන ගහණෙ පයොජනං අත්ථි, තත්ථ සයංකාරො, ඉධ පරංකාරොති ච න සක්කා වත්තුං ''කායවචීපයොගසමුට්ඨාපිකා චෙතනා ඡප්පයොගා''ති (දී. නි. ටී. 1.10) වචනතො, තස්මා යථාවුත්තො එවමෙත්ථ අත්ථො යුත්තො. අට්ඨකථායං පන ''වධොති මාරණ''න්ති වුත්තං. තම්පි පොථනමෙව සන්ධායාති ච සක්කා විඤ්ඤාතුං මාරණසද්දස්ස විහිංසනෙපි දිස්සනතො.

චීවරපිණ්ඩපාතානං යථාක්කමං කායකුච්ඡිපරිහරණමත්තජොතනායං අවිසෙසතො අට්ඨන්නං පරික්ඛාරානං තප්පයොජනතා සම්භවතීති දස්සෙන්තො **''තෙ සබ්බෙපී''**තිආදිමාහ. **එතෙපීති** නවපරික්ඛාරිකාදයොපි අප්පිච්ඡා ච සන්තුට්ඨා ච. න හි තත්තකෙන මහිච්ඡතා අසන්තුට්ඨිතා හොතීති.

චතූසු දිසාසු සුඛං විහරති, තතො එව සුඛවිහාරට්ඨානභූතා චතස්සො දිසා අස්ස සන්තීති **චාතුද්දිසො**. තත්ථ වායං සත්තෙ වා සඞ්ඛාරෙ වා භයෙන නප්පටිහඤ්ඤතීති **අප්පටිඝො**. ද්වාදසවිධස්ස සන්තොසස්ස වසෙන සන්තුස්සනතො **සන්තුස්සමානො. ඉතරීතරෙනාති** උච්චාවචෙන පරිස්සයානං බාහිරානං සීහබ්‍යග්ඝාදීනං, අබ්භන්තරානඤ්ච කාමච්ඡන්දාදීනං කායචිත්තුපද්දවානං අභිභවනතො **පරිස්සයානං සහිතා**. බන්ධනභාවකරභයාභාවෙන **අච්ඡම්භී. එකො** අසහායො. තතො එව ඛග්ගමිගසිඞ්ගසදිසතාය **ඛග්ගවිසාණකප්පො** චරෙය්‍යාති අත්ථො.

ඡින්නපක්ඛො, අසඤ්ජාතපක්ඛො වා සකුණො ගන්තුං න සක්කොතීති පක්ඛි-සද්දෙන විසෙසෙත්වා සකුණො පාළියං වුත්තොති ආහ **''පක්ඛයුත්තො සකුණො''**ති. යස්ස සන්නිධිකාරපරිභොගො කිඤ්චි ඨපෙතබ්බං සාපෙක්ඛාඨපනඤ්ච නත්ථි, තාදිසො අයං භික්ඛූති දස්සෙන්තො **''අයමෙත්ථ සඞ්ඛෙපත්ථො''**තිආදිමාහ. අරියන්ති අපෙන්ති තතො දොසා, තෙහි වා ආරකාති **අරියොති** ආහ **''අරියෙනාති නිද්දොසෙනා''**ති. **අජ්ඣත්තන්ති** අත්තනි. **නිද්දොසසුඛ**න්ති නිරාමිසසුඛං කිලෙසවජ්ජරහිතත්තා.

යථාවුත්තෙ සීලසංවරෙ පතිට්ඨිතස්සෙව ඉන්ද්‍රියසංවරො ඉච්ඡිතබ්බො තදධිට්ඨානතො තස්ස ච පරිපාලකභාවතොති වුත්තං **''සො ඉමිනා අරියෙන සීලක්ඛන්ධෙන සමන්නාගතො භික්ඛූ''**ති. **සෙසපදෙසූති** ''න නිමිත්තග්ගාහී හොතී''තිආදිපදෙසු. අයං පනෙත්ථ සඞ්ඛෙපත්ථො – **න නිමිත්තග්ගාහීති** ඉත්ථිපුරිසනිමිත්තං වා සුභනිමිත්තාදිකං වා කිලෙසවත්ථුභූතං නිමිත්තං න ගණ්හාති, දිට්ඨමත්තෙයෙව සණ්ඨාති. **නානුබ්‍යඤ්ජනග්ගාහීති** කිලෙසානං අනු අනු බ්‍යඤ්ජනතො පාකටභාවකරණතො අනුබ්‍යඤ්ජනන්තිලද්ධවොහාරං හත්ථපාදසිතහසිතකථිතවිලොකිතාදිභෙදං ආකාරං න ගණ්හාති. යං තත්ථ භූතං, තදෙව ගණ්හාති. **යත්වාධිකරණමෙනන්ති**ආදිම්හි යංකාරණා යස්ස චක්ඛුන්ද්‍රියාසංවරස්ස හෙතු එතං පුග්ගලං සතිකවාටෙන චක්ඛුන්ද්‍රියං අසංවුතං අපිහිතචක්ඛුද්වාරං හුත්වා විහරන්තං එතෙ අභිජ්ඣාදයො ධම්මා අන්වාස්සවෙය්‍යුං අනුප්පබන්ධෙය්‍යුං. **තස්ස සංවරාය පටිපජ්ජතීති** තස්ස චක්ඛුන්ද්‍රියස්ස සතිකවාටෙන පිදහනත්ථාය පටිපජ්ජති. එවං පටිපජ්ජන්තොයෙව ච **''රක්ඛති චක්ඛුන්ද්‍රියං, චක්ඛුන්ද්‍රියෙ සංවරං ආපජ්ජතී''**ති වුච්චති. **සොතෙන සද්දං සුත්වා**තිආදීසුපි එසෙව නයො. එවමිදං සඞ්ඛෙපතො රූපාදීසු කිලෙසානුබන්ධනිමිත්තාදිග්ගාහපරිවජ්ජනලක්ඛණං ඉන්ද්‍රියසංවරං සීලං වෙදිතබ්බං. අයමෙත්ථ සඞ්ඛෙපො, විත්ථාරො පන **විසුද්ධිමග්ගසංවණ්ණනාසු** (විසුද්ධි. මහාටී. 1.13) වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බො. **කිලෙසෙහි අනවසිත්තසුඛ**න්තිආදීසු රූපාදීසු නිමිත්තාදිග්ගාහපරිවජ්ජනලක්ඛණත්තා ඉන්ද්‍රියසංවරස්ස කිලෙසෙහි අනවසිත්තසුඛතා අවිකිණ්ණසුඛතා චස්ස වුත්තා.

අභික්කමනං **අභික්කන්තො,** පුරතො ගමනං. පටික්කමනං **පටික්කන්තො,** පච්චාගමනං. තදුභයම්පි චතූසු ඉරියාපථෙසු ලබ්භති. ගමනෙ තාව පුරතො කායං අභිහරන්තො අභික්කමති නාම, පටිනිවත්තෙන්තො පටික්කමති නාම. ඨානෙපි ඨිතකොව කායං පුරතො ඔණමන්තො අභික්කමති නාම, පච්ඡතො අපනාමෙන්තො පටික්කමති නාම. නිසජ්ජායපි නිසින්නකොව ආසනස්ස පුරිමඅඞ්ගාභිමුඛො සංසරන්තො අභික්කමති නාම, පච්ඡිමං අඞ්ගප්පදෙසං පච්චාසංසරන්තො පටික්කමති නාම. නිපජ්ජායපි එසෙව නයො.

සාත්ථකසම්පජඤ්ඤන්තිආදීසු සමන්තතො පකාරෙහි, පකට්ඨං වා සවිසෙසං ජානාතීති සම්පජානො, සම්පජානස්ස භාවො සම්පජඤ්ඤං, තථාපවත්තං ඤාණං. ධම්මතො වඩ්ඪිසඞ්ඛාතෙන සහ අත්ථෙන වත්තතීති සාත්ථකං, අභික්කන්තාදිසාත්ථකස්ස සම්පජඤ්ඤං **සාත්ථකසම්පජඤ්ඤං**. සප්පායස්ස අත්තනො උපකාරාවහස්ස සම්පජඤ්ඤං **සප්පායසම්පජඤ්ඤං**. අභික්කමාදීසු භික්ඛාචාරගොචරෙ, අඤ්ඤත්ථාපි පවත්තෙසු අවිජහිතකම්මට්ඨානසඞ්ඛාතෙ ගොචරෙ සම්පජඤ්ඤං **ගොචරසම්පජඤ්ඤං**. අභික්කමාදීසු අසම්මුය්හනමෙව සම්පජඤ්ඤං **අසම්මොහසම්පජඤ්ඤං**. තත්ථ (දී. නි. අට්ඨ. 1.214; ම. නි. අට්ඨ. 1.109) අභික්කමනචිත්තෙ උප්පන්නෙ චිත්තවසෙනෙව අගන්ත්වා ''කින්නු මෙ එත්ථ ගතෙන අත්ථො අත්ථි නත්ථී''ති අත්ථානත්ථං පරිග්ගහෙත්වා අත්ථපරිග්ගහණං **සාත්ථකසම්පජඤ්ඤං**. තත්ථ ච **අත්ථොති** චෙතියදස්සනබොධිදස්සනසඞ්ඝදස්සනථෙරදස්සනඅසුභදස්සනාදිවසෙන ධම්මතො වඩ්ඪි. චෙතියං වා බොධිං වා දිස්වාපි හි බුද්ධාරම්මණං, සඞ්ඝදස්සනෙන සඞ්ඝාරම්මණං පීතිං උප්පාදෙත්වා තදෙව ඛයවයතො සම්මසන්තො අරහත්තං පාපුණාති. ථෙරෙ දිස්වා තෙසං ඔවාදෙ පතිට්ඨාය අසුභං දිස්වා තත්ථ පඨමජ්ඣානං උප්පාදෙත්වා තදෙව ඛයවයතො සම්මසන්තො අරහත්තං පාපුණාති, තස්මා එතෙසං දස්සනං ''සාත්ථක''න්ති වුත්තං. කෙචි පන ''ආමිසතොපි වඩ්ඪි අත්ථොයෙව තං නිස්සාය බ්‍රහ්මචරියානුග්ගහාය පටිපන්නත්තා''ති වදන්ති.

තස්මිං පන ගමනෙ සප්පායාසප්පායං පරිග්ගහෙත්වා සප්පායපරිග්ගණ්හනං **සප්පායසම්පජඤ්ඤං**. සෙය්‍යථිදං – චෙතියදස්සනං තාව සාත්ථං. සචෙ පන චෙතියස්ස මහාපූජාය දසද්වාදසයොජනන්තරෙ පරිසා සන්නිපතන්ති, අත්තනො විභවානුරූපං ඉත්ථියොපි පුරිසාපි අලඞ්කතපටියත්තා චිත්තකම්මරූපකානි විය සඤ්චරන්ති. තත්‍ර චස්ස ඉට්ඨෙ ආරම්මණෙ ලොභො, අනිට්ඨෙ පටිඝො, අසමපෙක්ඛනෙ මොහො උප්පජ්ජති, කායසංසග්ගාපත්තිං වා ආපජ්ජති, ජීවිතබ්‍රහ්මචරියානං වා අන්තරායො හොති. එවං තං ඨානං අසප්පායං හොති, වුත්තප්පකාරඅන්තරායාභාවෙ සප්පායං. බොධිදස්සනෙපි එසෙව නයො. සඞ්ඝදස්සනම්පි සාත්ථං. සචෙ පන අන්තොගාමෙ මහාමණ්ඩපං කාරෙත්වා සබ්බරත්තිං ධම්මස්සවනං කරොන්තෙසු මනුස්සෙසු වුත්තප්පකාරෙනෙව ජනසන්නිපාතො චෙව අන්තරායො ච හොති. එවං තං ඨානං අසප්පායං, අන්තරායාභාවෙ සප්පායං. මහාපරිසාපරිවාරානං ථෙරානං දස්සනෙපි එසෙව නයො. අසුභදස්සනම්පි සාත්ථං මග්ගඵලාධිගමහෙතුභාවතො. දන්තකට්ඨත්ථාය සාමණෙරං ගහෙත්වා ගතදහරභික්ඛුනො වත්ථුපෙත්ථ කථෙතබ්බං. එවං සාත්ථම්පි පනෙතං පුරිසස්ස මාතුගාමාසුභං අසප්පායං, මාතුගාමස්ස ච පුරිසාසුභං. සභාගමෙව සප්පායන්ති එවං සප්පායපරිග්ගණ්හනං සප්පායසම්පජඤ්ඤං නාම.

එවං පරිග්ගහිතසාත්ථකසප්පායස්ස පන අට්ඨතිංසාය කම්මට්ඨානෙසු අත්තනො චිත්තරුචියං කම්මට්ඨානසඞ්ඛාතං ගොචරං උග්ගහෙත්වා භික්ඛාචාරගොචරෙ තං ගහෙත්වාව ගමනං **ගොචරසම්පජඤ්ඤං** නාම.

අභික්කමාදීසු පන අසම්මුය්හනං **අසම්මොහසම්පජඤ්ඤං**. තං එවං වෙදිතබ්බං – ඉධ භික්ඛු අභික්කමන්තො වා පටික්කමන්තො වා යථා අන්ධපුථුජ්ජනා අභික්කමාදීසු ‘‘අත්තා අභික්කමති, අත්තනා අභික්කමො නිබ්බත්තිතො’’ති වා, ‘‘අහං අභික්කමාමි, මයා අභික්කමො නිබ්බත්තිතො’’ති වා සම්මුය්හන්ති, තථා අසම්මුය්හන්තො ‘‘අභික්කමාමී’’ති චිත්තෙ උප්පජ්ජමානෙ තෙනෙව චිත්තෙන සද්ධිං චිත්තසමුට්ඨානා වායොධාතු විඤ්ඤත්තිං ජනයමානා උප්පජ්ජති, ඉති චිත්තකිරියවායොධාතුවිප්ඵාරවසෙන අයං කායසම්මතො අට්ඨිසඞ්ඝාටො අභික්කමති, තස්සෙවං අභික්කමතො එකෙකපදුද්ධරණෙ පථවීධාතු, ආපොධාතූති ද්වෙ ධාතුයො ඔමත්තා හොන්ති මන්දා, ඉතරා ද්වෙ අධිමත්තා හොන්ති බලවතියො. තථා අතිහරණවීතිහරණෙසු. වොස්සජ්ජනෙ තෙජොධාතු, වායොධාතූති ද්වෙ ධාතුයො ඔමත්තා හොන්ති මන්දා, ඉතරා ද්වෙ අධිමත්තා බලවතියො. තථා සන්නික්ඛෙපනසන්නිරුම්භනෙසු. තත්ථ උද්ධරණෙ පවත්තා රූපාරූපධම්මා අතිහරණං න පාපුණන්ති, තථා අතිහරණෙ පවත්තා වීතිහරණං, වීතිහරණෙ පවත්තා වොස්සජ්ජනං, වොස්සජ්ජනෙ පවත්තා සන්නික්ඛෙපනං, සන්නික්ඛෙපනෙ පවත්තා සන්නිරුම්භනං න පාපුණන්ති. තත්ථ තත්ථෙව පබ්බපබ්බං සන්ධිසන්ධි ඔධිඔධි හුත්වා තත්තකපාලෙ පක්ඛිත්තතිලං විය පටපටායන්තා භිජ්ජන්ති. තත්ථ කො එකො අභික්කමති, කස්ස වා එකස්ස අභික්කමනං? පරමත්ථතො හි ධාතූනංයෙව ගමනං, ධාතූනං ඨානං, ධාතූනං නිසජ්ජනං, ධාතූනං සයනං. තස්මිං තස්මිඤ්හි කොට්ඨාසෙ සද්ධිං රූපෙන –

> ‘‘අඤ්ඤං උප්පජ්ජතෙ චිත්තං, අඤ්ඤං චිත්තං නිරුජ්ඣති;
> අවීචිමනුසම්බන්ධො, නදීසොතොව වත්තතී’’ති. (දී. නි. අට්ඨ. 1.214; ම. නි. අට්ඨ. 1.109; සං. නි. අට්ඨ. 3.5.368);

එවං අභික්කමාදීසු අසම්මුය්හනං අසම්මොහසම්පජඤ්ඤං නාමාති. **පච්චයසම්පත්තින්ති** පච්චයපාරිපූරිං. **ඉමෙ චත්තාරොති** සීලසංවරො, සන්තොසො, ඉන්ද්‍රියසංවරො, සතිසම්පජඤ්ඤන්ති ඉමෙ චත්තාරො අරඤ්ඤවාසස්ස සම්භාරා . **වත්තබ්බතං ආපජ්ජතීති** ‘‘අසුකස්ස භික්ඛුනො අරඤ්ඤෙ තිරච්ඡානගතානං විය වනචරකානං විය ච නිවාසමත්තමෙව, න අරඤ්ඤවාසානුච්ඡවිකා කාචි සම්මාපටිපත්තී’’ති අපවාදවසෙන වත්තබ්බතං, ආරඤ්ඤකෙහි වා තිරච්ඡානගතෙහි වනචරකවිසභාගජනෙහි විප්පටිපත්තිවසෙන වත්ථබ්බතං ආපජ්ජති. **භෙරවසද්දං සාවෙන්ති,** තාවතා අපලායන්තානං **හත්ථෙහි සීසං…පෙ…. කරොන්ති**. කාළකසදිසත්තා **කාළකං,** වීතික්කමසඞ්ඛාතං ථුල්ලවජ්ජං. තිලකසදිසත්තා **තිලකං,** මිච්ඡාවිතක්කසඞ්ඛාතං අණුමත්තවජ්ජං. **තන්ති** පීතිං. විභූතභාවෙන උපට්ඨානතො **භයතො සම්මසන්තො.**

විවිත්තන්ති ජනවිවිත්තං. තෙනාහ **‘‘සුඤ්ඤ’’**න්ති. තං පන ජනසද්දනිග්ඝොසාභාවෙන වෙදිතබ්බං සද්දකණ්ටකත්තා ඣානස්සාති ආහ **‘‘අප්පසද්දං අප්පනිග්ඝොසන්ති අත්ථො’’**ති. **එතදෙවාති** නිස්සද්දතංයෙව. **විහාරො** පාකාරපරිච්ඡින්නො සකලො ආවාසො. **අඩ්ඪයොගො** දීඝපාසාදො, ‘‘ගරුළසණ්ඨානපාසාදො’’තිපි වදන්ති. **පාසාදො** චතුරස්සපාසාදො. **හම්මියං** මුණ්ඩච්ඡදනපාසාදො. **අට්ටො** පටිරාජූනං පටිබාහනයොග්ගො චතුප්පඤ්චභූමකො පතිස්සයවිසෙසො. **මාළො** එකකූටසඞ්ගහිතො අනෙකකොණවන්තො පතිස්සයවිසෙසො. අපරො නයො – **විහාරො** නාම දීඝමුඛපාසාදො. **අඩ්ඪයොගො** එකපස්සච්ඡදනකසෙනාසනං. තස්ස කිර එකපස්සෙ භිත්ති උච්චතරා හොති, ඉතරපස්සෙ නීචා. එතෙන තං එකපස්සච්ඡදනකං හොති. **පාසාදො** නාම ආයතචතුරස්සපාසාදො. **හම්මියං** මුණ්ඩච්ඡදනං චන්දිකඞ්ගණයුත්තං. **ගුහා** නාම කෙවලා පබ්බතගුහා. **ලෙණං** ද්වාරබද්ධං පබ්භාරං. **මණ්ඩපොති** සාඛාමණ්ඩපො. ආවසථභූතං සෙනාසනං විහරිතබ්බට්ඨෙන **විහාරසෙනාසනං**. මසාරකාදි මඤ්චපීඨං තත්ථ අත්ථරිතබ්බභිසි උපධානඤ්ච මඤ්චපීඨසම්බන්ධතො **මඤ්චපීඨසෙනාසනං**. චිමිලිකාදි භූමියං සන්ථරිතබ්බතාය **සන්ථතසෙනාසනං**. අභිසඞ්ඛතාභාවතො කෙවලං සයනස්ස නිසජ්ජාය ච ඔකාසභූතං රුක්ඛමූලාදි පටික්කමිතබ්බට්ඨානං **ඔකාසසෙනාසනං. සෙනාසනග්ගහණෙන ගහිතමෙවාති** ‘‘විවිත්තං සෙනාසන’’න්ති ඉමිනා සෙනාසනග්ගහණෙන ගහිතමෙව සාමඤ්ඤජොතනාභාවතො.

යදි එවං කස්මා ‘‘අරඤ්ඤ’’න්ති වුත්තන්ති ආහ **‘‘ඉමස්ස පනා’’**තිආදි. **භික්ඛුනීනං වසෙන ආගතන්ති** ඉදං විනයෙ තථා ආගතං සන්ධාය වුත්තං , **අභිධම්මෙපි** (විභ. 529) පන ‘‘අරඤ්ඤන්ති නික්ඛමිත්වා බහි ඉන්දඛිලා සබ්බමෙතං අරඤ්ඤ’’න්ති ආගතමෙව. තත්ථ හි යං න ගාමප්පදෙසන්තොගධං, තං අරඤ්ඤන්ති නිප්පරියායවසෙන තථා වුත්තං. **ධුතඞ්ගනිද්දෙසෙ** (විසුද්ධි. 1.31) යං වුත්තං, තං යුත්තං, තස්මා තත්ථ වුත්තනයෙන ගහෙතබ්බන්ති අධිප්පායො. **රුක්ඛමූලන්ති** රුක්ඛසමීපං. වුත්තඤ්හෙතං ‘‘යාවතා මජ්ඣන්හිකෙ කාලෙ සමන්තා ඡායා ඵරති, නිවාතෙ පණ්ණානි පතන්ති, එත්තාවතා රුක්ඛමූල’’න්ති. **සෙල-සද්දො** අවිසෙසතො පබ්බතපරියායොති කත්වා වුත්තං **‘‘පබ්බතන්ති සෙල’’**න්ති, න සිලාමයමෙව. පංසුමයාදිකො හි තිවිධොපි පබ්බතො එවාති. **විවරන්ති** ද්වින්නං පබ්බතානං මිථො ආසන්නතරෙ ඨිතානං ඔවරකාදිසදිසං විවරං. **එකස්මිංයෙව වා** පබ්බතෙ. **උමඞ්ගසදිසන්ති** සුදුඞ්ගාසදිසං. **මනුස්සානං අනුපචාරට්ඨානන්ති** පකතිසඤ්චාරවසෙන මනුස්සෙහි න සඤ්චරිතබ්බට්ඨානං. **ආදි-සද්දෙන ‘‘වනපත්ථන්ති** වනසණ්ඩානමෙතං සෙනාසනානං අධිවචනං. **වනපත්ථන්ති** භිංසනකානමෙතං. **වනපත්ථන්ති** සලොමහංසානමෙතං. **වනපත්ථන්ති** පරියන්තානමෙතං. **වනපත්ථන්ති** න මනුස්සූපචාරානමෙතං සෙනාසනානං අධිවචන’’න්ති (විභ. 531) ඉමං පාළිප්පදෙසං සඞ්ගණ්හාති. **අබ්භොකාසන්ති** කෙනචි ඡදනෙන අන්තමසො රුක්ඛසාඛායපි න ඡාදිතං. **නික්කඩ්ඪිත්වාති** නීහරිත්වා. **පබ්භාරලෙණසදිසෙති** පබ්භාරසදිසෙ, ලෙණසදිසෙ වා.

පිණ්ඩපාතපරියෙසනං **පිණ්ඩපාතො** උත්තරපදලොපෙනාති ආහ **‘‘පිණ්ඩපාතපරියෙසනතො පටික්කන්තො’’**ති. **පල්ලඞ්කන්**ති එත්ථ **පරි**-සද්දො සමන්තතොති එතස්මිං අත්ථෙ, තස්මා වාමොරුං දක්ඛිණොරුඤ්ච සමං ඨපෙත්වා උභො පාදෙ අඤ්ඤමඤ්ඤං සම්බන්ධෙ කත්වා නිසජ්ජා පල්ලඞ්කන්ති ආහ **‘‘සමන්තතො ඌරුබද්ධාසන’’**න්ති. ඌරූනං බන්ධනවසෙන නිසජ්ජා පල්ලඞ්කං. **ආභුජිත්වා**ති ච යථා පල්ලඞ්කවසෙන නිසජ්ජා හොති, එවං උභො පාදෙ ආභුජිතෙ සමිඤ්ජිතෙ කත්වා. තං පන උභින්නං පාදානං තථාසම්බන්ධතාකරණන්ති ආහ **‘‘බන්ධිත්වා’’**ති. හෙට්ඨිමකායස්ස අනුජුකං ඨපනං නිසජ්ජාවචනෙනෙව බොධිතන්ති **උජුං කායන්**ති එත්ථ **කාය**-සද්දො උපරිමකායවිසයොති ආහ **‘‘උපරිමසරීරං උජුකං ඨපෙත්වා’’**ති. තං පන උජුකං ඨපනං සරූපතො පයොජනතො ච දස්සෙතුං **‘‘අට්ඨාරසා’’**තිආදි වුත්තං. **න පණමන්තී**ති න ඔණමන්ති. **න පරිපතතී**ති න විගච්ඡති වීථිං න ලඞ්ඝෙති, තතො එව පුබ්බෙනාපරං විසෙසසම්පත්තියා කම්මට්ඨානං වුද්ධිං ඵාතිං ගච්ඡති. **පරිමුඛ**න්ති එත්ථ **පරි**-සද්දො අභි-සද්දෙන සමානත්ථොති ආහ **‘‘කම්මට්ඨානාභිමුඛ’’**න්ති, බහිද්ධා පුථුත්තාරම්මණතො නිවාරෙත්වා කම්මට්ඨානංයෙව පුරක්ඛත්වාති අත්ථො. සමීපත්ථො වා **පරි**-සද්දොති දස්සෙන්තො **‘‘මුඛසමීපෙ වා කත්වා’’**ති ආහ. එත්ථ ච යථා ‘‘විවිත්තං සෙනාසනං භජතී’’තිආදිනා භාවනානුරූපං සෙනාසනං දස්සිතං, එවං **නිසීදතී**ති ඉමිනා අලීනානුද්ධච්චපක්ඛියො සන්තො ඉරියාපථො දස්සිතො. ‘‘පල්ලඞ්කං ආභුජිත්වා’’ති ඉමිනා නිසජ්ජාය දළ්හභාවො. ‘‘පරිමුඛං සතිං උපට්ඨපෙත්වා’’ති ඉමිනා ආරම්මණපරිග්ගහූපායො.

පරීති පරිග්ගහට්ඨො ‘‘පරිණායිකා’’තිආදීසු (ධ. ස. 16, 20) විය. **මුඛන්ති නියානට්ඨො** ‘‘සුඤ්ඤතවිමොක්ඛමුඛ’’න්තිආදීසු විය. පටිපක්ඛතො නිග්ගමනට්ඨො හි නියානට්ඨො, තස්මා **පරිග්ගහිතනියානං සති**න්ති සබ්බථා ගහිතාසම්මොසං පරිච්චත්තසම්මොසං සතිං කත්වා, පරමසතිනෙපක්කං උපට්ඨපෙත්වාති අත්ථො.

අභිජ්ඣායති ගිජ්ඣති අභිකඞ්ඛති එතායාති **අභිජ්ඣා,** ලොභො. **ලුජ්ජනට්ඨෙනා**ති භිජ්ජනට්ඨෙන, ඛණෙ ඛණෙ භිජ්ජනට්ඨෙනාති අත්ථො. **වික්ඛම්භනවසෙනා**ති එත්ථ වික්ඛම්භනං අනුප්පාදනං අප්පවත්තනං පටිපක්ඛෙන සුප්පහීනත්තා. **පහීනත්තා**ති ච පහීනසදිසතං සන්ධාය වුත්තං ඣානස්ස අනධිගතත්තා. තථාපි නයිදං චක්ඛුවිඤ්ඤාණං විය සභාවතො විගතාභිජ්ඣං, අථ ඛො භාවනාවසෙන. තෙනාහ **‘‘න චක්ඛුවිඤ්ඤාණසදිසෙනා’’**ති. **එසෙව නයො**ති යථා චක්ඛුවිඤ්ඤාණං සභාවෙන විගතාභිජ්ඣං අබ්‍යාපන්නඤ්ච න භාවනාය වික්ඛම්භිතත්තා, න එවමිදං. ඉදං පන චිත්තං භාවනාය පරිසොධිතත්තා අබ්‍යාපන්නං විගතථිනමිද්ධං අනුද්ධතං නිබ්බිචිකිච්ඡඤ්චාති අත්ථො. **පුරිමපකති**න්ති පරිසුද්ධපණ්ඩරසභාවං. ‘‘යා තස්මිං සමයෙ චිත්තස්ස අකල්‍යතා’’තිආදිනා (ධ. ස. 1162; විභ. 546) ථිනස්ස, ‘‘යා තස්මිං සමයෙ කායස්ස අකල්‍යතා’’තිආදිනා (ධ. ස. 1163; විභ. 546) ච මිද්ධස්ස අභිධම්මෙ නිද්දිට්ඨත්තා වුත්තං **‘‘ථිනං චිත්තගෙලඤ්ඤං, මිද්ධං චෙතසිකගෙලඤ්ඤ’’**න්ති. සතිපි හි අඤ්ඤමඤ්ඤං අවිප්පයොගෙ චිත්තකායලහුතාදීනං විය චිත්තචෙතසිකානං යථාක්කමං තංතංවිසෙසස්ස යා තෙසං අකල්‍යතාදීනං විසෙසපච්චයතා, අයමෙතෙසං සභාවොති දට්ඨබ්බං. **ආලොකසඤ්ඤී**ති එත්ථ අතිසයත්තවිසිට්ඨඅත්ථිඅත්ථාවබොධකොයමීකාරොති දස්සෙන්තො ආහ **‘‘රත්තිම්පි…පෙ…. සමන්නාගතො’’**ති. **ඉදං උභය**න්ති සතිසම්පජඤ්ඤමාහ.

අතික්කමිත්වාති වික්ඛම්භනවසෙන පජහිත්වා. කථමිදං කථමිදන්ති පවත්තියා කථංකථා, විචිකිච්ඡා, සා එතස්ස අත්ථීති කථංකථී, න කථංකථීති **අකථංකථී,** නිබ්බිචිකිච්ඡො. **ලක්ඛණාදිභෙදතො**ති එත්ථ **ආදි**-සද්දෙන පච්චයපරිහානප්පහායකාදීනම්පි සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො. තෙපි හි පභෙදතො දට්ඨබ්බාති. **උච්ඡින්දිත්වා පාතෙන්තී**ති එත්ථ උච්ඡින්දනං පාතනඤ්ච තාසං පඤ්ඤානං අනුප්පන්නානං උප්පජ්ජිතුං අප්පදානමෙව. ඉති මහග්ගතානුත්තරපඤ්ඤානං එකච්චාය ච පරිත්තපඤ්ඤාය අනුප්පත්තිහෙතුභූතා නීවරණධම්මා ඉතරාය ච සමත්ථතං විහනන්තියෙවාති **‘‘පඤ්ඤාය දුබ්බලීකරණා’’**ති වුත්තා. **අප්පෙන්තො**ති නිගමෙන්තො.

අත්තන්තපසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9-10. තණ්හාසුත්තාදිවණ්ණනා

199-200. නවමෙ තයො භවෙ අජ්ඣොත්ථරිත්වා ඨිතං ‘‘අජ්ඣත්තිකස්ස උපාදාය අට්ඨාරස තණ්හාවිචරිතානී’’තිආදිනා වුත්තං තං තං අත්තනො කොට්ඨාසභූතං ජාලමෙතිස්සා අත්ථීති **ජාලිනී**. තෙනාහ **‘‘තයො වා භවෙ’’**තිආදි. **තත්ථ තත්ථා**ති තස්මිං තස්මිං භවෙ, ආරම්මණෙ වා. **අපිචා**තිආදිනා නිද්දෙසනයෙන විසත්තිකාපදස්ස අත්ථං දස්සෙන්තො නිද්දෙසපාළියා එකදෙසං දස්සෙති **‘‘විසමූලා’’**තිආදිනා. අයඤ්හෙත්ථ **නිද්දෙසපාළි** (මහානි. 3; චූළනි. මෙත්තගූමාණවපුච්ඡානිද්දෙසො 22, ඛග්ගවිසාණසුත්තනිද්දෙසො 124) –

> ‘‘විසත්තිකාති කෙනට්ඨෙන විසත්තිකා? විසතාති විසත්තිකා, විසටාති විසත්තිකා, විසාලාති විසත්තිකා, විසක්කතීති විසත්තිකා, විසංහරතීති විසත්තිකා, විසංවාදිකාති විසත්තිකා, විසමූලාති විසත්තිකා, විසඵලාති විසත්තිකා . විසපරිභොගාති විසත්තිකා. විසාලා වා පන සා තණ්හා රූපෙ සද්දෙ ගන්ධෙ රසෙ ඵොට්ඨබ්බෙ කුලෙ ගණෙ ආවාසෙ ලාභෙ යසෙ පසංසාය සුඛෙ චීවරපිණ්ඩපාතසෙනාසනගිලානපච්චයභෙසජ්ජපරික්ඛාරෙ කාමධාතුයා රූපධාතුයා අරූපධාතුයා කාමභවෙ රූපභවෙ අරූපභවෙ සඤ්ඤාභවෙ අසඤ්ඤාභවෙ නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤාභවෙ එකවොකාරභවෙ චතුවොකාරභවෙ පඤ්චවොකාරභවෙ අතීතෙ අනාගතෙ පච්චුප්පන්නෙ දිට්ඨසුතමුතවිඤ්ඤාතබ්බෙසු විසටා විත්ථතාති විසත්තිකා’’ති.

තත්ථ (මහානි. අට්ඨ. 3; සං. නි. ටී. 1.1.1 ඔඝතරණසුත්තවණ්ණනා) **විසතාති** විත්ථතා රූපාදීසු තෙභූමකධම්මබ්‍යාපනවසෙන. **විසටාති** පුරිමවචනමෙව ත-කාරස්ස ට-කාරං කත්වා වුත්තං. **විසාලාති** විපුලා. **විසක්කතීති** පරිසහති. රත්තො හි රාගවත්ථුනා පරෙන තාළියමානොපි සහති, විප්ඵන්දනං වා ‘‘විසක්කන’’න්ති වදන්ති. **විසංහරතීති** තථා තථා කාමෙසු ආනිසංසං දස්සෙන්තී විවිධෙහි ආකාරෙහි නෙක්ඛම්මාභිමුඛප්පවත්තිතො චිත්තං සංහරති සංඛිපති. විසං වා දුක්ඛං, තං හරති උපනෙතීති අත්ථො. අනිච්චාදිං නිච්චාදිතො ගණ්හන්තී **විසංවාදිකා** හොති. දුක්ඛනිබ්බත්තකස්ස කම්මස්ස හෙතුභාවතො **විසමූලා,** විසං වා දුක්ඛදුක්ඛාදිභූතා වෙදනා මූලං එතිස්සාති **විසමූලා.** දුක්ඛසමුදයත්තා විසං ඵලං එතිස්සාති **විසඵලා.** තණ්හාය රූපාදිකස්ස දුක්ඛස්ස පරිභොගො හොති, න අමතස්සාති සා **විසපරිභොගා** වුත්තා. සබ්බත්ථ නිරුත්තිවසෙන පදසිද්ධි වෙදිතබ්බා. යො පනෙත්ථ පධානො අත්ථො, තං දස්සෙතුං පුන **‘‘විසටා වා පනා’’**තිආදි වුත්තං.

තන්තං වුච්චති (දී. නි. ටී. 2.95 අපසාදනාවණ්ණනා; සං. නි. ටී. 2.2.60) වත්ථවිනනත්ථං තන්තවායෙහි දණ්ඩකෙ ආසඤ්චිත්වා පසාරිතසුත්තවට්ටි ‘‘තනීයතී’’ති කත්වා, තං පන සුත්තං සන්තානාකුලතාය නිදස්සනභාවෙන ආකුලමෙව ගහිතන්ති ආහ **‘‘තන්තං විය ආකුලජාතො’’**ති. සඞ්ඛෙපතො වුත්තමත්ථං විත්ථාරතො දස්සෙතුං **‘‘යථා නාමා’’**තිආදි වුත්තං. **සමානෙතුන්ති** පුබ්බෙනාපරං සමං කත්වා ආනෙතුං, අවිසමං උජුං කාතුන්ති අත්ථො. තන්තමෙව වා ආකුලං තන්තාකුලං, තන්තාකුලං විය ජාතො භූතොති **තන්තාකුලකජාතො.** විනනතො ගුලාති ඉත්ථිලිඞ්ගවසෙන ලද්ධනාමස්ස තන්තවායස්ස ගණ්ඨිකං නාම ආකුලභාවෙන අග්ගතො වා මූලතො වා දුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව ඛලිබද්ධතන්තසුත්තන්ති ආහ **‘‘ගුලාගුණ්ඨිකං වුච්චති පෙසකාරකඤ්ජියසුත්ත’’**න්ති.

සකුණිකාති පටපදසකුණිකා. සා හි රුක්ඛසාඛාසු ඔලම්බනකුටවා හොති. තඤ්හි සා කුටවං තතො තතො තිණහීරාදිකෙ ආනෙත්වා තථා විනති, යථා තෙ පෙසකාරකඤ්ජියසුත්තං විය අග්ගෙන වා අග්ගං, මූලෙන වා මූලං සමානෙතුං විවෙචෙතුං වා න සක්කා. තෙනාහ **‘‘යථා’’**තිආදි. **තදුභයම්පි** ‘‘ගුලාගුණ්ඨික’’න්ති වුත්තං කඤ්ජියසුත්තං කුලාවකඤ්ච. **පුරිමනයෙනෙවාති** ‘‘එවමෙව සත්තා’’තිආදිනා වුත්තනයෙනෙව. කාමං මුඤ්ජපබ්බජතිණානි යථාජාතානිපි දීඝභාවෙන පතිත්වා අරඤ්ඤට්ඨානෙ අඤ්ඤමඤ්ඤං විනන්ධිත්වා ආකුලබ්‍යාකුලානි හුත්වා තිට්ඨන්ති, තානි පන න තථා දුබ්බිවෙචියානි යථා රජ්ජුභූතානීති දස්සෙතුං **‘‘යථා තානී’’**තිආදි වුත්තං. සෙසමෙත්ථ හෙට්ඨා වුත්තනයමෙව.

අපායාති අවඩ්ඪිකා, සුඛෙන, සුඛහෙතුනා වා විරහිතාති අත්ථො. **දුක්ඛස්ස ගතිභාවතොති** ආපායිකස්ස දුක්ඛස්ස පවත්තිට්ඨානභාවතො. **සුඛසමුස්සයතොති** අබ්භුදයතො. **විනිපතිතත්තාති** විරූපං නිපාතත්තා, යථා තෙනත්තභාවෙන සුඛසමුස්සයො න හොති, එවං නිපතිතත්තා. **ඉතරොති** සංසාරො. නනු ‘‘අපාය’’න්තිආදිනා වුත්තොපි සංසාරො එවාති? සච්චමෙතං, නිරයාදීනං පන අධිමත්තදුක්ඛභාවදස්සනත්ථං අපායාදිග්ගහණං. ගොබලීබද්දඤායෙනායමත්ථො වෙදිතබ්බො.

ඛන්ධානඤ්ච පටිපාටීති පඤ්චන්නං ඛන්ධානං හෙතුඵලභාවෙන අපරාපරප්පවත්ති. **අබ්බොච්ඡින්නං වත්තමානාති** අවිච්ඡෙදෙන වත්තමානා. **තං සබ්බම්පීති** තං ‘‘අපාය’’න්තිආදිනා වුත්තං සබ්බං අපායදුක්ඛඤ්ච වට්ටදුක්ඛඤ්ච. **මහාසමුද්දෙ වාතක්ඛිත්තා නාවා වියාති** ඉදං පරිබ්භමනට්ඨානස්ස මහන්තදස්සනත්ථඤ්චෙව පරිබ්භමනස්ස අනවට්ඨිතතාදස්සනත්ථඤ්ච උපමා. **යන්තෙ යුත්තගොණො වියාති** ඉදං පන අවසීභාවදස්සනත්ථඤ්චෙව දුප්පමොක්ඛභාවදස්සනත්ථඤ්චාති වෙදිතබ්බං.

‘‘සමූහග්ගාහොති තණ්හාමානදිට්ඨීනං සාධාරණග්ගාහො’’ති වදන්ති, ‘‘ඉත්ථං එවං අඤ්ඤථා’’ති පන විසෙසං අකත්වා ගහණං සමූහග්ගාහොති දට්ඨබ්බො. **විසෙසං අකත්වාති** ච අනුපනිධානං සමතො අසමතො ච උපනිධානන්ති ඉමං විභාගං අකත්වාති අත්ථො. **ඉත්ථන්ති** හි අනුපනිධානං කථිතං. **එවං අඤ්ඤථාති** පන සමතො අසමතො ච උපනිධානං. **අඤ්ඤං ආකාරන්ති** පරසන්තානගතං ආකාරං.

අත්ථීති සදා සංවිජ්ජතීති අත්ථො. **සීදතීති** නස්සති. **සංසයපරිවිතක්කවසෙනාති** ‘‘කිං නු ඛො අහං සියං, න සිය’’න්ති එවං පරිවිතක්කවසෙන. **පත්ථනාකප්පනවසෙනාති** ‘‘අපි නාම සාධු පනාහං සිය’’න්ති එවං පත්ථනාය කප්පනවසෙන. **සුද්ධසීසාති** තණ්හාමානදිට්ඨීනං සාධාරණා සීසා. ‘‘ඉත්ථං එවං අඤ්ඤථා’’ති වුත්තස්ස විසෙසස්ස අනිස්සිතත්තා **‘‘සුද්ධසීසා’’**ති වුත්තා. තත්ථ දිට්ඨිසීසෙහි දිට්ඨියා ගහිතාය තදවිනාභාවිනී තණ්හා දස්සිතා, චතූහි සීසෙහි ද්වාදසහි ච සීසමූලකෙහි මානදිට්ඨීහි අයමෙව තණ්හා දස්සිතාති ආහ **‘‘එවමෙතෙ...පෙ.... තණ්හාවිචරිතධම්මා වෙදිතබ්බා’’**ති. නනු ච මානදිට්ඨිග්ගාහොපි ඉධාධිප්පෙතො, යතො ‘‘තණ්හාමානදිට්ඨිවසෙන සමූහග්ගාහො’’ති අට්ඨකථායං වුත්තං, තස්මා කථං තණ්හාවිචරිතානීති ඉදං වචනං? වුච්චතෙ – දිට්ඨිමානෙසුපි තණ්හාවිචරිතානීති වචනං අඤ්ඤමඤ්ඤං විප්පයොගීනං දිට්ඨිමානානං තණ්හාය අවිප්පයොගානං තංමූලකත්තා තප්පධානතාය කතන්ති වෙදිතබ්බං. දසමං උත්තානමෙව.

තණ්හාසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

මහාවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

චතුත්ථපණ්ණාසකං නිට්ඨිතං.

5. පඤ්චමපණ්ණාසකං

(21) 1. සප්පුරිසවග්ගො

1-10. සික්ඛාපදසුත්තාදිවණ්ණනා

201-210. පඨමස්ස පඨමෙ **අසප්පුරිසොති** ලාමකපුරිසො. පාණං අතිපාතෙතීති **පාණාතිපාතී**. අදින්නං ආදියතීති **අදින්නාදායී**. කාමෙසු මිච්ඡා චරතීති **කාමෙසුමිච්ඡාචාරී**. මුසා වදතීති **මුසාවාදී**. සුරාමෙරයමජ්ජපමාදෙ තිට්ඨතීති **සුරාමෙරයමජ්ජපමාදට්ඨායී. පාණාතිපාතෙ සමාදපෙතීති** යථා පාණං අතිපාතෙති, තථා නං තත්ථ ගහණං ගණ්හාපෙති. සෙසෙසුපි එසෙව නයො. **අයං වුච්චතීති** අයං එවරූපො පුග්ගලො යස්මා සයංකතෙන ච දුස්සීල්‍යෙන සමන්නාගතො, යඤ්ච සමාදපිතෙන කතං, තතො උපඩ්ඪස්ස දායාදො, තස්මා ‘‘අසප්පුරිසෙන අසප්පුරිසතරො’’ති වුච්චති. **සප්පුරිසොති** උත්තමපුරිසො. **සප්පුරිසෙන සප්පුරිසතරොති** අත්තනා ච කතෙන සුසීල්‍යෙන සමන්නාගතත්තා යඤ්ච සමාදපිතො කරොති, තතො උපඩ්ඪස්ස දායාදත්තා උත්තමපුරිසෙන උත්තමපුරිසතරො. එත්ථ ච පරෙන කතං දුස්සීල්‍යං සුසීල්‍යං වා ආණත්තියා අත්තනා ච වචීපයොගෙන කතන්ති ආණාපනවසෙන පසුතපාපස්ස පුඤ්ඤස්ස වා දායාදො ‘‘තතො උපඩ්ඪස්ස දායාදො’’ති වුත්තො. දුතියාදීනි උත්තානත්ථානෙව.

සික්ඛාපදසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සප්පුරිසවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

211-220. දුතියො පරිසාවග්ගො උත්තානත්ථොයෙව.

(23) 3. දුච්චරිතවග්ගවණ්ණනා

221-231. තතියස්ස පඨමාදීනි උත්තානත්ථානෙව. **චින්තාකවී**තිආදීසු වත්ථුඅනුසන්ධිඋභයමෙව චිරෙන චින්තෙත්වා කරණවසෙන **චින්තාකවි** වෙදිතබ්බො. කිඤ්චි සුත්වා සුතෙන අස්සුතං අනුසන්ධෙත්වා කරණවසෙන **සුතකවි,** කිඤ්චි අත්ථං උපධාරෙත්වා තස්ස සඞ්ඛිපනවිත්ථාරණාදිවසෙන **අත්ථකවි** යංකිඤ්චි පරෙන කතං කබ්බං නාටකං වා දිස්වා තංසදිසමෙව අඤ්ඤං අත්තනො ඨානුප්පත්තිකප්පටිභානෙන කරණවසෙන **පටිභානකවි** වෙදිතබ්බො.

දුච්චරිතවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

(24) 4. කම්මවග්ගො

1. සංඛිත්තසුත්තවණ්ණනා

232. චතුත්ථස්ස පඨමෙ **කාළකන්**ති මලිනං, චිත්තස්ස අප්පභස්සරභාවකරන්ති අත්ථො. තං පනෙත්ථ කම්මපථප්පත්තමෙව අධිප්පෙතන්ති ආහ **“දසඅකුසලකම්මපථ”**න්ති. කණ්හාභිජාතිහෙතුතො වා **කණ්හං**. තෙනාහ **“කණ්හවිපාක”**න්ති. අපායූපපත්ති මනුස්සෙසු ච දොභග්ගියං කණ්හවිපාකො, යං තස්ස තමභාවො වුත්තො. **නිබ්බත්තනතො**ති නිබ්බත්තාපනතො. **පණ්ඩරකන්**ති ඔදාතං, චිත්තස්ස පභස්සරභාවකරන්ති අත්ථො. සුක්කාභිජාතිහෙතුතො වා **සුක්කං**. තෙනාහ **“සුක්කවිපාක”**න්ති. සග්ගූපපත්ති මනුස්සසොභග්ගියඤ්ච සුක්කවිපාකො, යං තස්ස ජොතිභාවො වුත්තො. උක්කට්ඨනිද්දෙසෙන පන **“සග්ගෙ නිබ්බත්තනතො”**ති වුත්තං, නිබ්බත්තාපනතොති අත්ථො. **මිස්සකකම්මන්**ති කාලෙන කණ්හං කාලෙන සුක්කන්ති එවං මිස්සකවසෙන කතකම්මං. **සුඛදුක්ඛවිපාකන්**ති වත්වා තත්ථ සුඛදුක්ඛානං පවත්තිආකාරං දස්සෙතුං **“මිස්සකකම්මං හී”**තිආදි වුත්තං. කම්මස්ස කණ්හසුක්කසමඤ්ඤා කණ්හසුක්කාභිජාතිහෙතුතායාති අපචයගාමිතාය තදුභයවිද්ධංසකස්ස කම්මක්ඛයකරකම්මස්ස ඉධ සුක්කපරියායොපි ඉච්ඡිතොති ආහ **“උභය…පෙ…. අයමෙත්ථ අත්ථො”**ති. තත්ථ **උභයවිපාකස්සා**ති යථාධිගතස්ස උභයවිපාකස්ස. සම්පත්තිභවපරියාපන්නො හි විපාකො ඉධ සුක්කං සුක්කවිපාකොති අධිප්පෙතො, න අච්චන්තපරිසුද්ධො අරියඵලවිපාකො.

සංඛිත්තසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. විත්ථාරසුත්තවණ්ණනා

233. දුතියෙ **සබ්‍යාබජ්ඣන්**ති වා සදුක්ඛං, අත්තනා උප්පාදෙතබ්බෙන දුක්ඛෙන සදුක්ඛන්ති අත්ථො, දුක්ඛසංවත්තනිකන්ති වුත්තං හොති. කායසඞ්ඛාරාදීසු කායද්වාරෙ ගහණාදිවසෙන චොපනප්පත්තා ද්වාදස අකුසලචෙතනා අබ්‍යාබජ්ඣකායසඞ්ඛාරො නාම. වචීද්වාරෙ හනුසංචොපනවසෙන වචීභෙදප්පවත්තිකා තායෙව ද්වාදස වචීසඞ්ඛාරො නාම. උභයචොපනං අප්පත්වා රහො චින්තෙන්තස්ස මනොද්වාරෙ පවත්තා මනොසඞ්ඛාරො නාම. ඉති තීසුපි ද්වාරෙසු කායදුච්චරිතාදිභෙදා අකුසලා චෙතනාව සඞ්ඛාරාති වෙදිතබ්බා. **අභිසඞ්ඛරොතීති ආයූහති,** තං පන ආයූහනං පච්චයසමවායසිද්ධිතො සඞ්කඩ්ඪිත්වා පිණ්ඩනං විය හොති. **සදුක්ඛං ලොකන්**ති අපායලොකමාහ. **විපාකඵස්සා**ති ඵස්සසීසෙන තත්ථ විපාකප්පවත්තමාහ. **වෙමානිකපෙතා**ති ඉදං බාහුල්ලතො වුත්තං, ඉතරෙසම්පි විනිපාතිකානං කාලෙන සුඛං, කාලෙන දුක්ඛං හොති. **තස්ස පහානාය**ාති තස්ස යථාවුත්තස්ස කම්මස්ස අනුප්පත්තිධම්මතාපාදනාය. **යා චෙතනා**ති යා අපචයගාමිනිචෙතනා. තෙනෙවාහ **“විවට්ටගාමිනී මග්ගචෙතනා වෙදිතබ්බා”**ති.

විත්ථාරසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3-9. සොණකායනසුත්තාදිවණ්ණනා

234-240. තතියෙ **පුරිමානි, භන්තෙ, දිවසානි පුරිමතරානී**ති එත්ථ හියො දිවසං පුරිමං නාම, තතො පරං පුරිමතරන්ති ආහ **“අතීතානන්තරදිවසතො පට්ඨායා”**තිආදි. ඉති ඉමෙසු ද්වීසු පවත්තිතො යථාක්කමං පුරිමපුරිමතරභාවො දස්සිතො. එවං සන්තෙපි යදෙත්ථ ‘‘පුරිමතර’’න්ති වුත්තං, තතො පභුති යං යං ඔරං, තං තං පුරිමං. යං යං පරං, තං තං පුරිමතරං ඔරපාරභාවස්ස විය පුරිමතරභාවස්ස ච අපෙක්ඛාසිද්ධත්තා. සෙසං වුත්තනයමෙව. චතුත්ථාදීනි උත්තානත්ථානෙව.

සොණකායනසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10-11. සමණසුත්තාදිවණ්ණනා

241-2. දසමෙ **සෙසපදෙසුපී**ති ‘‘ඉධ දුතියො සමණො’’තිආදීසු සෙසපදෙසුපි. යථා හි ‘‘විවිච්චෙව කාමෙහී’’ති (දී. නි. 1.226; ම. නි. 1.271, 287, 297; සං. නි. 2.152; අ. නි. 4.123) එත්ථ කතො නියමො ‘‘විවිච්ච අකුසලෙහී’’ති එත්ථාපි කතොයෙව හොති සාවධාරණඅත්ථස්ස ඉච්ඡිතබ්බත්තා, එවමිධාපීති. තෙනාහ **“දුතියාදයොපි හී”**තිආදි. සාමඤ්ඤඵලාධිගමවසෙන නිප්පරියායතො සමණභාවොති තෙසං වසෙනෙත්ථ චත්තාරො සමණා දෙසිතා. ඉමස්මිඤ්හි ඨානෙ චත්තාරො ඵලට්ඨකසමණාව අධිප්පෙතා සමිතපාපසමණග්ගහණතො. කස්මා පනෙත්ථ මහාපරිනිබ්බානෙ විය මග්ගට්ඨා තදත්ථාය පටිපන්නාපි න ගහිතාති? වෙනෙය්‍යජ්ඣාසයතො. තත්ථ හි මග්ගාධිගමත්ථාය විපස්සනාපි ඉතො බහිද්ධා නත්ථි, කුතො මග්ගඵලානීති දස්සෙන්තෙන භගවතා ‘‘ඤායස්ස ධම්මස්ස පදෙසවත්තී, ඉතො බහිද්ධා සමණොපි නත්ථී’’ති (දී. නි. 2.214) වුත්තං. ඉධ පන නිට්ඨානප්පත්තමෙව තංතංසමණභාවං ගණ්හන්තෙන

ඵලට්ඨකසමණාව ගහිතා, මග්ගට්ඨතො ඵලට්ඨො සවිසෙසං දක්ඛිණෙය්‍යොති. ස්වායමත්ථො ද්වීසු සුත්තෙසු දෙසනාභෙදෙනෙව විඤ්ඤායතීති. **රිත්තා**ති විවිත්තා. **තුච්ඡා**ති නිස්සාරා පටිපන්නකසාරාභාවතො.

පවදන්ති එතෙහීති **පවාදා**. දිට්ඨිගතිකානං නානාදිට්ඨිදීපකසමයාති ආහ **"චත්තාරො සස්සතවාදා"**තිආදි. තත්ථ **චත්තාරො සස්සතවාදා**ති ලාභිවසෙන තයො, තක්කිවසෙන එකොති එවං චත්තාරො සස්සතවාදා. පුබ්බෙනිවාසඤාණලාභී තිත්ථියො මන්දපඤ්ඤො අනෙකජාතිසතසහස්සමත්තං අනුස්සරති, මජ්ඣිමපඤ්ඤො දස සංවට්ටවිවට්ටකප්පානි, තික්ඛපඤ්ඤො චත්තාලීස සංවට්ටවිවට්ටකප්පානි, න තතො පරං. සො එවං අනුස්සරන්තො ''සස්සතො අත්තා ච ලොකො චා''ති අභිවදති, තක්කී පන තක්කපරියාහතං වීමංසානුචරිතං සයංපටිභානං ''සස්සතො අත්තා ච ලොකො චා''ති අභිවදති. තෙන වුත්තං ''ලාභිවසෙන තයො, තක්කිවසෙන එකොති එවං චත්තාරො සස්සතවාදා''ති.

සත්තෙසු සඞ්ඛාරෙසු ච එකච්චං සස්සතන්ති පවත්තො වාදො එකච්චසස්සතවාදො. සො පන බ්‍රහ්මකායිකඛිඩ්ඩාපදොසිකමනොපදොසිකත්තභාවතො චවිත්වා ඉධාගතානං තක්කිනො ච උප්පජ්ජනවසෙන චතුබ්බිධොති ආහ **"චත්තාරො එකච්චසස්සතවාදා"**ති.

චත්තාරො අන්තානන්තිකාති එත්ථ අමති ගච්ඡති එත්ථ වොසානන්ති අන්තො, මරියාදා. තප්පටිසෙධෙන අනන්තො. අන්තො ච අනන්තො ච අන්තානන්තො සාමඤ්ඤනිද්දෙසෙන, එකසෙසෙන වා ''නාමරූපපච්චයා සළායතන''න්තිආදීසු (ම. නි. 3.126; උදා. 1) විය. අන්තානන්තසහචරිතො වාදො අන්තානන්තො යථා ''කුන්තා චරන්තී''ති. අන්තානන්තසන්නිස්සයො වා යථා ''මඤ්චා ඝොසන්තී''ති. සො එතෙසං අත්ථීති **අන්තානන්තිකා**. ''අන්තවා අත්තා ච ලොකො ච, අනන්තවා අත්තා ච ලොකො ච, අන්තවා ච අනන්තවා ච අත්තා ච ලොකො ච, නෙවන්තවා නානන්තවා''ති එවං පවත්තවාදා චත්තාරො. අවඩ්ඪිතකසිණස්ස තං කසිණං අත්තාති ච ලොකොති ච ගණ්හන්තස්ස වසෙන පඨමො වුත්තො, දුතියො වඩ්ඪිතකසිණස්ස වසෙන වුත්තො, තතියො තිරියං වඩ්ඪෙත්වා උද්ධමධො අවඩ්ඪිතකසිණස්ස, චතුත්ථො තක්කිවසෙන වුත්තො. එත්ථ ච යුත්තං තාව පුරිමානං තිණ්ණං වාදානං අන්තඤ්ච අනන්තඤ්ච අන්තානන්තඤ්ච ආරබ්භ පවත්තවාදත්තා අන්තානන්තිකත්තං, පච්ඡිමස්ස පන තදුභයනිසෙධනවසෙන පවත්තවාදත්තා කථමන්තානන්තිකත්තන්ති? තදුභයප්පටිසෙධනවසෙන පවත්තවාදත්තා එව. අන්තානන්තිකප්පටිසෙධවාදොපි හි අන්තානන්තවිසයො එව තං ආරබ්භ පවත්තත්තා.

න මරතීති අමරා. කා සා? ''එවන්තිපි මෙ නො''තිආදිනා (දී. නි. 1.62) නයෙන පරියන්තරහිතා දිට්ඨිගතිකස්ස දිට්ඨි චෙව වාචා ච. විවිධො ඛෙපොති වික්ඛෙපො, අමරාය දිට්ඨියා, වාචාය වා වික්ඛෙපොති අමරාවික්ඛෙපො, සො එතස්ස අත්ථීති **අමරාවික්ඛෙපිකො**. අථ වා අමරා නාම මච්ඡජාති, සා උම්මුජ්ජනාදිවසෙන උදකෙ සන්ධාවමානා ගාහං න ගච්ඡති, එවමෙවං අයම්පි වාදො ඉතො චිතො ච සන්ධාවති, ගාහං න උපගච්ඡතීති අමරාවික්ඛෙපොති වුච්චති, සො එතෙසං අත්ථීති **අමරාවික්ඛෙපිකා**. ස්වායං වාදො මුසාවාදානුයොගඡන්දරාගභයමොහභාවහෙතුකතාය චතුධා පවත්තොති ආහ **"චත්තාරො අමරාවික්ඛෙපිකා"**ති.

අධිච්ච යදිච්ඡකං යං කිඤ්චි කාරණං කස්සචි බුද්ධිපුබ්බං වා විනා සමුප්පන්නොති අත්තලොකසඤ්ඤිතානං ඛන්ධානං අධිච්ච පවත්තිආකාරාරම්මණං දස්සනං තදාකාරසන්නිස්සයෙන පවත්තිතො තදාකාරසහචරිතතාය ච ''අධිච්චසමුප්පන්න''න්ති වුච්චති යථා ''මඤ්චා ඝොසන්ති'', ''කුන්තා චරන්තී''ති ච. තං එතෙසං අත්ථීති **අධිච්චසමුප්පන්නිකා**. ලාභිවසෙන තක්කිවසෙන ච **"ද්වෙ අධිච්චසමුප්පන්නිකා"**ති වුත්තං.

සඤ්ඤීති පවත්තො වාදො සඤ්ඤිවාදො, සො එතෙසං අත්ථීති **සඤ්ඤිවාදා**. රූපීචතුක්කං එකන්තසුඛචතුක්කන්ති ඉමෙසං චතුන්නං චතුක්කානං වසෙන **සොළස සඤ්ඤිවාදා**. ඉමෙසුයෙව පුරිමානං ද්වින්නං චතුක්කානං වසෙන **අට්ඨ සඤ්ඤිවාදා, අට්ඨ නෙවසඤ්ඤිනාසඤ්ඤිවාදා** වෙදිතබ්බා. කෙවලඤ්හි තත්ථ ''සඤ්ඤී අත්තා''ති ගණ්හන්තානං තා දිට්ඨියො, ඉධ අසඤ්ඤීති ච නෙවසඤ්ඤීනාසඤ්ඤීති ච.

සත්ත උච්ඡෙදවාදාති මනුස්සත්තභාවෙ කාමාවචරදෙවත්තභාවෙ රූපාවචරත්තභාවෙ චතුබ්බිධාරූපත්තභාවෙ ච ඨත්වා සත්තස්ස උච්ඡෙදපඤ්ඤාපනවසෙන සත්ත උච්ඡෙදවාදා.

පඤ්ච දිට්ඨධම්මනිබ්බානවාදාති පඤ්චකාමගුණඋපභොගවසෙන චතුබ්බිධරූපජ්ඣානසුඛපරිභොගවසෙන ච දිට්ඨධම්මෙ නිබ්බුතිපඤ්ඤාපනවාදා. **දිට්ඨධම්මො**ති පච්චක්ඛධම්මො වුච්චති, තත්ථ තත්ථ පටිලද්ධත්තභාවස්සෙතං අධිවචනං. දිට්ඨධම්මෙ නිබ්බානං දිට්ඨධම්මනිබ්බානං, ඉමස්මිංයෙව අත්තභාවෙ දුක්ඛවූපසමන්ති අත්ථො. තං වදන්තීති **දිට්ඨධම්මනිබ්බානවාදා**.

ඤායති කමති පටිවිජ්ඣතීති ඤායො, සො එව නිබ්බානසම්පාපකහෙතුතාය ධම්මොති ආහ **"ඤායස්ස ධම්මස්සා"**ති. **ඉතො බහිද්ධා සමණොපි නත්ථී**තිආදීසු කස්මා පනෙතෙ අඤ්ඤත්ථ නත්ථීති? අක්ඛෙත්තතාය. යථා හි න ආරග්ගෙ සාසපො තිට්ඨති, න උදකපිට්ඨෙ අග්ගි ජලති, න පිට්ඨිපාසාණෙ බීජානි විරූහන්ති, එවමෙවං බාහිරෙසු

තිත්ථායතනෙසු න ඉමෙ සමණා උප්පජ්ජන්ති, ඉමස්මිංයෙව සාසනෙ උප්පජ්ජන්ති. කස්මා? සුඛෙත්තතාය. සා පන නෙසං අඛෙත්තතා සුඛෙත්තතා ච අරියමග්ගස්ස අභාවතො භාවතො ච වෙදිතබ්බා. තෙනාහ භගවා –

> ‘‘යස්මිං ඛො, සුභද්ද, ධම්මවිනයෙ අරියො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො න උපලබ්භති, සමණොපි තත්ථ න උපලබ්භති, දුතියොපි තත්ථ සමණො න උපලබ්භති, තතියොපි තත්ථ සමණො න උපලබ්භති, චතුත්ථොපි තත්ථ සමණො න උපලබ්භති. යස්මිඤ්ච ඛො, සුභද්ද, ධම්මවිනයෙ අරියො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො උපලබ්භති, සමණොපි තත්ථ උපලබ්භති, දුතියොපි තත්ථ… තතියොපි තත්ථ… චතුත්ථොපි තත්ථ සමණො උපලබ්භති. ඉමස්මිං ඛො, සුභද්ද, ධම්මවිනයෙ අරියො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො උපලබ්භති. ඉධෙව, සුභද්ද, සමණො, ඉධ දුතියො සමණො, ඉධ තතියො සමණො, ඉධ චතුත්ථො සමණො, සුඤ්ඤා පරප්පවාදා සමණෙහි අඤ්ඤෙහී’’ති (දී. නි. 2.214).

අරියමග්ගස්ස ච අභාවො භාවො ච සුපරිසුද්ධස්ස සීලස්ස සුපරිසුද්ධාය සමථවිපස්සනාභාවනාය අභාවතො භාවතො ච වෙදිතබ්බො. තදුභයඤ්ච දුරක්ඛාතස්වාක්ඛාතභාවහෙතුකං . සො ච අසම්මාසම්බුද්ධප්පවෙදිතත්තා. යස්මා තිත්ථායතනං අඛෙත්තං, සාසනං ඛෙත්තං, තස්මා යථා සුරත්තහත්ථපාදො භාසුරකෙසරභාරො සීහො මිගරාජා න සුසානෙ වා සඞ්කාරකූටෙ වා පටිවසති, තියොජනසහස්සවිත්ථතං පන හිමවන්තං අජ්ඣොගාහෙත්වා මණිගුහායමෙව වසති, යථා ච ඡද්දන්තො නාගරාජා න ගොචරියහත්ථිකුලාදීසු නවසු කුලෙසු උප්පජ්ජති, යථා ච වලාහකො අස්සරාජා න ගද්‍රභකුලෙ වා සොටකකුලෙ වා උප්පජ්ජති, සින්ධුතීරෙ පන සින්ධවකුලෙයෙව උප්පජ්ජති, යථා ච සබ්බකාමදදං මනොහරං මණිරතනං න සඞ්කාරකූටෙ වා පංසුපබ්බතාදීසු වා උප්පජ්ජති, විපුලපබ්බතබ්භන්තරෙයෙව උප්පජ්ජති, යථා ච තිමිරපිඞ්ගලො මච්ඡරාජා න ඛුද්දකපොක්ඛරණීසු උප්පජ්ජති, චතුරාසීතියොජනසහස්සගම්භීරෙ මහාසමුද්දෙයෙව උප්පජ්ජති, යථා ච දියඩ්ඪයොජනසතිකො සුපණ්ණරාජා න ගාමද්වාරෙ එරණ්ඩවනාදීසු පටිවසති, මහාසමුද්දං පන අජ්ඣොගාහෙත්වා සිම්බලිදහවනෙයෙව පටිවසති, යථා ච ධතරට්ඨො සුවණ්ණහංසො න ගාමද්වාරෙ ආවාටකාදීසු පටිවසති, නවුතිහංසසහස්සපරිවාරො පන හුත්වා චිත්තකූටෙයෙව පටිවසති, යථා ච චතුද්දීපිස්සරො චක්කවත්තිරාජා න නීචකුලෙ උප්පජ්ජති, අසම්භින්නජාතියඛත්තියකුලෙයෙව පන උප්පජ්ජති, එවමෙවං ඉමෙසු සමණෙසු එකසමණොපි න අඤ්ඤත්ථ තිත්ථායතනෙ උප්පජ්ජති, අරියමග්ගපරික්ඛිතෙ පන බුද්ධසාසනෙයෙව උප්පජ්ජති. තෙනාහ භගවා – ‘‘ඉධෙව, භික්ඛවෙ, සමණො…පෙ…. සුඤ්ඤා පරප්පවාදා සමණෙහි අඤ්ඤෙහී’’ති (ම. නි. 1.139-140; අ. නි. 4.241). එකාදසමෙ නත්ථි වත්තබ්බං.

සමණසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

කම්මවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

(25) 5. ආපත්තිභයවග්ගො

1. සඞ්ඝභෙදකසුත්තවණ්ණනා

243. පඤ්චමස්ස පඨමෙ **විවාදාධිකරණාදීසූති** විවාදාධිකරණං අනුවාදාධිකරණං ආපත්තාධිකරණං කිච්චාධිකරණන්ති ඉමෙසු චතූසු. තත්ථ ධම්මොති වා අධම්මොති වා අට්ඨාරසහි වත්ථූහි විවදන්තානං භික්ඛූනං යො විවාදො, ඉදං **විවාදාධිකරණං** නාම. සීලවිපත්තියා වා ආචාරදිට්ඨිආජීවවිපත්තියා වා අනුවදන්තානං යො අනුවාදො උපවදනා චෙව චොදනා ච, ඉදං **අනුවාදාධිකරණං** නාම. මාතිකාය ආගතා පඤ්ච, විභඞ්ගෙ ද්වෙති සත්තපි ආපත්තික්ඛන්ධා, ඉදං **ආපත්තාධිකරණං** නාම. සඞ්ඝස්ස අපලොකනාදීනං චතුන්නං කම්මානං කරණං, ඉදං **කිච්චාධිකරණං** නාම. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව.

සඞ්ඝභෙදකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2-3. ආපත්තිභයසුත්තාදිවණ්ණනා

244-5. දුතියෙ හස්සති නිරත්ථකභාවෙන ඛිපීයතීති හස්මං, ඡාරිකා. තස්ස පුටං භණ්ඩිකා **හස්මපුටං**. තෙනාහ **“හස්මපුටන්ති ඡාරිකාභණ්ඩික”**න්ති. තතියං උත්තානත්ථමෙව.

ආපත්තිභයසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4-7. සෙය්‍යාසුත්තාදිවණ්ණනා

246-9. චතුත්ථෙ **පෙතාති** පෙච්චභාවං ගතා. තෙ පන යස්මා ඉධ කතකාලකිරියා කාලෙන කතජීවිතුච්ඡෙදා හොන්ති, තස්මා වුත්තං **“කාලකතා වුච්චන්තී”**ති, මතාති අත්ථො. අථ වා පෙච්චභවං ගතා, පෙතූපපත්තිවසෙන නිබ්බත්තිං උපගතාති අත්ථො. තෙනාහ **“අථ වා පෙතවිසයෙ නිබ්බත්තා පෙතා නාමා”**ති. **එකෙන පස්සෙන සයිතුං න සක්කොන්ති** දුක්ඛුප්පත්තිතො.

තෙජුස්සදත්තාති ඉමිනා සීහස්ස අභීරුකභාවං දස්සෙති. භීරුකා සෙසමිගා අත්තනො ආසයං පවිසිත්වා සන්තාසපුබ්බකං යථා තථා සයන්ති, සීහො පන අභීරුකො සභාවතො සතොකාරී භික්ඛු විය සතිං උපට්ඨපෙත්වාව සයති. තෙනාහ **“ද්වෙ පුරිමපාදෙ”**තිආදි. දක්ඛිණෙ පුරිමපාදෙ වාමස්ස පුරිමපාදස්ස ඨපනවසෙන **ද්වෙ පුරිමපාදෙ එකස්මිං ඨානෙ ඨපෙත්වා. පච්ඡිමපාදෙ** වුත්තනයෙනෙව ඉධාපි එකස්මිං ඨානෙ ඨපනං වෙදිතබ්බං, **ඊසකොකාසසල්ලක්ඛණං** අභීරුකවසෙනෙව. **සීසං පන උක්ඛිපිත්වාති**ආදිනා වුත්තසීහකිරියා අනුත්‍රස්තපබුජ්ඣනා විය අභීරුභාවසිද්ධධම්මතාවසෙනෙවාති වෙදිතබ්බා. **සීහවිජම්භනං** අතිවෙලං එකාකාරෙ ඨපිතානං සරීරාවයවානං ගමනාදිකිරියාසු යොග්‍යභාවාපාදනත්ථං. **තික්ඛත්තුං සීහනාදනදනං** අප්පෙසක්ඛමිගරාජෙහි පරිත්තාසපරිහරණත්ථං.

අයං වුච්චති, භික්ඛවෙ, තථාගතසෙය්‍යාති ඉමිනා චතුත්ථජ්ඣානසෙය්‍යා තථාගතසෙය්‍යා නාමාති දස්සෙති. සෙති අබ්‍යාවටභාවෙන පවත්තති එත්ථාති සෙය්‍යා, චතුත්ථජ්ඣානමෙව සෙය්‍යා **චතුත්ථජ්ඣානසෙය්‍යා**. කිං පන තං චතුත්ථජ්ඣානන්ති? ආනාපානචතුත්ථජ්ඣානං. තත්ථ හි ඨත්වා විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා භගවා අනුක්කමෙන අග්ගමග්ගං අධිගන්ත්වා තථාගතො ජාතොති. තයිදං පදට්ඨානං නාම න සෙය්‍යා, තථාපි යස්මා ‘‘චතුත්ථජ්ඣානසමනන්තරා භගවා පරිනිබ්බායී’’ති **මහාපරිනිබ්බානෙ** (දී. නි. 2.219) ආගතං, තස්මා ලොකියචතුත්ථජ්ඣානසමාපත්ති එව තථාගතසෙය්‍යාති කෙචි. එවං සති පරිනිබ්බානකාලිකාව තථාගතසෙය්‍යා ආපජ්ජති, න ච භගවා ලොකියචතුත්ථජ්ඣානසමාපජ්ජනබහුලො විහාසි. අග්ගඵලවසෙන පවත්තං පනෙත්ථ චතුත්ථජ්ඣානං වෙදිතබ්බං. තත්ථ යථා සත්තානං නිද්දූපගමලක්ඛණා සෙය්‍යා භවඞ්ගචිත්තවසෙන හොති, සා පන නෙසං පඨමජාතිසමන්වයා යෙභුය්‍යවුත්තිකා, එවං භගවතො අරියජාතිසමන්වයං යෙභුය්‍යවුත්තිකං අග්ගඵලභූතං චතුත්ථජ්ඣානං තථාගතසෙය්‍යාති වෙදිතබ්බං. පඤ්චමාදීනි උත්තානත්ථානි.

සෙය්‍යාසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. පඨමවොහාරසුත්තවණ්ණනා

250-253. අට්ඨමෙ **අනරියානන්ති** අසාධූනං නිහීනානං. **වොහාරාති** සංවොහාරා අභිලාපා වා, ‘‘දිට්ඨං මයා’’ති එවංවාදිතා. එත්ථ ච තංතංසමුට්ඨාපකචෙතනාවසෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. නවමාදීසු නත්ථි වත්තබ්බං.

පඨමවොහාරසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ආපත්තිභයවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පඤ්චමපණ්ණාසකං නිට්ඨිතං.

(26) 6. අභිඤ්ඤාවග්ගො

1-3. අභිඤ්ඤාසුත්තාදිවණ්ණනා

254-256. ඡට්ඨස්ස පඨමෙ පච්චනීකසමනතො **සමථො,** සමාධීති ආහ **''චිත්තෙකග්ගතා''**ති. අනිච්චාදිනා විවිධෙනාකාරෙන දස්සනතො **විපස්සනා,** සඞ්ඛාරපරිග්ගාහකඤාණං. තෙනාහ **''සඞ්ඛාරපරිග්ගහවිපස්සනාඤාණ''**න්ති.

දුතියෙ අනරියෙහි පරියෙසිතබ්බත්තා අනරියානං පරියෙසනාති **අනරියපරියෙසනා.** සයං ලාමකතාය අනරියානං පරියෙසනාති වා **අනරියපරියෙසනා. ජරාසභාව**න්ති ජිරණපකතිකං. තතියං උත්තානමෙව.

අභිඤ්ඤාසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4-10. මාලුක්‍යපුත්තසුත්තාදිවණ්ණනා

257-263. චතුත්ථෙ **අපසාදෙතීති** නිග්ගණ්හාති. **උස්සාදෙතීති** පග්ගණ්හාති. අපසාදනාකාරං උස්සාදනාකාරඤ්ච විභාවෙතුං **''කථ''**න්තිආදි ආරද්ධං. පඤ්චමාදීනි උත්තානානෙව. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

මාලුක්‍යපුත්තසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

අභිඤ්ඤාවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ඉති මනොරථපූරණියා අඞ්ගුත්තරනිකාය-අට්ඨකථාය

චතුක්කනිපාතවණ්ණනාය අනුත්තානත්ථදීපනා සමත්තා.

දුතියො භාගො නිට්ඨිතො.